15 mayıs 2012 de tashih edildi.

بسم الله الر حمن الرحيم

ÖNSÖZ

لا يتدبرون القرآن ولو كان من عند غير الله لوجدوا فيه اختلافا كثيرا

“Kur’an’ı gerektiği gibi düşünmezler mi? Eğer O (Kur’an) Allah’tan başka birinin katından gelseydi Onda birçok tutarsızlık bulacaklardı.”

Kur’an-ı Kerim (4/82)

Hamd Allah’adır. O Allah ki kuluna ilahi kelamı indirdi ve onun anlaşılmasını güçleştirecek hiçbir çapraşıklığa yer vermedi. Salat, selam Onu beyan eden, öğreten son elçisi Hz. Muhammed’e Onun ashabına ve Ona tabi olanlara...

Kur’an, hem dünyada hem de ahirette insanlığın saadete, karanlıklardan aydınlığa çıkması için Allah tarafından gönderilmiş ilahi bir mesajdır. Müslüman’ın şeref ve izzet kaynağıdır. Öncelikle kendisinden sorulacağımız, O ve Onu yaşama biçimi Hz. Peygamberin sünnetidir. Bu nedenle müslüman için çalışılacak, çaba ve her türlü fedakarlık gösterilecek konuların başında Kur’an’ı anlama gelmektedir. Zira Kur’an, Onun hayat programı ve tartışmasız rehberidir. Allah, Onu en güzel en fasih ve anlaşılır biçimde gönderdiği için onda herhangi bir çelişki veya tutarsızlığın bulunması mümkün değildir. Çelişki ve tutarsızlık beşer zafiyetinin tezahürüdür.

Müslümanlar ilk dönemden beri bu ilahi mesajı anlamaya ve ondan Allah'ın muradını çıkarmaya çalışmışlardır. Zira her gelen kuşak kendisinden öncekilerin ulaşamadığı gerçekleri Kur'an'dan öğrenmeye ve değinmedikleri konuları ele almaya çalışmıştır. Kur'an'da her kelime hatta her harfin konulduğu ye bile hikmetten hali değildir. Bir kelimeye neden öncelik verilmiş, diğeri neden sonra gelmiştir. Hepsine cevap aranmıştır.

Kur'an, her şeyi ile Allah'tan geldiği için her türlü çelişki ve tutarsızlıktan münezzehtir.Bu özelliği diğer hiçbir eser için söylememiz mümkün değildir. Sözgelimi birkaç mısralık bir şiir veya birkaç cümleden meydana gelmiş bir nesirde bile ihtilaf ve eksikliği görmek mümkündür. Kur'an'da anlama problemi bulunan bazı âyet veya lafızların bulunması onun açık fasih ve kolay olma özelliklerine halel getirmez. Bu insanların anlayış farklılığı, zeka durumları, ilim seviyeleri, meşrep ve mezhep anlayışlarının değişik olmasından kaynaklanmaktadır.

Bugün için tefsir sahasında yapılacak çalışmalarda en çok üzerinde durulması gereken konunun, Kur'an'ın en doğru biçimde anlaşılmasına yönelik olanı olduğuna inanmaktayız.

Çalışmam esnasında görüş ve değerlendirmelerinden istifade ettiğim, çalışmanın bitiminde de metni okuyarak tashih ve katkılarda bulunan davetçi, alim Mustafa İslamoğlu'na, Öğretim elemanları Dr. Ahmet Ceylan'a, Öğretim Görevlisi Abdulhadi Timurtaş'a, Araştırmacı Yazar Mehmet Emin Teken'e, ayrıca zaman zaman görüşlerine başvurduğum diğer mesai arkadaşlarıma da teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu çalışmamızla Kur'an'ın daha iyi anlaşılmasına bir nebze de olsa katkıda bulunabildikse kendimizi bahtiyar addederiz.

Başarı Allah'tandır.

Yrd.Doç. Dr. Abdulcelil CANDAN

GİRİŞ

a-Konunun Önemi ve Amacı

Kur'an'ın her konuda İslâm'ın ilk ve en önemli temel kaynağı olduğunda herhangi bir ihtilaf bilmiyoruz. O, her mezhep ve ekol için başvurulacak ilk kaynaktır. Müslüman'ın Kur'an'ı anlamasından daha olağan ve elzem bir uğraşı bilmiyoruz. Onu öğrenmek, insanın önce Rabbini, sonra kainatı ve kendisini öğrenmesidir. Onu öğrenmek hayrı, güzelliği ve erdemi öğrenmektir. Onu öğrenmek, şerrin, çirkinliğin kaynağını ve onlardan kurtuluş yöntemlerini öğrenmektir. Kur'an'ın anlaşılması iyinin kötünün, hak ve haklının anlaşılması demektir.

"Önünüzde Allah'ın âyetleri okunurken ve aranızda Onun elçisi var iken nasıl olur da inkâra dönersiniz Oysa her kim Allah'a sıkıca tutunursa o kesinlikle bir doğru yola çıkmıştır." (Âl-i İmrân, 3/101*)* âyeti, Kur'an'ı ve Onu yaşayan ve öğreten Hz. Peygamberin öğretilerinin bulunduğu toplumun yanlışı seçmelerini garipsemiştir.

Kur'an, müslümanların hayatlarını aydınlatan kaynaktır. O, hayatı bütün olarak ele alır. İnsanların yaşamlarında karşılaştıkları problemleri çözmek ister Bu nedenle birçok yerde *nur* ve *münir/aydınlatan* sıfatlarıyla anılmıştır. (Mâide 5/15, Fatır, 35/25) Bunu iyi bilen İslâm muarızları Kur'an ile müslümanlar arasında bazı yapay engeller koymaya uğraşmışlardır. Zira hırsızlar girmek istedikleri yerin ışıkla olan irtibatını kesmeye ve birtakım yapay engeller

oluşturmaya çalışırlar. Bu nedenle Kur'an muarızları, Onu inkâr yerine müslüman kamuoyunun zihnini meşgul edecek şüphe ve tereddütler ortaya koymayı yeğlemişlerdir. Kur'an'ın Orta Çağ'da bedevî bir topluma nazil olduğunu, modern bir hayatta uygulamanın imkansız olduğu, anlaşılmaz bir dil ile indiğini, yaşayanlardan çok ölülere hitap ettiğini, belirli kesimlerin ancak Onu anlayabileceklerini, onların da asırlar önce gelip geçtiklerini iddia ederler.

Bunlar, Onların ortaya attıkları engel ve şüphelerden bazılarıdır.

Sahabeden günümüze, en çok üzerinde çalışılan konu Kur'an'ı anlama çerçevesinde olmuştur. Bazen bir âyet bile yıllarını almıştır. Kur'an mütercimi ve "*Hibru'l Ümme/ ümmetin üstadı*" olarak bilinen İbn Abbas'ın "*Eğer ikiniz Allah'a tövbe ederseniz ne iyi. Çünkü ikinizin de kalpleri eğildi. Yok eğer peygambere karşı birbirinize arka çıkmaya kalkışırsanız haberiniz olsun ki Onun yardımcısı Allah'tır, Cebrail'dir ve dürüst müminlerdir.Bunların ardından melekler de ona arka çıkar.*" (Tahrim: 66/4) âyetinde, Peygamber aleyhinde yardımlaşan kadınların olduğunu Hz. Ömer'den sormak için bir veya iki sene uğraşı verdiği, (Suyutî, *Mufhimatu'l- Kur'an fi Mubhemati'l -Kur'an,* s.34)keza, sahabeden İkrime, "*Kim Allah yolunda hicret ederse yeryüzünde gidilecek çok yerde, genişlik de bulur ve kim çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse muhakkak ki onun mükâfatı Allah'a aittir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.*" (Nisa, 4/100) âyetinde söz konusu edilen zatın kim olduğunu öğrenmek için dört sene çalışmış, sonunda Onun Cündup b.Demre olduğunu öğrenmiştir.(a.g.e. s.76).

Kur'an'ın doğru anlaşılması İslâm toplumunda görülen birçok problemin çözümünü de beraberinde getirecektir. Zira söz konusu problemlerin büyük ekseriyeti Kur'an'ı yanlış anlamadan kaynaklanmaktadır. İslâm tarihinin ilk ifrat hareketi olan *Haricî Çıkış* Kur'an'ı yanlış anlama ve bu yanlışlığa bina edilen yaşantıdan kaynaklandığı gibi, günümüzde de birçok sapma Kur'an'ın yanlış anlaşılmasından kaynaklanmaktadır.

Haricîler, *"Hüküm ancak Allah'ındır."* (En'âm,6/57) âyetinden hareketle Hz. Ali gibi bir şahsiyeti tekfir edebilmişler ve masum canlara

kıyabilmişlerdir. Günümüzde de bunun uzantılarını görmek mümkündür. Sözgelimi bazı çevreler,*"İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın kötülük ve azgınlık üzerine yardımlaşmayın."* (Maide, 5/2) âyetinden hareketle ilhadî ve ateist cemiyet ve örgütlere yardım etmeyi Kur'an'ın emri olarak değerlendirmişlerdir.

Bu çalışmamızın amacı, özellikle Kur'an muarızlarının Müslümanları meşgul eden benzer entrikalarına cevap vermek, Kur'an ve İslâm ile ilgili olarak ortaya atılan birtakım şüphe ve iftiraları izale etmek ve Kur'an'ın daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmaktır. Çalışmamızın, günlük hayatında Kur'an-ı Kerimi okuyan Mmüslüman'ın okuma esnasında zihnine takılacağı veya karşılaşacağı soru ve tereddütleri çözmede yardımcı olacağına inanmaktayız. Bu nedenle oldukça çetin o kadar da önemlidir.

Bilindiği gibi ilmî çalışmalarda karşılaşılan en önemli problemlerden birisi, bir konuyu kendi dilinden diğer birine aktarmada görülür. Bu problem her yönden yarattıklarından ayrı ve aşkın varlık Allah'ın muradını yarattıklara aktarma ile ilgili ise konu daha da girift ve müşkül olacağı muhakkaktır. Araştırma Allah'ın kelamı içinde asırlarca ilim ehlini meşgul eden problemli âyetler ile ilgili olduğundan güçlük had safhaya ulaşmaktadır.

Allah'ın muradını başka dile aktarmanın güçlülüğü konusunda Kur'an'ı İngilizce'ye çeviren Muhammed Marmaduka şunları der: "Kur'an çok sesli senfonik besteye benzer. Büyük bir orkestra için bestelenmiş bir müzik eserini tek sazla çalmaya kalkıştığımız zaman nasıl bir durum ortaya çıkacaksa Kur'a'n'ı başka bir dile aktarmaya çalıştığımız zaman da öyle bir durumla karşılaşırız" Diğer bir düşünür de bu zorluluğu şöyle ifade eder: "Kur'an, sen peçesini kaldırsan bile sana yüzünü göstermeyen bir gelin gibidir. Eğer uğraşıp bir şey göremiyor ve mutluluğa erişemiyorsan, bu bizzat örtüyü kaldırma hareketinin tiksindirici ve aldatıcı olmasındandır. Fakat sen örtüyü kaldırmaz ve yalnız onun hoşnutluğunu elde etmeye çalışırsan Onun tohum ekili tarlasını sularsan, uzaktan uzağa hizmetinde bulunur ve Onu en iyi

şekilde memnun etmek için zahmete katlanırsan o zaman perdeyi kaldırmadan da O sana yüzünü gösterecektir.”

b-Çalışma Metodumuz ve Bu Konuda Yapılan Çalışmalar

“Müşkül/Müşkil” veya *“Anlama Problemi Olan “”Âyetler”* üzerinde çalışmalar yeni olmayıp Kur’an’ın inmeye başlamasıyla görülmüştür. Ashab, Kur’an dilini çok iyi bilmelerine rağmen birçok âyet ve lafzın anlamını Hz. Peygamberden sormuşlardır. Bu nedenle “*Kur’an’ı anlama problemi*” üzerindeki çalışmaları herhangi bir dönemle sınırlandırmak mümkün değildir. Her dönemde ortaya çıkan farklı akım ve problemler Kur’an’ın anlaşılmasında önemli etken olmuştur. Öneminden dolayı genel anlamda müfessirlerin büyük ekseriyeti, ilgili âyet bağlamında kısa veya detaylı olarak *müşkülât* üzerinde durmuşlardır. Sözgelimi Arap dilinin inceliklerinin araştırıldığı bir dönemde Kur’an’a dil ile ilgili birçok itirazın geldiğini ve bunun ilk müfessir ve dilcilerden itibaren ele alındığını görmekteyiz. Bu bağlamda, İbn Abbas(v.68/687), A’meş, (v.221/835) Sibeveyh, (v.182/798) İbn Kuteybe, (v.276/889) Zamehşerî, (538/1143), Ebu Hayyan (v.754/1353), İbn Atiyye, (v.546/1151) Ahfeş, (v.215/830) Zeccac, (v.311/923) Ferra’, (v.183/799) Rağib el-İsfehanî, (v.504/1110) el-Girnatî, (v.563/1167) Nisâburî, (v.850/1446) Zebidî, (v.893/1188) Ebu Suud Efendi, (v.896/1490) Cürcânî, (v.816/1413) zikredilebilir.

Felsefe ve kelamın gündemde olduğu dönemlerde bu konularla ile ilgili problemlerin ortaya çıktığını onların da Gazzalî (v.505/1111) Razî,(v.606/1209) İbn Arabî, (v.685/1240) İbn Teymiye, (v.728/1328) Âlusî, (v.1270/1825) ve benzer alimlerin tefsir ve eserlerinde işlendiğini görmekteyiz.

Mezhep ihtilaflarından kaynaklanan bazı problemlerin de ahkâm ağırlıklı tefsirlerde serdedildiğine şahit olmaktayız. İmam Şafiî,(v.204/819) Cassas (v. 370/992) İbnü’l- Arabî, (v.543/1148) Kurtubî,(v.671/1227) İbn Atiye (v.546/1151) tefsirleri bu bağlamda zikredilebilir.

Günümüzde ise Kur'an'a yönelik itiraz ve anlama problemlerinin en çok sosyal hayatı ilgilendiren konulardan kaynaklandığına şahit olduk. Bu nedenle bu çalışmamızda günümüzde sık-sık gündeme getirilen ve İslâm ile mücadelede malzeme yapılan soru ve problemlere de ilgili âyetlerin bağlamında değindik. Bu bağlamda, özellikle sosyal hayatta karşılaşılan problemlerin Kur'an tarafından işleniş biçimini ortaya koymaya çalıştık. Bu konuların bazılarının, teoloji, aile, kadın, kölelik, miras, eşitlik, savaş hukuku, hürriyet, reenkarnasyon, ekonomi, mucize, kıssalar vs. teşkil etti. Bu konuların her birinin bir akademik çalışmayı gerektirdiği muhakkaktır. Ancak çalışmamızın hacmi oranında işlemeye çalıştık.

Kur'an'la ilgili ilk çalışmalarda bu konuların günümüzde yapılan çalışmalar kadar önem verilmediği gördük Zira her müfessir öncelikle karşılaşmış olduğu problemleri ele almaya çalışmıştır.

Son dönem ulema ve müfessirlerin büyük ekseriyeti işledikleri âyet veya konu bağlamında anlama problemi bulunan âyetleri tefsir ve tahlil etmeye çalışmışlardır.Konuyu, Abduh, (v.1323/1905) Reşid Rıza, (v.1354/1935) Kasimî (v.1866/1914), Mevdudî (v.1396/1976), Seyyid Kutub (v.1386/1966), Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1361/1942), Cevad Mağniyye, Keşmirî, (v.1352/1933), Hicazî, Said Nursî (v.1379/1960), Muhammed Gazzalî (v.1417/1996), Şa'ravî, Sabunî, Muhammed Esed, Şinkitî (1363/1943), Salah Halidî, İbn Aşur, Tabatabaî ve Süleyman Ateş tefsir ve ilmî çalışmalarında görmek mümkündür.

Özel anlamda ise, Kur'an *müşkülâtı* üzerinde yapılmış şu çalışmaları tespit ettik:

1-*Te'vilü Müşkili'l-Kur'an*. Ebu Muhammed Abdullah b.Müslim b.Kuteybe. Mısır.1972

2-*Es'iletu'l-Kur'an'il-Mecid ve Ecvibetühü*. Muhammed b.Ebi Bekr b. Abdullah er-Razî, Kum, ts.

3-*Esrârü't-Tekrar fi'l-Kur'an.* Muhammed b. Hamza b. Nasr el-Kirmânî, thk. Abdulkadir Ahmed Ata, Beyrut, 1989

4-*el-Burhan fi Tevcih-i Müşâbehati'l-Kur'an.* Thk, Abdulkadir Ata, Beyrut, 1986

5-*De'fu İbhami'l-İttirab an Âyâti'l- Kitab.* Muhammed Emin b. Muhammed el-Muhtar el-Cekenî eş-Şinkitî, Beyrut, 1996, (Advâu'l -Beyân tefsiriyle Beraber).

6-*er-Ravdu'r -Reyyân fi Esileti'l- Kur'an.* Şerafeddin el-Hüseyin b. Süleyman b. Reyyân, thk. Abdulhalim b.Muhammed Nessar es- Selefî, Beyrut, 1994.

7-*Dürretu't-Tenzil fi Beyâni Âyâti'l Müteşâbihât fi'l -Kitabi'l- Aziz*. Muhammed b. Abdullah el-Hatib el-Eslafî, Beyrut, 1979.

8-*Tenzihu'l -Kur'an ani'l Metâin.* İmaduddin Ebu'l Hasan Abdulcebbar b. Ahmed, Beyrut, ts.

9-*Müşkilâtü'l- Kur'an.* Muhammed Enver Şah el-Keşmirî, Pakistan, 1998.

10-*Fethu'r-Rahman fi Keşfi Mâ Yultebesu fi'l Kur'an*, Şeyhu'l İslâm Ebu Yahya Zekeriyyâ el-Ensârî, Thk. Muhammed Ali es- Sâbunî, Beyrut, 1985.

11-*Tefsiru Müşkili'l-Kur'an*. Râşid Abdullah Ferhan, 1983.

12-*Fevâid fi Müşkili'l- Kur'an*. Abdulaziz b. Abdusselâm, Thk. Seyyid Rıdvan Ali Nedvî, Beyrut, 1982.

13-*Keşfu'l- Meâni fi'l Müteşâbih mine'l- Mesânî.* Muhammed b. İbrahim b. Sa'dullah b. Cemaat, thk. Abdulcevad Halef, Mısır, 1990

14-*Müteşâbihu'l- Kur'ani'l-Azim*, Ahmed b.Cafer b.Abdullah Münâdi, Mekke, h. 1408.

15-*Müşkilü İ'rabı'l- Kur'an*. Mekkî b. Ebi Talib, Thk. Yasin Muhammed Sevvas, Şam b.t.y.

16-*Vadhu'l- Burhan fi Müşkilâti'l- Kur'an*. Ahmed b. Muhammed Hellekân, Beyrut, b.t.y.

17-*Tefsirü Âyâtin Üşkilet.* Şeyhulislam İbn Teymiyye Abdulhalim el-Harrânî,thk. Abdulaziz b. Muhammed b.el-Halife, Riyad, h.1415.

Yararlanma konusunda eski-yeni ayırımını yapmadan ulaşabildiğimiz tüm kaynaklardan yararlanmaya çalıştık.Gerekli yerlerde kendi görüş ve

mütalaamızı ortaya koyduk. Yararlandığımız kaynakları dipnotta belirttik. Alıntılarda "*kalıp tercüme"* yerine mana aktarmasını uygun bulduk.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, "*Tefsir Usulünde İşkâl*" konusunu teşkil etti. "*İşkâl'in Anlam Alan*ı", "*İşkâli Giderme Yöntem*i", *"Kur'an'da Anlaşılmayan Âyet veya Kelimelerin Bulunup Bulunmadığı*", "*Tefsir Yönünden Âyetlerin Tasnifi*", "*Kur'an'ı Anlamada Anlayış Farklılığı*", "*Kur'an'ı Anlamanın Önündeki Engeller*", "*Hz. Peygamber, Sahabe ve Alimlere Müşkül Gelen Örnekler*", "*Müşkül Âyetler için Yapılan Seyahatler"* ve diğer bazı konulardan oluşmaktadır.

İkinci ve çalışmanın büyük ve önemli kısmını oluşturan bölümde ise Fatiha süresinden başlamak üzere tüm Kur'an'da tespit edebildiğimiz problem ihtiva ettiği iddia edilen âyetleri ele alarak işkalı çözmeye çalıştık. İşkâli yerine göre, "*İşkâl" ,*"*Âyetteki İşkâl"* veya "*Soru-Cevap*" biçiminde çözmeye çalıştık.

Araştırmayı genel bir "*sonuç*" ile tamamladık

> "Ey Rabbimiz! katından çalışmalarımızda bize bir rahmet ver, bize bir çıkış yolu lütfet. Ey Rabbimiz! Âdem'e, İbrahim'e Muhammed'e öğrettiğin gibi bizlere de öğret. Ey Rabbimiz! Unutur yahut hata edersek bizi hesaba çekme."(Âmin).

BİRİNCİ BÖLÜM
İŞKÂLİN TANIMI VE GİDERME YÖNTEMİ

Müşkül'ün Tanımı:

a- Lügat Olarak:

Müşkül, **شكل** kökünden türetilmiş olup, شكل يشكل شكلا birinci bapta, hayvanın ayağını kösteklemek anlamına gelir. Aynı babın**شكولا** mastarında, işlerin karışması, dördüncü bapta ise renklerin karışması, gözün beyazlığına kırmızılığın karışması anlamlarına gelmektedir.

Buna göre **شكل**sözcüğünü sülâsî kökünden ele aldığımızda karışıklığı veya bir şeyin yerinden kayması, renklerin karışması, iki şeyin benzemesi anlamlarına, **اشكل** yani, *if'al* babında ise karışmış iki şeyin benzemesi, heyet ve surette uygunluk, özdeşlik ve nitelikte ise benzeşmek anlamlarına gelir.[1] Bu nedenle karışık olan her şeye *müşkül* denilmektedir.[2]

b-Kavram Olarak

المشكل: ما لا ينال **المراد** منه **الا بالتامل بعد الطلب** لدخوله**في** اشكاله

Müşkül veya *müşkil*,benzeri anlamlarla girift olduğundan düşünmeden anlamı bilinmeyen lafızdır.[3] *Müşkül;* manası kendinden ne murat edildiği teemmülsüz bilinmeyecek derecede kapalı olan lafızlardır.[4] *Müşkül*; özelliğinden dolayı muhatap tarafından asıl anlamı anlaşılmayan lafızdır.[5]

Müşkülün lügat ve kavram olarak yapılan tanımlarını değerlendirirsek; müşkülde bir anlam karışıklığı ile kapalılığı bulunduğu neticesine varırız. Buna göre müşkül için şöyle bir tanım yapmamız mümkündür: *Müşkül: lafızdan kaynaklanan bir nedenden dolayı ancak bir karine veya kapsamlı bir düşünce ile anlaşılabilen lafızdır.* Kur'an tefsiri usulü açısından değerlendirdiğimizde ise Kur'an'daki herhangi bir lafzın yapısı veya âyet içindeki konumundan dolayı

---

[1] İbn Manzur, *Lisanu'l- Arab*, 7/176 İbn Esir, *En-Nihaye fi Ğaribi'l- Hadis* 3/497, Rağıb, *Müfredât* s. 266 İbn Kuteybe, *Te'vilu Müşküli'l -Kur'an,* s.102.
[2] İbn Esir, a.g.y.
[3] Tahânevi, *Keşşafu İstilahatı'l- Fünûn* , 1/786
[4]Bilmen, Ömer Nasuhi , *İstilalahatı Fıkhiyye Kamusu* , 1/21.
[5] Muhammed Edip Salih *Tefsiru'n -Nusûs* ,1/253.

ancak ciddi bir çalışma veya düşünme neticesinde anlaşılabilen kelime veya âyetlerdir.

c-Tarifin Kur’an Metni Üzerinde Gösterilmesi

Örnek 1:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا
بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا

“Ey iman edenler namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi başlarınızı meshedip topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp oldunuz ise, boy abdesti alın.”[6] âyeti, zahiriyle bedenin dış kısmının yıkanmasını emretmektedir. Bedenin iç kısmı ise muaf tutulmuştur. Âyetin müşkül yönü ise ağzın yıkanıp, yıkanmaması konusudur. Zira ağız bir yönüyle ağzın bedenin batını diğer yönüyle de zahiri sayılmaktadır. Yıkanmayı emredenفاطهروا / temizleneniniz. lafzı pekiştirmeli gelmiş ve dolayısıyla ağzın da yıkanmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.[7]

Boy abdestine göre namaz için alınan abdest daha çok tekrarlandığında onda ağzın yıkanması vacip görülmemiştir.[8]

Örnek 2:

نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ

“Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın.”[9] Âyette geçen **أنى**/ *ennâ* edatının iki anlamı vardır.

a) “*Nasıl”* anlamında,

b) “*Nerede*” anlamında.

---

[6] Maide, 5/6.
[7] Zuhaylî Vehbe *Usul’u- Fıkh* , 1/340.
[8] M. Edip Salih *Tefsirü’n-Nüsûs*, 2/257.
[9] Bakara, 2/223.

Edatın âyet içinde ki anlamı olan *nasıl*'ı bulmak için düşünmeye gerek duyulmaktadır. Bu anlama da âyette geçen *el-hars* tarla karinesiyle aramaktayız. Dolayısıyla müşkülü gidermede düşünme ve karine önemli iki malzemedir.[10]

MÜŞKÜLE YAKIN BAZI KAVRAMLAR

الخفي/el-*Hâfiy*: sözlükte, gizlemek, ketmetmek ve örtmek anlamına gelmektedir.[11] İstilahta ise: kelimenin dışında bir engel ile manası kapalı olup araştırma ve gayret ile giderilebilen sözdür.[12] Buna *hırsız* örneğinde olduğu gibi, korunma altında ki bir malı alan birine *hırsız* denildiği gibi, *dolandırıcı* birinin aynı kapsama girip girmediği ise "hafi"dır. Yani net değildir. Müşkülden daha kapalıdır.

المجمل/*el-Mücmel*: Sözlükte kapalılık anlamına gelir. Kavram olarak lafızdan anlamı anlaşılmayan diğer açıklayıcıya ihtiyaç duyulun sözcüktür.[13] Mücmel de müşkülden daha kapalıdır. Namaz mücmel bir kelimedir. Zira lügatte dua anlamındadır. Ancak sünnet, onun ne anlama geldiğini açıklamıştır.

المبهم/***el-Müphem***: Sözlük olarak, kapalı olma, bilinmeme, karışık ve güçlülük ifade etmektedir. Kavram olarak; Kur'an'da özel ismi anılmayan; ancak ismi mevsul veya zamirlerle zikredilen peygamber, veli, insan, cin, melek, belde, ağaç, hayvan veya yıldız gibi varlıkların özel adlarından haber veren bir ilimdir.[14] Buna örnek olarak Kur'an'da *ism-i mevsul* ile anılan ve Uzeyr olduğu bildirilen, (Bkz, Kur'an, 2/259) Yasin süresinde *Karye* olarak geçen ve *Antakya* olduğu söylenen kelime (Bkz. Kur'an 36,13.

---

[10] Bkz. Tahanevi,a.g.e,1/786.
[11] Salih Edib, *Tefsiru'n -Nusus*, s.230.
[12] Salih Edib, a.g.e., s.231.
[13] Salih Edib, a.g.e., s.278.
[14] Yaşar, Hüseyin, *Kur'an'da Anlamı Kapalı Âyetler*, s.91.

Mübhem, gayret ve araştırma ile bulunması imkansız gibidir. Zira vahye bağlı olan konulardandır.

المتشابه/*el-Müteşâbih*: Sözlükte karışmak ve benzeşmekten gelir. Kavram olarak kapalılığı içinde ve aslında olup Kitap ve sünnetle belirtilmeyen lafızlardır. Anlamı ilimde derinleşenlerden başka kimse bilmez.[15] En meşhur örneği sürelerin başındaki *mukatta'* harfleridir. Müteşâbihin anlamı bilinir mi tartışması gelecektir.Kapalılığı en çok olan lafızlardandır.

ANLAMA PROBLEMi BULUNAN ÂYETLERİN ALANI

Anlama problem ve güçlülüğü bulunan âyetlerin alanını, belirli bir konu ve saha ile sınırlandırmak mümkün değildir. Zaman ve olayların beraberinde getirdiği problemler olduğu gibi insanların düşünce yapısı ve anlama farlılıklarından kaynaklanan problemler de mevcuttur. Dün anlama problemi bulunmayan birçok âyet ve konu, bugün için problem teşkil etmektedir. Nüzulünden günümüze kadar Kur'an'ı anlayıp anlamamaktan doğan problemleri iki döneme ayırabiliriz.

a-Geçmişte

Kur'an'ın indiği ilk günden itibaren, müslümanlar onu anlamaya ve hayata geçirmeye çalışmışlardır. Bu süreçte birçok problemle karşılaşmaları da kaçınılmazdı. Hz.Peygamber hayatta iken problemleri gidermek gâyet kolay ve mümkün idi. Ashab, basit bir problemleri bile ona götürür onun yardımıyla çözerlerdi. İlerde de detayla ele alacağımız gibi, problemler dil, akide, ibadet, geçmiş peygamber ve toplumlarla ilgili konulardır. Ashap için Hz. Peygamber'in vefatından sonra da problemleri çözmek sonraki kuşaklara nispeten daha rahattı. Zira Kur'an'ın nüzulünü yaşadıkları için birbirlerinden sormak suretiyle çözme fırsatını buluyorlardı. Tabiin döneminde İslâm'ın değişik iklim ve bölgelere yayılmasıyla yeni problemler ortaya çıktı.

Tabiinden sonra yirminci asrın başlarına kadar görülen problemler paralellik arz ederken bazı konularda da tamamıyla değişiklik arz etti. Bu uzun dönem, tefsir ilminin oldukça yaygınlaştığı çok önemli tefsirlerin yazıldığı dönemdir.

Geçmişte müfessirlerin değindikleri problemler, genel anlamda, dil, belagat, âyetler arasındaki münasebetler, mezhep mensuplarının birbirlerine ve İslam muhaliflerinin itirazlarına verdikleri cevaplardan oluşmaktaydı. Ehl-i Sünnet Tefsir ekolu öncülerinden Razî, (v.606/1209), Şirbinî (v.799/1396), Ebu Hayyan (v.754/1353) tefsirlerindeki ilgili âyetler bağlamında mezhebî tartışma ve problemleri rahatlıkla görebiliriz. Mutezile ekolunda da aynı yöntemi Zemahşerî (v.538/1143) ve Kadı Abdulcebbar'ın (v.415/1024) tefsirlerinde sık sık görülür. Bunlar Kur'an âyetlerini kendi ekollerinin prensipleri ışığında tefsir etmeye çalışmadan ve ekol taassubundan dolayı da birçok çelişki ve tutarsızlığa düşmüşlerdir.[16]

b-Günümüzde

On dokuzuncu asırla batıda başlayan ve sonrada İslam toplumlarında görülen bilimsel ve teknolojik atılımlar birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Batı, teknolojide üstünlük sağlamıştır. İslâm toplumları ise onlara yetişemeyince bir aşağılık kompleksine girdi. Batı'nın sahip olduğu bilim ve teknolojinin aslında Kur'an'da mevcut olduğunu söyleyerek bu eksikliği gidermeye çalıştı. Bunun aksine Batı'nın gerçekleştirdiği modern ilimlerin ve bunun sonunda ortaya çıkan teknolojinin İslâm alemine girişine karşı bir kesim daha vardı. Bu kesim söz konusu karşı çıkışlarına İslâm dinini gerekçe olarak gösteriyorlardı. Yani bu direniş dinî bir tavır olarak ortaya çıkmıştı. Batının gerçekleştirdiği bu sonucun temellerini Kur'an da mevcudiyetini ispatlamak modern ilimleri tahsil etme ve bilim sonucu ortaya çıkan tekniği kullanmayı meşrulaştırdı.[17]

---

[15] Serahsî, *Usulu'l-Fıkh*, 1/169.
[16] Bkz.Candan, Abdulcelil, *Tefsirde Sapma ve Nedenleri*, s.100-105.
[17] Bkz. Şimşek, Mehmet Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.119/120.

Batı teknolojisi ile materyalizm ve natüralizmin beraberlerinde getirmiş oldukları problemlere müslümanlar Kur'an'dan çözümler bulmaya çalıştılar. "*Kur'an ve Yaratılış*", "*Kur'an ve Hayat*", "*Evrim teorisi ve Kur'an*", "*Kur'an'da İnsan Hakları*", "*Kur'an ve Modern İlimler*", "*Kur'an ve İlerleme*", "*Kur'an ve Çalışma*", "*Kur'an ve Yönetim*" ve benzer birçok konuda araştırmalar yapıldı. Öyle ki Kur'an müslüman toplumlarda yeni bir mahiyete bürünmeye başladı. Geçmiş dönemlerde de görülen anlama problemlerinin tamamıyla günümüzdeki problemlerden ayrıldıklarını söyleme imkanına da sahip değiliz.

İslam toplumlarında görülen problem alanlarındaki ortak payda; ikisinde de problemlerin art niyetten değil, öğrenme temayülünden kaynaklanmış olmasıdır. Geçmişte görülen anlama problemlerin çoğu dil incelikleri, mezhep ve ekol ihtilafları çerçevesinde iken günümüzde ise hayatta karşılaşılan problemlerin Kur'an perspektifinden inceleme ve cevaplandırma çalışmaları oluşturdu.

MÜŞKÜL-MÜTEŞÂBİH İLİŞKİSİ

Tefsir usulünde müşkül gibi müteşâbihin de önemli yeri vardır. Tanımı konusunda değişik ifadeler kullanılmıştır. En meşhur tanımıyla, yukarıda da geçtiği gibi, sözlükte karışmak ve benzeşmekten gelir. Kavram olarak kapalılığı içinde ve aslında olup Kitap ve sünnetle belirtilmeyen lafızlardır. Anlamlarını ilimde derinleşenlerden başka kimse bilmez.[18] En meşhur örneği sürelerin başındaki *mukatta' harfler* ve kıyametin vuku zamanıdır.[19]

---

[18] Serahsî, *Usulu'l-Fıkh*, 1/169.
[19] Bkz. Curcânî, *et-Ta'rifât*, 213 Râğıb, a.g.e,s. 443. Hatip, A. Kerim ,(*Advaün ale'ş-Şeria* mecmuasında *el-Muhkem ve'l -Mütesabih Makalesi*.) s.7 .1976.

Müşkülde neticeye varmak müteşâbihten daha kolaydır. Cehd ve gayrete rağmen çözümü mümkün olmayan âyet veya lafzın muradı, Allah'a bırakılır.[20]

Bununla beraber müşkülü müteşâbih âyetler kapsamına alanlar da olmuştur.[21]

Müşkül için söylediğimizi düşünme ve araştırma neticesinde manaları anlaşılan *hâfi* ve *mücmel* için de söyleyebiliriz. Zira onlarda da neticeye varmak mümkündür.[22]

MÜŞKÜLÜ GİDERMENİN HÜKMÜ

Müşkül, Kur'an'ı anlama ile ilgili bir konudur. Kur'an, düşünülmesi için gönderilmiştir. *"Sana bu mübarek kitabı âyetlerini düşünsünler ve akıllı olanlar öğüt alsınlar diye indirdik."*[23] Kur'an'ı uygulamak için anlamak, anlamak için de düşünmek gerekmektedir. Bu da gerçek anlamda ancak Kur'an'da söz konusu olan *müşkülât*ın çözülmesiyle mümkündür. Vacip için gereken konuların bilinmesi ve yerine getirilmesi de vacip kapsamında olduğundan, işkâl giderilinceye kadar üzerinde düşünülmesi ve araştırılması farzdır.[24]

"İndirdiğimiz açık delilleri ve kitapta insanlara apaçık gösterdiğimiz hidâyet yolunu gizleyenlere hem Allah hem de bütün lanet edenler lanet eder."[25]

Âyet, Kur'an'ı talim, tefsir ve beyan etmenin vacip olduğunu vurgulamaktadır.[26] Bu görev öncelikle alimlere düşmektedir. Zira onlar peygamberlerin varisleridir. Gerçek anlamda bir tefsirin olması da müşkül âyetlerin çözülmesine bağlıdır.

---

[20] Tehânevî, a.g.e,1/786.
[21] er-Rağıb, a.g.y.
[22] Tehânevî, a.g.y; Zuhaylî, a.g.e. s.340.
[23] Sad, 28/29.
[24] Zuhaylî, *Usul*, 1/340.
[25] Bakara, 2/159.
[26] Ebul Hayyan, *el-Bahru'l- Muhit*, 2/68.

KUR’AN’DA MÜŞKÜL VE MÜTEŞÂBİH ÂYETLERİN BULUNMASININ HİKMETİ

Asıl olan Kur’an’ın anlaşılır ve açık olmasıdır. Birçok âyette bunu rahatlıkla görmekteyiz. *“Apaçık Kitaba and olsun”*[27], *“Apaçık âyetler”*[28], *“Düşünülmesi için kolaylaştırılan âyetler”*[29], *“Apaçık bir lisanla inen Kur’an”*[30], *“Her şeyi açıklayıcı olan”*[31], *“İnsanlara bir açıklama”*[32], *“Onları(âyetleri) geniş-geniş açıkladık”*[33]

Bu ve benzeri onlarca âyet Kur’an’ın açık ve anlaşılır olduğunu göstermektedir. Buna rağmen Kur’an’da birtakım müşkül âyetlerin bulunması da hikmetten hali değildir. Kur’an’da müşkül, müteşâbih, mücmel vs. âyetlerin bulunması insanların ilim ve kültür seviyeleriyle ilgilidir. Birine çok çetin veya müşkül gelen bir âyet veya lafız bir başkasına çok açık ve kolay gelebilmektedir. Bundan dolayı âyetlerin işkâl yönleri ve sayıları insandan insana değişmektedir. Kur’an’da müşkül ve benzer âyetlerin bulunması alimleri daha ciddi bir biçimde Kur’an üzerinde düşünmeye ve çalışmaya götürecektir ki bu amel çalışmaların en faziletlisi ve en önemlisidir.

Tüm âyetler aynı derecede muhkem ve açık olsaydı alimlerin derece ve otoriteleri anlaşılmazdı. Asırlardır İslâm alimlerinin Kur’an üzerinde çalışmalarının bir nedeni de Kur’an’da bu tür âyetlerin bulunmasıdır.

---

[27] Zuhruf, 43/2.
[28] Bakara, 2/99.
[29] Kamer, 54/17.
[30] Nahl, 16/103.
[31] Nahl, 16/89.
[32] Al-i İmrân, 3/138.
[33] En’âm, 6/97.

Her asır da görülen tefsir problemleri aynı değildir. Bir dönemdeki problem veya İşkâl dil veya belâgattan kaynaklanmışken bir başka dönemde de fen veya bilimsel açılardan kaynaklanmıştır. Bundan dolayı insanların anlayış farkları ve kültür seviyeleri değişiklik arz ettikleri müddetçe ki Kur'an bunun kıyamete kadar devam edeceğini haber vermiştir.[34] Kur'an'da müşkül âyetlerin varlığı ve onlarla ilgili çalışma ve gayretler devam edecektir.

Müşkül âyetler üzerinde çalışmak belagat, siyer, dil ve fıkıh ilimlerine de müracaat etmeyi gerektirir. Müşkül âyetler olmasaydı bunlara da hacet kalmazdı. Kur'an'ı Kerim, Arap dilinin lafız ve mana örgüsü içinde, edebî sanatlarına göre nazil olduğu görülmektedir. Bu şu demektir: Kur'an'da icaz, ihtisar, itale, te'kid, işaret gibi edebî sanatların olması yanında bazı manaların gizlenmesi bazı manaların da açıkça zikredilmesi gerekli idi.[35]

Kur'an'da bazı manaların müşkül ve müteşâbih âyetlerle gizlenmesi, İslâm kültür ve tefekkürü açısından pek çok önemli gelişmenin sebebi olmuştur. Bunları şöyle sıralayabiliriz[36]

1-Kur'an'ın tefekkürü emretmesi müşkül ve müteşâbih âyetlerin anlaşılması için itici bir güç oluşturmuştur. Bu güç kalpleri heyecanlandırmış, tefekkürü ve dikkati geliştirmiş, atalet ve acizliği silip süpürmüş[37]ilmin insanlar arasında gelişmesini sağlamıştır.[38] düşünme ve araştırma gelişerek taklitten uzaklaşılmış, araştırmaya yönlendirmiştir. Bundan da dünyevî ve uhrevî pek çok faydalar olmuştur.[39]

2-Müşkül ve özellikle de müteşâbih âyetler müminler için imtihandır.[40] Bu âyetlerle sağlam ve çürük inançlar ortaya çıkmıştır.[41] Müminlerin

---

[34] Hûd, 11/118.
[35] İbn Kutaybe, a.g.e. s, 86.
[36] Bkz.Yaşar, Hüseyin, *Kur'an da Anlamı Kapalı Âyetler*, 128/130.
[37] İbn Kuteybe, a.g.y.
[38] Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 338; Zerkeşî, *Burhan*, II, 75; Suyutî, *İtkan*, I, 668; *İ'caz*, I, 158.
[39] Subhî Salih, *Mebâhis fi Ulumi't-Tefsir*.s. 286.
[40] İbn Kuteybe,a.g.y.
[41] Zemahşerî, a.g.e., I, 338.

teslimiyetleri denenmiş, amel olunmasa bile müşkül âyetleri okumakla sevaba nail olmuşlardır.[42]

3-Müşkül ve müteşâbihatla Kur'an'ın edebî üstünlüğü ortaya çıkmıştır. Kur'an muhalifleri kendi konuştukları dille, bildikleri kaidelerle inzal olan Kur'an'ın müşkül ve müteşâbihatının bazılarını anlayamamaları ve bu konuda aciz kalmaları Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu ispat etmiştir.[43]

4-Müşkül âyetleri anlamak zor ve meşakkatlidir. Buysa çok sevap kazanmaya vesiledir.[44]

5. Kur'an'ın tamamı muhkem ve herkesin anlayabileceği kolaylıkta olsaydı, sadece belli bir kesime kaynaklık yapardı. Diğer düşünce ve mezhep sahipleri bundan mahrum kalırdı.

Müşkül ve müteşâbih âyetler sayesinde İslâmî düşüncenin ufukları gelişmiş ve genişlemiştir. Çeşitli toplumlara fikrî, kaynaklar, bol miktarda düşünce malzemeleri bu yolla sağlanmıştır. Her düşünce sahibi bu fikrî malzemelerle Kur'an kültürüne belli ölçüde katkı sağlamıştır.[45]

6-Müşkül ve müteşâbih âyetleri anlamaya çalışanlar aklî delilere ve diğer ilimlere sarılmışlar bu da onları taklit karanlığından kurtarmış istidlal ve hüccetin ışığına ulaştırmıştır. Sadece muhkem âyetlere sarılmak aklî melekelerin gelişmesine mani olduğu gibi, müslüman toplumun cehalet ve taklitten kurtulmasını da zorlaştırırdı.[46]

7-Âyetlerin te'vili, âyetler arası tercihi, bu tür âyetler sayesinde gelişmiştir. Bu da pek çok ilmin gelişmesine sebep olmuştur. Filolojik ve metodik ilimlerin gelişmesi mütaşâbihatın araştırmasıyla olmuştur.[47]

---

[42] Zerkeşî, a.g.e., II, 75-76; Suyutî, *İtkan*, I, 668; *İ'caz*, I, 159.
[43] Zerkeşî, *Burhan*, II, 76; Suyutî, *İtkan*, I, 668.
[44] Suyutî, *İtkan*, I, 670; *İ'caz*, 1/160.
[45] Suyutî, *İtkan*, I, 670.
[46] Suyutî, *İ'caz*, I, 160.
[47] Suyutî, *İtkan*, I, 670.

8-Bu sayılanlar arasında en önemlisi de müşkül ve müteşâbihin soyut düşüncenin gelişmesine yardımcı olmasıdır. Avam somuta ilgi duyar. Seçkinler ise soyuta meyyaldirler. Muhkem, müşkül ve müteşâbih âyetlerle hem halk hem de seçkinler ilgi duymuş, böylelikle toplum fikrî yönden dengelenmiştir.[48]

HERHANGİ BİR METNİ İZAHA DUYULAN İHTİYAÇ

Dinî, bilimsel, hukukî, siyasî, edebî bir metnin izah ve açıklanması da insanların farklı ve değişik yapı ve kültür seviyesinden kaynaklanmaktadır. Metinlerin kapalı kalması, yanlış yorumlara ve hatta bölünme ve kavgalarla neticelenen ihtilaflara götürebilmektedir.

Allah Teâla, buna mahal bırakmamak için ilahî metinlerin izah ve beyanı için peygamberler ve ehliyetli kişileri görevlendirmiştir. Öyle ki, metinlerin beyanı peygamberlerin en önemli görevleri arasında yer almaktadır. *"Sana bu Kur'an'ı indirdik, insanlara kendilerine indirileni beyan edesin diye. Belki düşünürler"*[49]

Allah Teâla, beyan ve izah görevinin yerine getirilmesini bir vecibe kılmış ve konunun ehil ve uzmanlarından söz almıştır. "*Vaktiyle Allah kitap verilen okur yazarlardan andolsun ki, onu insanlara beyan edeceksiniz ve gizlemeyeceksiniz diye söz almıştı."*[50]

"Biz ayetlerimizi bilenler için açıkladık."[51]ayeti, Kur'an'ın bilenler için gayet açık olduğuna dikkat çekmektedir. Ancak, bilmeyenlere açıklama ve beyan görevi başta peygamberler olmak üzere ehil kişilere verilmiştir. Konu ile ilgili olarak Lütfullah Cebeci'nin mütalaalarını veriyoruz:

---

48 Suyutî, *İ'caz,* I, 160 .
49 Nahl, 16/44.
50 Âl-i İmrân, 3/187.
51 En'am, 6/98.

1-Metni yazan insanın üstünlüğünü gösterir. Alimin ilmî kudreti, eserine birçok dakik manaları yerleştirmesine sebebiyet verir. Bunların anlaşılması, çoğu zaman izah edilmesine bağlıdır.

2-Eserdeki bir takım kıyas mukaddimelerinin ve şart cümlelerinin ya edebî bir incelikte ya da herhalde anlaşılır düşüncesiyle hazfedilmesidir. Binaenaleyh bazen şartın hazfedilen cevabının ve kıyasın hazfedilen mukaddimesinin ne olduğunu bilmeye ihtiyaç duyulur ki bunu gösterecek ve sözdeki manayı ortaya koyacak olan da müfessirdir.

3-Kelimelerin *mecaz, müşterek* ve *iltizam* gibi üç değişik manayı aynı anda taşımasıdır. Binaenaleyh bu durumdaki bir kelimeden esas olarak hangi mananın kastedildiğini tespit etmek bir açıklamaya bağlıdır. Bir eseri veya bir sözü açıklama ihtiyacı bazen o eser ve sözün kendisindeki bu gibi sebeplerden olabileceği gibi bazen de onun muhatapları arasındaki bilgi anlayış ve akıl farklılığından dolayı olabilir.[52]

Bir âyet veya metin bir kesim insan için çok net iken diğer kesim için müşkül olabilmektedir. Birinci kesim için tefsir, izah ve tahlile ihtiyaç duyulmazken diğer kesim için bunlar kaçınılmazdır. Kur'an Arapça nazil olduğu için bu dilde bulunan *hass, âmm, mecaz, hakikat, mücmel, sarih, kinaye, hafi, mutlak, mukayyed* vs. konuları içeren lafızları alması da muhakkaktır. Bunlar da ciddi bir çalışma ve izahı gerektirir.

KUR'AN'DA ANLAŞILMAYAN BİR ŞEY VAR MI?

Kur'an'ın en önemli özelliği onun insanlarca anlaşılır bir biçimde gönderilmiş olmasıdır. Zira Kur'an anlaşılmaz olsaydı insanlara şöyle bir itiraz hakkı doğardı. "Allah'ım! Bize anlaşılmayan muğlak ve çetin bir kitap

---

[52] Cebeci, Lutfüllah *"Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru" Konulu Tebliği*, s.150-151, Feza Yayıncılık, İzmir, 1992.

göndermiştin ondaki muradını anlayamadık. Dolayısıyla ondan sorumlu olmamız hikmetine muhaliftir.”

Birçok âyette, insanlar tarafından kolayca anlaşılması için Kur’an’nın Arapça indirildiği vurgulanmıştır. *“Akletmeniz için Kur’an’ı Arapça indirdik.”*[53], *“Korunsunlar diye pürüzsüz Arapça ile bir Kur’an indirdik.”*[54] Âyette geçen عوج/*ivec* lafzı manayı bozan veya anlaşılmayan çapraşık lafızlardır ki Kur’an ondan beridir.[55] *“Biz onu öğüt alırlar diye senin dilinde indirerek kolayca anlaşılmasını sağladık.”*[56] âyeti de, Kur’an’ın anlaşılması için Arapça indirildiğini beyan etmektedir.

Kur’an’da müşkül veya müteşâbih âyetlerin bulunması mutlak anlamda olmayıp insanların değişik kabiliyetlerde olmaları veya Arapça lisanına vakıf olmamalarından, dilin dejenere olmasından veya üzerinde gerektiği biçimde düşünmemekten kaynaklanmaktadır. *“Onlar Kur’an’ı düşünmüyorlar mı? Yoksa onların kalpleri üzerinde kilitler mi vardır?”*[57], *“Eğer müşriklerden biri senden güvence isterse Ona güvence ver ki Allah’ın kelamını dinleyebilsin.”*[58] Âyetleri, sarih olarak müşrikler dahil her kesimi Kur’an dinlemeye davet etmektedir. Eğer anlaşılmayan bir kitap olsaydı hem Kur’an’dan böyle bir davet olmaz hem de müşrikler ‘bizi davet ettiğin kitap anlaşılmıyordu ki Onu dinlemiş olalım’ diye itirazda bulunacaklardı.

Kur’an ne rumuz ne de bilmecedir. O, apaçık olduğunu defalarca beyan etmektedir. İbn Teymiye, müteşâbih âyetler dahil olmak üzere Kur’an’da anlaşılmayan bir şeyin bulunduğu iddia etmenin *bid’at ehlinin şiarı* olduğunu şöyle açıklar: Allah, başta peygamberlerine daha sonra da insanlara anlaşılmayan bir şey göndermekten münezzehtir. Müteşâbih dahil Kur’an’ın

---

[53] Yûsuf, 12/2.
[54] Zümer, 39/28.
[55] Bkz. İbn Âşûr, et-*Tahrir ve’t- Tenvir*, 23/398.
[56] Duhan, 44/58.
[57] Muhammed, 24.
[58] Tevbe, 9/6.

tamamı açıktır. Selef ulemasından birçoğu müteşâbih âyetleri bildiklerini söylemişlerdir. Bu bağlamda İbn Abbas'ı zikretmek mümkündür. " *Sana bu muazzam kitabı indiren O'dur. Onun bir kısmı anlamları kesin olup kitabın temelini oluşturan âyetlerdir. Diğer bir takımları da anlamları benzeşik olanlardır. Ama kalplerinde bir yamukluk bulunanlar fitne aramak için sadece anlamı benzeşiklerin ardına düşerler. Halbuki, Onun gerçek yorumunu ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar da: 'İnandık, hepsi Rabbimizdendir." derler. Bunları özü temiz olanlardan başkası düşünemez."*[59] âyetinde geçen الراسخون/*er-Rasihun/ ilimde yüksek payeye* ulaşanlardan olduğunu söylemiştir. Rabi b. Enes, (v.110/728) Muhammed b. Cafer b. Zübeyr de müteşâbihi bilenlerden olduklarını söylemişlerdir.[60] İbn Kuteybe de 'kimse müteşâbih dahil, Kur'an'da hiçbir âyetin bilinemeyeceğini söylemesin. Zira her âyet insanların istifade etmeleri için gönderilmiştir.'demiştir.[61] Tabiin müfessirlerinden Mücahid de Kur'an'ı baştan sona kadar İbn Abbas'a arz ederek öğrendiğini ifade eder.[62] İbn Mesud, 'Allah'a yemin ederim, Ben her sürenin nerede ve kimin hakkında indiğini bilirim. Benden daha iyi tefsir bilen birinin olduğunu bilsem mesafeye bakmadan deveme atlar ondan öğrenmeye giderim.'demiştir[63]Yukarıda da değindiğimiz gibi bazı alimler müteşâbih âyetlerin bilinemeyeceğini savunmuşlardır.Ancak onlar hakkında da bir çok yorum ve kanaat belirtilmiştir.

Kur'an'da mutlak anlamda anlaşılması mümkün olmayan âyet veya lafızlar olsaydı bidat ekol mensupları kendileri için fırsat kollayıp onları arzu ve istekleri istikametinde tefsir etmeye ve Kur'an'ı ta'n etmeye çalışırlardı. Zira vahyin gelmemesi ile anlaşılmayan bir vahyin gelmesi arasında önemli bir fark olmayacaktı.

---

[59] Âl-i İmrân, 2/7.
[60] İbn Teymiye, *Fetâvâ*, 17/390.
[61] İbn Kuteybe, *Te'vilu Müşkülil Kur'an*, II,/98.
[62] Taberî, Tefsir, 1/90.

“Muhakkak bilen bir topluluk için âyetlerimizi geniş geniş açıkladık.”[64] *“Gerçekten onlara inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olarak ilim üzere açıkladığımız bir kitap getirdik.”*[65] âyetleri Kur’an’da bilinmeyecek herhangi bir âyetin bulunmayacağını göstermektedirler.

Anlaşılmaları mümkün olmayan âyetlerin bulunması, Hz. Peygamberin görevini ikmal etmeden gitti anlamına gelir ki bu da peygamberlik makamıyla bağdaşmaz. Âyetin *düşünüp anlasınlar* bölümü de Kur’an’da açıklanamayacak bir âyetin söz konusu olmadığını, aksi takdirde mümkün olmayan bir şeyle sorumlu olmak söz konusu olur ki o da ilahî hikmetle bağdaşmamaktadır.

Kıyametin ne zaman kopacağının bilinmemesi de Kur’an’da anlamları bilinemeyen âyetlerin varlığına delil sayılmaz. Zira Allah Kur’an’da kıyametin zamanını bildirecek herhangi bir âyet indirmemiştir. Zaman zaman müteşâbih âyetlerle saf zihinler saptırılmak istenmiştir. Zira müteşâbih âyetler istismar edilmeye müsaittirler. Konu, ehliyet meselesidir. Ehil olan elbette o konularda da görüşlerini beyan edecekler.Söz gelimi, Allah Teala’nın sıfatları konusunda İmam Malik, istivânın malum olduğunu söylemiş ve niteliğinin ise bilinemeyeceği kanaatini taşımıştır.yani,müteşâbih âyetler üzerinde düşünme yasağı konulmamış; ancak bu konuda sapmalara düşülmemesi tavsiye edilmiştir.[66]

TEFSİR YÖNÜNÜNDEN ÂYETLERİN TASNİFİ

Kur’an’ın özelliklerinden birisi de tüm âyetlerin anlama yönünde aynı derecede olmamasıdır. Arap dilinden haberdar mümeyyiz bir çocuğun bile anlayabileceği âyetler bulunduğu gibi yıllarca alimleri düşünmeye sevk eden

---

[63] Buharî, *Fedâilu’l- Kur’an*, 5002.
[64] En’âm, 6/97.
[65] Araf, 7/52.
[66] İbn Teymiye, *et-Tefsiru’l Kebir*, II, 133.

müşkül ve müteşâbih âyetler de mevcuttur.Tefsir ve anlam bakımında âyetleri şu şekilde tasnif etmek mümkündür.

1-Umumun ihtiyacı ile ilgili olan normal akıl sahiplerine hitap eden âyetler grubu ki, bunlar sayıca büyük bir yekun tutar. Bu gruptaki âyetler çok açık seçik ifadelerle gelmiş olduğundan, bunları anlamak için yalnızca Arapça bilmek yeter. Bunlar ilim sahibi olmayı, hatta okur-yazar olmayı bile gerektirmez. Hiçbir açıklamaya ve yoruma ihtiyaç göstermez. Dinin temel ilkelerini, helal ve haram konuları bildiren kesin anlamlı muhkem âyetlerdir. Bunlar genelde “لقوم يعقلون /*li kavmin ya’kılun/akleden bir toplum iiçn*”, “ لعلكم تعقلون/ *lealleküm ta’kilun/umulur ki akledersiniz.*” gibi ifadelerle bitmektedirler.

2-Anlaşılması belli bir seviyeyi gerektiren âyetler grubu vardır ki, bunları anlamak için sadece Arapça bilgisi ve akıl yeterli değildir. Tam ve doğru anlamak için, ay ve güneşten, gök gürlemesi ve yıldırımdan, buluttan ve yağmurdan, dağ ve denizlerden bahseden âyetler, ilk bakışta herkes tarafından kolay anlaşılır gibi görünürse de, onları gerçek anlamlarıyla ve incelikleriyle anlayabilenler ancak o konunun uzmanı olan ilim adamlarıdır. *“Görüyorsun Allah bulutlardan yağmur indirmektedir. Sonra biz onunla çeşit çeşit meyveler yetiştirdik. Dağlardan da kimi beyaz, kimi kırmızı, türlü renklerde kapkara yollar peyda ettik. İnsanlardan, yerde yürüyen hayvanlardan ve davarlardan da yine böyle çeşit çeşit renk renk cinsler yarattık. Allah’ın kulları içinde kendisinden en çok korkanlar ancak ilim sahibi olanlardır.”*[67] Dağ geçitlerindeki yolların veya ırmakların aşındırmasıyla meydana gelen kar kesitlerinden oranın jeolojik yapısını tanımak, renkli kayaların hangi madenlere ve minerallere delalet ettiğini anlamak için ancak jeolog olmak gerekir. Bu âyetlerde ipuçları verilen konular, başta coğrafya olmak üzere, astronomi, meteoroloji, jeoloji, fizik, botanik, sosyoloji hatta genetik gibi ayrı

ayrı ilim dallarının sahasına girmektedir. Tabiattaki incelikler, ancak bu konularda ciddi araştırmalar yapan ilim adamlarınca yakından gözlenir.

3-Hikmetle ve derin düşünmeyle ilgili olan ayetleri anlayabilmek için Arapça bilgisi, akıl ve ilim yanında tefekkür de gereklidir. Bunlar okuyanın idrak ve düşünce seviyesine göre değişebilen, çok yönlü ve derin manalar taşıyan âyetlerdir. Mesela, oruç ibadetinin sabır ve iradeyle ilgisi ilk bakışta anlaşılabilir. Ancak namazın sabır ve iradeyle ilgisi daha fazla ve daha sürekli olduğu halde oruçtaki kadar kolay görülmez. Bir sosyal yardımlaşma kurumu olan zekatın faydasını müslüman olmayanlar da anlayabilirler.[68]

İbn Abbas da buna yakın olarak tefsir yönünden âyetleri üç kategoride incelemiştir.

1-Yalnız Allah'ın bildiği ve tefsiri zamana tehir edilmiş âyetler. *Dabbetu'l-Ard'ın* niteliği ve çıkış zamanı, kıyametin vakti insanın nüzulü ve güneşin batıdan çıkışı

2-Tefsiri Hz. Peygambere özgü olan âyetler. Namaz Oruç Hac vs. ibadetlerin eda biçimleri. Bu konuda konuşmak ancak vahiyle mümkün olduğu için Resûlullah'tan başka kimsenin hüküm koyma yetkisi olmaz. Bu bağlamda namazların vakit ve rekat adetleri zikredilebilir.

3-Dilcilerin tefsir ettikleri âyetler.[69]

Birinci kategoride Kur'an'ın anlaşılamayan âyetlerin bulunabileceği vehmine kapılmamak gerek. Zira söz konusu konularda gerekecek kadar malumata sahibiz. Mezkur konularda detaya girmeye lüzum yoktur. Zaten Kur'an, defalarca kıyametin vuku bulacağından bahsetmiş zamanını ise Hz. Peygambere dahil hiç kimseye bildirmemiştir. Müteşâbih âyetler de muhkem âyetlerin ışığında tefsir edilebilir.

---

[67] Fatır, 35/26-27.
[68] Işık, Emin, *Kur'an'ın Terceme ve Tefsiri Meselesi konulu Tebliğinden*, s.188-191 Feza Pazarlama, İzmir, 1992.
[69] Taberî, *Tefsir*, 1/92.

İbn Teymiye bu konuda şunları der: Ebu Abdullah b. Raşik (v.749/1348) kendisinden bir tefsir yazmasını talep edince şöyle demiştir: “Kur’an’ın büyük bir bölümü zaten tefsire ihtiyaç duymayacak kadar açıktır. Diğer bir kısmı da zaten ulema tarafından tefsir edilmiştir. Bir kısım âyetler bazı alimlere meçhul kalmıştır. Söz konusu âyetler için muhtelif kaynaklara başvurulur. Tek bir âyet üzerine bile tefsirler yapılmıştır. Ben de bu çeşit âyetler üzerine bir tefsir yaptım.[70]

Tefsirde ifrat ve tefritle üzerine gidilen konuların başında Kur’an’da geçen Allah’ın sıfatları konusunda gereksiz detay ve yorumlara girmek gelir. Kanaatimize göre bu konuda en sağlam ve sağlıklı yöntem selefin yöntemidir. Özetle sıfat âyetleri konusunda şu yöntemi takip ederlerdi: Allah’ın Kur’an’da Hz. Peygamberin de sağlam yollarla bize gelen hadislerinde ispat ettikleri lafız ve manaları tevil ve yoruma gitmeden olduğu gibi kabul eder, Keza Kur’an ve sağlam sünnetle nefyedilen husus ve sıfatları da nefyederiz. Ebu Hanife, Eşarî, Gazzalî, İmamu’l Harameyn, Razî, İbn Teymiye benzeri alimler de bu yöntemi uygulamışlardır. Kur’an’da geçen *Θ/yed,* وجه */vech,* نفس */ nefs* kelimelerini olduğu gibi tevile gitmeden almışlardır. Zira *“Allah, Ey iblis! İki elimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir?”*[71] âyetinde geçen “*iki yed*”i kudret ile tefsir etme âyetin akışına uygun değildir. Zira يد kelimesine kudret anlamını versek “*iki kudretimle*” anlamı çıkar ki buna da Arap dilinde cevaz bulmak mümkün değildir. Kaldı ki eğer “يد /*Yed”* kudret anlamında olsaydı İblis ‘itiraz edip Âdem’i kudretinle yarattığın gibi beni de kudretinle yarattın dolayısıyla onun bana herhangi bir üstünlüğü yoktur.’diyecekti.

Kur’an’da geçen sıfatları insanların organ, ve vücut parçalarına benzetmeye de gerek yoktur. Zira Allah *“Onun benzeri gibi hiçbir şey*

---

[70] İbn Teymiye, *Tefsiru Kitabin Üşkilat Âyâtühü,* thk. A. Aziz b. Muhammed el-Halef 1/9 Beyrut, h.1415,.1/9.
[71] Sâd, 38/25.

yoktur!"[72] buyurmuştur. Bununla da Allah'ın zatına ve sıfatlarına yakışmayan her türlü benzetme nefyedilmiştir. Allah'ın benzeri olmadığı gibi onun sıfat ve fiillerinin de benzeri yoktur. O tüm noksan sıfatlardan münezzehtir.

Sıfat konusunda te'vil ve akıl yürütmeyi savunanlar bu hareketleriyle çözülmeleri mümkün olmayan problemlere yol açmışlardır. Sözgelimi, *Rü'yetullah*'ı inkâr edenler gerekçe olarak, akılla izah edilemeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Allah'ın ilim ve kudret sıfatlarını reddedenler de onları akıl ile izah edemedikleri için bu yönteme başvurmuşlardır. Allah'ın Arşını nefyedenler, bedenlerin haşrını, cennete yeme ve içmeyi reddedenler hep akıl ile izah etmekten aciz kaldıkları için inkârî bir yönteme başvurmuşlardır. Konuyu şöyle özetleyebiliriz :

1-Kur'an ve sağlam sünnetle gelen sıfat, lafız ve fiiller olduğu gibi kabul edilir.

2-Kur'an ve sağlam sünnetle gelen sıfat ve fiiller zarureti diniyeden olan konulardır. Namaz, oruç nasıl tevile gidilmeden alınıyorsa, Allah'ın sıfatları da aynı yöntemle tevil ve tahrife gidilmeden alınır. Aksi halde *Karamite* ve *Batiniye*'nin namaz ve diğer ibadetler konusunda düştükleri sapmalara düşülebilir.

3-Akliselimin sağlam naslara ters düşmesi düşünülemez. Zira ikisinin de kaynağı, Allah Teâladır. Kur'an'da geçen yüzlerce sıfat âyetleri bu yöntemle tefsir edilirse birçok müşkül âyet ve hadis kendiliğinden hal edilmiş olur. İhtilaflar kalkar tahrif ve bidatler zail olur.[73]

---

[72] Şûrâ,42/11.
[73] Bkz. İbn Ebi İzz, *Şerhu Akideti' t-Tâ-hâviyye*, s. 239-242; İbn Teymiye, *Fetâvâ*, 5 /26/27; Candan Abdülcelil, *Kur'an Tefsirinde Sapma ve Nedenleri*, s.233-234; es-Sabbağ Muhammed Lütfi ,*Buhus fi Usuli't-Tefsir*, s.298-304.

İŞKÂL (PROBLEM)İ GİDERME YÖNTEMİ

1. Arapçayı Kullanmak

Kur'an en fasih Arapça ile inmiştir. *"Anlayasınız diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik."*[74] *"Onu Cebrail uyarıcılardan alasın diye apaçık Arap diliyle senin kalbine indirdi."*[75] İlk âyet, Kur'an'ın inişinin gayesini insanların anlaması olarak belirtmektedir. Diğer âyet de Kur'an'ın açık ve anlaşılır dil ile gönderildiğini vurgulamaktadırlar. İmam Malik Arapça'yı bilmeden Kur'an'ı tefsir edenlerin cezalandırılmalarının gerektiğini savunmaktadır.[76] Şatibî de Kur'an'ı anlamanın yolu Arapça'dan geçtiğini Arap dilini bilmeden Kur'an'ı anlamanın mümkün olmayacağını savunur.

Ashap, Kur'an'ı anlamada ilk adım olarak Arapça ve Cahiliye dönemi şiirlerinden yararlanırlardı. Bu bağlamda *"Yoksa Allah'ın kendilerini yavaş yavaş tüketerek cezalandırmayacağından emin mi oldular."*[77] âyeti zikredilebilir.

Hz. Ömer, hutbe irad ettiği bir sırada, âyette geçen تخوف / *tahavvuf* lafzının anlamını sormuş, Hüzeyl kabilesinden biri kalkıp, kendi kabilesinin şirinden örnek vererek *tahavvufun, tedricen azaltma* anlamında olduğunu söylemiştir.[78]

Bundan dolayı tefsirde görülen sapma ve işkâlin büyük ölçüde dili kullanamamaktan kaynaklandığını söyleyebiliriz. İslâmî ilimlerde söz sahibi olmak özellikle tefsir, hadis ve ictihad gibi önemli konular Arapça'yı bilmeye bağlıdır. Kur'an ve sünnette, *amm, hass, hakikat, mecaz, mutlak, mukayyed* vs. lafızlar mevcuttur. Bu da Arap dilinin özelliğinden kaynaklanmaktadır.

---

[74] Yûsuf, 12/2.
[75] Şuarâ, 26/199-193-195.
[76] Abdurrahman *al-Akk' Usul'ut- Tefsir*, s.137.
[77] Nahl, 14/47.
[78] Şatibî *el-Muvafakât*, s.179.

Kur'an'ı anlamada Arapça'nın önemini fark den birçok oryantalist İslamî ilimlerde söz sahibi olmak kastıyla Arapça'yı öğrenmiştir.[79] Herhangi bir kitabı veya ilmi öğrenmenin yolu adı geçen kitap veya ilmin temel dilini bilmekten geçer. Kur'an müşkülâtını çözmede kelime yapısı da çok önemlidir. Örneğin "وجد /*vecd"* mastarının türevlerini incelersek aynı kelimeden türetildikleri halde hareke ve yapıdan dolayı anlam farkının ortaya çıktığını göreceğiz. Şöyle ki

وجدان: Vicdan: Kayıp şeyi bulmak anlamında,

وجود : Vucüd: İstenilen şeyin bulunması anlamında,

موجدة : Mevcede: kızgın hal anlamında,

وجد : Vecd: sezgiyi ifade için kullanılmıştır.[80]

Dilin, müşkül âyetleri çözmedeki önemini sahabe döneminde yaşanan şu olay ortaya koymaktadır. Muaviye, bir gün İbn Abbas'a gider ve nerdeyse Kur'an dalgaları arasında helâk olacaktım. Çareyi sana müracaat etmede buldum, dedi. İbn Abbas; ne oldu ya Muaviye?

-Şu âyetin anlamını anlayamadım.

-Hangi âyet, Muaviye?

"Zünnun'u/ Yûnus'u da zikret O, öfkeli bir halde geçip gitmişti. Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti.[81] Nasıl olur da bir peygamber Allah'ın kudretinden şüpheye düşer? demiş. İbn Abbas, âyette geçen " **قدر**/*nakdir*" 'güç' anlamında olmayıp, 'miktar ve sıkıştırma' anlamında olduğunu söylemiş.[82]

---

[79] Muhammed Gazalî, *Keyfe Neteâmelu Mea'l- Kur'an,* s.191.
[80] Ebu Şehbe, *el-İsrâiliyyât*, s.32.
[81] Enbiya, 21/87.
[82] Şatiibî, a.g.e. s.2/474.

Kur’an’da kapalı gelen lafız veya âyetler için en büyük destek Arap dilini gerekli biçimde kullanmaktır. İbn Abbas şu tavsiyede bulunmaktadır: Kur’an’da herhangi bir problemle karşılaşırsanız Arap dilline başvurunuz.[83]

2.Kur’an’ı Bir bütün Olarak Ele Almak

Kur’an’ı en güzel tefsir eden yine kendisidir. Kur’an, inanç esaslarını, ahlakî prensipleri, şer’î hükümleri, kıssaları, kâinatta Allah’ın varlığını birliğini gösteren delilleri, davet ve öğütleri, ibretleri, inzar, emir ve yasakları, teşvik ve sakındırmaları beliğ ve veciz bir üslupla ele almaktadır.

Kur’an bütünlüğü üzerine doktora yapan Halis Albayrak da bu konuda şunu der: Kur’an’ın bütünlüğü, içinde birbiriyle bağlantılı bir yapı oluşturduğu gözlenir. Kur’an’ı herhangi bir aygıta benzetirsek sözünü ettiğimiz irili ufaklı parçaları aygıtı oluşturan a, b, c, ç gibi öğeler olarak düşünebiliriz. Bu parçalar tek başlarına muayyen bir rol üstlenmekle beraber aygıtın tümünün ahenkli çalışmasını sağlayan fonksiyonları vardır. Dolayısıyla Kur’an’ın parçaları yerine göre birbirlerini tamamlayan, yerine göre birbirlerini açıklayan nitelikleriyle ayrılmaz bir bütün oluştururlar. Çünkü bir yerde kapalı olan ifade başka bir yerde açık, bir yerde muhtasar olarak verilen bir fikir diğer bir tarafta tafsilatlı bir yerde mutlak olan başka bir yerde kayıtlanmış, bir yerde ifadeli bir husus diğer bir yerde tahsis edilmiş şekliyle geçebilir.”[84]

Konu ile ilgili bazı örnekler:

Örnek 1 :

خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ وَعَلٰى اَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

“Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Bunların hakkı pek büyük bir azaptır.”[85] Bu ve benzer âyetler tek başlarına ele alındığında, inkâr edenlerin kalp ve kulaklarının niçin mühürlendiği belirtilmemiş ve

---

[83] Zebidî, *İthafu Sadeti’l-Müttekin Şerhu İhyau Ulumi’d-Din*, 5/163.
[84] Halis, Albayrak, *Kur’an Bütünlüğü Üzerine*, s.22.
[85] Bakara, 2/7.

dolayısıyla onlara cebr ve zorlamanın yapıldığı kuşkusu ortaya çıkacaktır. Âyet tek başına değil de Kur'an bütünlüğü içersinde ele alındığında cebrin söz konusu olmadığı yaptıkları günahlardan dolayı kalplerinin mühürlendiği ortaya çıkacaktır. *"Hayır onların yapıp kazandıkları şeylerden dolayı kalpleri üzerine pas tutmuştur."*[86], *"Allah, küfürlerinden dolayı kalplerini mühürlemiştir."*[87], *"Hevâ ve hevesini tanrı edinen ve Allah'ın (kendi katındaki bilgiye göre saptırdığı kulağını ve kalbini mühürlediği), gözünün üstüne de perde çektiği kimseyi gördün mü?"*[88]

Âyetler, kimlerin ve niçin kalplerinin mühürlendiğini açıkça beyan etmektedirler. Dolayısıyla işkal Kur'an bütünlüğü içersinde giderilmiş olmaktadır.

Örnek 2:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمْ الظَّالِمُونَ

"Ey iman edenler, alış verişin, dostluğun ve şefaatin olmayacağı gün gelmeden sizi rızıklandırdığımız şeylerden infak ediniz."[89] âyeti infakta bulunmayı ama bu infakın ne kadar olacağını beyan etmemektedir. Dolayısıyla ortada bir belirsizlik söz konusudur. *"Sana neyi infak edeceklerini sorarlar: De ki ihtiyacınızdan arta kalanı."*[90] âyeti de infakın neden yapılacağını açıklamaktadır.

3.Sünnete Başvurmak

Sünnetten kastımız sağlam yollarla bize ulaşan, Resûlullah (s.a.v.)'ın söz, fiil ve takriratıdır.[91] Kur'an'ı en güzel tefsir eden kuşkusuz ki Hz.

---

[86] Mutaffıfin, 83/14.
[87] Nisâ, 4/155.
[88] Casiye, 45/23.
[89] Bakara, 2/254.
[90] Bakara, 2/219.
[91] Cürcânî, *Seyyid Şerif Ta'rifât*, s.134.

Peygamberdir. Kur'an kendisine nazil olmuş, insanlara tebliği etmiş emir ve yasaklarını herkesten önce yaşamış ve insanlara göstermiştir. İmam Şafiî'nin de belirttiği gibi Resûlullah'ın ortaya koyduğu ahkâm, Kur'an'î anlayışından kaynaklanmaktadır.[92] Başka bir anlatımla sünnet, Kur'an'ın yaşanmış biçim ve pratize edilmiş halidir.

Resûlullah'tan gelen tefsirin önemi konusunda İbn Teymiye şunları der: Kur'an tafsiri konusunda Resûlullah'tan bir yorum gelirse ne dilci ne de başkalarının görüşlerine başvurulur. Kur'an'ın sağlam sünnetle tefsiri konusunda fakihler şunu demişlerdir. Kur'an lafızları üç kategoride incelenir.

a-Şer'i şerifle bilinen lafızlar. zekat, oruç gibi.

b-Dil ile bilinenler güneş, ay gibi.

c-Örfe bağlı lafızlar alışverişteki "*kabz*" gibi.[93]

İbn Teymiyye, Kur'an'da zikredilen, namaz, cihad, zekat vs. ibadetlerin ancak Resûlullah (s.a.v.)ın gösterdiği biçimde anlaşılabileceğini ifade etmek istemiştir. Kur'an mezkur ibadetlerin detayına girmemiş ve *"De ki : Allah'ı seviyorsanız bana tabi olunuz."*[94] *"Resûl, size neyi getirdiyse alın ve size neyi yasakladıysa ondan vazgeçin."*[95] Sünnetin anlam ve önemi konumuz kapsamında olmadığından dolayı detaya girmiyoruz. Ancak Kur'an müşkülâtı konusunda sünnetin vazgeçilmez önemli bir merci olduğunu vurgulamak istiyoruz.

Resûlullah döneminde, Ashap kendilerine müşkül gelen âyet veya lafızları bizzat kendisinden sormak suretiyle çözmeye çalışırlardı. Günümüzde de Kur'an konusunda karşılaşacağımız herhangi bir müşkülât konusunda sahih sünnete başvurmalıyız.

Sünnette müşkül âyetlerin tefsirlerine örnekler:

---

[92] Muhammed Gazalî, *Humumu Daiye*, s.26.
[93] Bkz.İbn Teymiye, *et-Tefsiru'l -Kebir*, 1/119; İbn Kayyım, *Muhtasaru Sevaikı'l-Mürsile*, nşr:Mumammed b.el-Mevsulî, s.504.
[94] Âl-i İmrân, 3/31.

Örnek 1:

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ

“İman edip de imanlarını herhangi bir zulümle kirletmeyenler var ya güvende olma onların hakkıdır”[96] âyeti nazil olunca Ashap; Ey Allah’ın Resûlü içimizde zulüm etmeyen kim var ki? demiş Resûlullah, âyette geçen *“zulümden”* kastın *“şirk*” olduğunu açıklamıştır.[97]

Örnek 2:

Resûlullah, Rıdvan bey’atı’nda “bana elini uzatan herkes cennete girecektir” deyince, eşleri Hafsa,

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا

“*İçinizde oraya uğramayacak kimse yoktur. Bu Rabbinin üstlenmiş olduğu kesinleşmiş bir hükümdür.”*[98] âyetini okumuş ve âyetin açıklanmasını istemişti. Resûlullah, *“ sonra biz korunup sakınanları kurtaracağız. Zalimleri de orada dizleri üzerinde çökmüş bırakacağız.”*[99] âyetini okuyarak kimlerin cehennemde kalacağını açıklamış ve Hz. Hafsa’nın âyet hakkındaki problemini çözmüştür.[100]

Netice, olarak bizlere müşkül gelen birçok âyet sağlam sünnete başvurmak suretiyle çözülebilir.

4.Taassup ve Taklitten Uzaklaşmak

Yanlışta ısrar etme anlamına gelen taassup ile delilsiz dayanaksız başkasının söz ve hareketlerini kabul etme anlamına gelen taklide sarılmak Kur’an’ı anlamanın önünde önemli iki engeldir. Taklit ve taassuptan sarfı nazar edip tahkik ve delile sarılma ise tefsir problemini hal etmede bizlere ışık tutacaktır. Birçok müfessirin karşılaştıkları problem ve sapma taklit ve

---

[95] Haşr, 59/7.
[96] En’âm, 6/82
[97] İbn Kesir, *Tefsiru Kur’ani’l- Azim,* 2/253.
[98] Meryem 19/71.
[99] Meryem, 19/72.
[100] Taberî, *Tefsir*, 7/763.

taassuptan kaynaklanmaktadır. Zira mukallitler akıl ve düşüncelerine pranga vurmuşlar, başkalarının gözleriyle görmeye çalışmışlar ve onların değnekleriyle yürümeye koyulmuşlardır.

Razî, kendi zamanında yaygın olan taklit ve mukallitlerin vardıkları boyutları hocasından şöyle nakleder: Birçok mukallide Kur'an'dan âyetler okudum, mezhepleriyle çeliştiği için âyetlerden yüz çevirdiler. Araştırmacı muhakkikler bu öldürücü zehrin (taklidin) şimdi de dünya ehlinden birçoğunun damarında dolaştığını göreceklerdir.[101]

Ezher Sabık Şeyhi(Rektörü) Merhum Muhammed Abduh, birçok âyetteki hüküm sarih olduğu halde taklit ve taassuptan dolayı birçok müfessirin çıkmaza nasıl saplandıklarını şu âyetin tefsiriyle izah etmiş**:**

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنكُمْ مِنْ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمْ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا

"Eğer hasta olur veya bir yoluculuk üzerinde bulunursanız yahut sizden ayak yolundan gelirse yahut kadınlarla cinsi münasebette bulunursa, bu durumda su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin."[102]
Âyet, mutlak anlamda seferde olan için teyemmüm iznini vermişken mezhep ve ekollerine uymadığı için âyeti anlaşılmaz bir biçimde tefsir etmeye çalışmışlardır. Okuyucu, taklit ve önyargıyla âyete yaklaşmadığı müddetçe teyemmümün hem hastalar hem de yolcular için kayıtsız bir biçimde caiz olduğunu anlayacaktır. Merhum, 25 tefsire müracaat ettiği halde âyeti taassup ve taklitten uzak tefsir eden birine rastlamadığını ve hepsinin de âyeti mezhep ve meşrepleri istikametinde tefsir etmeye yöneldiklerini gördüğünü ifade eder.

---

[101] Er-Râzî, *et-Tefsiru'l- Kebir,* VI/31.
[102] Nisâ, 4/43.

Öyle ki meşhur müfessir Âlusî'nin bile, âyeti "*en müşkül âyetler*" kapsamında saydığına şahit olduğunu bildirir.[103]

"*Yüzler vardır ki parıldayacaklardır Rablerine bakacaklardır.*"[104] âyeti sarih bir biçimde ahirette ru'yetullahı ispatlarken, mutezile prensiplerine aykırı olduğu için âyeti asıl manasından saptırarak kelime ve harflerini yersiz ve dayatmalarla başka anlamlara kaydırmışlardır.[105]

5.Gaybî ve Gereksiz Ayrıntılara Dalmamak

Herhangi bir yararı olmadığı için bize bildirilmeyen birçok konuda detay ve gereksiz ayrıntılara dalmak suretiyle açık olan âyetler girift ve anlaşılmaz hale getirilmiştir. Hz. Peygambere bile bildirilmeyen konular Kur'an'a müracaat edilerek araştırma yoluna gidilmiştir. Hz. Ömer gereksiz gaybî konulara dalanlara birtakım cezai müeyyideler uygulamıştır.[106]

Örnek 1:

Sözgelimi Kur'an'da geçen ve sahih bazı hadislerde kıyamete yakın çıkacağı haber verilen "*Dabbed'ül- Ard*" hakkında gereksiz ayrıntılara girilmiş ve açık olan âyet anlaşılmaz bir hale getirilmiştir**.**

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنْ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُون

"*Vadedilen, söz başlarına geldiği zaman onlara yerden bir dabbe çıkarırız. O, insanların âyetlerimize içtenlikle inanmadıklarını söyler.*"[107] Konu gaybî bir meseledir. Vahiy dışında benzer konularda hüküm verilemediği halde, hayvanın çıkış yeri, biçimi, eni, boyu, rengi, ayağı kanat sayısı hakkında yersiz ayrıntılara girilmiş ve âyet hedefinden saptırılmıştır.[108] (Konu ile ilgili detay ilgili sürenin müşkülâtı bağlamında gelecektir.)

---

[103] Bkz. R. Er-Râzî , *et-Tefsirü'l-Kebir*, 4/119.122.
[104] Kıyame, 76/22-23.
[105] Kadı, Abdülcebbar, *İmaduddin Ebül Hasan Tenzihu'l- Kur'an ani'l-Metâin*,s.442.
[106] Taberî,*Tefsir*,a.g.e, 1/164.
[107] Neml ,27/82.
[108] Bkz. Nesefi, *Tefsir*, 3/222.

Örnek 2 :

وَقالَ لَهُمْ نَبيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أنْ يَأْتِيَكُمْ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِمَّا تَرَكَ آلُ مُوسَى وَآلُ هَارُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلائِكَةُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنتُمْ مُؤْمِنِين

“Ve peygamberleri onlara dedi ki: Onun hükümranlığının alameti içinde Rabbinizden bir huzur ve Mûsâ ve Harun ailesinin geriye bıraktığından bir kalıntı bulunan meleklerin taşıdığı tabutun size gelmesidir.”[109]

Dabbetü'l-Ard konusunda olduğu gibi yukarıdaki âyette geçen *Sekine* hakkında da yersiz ayrıntılara girilmiş ve âyet asıl hedefinden saptırılarak anlaşılmaz bir vaziyete kaydırılmıştır. **“سكينة** /*Sekine*,” hayvanlara benzetilmiş organlarının biçim ve ebadı verilmeye çalışılmıştır.[110]

Gereksiz gaybî ayrıntılara gidilmediği ve Kur'an'dan teknoloji ve benzer konular için referans aranmadığı takdirde müşkül bilinen birçok âyet veya lafzın daha kolay anlaşılacağı muhakkaktır.

6.Zahirî Anlamı Esas Alıp Gereksiz Yerde Batinî Anlama İnmemek

Kur'an'da asıl olan zahirî manadır. Zahirden kastımız Arapça kurallarına göre ilk etapta anlaşılan anlamdır. Batinîliğe gidildiği için tefsirde birçok problem ve sapma meydana gelmiştir. Zebidî,(893/1488) bu konuda şunları demektedir: Kur'an'da asıl olan zahirî manadır; ondan sarf-ı nazar etmek birçok hatayı beraberinde getirecektir. Kim zahirî anlamdan batinî anlama yönelirse kapıyı kullanmadan içeri girmeye çalışır.”[111]

Örnek:

وَإِذْ قالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ آزَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً إِنِّي أَرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

---

[109] Bakara, 2/248.
[110] Bkz. Şevkanî, *Fethu'l- Kadir*, 1/404.
[111] Zebidî, *İthaf*, 5/144.

"İbrahim babası Azer'e bir takım putları tanrılar mı ediniyorsun. Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum."[112] Âyette İbrahim (a.s.)'ın baba ismi sarih olarak verilmişken yersiz tevillerle âyet gayesinden saptırılmıştır. Bunun sonucu olarak da *Azer, İbrahim'*in babası mı amcası mı veya başka bir kişi mi idi? sorularını beraberinde getirmiştir. Âyette geçen lafzın zahiriyle yetinilseydi bu tür müşkülât söz konusu olmazdı. Zaten İbrahim (a.s.)'ın babasının *Âzer* olduğu sağlam hadislerle bildirilmiştir.[113]

7.Sibak ve Siyakı Göz Önünde Bulundurmak

Sibak ve siyaktan gayemiz; sözün gelişi öncesi ve sonrasını göz önünde bulundurarak ona göre âyeti tefsir etmektir. Zira Kur'an âyetleri ilahî hikmetle dizilmiş inciler mesabesindedir. Hepsi bir bütünlük arz eder. Muazzam bir cihaz gibi tüm parçaları birbirleriyle bağlantılıdır. Araya yabancı maddenin girmesi cihazı etkiler.

Âyetlerin sibak ve siyakına dikkat edildiği taktirde bir çok müşkülün çözüleceği muhakkaktır.[114]

Örnek 1:

لا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُون *"Ona temiz olanlardan başkası dokunmaz."*[115]

Öteden beri âyetin abdestle ilgisinin bulunup bulunmadığı konusu tartışılmaktadır. Kimileri âyeti delil göstererek abdestsiz kimselerin Kur'an'a dokunmalarının caiz olmadığını ileri sürmüşlerdir. Kimileri de âyetin sibakından hareketle âyetin, Kur'an'ın Levh-i Mahfuz'daki durumuyla ilgili olduğunu belirtmişlerdir.(Âyet hakkındaki geniş açıklama Vakia sûresi müşkülâtı bağlamında gelecektir.)

Örnek 2:

---

112 En'âm, 6/74.

113 Bkz. Buharî, *Enbiya*,1.

114 Bkz.Mustafa Ülser, Mustafa, *Kur'an'ı Anlamada Siyakın Rölü,* s.219-220.

115 Vakia, 56/79.

وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ

"(Kadın şöyle dedi): Nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder. Şüphesiz ki Rabbim Gafur ve Rahimdir"[116]

Âyette geçen sözün Hz.Yûsuf'a mı yoksa kadına mı ait olduğu konusunda bir problem söz konusudur.Âyetin sibakında, kadının sözü aktarılmış, Hz.Yûsuf'un beri olduğu vurgulanmıştır. Bu âyette de kadının itirafı söz konusudur. Zira söz Hz. Yûsuf'a atfedilirse suçu itiraf etmesi anlamına gelir ki bu da peygamberlik makamıyla bağdaşmaz. Hatta âyetteki sözün kadına ait olduğuna dair İbn Kesir, Ebu'l- Abbas İbn Teymiyye tarafından yazılmış bir risaleden söz etmektedir.[117]

8.Âyetlerin Nüzul Sebeplerinden Yararlanmak

Kur'an'ı anlamada nüzul sebeplerini bilmenin önemi büyüktür. Zira Kur'an bir topluma inmiş insanların hayatlarını düzenlemiş ve onları yepyeni bir hayat biçimi sunmuştur. Bunu bilmenin yolu da sebeb-i nüzulü bilmeye bağlıdır. Dolayısıyla da tefsirde karşılaşacağımız birçok müşkülât çözülmüş olacaktır. Konuyla ilgili örnekler:

Örnek 1:

وَأَنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللّهِ وَلاَ تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

"Allah yolunda harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Ve güzel hareket edin. Allah güzel davrananları sever." [118] Âyet, iyilik ve cihadı teşvik ettiği halde cihada çıkanların kendilerini tehlikeye atıp atmadıkları konusunda problemler çıkmıştır. Oysa âyetin nüzul sebebini incelediğimizde ilgili problem kendiliğinden çözülmüş olur.(Detayı Bakara süresi müşkülâtı bağlamında gelecektir.)

Örnek 2:

---

[116] Yûsuf, 12/53.
[117] İbn Kesir, *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim, 2/790.*
[118] Bakara, 2/195.

وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

"Doğu da Allah'ındır. Batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın vechi oradadır. Şüphesiz Allah'ın rahmeti ve nimeti geniştir."[119] Âyetin iniş sebebi göz önünde bulundurulmazsa, namazda kıbleye yönelmenin gereği kalmaz. Bu problem de ancak âyetin nüzul sebebiyle çözülebilir. Âyet seferde nafile namazının durumunu ortaya koymaktadır. Sebebi nüzul, seferde nafile namazlar için kıbleye yönelme şartının gerekmediğini ortaya koymaktadır. Dolaysı ile de âyet ile ilgili müşkül hal edilmiş olur.[120]

9. İşkâlin Çözülmesi İçin Allah'tan Yardım Talep Etmek

Dua, müminin elinde hazır bir silah konumundadır. Meşru her talep için dua etmemiz emrolunmuş ve duaya cevap verileceği belirtilmiştir. *"Rabbin şöyle buyurdu: Bana dua edin kabul edeyim."*[121] *"Ve de ki ey Rabbim ilmimi artır."*[122] Âyete göre, Kur'an'da artırılması istenen tek şey ilimdir.

Kur'an müşkülâtının çözümünü Allah'tan talep etmek en makul dua biçimlerindendir. Seleften bize bu konuda örnek teşkil edecek dualar nakledilimşitr. Muaz b. Cebel öğrencisi Muaz b. Malik'e şu tavsiyede bulunmuştur. İlmi özellikle şu sahabelerden öğrenmeni isterim. Malik, onların yanında istediğimi elde edemezsem ne yapmamı tavsiye edersin?deyince Muaz; sana İbrahim (a.s.)'a öğreten muallimi tavsiye ederim. Bundan sonra Malik anlamaktan aciz kaldığı âyetler için hep şöyle dua ederdi: Ey İbrahim'e öğreten zat bana da öğret.[123]

---

119 Bakara, 2/115.
120 es-Sabbağ, *Buhusun fi Usuli't-Tefsir*, s.125.
121 Gafır, 40/60.
122 Karadâvî, *Merciyyetu'l- ulya fi'l- İslâm* , S.162.
123 Karadâvî ,a,g.y.

İbn Teymiye'de kendisine müşkül gelen âyetlerin cevabını tefsirlerde bulamayınca şu duayı yapardı "Ey Âdem ve İbrahim'e öğreten Rabbim bana da öğret."[124]

Hz.Peygamberin şu hadisleri de konuya ışık tutmaktadır. "Allah'ım ihtilaf edilen ve kapalı kalan konularda bize doğruyu öğret."[125]

10. Takvaya Sarılmak

Takva, Allah'ın emirlerine sarılıp yasaklarından sakınma bilincidir.[126] Takva, müminin ulaşabileceği yüce bir makamdır. *"Ey iman edenler Allah'tan sakınırsanız O, size iyi ile kötüyü birbirinden ayırt edecek bir anlayış verecektir."[127]* Âyette geçen " فرقان/*furkan* " kelimesi,iki şeyin arasını yani aydınlık ile karanlığı, yanlış ile doğruyu, ayırmak anlamındadır.Diğer bir anlatım ile eğer hakkıyla takvaya bürünürseniz onun sayesinde Allah sizlere hak ile batılı yanlış ile doğruyu birbirinden ayıracak ilim, hikmet ve onları kazandıracak olan melekeyi bahşedecektir. *"Ama bizim yolumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz."[128]* Ömer b. Abdülaziz de bilgisizliğimiz bildiklerimizle amel etmemizden dolayıdır.[129] demiştir. Bildiklerimizi uygulama alanına koyarsak Allah bilmediklerimizi ve problemlerimizi çözecek bir ilim bahşedecektir. *"Artık kim verir ve sakınırsa ve güzeli de tasdik ederse biz de onu en kolaya hazırlarız (onu başarılı kılarız."[130]* âyeti , herhangi bir konuda başarılı olmayı üç esasa bağlamaktadır.

a- Allah'ın emrettiklerini vermek.Yani, nefse iman itaat ve ibadetten hazzını vermek,

---

[124] İbn Teymiye, *Mukadimme fi Usuli't Tefsir*, s.11.
[125] Müslim, *Müsafirin*, 200.
[126] İbn Cevzî, *Aksâmu'l- Kur'an*, s.72.
[127] Enfal, 8/29.
[128] Ankebut, 29/69.
[129] İbn Atiyye, *el-Muharreru'l –Veciz*, 4/326.

b-Allah'ın emirlerine sarılmak, yasaklarından sakınmak,

c-Allah'tan gelenlere Allah'ın muradı istikametinde iman etmek. *"O'na (Kur'an'a) pâk olanlardan başkası dokunmaz."*[131]âyeti, bir yönüyle de Kur'an'ın anlamını ancak pâk kalpler anlar anlamındadır. Bidat ve isyanla kalplerini tahrip edenler Kur'an'ın gerçek manasını anlamaktan mahrumdurlar.

11.İşkâli Zamana Bırakmak

Kur'an'ın en önemli müfessirlerinden bir tanesi de zamandır. Özellikle Kur'an'ın fen ve teknolojiye işaret eden birçok âyet veya lafzını zaman tefsir edecektir.

"*İnsanı bir yumurta hücresinden yarattı*."[132] âyetinde geçen علق / *alak* kelimesi klasik tefsirlerin ekseriyeti tarafından *'kan pıhtısı'* olarak tefsir edilmiştir.Ancak daha sonra ceninin oluşum devrelerinde böyle bir merhalenin olmadığı anlaşılınca علق / a*lak*'ın kan pıhtısı değil '*insan hücresi'* olduğu ortaya çıktı.

MÜŞKÜL ÂYETLERDE ÖNEMLİ FAKTÖR, ANLAYIŞ VE SEVİYE FARKLILIĞI

Kur'an, her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisinin bulunduğundan haber vermektedir.[133] Durum bu olunca Kur'an'ı anlamada da farklı durum ve anlayışılar ortaya çıkacaktır. Önceden belirttiğimiz gibi kimisine çok açık gelen bir âyet başka birine çok müşkül gelebildiği gibi, diğer birinin bir âyetten aldığı anlam veya işaret diğerine kapalı olabilmektedir. Zaman olur insan defalarca bir âyeti okur kendisine herhangi bir anlam vermez, aynı âyeti değişik bir zaman ve ortamda okuyunca yeni yeni manalarla karşılaşır.

---

[130] Leyl, 92/5-7.
[131] Vakıa, 57/79.
[132] Alak, 96/2

İmam Şafiî'nin öğrencileri el-Müzenî ve Rabi' kendisinden şunu naklederler. Bizler İmam'ın yanında oturuyorduk. Yaşlı bir adam gelip, 'Ey imam senden bir şey sorabilir miyim?'dedi. İmam, sor dedi.

-İslâm'ın kaynağı nedir?

-Kur'an.

-Sonra.

-Sünnet.

- Sonra.

-İcma dedi.

Yaşlı; öyleyse bana Kur'an'dan sonra *icma*nın delilini getirebilir misin? dedi.

İmam düşündü ve;

-Hatırlayamadım, dedi.

-Sana üç gün mühlet veriyorum git düşün sonra bana cevap getir dedi. Bu arada İmam'ın yüzü kızarmıştı. Uzun bir süre dışarı çıkmadı. Durmadan Kur'an'ı okudu ve tedebbür etti. Üç gün sonra neşeli bir biçimde yaşlı adamın yanına geldi. Euzü besmeleden sonra, *"Kim de kendisine doğru yol belli olduktan sonra elçiye karşı gelir ve müminlerin yolundan başka bir yola uyarsa onu döndüğü yola yöneltiriz ve cehenneme sokarız."*[134] âyetini okudu, ve ekledi: Allah, ancak farzın terkinden dolayı "*cehenneme sokarız*" der. Yaşlı adan cevabını almış olarak ayrıldı.[135]

Şüphesiz ki İmam Şafiî aynı âyeti önceden yüzlerce defa tekrarlamış ancak icmaya delil olabileceğini fark etmemişti. Razî'nin, nakline göre İmam şafiî Kur'an'ı 300 defa okuduktan sonra icmanın delilini bulabilmiştir.[136]

"Hayır onlar şüphesiz o gün Rablerinden perdelenmişlerdir."[137] âyeti, bir yönüyle Allah'ı görmemeyi inkârcılar için bir ceza olarak sunarken, diğer

---

133 Yûsuf, 12/79.
134 Nisâ, 4/115.
135 A. Mecid Suphî, *el-Menahicu'l--Fıkhiyye*, s.31.
136 Bkz. *Er-Râzî Tefsiri*, 4/219.

yönü ile de müminler için de bir nimet olacağı bildirmektedir. İlk okuyuşla âyetten bu anlamlar çıkmasa da âyet tefekkür edildiğinde aynı anlamı verecektir.[138]

"Ey akıl sahipleri benden (emirlerime muhalefetten) sakının."[139] âyeti bir yönüyle akıl sahiplerine hitap ederken diğer yönü ile de aklı olmayanların muhatap ve mükellef olmadıklarını ima eder.[140] Bir başka anlamı da takva sahibi olmayanların akıl yönüyle de kamil olamayacaklarını bildirir.[141]

Haccac b. Yûsuf ile Ehl-i Beyt'ten Muhammed b. Bakır arasında geçen şu konuşma Kur'an'ı anlamada insanların ne kadar değişik seviyelerde bulunduğunu gösterir. Haccac, İmam Muhammed b. Bakır'a "Ey imam siz peygamberler neslinden olduğunuzu söylersiniz oysa Hz. Peygamberin erkek çocuğu yoktu der. İmam;ey Haccac, senin Kur'an'dan haberin yok. Zira *"Biz ona İshak ve (İshak'ın oğlu) Yakub'u da armağan ettik. Hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nuh'u ve Onun soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yûsuf'u, Mûsâ'yı ve Harun'u da doğru yola iletmiştik. Biz iyi davrananları işte böyle mükafatlandırırız. Zekeriyya, Yahya, İsa ve İlyas'ı da doğru yola iletmiştik. Hepsi de iyilerden idi."*[142] âyette ismi geçen Hz.*İsa*, Hz. *Nuh*'un anneden mi yoksa babadan mı oğlu? Haccac: Anneden oğlu dedi. İmam: Bizim durum da öyledir anne cihetiyle neslimiz sabit olmuş dedi.[143] Böyle hassas bir tespiti herkesin fark etmesi zor.

İnsanlardaki anlayış farklılığının diğer bir nedeni de ilim ve beceri yönünden tüm insanların aynı seviyede bulunmamalarıdır. Kur'an'ın verdiği habere göre peygamberler arasında bile anlama kabiliyet ve seviyesi bir değildir. *"Davut ve Süleyman da (a.s.) bir zaman bir ekin konusunda hüküm*

---

137 Mutaffifin, 83/15.
138 Âlûsî, *Ruhu'l-Meâni*, 30/73.
139 Bakara, 2/197.
140 İmam Şafiî, *Ahkâmu'l -Kur'an* , s.87.
141 Kasimî, *Mehasin*, 1/503.
142 Bakara, 2/84-85.
143 Şa'ravî, *Tefsir*, 6/3772.

veriyorlardı. Bir gurup insanın koyun sürüsü geceleyin başıboş bir vaziyette bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişti. Biz onların hükmünü görüp bilmekte idik. Böylece bunu (bu fetvayı) Süleyman'a biz bellettik. Biz onların her birine hüküm ve ilim verdik. Kuşları ve tesbih eden dağları da Davud'a boyun eğdirdik."[144] âyeti, Hz. Süleyman'a daha çok fehm ve maharet verildiğini belirtmektedir. Hz. Davud'a da fehm ve maharet verildiği muhakkaktır. Ancak Süleyman'a verilen hüküm veya fıkıh anlayışının Davud'a verilenden daha fazla olduğu belirtiliyor.[145]

"*Eyyub'u da (an) hani Rabbine başıma dert geldi. Sen merhametlilerin en merhametlisisin." diye niyaz etmişti."*[146] Âyette geçtiği gibi Hz. Eyyub'un Allah'a yalvarması bir dua mesabesinde mi, yoksa bir şikâyet midir? Alimler arasında tartışılmıştır. Sa'lebî, hocası Ebul Kasım b. Hatipten şunları nakleder: İçinde birçok alimin bulunduğu bir cemaatta idik. Aralarında yukarıda geçen âyeti müzakere ediyorlardı. Herkes Hz. Eyyub'un nidâsını şikâyet olarak değerlendiriyordu. Benim de görüşüm sorulunca "*şikâyet"* söz konusu değildir o bir dua idi. Zira nidanın sonunda "*duasını kabul etti*k" denilmektedir. Eğer "*şikâyet"* olsaydı böyle bir ifade kullanılmazdı. Ancak duadan sonra "*duasını kabul ettik.*" ifadesi kullanılır. dedim. Hazır olanların hepsi beyanımı beğendi. *"Nasr"* süresi nazil olunca, Ashap içinde yalnız İbn Abbas peygamberimizin ecelinin yaklaştığını işaret ettiğini farketmişti. Bu da insanlardaki anlayış farkı için çok önemli bir delildir.[147]

Tabiin alimlerinden Mesruk, ashabın ilmî seviyelerini şöyle değerlendirir. "Ben Resûlullah'ın ashabıyla kaldım. Onları su birikintilerine benzettim.

---

[144] Enbiya, 21/78/79.
[145] Şinkitî, *Advau'l-Beyân*, 4/493.
[146] Enbiya, 21/83.
[147] Şinkitî, *Adva'* a.g.e., 4/500.

Bazısı bir insanı kanarken, bazısı iki insanı, bazısı on insanı bazısı yüz insanı, bazıları da tüm insanları kanabiliyordu."[148]

"İnsanlar *La ilahe İllallah*. deyinceye kadar kendileriyle mücadele etmekle emrolundum."[149] hadisinden zekat vermeyip İslâm idaresine karşı çıkan güçlerle savaşın gerektiğini Hz. Ömer anlamamış ancak Hz. Ebubekir anlayıp ona açıklamıştı.[150]

İmam Şafiî, mushafı baştan sona defalarca okuduğunu iki kelime hariç yüce Allah'ın neyi murat ettiğini anladım demiş. Ravi diyor ki: Birini unuttum diğeri ise "*nefsini kötülüklerde gömen ziyan etmiştir."*[151] âyetindeki دسيها/*dessahâ/onu gömdü* kelimesidir. Onu Arap dilinde bulamadım. Bu da bizce kolay ve basit gibi görülen bazı lafızların otorite sayılan bazı zevata kapalı kalabileceğini göstermektedir.[152]

Resûlullah'ın şu benzetmeleri de insanların ilim seviyelerini ve vahiy karşısındaki durumlarını sarih bir biçimde açıklamaktadır.

"Allah'ın benim vasıtamla gönderdiği hidâyet ve ilim bol yağmura benzer (bu yağmur bazen) öyle bir toprağa düşer ki onun bir kısmı suyu kabul eder de çayır ve bol ot yetiştirir. Bir kısmı da kurak olur. Suyu üstünde tutar da Allah insanları onunla faydalandırır. Ondan (hem kendileri) içerler, (hem hayvanlarını) suvarırlar, ekin ekerler. Bu yağmur diğer bir (çeşit) toprağa daha isabet eder ki düz ve kaypaktır ne suyu tutar ne çayır bitirir. Allah dinin anlayıp ta yararlanan ve bunu bilip başkasına bildiren kimse ile bunu duyduğu vakit başını kaldırmayan ve Allah'ın benimle gönderdiği hidâyetini kabul etmeyen kimse böyledir. "[153] Hz. Peygamber bu beyanlarıyla, getirmiş olduğu vahyi hayat veren yağmura benzetmiştir. Zira yağmur hayat bahşettiği gibi,

---

[148]Zehebî, *et-Tefsir ve'l-Müfessirün*, 1/40.
[149] Buharî, *İman*,17, *Salat*,38;Müslim, *İman*, 32,36.
[150] Şinkitî, *Adva'*, 4/499.
[151] Şems, 91/10.
[152] Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, 2/62(Şafi'nin *Ahkâmu'l Kur'an'ın'dan* II/190).
[153] Buharî, *İlim*, 20.

vahiy de dünyaya maddi hayat vermektedir. Yağmur yerin hayatı olduğu gibi vahiy ve ilim de kalbin hayatıdır. Hadis ilim ve vahyi kavrama yönünden insanları üçe ayırmıştır.

1.Suyu kabul eden toprak gibi, vahyi anlayan ve inceliklerine vakıf olan ondan ahkâm çıkaran kesim. Bu toprak faydalı bitkiler yetiştirdiği gibi onların zihin ve zekaları nassları kavrar. Bunlar anlayışlı ve keskin zeka sahipleridir.

2. Nassları hafızalarında tutanlar. Ancak suyu tutan toprak gibi onu hiç değerlendirmezler. Nassları kıraat ve ahenkli bir biçimde telaffuz eder dururlar.

3.Ne ezber ne de kavrama anlayışı olanlar.Bunlar, suyu tutmayan kumlu toprak gibi ne hafızalarında bir şey tutarlar ne de kavrama kabiliyetleri mevcuttur.

Ashaptan Muaz b. Cebel Kur'an okuyanları iki kategoride inceler.

a-Kötü niyet ve hevâ sahibi kesimler. Bu kesim, âyetleri def edercesine başından savar. Öğrendiklerini de cebelleşmede kullanır. Bunlar kötü niyetli olan kesimdir. Bunların Kur'an'dan hidâyet almaları mümkün olmaz.

b-İyi niyetle Kur'an'a eğilirler. Herhangi kötü niyet ve arzuları yoktur. Öğrendikleriyle amel etmeye çalışırlar. Kendilerine müşkül gelen âyetlerin çözümünü Allah'tan talep ederler. Aradan yıllar da geçse Allah, onların problemlerini çözecektir.[154]

KUR'AN'I ANLAMANIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Kur'an, Allah'ın insanlara gönderdiği en büyük nimettir. Kur'an'da, yeryüzüne sarkıtılmış ilahî bir ipe benzetilmiş ve insanların Ona sarılmaları istenmiştir.[155] Hz. Ali'ye nispet edilen şu anlamlı mesaj Kur'an'ın gönderiliş gayesini beyan etmektedir: Kur'an sizden öncekilerin ahvâlini, gelecek nesillerin haberlerini kapsar. Onda sizler için hükümler vardır. Ondan yüz

---

[154] es-Sebt Halid Osman, *Kavaidu't -Tefsir*, 2/663.

çeviren zorbaları Allah zelil der. Onun dışında hidâyet arayanı, Allah dalalete düşürür. O, Allah'ın kopmaz ipi, zikr-i hakim ve sırat-ı müstakimdir. Onunla hareket eden hedefini şaşırmaz, okuyan diller sürçmez alimler ondan doymaz, okumakla eksilmez, acayip yönleri bitmez. Onunla konuşan doğruya isabet eder. Onunla hareket eden ecir alır. Hükmeden isabet eder. Ona davet eden doğruya çağırmış olur."[156]

Kur'an,Müslüman için en çok bilmesi ve okuması gereken kitaptır. Müslümanın hayat programıdır. Bunca öneme haiz olan Kur'an'la insanlar arasına bazı engeller girmekte ve ondan gereken paylarını alamamaktadırlar. Bu bölümde de Kur'an'dan yararlanmayı engelleyen önemli sebepleri özetleyeceğiz.

1.Taklit ve Taassup

Kur'an'la ilgili müşkülâtın giderilmesinde en önemli faktörlerin başında taklit ve taassuptan uzaklaşma olduğunu kaydetmiştik. Kur'an'dan uzaklaşma ve ondan yararlanmanın önündeki en büyük iki engelin de *taklit* ve *taassup* olduğunu söyleyebiliriz. Zira taklit, başkaların beyin ve düşüncelerini kullanmak anlamına gelmektedir. Allah'ın vermiş olduğu akıl nimetini kullanmamak ve başkalarının gözüyle görmeye çalışmaktır.Taassup ise hatada ısrardır. Taklit ve taassup sahipleri kendilerinden asırlarca önce yazılan eserlerle yetinmeye çalışmaktadırlar.

Gazzalî, Kur'an'ın önündeki engellerden taklide değinirken şöyle der: Mukallit, taklit yoluyla duya geldiği mezhebin görüşlerinde taassup edip kalmıştır. Böyle bir mukallidin artık basiret ve müşâhede gücü körelmiştir. Ruhunu kaplayan taassuptur. Taassupla bağlandığı konular kendisini hareketsiz ve düşüncesiz bırakmıştır. Düşündüğü bir şey varsa o da sadece duya geldiği konulardır. Kalbine bağlandığı şeyler dışında bir mana doğarsa

---

[155] Âl-i İmrân, 3/103.
[156] Tirmizî, *Fedâilu'l- Kur'an*, 15.

taklit şeytanı hemen müdahale eder ve ona şöyle demeye başlar. "Sen mukallitsin. Nasıl olur da kalbine taklit ettiğin kişinin Kur'an'a verdiği mana dışında bir mana doğabilir?[157]

Taklit insanı o hale getirir ki bağlandığı şahsın görüşünden dolayı Kur'an'ın hükmünü terk eder. Ve kendi kendine şöyle der: Elbette benim bağlandığım zatın bir bildiği var. Ben onun kadar bilemem. Bu âyetin bilmediğim başka bir anlamı olabilir. Hem de benim için nesh kapısı açıktır. Belki de âyet mensuh olmuştur.

2. Kur'an Okurken Tüm Ceht ve Gayretini Harflerin Çıkış Yerlerine Hasretmek

Bu durumda da Şeytan, insanı Kur'an'ın asıl manasından alıkoymaya çalışır. Şeytan Kur'an okuyucusunu ha bire harflerin çıkış yerleriyle oyalar durur. Artık böyle biri için ne zaman Kur'an'ın manası ortaya çıkar? Şeytan için bunlardan daha büyük bir oyuncak düşünülmez."[158] Böyle biri Kur'an'ı okumanın asıl hedefini tecvide yöneltir. Onun için asıl hedef Kur'an'ı anlama değil de kıraat imamların ihtilaflarına riâyet etmek ve onları uygulamaya koymaktır.

3.Günahlara Dalmak

Kur'an'ın hedefi, okuyucusuna Allah'ın rızasını kazandırmaktır. Günahlar ise, insanları Allah ile sohbet etme anlamına gelen Kur'ân'ı okuyup anlamaktan alıkoymaktadır. Günahlar kalbini karartmıştır. Artık kalbini günah sisi örtmüş, Kur'an'ı anlamaktan alıkoymuştur. Kalbi şeffaf bir ayna veya cama benzetirsek günahlar ayna veya camın üzerini kaplayan toz gibidir. İnsanların melekût alemini görmelerini, Kur'an dünyasına dalmalarını

---

[157] Gazzalî, *İhyayu Ulumiddin* (İthaf ile Beraber),5/102.
[158] Gazzalî, a.g.e., s.5/101.

güçleştirir. Kur'an'dan tam anlamıyla hem beden hem de kalpleri pâk olanlar yararlanabilirler.

4.Tekebbür (Büyüklenme)

İnsanları Allah ve O'nun peygamberlerinden alıkoyan en büyük engellerden biri kibirlenme olgusudur. Kibirli kişiler, hakkı kabul ederlerse makam ve mevkilerinden olacaklarını düşünürler. Bu da insana çok ağır gelmektedir. "*Yeryüzünde haksız yere kibirlenenleri âyetlerimizi anlamaktan çevireceğim. O büyüklenenler her mucizeyi görseler de ona inanmazlar. Hak yolu görseler dahi oraya gelmezler. Ama sapık yolu gördüler mi ona hemen yönelirler. Onların böyle hareket etmeleri, âyetlerimizi yalan saymalarından ve onlardan gafil bulunmalarından dolayıdır.*[159], "*İnsafsız ve yalancıya çok günah işleyene şiddetle azap olsun, yüzüne karşı Allah'ın âyetleri okunurken işitir de kibrinden dolayı bunları hiç işitmiyormuş gibi (küfründe) ısrar eder.(Ey Muhammed) İşte onu acıklı bir azapla müjdele.*"[160]

Tarih boyunca peygamberlere karşı çıkanların başında kibirli zorbalar gelmektedir. Kur'an, Firavn örneğini verir "*Şüphesiz ben hiç değer taşımayan, hem de rahat ve net konuşmayan o kişiden (Mûsâ'dan) daha hayırlı değil miyim?(Eğer doğru söylüyorsa) onun da üzerine altın bilezikler atılıp takılsaydı ya, yahut yanına kendisine yardım edecek melekler dizilip gelse ya.*"[161] Görüldüğü gibi, Firavn, Hz. Mûsâ ve ona tabi olanlara karşı sahip olduğu dünya ziynetleriyle tekebbür edip, haklı olmayı bu tür imkanlara sahip olmaya bağlıyordu. Onları fakir gördüğü için onlara herhangi bir haklılık payı bırakmıyordu. Kureyşli inkârcılar da Hz. Peygamber ve beraberinde olanlara

---

[159] Araf, 7/146.
[160] Casiye,45/7-8.
[161] Zuhruf, 43/52-53.

aynısını söylüyorlardı. *"Ve dediler ki bu Kur'an iki şehirden birinin büyük bir adamına indirilmeli değil miydi?"*[162]

Kibirlenme, peygamber ve beraberindekileri hor ve hakir görme tüm peygamberlere karşı gösterilmiştir. *"Biz bir ülkeye bir uyarıcı (peygamber) gönderdikse mutlaka oranın refah içinde olup şımaran önde gelenleri 'gerçekten biz sizin kendisiyle gönderildiğiniz şeyi (vahyi) tanımıyoruz' demişlerdi."*[163]

5.Kur'an'ı Hedefinden Saptırmak

Kur'an'ı anlamanın önüne geçen engellerden birisi de Kur'an'ı asıl hedefinden saptırmaktır.

Kur'an, ne maksatla indirildiğini birçok yerde beyan etmektedir. *"Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana kitabı hak ile indirdik."*[164], *"O, insanları karanlıklardan, aydınlığa çıkarman için gönderdiğimiz bir kitaptır."*[165],*"İnsanların ihtilaf ettikleri konuları kendilerine açıklaman için sana kitabı indirdik."*[166], *"Bu kitabı sana her şey için bir açıklama bir hidâyet ve rahmet kaynağı ve müslümanlar için bir müjde olarak indirdik."*[167] Bu ve benzeri yüzlerce âyet Kur'an'ın asıl hedefini göstermektedirler.

Kur'an'ın yalnız taziyelerde veya kandil gecelerinde veya başkalarına hatim indirmek gayesiyle okunması, Kur'an'ı asıl hedefinden saptıran uygulamalardır. Kur'an'ı bir ilahî reçete olarak düşünürsek, reçetenin öncelikle ilaca muhtaç hastanın üzerinde uygulanması gerekmektedir.

---

[162] Zuhruf, 43/31.
[163] Sebe' 34/34.
[164] Nisâ, 4/105.
[165] İbrahim, 14/1.
[166] Nahl, 16/64.
[167] Nahl, 16/89.

Başkasına hatim indirmeye çalışan bir zat anlamını düşünme yerine, en kısa zamanda kaç hatim indirebileceğini düşünecektir.

Kur'an'ı esas hedefinden saptıran okuma biçimleri, müslüman toplumlarda komik sayılabilecek birçok uygulamayı da beraberinde getirmiştir. İslâm ülkelerinden birinde, ölüm döşeğinde yatan bir zata Kur'an okumak isteyen hoca efendiye hastanın annesi müdahale edip azarlamıştır. Anneye göre Kur'an ancak ruhunu teslim eden için okunur. Oysa oğlu henüz ölmemişti. Sekerat halindeydi. Anneye göre Kur'an okumak, ecelin çabuk gelmesine neden olmaktadır. Onun için ölmeden okunmamalıydı.

6.Ahireti İnkâr Etme Veya Dünyayı Ahirete Tercih Etme

Ahirete hazırlık bilincini vermek Kur'an'ın en büyük hedeflerindendir. Tevhitten sonra Kur'an'ın en çok üzerinde durduğu konu ahiret inancıdır. Nerdeyse bunu tüm sürelerde görmek mümkündür. Kur'an'da ahiretin meydana gelişi, orada verilecek mükafatlar ve karşılaşılacak cezalar sık-sık işlenmiştir. Bu nedenle ahirette pay umanlar Kur'an'ı anlamak için gayret gösterirler. *"Öldükten sonra bize kavuşacaklarını ummayanlar ve dünya hayatına razı olanlar ve bununla tatmin olanlar ve bizim âyetlerimizden habersiz olanlar..."*[168], *"Ahirete iman edenler buna(Kur'an'a)da inanırlar ve namazlarını gereği gibi kılmaya devam ederler."*[169]

7.Okuduğunun Anlamını Bilmeme veya Ondan Habersiz Olma

Kur'an, *"Ey Resûlüm! Sana bu mübarek Kitabı, âyetlerini düşünsünler ve aklı olanlar öğüt alsınlar diye indirdik."*[170] âyetiyle niçin indirildiğini beyan etmektedir. Manası bilinmeden okunan âyetler nasıl düşünülecek ve nasıl öğüt alınacaktır. Bu bakımdan Kur'an'ı anlamanın veya ondan yararlanmanın

---

[168] Yûnus, 10/7.
[169] En'âm, 6/92.
[170] Sad, 38/29.

önemli nedenlerinden biri de onu bilmemek, başka bir anlatımla cehalettir. *"Hayır onların çoğu hakkı bilmezler bu yüzden de yüz çevirirler."*[171], *"Bilakis onlar ilmini kavrayamadıkları ve yorumu asla kendilerine gelmemiş olanı yalanladılar."*[172] âyetleri de Kur'an'a karşı koyanların ve ondan yüz çevirenlerin neden böyle eylemlere başvurduklarını açıklamaktadır.

"Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse, Allah'ın Kelâmı'nı işitip dinleyinceye kadar ona eman ver."[173] Âyet, şirke düşme nedenlerinden birinin Kur'an'ı bilmeme olduğunu belirtmektedir. Başka bir anlatım ile şirkin giderilmesini, Kur'an'ı anlamaya bağlamıştır.

Çağdaş düşünürlerden, *Muhammed el-Behiyy* şöyle der: "Müşriklerden Kur'an'ı dinlemelerinin istenmesi, onlarla bir diyalog kurulmasını sağlamak içindir."[174]

Kur'an'ı bilmekten gayemiz, yüzeysel bir biçimde okunması değildir. Ondan kastımız, onu tafakkuh ve tefehhüm ile okuyup anlamaktır. *"İçlerinde bir takım ümmiler vardır ki, kitabı bilmezler. Bütün bildikleri kulaktan dolma şeylerdir. Onlar sadece zan ve tahminde bulunurlar."*[175] Âyetin yorumu hususunda *Muhammed Gazalî* şunları der: Onlar kitabı hıfzetmek için düşünmeden okurlar, anlam ve gayesini düşünmezler. Kitabı kavramadan kendilerine okunanı ile yetinirler.[176]

İslâm'ın ilk döneminden beri manası bilinmeden okunan Kur'an'ın sevap getirip getirmediği konusunda değişik görüşler öne sürülmüştür. Kimileri asıl olan okumaktır. Zira okumak bile ibadettir. Dolayısıyla anlaşılsın veya anlaşılmasın önemli değildir, okuyan sevap kazanır demişlerdir.

---

171 Enbiya, 21/24.
172 Yûnus, 10/39.
173 Tevbe, 9/6.
174 el-Behiyy, Muhammed, *ed-Dinü ve'd Devle*, s.471.
175 Bakara, 2/78.
176 Gazalî, Muhammed, *Keyfe Neteâmelü Mea'l- Kur'an*, s.14.

Kimileri de asıl olan Kur'an'ı anlayarak okumaktır demişlerdir. Onlar da görüşlerini birçok delille ortaya koymuşlardır.

Onlardan bazıları şunlardır: *"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler hakkını vererek onu okurlar."*[177] Âyette geçen "*hakkını vererek okurlar*" ibaresi üzerine alimler görüşlerini belirtmişlerdir. Okumaktan gaye onu anlamaktır. Anlamadan okumak eksik ve gayesizdir asıl olan ne okuduğunu bilerek okumaktır.[178] Ehl-i Beyt alimlerinden *Cafer es-Sadık*, gerçek okumayı şöyle izah eder: Kur'an'ı tafakkuh ederek, ahkâmıyla amel ederek, müjdelerini umarak ve inzarından sakınarak okunan bir kıraat gerçek okuma biçimidir. Allah'a yemin olsun okuma, tefekkürsüz bir ezberleme ve harfleri üzerinde zaman geçirme değildir.[179]

Sabık Ezher Şeyhi Muhammed Abduh, bir münasebetle 'Kur'an'ın hidâyetinden yüz çevirdiği halde onu okumaya çalışan, onunla alay edenlerin konumuna düşmüştür' deyince, derste hazır bulunan bir mukallit kendisine şöyle itiraz etmiş: Kur'an'ı okumak yeterli;zira alimler onu okumakla ibadetin hasıl olacağını söylemişlerdir. İmam Abduh O'na şu cevabı vermiş: dediğin doğrudur. Ancak onlar Kur'an'ı iddia ettiğin biçimde anlamamışlar ve sadece ölüler için indiğini söylememişlerdir. Nasıl diyebilirler ki, "*Allah, Onu düşünsünler ve akıl sahipleri de tefekkür etsinler diye indirdi."*[180] buyurmaktadır. Bu ve benzer âyetler sadece okumayla yetinmemeyi emretmektedirler. Sünnet de bu konuda Kur'an'ı teyid etmektedir. Gelecek nesillerde Kur'an okudukları halde gırtlaklarını aşmayan bazı kişilerin türeyeceklerini haber vermiş ve onları en kötü yaratıklar olarak vasıflandırmıştır. Bu kötü kuşak, Kur'an'ı müzik ve coşku malzemesi kılacaktır. Onları Kur'an'ı anlamaya davet ettiğinde sana şunu derler: Falan

---

[177] Bakara, 2/21.
[178] İbn Âşûr, *et-Tahrir ve't-Tenvir,* 1/696.
[179] Tabatabâî, *el-Mizân*, 1/266.
[180] Sâd, 29/38.

şöyle dedi, falanın keşf ve rüyası şöyle oldu deyip, karşı koyacaklardır. İşte müslümanlar böyle bir hale geldiler. Allah, müminlere yardım vadını verdiği halde onlar layık olmadıkları için bu yardımdan mahrum kaldılar. *"Onlar bu Kur'an'ı hiç düşünmüyorlar mı? Yoksa kendilerine daha önce geçmişteki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?"*[181] Daha sonra İmam şu misalle dersini devam ettirdi: Birine çok önemli bir yerden bir mektubun geldiğini düşünelim. Mektubu alan kişi onu sadece terennüm etmekle yetinirse ve manasını hiç düşünmezse, isteklerini yerine getirmeye çalışmazsa, öğrenmeye de yeltenmezse göndericiyle alay etmiş ve onu hafife almış olmaz mı? Her mükellef için gücü nispetinde Kur'an'ı tefekkür etmesi ondan hidâyet yolunu öğrenmeye çalışması vaciptir."[182]

İmam Kurtubî, Kur'an okuma adabı bağlamında şunları der: Okuyan kişi onu yavaş ve tertil ile okumalı. Rahmet âyetlerine gelince Allah'tan rahmet dilemeli azap âyetlerinde Allah'a sığınmalıdır.[183] Kişi, Kur'an'ın anlamını, muhkem ve muteşâbihatını bilmeden Kur'an'ı bildiğini iddia edemez.[184] Kur'an ahkâm ve vecibelerini anlamadan okuyan birinin durumu ne kadar da çirkindir. Anlamadığı bir şeyle nasıl amel edecek? Ne okuduğun bilmeyen biri, nasıl ondan fıkıh öğrenmeye çalışacaktır. Bunun örneği, ancak kitap yüklü merkep misalidir.[185]

Kimi alimler de anlamadan Kur'an okuyanın durumunu sarhoşlara benzetmişlerdir. *"Ey iman edenler siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın."*[186] Âyette yasaklanan durum, ne dediğini bilmeden namaz kılanın durumudur ki sarhoşa benzetilmiştir. Zira sarhoş ne

---

[181] Mü'minun, 23/68.
[182] R. Rıza, *el-Menâr*, 1/449-450.
[183] Kurtubî, *Tefsir*, 1/27.
[184] Kurtubî, a.g.e, 1/22.
[185] Kurtubi, a.g.e., 1/21.
[186] Nisâ, 4/43.

dediğini bilmediği gibi, Kur'an'ı anlamadan okuyan da ne dediğini bilmemektedir.[187]

Netice, Kur'an'ı anlamak önündeki engellerin izale edilmesiyle mümkündür.

KUR'AN'DA EN MÜŞKÜL ÂYET HANGİSİDİR?

Kur'an'ın indiği dönemden beri, Kur'an'ı anlama konusunda insanlar farklı durumlar ortaya koymuşlardır. Önceden de belirttiğimiz gibi kimine gâyet açık ve kolay gelen bir âyet diğer birine müşkül ve kapalı gelebilir. Aşağıda vereceğimiz örneklerden anlaşılacağı gibi, Kur'an'ı anlama konusunda insanlar çok değişik durumlar ortaya koymuşlardır. Bu nedenle insanların zeka ve ilmi seviyelerine göre işkal durumu da değişebilmektedir. İnsanların değişik branş ve sahalarda çalışmaları da işkâl alanını değiştirebilmektedir. Bu nedenle dilci birine gâyet açık gelen bir âyet, başka bir branş sahibine zor gelebilir.

Bu çalışmamızda karşılaştığımız birtakım zorlukları buna misal verebiliriz. Namaz kılmak isteyene abdest almayı emreden

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا
بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ
مِنْكُمْ مِنْ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمْ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ
ا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

"Ey iman edenler, namaza kalkacağınız vakit, yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedip topuklara kadar ayaklarınızı (yıkayın). Eğer cünüpseniz tastamam yıkanın. Eğer hasta ve yolculukta iseniz veya biriniz hacet yerinden gelmişse ya da kadınlara dokunmuş olup da su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin, (niyetle) o

---

[187] Bkz. Âlusî, *Ruhu'l- Meâni*, 5/38.

topraktan yüzlerinize ve ellerinize sürün. Allah'ın muradı sizi sıkıntıya koşmak değildir; fakat, O, sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak istiyor ki, şükredesiniz."[188] âyeti, namaz kılmaya kalkacak herkese abdesti emretmiştir. Oysa Hz. Peygamberin âyeti algılayış ve uygulayış biçimi bu emrin abdestsiz olanlara hitap ettiği tarafa yöneliktir. Bu çözümden başka da tatmin edici bir cevap bulamadığımı belirtmek isterim. Kur'an, namaza kalkana abdest almayı emretmiş, ancak Hz.Peygamber bunu abdestsiz kişilere tahsis etmiştir.

Aynı manayı ifade eden birtakım âyetlerin değişik yapılarla gelmesi de karşılaştığımız güçlüklerdendi. Şu iki âyet buna misaldir. Şöyle ki:

قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

"Allah buyurdu: Ben asana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir?"[189] âyetinde (ellâ) "**ألا**"edati gelmişken (Sad ,38/75)

قَالَ يَاإِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ أَاسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنتَ مِنْ الْعَالِينَ

Sûresinde aynı edat yani(**ألا**/*ellâ*) gelmemiştir.

Bu nedenle müfessirler "Kur'an'ın en müşkül âyeti" konusunda değişik kanaatler belirtmişlerdir.

Ebu Hayyan ile Suyutî'nin verdikleri iki örneği verdikten sonra, konuyu değişik dönemlerde değişik alimlere müşkül gelen âyetlerle örneklendireceğiz. Ebu Hayyan, en müşkül âyete şu örneği verir:[190]

كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ

"Nitekim Rabbin seni hak uğruna savaşmak için evinden çıkardı.Oysa müminlerden bir kısmı ise istemiyordu."[191]

Suyutî, de Mekki'den i'rab, anlam ve hüküm bakımından Kur'an'ın en müşkül âyetinin aşağıdaki âyet olduğunu belirtmiştir.[192]

---

[188] Maide, 5/6.
[189] A'raf, 7/12.
[190] Bkz.Ebu Hayyan, *el-Bahru'l-Muhit*, 5/275.
[191] Enfal, 8/5.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآثِمِينَ

"Ey iman edenler, herhangi birinize ölüm emareleri geldiğinde, vasiyette bulunurken, kendi içinizden iki adaletli şahit veya yolculukta olup da ölüm musibeti başınıza geldiyse sizden olmayan iki şahit tutun. Bunları salat(davet)ten sonra alıkoyunuz. Şüphelendiğiniz takdir de akraba da olsa yeminimiz hiçbir şeyle değiştirmeyiz, Allah için şahitliği de gizlemeyiz, yoksa biz o zaman şüphesiz günaha girenlerden oluruz."[193]

Mâide ve Enfâl sûrelerindeki müşkül âyetler bağlamında iki âyetin işkali üzerinde duracağız.

Hulâsa,Kur'an'da en müşkül âyet, insanların konum, beceri ve ilim seviyelerine göre değişmektedir.

HZ.PEYGAMBER'E MÜŞKÜL GELEN ÂYET VAR MIYDİ?

Kur'an'ın en büyük müfessiri kuşkusuz ki Hz. Peygamberdir. Kur'an kendisine nazil olmuş, insanlara beyan ve açıklama görevi de kendisine verilmiştir. Ashabına müşkül gelen âyetleri tefsir etmiş ve yanlış anladıklarını da düzelterek doğrusunu kendilerine göstermiştir.Tüm bunlarla beraber onun da ilmi sınırlıydı. Vahiy gelmeyen konularda bir beşer gibiydi. Kur'an,onu diğer insanlardan ayıran en büyük özelliğin kendisine vahyin gelmiş olduğunu belirtmektedir.

"De ki: kuşkusuz ben de ancak sizin gibi bir beşerim. Ancak ilahınızın yalnız bir ilah olduğu bana vahyolunuyor."[194]

Bu çalışmamızda Resûlullah'a müşkül gelen bir âyeti tespit edebildik.

خُذْ الْعَفْوَ وَأمُرْ بِالْعُرْفِ وَأعْرِضْ عَنْ الْجَاهِلِين

[192] Suyutî, *Mu'terek,(İ'caz u'l- Kur'an)*, 7/294.
[193] Maide, 5/106.
[194] Kehf, 18/110.

"(Ey Resûlüm) Sen af yolunu tut. İyiliği emret ve cahillerden yüz çevir."[195] Hüseyin el-Ca'fî'nin, Şa'bî'den rivâyet ettiğine göre bu âyet nazil olunca Resûlullah (s.a.v.), Ey Cibril âyetin anlamı nedir? diye sordu. Cibril: Ben de bilmiyorum, O'nu Allah Teâladan soracağım dedi. (öğrendikten sonra) âyeti şöyle açıkladı: Ey Muhammed, Allah, seninle bağlarını kesenlere sıla-i rahim yapmanı, sana vermeyene vermeni, sana zulmedeni de affetmeni emrediyor."[196]

İbn Kesir, rivâyetin birbirlerini takviye eden birçok senetle geldiğini kaydetmektedir.[197]

MÜŞKÜL ÂYETLER İÇİN YAPILAN SEYAHATLAR

Kuşkusuz yolculukların en güzeli ilim yolunda yapılanlardır. Bu ilim eğer Kur'an'ı anlama uğrundaysa önem ve değeri daha da artar. Kur'an bize azimet sahibi bir Peygamber olmasına rağmen Hz. Mûsâ'nın ilim için yaptığı seferden detayla bahsetmiştir.[198]

Hz. Peygamberin vefatından sonra *Sahabe*, kendilerine müşkül gelen âyetler için uzun mesafeler kat etmişlerdir. Onlardan sonra gelen *Tabiin* kuşağı da Sahabe gibi müşkül âyetleri çözmek için uzun seferler yapmış ve mesafeler kat etmişlerdir. Bu ceht ve gayreti, *"Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek birçok güzel yer ve bolluk (imkan) bulur."*[199] âyeti kapsamında değerlendirmişlerdir.[200]

İbn Mesud, "Allah'a yemin olsun, tüm sürelerin kim için ve nerede nazil olduklarını bilmekteyim. Buna rağmen herhangi bir yerde âyetleri benden daha iyi bilen birinin bulunduğunu öğrensem (uzaklığa bakmadan) hemen

---

195 A'raf, 7/199.
196 Taberî, *Tefsir*, 6/207.
197 İbn Kesir, *Tefsir*, 2/455.
198 Bkz. Kehf,18/60-82.
199 Nisâ, 4/100.

deveme atlar yanına gider ve bilmediğimi ondan öğrenirim," demiştir.[201] Ebu Derda; hatırlayamadığım bir âyeti *Yemen*'in en ücra köşesindeki *Berk-i Gımad'*da bulunan birinin bana hatırlatacağını bilsem, yanına gider ondan öğrenmeye çalışırım, demiştir.[202]

İbn Abbas anlatıyor: "*Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz (yerinde olur)*[203] âyette söz konusu edilen Peygamberimizin iki hanımın kim olduğunu öğrenmek için, iki sene boyunca Hz. Ömer'e gidip geldim. Hz. Ömer'in heybeti, beni sormaktan alıkoyuyordu. Nihâyet kendisinden sorunca onların *Hafsa* ve *Aişe* olduklarını söyledi.[204]

Sahabeden sonra gelen kuşak da aynen onlar gibi, tek bir âyet öğrenmek bile için çok büyük gayretler sarfetmişlerdir.

İkrime anlatıyor: *"Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek bir çok güzel ve bolluk (imkan) bulur."*[205] âyetinde kastedilen zatın kim olduğunu öğrenmek için tam dört sene araştırıp çaba gösterdim nihâyet *Dumra b. Habib* olduğunu öğrendim.[206]

Said b. Cübeyr anlatıyor: "*Bir mümini kasden öldürenin cezası ebedi olarak cehennemde kalmaktır."*[207] âyetinin tefsiri konusunda Kûfe halkı ihtilaf etti. Kendisinden sormak için İbn Abbas'a gittim. Âyet hakkında şunları dedi:"O, en son inen âyetlerdendir muhkemdi r,hiçbir âyet onu neshetmemiştir."[208]

---

[200] Kurtubî,*Tefsir*, 1/26.
[201] el-Afanifî, *Salahü'l- Ümme*, 1/166.
[202] el-Aâfani, a.g.e., 1/178.
[203] Tahrim, 66/4
[204] Kurtubî, *Tefsir*, a.g.e., s.26.
[205] Nisâ, 4/100.
[206] Kurtubî, a.g.e., s.26.
[207] Nisâ, 4/93.
[208]el-Afani, *Salah*, a.g.e., 1/175.

Mesruk; tek bir âyetin anlamını öğrenmek için *Basra'*ya gider. Kendisine 'yanına geldiğin zat *Şam'*a gitti.' denilince hemen *Şam'*a gider ve âyeti ondan öğrenir.[209]

ASHAB'A MÜŞKÜL GELEN ÂYET ÖRNEKLERİ

Ashap, Hz. Peygambere en yakın olan nesildi. Herhangi bir konuda kendilerine ağır veya müşkül gelen bir konu veya âyeti hemen kendisinden sorarlardı. Bununla beraber kendilerine ulaşamadıkları zaman ve vefatından sonra ashabın ileri gelenlerinden sormak suretiyle problemlerini çözerlerdi. Şimdi de konu ile ilgili bazı örnekleri inceleyelim.

Örnek 1:

İbn Abbas, Resûlullah'ın duasına mazhar olduğu halde أَغَيْرَ اللَّهِ أَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ *"De ki yer ve göklerin yaratıcısı olan Allah'tan başkasını mı dost edineyim?"*[210] âyetindeki *'fatır/***فاطر***'* kelimesi kendisine müşkül gelmiş, kuyu başında tartışmaya giren iki bedeviden biri "kuyuyu ilkin ben kazdım.(**فطرت** */fetertü* **)** deyince *el-fatirin* kainatı "*ilkin yaratan"* anlamında olduğunu anlamıştır.[211]

Örnek 2:

Hz. Ebubekir'e وَفَاكِهَةً وَأَبًّا *"Meyveler ve çayır bitirdik."*[212] âyetinde geçen "**ابا**/*ebben*" kelimesinin anlamı sorulunca, Kur'an'dan bilmediğim bir şey hakkında konuşursam hangi yer beni kabul eder ve hangi gök gölgelendirir. (bilmiyorum.) demiştir. Aynı âyet Hz. Ömer'e de sorulmuş, bilmediğini itiraf etmiştir.[213]

Örnek 3:

---

209 Kurtubî, *Tefsir*, a.g.e., s.26.
210 Örnek için bkz. En'âm, 6/14.
211 Bkz.Şatibî, *el-İ'tisam*, 2/474.
212 Abese, 80/31.
213 Âlusî, *Ruhu'l –Meâni*, 30/47; Şatibî, *el- İ'tisam*, 2/474.

Hz.Ömer minberde أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ **“***Yoksa Allah’ın kendilerini yavaş yavaş cezalandırmayacağından emin mi oldular? Rabbiniz çok şefkatli, çok merhametlidir.”*[214] âyetinin anlamını bilmediğini söyleyince Huzeyl Kabilesinden biri ayağa kalkıp تخوف /*tahavvuf* kelimesinin *tedricen helâk olma* anlamına geldiğini söylemiştir.[215] Keza, kendisine يَسْـ ـُونَكَ قُلْ اللهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلاَلَةِ إِنْ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُ إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللهُ أَنْ تَضِلُّوا وَاللهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ “*Senden fetva istiyorlar. De ki: “Allah babası ve çocuğu olmayan kişinin mirası hakkında size şöyle fetva veriyor: Eğer çocuğu olmayıp bir kız kardeşi olan bir kimse ölürse, bıraktığının yarısı kız kardeşine kalır. Eğer kız kardeşinin çocuğu yoksa , bu erkek kardeş ona varis olur. Eğer iki kız kardeşi varsa, bıraktığının üçte ikisi bunlara kalır. Eğer erkekli dişili kardeşleri varsa, o zaman erkeğe iki dişi payı kadar düşer. Allah, size şaşırıyorsunuz diye bunları açıklıyor. Allah, her şeyi bilendir.”*[216] âyetinde geçen كلالة /*kelâle* lafzı müşkül gelmişti. Resûlullah, kelimenin ‘ana, baba ve çocuğu olmayan ölü anlamında olduğunu söyledi[217].

Örnek 4:

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُوْلَئِكَ لَهُمُ الأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ

“*İnanıp da imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya işte güven onlarındır. Ve onlar doğru yolu bulanlardı.”*[218] âyetinin anlamını ashaba çok ağır gelince “Ey Allah’ın Resûlü zulüm etmeyen mı var? Hepimiz nefislerimize zulüm ediyoruz, dediler. Resûlullah, âyetin anlamı sizin düşündüğünüz gibi değildir.Siz, Salih kul, Lokman’ın “*Ey oğulcuğum Allah’a*

---

[214] Nahl, 16/47.
[215] Şatiibî, *el-İ’tisâm*, 2/474 .
[216] Nisâ, 4/176.
[217] Şatiibî,a.g.y.
[218] En’âm, 6/82.

ortak koşma, şüphesiz ki şirk büyük zulümdür. [219] Âyette geçen *zulüm* şirk manasındadır.[220] Resûlullah, ashaba müşkül gelen âyeti açıklamış oldu.

Örnek 5:

Adiy b. Hatem anlatıyor: **وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتى يَتَبَيَّنَ لَكُمْ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنْ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنْ الْفَجْرِ** *"Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı) siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiyin için."*[221] âyeti nazil olunca iki ip bulup onları yastığımın altına koymuştum. Onlara bakıp, ikisini birbirinden ayırt edince yemekten vazgeçerdim. Sabahleyin yaptığımı Resûlullah'a anlattım, bana, "Ey kalın enseli, âyetin anlamı düşündüğün gibi değildir. Gece karanlığı ile gündüzün ağarması demektir. Yani bunlar birbirinden fark edilince artık yemek yenmez"buyurdu.[222] Görüldüğü gibi Âdiy b. Hatem'e âyetin anlamı müşkül gelmiş ve Resûlullah müşkülü bizzat çözmüştür.

Örnek 6:

Ebu Hüreyre anlatıyor:

وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

"(O,Peygamber) müminlerden henüz kendilerine katılmamış bulunan diğer insanlara da gönderilmiştir. O, azizdir, hekimdir."[223] âyeti Resûlullah'ın bazı sahabeleriyle beraber bulunduğu bir sırada nazil olmuştu. Ben de Resûlullah'tan âyette kastedilenler kimlerdir, diye sordum. Üç defa soruyu tekrarlamama rağmen cevap vermedi, sonra da ellerini Selman-ı Farisî'nin omzuna koyup,"İman, Süreyyâ yıldızına bile çıksa bu *Zat*ın kavminden bazı şahsiyetler onu alıp getireceklerdir," buyurdu.[224]

Örnek 7:

---

[219] Lokman, 31/13.
[220] İbn Kesir,a.g.e, 2/353.
[221] Bakara, 2/1879.
[222] İbn ,*Tefsir,* a.g.e, 1/346.
[223] Cuma, 62/3.
[224] İbn Kesir, *Tefsir*, a.g.e, 4/596.

Resûlullah, “hesaba çekilen helâk olur” buyurunca Hz. Aişe Ey Allah’ın Resûlü bu hadis ile **فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ(7)فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا** *“Kimin kitabı sağından verilirse kolay bir hesapla hesaba çekilecek”*[225] âyeti arasında bir çelişki söz konusu değil mi? Dedi. Resûlullah, hayır ya Aişe âyette geçen, hafif bir hesap yani, bir arz olmadan ibarettir. Hesaba itiraz eden helâk olur.” deyip âyetle hadisini telif etmiştir.[226]

Örnek 8:

Abdullah b. es-Samit anlatıyor: Abdullah b. Amr’a, **هَذَا يَوْمُ لَا يَنطِقُونَ** *“Bu konuşmayacakları gündür.”*[227] âyetinin anlamını sordum. O da bana kıyamet gününde birçok durum ve makamın olacağını dolayısıyla bazı durumlarda konuşulamayacağını söyledi.[228]

Örnek 9:

Bir adam İbn Abbas’a gelip şöyle dedi: Ey imam, Kur’an’dan bazı âyetler bana görünürde çelişkili geliyor.

-Kur’an’dan şüpheye mi düştün?

-Hayır, şüphe değil; ancak bazı âyetler arasında problem görüyorum.

-Sana çelişkili gelen âyetleri sor deyince, adam, şöyle sıraladı

a) ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ

“Sonra onların mazeretleri “Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar olmadık” demekten başka bir şey olmadı.[229]” âyetiyle **يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا** الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّى بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا *“İşte o gün inkâr edip peygambere asi olanlar şöyle arzu edecekler:Keşke yerle bir edilselerdi de Allah’tan tek bir söz gizlemeselerdi..”* [230] âyeti arasında görülen çelişki problemi,

b) فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّور فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ

---

[225] İnşikak, 84/8-9.
[226] Müslim, *Cennet*, 79.
[227] Mürselat, 77/35.
[228] Askalânî, *Fethu’l -Bâri*, 8/555.
[229] En’âm, 6/23.
[230] Nisâ, 4/42.

"Sür'a üflendiği zaman artık aralarında akrabalık bağları kalmamıştır. Birbirlerini arayıp sormazlar."[231] âyeti ile وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ *"Onlardan bir kısmı diğerlerine yönelir birbirlerini sorumlu tutmaya çalışırlar."*[232] ve وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ *"Cennetlik birbirlerine dönüp sorarlar."* [233] âyetleri arasında görülen çelişki problemi.

c) قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَندَادًا ذَٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ(9)وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِلسَّائِلِينَ(10)ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ

"*De ki gerçekten siz yeri iki günde yaratanı inkâr edip ona ortaklar mı koşuyorsunuz? O, alemlerin Rabbidir. O yeryüzüne sabit dağlar yerleştirdi orada bereketler yarattı ve onda tam dört günde isteyenler için fark gözetmeden gıdalar takdir etti. Sonra duman halinde olan göğe yöneldi. Ona ve yerküreye isteyerek veya istemeyerek, gelin dedi. İsteyerek geldik dediler."*[234] âyetleriyle وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا(30)أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا(31)وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا(32)مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ(33) *"Ondan sonra da yerküreyi döşedi, kendiniz ve hayvanlarınız için bir faydalanma olmak üzere yerden suyunu ve otlağını çıkardı ve dağları sağlam bir şekilde yerleştirdi."*[235] âyetleri arasında görülen çelişki,

d) كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا *"Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır."*[236] âyeti, "*"Allah bütün yaptıklarınızdan haberdar idi."* anlamına gelmiyor mu? Oysa Allah her zaman haberdardır. Adam, anlam yönüyle problemli bulduğu bu âyetleri İbn Abbas'a sorunca şöyle cevap verdi:

a)Grubunda bulunan âyetler arasında görülen problemin çözümü: *"Sonra onların mazeretleri Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar olmadık."*

---

231 Müminun, 23/101.
232 Saffât, 37/27.
233 Tur, 52/25.
234 Fussilat, 41/ 9-11.
235 Naziât, 79/27-30.
236 Fetih, 48/11.

demekten başka bir şey olmadı."[237] Kıyamet gününde müşrikler, müslümanların günahlarının büyüklüğüne bakılmaksızın Allah tarafından bağışlanacaklarını görünce bağışlanma umuduyla şirke düştüklerini inkâr edip "*Ey Rabbimiz Allah'a yemin olsun biz şirk koşmadık*" diyecekler. Bunun üzerine Allah ağızlarını mühürleyecek el ve ayakları yaptıklarını anlatmaya başlayacaktır.O,zaman şu âyetin dediği gerçekleşecek. "*Küfür yoluna sapıp peygamberi dinlemeyenler o gün yerin dibine batırılmayı temenni ederler ve Allah'a hiçbir haberi gizleyemezler"*[238]

b)Grubunda bulunan âyetler arasında görülen çelişki probleminin çözümü: *"Sûr'a üflendiği zaman artık aralarında akrabalık bağları kalmamıştır."*[239] âyeti, sûr'a üfürüleceği anda insanların durumunu anlatmaktadır. "*O gün sû'ra üflenince Allah'ın diledikleri müstesna olmak üzere göklerde ve yerde ne varsı hepsi ölecektir. Sonra bir daha üflenin bir de ne göresin onlar ayağa kalkmış bakıyorlar."*[240] Aralarında nesep farkı olmaz ondan sorulmazlar da.. Bir daha üflenince birbirlerini arayıp soracaklar.

c)Grubunda bulunan âyetler arasında görülen problemin çözümü: "*De ki gerçekten siz yeri iki günde yaratanı inkâr edip ona ortaklar mı koşuyorsunuz?"*[241] âyeti, yerin gökten iki gün önce yaratıldığını ifade etmektedir. O esnada semâ "*duman*" halindeydi. Yerin yaratılışından iki gün sonra göğü yedi kat olarak yarattı. "*Ondan sonra da yerküreyi döşedi."*[242] âyeti, ise yer yüzünde dağ, nehir, ağaç ve dağların yaratılıp döşendiğini anlatmaktadır.

---

[237] En'âm, 6/23.
[238] Nisâ, 4/42.
[239] Müminun, 23/101.
[240] Zümer, 39/68.
[241] Fussilat, 41/9.
[242] Naziât, 79/30.

d)Grubunda bulunan âyette görülen problemin çözümü: "*"Allah bütün yaptıklarınızdan haberdar idi."*[243]âyetinin anlamı şudur: Allah ezelde haberdardı ve öyle olmaya devam edecektir. O, aynı zamanda aziz idi öyle kalacaktır. O, ilim sahibi idi öyle olmaya devam edecektir. İbn Abbas, adama şu cümlelerle âyetler hakkındaki yorumunu bitirmiştir: Sana anlama yönüyle problemli gelen âyetler hakkındaki yorumum bundan ibarettir. Allah indirmiş olduğu her şeyde isabet etmiştir. Ancak insanlar bilmemektedirler.[244]

Tercümanu'l- Kur'an, İbn Abbas'a sorulan bu sorular, Kur'an'a olan herhangi bir şüpheden değil;ancak soranın zihnine takılan şu dört problemden ibaretti.

a)Kıyamet gününde insanların birbirlerini arayıp sormalarının ispat ve nefyi,

b)Müşriklerin hallerini inkâra kalkışmaları ve kabul etmeleri,

c)Yer ve göklerden hangisinin önce yaratıldığı,

d)Allah hakkında "*geçmişte oldu*" anlamına gelen"كان /*kane*" fiilinin anlamı.

İbn Abbas'ın kendilerine verdiği cevapların mefhumu da şu idi:

a)Kıyamet gününde ikinci sûr'a üflemeden önce insanlar birbirlerinin ahvalini sormazlar. Ancak ikinci sûr'a üflemeden sonra birbirlerinin ahvâlini sorabilecekler.

b)Müşrikler yaptıklarını dilleriyle gizlemeye çalışacaklar, ancak el ve ayakları yaptıklarını itiraf edecektir.

c)Allah, yeri döşemeden iki günde yarattı. Daha sonra göğü yarattı ve düzene koydu. Daha sonra da dağ, ırmak vs. yerin içinde yaratarak döşedi böylelikle dört güne tamamlanmış oldu.

---

243 Fetih, 48/11.
244 Reyyân, Şerefeddin el-Hüseyin b. Süleyman e*r-Ravdu'r Reyyân.(Mukaddime)*Thk: Abdulhalim b. Muhammed Nessar es-Selefi , Beyrut, 1994, s.67-69.

d) "**كان** /*kâne*" fiilinde devamlılık anlamı da söz konusudur. Âyet bu anlamda gelmiştir.

Örnek 10:

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا

"*Biz insana ana-babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu. Taşıması ile sütten kesmesi otuz aydır.*" [245]

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ

"*Emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler*"[246] âyetleri Hz. Osman'a müşkül gelmiş ve altı aylık hamile iken doğum yapanları recmetmek istemişti. İbn Abbas ise iki âyetten altı aylık hamile bir kadının doğum yapabileceğini çıkarmış ve Hz. Osman'ı ikna etmiştir.[247]

Örnek 11:

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

"*İman eden ve iyi işler yapanlara hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve iyi işler yaptıkları sonra hakkıyla sakınıp yaptıklarını ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde (haram kılınmadan) önce tattıklarından dolayı günah yoktur.*"[248]

Kudame b. Mazun'a âyet müşkül gelmiş ve içkinin haram kapsamı dışında kalacağını düşünmüştü. Oysa âyetin, "*hakkıyla sakınıp iman etmeleri ve iyi işler yaptıkları.*" bölümü içkinin haram kapsamında olduğunu göstermektedir.[249]

Örnek 12:

---

245 Ahkâf, 46/15.
246 Bakara, 2/233.
247 Şinkitî, *Adva'*, 4/498.
248 Bakara, 2/93.

Muğire b. Şu’be anlatıyor: Necran kabilesine gittiğimde bana siz, يَاأُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا

“*Ey Harun’un kız kardeşi baban bir kötülük adamı değildi, annen de bir iffetsiz değildi* ”[250] diyorsunuz oysa Mûsâ(a.s)İsa(a.s)’dan çok önce yaşamıştır. Resûlullah’a gidince kendisinden sordum. Şöyle açıkladı: Onlar, çocuklarına kendilerinden önce gelen peygamber ve salih zatların isimlerini takarlardı. [251]

Örnek 13:

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَى رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

“*İçlerinden bir topluluk Allah’ın helâk edeceği yahut şiddetli bir şekilde azap edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz? dedi. (öğüt verenler) dediler ki Rabbinize mazeret beyan edelim diye bir sakınsınlar ümidiyle (öğüt veriyoruz.)”*[252] İbn Abbas, âyette söz konusu edilen ve haram işlemeyip sessiz kalan kesimin kurtulup kurtulmadığını anlayamamış. Kölesi İkrime ise onların kurtulanlar arasında olduğunu söylemişti. Doğrusu da o idi. Şöyle ki; âyetin “*içlerinden bir topluluk.*” bölümü her ne kadar onların müdahale etmediklerini gösteriyor ise de kötülük yapanları reddettikleri ve onlara kızdıklarını göstermektedir. İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak farz-ı kifâyedir.

Bir kesimin bu vecibeyi yerine getirmesiyle diğerlerinden sorumluluk kalkar. Dolayısıyla sükût eden kesim vebalden kurtulmuş olur. Âyet, yasakları çiğneyip görevlerini yerine getirmeyenleri kapsamaktadır. Sükût edenler ise helâk olanlar kapsamına girmemişlerdir. İkrime’nin bu izahına sevinen İbn Abbas sevinçten kendisine cübbesini vermiştir.[253]

---

[249] Şinkitî,a.g.e, 4/499.
[250] Meryem, 19/28.
[251] Müslim, *Âdâb*, 9.
[252] A’raf, 7/164.
[253]Şinkitî, *Adva’*, 4/499.

Sahabe, müşkül gördükleri âyeti öncelikle Hz. Peygambere sormuşlar, ona ulaşma imkanı bulamayınca da ehil gördükleri şahsiyetlere sorarak çözmeye çalışmışlardır.

Soru biçimlerinden de anlaşıldığı gibi, tefsir ile ilgili sorular Kur'an'ın herhangi bir âyetine olan şüphe veya inkârdan dolayı değil, o konuda kendilerinde hasıl olan bir şüpheyi gidermek ve tatmin olmak için ehil gördüklerine soruyu yöneltmekten ibaretti. Aradıkları cevapları bulunca da mesele hal oluyor ve kendilerini mutlu his ediyorlardı. İbn Abbas'ın bir âyeti öğrenince cübbesini vermesi ise Kur'an'ı öğrenme yolunda en sevdikleri eşyayı vermekten geri kalmadıklarını ortaya koymaktadır.

ULEMAYI UZUN SÜRE DÜŞÜNDÜREN MÜŞKÜL ÂYETLERE ÖRNEKLER

Ceht ve çalışmanın en kutsal ve hayırlısı Kur'an'a ayrılanı olunca ulema mesailerinin çoğunu buna ayırmış bu uğurda uzun seferler kat edip büyük meşakkatlara katlanmışlardır. Önceden aktardığımız gibi tek âyet hatta tek kelime uğruna aylarca çalışmışlar ve büyük meşakkatlere katlanmışlardı. Şimdi de bunun örneklerini verelim. Bu bölümde geçen âyetlerdeki müşkülâti ise ikinci bölümde ve Kur'an'daki sûre tertibine göre ele alacağız.

Örnek 1:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكُمْ أَنْ تَبْتَغُوا
بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
مَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

"Bir de harp esiri olarak elinize geçen cariyeler dışında, evli kadınlarla evlenmeniz Allah yazısı olarak haramdır. Bunların dışındakiler ise, zinadan kaçınıp namuslu yaşamak üzere mallarınızla istemeniz size helal kılındı. O halde hangisiyle nikah ile münasebette bulundunuzsa mehirlerini kendilerine bir farz olarak verin. O mehri kesiştikten sonra aranızda bir değişiklik yapmak

hususunda anlaşmanızda da size bir günah yoktur. Her zaman Allah hakkıyla mutlak hüküm sahibidir."[254]ayeti, Kur'an te'vili konusunda Hz. Peygamber'in duaya mazhar olan İbn Abbas ve Tabiin dönemi tefsir öncülerinden Mücahid'e müşkül gelmiştir.[255]

Örnek 2:

كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ

"*(Onların bu hali) Müminlerden bir grup kesinlikle istemediği halde, Rabbinin seni evinden hak uğruna çıkardığı (zaman ki halleri) gibidir."*[256]

Ebu Hayyan ,(759/1357) âyetin i'rab ve tefsiriyle ilgili olarak meşhur Arap dilicilerinden 15 görüş serdettikten sonra, hiçbiriyle mutmain olmadığını ve rüyada bile bu âyet kadar hiçbir âyetin kendisini meşgul etmediğini ifade etmiştir. Sonra da rüyada hatırına gelen manayı yine rüyada kendisiyle müzakere ettiği adama söyleyince kendisinin de aynı manayı tasvip ettiğini yazmıştır.[257]

Âyet, Ebu Hayyan gibi bir dahinin bile rüyalarına konu olmuş, gece ve gündüzünü ona tahsis etmiştir. Gündüz çözemediği âyeti rüya aleminde çözmüştür. Bu örnek, ulemanın Kur'an tefsirine ne kadar önem verdiklerine güzel bir kanıttır. Ebu Hayyan'ı düşündüren âyetin dil bilgisiyle izahıydı.

Örnek 3:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنْ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَمِنْ الْآثِمِينَ فَإِنْ عُثِرَ عَلَى أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّا إِثْمًا فَآخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنْ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمْ الْأَوْلَيَانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَا إِنَّا إِذًا لَمِنْ الظَّالِمِينَ

[254] Nisâ, 4/24.
[255] İbnu'l –Arabî, *Ahkâm,* 3/381.
[256] Enfal,8/5.
[257] Ebu Hayyan, *et-Bahru'l-Muhit,* 5/275.

“Ey iman edenler, herhangi birinize ölüm emareleri geldiğinde, vasiyette bulunurken, kendi içinizden iki adaletli şahit veya yolculukta olup da ölüm musibeti başınıza geldiyse sizden olmayan iki şahit tutun. Bunları salat(davet)ten sonra alıkorsunuz. Şüphelendiğiniz takdir de akraba da olsa yeminimizi hiçbir şeyle değiştirmeyiz, Allah için şahitliği de gizlemeyiz, yoksa biz o zaman şüphesiz günaha girenlerden oluruz. Bu şahitlerin (sonradan yalan söyleyerek) bir günah kazandıkları anlaşılırsa (şahitlerin) haklarına tecavüz ettiği ölüye daha yakın olan mirasçılardan iki kişi onların yerini alır ve “andolsun ki bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden daha geçerlidir ve biz (kimsenin hakkına) tecavüz etmedik. Aksi takdirde biz elbette zalimlerden oluruz.” diye Allah’a yemin ederler.”[258]

“*Kur’an da En Müşkül Âyet Hangisidir?*” başlığı bağlamında da geçtiği gibi Celaluddin es-Suyutî bu âyetin i’rab hüküm ve tertip yönleriyle Kur’an’ın en zor âyeti olduğunu söylemiştir.[259]

Örnek 4:

ا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْ رُوا اللهَ
اسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللهَ تَوَّابًا رَحِيمًا

“Biz her peygamberi Allah’ın izniyle ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah’tan bağışlanmayı dileseler Resûl de onlara istiğfar etseydi Allah’ı ziyadesiyle affedici esirgeyici bulurlardı.”[260] Mısırlı Muasır alim Muhammed Mutevellî eş-Şa’ravî bu âyetin tam 10 yıl kendisini düşündürdüğünü kaydetmiştir. İşkâl yönünü kendisinden aktaralım: “Önce âyetin Peygamberimiz zamanında yaşayanlara hitap ettiğini ve onlar için bir kurtuluş yolunu va’dettiğini ondan sonra gelenlerin ise ne günahlarının olabileceğini düşündüm. Bu düşünce 10 yıl devam etti. Peygamberimizden sonra dünyaya

---

[258] Maide, 5/106-107.
[259] Suyyutî, *Mu’terekü’l- Ekrân*,(*İ’cazu’l-Kur’an*), 3/284.

gelenlerin bu nimetten nasıl yararlanabileceklerini hayli düşündüm. Oysa peygamberimiz tüm insanlık için gönderilmiştir. Peygamberimizin asrında yaşayanlara verilen bir haktan sonradan gelenlerin mahrum edilmiş olmalarını nasıl izah edebiliriz? Daha sonra şu hadis imdadıma geldi. "Hayatım sizin için hayırlıdır. Ne sorarsanız size cevap verilir. Vefatım da sizler için hayırlıdır. Amelleriniz bana arz olunur. İyi amelleriniz için Allah'a hamdederim. Kötü amelleriniz için de Allah'a istiğfar ederim."[261]Kendi kendime şöyle dedim ve problemi çözmeye çalıştım: Bu hadise göre Resûlullah'ın bizler için istiğfar etmesi devam etmektedir. Ona gitmenin anlamı da sünnetine baş vurmaktır. Zaten, O, bizlere iki şey yani Kitap ve Sünneti bıraktığını söylemiştir. Onlara sarıldığımız zaman asla doğru yoldan şaşmayız. Zamanında yaşayanlar ona gidebildikleri gibi bizler de sünnet ve şer'ine müracaat edebiliriz .[262]

Örnek 5:

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَامُوسَى*"Ey Musa! Sağ elindeki nedir?"*[263]

Meşhur usulcü Şatibî'nin hocası Ebu Said b. Lübb, kendisine yukrarıda geçen âyette, yakını işaret eden "**هاذه** /*hazihi"* zamiri yerine neden uzağı işaret eden "**تلك** /*tilke"* zamirin geldiğin sorar. Şatibî, bilmiyorum der. Bunun üzerine hocası şöyle cevap verir: "Allah Teâla, mekândan münezzehtir. Kendisi için yakın-uzak farkı olmadığını belirtmek için "**تلك** /*tilke"* zamirini kullanmıştır.[264]

Örnek 6:

جَعَلَ اللهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ ذَلِكَ لِتَعْلَمُوا أَن
لَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

"Allah o Ka'beyi o saygıya layık haram evi, hac kurbanını ve gerdanlıkları, insanların belini doğrulmaya sebep kıldı. Bütün bunlar Allah'ın

---

[260] Nisâ, 4/64.
[261] Munâvî, Abdurrauf, *Feydu'l -Kadir Şerhu Camii's-Sağır,* 3/401.
[262] Şa'ravî ,et-*Tefsir,* 4/2378.
[263] Tâ-hâ, 20-17.
[264] Ubeydî, Hammad, *eş-Şatiibî Ve Mekasiduş-Şeria,* Beyrut, 1992, s.72. (el-İfâdât ve'l İşarât'tan naklen, s.93.)

göklerde ve yerde onları bildiğini sizin de bilmeniz içindir. Gerçekten Allah her şeyi bilendir."[265] Hindistanlı çağdaş alim Merhum Ebu'l Hasan Ali Hasanî en-Nedvî, âyet konusunda şunları der: Ulaşabildiğim tüm Kur'an tefsirleri âyete hakkıyla anlam verememişlerdir. Halen de anlamını bulmaya çalışmaktayım. Ulaşabildiğim anlama göre, Allah Ka'beyi insanlık için can damarı kılmıştır. Ka'be nizamı, herhangi bir hükümet, cemiyet, askeri güç ve felsefi doktrine bağlanmamış sadece sağlam inanca bağlanmıştır.[266]

Örnek 7:

إِنا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

"Biz emaneti göklere yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler. Korktular onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zalim ve çok cahildir."[267]

Suriyeli çağdaş alim Ali et-Tantâvî de çocukluğundan beri bu âyetin manasını düşündüğünü halen de cevabını bulamadığını ifade etmektedir. Şöyle der: Ulaşabildiğim, tanıdığım hoca ve alimlere de sordum onlardan doyurucu bir cevap alamadım. Sonra Allah Teâla anlamını bulmaya beni muvaffak kıldı.[268] Âyetin tefsiri Ahzâb süresi Müşkülâtı bölümünde gelecektir.

Örnek 8:

كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ *"O, Allah her an yaratma halindedir."*[269] **وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنسَان إِلَّا مَاسَعَى**

"İnsana çalıştığından başkası yoktur."[270]

---

[265] Maide, 5/97.
[266] en-Nedvî, Ebu'l -Hasan Hasani , *Teammulâtün fi'l Kur'an'i-l Kerim,* s.41.
[267] Ahzâb, 33/72.
[268] et-Tantâvî, Ali, *Fetâvâ,* s.58.
[269] Rahman, 55/29.
[270] Necm, 53/39.

Abdullah b. Tahir (v.351/962) iki âyetin kendisine müşkül geldiğini söyler. [271]

Örnek 9:

Bir çok sahada otoriter alim İbn Teymiye tek bir âyet için bazen yüz değişik tefsire baktığını; ancak yine de aradığını bulamadığını sonra da, “Ey Âdem ve İbrahim’e öğreten Rabbim bana da öğret diye dua ettiğini belirtmektedir.[272]

Örnek 10:

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمْ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ
سٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ

“Andolsun biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik ve insanların adaleti yerine getirmeleri için beraberlerinde kitabı ve mizanı indirdik. Biz demiri de indirdik ki onda büyük bir kuvvet ve insanlar için faydalar vardır. Bu Allah’ın dinine ve peygamberlerini gaybe inanarak yardım edenleri belirlemesi içindir. Şüphesiz Allah kuvvetlidir,daima üstündür.”[273] Atebî, tarihinin başında, âyette geçen ‘*Kitap*’, ‘*Mizân*’ ve ‘*Demir*’ arasındaki ilişkiyi anlamak için çok kişiye sorduğunu ancak mukni bir cevap alamadığını, daha sonra düşünerek aradığını bulduğunu söylemiştir. Âyette geçen üç kelime arasındaki ilişkiyi (özetle) şöyle izah eder: İlahî yasaların kaynağı Kur’an’dır. Uygulanması ise ancak adalet ve caydırıcı bir güçle gerçekleşebilir. Bu hakikat, *Kitap*, *Adalet* ve *Mizân* ile ifade edilmiştir.[274]

Örnek 11:

فَدَلَّاهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ
وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ

---

[271] İbn Âşûr, *Tefsir*, 27/256.
[272] İbn Teymiye, *Mukadimme fi Usuli’t-Tefsir*, Thk: Adnan Zarzür, s.11.
[273] Hadid, 57/25.
[274] Bkz. Kasimî, *Mehâsin*, 7/36.

“Böylece onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlar “ben size o ağacı yasaklamadım mı? Ve şeytan size apaçık bir düşmandır. demedim mi?” Diye nida etti.”[275] İlahiyatta tefsir hocamız değerli ilim adamı Muuhterem Prof. Dr. Sait Şimşek Bey bu âyet üzerinde 4 yıl düşündüğünü ve bu çalışmamızı yaptığımız sırada henüz âyet için bir neticeye varmadığını bizzat kendisinden öğrendik.

Selef ve çağdaş ulemadan örneklerini getirdiğimiz müşkül âyetler insanların anlayış ve kabiliyetlerine göre değişmektedir. Büyük bir müfessir olan zaman, bir çok müşkülâtı tefsir ettiği gibi bir çoğunu da gelecek nesillere havale etmektedir.

Örnek 12:

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَاب

“Andolsun ki Süleyman’ı fitneye düşürdük ve tahtının üzerine bir ceset bıraktık. Sonra tövbe ile önceki hâline döndü.”[276] Mevdudî, âyeti Kur’an’ın en müşkül âyeti olarak nitelemiştir.[277]

Örnek 13:

“Kur’an yedi kıraat üzerine nazil oldu”[278] Çağdaş alimlerden; Muhammed b. el-Cezeri Hasan Zeyneddin İtr, Kur’an kıraatları hakkında olan bu hadis üzerinde otuz küsur sene düşündükten sora ancak Allah’ın yardımıyla öğrenebildiğini söylemiştir.[279]

Şimdi de *Fatiha* süresinden başlamak üzere Kur’an tertibine göre tespit edebildiğimiz müşkül âyetleri incelemeye başlayalım.

---

[275] A’raf, 7/22.
[276] Sa’d,38/34.
[277] Bkz. Mevdudî, *Tefhim*, 5/76.
[278] Buharî, *Husumât* ,4; Müslim, *Müsafirin*, 264.

İKİNCİ BÖLÜM

ANLAMA PROBLEMİ OLAN ÂYETLER İN TEFSİRİ

[279] el-İtr muhammed b. el-Cezeri Hasan Ziyaeddin, *el-Hurufu's-Seb'a,* Beyrut, 1998 s.3.

(1) FATİHA SÛRESİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

"Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla."[280]

Âyetteki İşkâl: *Rahman* ve *Rahim* sıfatları arsındaki fark.

İşkâlin Giderilmesi: *Rahman* ve *Rahim* sıfatları, رحم */rahm"* kökünden türetilmişlerdir. رحم */Rahm"*, ceninin bulunduğu mahaldır. Cenin, orada herhangi bir çaba ve uğraşı vermeden muhtaç olduğu her şeyi bulduğu için bu ismi almıştır. Yani, cenin orada rahmet neticesi kalabilmektedir.[281] İki sıfat da mübalağa kipidir. Ancak, *Rahman* dil yönünden *Rahim*den daha çok merhameti ifade eder. *"Rahman Arş'a istivâ etti."*[282] âyetinde Allah Teâlanın *Rahman* ismiyle anılması da bunu işaret eder. Zira Arşın büyüklük ve genişliği rahmeti çok bir sıfatı gerektirir. *Rahman* sıfatı, dünyadaki tüm yarattıklara şamildir. Mümin, kâfir, günahkâr, hepsini kapsar. Günahlarına bakmaksızın muhtaç oldukları her şeyi kendilerine verme anlamını verir. Dünyada Allah'ın rahmetinden yararlananların sayısı ahirette yararlanacaklardan daha çoktur. *"Allah müminler için merhametlidir."*[283] denilmiştir. Zira ahirette merhameti müminlere has olacaktır. İnkârcı ve müşrikler ondan pay almayacaklar. Dünyaya oranla âhirette nimetler ve ihsan daha fazla ise de yararlanacak olanlar daha azdır.

Diğer bir fark da *Rahman* sıfatı, devamlı olarak Allah ile kaim bir sıfattır. *Rahim* ise rahmetinin gerçekleştiği şeyleri gösterir. Buna göre de *Rahman*

---

[280] Fatiha, 1/1.
[281] İbn Manzur, *Lisanu'l- Arab*, 5/175; Şa'ravi, et- *Tefsir*, 1/48
[282] Tâ-hâ, 20/4.
[283] Ahzâb, 33/43.

Allah’ın fiilidir. *Rahim* ise fiilin geçekleştiği alandır. *Rahman*, kelime yapısıyla rahmetinin çokluğunu, *Rahim* de devamlılığını gösterir. [284]

Merhum *Hamdi Yazır*’ın iki kelimeden çıkarmış olduğu şu müjde ikisi arasındaki farkı bulmamızda yardımcı olacaktır: (sadeleştirilerek) O *Rahman* diyor ki: Ey insanlar siz isterseniz de istemezseniz de diğer alemler gibi size de varlık ve varlığın devamına ait nimetlerimi, iyiliklerimi tükenmez hazinemden veririm. O *Rahim* diyor ki: Ey akıl sahipleri, ey irade sahipleri siz diğerleri gibi değilsiniz, onlar sadece Allah’ın *Rahman* iradesinin büyüklüğüne mahkûmdurlar. Siz ise benim rahmetimin kemal ve inceliklerini gösteren irade ve arzumu temsil ederek büyük hoşnutluğumu elde etmek için yaratıldınız.Size onlardan fazla olarak istediğiniz ve isteyerek çalıştığınız şeyleri istediğim kadar veririm. Ancak en sonda da sizi sorumlu tutacağımı da hatırlatmak isterim.

Öyleyse haydi Allah’ı inkâr etmeyiniz. Ona ortak koşmayınız. Allah’a yakınlık için iyilikle, sevgiyle, doğrulukla adalet ve merhametle çalışınız ki kazanılmış amelleriniz o sonsuz mükafata, o en büyük hoşnutluğa sebep olsun.[285]

* * * * *

الْحَمْدُ رَبِّ الْعَالَمِينَ

“Hamd alemlerin Rabb’i Allah’adır.”[286]

Soru 1: Âyetten Allah’ın kendi kendini övmesi ve kendine hamd etmesi anlaşılmıyor mu? Eğer öyle ise *“Yalnız sana ibadet eder. Yalnız senden yardım dileriz.”* âyetlerinin anlamı ne olur?

---

[284] Şa’ravî, *et-Tefsir*, 1/50,Tabatabâi, *El-Mizân*, 1/18.
[285] Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1/78-79; Bkz,(sadeleştirilmiş) aynı Kaynak Sadi İsmail can ve diğerleri. 1/89.
[286] Fatiha.1/2.

Cevap: Fatiha da tüm Kur'an gibi Allah'ın kelamıdır. Hem ilk âyet hem de beşinci âyetten önce قل/ *de* emri gizlidir. Zira Arapça'da dinleyici bir kelimenin konumunu biliyorsa hazfedilir. Buna göre âyetin anlamı şöyle olur: *Deyiniz ki hamd âlemlerin Rabb'i Allah'a dır.*

Soru 2: Âyet, neden "*hamd ederim*" veya "*hamd ederiz*" şeklinde yani fiil cümlesi ile gelmemiş?

Cevap: Bu şekilde gelmesi *hamd* alanını sınırlandırır. Başına da ال/ *el* takısı gelmesi tüm medh ve övgünün Allah'a ait olduğunu gösterir.[287]

Soru 3: Neden *medh, övgü* ve *şükür* kelimeleri yerine *hamd* kelimesi seçilmiştir?

Cevap: *Hamd,* hepsini kapsamaktadır. Yani, *hamd* kavramı *övgü*, *medh* ve *şükür* kavramlarından daha kapsamlıdır. Şükür iyilikte bulunanlara verdiğimiz karşılığı gösterir. *Medh* ve *senâ* yalnız övmeyi ifade eder. *Hamd* ise hem bize hem de başkalarına yapılan tüm iyiliklere karşı yapılır.[288]

*** * * * ***

الرَّحْمَان الرَّحِيمِ *"O, Rahman ve Rahim'dir."*[289] **مَالِكِ يَوْمِ الدِّين** *"Ceza gününün sahibidir."*[290]

Soru 4: Allah Teâla kendisinin *Rahman* ve *Rahim* olduğunu bayan ettikten sonra ceza ve azabın gerçekleşeceği günden bahsetmesi mezkur sıfatlarıyla bağdaşır mı?

Cevap : Fatiha süresinde geçen, *Allah*, *Rahman*, *Rahim*, *Rab* ve *Malik* sıfatlarından sonra ceza gününün varlığından bahsedilmesi, Allah'ın insanlara olan merhametinden dolayıdır. Kıyamet ve azap olmazsa insanın can, mal ve şahsiyeti zedelenir. Zulüm karşılıksız kalır. Bu nedenle azap veya cehennem

---

[287] Razî, *Tefsir*, 1/191; es-Sayis, *Tefsiru Âyâti'l- Ahkâm*, 1/26.
[288] Krş. Kurtubî, *Tefsir*, 1/134; Bedrân, *Cevâhiru'l Efkar ve Meâdinu'l –Esrâr*, Thk. Zuheyr Çavuş , s.34.
[289] Fatiha,1/2.
[290] Fatiha,1/3.

günahkârların kapatılacakları bir zindan değildir. Aksine orası bir şifahânedir. Hasta, hastanede çeşitli sıkıntılar çeker. Ağrılar, tatsız tuzsuz yemekler hastanenin gerektirdiği şeylerdir. Bu eziyet ve sıkıntı doktorların intikam almaları için değildir. Aksine yanlış hareketler neticesinde vücutta meydana gelen kötülüklerden hastayı kurtarmak içindir. Bunun gibi kıyametteki azap günahkârlar ve dolayısıyla tüm insanlar için bir nimettir.

Şâyet cehennem olmasaydı, günahkârlar günahlarından temizlenip cennete giremezlerdi. Berzah âlemi de bir nevi temizlik yeridir orada temizlenemeyenler cehenneme sevkedilir. Şirk hariç cehennemde her türlü günah silinir ve sonra da cennete girilir. Görüldüğü gibi cehennem azabı toplum ve bireylerin günahlardan temizlenmeleri için bir rahmet vesilesidir.[291]

Üstat Said Nursî aynı soruya şöyle cevap verir: Şu alemin insanlarca hakir ve hasis sayılan bazı şeylerine kudreti ezeliyenin bizzat mubaşereti, azamet-i ilahiyyeye münasip görülmediğinden va’zedilen esbabı zahiriyenin o gün refiyle her şeyini şeffaf parlak iç yüzüyle tecelli edip Saniini, Halikini vasıtasız göreceğine işarettir.[292]

Soru 5: Allah Teâla tüm zaman ve mekanın sahibi olduğu ve maliki olduğu halde neden “*din gününün Maliki* “denilmiş?

Cevap: Dünyada Firavn ve Nemrud emsali mülk, saltanat sahibi olma iddiasında bulunan çok kişi olmuştur. Ahirette ise hiç kimse böyle iddiada bulunamayacaktır. *“Bu gün mülk-hükümranlık kimin? Tek ve kahhar olan Allah’ındır.”*[293] âyeti de buna işaret etmektedir. O gün Allah Teâla azamet ve kudretini en güzel bir biçimde izhar edecektir.

Soru 6: Neden, *Âlemlerin Rabb*’i denildi de *Ceza gününün Rabb’i* denilmedi?

---

[291] Bkz., Bedran, *Cevâhir,* a.g.e,s.36; en-Nedvî, Süleyman, *Asrı Saadet,* Çev: Ali Genceli,Nşr: Eşref Edip, s.149-150.
[292] Nursî, Said, *İşârâtu’l- Î’caz,* s. 26.
[293] Gafir, /16.

Cevap: *Rab* sıfatı kullanılsaydı inkârcı ve bozguncular o günden kendilerine pay çıkarabileceklerdi. 'Allah'ın rahmeti bizleri de kapsar' vehmine kapılabileceklerdi. Ancak adaletinin gereği neyse onu yapacak onların af ve merhamet görmeleri söz konusu olmaz.[294]

* * * * *

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِين *"Rabbimiz biz ancak sana kulluk ederiz ve yalnız senden yardım dileriz."* [295]

İşkâl: Önce yardım talebinin öne geçmesi gerekirken ibadetin öne geçmesi.

İşkâlin Çözümü: İbadet yaratıcıya yaklaşmaktır. Bu nedenle öne geçmesi gerekir.Yardımın yararı ise kullara yöneliktir. Allah'a ait olan kula ait olandan önce gelmiştir.[296] Razî şöyle demektedir: Kul âyeti okurken şöyle der: Allah'ım ibadete başladım tamlanmasını senden talep etmekteyim. Hastalık ve ölüm gibi engellerle beni ondan alıkoyma. Allah'ım kalbim bu konuda kaçamak yapıyor. Ona karşı beni mağlup etme. Allah'ım yardım konusunda senden başkasını istemiyorum. Ne Cibril'i ne Mikail'i. Dostun İbrahim (a.s.)'ı örnek alıyorum. O, Nemrut karşısında sadece senden yardım istemişti.[297]

Soru 7: Ruh ve vicdan alçalma değil yükselme ister. İbadet ise alçalma anlamını kapsadığına göre yükselecek olan ve hep yükseldiğini his etmiş bulunan kimseler için alçalma olmaz mı?

Cevap: Yükselmek istemek, yükselme ihtiyacını kabul etmektir. Bu da bir taraftan kendi acizliğini diğer taraftan da yüceliğini beğenme ile mümkün olur ki ibadet bu mananın en yükseğini anlamaktır. Yükseldim demek yükselmediğini ilan etmektir. Yücelme mertebeleri sonsuzdur. Düşme

---

[294] Krş. İbn Âşûr, *Tefsir*, 1/174; Kurtubî, *Tefsir*, 1/143.
[295] Fatiha,1/4.
[296] Krş. İbn Âşûr, *Tefsir*, 1/180.
[297] Bkz., Râzî, *Tefsir*, 1/216-217.

tehlikesi her zaman vardır. İbadet, kibir ve gurur hastalığının biricik ilacıdır. Kainatta ben Allah’tan başkasına hürriyetimi vermem ve ancak ona ve onun emrine boyun eğerim.[298]

Bir düşünür bu gerçeği ne güzel ifade etmiş: Ben kul oldum, kul oldum Allah’ım! herkes kulluktan kurtulunca sevinir ben ise sana kul olmaya seviniyorum. Allah’a kul olmanın anlamı mâsivaya kul olmayı ret etmektir

* * * * *

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

“Bizi doğru yola ilet.”[299]

Soru 8: Mümin hidâyet üzerinde olduğu halde onu istemesinin bir yararı var mı? Olan bir şeyi istemek anlamına gelmez mi?

Cevap: Mümin her durum ve zamanda hidâyete muhtaçtır. Eğer onu talep etmeseydi onda sebat etmesi zor olurdu. Kul, Allah’ın yardımı olmadan kendine ne bir zarar ne de bir fayda sağlayabilir. Bu âyette de hidâyetin devamının talep edilmesi söz konusudur. Zira müstakim yolda devam etmek, bir çok zorluk ve meşakkati beraberinde getirmektedir. Bu duayla her zorluğa karşı sabır ve sebat istenmektedir. *Müstakim* kelimesi, ifrat ile tefrit arasında vasat yolu ifade etmektedir ki mümin onunla itidali talep etmiş olur. Âyetteki *mustakim yoldan* maksat, o yolda her şeye katlanmayı da göze almak olur ki âyeti okuyan onu talep etmektedir. İbrahim (a.s) gibi çocuğunu feda etmesi söz konusu ise çocuktan vazgeçer, ateşe girmek gerekiyorsa ondan da kaçmaz. Yûnus (a.s.) gibi denize atılması gerekirse girer. Mûsâ (a.s) gibi ilimde kendisinden daha üstün birisine gitmesi söz konusu ise, ona gider. Yahya(a.s) ve Zekeriyya (a.s) gibi bu uğurda ölüme gider.

Müslüman âyette okuduğu duayla mezkur şahsiyetler gibi sebat ister. Müslüman hidâyeti talep ederken günahkârlar gibi olmamayı, tövbesi kabul

[298] Yazır, *Hak dini Kur’an Dili*, 1/102-103.

olanlar gibi olmayı da istemektedir. Kezâ müslüman, hidâyeti talep etmekle dünyadaki muhtelif yollardan en doğrusunu Allah'tan istemektedir. Zira insan, Allah'ın yardımı olmadan doğruyu bulamaz. Güzel ve doğruyu bulmak önemli olduğu gibi, onda sebat etmek de önemlidir. Mümin bu gaye ile dua eder.

(2) BAKARA SÛRESİ

الم

Elif-Lâm-Mim)[300]

Soru: Kur'an'da bu tür harflerin bulunmasının hikmeti nedir?

Cevap: Kur'an'ı anlamada önemli problemlerinden birisi de *mukatta' harfleri* dediğimiz sûre başlarındaki harflerdir. Bunlar Müteşâbih âyetler kapsamında ele alınmışlardır. Alimlerin onlar hakkındaki görüşlerini dört ana başlıkta inceleyebiliriz.

---

[299] Fatiha,1/5.

a-En önemli görüşe göre bunlar Allah ile kulları arasında sırlardır. Allah'tan başka bilen olmaz. Okunduklarında, "bu konudaki muradını en iyi bilen Allah'tır." demek gerek. Bu görüş Hz. Ali'ye atfediliyor.

b-Bu harflerin anlamı malumdur. Başına geldikleri sûrenin ismidirler.

c-Bu harfler Kur'an muarızlarına bir meydan okuyuştu. Allah, önce Kur'an benzeri bir kitabı, bunu yapamayacakları anlaşılınca, on sûre sonra da tek bir sûre getirmelerini istemiştir. Tüm bunlara cevap verilmeyince sûre başlarındaki harfler gibisini getirmeleri istenmiştir.[301]

d-Mukatta' harfleri müzik nağmelerine benzer ki insanı dinlemeye davet ederler. Konferans ve toplantıların marşlarla başlaması gibi başına geldikleri süreyi hoş ve tatlı harflerle başlatırlar. Bu da insanları hoş sedâ ile Kur'an dinlemeye sevk eder.[302]

Yerine göre bu görüşlerin önem ve isabetleri muhakkaktır. Ancak biz Allah'ın bizlere manası anlaşılmayacak bir kitabı göndermeyeceğine inanmaktayız. Zira, *"Kur'an'ı düşünmüyorlar mı yoksa kalpleri kilit mi?"*[303] denilmiştir. Manaları zor anlaşılan muteşabih âyetler hakkında, İbn Abbas, er-Rabi', Mücahid ve Muhammed b. Cafer mütaşâbihin te'vilini bilenlerden olduklarını söylemişlerdir.[304]

Bu harfler, Kur'an okuyucu ve dinleyicilerine şu hatırlatmada bulunur: Dikkat edin şimdi sizlere Rabbinizden mesaj gelecektir. Dünya ve ahiretiniz için hayatî konuları içermektedir. Tüm dikkatinizle takip ediniz. Bu Kur'an üzerinde daha çok durulmasını sağlamaktadırlar.

Soru: Neden bu isim?

Cevap: Sûrenin 63 ve 67. âyetlerinde geçen *İnek Kısası* nedeniyle bu adı almıştır. Bu sürenin konusunu bildirmek amacıyla verilmiş bir isim değildir.

---

[300] Bakara,2/1.
[301] İbn Bedran,*Cevâhi*r, a.g.e., s.49-50.
[302] Derviş, Muhyeddin, *İ'rabu'l -Kur'an*, 1/224.
[303] Muhammed,/24.
[304] Taberî,*Tefsir*, 3/249.

Bu nedenle nasıl ki, Veli, Ali gibi isimler başka dillere tercüme edilemiyorsa *Bakara* da *inek* veya *buzağı diye* tercüme edilemez. Çünkü o zaman sûrenin konusunun inek olduğu zannedilir.[305]

Bakara/inek Kur'an'ın indiği dönemde Arabistan'da meşhur bir hayvan değildi. Sûrede öldürülen birinin bedenine boğazlanmış bir ineğin etinden vurmak suretiyle dirilmesini konu alan kıssayı işlediği için, *Bakara* ismini almıştır. Böylelikle süre ismini Kur'an'ın ana konularından biri olan *diriliş* hadisesinden almış oluyor.[306]

∗ ∗ ∗ ∗ ∗

ذَلِكَ الْكِتَابُ لاَ رَيْبَ فِيه

"O kitap (Kur'an), onda asla kuşku yoktur.(Gerçeğin ta kendisidir.)"[307]

İşkâl: Kur'an'dan şüphe nefyedildiği halde birçok muarız ve mulhid ondan şüphe etmektedirler.

İşkâlin Giderilmesi: Allah, Rasûlü ve müminlerin katında Kur'an'dan asla kuşku duyulacak bir konu yoktur. Kur'an, tüm ayıp ve şüpheyi mucip durumlardan beridir. Onun vahiy oluşu, insanlara yegane mürşid ve rehber oluşu konusunda aklıselim sahibi hiç kimsenin kuşkusuna mahal yoktur. Kuşku duyanlar ise önyargı ve cehaletten dolayı etmektedirler.[308]

∗ ∗ ∗ ∗ ∗

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُون

"Onlar gaybe inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz rızktan harcarlar."[309]

---

[305] Mevdudî, *Tefhim*, 1/43.
[306] Krş. Şa'ravî, *et-Tefsir*, 1/95.
[307] Bakara,2/2.
[308] Reyyân, *er-Ravd* ,1/8; Rıza, *Menâr*, 1/124.
[309] Bakara, 2/3.

İşkâl:Âyette,*“Kendilerine verdiğim”* ifadesi yerine “*Kendilerine verdiğimiz*” ifadesi kullanılmıştır. Bu ifade tevhide ters düşmüyor mu?

İşkâlin Giderilmesi*:* Kur’an’da Allah ile ilgili kullanılan kelime ve edatlar iki şekilde gelmiştir.

a-Allah’ın, rübubiyet ve vahdaniyetini ifade eden lafız ve harfler. Bunlar çoğul değil tekil olarak gelmişlerdir.

“Hakikaten bu bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir. Bende sizin Rabbinizim öyle ise bana kulluk edin.”[310] Görüldüğü gibi âyet, rübubiyeti ifade ettiği için “**نحن** /*biz*” değil de “*Ü/ben*” zamirini kullanmıştır.

“Muhakkak ki ben senin Rabbinim.”[311] *“Ey Mûsâ muhakkak ki ben aziz ve hikmet sahibi Allah’ım.”*[312] Bu ve benzer diğer âyetler ulûhiyet ve birliğini ifade etmektedirler. İbadet ve sakınmayı emreden âyetler de *“Bize ibadet edin bizden sakının”* şeklinde değil, bana *“ibadet edin”*[313] *“benden sakının”*[314] şeklinde gelmişlerdir. Bu konularda herhangi bir aracı veya görevli söz konusu değildir. Bu nedenle *çoğul* zamiri kullanılmamıştır.

b-Allah, kâinattaki fiillerinde yarattıklarından bazılarını görevlendirir. Bu (hâşâ) onun gücünün yetmediğinden değil, söz konusu varlıkları şereflendirmek ve onurlandırmak içindir.

Kur’an’da insan veya diğer varlıkların kullanıldığı fiiller için “*ben*” yerine “*biz*” ifadesi kullanılmıştır. Bunun örnekleri çoktur. “*Muhakkak ki zikri (Kur’an’ı) biz indirdik ve onu koruyacak olanlar da biziz.”*[315] Kur’an’ın nüzulünde Cibril’in görevlendirildiğine işaret ediliyor. “*Andolsun ki biz peygamberimizi açık delillerle gönderdik. Ve insanların adaleti yerine*

---

[310] Enbiya, 21/2.
[311] Tâ-hâ, 20/12.
[312] Neml, 27/9.
[313] Enbiya, 21/25.
[314] Bakara, 2/41.
[315] Hicr, 15/9.

getirmeleri için beraberinde kitabı ve mizanı indirdik.”[316] Bu, âyette de peygamberler, *Kitap* ve *Mizan’*ın indirilişinde *çoğul* zamiri kullanılmıştır ki bu konuların gönderilişinde peygamberlerin görevlendirildiğine dikkat çekilmiştir.

Kur’an’ın Arapça nazil olduğunu ve dolayısıyla Arap dilinde kullanılan kaidelerin Kur’an’da da kullanılması gerekir. Bu nedenle Arap dilinde “**نحن** *biz*’ zamiri tazim yönünden ‘**Ü** */ben*’ zamirinden daha etkilidir.

Soru: **يصلون**/*Yüsallûn,* yani ‘namazı yerine getirirler’ yerine, **يقيمون**/*yukimun;* yani “namazı ikame ederler’ denilmesinin hikmeti nedir?

Cevap: Namazda lazım olan ta’dili erkân, müdâvemet muhafaza gibi ikamenin manalarını müracaat etmeye işarettir.[317]

“Namazı ikame ederler” demekte, “namazı kılarlar” demekten fazla bir anlam vardır ki bu, en az, “doğru dürüst” yani namazın şartlarına uymak, Allah’a boyun eğmek ve tevazu göstermek suretiyle güzelce kılmak ve hatta kıldırmak manalarını ifade eder. Ve bunun için namazda ta’dili erkan (namazı erkanına uyarak kılmak) vacip olduğu gibi, özellikle namaz için iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak, namazın gereklerini tamamlamak ve gayret sarfetmek de dinin lüzumlu gördüğü hususlardandır. Ana-babanın çocuklarına namaz terbiyesi; din kardeşlerini birbirlerine tavsiye ve hatırlatması; amirlerin engelleri ortadan kaldırma ve imkanları tamamlama suretiyle beğendirmesi ve teşvik etmesi; Cuma namazına ve cemaatle namaz kılmaya dikkat ve devam etmesi de bu cümledendir.[318]

* * * * *

تم الله على قلوبهم وعلى سمعهم وعلى أبصارهم غشاوة ولهم عذاب عظيم

---

[316] Hadid, 17/25.
[317] Nursî, Said, *İşaretu’l- Î’caz,* s.46 krş. Razî, *Tefsir*, 1/274.
[318] Krş. Yazır, *Hak Dini*, 1/187.

"Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiş, gözlerine de bir perde inmiştir. Bunların hakkı pek büyük bir azaptır."[319]

Soru: Allah tarafından kalplerinin mühürlenmesi, görünürde Allah onları iman etmekten alıkoymuştur anlamına gelir. Dolayısıyla yerilmeleri ve cezalandırılmaları ilahî adalete ters düşmez mi?

Cevap: Bu konu, ilk dönemden beri ulemayı meşgul etmiştir. Bu konuda birbirine muhalif bir çok ekol ortaya çıkmıştır. Kaderi inkâr eden *Kaderiye*, iradeyi inkâr eden *Cebriye* ekolleri bunlardandır.

Âyette geçen *mühürleme*den kasıt, görev ve fonksiyonlarını yerine getirmeyen kalplerdir. Zira başka bir âyette *"Onların kalpleri vardır onlarla kavramazlar, gözleri vardır onlarla görmezler, kulakları vardır onlarla işitmezler."*[320]denilmiştir. Asıl olan her organın kendisi için yaratılmış olduğu işlevi yerine getirmesidir. Kalpler için en önemli işlev, Allah'ın kevnî ve vahyî âyetlerini düşünmesidir. Bunları yerine getirmediği zaman muattal ve hizmetten düşen bir cihaz durumuna düşer.

Kur'an'ı bir bütünlük içinde ele aldığımız zaman, kalplerin neden mühürlendiğini görmemiz mümkün olacaktır. *"Allah küfürlerinden dolayı kalplerini mühürlemiştir."*[321], *"Onlar yoldan sapınca, Allah da kalplerini saptırmıştır."*[322], *"Biz azgınların kalplerini mühürleriz."*[323], *"Allah inkâr edenlerin kalplerini mühürler."*[324] Yukarıda geçen ve söz konusu ettiğimiz âyetten hemen sonra da kalplerin hastalığından bahsedilmiştir.[325] Dolayısıyla kalpler, düşünce ve görevden alıkonulunca bir bakıma kendiliğinden mühürlenmiş olur ve işlevsiz kalır. Nitekim çalışmayan yerler için *kapandı*

---

[319] Bakara, 2/7.
[320] A'raf, 7/179.
[321] Nisâ, 4/155.
[322] Saf, 61/5.
[323] Yûnus, 10/74.
[324] Araf, 7/101.
[325] Bakara, 2/10.

yerine *mühürlendi* ifadesi kullanılır. İnkâr ve isyan pası arasında kalan bir kalbin çürüyüp paslanması ve işlevini yitirmesi muhakkaktır.

Soru: Âyette *kalp* çoğul geldiği halde *kulak* tekil gelmiştir. Bunun hikmeti var mıdır?

Cevap: *Kalbin* çoğul *kulağın* ise tekil gelmesi, işitmede genellikle duymamızın çeşitlilik arz etmemesi, kalbin ise anlayış ve kavrayışta çokluk ve çeşitlilik arz etmesinden dolayıdır. Aynısını *göz* için de söylememiz mümkündür. Bundan dolayı *kulak* tekil, *kalp* ve *göz* çoğul olarak zikredilmiştir.[326]

Soru:Âyette *kalb*in *sem'/kulak* ve *basar/göz*e takdim edilmesinin hikmeti nedir?

Cevap: Kalp imanın mahalli olduğu gibi ilk başta yaratanı arayan ve isteyen ve O'nun varlığını delilleriyle ilan eden, kalp ile vicdandır. Zira kalp hayat malzemesini düşünürken en büyük bir acze maruz kaldığını hisseder etmez derhal bir nokta-i istinadi; kezalik, emellerinin tenmiyesi (nemâlandırmak) için bir çare ararken, derhal bir nokta-i istimdadı aramaya başlar. Bu noktalar ise iman ile elde edilebilir.[327]

* * * * *

خادعون الله والذين آمنوا وما يخدعون إلا أنفسهم وما يشعرون

"Onlar güya Allah'ı ve müminleri aldatırlar. Halbuki onlar ancak kendilerini aldatırlar da farkına varmazlar."[328]

İşkâl: Kandırılmanın Allah için mümkün olmaması

Cevap: Peygamber ve müminleri aldatmağa çalışmaları, Allah'ı aldatmaya çalışmalarına eşit tutulmuştur. Bu da Allah'ın peygamber ve

---

[326] İbn Bedran, *Cevâhir*, a.g.e., s.61,R. Rıza, *Menâr*, 1/144.2
[327] Nursî, *İşaretu'l- Î'caz*, s.85.
[328] Bakara, 2/9

müminlere vermiş olduğu değeri gösterir.[329] Nitekim peygambere biat, Allah’a biat kabul edilmiştir.[330]Keza müminlere eziyet verenler de Allah’a eziyet vermiş sayılırlar.[331]

* * * * *

ـهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ

“Allah onlarla istihza eder ve taşkınlıkları içinde bocalarlarken kendilerini sürükleyip götürüyor.”[332]

İşkâl: *İstihza,* fiilinin Allah ’a nispet edilmesi.

Cevap: Yaptıklarına karşılık olarak aynı şekilde Allah’ın onlara karşılık vermesidir. *İstihza* fiilinde mecaz vardır. Allah onlara mühlet verir. Onlar da bunu lehlerine bilirler ve sonunda azabı hakederler. Nitekim *“Bir kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür.”*[333] Kötülüğe karşılık olarak kötülük etmek, kötülük değildir. Ona *kötülük* denilmesinin sebebi cezayı gerektirecek kötü bir duruma sebebiyet verdiği içindir.[334]

* * * * *

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

“ Eğer yapamadınızsa ki hiçbir zaman yapamayacaksınız. O halde kafirler için hazırlanan, yakıtı insanlarla taşlar olan cehennem ateşinden sakının.”[335]

İşkâl: Cehennemin kâfirler için hazırlanmış olduğunu dolayısıyla başkalarının girmeyeceği şüphesi.

Cevap: Âyette geçen *hazırlanmıştır* fiili buna cevap teşkil etmektedir. Asıl olan inkârcılardan başkasının girmemesidir. Ancak bu başkalarının da

---

[329] Reyyân, *er-Ravd* , 1/9.
[330] Bkz.Fetih.48/10.
[331] Bkz.Buharî, *Rehn*,3.
[332] Bakara, 2/15.
[333] Şura, 42/40.
[334] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/11; İbn Âşûr, *Tefsir,* 1/294.
[335] Bakara, 2/24.

girmesine engel değildir. Kendisi için bir ev yapan birinin evi için, *onun evine başkası girmez*. denilmediği gibi kâfirler için hazırlanan cehenneme de başka günahkârların girmesi mümkün değildir, denilmez.

* * * * *

نَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَق مِنْ
بِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلا
الْفَاسِقِين

"Allah bir sivrisineği hatta onun da aşağısındaki bir şeyi örnek vermekten sıkılmaz. İman edenler bunun Rab'lerinden bir gerçek olduğu bilirler. Kâfirler ise"Allah böyle bir örnek ile ne demek istemiş? Derler. Evet Allah onunla bir çoğunu da şaşırtır, yine onunla bir çoğunu yola getirir. Onunla ancak fasıkları şaşırtır."[336]

Soru: Haya nefsin sıkılmasıyla yüzde peyda olan kızartıdan ibaret olduğundan Cenab-ı Allah hakkında bu kelimenin kullanılması uygun olur mu?

Cevap: Âyette geçen *istihya* nefsin sıkılması anlamında değil, umursamak korkmak ve çekinmek anlamındadır. İnkârcılar; "Muhammed'in Rabb'i sivrisineği misal getirmekten haya etmiyor" demelerine bir reddiye ve karşılık olarak *istihza* lafzını kullanmıştır.[337]

Allah Teâla, Arş-ı âlâ, kürre ve galaksileri misal getirdiği gibi, sivri sinek ve zerreyi de misal getirir.

* * * * *

نَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْض
أُوْلَئِكَ هُمْ الْخَاسِرُونَ

---

[336] Bakara, 2/26.
[337] Nursî, Said, *İşârâtü'l -Î'caz,* s.190; Bedran, *Cevâhir,* s.131; Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, 1/70.

"O kimseler ki Allah'a kesin söz verdikten sonra Allah'a verdikleri sözleri bozarlar. Allah'ın riâyet edilmesini emrettiği ilişkileri keserler. İşte onlar hüsrana hep düşenlerdir ."[338]

Soru: Âyette riâyet edilmesi emredilen ilişkiler nelerdir?

Cevap: Âyette riayet edilmesi emredilen ilişkiler bir çok meal ve tefsirde '*akrabalık ilişkileri'* biçiminde verilmiştir. Oysa Allah'ın emrettiği ilişkiler sıla-ı rahimden ibaret değildir. Âyetteki ما/*mâ* edatı genellik ifade eder. Allah Teâla, birleştirmemizi istediği birçok konu ve bağ bulunmaktadır. Bunların başında iman bağı gelir. Allah ile iman bağını pekiştirmemiz gelir. Sonra da amel bağları gelir. Hz., Peygamber ile aramızda birleştirilmeleri gereken bağlar da bu kapsamdadır. Ona iman etmek, sünnetini ihya etmek, sevmek ve ittiba etmek, dünya-ahiret, ruh-beden, madde–mana, din-dünyada birleştirilmeleri istenen bağlar cümlesindendir. Kul hakları da birleştirmesi gereken bağlardandır.

Kısacası, bir an bile olsa Allah ve kul hukukunu ihlal etmek, âyette geçen ve *birleştirilmeleri istenen bağları* koparmak *olur.*[339]

* * * * *

تَكْفُرُونَ بِاللّهِ وَكُنتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

"Siz nasıl inkâr ediyorsunuz siz ölüler idiniz. O, sizi diriltti. Sonra öldürecek ve yine diriltecektir sonra da O'na döndürüleceksiniz." [340]

Soru: *Âyetin reenkarnasyonla* bir ilgisi var mı? Ona delil teşkil edebilir mi?

Cevap: *Reenkarnasyon,* ruhun ölümden sonra insan, hayvan ve bazı durumlarda da bitki biçiminde bir ya da daha çok kez yeniden doğmasıdır. Kısacası tekrar doğuş ve yeniden *bedenlenme*den ibarettir.[341]

---

338 Bakara, 2/27.
339 Bkz .Kuşeyrî, *Letâif,* 1/72; es-Sa'di, *Tefsiru'l- Kerimi'r -Rahman,* s. 30.
340 Bakara,2/28.

Reenkarnasyonun uzaktan yakından İslâm inancıyla alakası bulunmamaktadır. Bu inanç, eski Yunanlıların manicilik, *gnostisizm* ve bazı çağdaş dinsel akımların ürünüdür. Bu nedenle âyetin onunla bir ilişkisi yoktur. İşlemek istediği tema şudur: İnsanı yoktan var eden Allah, ahirette tekrar yaratmaya kadirdir. Buna göre âyet şu gerçeklere dikkat çekmektedir:

1-Birinci ölüm: Dünyaya gelmeden önceki yok olma halidir. Yokluk ile ölüm birbirine benzetilmiştir.

2-İkinci ölüm: Bilinen ve herkesin tadacağı ölümdür.

3-Yokluktan sonraki yaratılış birinci yaratılıştır.

4-İkinci yaratılış ise ahiret hayatı için olan diriliştir .

Dolayısıyla âyetin reenkarnasyonla ilgisi yoktur. İnsanın yaratılış aşamaları ve Allah'ın gücünü gözler önüne sermektedir.[342]

* * * * *

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

"O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı. Sonra (kendisine has bir şekilde) semaya(hukümranlık makamına) yöneldi. Onu yedi kat olarak yaratıp düzenledi."[343]

İşkâl**:** Âyet, yeryüzünde bulunan her şeyin gökten önce yaratıldığını beyan ederken , **وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا** *"Ondan sonra yerküreyi döşedi."*[344] âyeti de gökler yaratıldıktan sonra yerin döşendiğini ifade eder.

Cevap: Âyette geçen *yaratmak*, lügatçe yaratmaktır. O da *takdir etme* anlamına gelir. Takdir etme, yoktan var etme değildir. *"Erzakı onda takdir etti."*[345] âyeti takdirin yaratma anlamına geldiğini belirtmektedir. Yerin döşenmeden yaratılması, içindekilerin de yaratılması anlamına gelir. Zira yer

---

[341] *Ana Britannica*, 16/284.
[342] Bkz. Şimşek, Said, *Tefsir Problemleri*, s.459.
[343] Bakara, 2/29.
[344] Naziat, 79/30.

hepsinin aslıdır. Asıl yaratılınca fer' de yaratılmış sayılır. Şinkitî, âyetin müşkül olduğunu, ve uzun müddet kendisini meşgul ettiğin sonunda Allah'ın yardımıyla çözdüğünü beyan eder.[346]

* * * * *

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

'Hani Rabbin meleklere; 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' dedi. onlar: 'Bizler hamdinle seni tesbih ve takdir edip dururken yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek (kimse)yi mı halife kılıyorsun?' dediler. Allah da onlara: Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim' dedi."[347]

İşkâl: Melekler, insan yaratılmadan onu kan dökme ve ifsat ile nitelemişlerdir. Melekler bunları nereden biliyorlardı? Hz. Âdem'den önce insanlar var mıydı?

Cevap: Allah, söz konusu özellikleri has manada meleklere öğretmiş olabileceği gibi, melekler de *halife* kelimesinin yapısından çıkarmış olabilirler. Zira *halife* kelimesinin semantiğinde bu anlamlar mevcuttur. *Halife,* insanları idare eder,davalarına bakar. Halifenin ikamesi ve seçilmesi için ihtilaf anlaşmazlık ve öldürme hadiseleri bilinen konulardır. Âdem'den önce insanlar vardı iddiası ise asılsızdır.[348]

*Âdem'*den önce insanların var olduğu görüşünü, İbn Abbas, Mutasavvıf İbn Arabî ile çağdaş alimlerden Abdulafif Tabbara, Muhammed Hamidullah ve diğer bazı alimler savunmuşlardır.

* * * * *

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنْ الْكَافِرِينَ

---

[345] Fussilat, /10.
[346] Şinkitî, *Adva'*, 10/12.
[347] Bakara, 2/30.
[348] Kasimî, *Mehâsin*, 1/274.

"Hani biz meleklere Âdem'e secde edin demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı. Böylece kâfirlerden oldu." [349]

İşkâl: Allah'tan başkasına secde etmenin emredilmesi.

İşkâlin Giderilmesi: Allah'tan başkasına ibadet kastıyla secde edilmeyeceği, İslâm inancında tartışılmaz bir hükümdür. Meleklerden Adem'e secde etmelerinin istenmesi, Allah'ın emriyle olduğu için herhangi bir problem söz konusu değildir. Zira, Allah Teâla Mescid-i Haram'a yönelmemizi emrettiği gibi, meleklere Âdem'e secde etmelerini emretmiştir. Başkasına secde etmeyi Allah Teâla yasakladığı için, şirk sayılmıştır. Allah başkasına veya onun cihetine secde etmeyi emredince, yasak veya günah ortadan kalkar. Allah'ın emriyle Mescid-i Haram'a yönelen, Ka'be'ye değil Allah'ın emrine yöneldiği kabul edilir. Âdem'e yapılan secde de bu yöndedir. Devletin izni olmadan yabancı ülkeden getirilen mal *kaçak eşya* kapsamına girer.Ancak devletin kendisi buna izin verdikten sonra *kaçak mal* olmaktan çıkar ve *ticarî mal* statüsünü alır.

Âdem'e secde edilmesinin diğer bir anlamı da Allah tarafından tüm evren insanoğlunun istifade ve hizmetine sunulduğu gibi melekler de onun hizmetine sunulmuştur. Melekler, insanı Allah'ın izniyle korurlar, istiğfar ederler, hayır ve şerrini yazarlar.[350]

Bazı alimler de, bir kimse için ayağa kalkmanın, el öpmenin, saygı ifade ettiği gibi, Âdem'e yapılması emredilen secde de saygı, tebrik, baş ile selam vermek ve hürmet gösterme gayesini taşımış olabilir demişlerdir.

* * * * *

فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ

---

[349] Bakara, 2/34.
[350] Bkz. Şa'râvî, *Kasasu'l- Enbiya*, 1/128-129.

“Bunun üzerine Şeytan, ikisini oradan kaydırdı. İkisini de bulundukları o (bolluk içindeki) yerden çıkardı. Bizde ‘haydi kiminiz kiminize düşman olarak inin ve yerde bir zamana kadar kalıp nasibinizi alacaksınız.’ dedik.[351]

İşkâl: Ebedî cennete giren oradan çıkmaz.[352] Âdem ve Havva’ın çıkarıldıkları cennet hangisiydi?

Cevap: Âdem ve Havva’nın çıkarıldıkları cennet konusunda öteden beri tartışmalar yapılmıştır. Ancak aklî ve naklî deliller, söz konusu cennetin ebedî ve mükafat yeri olan cennet olmadığını göstermektedirler. Zira,

a) Ebedî cennete ancak amel ve ibadetten sonra girilir.

b) Ebedî cennete, sorumluluk ve teklif yoktur. Yasak yoktur. Şeytanın girmesine imkan yoktur. Ebedî cennet gök yüzündedir. Âdem ve Havva’nın göğe çıkıp oradan indirildiklerine dair Kur’an’da herhangi bir malumat verilmiyor. Bu nedenle çıkarıldıkları yer, her türlü dünya nimetlerinin bulunduğu bir mevki olabilir [353]

Soru : Âdem ve Havva’nın, *Cennet* diye anılan güzel ve hoş mekândan çıkarılmalarının hikmeti nedir?

Cevap: Olay, Âdem ve çocuklarına dünya hayatı için önemli tecrübeler kazandırmıştır. Israr edilmeyen bir günahın tövbe ile affedileceğini gösterir. Âdem ve Havva güzel ve hoş mekandan çıktıktan sonra, günah ve hata işlememe konusunda daha hassas davrandılar. Peygamberlerin bile sehiv ve zühûl edebileceklerini, Peygamber de olsa hatanın sahibini etkileyeceğini öğretti.

* * * * *

يَابَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ

---

351 Bakara, 2/36.
352 Bkz.Hicr,15/48.
353 Şa’râvî, *Fetâvâ,* 3/436.

“Ey İsrail oğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi cümle aleme üstün kıldığımı hatırlayın.” [354]

Soru 1: Yahûdiler bu âyeti referans göstererek kendilerinin yeryüzünün en seçkin milleti olduklarını iddia ederler. Bu iddia doğru mudur?

Cevap: Bir çok âyette olduğu gibi bu âyetin doğru anlamını bulmak için, âyetin sibak ve siyakına bakmamız gerekmektedir. Âyetin sibakı Hz. Mûsâ zamanındaki Yahûdilere gelen ilahî buyruklardan bahsetmektedir. Âyetin siyakı da aynı konuyu işlemektedir. Kendilerine İslâm’ın önemli vecibeleri hatırlatılmakta özellikle ahde vefa, iman, Allah’ın âyetlerini dünya menfaatına değişmemek, namaz kılmak, zekat vermek iyiliği emretmek ve ahirete hazırlık emredilmiştir.

Kendilerine emredilen bu konular İslâm’ın en önemli vecibelerini teşkil eder. Dolayısıyla o zaman İslâm’ın öncüleri, başta Hz. Mûsâ, Hz.Yuş’a, Hz. Hz. Harun ve Hz. Zekeriyya idiler. Bunların karşısında ise Mısırı kendilerine merkez edinen Firavnlar, Ken’ânîler ve Kıptîler var idi. Bu inkârcı topluma karşı Allah Teâla Hz. Mûsâ ve arkadaşlarını ve iman ve amellerinden dolayı tercih ettiğini görüyoruz.

Kur’an, birçok âyetinde belirli zaman ve mekanda gelmenin veya yaşamanın kurtuluş için yeterli olamayacağını belirtmektedir. “*Ne sizin kuruntularınız ne de Ehl-i kitabın kuruntuları (gerçektir.) Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür ve kendisi için Allah’tan başka dost da yardımcı da bulamaz.”*[355] *“Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi de içini bereketle doldurduğumuz yerin doğu taraflarına ve batı taraflarına mirasçı kıldık. Sabırlarına karşılık Rabbinin İsrail Oğullarına verdiği güzel söz yerine geldi.*[356] âyeti, Allah’ın İsrail oğullarına verdiği yardımın göstermiş oldukları sabır ve sebattan dolayı olduğunu belirtmektedir. Aksi halde Allah hiç

---

[354] Bakara, 2/47.
[355] Nisâ, 4/123.

kimseye zulüm üzerine yardım etmez. *"Andolsun biz Mûsâ'ya kitabı verdik. Sen ona kavuşacağından şüphe etme. Ve onu İsrailoğulları'na hidâyet rehberi kıldık. Sabrettikleri ve âyetlerimize kesinlikle inandıkları zaman onların içinden buyruğumuzla doğru yola ileten rehberler tayin ettik."*[357] âyetleri de Hz. Mûsâ zamanında Allah'ın emirlerine sarılanların ilahî yardıma nasıl nail oldukları beyan edilmiştir. Sonraki dönemler de ise Allah ile olan bağlılıklarını Allah'a verdikleri sözleri nasıl bozdukları ve ilahî azaba nasıl duçar oldukları hatırlatılmaktadır.

"Sözlerinden dönmeleri, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve 'kalplerimiz kılıflaşmıştır' demeleri sebebiyle (onları lanetledik her türlü belalar verdik) tam aksine küfürleri sebebiyle Allah o kalpler üzerine mühür vurmuştur. Pek azı müstesna artık iman etmezler"[358], *"And olsun ki Allah İsrailoğullarından söz almıştı. İçlerinden on iki de başkan göndermiştik. Allah onlara şöyle demişti. Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılar zekatı verir, peygamberime inanır onları desteklerseniz ve Allah'a güzel borç verirseniz. Andolsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi altından ırmaklar akan cennetlere sokarım."*[359] âyetleri de Allah'ın İsrailoğullarna verdiği emirler ve aldığı sözler sıralanmıştır. Allah, Hz. Mûsâ zamanında İslâmî çizgiyi aşanları cezalandırdığı gibi bugün için de yasaları aynıdır. Uyuşturucu, terör ve zulüm öncülüğünü yapan bir kavmin tüm dünyaya tercih edilmesi ve üstün kılınması mümkün değildir.[360]

O halde âyette üstün kılınanlar Hz. Mûsâ zamanında yaşayan ve ilahî buyruklara sarılan kesimdi.

---

[356] A'raf, 7/137.
[357] Secde, 32/21-24.
[358] Nisâ, 4/155.
[359] Maide, 5/12.
[360] Bkz., el-Halid, *Tasvibât*, 131/134/, Mağniyye,*el-Kâşif*, 1/95.

Soru 2: Allah Teâla, Yahûdilere neden *Ey İsrailoğulları* diye hitap etmiştir?

Cevap: Bu hitap, onlara Allah tarafından bir iltifattır. Onlara ataları Yakub'un ismi olan *İsrail*'in çocukları olduklarını hatırlatmaktadır. Hz. Yakub, oğlu Hz. Yûsuf'un başına gelenlere sabretti. Allah katında seçilmiş kullar arasına katıldı. İsrail iki kelimeden oluşmuştur. İsr+ail=Seçilmiş kul+Allah. Birleştirilince "*Allah'ın seçilmiş kulu"* anlamına gelmektedir. Bu nedenle *Ey Yakub olğuları* yerine *Ey Allah'ın seçilmiş kulunun çocukları* anlamına gelen *Ey İsraioğulları* olarak zikredilmişlerdir. Bu, onlara şunu hatırlatır, Sizler böyle faziletli ve erdemli bir zatın neslisiniz. O halde babanıza layık olmaya çalışın, nankörlük ve isyanda bulunmayın.[361]

Soru 3: Kur'an'da İsrailoğulları neden çok geçer? İsrailoğullarının Kur'an'da sıkça tekrarlanmasının hikmeti nedir?

Cevap: Bir kesim Yahûdî, Kur'an'da isimlerinin çok geçmesini ve kendilerinden çok peygamber çıkmasını, kendileri lehinde bir malzeme yaparlar. Oysa realite bunun tersidir. Şöyle ki; Yahûdilerin isyan ve tuğyanlarına tek bir peygamber yetmedi. Bu nedenle Allah Teâla onlara çok sayıda peygamber göndermiştir. Kur'an, gaflet ve azgınlığın arttığı dönemlerde çok elçinin gönderildiğini haber vermiştir.[362]

Çok vâhim ve müzmin hastalıklar için bir tabibin yetmediği gibi Allah Teâla da onlara manevî müzmin hastalıklarından dolayı hayli peygamber göndermiştir. Kur'an'da çok anılmaları, onlara çok sayıda peygamber gönderilmesinden dolayı idi. Bunların Kur'an'da sık sık geçmesi aynı mücadeleyi veren Hz.Peygamber ve arkadaşları için de teselli niteliğindeydi.[363]

---

[361] Krş, Şa'ravî, *Kasasu'l-Enbiya*, 4/2345.
[362] El-Müminun,
[363] Bkz.Şa'râvî, *Kasas*, 4/2116.

* * * * *

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَاقَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا
أَنفُسَكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

“ Ve bir vakit Musa kavmine dedi ki: Ey kavmim cidden siz o buzağıya tapmakla nefsinize zulmettiniz Yaratıcınıza tövbe ediniz ve nefislerinizi öldürün. Böyle yapmanız yaratanınız yanında sizin için hayırlıdır. Böylece tövbenizi kabul buyurdu. O tövbeleri çok kabul eden, devamlı merhamet edendir.”[364]

İşkâl: Âyette nefislerini öldürmelerinin emredilmesi.

İşkâlin Giderilmesi: Âyette nefsi öldürmekten kasıt, azmaması için ıslah edilmesi, kötülükten alıkonulması, insan üzerindeki olumsuz işlevinin tesirsiz kılınmasıdır. Nitekim Türkçe’de, “*Ölüm bir eve girince sağ kalanları da öldürür, “Bu yol bizi mahvetti, öldürdü.”, “Bu hava bizi öldürüyor,”* gibi cümleler aşırı derecede rahatsızlığı ifade etmektedirler.

* * * * *

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا
فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Şüphesiz ki iman edenler Yahûdiler, Hıristiyanlar ve Sabiiler bunlardan kim Allah’a ve ahiret gününe inanır iyi bir iş yaparsa elbette onlara Rableri katında mükafat vardır. Onlara korku yoktur. Ve onlar üzülmeyecekler.”[365]

İşkâl: Müslümanlarla beraber, Yahûdi, Hıristiyan ve Sabiilerin de cennete girmelerinin söz konusu edilmesi.

İşkâlin Giderilmesi: Üzerinde en çok tartışma yapılan âyetlerden birisidir. Hatta bazı çevreler, âyette geçenler, müslüman olmadan da cennete girebileceklerini söylemişlerdir.[366]

---

[364] Bakara, 2/54.
[365] Bakara, 2/62.

Kur'an'dan önceki Semâvi kitaplara göre hayatlarını tanzim edenlere herhangi bir itiraz yoktur. Âyette geçen *iman edenler* ifadesinin tek bir peygamberi kapsaması düşünülemez. Zira *iman* mutlak anlamda zikredilmiştir. İbn Teymiyye şunları der: Şüphesiz *iman edenler* ifadesi, kendilerine gönderilen peygamberleri inkâr etmemeyi ve peygamberlerden bir tanesini yalanlamamayı gerektirmektedir.[367] Zira bir peygamberi inkâr eden tümünü inkâr etmiş sayılır.

"O sana kitabı ve önceki kitapları tasdik edici olarak tedricen indirmiş ve daha önce de insanlara doğru yolu göstermek üzere Tevrat ve İncili ve Furkan'ı indirmiştir."[368] Âyet, *daha önce* ifadesini kullanarak Kur'an'dan önceki zamana atıfta bulunmuştur. Önceki Kitaplar tahrif edilmeyip indirildikleri gibi kalsalardı, diğer herhangi bir kitabın gönderilmesine gerek kalmazdı. Bugün bir insan, "ben Tevrat ve İncil'e göre yaşamak istiyorum" dese tevhidi elde edebilme imkanına sahip midir?

Mevcut Tevrat'ta Hz. Nuh'un kızlarına içki içirdikten sonra onlarla zina ettiği ve neticede hamile kaldıkları yazılır.[369] Kezâ, Hz. Harun'un tapmak için buzağı heykelini yaptığı[370] Yahûdilerin ona taptığı, Hz. İbrahim'in hanımını Firavn'a teklif ettiği, Hz. Süleyman'ın ömrünün sonunda riddet ettiği iddia edilmiştir.[371] Keza, mevcut İncil ise İsrailoğullardan çıkmış tüm peygamberlerinin çapulcu ve hırsızlar oldukları yazılmıştır.[372]

Peygamberleri, riddet ve zina etme ile deyyus olmakla niteleyen, muharref kitaplarla amel etmenin ne kadar isabetli olacağını tahmin etmek zor değildir. Kur'an peygamberler arasında herhangi bir ayırım yapmamış, birini inkâr etmeyi hepsini inkâr etmek olarak kabul etmiştir. *"Onlar ki Allah'ın elçilerini*

---

[366] Bkz. Ateş, Süleyman, *Kur'an'ı- Kerim'in Evrensel Mesajına Çağrı*, 1/9; Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an'daki İslâm*, s.367.
[367] İbn Teymiyye, *Müşkül Âyetlerin Tefsiri*, çev.Oktay Yılmaz, s.130.
[368] Âl-i İmrân, 3/3.
[369] Tevrat, Çıkış 32/1.
[370] Tevrat, Tekvin, 12/14.
[371] Tevrat, İlk Buluşma, 11/5.

inkâr ederler. Allah ile elçilerinin arasını ayırmak isterler. Kimine inanırız kimini inkâr ederiz derler. Bu ikisinin arasında bir yol tutmak isterler. İşte onlar gerçek kâfirlerdir. Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır. Ve onlar Allah ile elçilerine inandılar. Onlardan hiçbiri arasında yarım yapmadılar. İşte onlarında pek yakında mükâfâtlarını vereceğiz."[373], *"Eğer onlar da sizin inandığınız gibisine inanırlarsa hiç kuşkusuz iyi ve güzeli bulmuş olurlar. Eğer sırt çevirirlerse mutlaka anlaşmazlık içindedirler."*[374] Söz konusu âyet, ceza ve mükafatın nasıl elde edileceğini cennete nasıl girileceğini sarih olarak göstermiştir. *"Onlara Allah'ın indirdiklerine inanın, denilirse bize indirilene inanırız derler ve ötesini inkâr ederler."*[375], *"Kim Allah ve Resûlüne inanmazsa, bilsin ki biz kâfirler için elemli bir ateş hazırlamışızdır."*[376]

Bu âyetler gâyet açık bir ifade ile mümin olabilmenin, Allah'ın rızasını veya cennetini elde etmenin Kur'an ve O'nun Resûlün'e ittiba etmeye bağlı olduğunu ifade etmektedirler. *"De ki:Ey Kitap ehli niye Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorsunuz?"*

Kur'an, insanların karanlıklardan nura çıkardığını haber vermektedir.[377] Bu nedenle Kur'an'a tabi olmayan karanlıklarda kalmaya devam etmiyor mu?

Kur'an'ın bir bütünlük içersinde ele alınması gerektiğini önceden belirtmiştik. *"Kim Allah'a iman ederse onun kalbini doğru yola iletir."*[378], *"Kim Allah'a inanır faydalı iş yaparsa onu altlarından ırmaklar akan içinde ebedi kalacakları cennete sokar."*[379], *"Kim Rabbine inanırsa ne eksik verilmesinden ne de kendisine zillet erişmesinden korkmaz."*[380]

---

[372] İncil , (Yuhanna)10/8.
[373] Nisâ, 4/15-152.
[374] Bakara, 2/137.
[375] Bakara, 2/191.
[376] Feth, 48/12.
[377] İbrahim 14/1.
[378] Teğabun, 64/11.
[379] Talak, 65/11.
[380] Cin, 72/13.

Kur'an'ı bir bütün olarak ele almazsak, son üç âyette sadece Allah'a iman işlenmektedir. Ahiret ve risalet ise diğer bir çok âyette işlenmiştir. Resûlullah'a iman etmeden kurtuluş olamayacağını ifade eden birçok hadis de mevcuttur. "Allah'a yemin olsun ki beni duyup da bana inanmayan Yahûdî ve Hıristiyanlar cehennemliktir."[381], "Biriniz beni babasından, çocuğundan ve tüm insanlardan çok sevmedikçe iman etmiş olmaz."[382]

Bu ve benzer nasslardan anlaşılacağı gibi, cennete girmek tüm semavî kitap ve peygamberlere iman etmeye bağlıdır. Kur'an güneş ve yıldızlara tapanları da Allah'a ibadet etmeye davet etmektedir.

Bu mukaddimeden sonra şimdi de âyetin tefsirine geçelim. Âyetin sibakında yani bir önceki âyette, Allah İsrailoğulları'na verdiği nimetlere karşılık onların nankörlükte bulunmaları nedeniyle, Allah'ın onları zelil kılması ve gazap etmesi anlatıldıktan sonra bu âyette de Allah onların bulundukları durumdan nasıl kurtulabileceklerini beyan etmiştir.

Allah kullarının sıkıntı ve çaresizlik içinde bırakmak istemez. Her zaman onlara kurtuluş ve tövbe yollarının açık bulunduğunu beyan etmektedir. Bu davetinin belirli kesimlere değil, tüm insanlık için de söz konusu olduğunu, bunu da Müslümanlar, Yahûdiler, Hıristiyanlar ve maddeye tapan müşriklerle örneklendirmiştir. Zira her zaman için dünyada yaşayanların büyük çoğunluğunu, bu kesimler meydana getirmişlerdir. Âyet iman ve ameli salih olması kaydıyla değişik adres, bölge ve kimliğin önemli olmayacağına dikkat çekmiştir.

Kur'an, öneminden dolayı bazen Allah'a imanı yalnız işlemiştir. Bu da önceden de belirttiğimiz gibi Kur'an'ı bir bütünlük içersinde ele almamızı gerektirmektedir. "*Kim Allah'a inanır faydalı işler yaparsa onu altından*

---

[381] Muslim, *İman*, 69.
[382] Buharî, *İman*, 39.

ırmaklar akan içinde ebedî kalacakları cennetlere sokar."[383] *"Kim Allah'a iman ederse onun kalbini doğru yola iletir."*[384] Görüldüğü gibi ilk âyet cennete girmeyi mücmel olarak iman ve güzel amele bağlamıştır. Zaten Allah'a imanın kapsamında, Allah'ın kitaplarına, Resûllerine, meleklere ve ahiret gününe iman da mevcuttur. Bu, Kur'an'a has bir yöntemdir. Söz konusu ettiğimiz âyette de bu özelliği görmemiz mümkündür.

Âyetin tefsirini özetlersek şunu diyebiliriz:

1-İnsanların konum ve adresleri ne olursa olsun, Allah'a iman edip ameli salih işledikten sonra mükafatları zayi olmaz. Ameli salih kapsamı çok geniş bir kavramdır ki Allah'ın razı olduğu tüm faaliyetleri kapsar.

2-Âyette geçen *Yahûdi, Hıristiyan* ve *Sabiiler* için de her zaman iman edip güzel amel işleme imkanı mevcuttur.

3-Allah, iman ve güzel amel işleyenlerin yaptıklarını karşılıksız bırakmaz. Resûlullah'tan önce temiz fıtratlarıyla iman edip güzel amel işleyen Kus b. Saide, Zeyd b. Amr ve Varaka b. Nevfel ve onların durumunda olanlara atıfta bulunarak iman ve amellerinin zayi olmayacağına dikkat çekmiştir. Âyette geçen *Yahûdi, Hıristiyan* ve *Sabiilerin* de aynı konumda oldukları, Resûlullah gelmeden önce ölenlerin yaptıklarının, Allah katında zayi olmayacağı ve değerlendirileceği belirtilmiştir.[385]

*** * * * ***

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمْ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

"Bir vakit de sizden söz almıştık ve Tur'u üstünüze kaldırıp demiştik ki verdiğimiz Kitaba sımsıkı sarılın ve içindekilerden gafil olmayın ki günahtan sakınmış olasınız.[386]

---

[383] Talak, 65/11.
[384] Teğabun, 64/11.
[385] İbn Âşûr, *et-Tahrir ve't- Tenvir*, 1/431.
[386] Bakara, 2/63.

Soru: İmanda hür irade ve ihtiyar esastır. İkrah ile iman hasıl olmaz. Bu nedenle İsrailoğullarının üzerlerine dağın kaldırılması iman etmeleri için bir tehdit sayılmaz mı?

Cevap: İman ikrâh ve tehdit ile elde edilmez. Zira iman kalbin tasdik etmesiyle gerçekleşir. Kalbe herhangi bir müdahale söz konusu olamayacağına göre, İsariloğulları için de tehdit ve ikrah söz konusu olmamıştır. Allah, peygamberler vasıtasıyla bir çok topluma mucize gösterdiği gibi İsrailoğulları'na da dağı bir şahit ve mucize olarak göstermiştir: Allah Teâla Peygamberi vasıtasıyla onlardan ahit alırken, korkunç bir manzara meydana gelmiş ve dağ adeta onların tepesine çökecek gibi görünmüştü. *"Hani bir zamanlar Biz, O dağı bir gölgelik gibi tepelerine çekmiştik de üzerlerine düşüyor zannettikleri bir sırada demiştik ki, size verdiğimiz Kitabı sıkıca tutun ve içindekini hatırınızdan çıkarmayın, umulur ki korunursunuz."*[387] âyetinde de geçtiği gibi, dağın sarsılması veya silkelenmesiyle yukarıdan toz-dumandan oluşan bir tabaka meydana gelmiştir. Olay, İlahî kudret tarafından dağın üzerlerine kaldırılmasıyla da gerçekleşmiş olabilir. Allah her şeye kadirdir.[388]

* * * * *

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِين

"İçinizden cumartesi günü azgınlık edip de bu yüzden kendilerine aşağılık maymun olun dediklerimizi de elbette bildiniz."[389]

İşkâl :

a) Maymun şekline dönüşmeleri kendi iradeleriyle olmadığı için cezanın sünettulaha aykırı olup olmaması,

---

[387] A'raf, 7/171.
[388] Bkz. Reşid Rıza, *Menâr*, 1/340; Esed, Muhammed, *Kur'an Mesaj*, 1/309; Mevdudî, *Tefhim*, 1/83.
[389] Bakara, 2/65.

b) Âyette söz konusu edilen *mesh* veya biçim *değişimi* kalplerinin inkârda mezkur varlıkların biçimine girmesiyle mi, yoksa zahiri anlamıyla vücutlarının başka varlıklara dönüşmesiyle mi gerçekleşmiştir?

Cevap:

a)Allah'ın kudretini düşündüğümüzde her iki durum da imkansız değildir. Selef müfessirlerinden Mücahid ile çağdaş müfessirlerden Muhammed Abduh ve Seyyid Kutup mezkur mesh veya beden ve biçim değişikliğinin akıl ve kalpte olduğunu savunmuşlardır. Zira, Allah Teâla günah işleyen herkesi bu dünyada meshetmemiştir.[390]

b)Allah'ın gücü her şeye kadirdir. Ancak manevî anlamda *mesh* edilmiş olmaları sünnetullaha daha uygundur.

*** * * * ***

قالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا قَالُوا الْآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ

"O da Rabb'im şöyle buyuruyor: O, ne koşulup toprağı süren, ne de ekin sulayan, salma gezen ve hiç alacası olmayan bir inektir, dedi. Onlar da: İşte tam böyle. Gerçeği ortaya koydu, dediler. Bunun üzerine o ineği (bulup) boğazladılar. Nerdeyse yapmayacaklardı."[391]

İşkâl ve Çözüm: Ayette geçen **الآن** /*el-ân* kelimesi üzerinde vakf etmediğimiz durumda anlamı şöyle olur: *şimdi gereği söyledin*. Bu da demek oluyor ki şimdiye kadar söylediklerin gerçek değildi. Bu ise Hz. Musa'nın konumuyla bağdaşmaz. O halde *el-ân* kelimesi "*şimdi gerçek ortaya çıktı*" demektir.

*** * * * ***

---

[390] Reşid Rıza, *Menâr*, 1/345; Kutub, Seyyid, *Fizilali'l- Kur'an*, 1/77; Mağniyye, *el-Kâşif*, 1/121.
[391] Bakara, 2/71.

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ

وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

"Sonra bunun arkasından kalpleriniz katılaştı.Şimdi onlar taşlar gibi hatta duygusuz; çünkü taşların öylesi var ki içinden nehirler kaynıyor. Öylesi var ki çatlıyor. Da bağrından sular fışkırıyor. Ve öylesi de var ki Allah korkusundan yerlerde yuvarlanıyor.Sizlerin ne yaptığından Allah gafil değildir." [392]

Soru 1: Taşta ne hayat ne de akıl vardır. Allah'tan nasıl korkar?

Cevap: Âyet, '*Eğer taşta akıl ve hayat olsaydı Allah korkusundan korkar ve yerinde durmazdı.'* tevilindedir. Âyetin diğer bir tevili de evrenden olan her şeyin Allah'ı tesbih etmesidir. Varlıkların yaratılış gayeleri doğrultusunda kullanılmaları veya hareket etmeleri lisan-i hâl ile Allah'ı tesbih etme ve onu anma kapsamındadır.[393]

Soru 2: Kalplerin sertliği, taşlara benzetilmiştir. Neden taştan daha sert olan demire benzetilmedi?

Cevap: Kalpler demire benzetilmemiş. Zira demirde taşa oranla daha çok yararlar mevcuttur. Demir ısıyla yumuşatılıp eritilebildiği halde taşta böyle bir özellik yoktur.[394] Demire oranla taş daha çok bulunur. Bu nedenle ibret ve görme alanı daha geniş ve kolaydır.

* * * * *

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُو الشَّيَاطِينُ عَلَى مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ

النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ

فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ

اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ وَلَبِئْسَ مَا

شَرَوْا بِهِ أَنفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

---

392 Bakara, 2/74.
393 Mağniyye, *el-Kâşif*, 1/128.
394 İbn Bedrân, *Cevâhir*,s.227.

“Süleyman’ın hakkında onlar, şeytanların (ahbarların) uydurup söylediklerine tabi oldular. Halbuki Süleyman büyü yapıp kâfir olmadı. Lakin O Şeytanlar (hahamlar) kâfir oldular. Çünkü insanlara sihri ve Babil’de Harut ile Marut isimli iki meleğe indirileni öğretiyorlardı. Halbuki o iki melek herkese biz ancak imtihan için gönderildik. Sakın yanlış inanıp da kâfir olmayasınız demeden hiç kimseye (sihir ilmîni) öğretmezlerdi. Onlar iki melekten karı ile kocanın arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. O büyücüler ise Allah’ın izini olmadan hiç kimseye zarar veremezler. Onlar kendilerine fayda vereni değil de zarar vereni öğrenirler. Sihri satın alanların (ona inanıp para verenlerin) ahiretten nasibi olmadığını çok iyi bilmektedirler. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür. Keşke bunu anlasalardı.”[395]

İşkâl: Çağdaş müfessirlerden M. Cevad Mağniyye, âyeti Kur’an’ın en müşkül âyetlerinden saymaktadır.[396] Zira âyette meleklere sihir öğrenip başkalarına öğretmeleri söz konusudur.

Razî’nin de tefsirinde âyeti yirmi sayfada tefsir etmeye çalışması âyatte ki işkâlin boyutunu ortaya koymaktadır.

İşkâlin Giderilmesi: Çağdaş alimlerden Abdulkadir Mahmut el-Cumî, âyette geçen “**الشياطين**/*şeytanlar”* hakkında şöyle der: En uygun olanı, âyette geçen *eş-Şeyatin* kelimesinin insanları yoldan çıkarmaya uğraşan *Yahûdî Hahamları* olarak tefsir edilmesidir. Zira onlar hakkı bilip ketmediyorlardı. Hakkı bilebile ketmeden herkes Şeytandır. Onlar hile ve tefecilik için sihri öğreniyorlardı. Öğrendiklerini de Hz. Süleyman’a maletmeye çalışıyorlardı. Bu sayede insanların akıllarını çelip haktan uzaklaştırdılar. Allah yaptıklarının küfür olduğunu beyan etti.[397]

Meleklere sihrin öğretilmesi ve onların da öğretmelerine gelince; bir şeyin öğrenilmesi ve öğretilmesi uygulama biçimi ve niyete göre değişir. Zira Hz.

---

[395] Bakara, 2/102.
[396] Mağniyye, *el-Kâşif*, s.60.

Süleyman zamanında sihir ve sihirbazlar çok yaygındı. Allah Teâla sihri etkisiz kılmak ve insanları onun şerrinden korumak için iki meleğe öğretip insanlara gönderdi. Başka bir anlatım ile sihir şer için değil, insanları ondan korumak ve zararını bildirmek için öğretilmişti. Bu sayede insanlar sihir ile mucizeyi, sihirbaz ile peygamberi birbirinden ayırabildiler.[398] Râşid Abdullah Ferhan, âyette geçen *iki melekten* kasdın *iki insan* olduğunu belirttikten sonra şunları der:

1-İkisinin ikamet yeri Irak'taki Babil idi. Meleklerin ise herhangi bir meskenleri yoktur.

2-Kur'an'da *insan* için *melek* ifadesi de kullanılmıştır.[399]

3-Meleklerin insanlara sihir gibi bir kötülüğü öğretmeleri onları özellikleriyle bağdaşmaz.[400]

Soru: Neden peygamber değil de iki melek veya peygamberlik vasfı olmayan iki insan gönderildi?

Cevap: Peygamberlik makamı çok ulvî olduğundan, başkalarını koruma niyetiyle de olsa onların sihir gibi bir uğraşıya girmeleri bulundukları makamla bağdaşmaz.[401]

Buna göre âyetin toplu manası şöyle olur: "Resûlullah dönemindeki Medine Yahûdileri kâhinlerin söylediklerine uydular. Özellikle bunlar içinde insan sûretinde şeytan ruhlu Babilli iki haham vardı. Medine'de yaşayan Yahûdiler, Süleyman (a.s) zamanında yaşayan ve kendisine komplolar düzenleyen Yahûdiler gibi, Resûlullah'a çeşitli komplolar düzenlediler. Yahûdilerin Süleyman (a.s) hakkında söylediklerinin tamamı yalan ve iftiradır. Süleyman (a.s) onlardan beridir. Ancak onların uydurdukları, yalan ve desiselerdir. Onlar insanlara yalan ve batıl şeyler anlatırlardı. Babil'de

---

[397] Cum'î, Ebu'l- Bekr, Mahmut, *el-Akidetu' s-Sahiha*, s.60.
[398] el-Ensârî, *Fethu'r- Rahman*, Tah. M. Ali Sabunî, (Dipnot) s.33.
[399] Bkz.Yûsuf,12/31.
[400] Ferhan, Raşid Abdullah, *Müşkülü'l- Kur'an*, s.21-22.
[401] el-Tahânevî, *Ahkâmu'l- Kur'an*, 1/50.

kendilerine takva ve dindarlık süsü veren iki hahama gelince, onlara vahiy namına herhangi bir şey inmemişti. Öğrendikleri, sadece sihir ve kehânet idi. Kehânet ve nifaklarından dolayı, Allah tarafından geldikleri görünümünü vererek, ilimlerinin ilâhî ve kutsal, niyetlerinin de iyi olduğunu göstermek için insanlara şöyle derlerdi: 'şer'î nikahla evlenmiş çiftleri ayırmak veya evli kadınları yabancı erkeklere hoş göstermek için bu ilmi öğrenmeyin.' İnsanlar ise onlardan koca ile karısının arasını açıp onları ayırdıkları iddia edilen şeyleri öğreniyorlardı. Nitekim insanlar benzer maksatlarla bir çok kâhin veya üfürükçüye giderlerdi, ancak herhangi bir netice alamıyorlardı. Onlar Allah dilemedikçe hiç kimseye zarar veremiyorlardı. O, sadece gözbağcılık ve aldatmaydı. Meydana geldiği iddia edilen şeyler ise sadece rastlantıydı. Onlar kendilerine zarar veren faydasız şeyleri öğreniyorlardı. Aslında onlar da batılı hakka, yalanı doğruya tercih edenlerin Allah katında herhangi bir değerlerinin olmadığını biliyorlardı. Çünkü onlar kötüyü iyi olana tercih etmişlerdi."[402]

*** * * * ***

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انظُرْنَا وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ

"*Ey iman edenler* **راعنا**/*bizi gözet demeyin.* **انظرنا**/*bak deyin ve kulak verin ki, kafirler için pek elem veren azap vardır."*[403]

Soru: Âyetin işlemek istediği tema nedir?

Cevap: Âyette geçen **رَاعِنَا** / *rainâ* kelimesi, hayvan gütmek ve kalabalıktan gelmektedir. *Bizi gözet* anlamındadır. Ancak kötüye kullanılabilen bir kelimedir. Müminler Hz. Peygambere *bizi gözet* deyince bazı kesimler onu İbranice'deki *ruunet* anlamında yani kusur ve eksiklikleri açığa vurma, sövme anlamında kullandılar.[404] Bunun üzerine Allah Teâla, onun yerine *bize bak*, *gözet* anlamına gelen **انظرنا** kelimesini emretti.

---

[402] Bkz. Mağniyye, *et- Kâşif* , I/ 162-263; Yakın anlamı için Bkz. Kasimî, *Mehâsin* ,2/ 211.
[403] Bakara, 2/104.
[404] Fadlullah , *Min Vahyi'l- Kur'an,* Ter:Mehmet Yocu, 2/164.

Yasaklanan راعنا kelimesi güdülmek anlamına da geldiğinden insan onuruna yakışmayan bu kelimenin değiştirilmesi istendi. Zira *gütme* insanlardan ziyade hayvanlar için kullanılmaktadır. Peygamber insanları gütmez, onlara bakar, muhafaza eder, eğitir. Müslümanlar, kavramları kullanırken, mümkün mertebe başkaları tarafından kullanılan ve istismara müsait kavramları kullanmamalıdırlar ki diğer insanlar onları sapık ve ilhadî amaçlarla kullanmasınlar. Buna *sosyalizm, hümanizm* ve *komünizm* kavramları misal verilebilir. Çoğu kimseler fakirlik problemi, malî, hukuk ve yaşam sorunlarını çözüme kavuşturma çabalarında ve çalışmalarında İslâm'dan söz ederler. Ve bu kavramları kullanabilmektedirler. Öyle ki bazı çevrelerde İslâm'a *hümanist*, adil bir karakter güzel bir nitelik kazandırmak için İslâm'a *sosyalist bir din* niteliği kazandırmaya çaba gösteriyorlar.[405] İslâm ise Allah'a teslim olmaktır.

Âyetten anladığımız şudur ki; kavramları kullanırken dikkatli olmalıyız. Kelimeleri özenle seçmeliyiz, istismara ve yanlış yoruma mahal bırakıyorsa onlardan vazgeçmeliyiz.

* * * * *

نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَاْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا اَوْ مِثْلِهَا اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Biz bir âyetten her neyi kaldırır veya unutturursak, daha hayırlısı yahut benzerini getiririz. Allah'ın her şeye kadir olduğunu bilmez misin?"[406]

İşkâl: Âyette geçen *âyet* kelimesinin *kevnî* âyet mi yoksa *Kur'a'n âyeti* mi olduğu veya âyetin *nesh* ile ilgisinin bulunup bulunmaması .

Cevap: Detaya inmeden önce *nesh*ın tarifini yapmamız uygun olur. *Nesh;*. bir şeyi değiştirmek, onun yerine başka birini getirmek, şer'î bir hükmü diğerinin yerine koymaktır.[407]

---

405 Fadlullah, *Min Vahyi'l-Kur'an,* a.g.e., 2/166.
406 Bakara, 2/106.
407 Rağib, *Müfredât*, s.801.

Kur’an’da neshin olup olmadığı konusundaki ihtilaflara girmeden önce *nesh*den neyin kastedildiğini belirtelim.

1-Bir şeriatın yani hukuk sisteminin kısmen kaldırılıp, yerine daha uygun birisinin getirilmesidir. *Tevrat* ve *İncil*’deki bir takım ahkâmın Kur’an’la kaldırılması gibi,

2-Bir hukuk sisteminin tamamıyla kaldırılıp, yerine diğer bir sistemin getirilmesi.. Hûd (a.s.) dönemindeki hukukun, Salih (a.s.)’ın gelmesiyle kaldırılması ve yerine yeni bir hukuk sisteminin getirilmesi,

3-Aynı peygamber döneminde bir hükmün, daha hayırlı bir hükümle kaldırılması. İçkinin kaldırılması gibi.[408]

Âyette geçen *âyet* in Kur’an âyeti olmayıp *kevnî âyet* olduğunu âyetin *Allah’ın her şeye kadir olduğunu bilmez misin*? bölümünden anlamaktayız. Zira *kevnî* âyetlerin değiştirilmesi ancak İlahî kudretle mümkün olabilir.

Bir âyetin neshi ya Kur’an’ın bizzat kendisiyle veya bazı alimlere göre mütevatır bir hadisle mümkün olabilir. Ancak bu konuda mutevâtır hadis bir yana sahih bir hadise bile sahip değiliz. Bu durumda âyette geçen *âyet* in *mucize* veya *kevnî* âyet olması âyetin siyakına daha uygundur.

* * * * *

ـهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيم

“Doğu da Allah’ındır, Batı da. Nereye dönerseniz Allah’ın vechi oradadır Şüphe yok ki Allah’ın rahmeti geniştir ve O, her şey bilendir.”[409]

İşkâl: Görünürde, her tarafın kıble olması.

Cevap: Bir çok müfessir bu âyetin *“Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Siz de nerede olursanız olun yüzlerinizi o tarafa çevirin”*[410]

[408] İbn Âşûr, *Tefsir*, 2/660.
[409] Bakara, 2/115
[410] Bakara, 2/144.

âyetiyle mensuh olduğunu söylemiştir.[411] Ancak âyetin mensuh olmadığı kanaatindeyiz. Zira insanın gayesi Allah'ın rızası ise (ki öyle olmalı) bunun yön ve bölge ile herhangi bir alakası yoktur. İnsan dilediği yön ve yerde Allah'ın rızasını elde edebilir. Bunun aksine insanın gayesi inkâr, şirk ve kibir ise, en mukaddes yerde bile bu eylemleri yapması çirkindir. Âyet, nafile namazlara ve kıblenin yönünü bilmediğimiz durumlara hastır. Âyet Allah rızasının belirli yerlere hasredilemeyeceğini gösterir.[412]

Nitekim şu âyet bu gerçeği sarahaten bildirmektedir. *"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik o, kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitap(lar)a, peygamberlere inanır. Yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar. Namaz kılar, zekat verir.(Onlar) Antlaşma yaptıkları zaman sözlerini yerine getirirler, Sıkıntı hastalık ve savaş zamanlarında sabrederler. İşte bunlardır Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar."*[413]

Ebu Hayyan, âyetin namazla ilgili olmadığını ve "*hangi tarafa kaçarsanız kaçın. Allah'tan kurtulamazsanız sizi yakalar.*"tevilinde olduğunu beyan etmiştir.[414]

Soru: Âyetin (2/115) وَاسِعٌ عَلِيم *Vasi'* ve *Alim* sıfatlarıyla bitmesinin hikmeti var mıdır?

Cevap: Kur'an'ın önemli yöntemlerinden bir tanesi de âyet hangi konuyu işliyorsa, mezkûr âyetin Allah Teâlanın o konuya taalluk eden bir ismiyle bitmesidir. Bu Kur'an'ın çok önemli yöntemlerinden birisi ve aynı zamanda bir mucizesidir. Allah'ın geniş rahmetinden bahseden âyetler, Allah'ın sonsuz rahmetini belirten isimleriyle biter. Ceza ve azabı konu alan âyetler de Allah'ın izzet, kudret, hikmet, ilim ve kahreden vasıflarıyla biter. Yukarıda

---

[411] Kurtubî, *Tefsir*, 1/83.
[412] İbn Âşûr, *Tefsir*, 1/682.
[413] Bakara, 2/177.
[414] Bkz.Ebu Hayyân, *el-Bahr,1/579*

örnek olarak getirdiğimiz âyet Allah'ın geniş mülk ve hükümranlığını konu ettiği için fazl-u kereminin sonsuzluğunu ve ilminin genişliğini belirten iki ismiyle bitmiştir. Mülk ve yarattıkları ne kadar geniş ve çok olursa olsun onun ilim ve keremi hepsinden çok ve hepsini kuşatıcıdır. Doğu ve batıda olanları bilir. İlmi, hepsini kuşatmıştır. Kainatın hangi noktasına kim ve ne bulunup ve neyi yapıyorsa hepsinden haberdardır. Geçmiş ve gelecek onun ilminde birdir.[415]

Kur'an'ın bu özelliğini Arapça'ya vakıf ümmiler tarafından da rahatlıkla fark edilir. Bir bedevinin yanında, *"Size açık deliller geldikten sonra yine kayarsanız biliniz ki Allah daima üstündür, hikmet sahibidir."*[416] âyeti , *"Size açık deliller geldikten sonra yine kayarsanız, biliniz ki Allah Gafur ve Rahimdir."* biçiminde; yani *Aziz* ve *Hakim* sıfatlarının yerine *Gafur* ve *Rahim* sıfatları getirilince itiraz etmiş ve 'okuduğunuz Kur'an değildir' demiştir. Kur'an'a müracaat edilince Bedevi'nin dediği doğru çıkmıştır. Kendisine bunu nasıl fark ettin? diye sorulunca, "hikmet sahibi Allah, bir cezayı va'd ettikten sonra. 'Ben Ğafur ve Rahim'im'demez" diye cevap vermiş.[417]

*** * * * ***

وَإِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُون

"*O, bir şeyi dilediğinde ona sadece "ol" der. O da hemen olu verir."*[418]

İşkâl: Âyette geçen "*ol*" emrinin tefsiri.

Cevap: Allah bir şeyi yaratmak veya vücuda getirmek isterse iradesi ona taalluk eder ve mezkur şey Onun iradesi istikametinde meydana gelir. Âyet, var olacak her şeyin Allah'ın emriyle varolduğunu, varlık alemine intikal etmeden de Allah'ın ilminde olduğu, intikal ettikten sonra da aynı hal üzere

---

[415] es-Sadî, Abdurrahman b.Nasr, *el-Kavaidu'l -Hisan,* s.61-62.
[416] Bakara, 2/209.
[417] el-Seâlibî, *el-İktibas mine'l- Kur'anı'l- Kerim,* 2/51.
[418] Bakara, 2/117.

olduğunu,ancak Allah'ın emriyle varlık alemine intikal ettiğini beyan etmektedir.[419]

* * * * *

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنقَلِبُ عَلَى عَقِبَيْهِ

"İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Resûlün de size şahit olması için sizi mutedil bir toplum yaptık. Daha önce üzerinde olduğun kıbleyi(Kudüs) yapmanız da şunun içindir. Peygamberin izinde gidecekleri iki ökçesi üzerinde döneceklerden ayıralım."[420]

İşkâl: Allah her olay ve hadiseyi vuku bulmadan önce bildiği halde âyette *bilmemiz/ayırmamız için* anlamını veren لنعلم/*li-ne'leme* ifadesinin kullanılması.

Cevap: Birçok Kur'an muarızı âyeti referans göstererek Allah'ın (hâşâ) gaybi bilmediğini iddia etmişlerdir.[421]

Âyet hakkında birçok yorum yapılmıştır.

1-Allah peygamberinin de bilmesini dilemiştir. Çünkü büyükler bir olayı anlatırken tebaalarını da kastederek "*falan kararı aldık*" veya "*falanı hapse koyduk*" derler. Oysa öldürmeyi ve hapse atmayı tek başına gerçekleştirmişti.

2-Allah kullarını imtihan etmek için " *netice belli değil"* imajını vermek ister. İmtihanlarda asıl olan budur. Kimsenin durumu belli değildir. İmtihan neticesinde her şey ortaya çıkmaktadır.[422]

3-Allah yer ve gökte olan ve olacak her şeyi bilmektedir. Âyette geçen *bilme*, *ayırma* ve *ortaya koyma* anlamındadır. Zaten ayet de bunu

---

[419] Şarbâsî, *Yeseluneke*, 1/344.
[420] Bakara, 2/143.
[421] Bkz. Candan, Abdulcelil, *Kur'an Tefsirinde Sapma ve Nedenleri*, s.92.
[422] Tabatabâî, *el-El-Mizân*, 1/324.

işlemektedir. Yani, Allah kıble konusunda Resûlullah'a itaat edecek ile karşı çıkacak olanları birbirinden ayırmak istemiştir.

4-لنعلم fiili, bir şeyi *alâmet* kılma anlamındadır. Buna göre âyetin anlamı şöyle olur: "*Kıble değişikliğini,iyi ile kötüyü, mümin ile münafığı birbirinden ayıran bir alâmet ve belirti kıldık.*" Kıble namaz kılanlara bir alâmettir. Zira alâmet olmadan insanlar bir şeyi bilmezler.[423]

5-Âyetteki لنعلم / *lina'leme* fiili bir kıraate binaen Hz. Ali, Cafer b. Muhammed ve Zuhrî tarafından *nu'lime olarak* okunmuştur. Buna göre *bildirmemiz* anlamına gelir.[424]

Allah'ın ilminin her zamanı ihata ettiği bir çok ayette belirtilmiştir. *"Gaybın anahtarı onun yanındadır. Onları Allah'tan başkası bilmez. Karada ve denizde olan her şeyi bilir. Düşen bir yaprağı mutlaka bilir. Yerin karanlıkları içinde gömülen tane, yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta olmasın."*[425]*,"Ben göklerde ve yerde olan gaybi bilirim."*[426]

* * * * *

فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

Yüzünü Mescid-i Haram'a doğru yönelt."[427]

Soru: Bütün Müslümanların *Mescid-i- Haram'a* yönelmeleri Araplar ve Arabistan için bir kutsiyet sayılmaz mı?

Cevap: Allah Teâla mekandan münezzehtir. Doğu da onun batı da. Kur'an iyiliğin adresini "*İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır. Yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar. Namaz kılar, zekat*

---

[423] Bedrân, *Cevâhir*, s.376.
[424] Tahânevî, *Ahkâm*, 3/130.
[425] En'âm, 6/5.
[426] Bakara 2/33.
[427] Bakara, 2/144.

verir, antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte bunlardır Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar."[428] âyetiyle vermiştir. Âyette geçen konular belirli bir ırk veya bölgeyi değil, tüm insanları ilgilendirir. Namazda Ka'be'ye yönelmemiz ise tüm müslümanları aynı hedefe yöneltmek ve aynı hedefte toplamaktır. Her dinin etrafında toplandıkları ve kendisine yöneldikleri şiarları olur. Hıristiyanlar, *Roma*'ya, Yahûdiler *Ağlama Duvar*ı'na Komünistler de *Kremlin Sarayı*'na doğru yönelmeyi esas almışlardır. Ancak bu, onların oraları ululadıklarını göstermez. İdeoloji ve düşüncelerini oralardan aldıklarını gösterir.

İslâm, erdemlik üstünlük ve yüceliği yer ve renklerde değil insanın içinde arar. Müslümanların Ka'be'ye yönelmeleri İslâm dinin çıkış noktasının ve Kur'an'ın inişinin orada gerçekleşmesinden dolayıdır. Müslüman, oraya yönelince, İslâm'ın doğuşunu, Kur'an'ın inişini Hz. Peygamberin İslâm'ı tebliğini de gözü önüne getirme fırsatını bulur. Bu nedenle kıblenin tayini ne Araplar ne de Hicaz ile ilgilidir. Orası, ilk peygamberden beri tevhidin sembolüdür. [429]

* * * * *

تقولوا لمن يقتل في سبيل الله أموات بل أحياء ولكن لا تشعرون

"Allah yolunda ölenlere ölüler demeyin. Bilakis onlar diridirler. Fakat siz sezmezsiniz."[430]

İşkâl: *"Allah yolunda ölenlere ölüler demeyin. Bilakis onlar diridirler."* âyeti şehitlerin hayatta olduğunu belirtirken *"Sen muhakkak öleceksin onlar*

---

[428] Bakara, 2/177.
[429] Bkz, ed-Dihlevî, *Huccattu'l-Lahı'l-Baliğa*, 2/10; Bkz M. Gazzalî, *Mietu Sual*, s.437.
[430] Bakara, 2/154.

da muhakkak ölecekler."[431] âyetinde ise şehitlerden üstün zat, Hz. Peygambere *'sen öleceksin'* denilmiş olması.

İşkâlin Çözümü: Şehitler, mutat ölüm ile ölürler. Malları bölünür, hanımları dul kalır. Hz.Peygamberin vefatı da mutad olmuştur. Yani vefatı ruhunun bedeninden ayrılmasıyla gerçekleşmiştir. Şehitlerin hayatı *"berzah ölümü"*dür. Peygamberimizin *berzaht*a ümmetinin selamını aldığına dair sahih hadisler vardır.[432] Miraç gecesi peygamberimiz, Hz. Mûsâ'yı semada kabrinde namaz kılarken gördü.Hz. Peygamberin ruhunun bedeniyle ilişkisi vardı.[433]

Hayber dönüşü Hz. Peygambere Yahudi bir kadın tarafından zehirli et takdim edilmesi ve Resûllah'ın bu etin etkisiyle vefat etmesi kendisine nübüvvetin yanında Allah yolunda şahadet derecesini vermiştir.[434]

Bu nedenle şehitlerin kendisinden ayrı bir meziyeti bulunmamaktadır.

* * * * *

نَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ
طَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ

"Şüphesiz Safâ ile Merve Allah'ın sembollerindendir. Onun için her kim hac ve umre niyetiyle Ka'be'yi ziyaret ederse tavafı bunlarla yapmasında ona bir günah yoktur. Her kim de gönlünden koparak bir hayır işlerlerse şüphesiz Allah mükâfatını veren ve her şeyi bilendir."[435]

İşkâl: Safâ ile Merve arasındaki sa'yın gerekli olup olmadığı.

Çözüm: Bazı yazarlar, **لاجناح***lâ cünâha* ifadesinin muhayyerlik belirttiğini dolayısıyla sa'yın isteğe bağlı olduğunu söylemişlerdir.[436] Aynı konu, Hz. Peygamber döneminde de vuku bulmuş ve Hz. Peygamberin en yakınlarından

---

431 Zümer, 39/30.
432 Bkz.Ebu Davut, *Salat*,201; İbn Mace, *Cenaiz*, 79; Ahmed b.Hanbel ,Musned ,4/8.
433 Şinkitî, *Adva'*, 10/22.
434 Bkz. El-Bennâ, *el-Fethu'r-Rabbani, Şerhu Müsned, 13*/40.
435 Bakara, 2/158.
436 Bkz. Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an'daki İslâm*, s.391.

hanımı Hz. Aişe cevap vermiştir. Şöyle demiş: "Eğer sizin dediğiniz gibi yani "muhayyersiniz isterseniz sa'y yapmayabilirsiniz." Şeklinde olsaydı âyet, **الايطوف** /*ellayattavefe* yani "onları tavaf etmemenizde bir sakınca yoktur" şeklinde olacaktı.[437] Şüphesiz ki Hz. Aişe bunu Hz. Peygamberin hac uygulamasından çıkarıyordu. Zira, Hz.Peygamber, Safâ ile Merve arasında sa'yı hiç terketmemiş ve "Kur'an'da geçtiği gibi siz de Safâ'dan başlayınız."[438] "Allah, size sa'y etmeyi emretmiştir. O halde sa'y ediniz."[439] buyurmuştur. Âyetin nüzul sebebi de bu konuda bize ışık tutmaktadır. Şöyle ki: Cahilliye döneminde Safâ üzerinde *İsaf* putu, Merve üzerinde de *Naile* putu vardı. Müşrikler, ikisini tavaf edip ellerini sürerlerdi. İslâm gelip, putları kaldırdıktan sonra müslümanlar, Safâ ile Merve arasında tavaf ve sa'y etmekten çekinmeye başladılar. Bunun üzerine âyet nazil oldu. Âyet, bundan böyle Safâ ile Merve arasında sa'y ve tavaf etmenin herhangi bir sakıncasının kalmadığını beyan etmiş oldu.[440]

Netice; Hz. Peygamber'in uygulamasından da anlaşıldığı gibi Sâfa ve Merve arasında sa'y ilahî bir şiar olup yerine getirilmesi gerekir. Kur'an'da geçen **لاجناح**/*Lâ cünâhe"* ifadesi ilgili şeyin yapılmasını gerekli kılar.[441]

*** * * * ***

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لا يَعْقِلُونَ

"*Hakikati inkâr edenlerin durumu,bağırarak sürüyü otlayan ve hareket eden çobanın durumuna benzer."*[442]

İşkâl: Âyet, zahiriyle inkârcıların durumunu hayvanlara değil çobana benzetmiştir. Hayvanlara benzetilmesi daha uygun düşmez miydi?

---

437 İbn Kesir, *Tefsir*, 1/311.
438 Ebu Davut, Menasik, 57; Tirmizi, Hac, 38.
439 İbn Hanbel, Müsned, (*Fethu'r-Rabbani* ile beraber) 12/77.
440 İbn Kesir, *Tefsir*, 1/310.
441 Bkz.Nisâ,4/101,Bakara, 2/198,230.
442 Bakara, 2/171.

Cevap: Bazı müfessirler âyette *hazfin* olduğunu söylemişlerdir: Yani âyette **من يدعو** / *men yed'ü* ifadesi gizlidir. Âyetin anlamı şöyle olur: "*Kâfirleri hakka davet edenlerin durumu sadece çobanın bağırıp çağırmasına benzer*."[443] Diğer bir te'vile göre âyetin anlamı şöyledir: "İnkâr edenlerin durumu o hayvanların haline benzer ki bağırıp çağırmaktan başka bir şey işitmezler, haykırır dururlar. Duyup dinledikleri boş sestir. Manasından haberleri yoktur. Onlar sağırlar, dilsizler ve körler gibidirler. Sadece hay, huy gibi kuru gürültülere, çan ve kaval seslerine kulak verirler. Onları davet edenlerin hali de çobanın haline benzer. Çoban onlara, 'insan gibi yiyiniz, içiniz, dağılınız' dese anlamazlar. İnkârcılar da böyledir Allah ve Peygamberden bir şey anlamazlar."[444]

*** * * * ***

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُوْلَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

"*İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik o, kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır. Yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar. Namaz kılar, zekat verir. Antlaşma yaptıkları zaman sözlerini yerine getiren, sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabır gösterenlerdir. İşte bunlardır, Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar.*"[445]

İşkâl: Âyette imanın esası zikredildiği halde kadere imanın zikredilmemesi.

---

[443]Mağniyye, *el-Kâşif*, 1/263.
[444] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/484; Esed, *Kur'an Mesajı*, 1/47.
[445] Bakara, 2/177.

Cevap: Kader, Kur'an'da sarih olarak belirtilmemiştir;ancak sahih hadislerle belirtilmiş bir iman esasıdır. Kadere iman, Allah'a iman esasına dahildir. Kader, Allah'ın olmuş ve olacak şeyleri bilmesi anlamında olduğundan ilim sıfatında mevcuttur. Dolayısıyla *Allah'a iman ettim* diyen biri onun olmuş ve olacak her şeyi bildiğine de iman etmiş oluyor. Âyette geçen "*Kitap*" kelimesinin *çoğul* değil de *tekil* zikredilmesi de bu anlamdadır. Zira, Kur'an'a iman Allah tarafından indirilen diğer kitaplara da iman etmeyi gerektirir.

*** * * * ***

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمْ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنثَى بِالْأُنثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌفَمَنْ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيم

"*Ey iman edenler! öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın öldürülür.Bununla birlikte her kim kardeşi tarafından kısmen bağışlanırsa o vakit görev birinin geleneğe uyması birinin de ona borcunu güzellikle ödemesidir. Bu Rabbinizden bir hafifletme ve bir rahmettir. Bunun ardından yine tecavüz ederse artık ona pek elem veren bir azap vardır.*"[446]

İşkâl: Görünürde âyette geçen lafızların mefhumundan köleyi öldüren hürün, kadını öldüren erkeğin öldürülmeyeceğinin anlaşılması.

Cevap: Âyet kısas konusunda üç duruma açıklık getirmiş ve diğerlerine değinmemiştir.

1- Hür bir insanı öldüren hürün durumu,

2- Köleyi(savaş tutsağını) öldüren kölenin durumu,

3- Kadını öldüren kadının durumu,

Değinmediği konular ise şunlardır;

---

[446] Bakara, 2/178.

1. Köle birini öldüren hürün durumu,

2- Hürü öldüren kölenin durumu,

3-Kadın öldüren erkeğin durumu,

4-Erkeği öldüren kadının durumu. Âyetin açıklık getirdiği durum ilk üç durumdur. Âyet, ilk üç durumda da kısasın uygulanacağını ifade etmektedir.[447] Köle, kadın ve gayr-i müslimi öldürenlerin kısas durumu belirtilmemiştir.

Âyetin iniş sebebi ve sağlam rivâyetler, din ve cinsiyete bakılmaksızın kısasın herkese uygulanacağını göstermektedirler. Katade, âyetin nüzul sebebi hakkında şunu demektedir: Cahiliye döneminde haksızlık ve Şeytana uyma revaçta idi. Güçlü bir kabile kendilerinden öldürülen bir köle yerine bir hürün, kadın yerine de bir erkeğin öldürülmesini talep etti. Bunun üzerine yukarıdaki âyet nazil oldu. Söz konusu uygulamanın yanlış olduğunu ilan etti. Bundan sonra köle,hür ve kadınlar dahil herkes için kısasın uygulanacağını.*"Cana karşı can ile kısas yapılır."*[448] âyeti belirtmiş oldu.[449]

Âyetin diğer bir nüzul sebebi de şudur. "Biri müslüman diğeri de muahit olan iki grup kavga etti. Kavgada çok sayıda hür, köle ve kadın öldürülmüştü. Bunun üzerine âyet nazil oldu. Resûlullah âyeti uyguladı.[450] *"Eğer ceza verecekseniz size yapılanın misliyle ceza verin."*[451] *"Size kim saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın."*[452] Hz.Peygamber, "müslümanların kanları eşittir. En düşükleri de ilticayı kabul eder. Başkalarına karşı tek vücutturlar."[453]buyurmuştur. "Kâfir için mümin öldürülmez."[454] hadisi ise cahiliye döneminde öldürülen bir kâfirin durumuna hastır. Huzaâ kabilesinden biri cahiliye döneminde öldürülmüştü. Karşılığında bir müslüman öldürülmek

---

447 Mağniyye, *el-Kâşif*, 1/273.
448 Maide,/54.
449 Sayis Muhammed, *Tefsiru Âyâti'l- Ahkâm*, 1/129.
450 Sayis,a.g.y.
451 Nahl, 12/126.
452 Bakara, 2/194.
453 Ebu Davut, hadis no:5430.
454 Buharî, *Diyat*, 31.

istenince, Hz. Peygamber, “hayır! cahiliye döneminde işlenen cinâyetleri iptal ederek ayaklarımın altına alıyorum. O dönemde öldürülen bir gayr-i müslim için bir müslüman öldürülmez.buyurmuştu.”[455] “Köleleri (esirleri) öldürene kısas uygularız.”[456] hadisi de ‘*cana can*’ esasını doğrulamaktadır. “Köle için hür öldürülmez.”[457] hadisi ise zayıftır.

Bu konudaki fıkhî ayrıntılara girmeden âyetin toplu anlamını vererek konuyu noktalıyoruz.:“*Ey iman edenler öldürülen için katile kısas uygulamanız size yazıldı. Bir kısmınız diğerine karşı azgınlık etmesin, haddi aşmasın. Hür bir insanı öldürenin sadece kendisine kısas uygulayın! Köleyi öldüren kölenin de yalnız kendisine kısas uygulayın. Kadını öldüren kadına kısas uygulayın ve haddi aşıp zulme gitmeyin. Bir hür için birden çok kişiyi öldürmeyin.”*[458]

* * * * *

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَاأُوْلِي الأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“Ey akıl sahipleri sizin için kısasta hayat vardır. Ey aklı temiz özlü olanlar belki korunursunuz.”[459]

Soru: Kısasta öldürme söz konusu iken kendisinde nasıl hayat olur?

Cevap: Her ne kadar bir çok ülke idam cezasını kaldırmaya uğraşsa da Amerika ve birçok Avrupa ülkesinde idam cezası devam etmektedir. İdam cezası uygulanan toplumlarda suçların büyük oranda düştüğünü görüyoruz. İdam cezası kaldırılmış toplumlarda teknolojik ilerlemeler katetmiş sayılmalarına rağmen suçları önleyemediklerine bu ülkelerde cinâyetlerin gün be gün arttığına, bütün suç olaylarının ferdi ve toplumsal hayatlarının sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarını işgal ettiklerine şahit oluyoruz. Çünkü, böyle

---

[455] Sayis, *Ahkâm*, a.g.e., s1/134.
[456] Ebu Davut, *Diyet*, 7.
[457] Münâvi, *Faydu’l- Kadir*, 6/453.
[458] Sayis, *Tefsirü Âyâti’l-Ahkâm*, 1/130.
[459] Bakara, 2/179.

toplumlarda vatandaşlar değil, suçlular güvenlik içersindedirler. Amerika gibi modern ve çağdaş bir ülkede bazı saatlerde insanların sokaklarda şiddetli özel koruma tedbirleri altında olmaksızın dolaşamadıklarını görülürken, Körfez ülkeleri gibi çağdaş genel ölçülere göre geri kalmış fakat idam cezasını uygulayan ülkelerde büyük bir yüzdelik oranla güven hissi içersinde yaşadıklarını görüyoruz.[460]

Kısas cezası bir yandan problemin kendi çerçevesi içersinde tutulması yani maktul sahipleri açısından davanın daha büyük bir alana yayılması imkânını taşıyan bir patlamaya yönelmesinin önlenmesi ile doğrudan ilişkilidir. Çünkü katilin öldürülmemesi ile acıları içersinde kalan maktulun sahipleri taşkınlıklara yönelebilirler. Bunu da Allah Teâla şu âyette belirtilmiştir. *“Mazlum olarak öldürülenin velisine güçlü bir yetki verdik.”*[461] Diğer yandan toplumun diğer fertlerine karşı cinâyet suçunu işlemeyi düşünen insanların bu suçu işlemekten caydırılması ile ilişkilidir. Çünkü böyle ağır bir ceza insanı bu suçu işlemeye kalkışmadan önce uzun uzadıya düşünmeye sevk edecektir. Hatta buna ilave olarak zalimleri cezalandırmak yeryüzünü onlardan temizlemek gibi bir boyutu da ekleyebiliriz.[462]

İslâm’ın kısastaki en önemli hedefi toplumun varlık ve selametini tehlikelerden korumaktır. Her rejim fert ve toplumun devam ve varlığını güven altına almak için bir yığın tedbir alır. İslâm’ın bu yönde en belirgin tedbiri kısastır. Bu önlem sayesinde hayat ve can güvenliği sağlandığı için *size kısasta hayat vardır*. ifadesi kullanılmıştır. Çağdaş bazı ülkelerde suçlular bilimsel ıslah tedbirleriyle donatılmış hapishanelerde tutulmakla beraber ıslah olmamakta hapisten çıkar çıkmaz tekrar hapse dönebilmektedirler.

Kısastan gaye toplum içinde zararlı hale gelmiş bulunan unsurları temizlemektir. Tıpkı bir tarafı maraza uğramış bir insanın hayatını ve sağlığını

---

[460] Fadlullah, *Min Vahyi’l -Kur’an*, 3/183-184.
[461] İsrâ,17/33.

korumak gayesiyle marazlı uzvun kesilmesi gibidir. Hapishanelerde suçlulara ayrılan yüklü ödenekler de düşünülürse âyetin mesajı daha da iyi anlaşılmış olur.

Kısasın diğer bir gayesi de toplumda adalet ve *eşitliği* sağlamaktır. Zira kısasın en doğru karşılığı, bir şeyi bir şeye eşitlemek veya uygun hale getirmektir ki en doğrusu *adil karşılık* İngilizce'de *just vetribotion* olarak çevrilebilir yoksa misilleme olarak tercüme edilen *teretaliation* değildir.[463]

Kısacası; kısas, veya *cana can* ilkesi can almak için değil can ve hayat vermek için emredilmiştir. Hayatı korumanın en büyük sigortasıdır.

* * * * *

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ
الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ
الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

"Ramazan ayı insanlara yol gösterici doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır."[464]

İşkâl: Kur'an'ın nüzulü 23 yılda tamamlandığı halde görünürde Kur'an'ın ramazan ayında indirildiği anlaşılmaktadır.

Cevap: *"Kur'an okunduğu zaman dinleyin."*[465]*,"Kur'an okumak istediğin zaman kovulmuş şeytandan Allah'a sığın."*[466]*, "Dediler ki gerçekten biz harikulade bir Kur'an dinledik."*[467] Bu âyetlerde Kur'an'dan bir bölüme Kur'an denilmiştir. Bu nedenle ramazanda indirilen Kur'an'ın hepsi değil bir bölümüdür. Levh-i Mahfuzdan yakın semaya inmesi ise sağlam rivâyetlerle doğrulanmamıştır. Bu konuda ki bazı haberler sağlam değildir.[468]

---

[462] Fadlullah,a.g.e, 3/188.
[463] Esed, *Kur'an Mesajı*, 1/49.
[464] Bakara, 2/185.
[465] A'raf,204.
[466] Nahl/98.
[467] Cin, 72/1.
[468] R. Rıza, *Menâr*, 1/162.

Netice olarak Kur'an'ın bir kısmı ramazanda inmeye başladığı için "*Kur'an'ın indiği ay*" denilmiştir**.**

∗ ∗ ∗ ∗∗

وَلا تُلقُوا بأيْدِيكُمْ إلى التَّهْلُكَةِ

"Ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız."[469]

İşkâl:Âyetin, öne sürülerek bazı vecibelerin ihmal edilmesi..

Âyetin sibakına bakılırsa Allah yolunda harcama da bulunmayanlarla ilgili olduğu anlaşılacaktır. Cihada katılmayıp o yolda ihmalkâr davrananların tehlikeyle karşı karşıya olduğunu ifade etmektedir. Âyetin nüzul sebebi de bunu sarahaten açıklamaktadır. Asr-ı Saadette İstanbul kuşatması sırasında mühacirlerden biri düşman üzerine yürüyünce kimileri 'vah-vah eliyle kendisini tehlikeye atıyor' demeye başladı. Hazır bulunan Ebu Eyyüb el-Ensârî müdahale edip şöyle dedi:Âyetin anlamı sizin düşündüğünüz gibi değildir. Âyet biz, Ensâr hakkında nazil olmuştu. İslâm güç bulunca bizler şöyle düşünmeye başladık: Artık malımızla ilgilenelim. İslâm'ın bize ihtiyacı kalmamıştır.' Bunun üzerine âyet nazil oldu.[470]

Sebebi nüzulden da anlaşılacağı gibi, âyetteki *tehlike* cihad ve Allah yolunda harcamayı bırakıp yalnız kendi işlerine yönelenlerin tehlikede oldukları belirtilmişti.

∗ ∗ ∗ ∗∗

الْحَجُّ أشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ

"Hac vakti bilinen aylardır."[471]

İşkâl: Haccın her mevsimde yapılıp yapılmaması.

---

[469] Bakara, 2/195.
[470] İbn Kesir, *Tefsir*,1/358.
[471] Bakara, 2/197.

Çözüm: Bazı çevreler ayeti referans göstererek, haccın belirli bir süresinin bulunmadığını dolayısıyla her zaman yapılabileceğini iddia ederler. Bütün ibadetlerde olduğu gibi hac ibadetinin de nasıl olacağını Hz. Peygamberden öğreniyoruz. Hz. Peygamberden hac mevsiminin şevval, zilkâde ve zilhiccenin ilk on günü olduğunu öğreniyoruz.[472] Âyette geçen معلومات / *ma'lumat/belirli aylar* ile "*Bir de sayılı günlerde Allah'ı zikredin.*"[473]âyetinde geçen ايام معدودات/ *sayılı günler,* keza " *Bir de Allah ve Peygamberden Hacc-ı Ekber gününde insanlara bir bildiridir."*[474] âyetinde geçen *Yemi'l-Hacc-i'l-Ekber(En Büyük Hac Günü)* ifadeleri de hac [475]" vaktinin sınırlı olduğunu olduğunu göstermektedir;yani haccın belli günlerde yerine getirilir.

Cuma günü namaz kılınması emredilmiştir. Ancak namazın nasıl ve hangi vakitlerde kılınacağını Hz. Peygamber göstermiştir. Hac da öyledir. Kur'an "*bilinen aylar*" demiş ancak, Resûlullah hac vecibesini ifa ederek ne zaman ve nasıl olacağını göstermiştir.''

* * * * *

يَنظُرُونَ إِلاَّ أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ

"Onlar sadece Allah'ın buluttan gölgelikler içinde meleklerle birlikte gelmesini ve kendi işlerinin bitirilmesini gözetliyorlar. Oysa bütün işler Allah'a götürülür."[476]

Ayette iki işkâl bulunmaktadır.

İşkâl 1: Allah'a *gelme* fiilinin nispet edilmesi.

İşkâl 2: Allah için "*buluttan gölgelikler içinde*" ifadesinin kullanılması.

Cevap 1:

---

[472] İbn Kayyım, *Zadu'l- Meâd,* 2/102-107; Şinkitî, *Adva',* 5/234.
[473] Bakara,2/203
[474] Tevbe,9/3.
[475] Tevbe, 9/3.
[476] Bakara, 2/210.

Âyette geçen **في** / *fi* harfi cerri (**ب**/*bi*) anlamındadır. Buna göre **ياتي** fiili gelme değil, getirme anlamına gelir ve âyetin anlamı şöyle olur. "*Onlar sadece Allah ve meleklerin gölgelikler içinde bulutları getirmelerini ve kendi işlerinin bitirilmesini gözetliyorlar*."[477]

Cevap 2:

a) Âyette geçen *gelme* fiilini mecazi anlamda değil, hakikî anlamda alırsak, diğer bazı âyetlerde de[478] geçen âyetlerde olduğu gibi, herhangi bir te'vile gitmeksizin *müteşâbih* âyet cinsinden kabul edip te'vil ve tahrife de gidilmeden âyetin anlamı Allah'a havale edilir ki selef de bu yöntemi tercih etmiştir.[479]

b-Âyette ki *gelme* den kasıt Allah'ın kıyamette her türlü engeli ortadan kaldırmasıdır. Âyetin sonunda *bütün işler ona götürülür i*fadesi bu anlamı verir. Hüküm ve azamet Onundur. Onun hükmüne hiç kimse engel olamaz. Âyette meleklerden bahsedilmesi ise Allah'ın onları bazı konularda görevlendirmesinden dolayıdır.

c) Âyetin başında geçen **هل** /*hel* edatı inkâridir. Buna göre de âyetin te'vili şöyle olur: "Onlar, Allah ve meleklerin buluttan gölgelikler içinde gelip kendilerini helâk etmelerini mi istiyorlar? Böyle bir geliş muhal olduğu için söz konusu olamaz."

* * * * *

نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ

"*Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın.*"[480]

---

[477] Bkz. İbn Âşûr, *Tefsir*, 2/286.
[478] Bkz, Fecr, 21/23.
[479] Kasimî, *Mehâsin*, 1/516.
[480] Bakara, 2/223.

İşkâl. Kadının tarlaya benzetilmesinin anlamı ile âyetten meşru olmayan mahalden kadına yaklaşmanın cevazının anlaşılıp anlaşılmaması.

Cevap: Kadın tarla gibi bereketli ve hayırlı bir varlıktır. İnsan neslinin yetiştiği ve çoğaldığı bir mektep ve mekândır. Âyet, kadınlara çocuğun yetişip geliştiği mekândan; yani çocukların yetiştiği tarladan yaklaşılabileceğini belirtmektedir. O da ön tarafıdır. *"Allah'ın emrettiği yerden o(kadın)lara varın."*[481] âyeti Allah'ın emrettiği mahalli belirtmektedir. Kadına arkadan münasebeti yasaklayan bir çok sahih hadis mevcuttur. "Kadınlara dubûrden gidenler melundur."[482] Kadında çocuğun yetiştiği organ tarlaya, erkeğin sperması da tarlaya atılan tohuma benzetilmiştir. Çocuk ise bitecek ürüne benzetilmiştir**.**

*** * * * ***

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ
وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى
الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ
تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا
تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

"Emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler, onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir. Bir insan ancak gücü yettiğinde sorumlu tutulur. Hiçbir anne çocuğu sebebiyle hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarara uğratılmamalı. Onun benzeri varis üzerine de gerekir." [483]

İşkâl: Âyetin, "*Onun benzeri varis üzeride de gereklidir*" bölümü

---

[481] Bakara,2/222.
[482] Tirmizî, *Teharet* 102; Ebu Davud, *Nikah,* 45.
[483] Bakara, 2/233.

Cevap: Âyet müşkül olduğundan onu mensuh olarak addedenler olmuştur.[484] Ancak neshe gitmeden de âyetin anlamını vermek mümkündür. Âyet, çocuğun nafaka ve emzirmesiyle ilgilidir. Babası olmayan çocukların nafakalarının aynısının varisleri üzerinde olacağını belirtmektedir. Yani babası olmayan çocuğun varisi kim ise babası gibi nafakasını temin edecektir Fakir akrabaların nafakalarını zengin varisler verecektir. [485]

*** * * * ***

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Sizden olup da (dul) eşler bırakan kimseler zevcelerinin evlerinden çıkarılmadan, bir yıla kadar bıraktıkları maldan faydalanmaları hususunda vasiyet etsinler. Bunun üzerine kendileri çıkıp giderlerse kendileri hakkında yaptıkları meşru şeylerden size bir günah yoktur. Allah azizdir, hakimdir."[486]

İşkâl: Âyetin, *"Sizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler. Bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit kendileri hakkında yaptıkları meşru işlerde size bir günah yoktur. Allah yapmakta olduklarınızı bilir"* [487] âyetiyle neshedildiği iddiası.[488]

Cevap: İki âyet arasında herhangi bir çelişki olmadığı gibi âyet mensuh da değildir. Şöyle ki:Ölürlerken eş bırakanlar iki durumla karşı karşıyadırlar.

a-Kocası ölen kadınlar dört ay on gün iddet beklerler.(Bakara: 2/234)

b-Koca ölmeden karısına istediği takdirde bir yıl kalabileceğini vasiyet etmesi. Bu bir tavsiyeden ibarettir. Kadının isteğine bağlıdır. Dört ay on gün geçtikten sonra dilerse bir yıl bekler. Kimse onu çıkaramaz. İlk âyet bu

---

[484] Bkz. Kurtubî,*Tefsir*,3/226.
[485] el-Hicâzî , *et-Tefsiru'l-Vâdıh*, 1/143.
[486] Bakara, 2/240.
[487] Bakara, 2/234.
[488] Bkz. İbn Atiyye, *el-Muharreru'l- Veciz*, 1/326.

durumu tavsiye etmektedir. Dolayısıyla her iki âyet arasında herhangi bir tenakuz yoktur. İki âyet de muhkemdir.[489]

* * * * *

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ
وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ

“Allah dilseydi onlardan(peygamberlerden) sonra gelen milletler kendilerine açık deliller geldikten sonra birbirleriyle savaşmazlardı. Fakat onlar ihtilafa düştüklerinde onlardan kimi iman etti kimi de inkâr etti. Allah dileseydi onlar savaşmazlardı. Lakin Allah dilediğini yapar.”[490]

İşkâl: “*Allah dileseydi onlar savaşmazlardı*.” Allah Teâlanın savaşı dilemesi?

Cevap: Buna benzer bir çok âyet vardır. “*Allah dileseydi yeryüzündeki herkes iman ederdi.*[491], “*Allah dileseydi insanları tek ümmet kılardı.”*[492] *“Dileseydik herkese hidâyet verirdik.”*[493] Bu ve benzer âyetler insanın yaratılış gayesiyle alakalıdırlar. Allah’ın mutlak iradesini ifade etmektedirler. Allah’ın iradesinin her şeye kadir olduğunu onun iradesi dışında hiçbir şeyin kalamayacağını göstermektedir.

Allah insana hayır ile şerri, iyi ile kötüyü iman ile küfrü birbirinden ayıracak kabiliyet, irade ve akıl vermiştir. Kur’an, “*Toptan Allah’ın ipine sarılın.”* (Âl-i İmran,3/103)demektedir. Eğer Allah cebren insanlara imanı dayatsaydı herhangi bir değeri kalmazdı. İradesiz varlık durumuna düşerlerdi. Kimin hayır istediği kimin de şer istediği ortaya çıkmazdı.[494]

* * * * *

---

[489] Şa’ravî, et- *Tefsir*, 2/1028.
[490] Bakara, 2/253.
[491] Yûnus, 10/99.
[492] Hûd, 11/33.
[493] Secde, 32/13.

لا إِكْرَاهَ فِي الدِّين قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنْ الغَيِّ

“Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla sapıklık birbirinden ayrılmıştır.”[495]

İşkâl: Âyetin, görünürde “İnsanlarla Allah’tan başka ilah olmadığına benim de Allah’ın elçisi olduğuna şahadet getirinceye kadar mücadele etmekle emrolundum...[496] hadisiyle çelişiyor gibi görünmesi.

Cevap: Asıl olan dinde zorlamanın olmaması imanın, irade ve istekle olmasıdır. Zira dine girmek iman etmekle gerçekleşir. İman, Allah’tan gelenlerin kalben doğrulamasından ibarettir[497] Kalbiyle dini (Allah’ın gönderdiği esasları) kabul etmeyen birisi mümin olmaz ve dine girmez. Eşini sevmeyen bir hatunu düşünelim. Kocası eline sopayı alıp ya beni seversin ya da seni döverim, demesinin anlamı ne kadar doğru olabilir? Din de öyledir. Şiddet ve zorbalığı asla kabul etmez. İslâm’ın kılıçla yayıldığını iddia etmek de geçeklere bağdaşmaz.Zira dini kabulde zor değil ikna asıldır. Tarih açısından da bu iddia doğru değildir. İslâm’ın Mekke dönemini düşünelim. Onu koruyacak hiçbir kılıç ve gücü yoktu. Sadece Kur’an ve tebliğ yöntemi vardı. İslam bir kaç yıl zarfında Mekke ve çevresine yayıldı.

Âyet cihad farizasıyla da çelişmemektedir. Zira cihadın anlamı insanları zorla İslâm’a sokmak veya dinlerini terk ettirmek değildir. Cihad insanlara İslâm’ı götürmektir. Onlara İslâm’ı tanıtmaktır. Tevhit yolunu açmak ve yolda olan engelleri kaldırmaktır. İslâm’ı ilahi bir ilaç kabul etsek onu kullanmayanlar, başkalarına gitmesine de engel olmamalıdırlar. Karanlık aleme ışık götürmektir. Bu anlamda cihad sıcak çatışmadan ibaret değildir. Her türlü davet, tebliğ, neşriyat cihad kapsamındadır. Savaş ve cihad en son çaredir. İslâm’ın önündeki engelleri veya İslâm’ı yok etmek isteyen güç ve odaklara karşı müeyyide ve tedbirlere başvurmaktır.

---

494 R. Rıza, *el-Menâr*, 3/9.
495 Bakara, 2/256.
496 Buharî, *İman*, 17, *Salat*, 28, *Zekat*, 1; Müslim, *İman* 32; İbn Mace, *Mukaddime*, 9.
497 İbn Ebi İzz, *el-Akidetu’t-Tahaviyye*, s.331.

Bir çok âyet, İslâm'da cihadın gayesini ortaya koymaktadır. *"Sizinle savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşınız. Aşırı gitmeyin. Allah aşırı gidenleri sevmez."*[498]*,"Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldırgan tarafla savaşın."*[499]*, "Allah dileseydi yeryüzündekilerin hepsi iman ederlerdi. O halde sen insanları iman etmeleri için zorlayacak mısın?"*[500] Âyetin sonundaki *doğruluk eğrilikten ayrılmıştır* bölümü din için zorlamanın gerekmediğini doğruluk ve haklılığını göstermek ve tebliğ etmenin asıl olduğuna dikkat çekmektedir. *"Fitne kalmayınca ve din tamamıyla Allah'a ait oluncaya kadar onlarla çarpışınız."*[501]

Hadise gelince o, tevhidi yaymayı kastetmektedir. Zira "*Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed onun elçisidir.*" gerçeği tevhide bir çağrıdır. Hadis, tevhidin önündeki engellerin kaldırılmasıyla ilgilidir.

Yeryüzünden fitne ve ilhadın kalkması için İslâm bazı müeyyideler öngörür. Onlardan birisi de cihattır. Hadis de böyle bir gerçeği ifade etmektedir. İmam Şafiî'nin de dediği gibi hadisteki kıtal, öldürme anlamında değildir.[502]

Tevhidi yaymak, İslâmî vecibeleri yerleştirmek için gayret ve mücadelede bulunmak anlamındadır ki her devir için gayet normal bir faaliyettir. Gayr-i müslimlerden alınan cizye ve haraç ise müslümanlardan toplanan zekatın benzeridir. Kimi alimler de; hadiste geçen **الناس** */insanlardan* kasıt müslümanları dinlerinden döndürmeye çalışan azgın müşriklerdir demişlerdir.[503]

---

[498] Bakara,2/190.
[499] Hucurat, 49/9.
[500] Yûnus, 10/99.
[501] Bakara, 2/193.
[502] Bkz,Tatay, Muhammed, *İdahu'l -Hafiyye fi'l- Erbein i'n-Neveviyye*, s.69, Askalâni, *Fethu'l –Bâri*,1/23.
[503]Askalânî, *Fethu'l –Bâr*i, 1/105.

Buna göre âyet, dinde zorlamanın olmadığını hadis ise tevhit ve İslâmî emirlerin yayılması için cehd ve gayretin gösterilmesini emretmektedir. Herhangi bir tenakuz söz konusu değildir**.**

* * * * *

وَإِذْ قالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أرنِي كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتَى قالَ أوَلَمْ تُؤْمِنْ قالَ بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قلْبي

"İbrahim Rabbine 'Ey Rabbim ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster' demişti. Rabbi Ona 'yoksa inanmadın mı?' dedi. İbrahim, 'Hayır inandım. Fakat kalbimin mutmain olması için' dedi."[504]

İşkâl: İbrahim (a.s)'in soruyu sormadan önce kalbinin tatmin olmaması kuşkusu.

Cevap: İbrahim (a.s)'in ahiret ve ölülerin dirileceğinden asla kuşkusu yoktu. Onun isteği, inancını yakîn ve delil üzerine bina etmesiydi. Herkes inancını bu açıdan takviye etmek ister. İbrahim (a.s.) da 'imanın verdiği şevk ile kalbime düşen ümit heyecanını dindirmek, imandan bizzat görmeye,kesin bilgiden kesin müşâhedeye, hayattan hayat verilmesine geçmek istiyorum, dedi. ve asıl amacın her türlü leke kusurdan temizlenmiş ve sürekli bir kalp hayatı olduğunu ve bu şekilde Allah'ın dostu olduğunu ortaya koydu**.**[505]

* * * * *

وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْن مِنْ رجَالِكُم فإنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْن فرَجُلٌ وَامْرَأتَان مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنْ الشُّهَدَاءِ أنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا لأُخْرَى

"Erkeklerinizden iki kişi şahit tutun. Eğer iki erkek yoksa razı olacağınız şahitlerden bir erkek iki kadın (şahitlik etsin) Ta ki kadınlardan biri şaşırırsa diğeri ona hatırlatır."[506]

İşkâl: Kadınların şahitlik durumu.

---

[504] Bakara, 2/260.
[505] Krş. Yazır, *Hak Dini*, 2/888.
[506] Bakara, 2/283.

Cevap: Kadınların şahitliği konusu ulema arasında ihtilaflıdır. Erkeğin şahitliğinin ön planda olduğu yerler olduğu gibi kadının şahitliğinin daha isabetli olacağı yerler vardır. Bu bağlamda doğum, emzirme, kadınlık halleri vs. yerlerde kadının şahitliği öne geçer. [507] Hatta tek bir kadının şahitliği yeterli olur. *"Derken o iki kadından biri utana utana yürüyerek Ona gelip 'Babam, bize su çekivermenin ücretini ödemek için seni çağırıyor.' dedi. Bunun üzerine varıp Ona başından geçeni anlatınca O: 'Korkma., kurtuldun o zalim topluluktan!'"dedi."*[508]âyetine göre Hz.Mûsâ tek kadının şahitliğiyle amel etmiştir.

Âyette geçen kadınların şahitliği, borçların yazılması ve tescili bağlamında zikredilmiştir. Bu da kadının akıl yönünden eksik olduğunu ifade etmez. Âyet, kadınların unutkanlıkları ile ilgilidir. Söz konusu unutkanlık

a-Hafıza zafiyetinden midir?

b-Umursamazlık ya da ilgi duymamanın neticesi mi?

c-Kasten unutma mıdır?

Âyette bu konulara açıklık getirilmemiştir. Kanaatimize göre meselenin iki boyutu var.

a-Kadının fıtraten erkek gibi olmaması. Zira normal bir kadın ömrünün üçte biri kadarını aybaşı ve doğum süreciyle geçirmektedir. Bu da vücutta özellikle beyin hücrelerinin fonksiyonlarında etkili olmaktadır. Kadının halsizlik, zafiyet ve rahatsızlığını fark etmek zor değildir. Bu durumlar kadının sağlığını olumsuz yönden etkilemektedir.

b-Âyetin nazil olduğu dönemde olduğu gibi bu günde ticaretle uğraşan çoğunluk erkek kesimidir. Kadın daha ziyade evindedir.

Ömrünün çoğunluğu ekonomik sosyal, siyasî, kültürel etkinliklerle geçen erkekler bu konularda deneyim sahibi olmayan kadınlardan daha deneyimli

---

[507] İbn Rüşd, *Bidayetü'l –Müçtehid*, 2/463.
[508] Kasas, 28/25.

daha hassas ve daha bilgilidir. Misal olarak tarlaya ne kadar tohum atılacağı ne kadar gübre gerektiği erkek daha çok bilir. Kadının doğumu, çocuğun emzirme müddeti, aybaşı halleri yemek, nişan, evlenme, beslenme konuları da kadını daha çok ilgilendirir.

Mesele kadının eksik görülmesi değildir. Mesele, şahitliğin gerektiği davalarda daha temkinli ve ihtiyatlı olmaktır. Şahitlik konusunda erkek kadın ayrımını yapmayan hukukçular olmuştur. Tabiin dönemi fakihlerinden Ata onlardan birisidir.[509]

* * * * *

مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرُ
لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Göklerde ve yerdekilerin hepsi Allah'ındır. İçinizdekileri açığa vurursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir. Sonra dilediğini affeder dilediğine de azap eder. Allah her şeye kadirdir."[510]

İşkâl: İçimizdeki şeylerden dolayı hesaba çekilmemiz. Bunun da bazı sahih hadislerle çelişmesi.

Cevap: Âyet, "kişi, iyiliği azmeder onu yapmazsa ona bir iyilik yazılır. İşlerse ona on iyilik yazılır. Kötülüğü niyet edip onu işlerse tek günah yazılır. Onu yapmazsa ona bir şey yazılmaz.[511] hadisiyle çeliştiği için mensuh olduğunu savunanlar olmuştur.[512] Ancak, âyet üzerinde düşündüğümüzde neshinin söz konusu olmadığı ortaya çıkar.

İnsanın içinden geçenleri iki kısımda incelememiz mümkündür.

---

[509] Bkz. Karadavî, *Melâmih*, s.325.
[510] Bakara, 2/284.
[511] Müslim, İman, 203.
[512] Bkz. Şinkitî, *Advau'*, 10/284.

a-Eyleme dönüştürülmeden günah addedilmeyenler. Başkasından intikam alma, başkasını dövme, başkasının başına musibetin gelmesini arzulamak vs. Bunlar eyleme dönüşmeden günah kapsamına girmezler.

b-İradeyle pekiştirilen veya eyleme dönüştürülenler.İnsanın içine doğan hatırat kendisinden ayrılmaz bir azim haline gelse onlardan sorumlu olur. Zira bu iradesi dahilindedir. Ancak gücü üstünde hatıra gelen kuruntular azim haline dönüşmeseler onlardan sorumlu sayılmaz. Zira Allah insana gücünün üstünde bir şey yüklememiştir.

Âyetin mensuh olduğunu iddia etmek dini ortadan kaldırmaya kalkışmak anlamındadır. Zira kalbe ait bir çok şeyden sorumlu olduğumuzu Kur'an sarih olarak belirtmektedir. *"Allah sizi kasıtsız yeminlerden sorumlu tutmaz. Lakin kasıtlı yaptığınız yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutar."*[513], *"Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak göz ve gönül bunların hepsi ondan sorumludur."*[514], *"İnananlar arasında çirkin şeylerin yayılmasını arzulayan kimseler için dünyada da ahirette de elim bir azap vardır."*[515]

Sevgi, iman, şüphe hepsi kalbe ait konulardır. Müminin tüm fiil ve hareketlerini diğerlerinden ayıran ve ibadet haline çeviren niyet de kalbe ait bir husustur. Yukarıda ifade edildiği gibi kalbe doğup hemen dağılan havatır ve vesveselerden sorumlu değiliz. Zira âyette geçen "*nefislerinizdekilerden*" kapsamı dışında kalır. İfade devamlılık ve istikrar ister. Oysa gücümüz ve irademiz dışında kalbe doğup hemen dağılan havatırda devam ve istikrar söz konusu değildir.[516]

* * * * *

آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ والمؤمنون

---

[513] Bakara, 2/225.
[514] İsrâ, 17/96.
[515] Nur, 24/29.
[516] Krş. R. Rıza, *el-Menâr*, 3/138-141.

“*Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti***.***Müminler de…”*[517]

İşkâl: Her peygamber kendisine inene iman etmektedir. *iman etti* demenin anlamı.

Cevap: Âyet, Hz.Peygamberin Allah tarafından indirilen her şeye herkesten önce iman ettiğini beyan etmiştir. İnen her şeyin kendisinin değil Allah’a ait olduğunu gösterir. O, görevini şüphe ile değil iman ve yakîn ile yaptı. Onunla beraber müminlerin de zikredilmesi onlara verilen değeri ifade etmektedir.

Kur’an ve sahih hadislerle bildirildiği kadarıyla, Hz. İsa hariç, hiçbir peygamber çocukluktan peygamber olduğunu bilmemekteydi. Hz. Peygambere Cibril gelip *Allah’ın adıyla oku* deyince şaşırdı. Meseleyi ilk etapta anlamadı. Vesvese ve kalbe doğan havatır olduğunu zannetti. Hz. Hatice ve Varaka b. Nevfel’e gitti. Bu âyet, bu problemi de çözüyor.Hz. Peygamberin kalbine doğanların, şüphe ve vesveseler olmayıp, gelenlerin Allah’tan vahiy olduğu ortaya çıktı. Hz. Peygamber de onlara vahiy olarak iman etti

* * * * *

لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

“*Allah, kimseye gücünün ötesinde bir teklifte bulunmaz. Herkesin kazandığı yazarına, yüklendiği günahı zararınadır. Ey Rabbimiz, eğer unutarak veya yanılarak yaptıksa, bizi sorgulama! Ey Rabbimiz, bize, bizden öncekilere yüklendiği gibi, ağır yük yükleme! Ey Rabbimiz bize gücümüzün*

---

[517] Bakara, 2/285.

yetmediğini yükletme, günahlarımızı affet, bizleri bağışla ve bize acı! Sensin mevlâmız! Bizi seni tanımayanlara karşı yardımınla zafere eriştir."[518]

İşkâl:Âyetin başında *"Allah kimseye gücünün ötesinde teklifte bulunmaz."* denildiği halde aynı âyette *"Ey Rabbimiz bize gücümüzün yetmediğini yükletme"* denilmesi.

Cevap: Mü'minler, Allah Teâla'nın kendilerine tanımış olduğu kolaylığın devam ettirilmesini talep etmektedirler. Zira *"Yahudilerin zulüm ve Allah yolundan çevirmeleri sebebiyle onlara helal edilmiş olan çok temiz ve hoş nimetleri kendilerine yasakladık."*[519] *â*yetinde de belirtildiği gibi zaman zaman insanların yaptıkları günahlardan dolayı bazı insanlar Allah tarafından cezalandırılmışlardır. Kendilerine helal kılınan bazı şeyler ve içinde bulundukları bazı kolaylıklar kaldırılmıştır.[520]

Âyet, aynı zamanda mü'minlerin güçleri ötesinde bir teklifle sorumlu olmamaları konusunda Allah'a yapmış oldukları duanın kabul olunduğunu da göstermektedir.

(3)ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

[518] Bakara, 2/286.
[519] Nisâ, 4/160.
[520] Krş, İbn Aşur, *Tefsir,* 3/140.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ

"Sana kitabı indiren odur. Onun bazı âyetleri muhkemdir ki onlar kitabın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir."[521]

إِالر كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ

"Elim lâm Râ. Bu, hikmet sahibi ve her şeyden haberdar olan Allah tarafından ayetleri sağlamlaştırılmış, sonra da ayrıntılı olarak açıklanmış bir Kitaptır."[522]

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ

"Allah sözlerin en güzelini birbirleriyle uyumlu, tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi."[523]

İşkâl: Üç âyette değişik biçimlerde Kur'an'ı tanımlamaktadır. İlk âyette, Kur'an'da bazı âyetlerin *muhkem* bazılarının da *müteşâbih*, ikinci âyette Kur'an'ın *muhkem* âyetlerden oluştuğu, üçüncü âyette de tüm âyetlerin *müteşâbih* olduğu anlatılıyor.

Çözümü:

1-İlk âyette (3/7) Kur'an'da bazı âyetlerin anlam bakımından gâyet açık bazılarının da yorum ve tefsire açık olduğu belirtilmiştir.

2-İkinci âyette de (11/1) Kur'an'ın tüm âyetlerinin i'caz, belagat sağlamlık ve mana zenginliği cihetiyle muhkem yani noksansız olduğu anlatılmıştır.

3-Üçüncü âyette (39/23) de tüm âyetlerin, i'caz, belagat ve kusursuz olmada birbirine benzediğini ve birbirleriyle çelişmediği ifade edilmiştir. Dolayısıyla çelişki söz konusu değildir.[524]

* * * * *

---

521 Âl-i İmrân, 3/7.
522 Hûd, 11/1.
523 Zümer, 39/23.
524 Mağniyye, *el-Kâşif*, 2/12.

نّ الدِّينَ عِنْدَ اللّهِ الْإِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ
مَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللّهِ فَإِنَّ اللّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

“Allah nezdinde (hak) din İslâm’dır. Kitap verilenler kendilerine ilim geldikten sonradır ki aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler.Kim Allah’ın âyetlerini inkâr ederse şüphe yok ki Allah hesabı çabuk görendir”[525]

İşkâl: İhtilaf nedenlerinin ilmin gelmesine bağlanması. Oysa ihtilaf ilimden değil cehaletten kaynaklanması gerekir.

Cevap: İnsanlar arasındaki ihtilafın çoğu çıkar ve kıskançlıktan kaynaklanmaktadır. Âyet, ona işaret etmiştir. İlimden kaynaklanan inat ve inkâr da kötüdür. Kimisi bilir inat eder ve reddeder. Buna inkâr-i inat denir. Kimisi de bilmediği için inkâr eder. Bu da inkâr-i cehlîdir.

Kitap ehlinin bir kısmı gerçeği önceden bilmiyordu. Ancak sonradan öğrenince onu kabul etti ve inatçılarla aralarında ihtilaf baş gösterdi. Gerçeği öğrenenlerin bazıları da kıskançlıktan yanlışta kalmaya devam etti.

* * * * *

اللّهَ اصْطَفَى آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ

“Gerçekten Allah Âdem’i Nuh’u ve İbrahim’i ailesiyle İmrân hanedanını süzüp alemler üzerine seçti.”[526]

Soru: Âyette geçen *dört şahsiyet*in üstün kılınmalarının hikmeti nedir?

Cevap: Âdem(a.s)’in zikredilmesi Onun insanların atası olmasından, Nuh(a.s)’ın anılması Onun ilk Resûl olması ve tufandan kurtulan yalnız kendisi ve ona tabi olanlar olduğundan, İbrahim(a.s)’ın anılması ise peygamberlerin *ata*sı olmasındandır. Peygamberlerin çoğu onun neslinden gelmiştir.

Âyette İbrahim ailesinin seçilmesi ve anılması, peygamberlerin seçilmesi anlamına gelmektedir.Zira Onun neslini peygamberler oluşturmuştu.

---

[525] Âl-i İmrân, 3/19.

Âl-i İmrân'ın anılması ise şundandır. İmrân'ın kızı cihetiyle iki torunu vardı.

1-Hz.Yahya, İmrân'ın büyük kızının çocuğu idi.

2-Hz. İsa ise ikinci kızı Meryem'in oğlu idi. Oğlu Harun hakkında ise herhangi bir malumata sahip değiliz.

Hz.Yahya'nın doğumu bir mucize idi. Zira anne babası yaşlı iken doğmuştu. Hz. İsa'nın doğumu da bir mucize idi. Babasız ve izdivaçsız doğmuştu. Hz.Yahya Hz. İsa ve özelliklerinden dolayı İbrahim ailesiyle beraber anılmıştır.[527]

* * * * *

وَاِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ

"Ben Ona Meryem ismini koydum."[528]

Soru: Kur'an'da Hz. Meryem'den başka herhangi bir kadının sarih olarak ismiyle anılmamasının hikmeti nedir?

Cevap: Hz. Meryem'in herhangi bir kimseye eş olmadığını ima edip pâk ve Allah'a râm olmuş bir kadın olduğunu vurgulamak içindir.[529]

* * * * *

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ

"O aralık Zekeriyya Rabbine 'Ey Rabb'im bana katından temiz bir soy ihsan et. Şüphesiz sen duayı işitensin'"diye dua etti"[530]

Soru: Hz. Zekeriyya bu duayı, neden hanımı kısır kendisi de epey yaşlandığı bir zamanda yaptı?

Cevap: O, Hz. İsa'nın babasız dünyaya geldiğini ve Hz. Meryem'e de ummadığı yerden rızk geldiğini müşâhede etti. Bunun üzerine, Allah dilerse

---

[526] Âl-i İmrân, 3/33.
[527] Halidî, Salih, *el-Kassasu' l-Kur'an'i*, 1/172.
[528] Âl-i İmrân, 3/36.
[529] Rağib, *Müfredât*, (dipnot) s.766.
[530] Âl-i İmrân, 3/38.

esbap olmadan da çocuk verebileceğini anladı. Allah’ın her şeye kadir olduğunu bizzat gözleriyle gördükten sonra Allah’a dua etti.[531]

* * * * *

يَامَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ

“Ey Meryem Rabbine divan dur. Secdeye kapan ve rükû edenlerle birlikte rükû et.”[532]

Soru: Rükû, secdeden önce geldiği halde neden âyette bu tertibe uyulmamış?

Cevap: Secde namaz heyetlerinin en faziletlisi ve kulun Allah’a en yakın olduğu durumdur. Bu nedenle en önemli ve faziletli olan öne alınmıştır.[533]

* * * * *

كَرُوا وَمَكَرَ اللهُ وَاللهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ

“(Onlar) tuzak kurdular. Allah da tuzak kurdu. (tuzaklarını bozdu) Allah, tuzak kuranların hayırlısıdır.”[534]

İşkâl: Tuzak kurmanın Allah’a izafe edilmesi.

Cevap: Âyet, Yahûdilerin Hz. İsa’ya çevirdikleri komplolar bağlamında gelmiştir. Hz. İsa, ölülerin diriltilmesi dahil onlara birçok mucize gösterdiği halde onlar yüz çevirip inkâr edip Ona birçok komplo düzenlediler. Allah da onların komplolarını boşa çıkardı. Allah Teâla komplo ve hilelere son verecek tedbirlerin en güzelini gerçekleştirir. Âyette geçen **مكر** /*tuzak* asıl anlamında olmayıp sonsuz güç ve iradeyi ifade eder.[535]

* * * * *

---

[531] Krş. Şa’ravî, *Kasas*, 4/2329.
[532] Âl-i İmrân, 3/43.
[533] el-Keşmirî, *Muhammed Enver, Müşkilâtu’l- Kur’an*, s.90.
[534] Âl-i İmrân, 3/54.
[535] Şarbâsî, *Yeselüneke*, II/456.

إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا

"Allah buyurmuştu ki: Ey İsa seni vefat ettireceğim. Seni nezdime çıkaracağım. Seni inkâr edenlerden arındıracağım."[536]

İşkâl: Hz. İsa'nın vefat edip etmediği.

Cevap: Hz.İsa'nın vefat edip etmediği konusunda eskiden beri alimler ihtilaf etmişlerdir. Kimisi hayatta olduğunu ileri sürmüş, kimisi de her canlı gibi vefat ettiğini söylemiştir.

Vefat etmediğini söyleyenler şu delilleri öne sürmüşlerdir.

1. *"O'dur sizleri geceleyin kendinizden geçiren, bununla beraber gündüz kazandıklarınızı bilen, sonra belirlenmiş olan bir ecel (ölüm süreci) tamamlansın diye gündüzleri sizi uyandırıp kaldıran. Sonra O'nadır yine sonunda dönüşünüz. Sonra size neler yaptığınızı haber verecekler."*[537] *" Allah alır o canları öldükleri zaman; ölmeyenleri de uyduklarında. Sonra haklarında ölüm kararı verdiklerini alıkoyar, diğerlerini belirlenmiş bir süreye kadar salıverir. Şüphesiz ki bunda düşünecek bir kavim için deliller vardır."*[538] Âyetlerinde geçtiği gibi التوفي *et-teveffi* masdarından türetilen filler *ölüm* anlamında olmayıp *uyutma* ve *kendinden geçirme* anlamındadır.

2. Yukarıda geçen âyetin*" Seni nezdime çıkaracağım. Seni inkâr edenlerden arındıracağım."*[539]bölümü.

Vefat ettiği söyleyenler ise,

1. *"Biz senden önce hiçbir beşere ebedilik vermedik şimdi sen ölürsen onlar ebedi mi kalacaklar.*[540] *"Her canlı ölümü tadacaktır."*[541] benzeri âyetler ile,

---

536 Âl-i İmrân, 3/55.
537 En'am, 6/60.
538 Zümer, 39/42.
539 Âl-i İmrân, 3/55.
540 Enbiya, 21/34.
541 Enbiya, 21/35.

2.“Bu gün yaşayan her canlı yüz yıla kadar ölecektir.”[542] benzeri haberlerdir..

Âl-i İmrân (3/55)de geçen “*vefat ettireceğim ve nezdime çıkaracağım*” ifadesi öldüğünü göstermektedir. Zira, التوفي / *et-teveffi* kelimesi Kur’an’da asıl itibariyle *ölüm* anlamında kullanılmıştır. “*Deki sizinle görevlendirilen ölüm meleği sizi vefat ettirecek.”*[543] “*Meleklerin vefat ettirdiği.”*[544] “*Elçilerimiz Onu vefat ettirdi.”*[545] *Allah’ım beni müslüman olarak vefat ettir.”*[546] Görüldüğü gibi âyetlerin hepsinde التوفي / *et-teveffi* ahirete intikal olan *ölüm* anlamında kullanılmıştır.[547]

*Âl-i imran(3/55)’*de geçen متوفيك / *mütefeffike* kelimesi hakkında Âlusî şunları demektedir: Kelime birkaç anlama gelmektedir. En açık olanı ‘*senin ecelini bitirmek suretiyle herhangi bir kimseyi sana mûsâllat kılmadan vefat ettireceğim.*’ anlamıdır. Kelime, düşmanlarından kurtulacağını *kinayeli* olarak ifade etmiştir.[548]

Âyetin vefat ettikten sonra ki رافعك */yükselteceğim* bölümü ise makam ve itibarca yüceltme olup, cesedin yükseltilmesi değildir. Zira, Kur’an’da رفع */ref’’* kelimesi bu manada kullanılmıştır. “*Allah kimisiyle tekellüm etti. Kiminin de derecelerini yükseltti.”*[549] “*Onu yüce bir makama yücelttik.”*[550] “*Dilediğimizi yüce makamlara yükseltiriz.”*[551] “*Arş sahibi ve makamlara yücelten.”*[552] Bu ve benzer birçok âyette ‘رفع */ref’’* kelimesi ve türevlerinin manevi makama yüceltmek anlamında kullanılmıştır.

---

[542] Müslim,Fedâil,217.
[543] Secde, 32/11.
[544] Enfal, 8/50.
[545] En’âm, 6/61.
[546] Yûsuf, /10.
[547] Krş. Şeltül, Muhmut, *el-Fetâvâ*, s.61.
[548] Âlusî, Tefsir, 3/179.
[549] Bakara, 2/253.
[550] Meryem, 19/57.
[551] Yûsuf, 12/76.
[552] Gafir, 40/45.

Bazı sahih hadislerde ahir zamanda yeryüzüne ineceğine dair hadisler var.[553] Bu, her şeye kadir olan Allah'ın onu tekrar diriltmesiyle gerçekleşecektir. Ancak semada sağ olduğuna dair akidede delil teşkil edecek herhangi bir delile sahip değiliz. Bilindiği gibi akidede tevatür hadisler geçerlidir.

Hz. İsa da diğer peygamberler gibi gelmiş, Allah'ın emirlerini yaşamış, yaymış bir çok zorlukla karşılaşmış, iftira ve işkencelere maruz kalmış ve sıkıntı karşısında Allah'tan yardım talep etmişti. Allah Teâla duasını kabul etti ve *"Ey kulum seni vefat ettireceğim, nezdimde yüce bir makama alacağım. Ölümün düşmanlarının eliyle değil benim takdir ve kudretimle olacak."* şeklinde kendisini müjdelemişti.[554]

* * * * *

تُؤْمِنُوا إِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ قُلْ إِنَّ الْهُدَى هُدَى اللهِ أَنْ يُؤْتَى أَحَدٌ مِثْلَ مَا أُوتِيتُمْ أَوْ يُحَاجُّوكُمْ عِنْدَ
مْ قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

"Ve kendi dininize uyanlardan başkasına aman vermeyin. De ki: 'Doğru yol' 'Allah'ın yoludur. Size verilen gibisi başka birine veriliyor veya Rabbinizin katında size üstün gelecek diye midir bu?. De ki: Doğru nimet Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir."[555]

İşkâl: Razî, âyeti Kur'an'ın en müşkül ayetlerinden saymıştır.[556] Âyetin işkâl yönü, " أَنْ يُؤْتَى أَحَدٌ مِثْلَ مَا أُوتِيتُمْ / "*Size verilen gibisi başka birine veriliyor,*" bölümünün Allah'a mı yoksa Yahudilere mi ait olduğudur? Razî, her iki ihtimali de delilleriyle ortaya serdikten sonra herhangi bir neticeye varmamıştır.

---

553 Buharî, *Buyu'* 102, *Mezalim*, 31; Müslim, *İman*, 243; Ahmed b. Hanebl,*Müsned*, 2/492; Tirmizi, *Ahzâb süresi tefsirinde*.
554 Krş.Şeltül, *el-Fetâvâ*, s.63-64.
555 Âl-i İmrân, 3/73.
556 Razi, *Tefsir*, 3/359.

Cevap: Âyetin sibakı göz önünde bulundurulursa orada söz konusu edilen Yahudî iddialarının bir tekmilesi olduğunu görürüz. Buna göre ayete şu şekilde toplu mana vermek mümkündür: Yahudilerden bir grup, şöyle dedi: Peygamber ve müminleri sabah namazında Kudüs'e yöneldiklerinde doğrulayın. Akşam namazlarında Ka'be'ye yöneldiklerinde ise doğrulamayın. (Kıble değişikliğini kabul etmiyorlardı.) Kendinizden başkasının sözüne de güvenmeyin. Zira, bu konuda müslümanları doğrularsanız onların da kıble sahibi olduğunu itiraf etmiş olursunuz. Sizin kıblenizin meşruiyeti ortadan kalkar. Kıyamette de bizleri Allah'a şöyle şikayet edecekler: "Bunlar kıblenin değiştirildiğini bildikleri halde ona inanıp, yönelmediler." Allah Teâla, bu yersiz iddialarına şöyle cevap verdi: Hayır ey Yahudiler, izzet ve kerem sizin elinizde değildir. Allah'ın elindedir. O dilediğine verir."[557]

* * * * *

غَيْرَ دِينِ اللّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا

"Göklerde ve yerdekiler ister istemez ona teslim oldukları halde onlar (inkârcılar) Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar?"[558]

İşkâl: Âyette yer ve gökte olan her şeyin Allah'a teslim oluşundan bahsedildiği halde dünyada inkârcıların varlığı bilinen bir husustur..

Cevap: Âyetteki teslim olmaktan kasıt, her şeyin Allah'ın koymuş olduğu kevnî yasalara göre hareket etmek durumunda olduğunu ifade etmektir. İnsanın, anne batnına intikali, orada gelişmesi büyümesi, yeryüzüne gelmesi, çocukluğu, gençliği, yaşlanması ve ölmesi hep Allah'ın koymuş olduğu yasalara göre gerekleşmektedir. İnsan, ister istemez gelişmekte, yaşlanmakta ve sonunda da ölmektedir. İnsanın hücreleri Allah'ın yarattığı ve dilediği biçimde gelişmektedirler.

---

[557] Tabatabai, *el-Mizân*, 3/288.
[558] Âl-i İmrân, 3/83.

Müslüman, iradesini yaratılış gayesine göre kullanır ve Allah’a teslim olur. İnkârcı ise istemediği halde kevnî yasalara göre hayatını devam ettirmektedir.[559]

* * * * *

ـ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

“İman etmelerinden Resûlün hak olduğuna şahadet getirmelerinden ve kendilerine apaçık deliller gelmesinden sonra inkârcılığa sapan bir kavme Allah nasıl hidâyet nasip eder.”[560]

İşkâl: Allah inkârcıların hidâyet bulup İslâm’a dönmelerini istemiyor mu?

Cevap: Allah insanların iman edip hidâyeti bulmaları için gereken her şeyi göstermiş ve kolaylaştırmıştır. İradesiyle iman ederse hidâyeti bulmuş olur. Hidâyeti Allah’tandır. Zira delil, gösteren akıl veren O dur. Hidâyeti isteyip ona erişen de kulun kendisidir. Zira ihtiyari ile hidâyeti seçmiştir. İnat ve kibrinden dolayı da hidâyet ve imandan yüz çevirirse Allah onu iradesiyle baş başa bırakır. İman ve hidâyete zorlamaz. Zorlama ve cebr ile gerçekleşecek mükellefiyetin herhangi bir anlamı yoktur.

* * * * *

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الضَّالُّونَ

“İnandıktan sonra kâfirliğe sapıp sonra inkârcılıkta daha ileri gidenlerin tövbeleri asla kabul edilmeyecektir.Onlar hep sapıklık içinde kalmış kişilerdir.”[561]

İşkâl:Âyette, inkârda ileri gidenlerin tövbelerinin kabul edilmeyeceğinin belirtilmesi. Oysa *“Ey nefislerine yazık edenler Allah’ın rahmetinden ümit*

---

[559] Bkz. el-Ensârî, *Fehu’r-Rahman*, 69.
[560] Âl-i İmrân, 3/86.
[561] Âl-i İmrân, 3/90.

kesmeyin. Muhakkak ki Allah bütün günahları af eder.”[562] âyeti , tüm günahların affedilebileceğini belirtmektedir.

Cevap: Günahları iki kategoride incelememiz mümkündür.

a- Günahkârın hayatında olan; ancak vefat ettikten sonra kendisiyle kabre giden günahlar;zina, katl vs.gibi.

b-Günahkârın vefatından sonra da devam eden günahlar; bid’at, kötü çığır açma vs. Bidatçi ölür ancak bidatte açmış olduğu çığır, yazmış olduğu eser ortaya koyduğu günah ise devam etmektedir. Onun yaymış olduğu bidatin günah etkisi sürdüğü müddetçe devam edecektir. Peygamberimiz konuya dikkat çekerek şöyle demiştir. “İslâm’da kötü bir çığır açan birine, günahlarında herhangi bir azalma olmaksızın, hem kedisinin hem de onunla amel edenlerin günahları yazılır.”[563] Böyle biri (tövbe etse de) açmış olduğu kötü çığır, günah defterinin işlemesini ve devam etmesini gerektirmektedir. “Bidatçi bidatından vazgeçmedikçe Allah tövbesini kabul etmez.”[564] hadisi de bu anlamdadır. Dolayısıyla tövbenin gerçekleşmesi için bir takım şartların oluşması gerekmektedir.

Âyetin, “*İnkârcılıkta daha ileri gidenler”* bölümü, birtakım günahkârlar için günahların bir tabiat ve seciye olduğunu, günahlardan vazgeçmelerinin imkansız olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla günahlardan vazgeçmeleri ise bir iddiadan öteye geçmemekte ve *tövbe* gerçekleşmemektedir.[565]

Diğer bir te’vile göre de âyet, tövbeyi ölüme yakın bir zamana kadar geciktirenler hakkındadır. Zira *“Yoksa günahları yapıp da her birine ölüm gelince: ‘İşte ben, şimdi tövbe ettim.’ diyenlerin ve kâfir olarak ölenlerin*

---

[562] Zümer, 39/53.
[563] Müslim, *Zekat*, 69.
[564] İbn Mace, *Mukaddime*, 7; Münâvî, *Faydu’l-Kadir,* 1/72.
[565] İbn Âşûr, *Tefsir*, 3/304.

pişmanlığı fayda etmez. İşte onlara, elim bir azap hazırlamışızdır."[566]" âyeti, ölüm döşeğinde tövbenin kabul olunmayacağını belirtmiştir.[567]

Birinci izahın daha kuvvetli olduğuna inanmaktayız.Zira asıl olan âyetin geneli ifade etmesidir.

* * * * *

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ

"*Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça* '*iyi*ye *erişemezsiniz."*[568]

İşkâl: Âyet, cennete girmeyi, sevilen şeylerden Allah yolunda harcamaya bağlamaktadır. Malı olmayan fakir ne yapacak?

Cevap: Allah, herkese gücü nispetinde sorumluluk yükler. Fakir insana niçin zekat vermedin sadaka dağıtmadın demez. Âyet imkanı olanları ilgilendirir. İslâm sadaka kapsamını çok geniş tutmuştur. İnsanlığa yararlı ve meşru yoldan harcanacak her hizmet ve faaliyet sadakadır. "Adaletle hüküm etmek,[569] "İyiliği emretmek kötülükten alıkoymaya çalışmak, insanları irşad etmek[570], tesbih ve tekbir getirmek[571], insanlara eziyet veren şeyleri yollardan kaldırmak[572],her türlü iyilikte bulunmak[573], müslümanların yüzüne tebessüm etmek[574], meşru yoldan şehevî arzularını tatmin etmek[575] vs. ameller sadaka kapsamındadır.

---

566 Nisâ, 4/18.
567 es-Sebt, *el-Kavâid*, 1/117.
568 Âl-i İmrân, 3/92.
569 Buharî, *Sulh*, 11.
570 Tirmizî, *Birr*, 36.
571 Müslim, *Müsafirun*, 84.
572 Buharî, *Mezalim*, 34.
573 Buharî, *Edep*; 33.
574 Tirmizî, *Edeb*,26.
575 Ebu Davut, *Libas,25.*

Görüldüğü gibi Allah’ın rızasını kazanmak, Allah yolunda mal harcamakla sınırlandırılmamıştır. Herkes yapabildiği hayırları yerine getirerek iyiliği yakalamış olacaktır.

* * * * *

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِين

“Doğrusu insanlar için kurulan ilk mabet kesinlikle Mekke’deki o çok kutsal ve bütün alemlere hidâyet olan ibadet evidir.”[576]

Soru: Birisi Hz. Ali’ye Ka’be ilk kurulan mabet mi? diye sordu. Hz. Ali, hayır Ka’be insanlar için kurulan ilk mabettir. Ondan önce de diğer yarattıklar (melekler, cinler) ve bilmediğimiz diğer yarattıklar için, Allah tarafından mabetler kurulmuştur.[577]

Âyette, “*insanlar için*” ifadesinin kullanılması Hz. Ali’nin görüşünü desteklemektedir. Eğer böyle olmasaydı“*insanlar*” ifadesi ile sınırlandırılmazdı. Allah insanları mabetsiz bırakmadığı gibi diğer mahlukatı mabetsiz bırakmaz. Cinler ve melekler Hz. Âdem’den önce yaratılmış olduklarına göre[578] onlara da bir mabedin olma ihtimali yüksektir.

* * * * *

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ

“Ey iman edenler! Allah’tan nasıl korkmak gerekiyorsa öyle korkup gerektiği gibi sakının ve kesinlikle müslüman olarak can verin!”[579]

Soru: *Müslüman* olarak ölmek insanın elinde olmadığı halde emredilmesi.

Cevap:Âyet,dinimizde sabır ve sebat göstermemizi emretmektedir. Dolayısıyla o halde ölürsek müslüman olarak ölürüz[580]

---

[576] Âl-i İmrân, 3/96.
[577] İbn Kesir, *Tefsir*, 1/601.
[578] Bkz .Hicr, 15/27; A’raf, 7/1.
[579] Âl-i İmrân, 2/102.
[580] Ebu Bekir er-Râzî, *Enmuzecün Celilun fi Esiletin vi Ecvebetin min Ğerâibi Âyi’t-Tenzil.s.29.*

* * * * *

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا
الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ

“ O kimi yüzlerin ağaracağı, kimi yüzlerin kararacağı günde yüzleri kara çıkanlara ‘İnandıktan sonra inkâr ettiniz öyle mi? O halde nankörlü etmenizin cezası olarak azabı tadın(denilecek).”[581]

Soru:Âyette siyah tenli ve zencilerin aşağılanmaları söz konusu değil midir? Oryantalistler Afrika’da zencilere bu âyet-i kerimeyi tanıtmışlar. O gün insanların bir kısmının yüzü beyaz, bir kısmının siyah olacaktır diyor müslümanların Kitabı. “siz bu dünyada da karasınız, öbür dünyada da karasınız.” diyorlarmış.[582]

Cevap:Âyetteki siyahlık-beyazlık ten rengi ile ilgili bir konu değil. Mahcup olma ile ilgilidir. *Şöyle şöyle oldu yüzüm kızardı,* denildiği gibi âyet, bazı insanların ahiretteki kötü durumlarını beyan etmek içindir. “*O gün mümin erkeklerle, mümin kadınları önlerinden ve sağ taraflarından nurları koşarken göreceksiniz.”*[583] âyeti de ahirette parlaklık ve aydınlık içinde olmayı iman etmeye bağlamaktadır. “Allah yüzlerinize ve mallarına bakmaz, O kalpleriniz ve amellerinize bakar.”[584]

* * * * *

ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ أَيْنَ مَا ثُقِفُوا إِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللَّهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ وَبَاءُوا بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ
وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا
وَكَانُوا يَعْتَدُونَ

“*Onlar (Yahûdiler) nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah’ın ahdine ve insanların (bugün için dış yardım) himayesine sığınmadıkça kendilerine zillet*

---

581 Âl-i İmrân,3/106.
582Krş. Toptaş, Mahmut, *Şifa Tefsiri,* 2/116.
583 Hadid, 57/12.

(damgası)vurulmuştur. Allah'ın hışmına uğramışlar ve miskinliğe mahkum edilmişlerdir. Çünkü onlar, Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar ve peygamberleri bilebile haksız yere öldürüyorlardı. Çünkü baş kaldırmışlardı ve aşırı gidiyorlardı."[585]

İşkâl: Âyet,Yahûdilerin zillet içersinde yaşadıkları, Allah'ın hışmına uğradıkları ve miskinliğe mahkum edildiklerinden bahsetmiştir. Bunun bu günkü konumlarıyla izahı.

Cevap: Yahûdiler, tüm dünyada dağınık ve zillet içersinde azınlıklar olarak yaşamaktadırlar. İdare etme yerine idare edilmektedirler. Hiçbir devlette idare ellerinde değildir. Yahudiler, dış yardımlarla ayaktadır. Arkalarındaki güç ve destek geri çekildiği an Yahudilerin varlığı tarihe karışacak.

Âyette geçen **حبل** /*habl* sözcüğü insanlardan gelecek maddî manevî desteklere dikkat çekmektedir. Yardım etme ve kurtarmak için art arda gelen yardım yukarıdan yardım için sarkıtılan ipe benzetilmiştir.[586]

* * * * *

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

"Ey iman edenler öyle kat kat katlayarak faiz yemeyin ve Allah'tan korkun umulur ki kurtuluşa eresiniz." [587]

İşkâl: Âyette kat kat faiz yemenin yasaklanıp az olanının helal olma ihtimali.

Cevap: Âyet, haram olan faiz oranını belirtmemiştir. O, her dönemde olduğu gibi özellikle de Kur'an'ın indiği dönemde insanlar arasında süregelen ve kat kat faiz almayı gören bir geleneği yasaklamaktadır. Faiz ile görünürde mal kat kat arttığı için, âyetle söz konusu uygulama yasaklanmıştır.

---

[584] İbn Hanbel, *Müsned,* 2/238.
[585] Âl-i İmrân, 3/112.
[586] Bkz.Râğib,*Müfredât.s.217.*
[587] Âl-i İmrân, 3/130.

Çağdaş müfessir Tahir b. Aşur başka bir yaklaşımla âyeti şöyle tefsir etmiştir: Bu âyet faizin her çeşidini yasaklayan "*faiz yiyenler şeytan çarpmış kimselerin kalktığı gibi kalkarlar. Allah alışverişi helal faizi de haram kıldı*.[588] "*Ey iman edenler Allah'tan korkun ve eğer gerçek inananlar iseniz faiz hesabından kalan miktarı almaktan vazgeçin. Eğer böyle yapmazsanız (faiz almaya devam ederseniz) Allah ve O'nun Resûlü ile savaşa girdiğinizi bilin."*[589] âyetleri inmeden önce inmiştir. Kat kat yemeyi yasaklayan âyet kesin harama geçiş için bir hazırlık dönemiydi.[590] Böyle bir tedricin içki yasağında da uygulandığını hatırlarsak İbn Aşur'un yaklaşımının olabilirliği ortaya çıkar.

İçki yasağından sonra her miktardaki içki yasaklandığı gibi yukarıda geçen kesin hüküm ifade eden âyetlerle de faizin her miktar ve çeşidi yasaklanmıştır. Fazla içki içen, ihtikar yapan birine, "*bunca içki içme ihtikar yapma"* dediğimiz zaman "*az içki iç*," "*az ihtikar et*" anlamı çıkmaz. Keza çokça zulm eden birine " *bu kadar zulüm etme*" dediğimizde, " *o halde az zulmederim'* neticesi çıkmaz.

* * * * *

وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ

"Ve koşuşun Rabbinizden bir bağışlanmaya ve takva sahipleri için hazırlanmış genişliği(veya teşhiri) yer ve gökler kadar olan Cennete."[591]

İşkâl: Âyette geçen **عرض** /*ard* kelimesinin *genişlik* anlamında mı yoksa *teşhir* anlamında mı kullanılmış olduğu.

Cevap: Âyette, **عرض** /*ard* kelimesi uzunluğun karşıtı olan genişlik anlamında kullanılmamıştır. Zira genişliği gökler kadar olan cennetin göklere

---

[588] Bakara, 2/275.
[589] Bakara, 2/278-279.
[590] İbn Âşûr, *Tefsir*, 4/85.
[591] Âl-i İmrân, 3/133.

yerleşmesi mümkün olmaz. Bu nedenle **عرض** /*arz* kelimesi *teşhir* ve *izhar* anlamındadır. Bu dünya, yer ve gökleriyle insanlara teşhir edildiği gibi cennet de taban , tavan ve içindekilerle müminlere arz edilecektir. Nitekim, "*eşyayı satışa arz ettim*." ifadesi de bu anlamdadır. "*Ve o gün cehennemi kâfirlere teşhir ile göstermişti*."[592]

Cehennem teşhir edildiği gibi cennet de teşhir edilecektir. Buna göre âyetin meâli şöyle olur: "*Yer ve gökleriyle teşhir edilecek olan cennete....*"[593]

عرض /*arz* kelimesini *genişlik* anlamına da almamız mümkündür Zira ahirette dünya ,kâinat yok olacaktır.Âyette, genişliği göklerle yer kadar olan cennetin büyüklüğüne dikkat çekilmiştir.

* * * * *

إ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ فَأَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلَى
مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

"*O zaman peygamber arkanızdan sizi çağırdığı halde siz durmadan (savaş alanından) uzaklaşıyor hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. (Allah) size keder üstüne keder verdi ki bundan dolayı gerek elinizden gidene gerekse başınıza gelenlere üzülmeyesiniz. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.*"[594]

İşkâl: Keder, üzüntünün nedeni olduğu halde, sanki üzülmemek için keder öngörülmüştür.

Cevap: Âyetin "üzülmeyesiniz" bölümü önceki âyette geçen "Allah sizi bağışladı" bölümüne bağlıdır. Buna göre âyetin anlamı şöyle olur: "*Üzülmeyesiniz diye Allah sizi bağışladı.*" Âyeti şöyle tevil etmek de mümkündür: Allah sizlere hezimet ve öldürmeyi tattırdı ki bu sayede ibret alıp terbiye olasınız. Sabreder zorluklara alışıp Allah ve Resûlüne itaatte zaafa

---

[592] Kehf, 18/100.
[593] Keşmirî, *Müşkilât*, s.157.
[594] Âl-i İmrân, 3/153.

düşmez devam edersiniz. Elde edemediğiniz ganimet, dünya metaı ve başınıza gelen musibetlerden dolayı üzülmeyesiniz.”[595]

* * * * *

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِأَنْفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ

“*İnkar edenler sanmasınlar ki kendilerine mühlet vermemiz onlar için daha hayırlıdır. Onlara ancak günahlarını artırmaları için mühlet veriyoruz.”*[596]

İşkâl: Günahların artması için Allah’ın mühlet vermesi

Cevap: Problem, insanın iradesini kötüye kullanmasından kaynaklanmaktadır. Allah, insanı hem şerri hem de hayrı kabul edilebilecek güçte yaratmıştır. Zaman mefhumu, hem hayrın hem de şerrin işlenebileceği bir zarftır. Âyette geçen “*günahlarını artırmaları*” kendi iradelerine izafe edilmiştir. Allah herkese seçme ve irade özgürlüğü vermiştir. İnkârcılara mühlet vermesi de davranışlarını gözden geçirmeleri içindir. Ancak, onlar iradelerini ters yönde kullanarak günahlarını artırmaktadırlar.[597]

Allah’ın mühlet vermesi, sınıfta kalan öğrencilere tanınan *ek sınav hakkı*’na benzetilebilir. Ancak öğrenciler tembellik ve çalışmamada ısrar ederlerse dersler daha da ağırlaşır ve bildiklerini unuturlar, dolayısıyla sınıfta kalırlar. İmtihanın tanınması çalışan öğrencilere nimet olduğu gibi, lâkayt öğrenciler için de sıkıntıdır.

* * * * *

لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ

---

[595] Şinkitî, *Adva’*, 10/49.
[596] Âl-i İmrân, 3/178.
[597] Esed, *Kur’an Mesajı*, 1/126.

"İnkârcıların(refah içinde) diyar diyar dolaşması sakın seni aldatmasın."[598]

İşkâl: İnkârcıların başka bir anlatım ile batıl ehlinin refah içinde olmalarının izahı.

İşkâlın Giderilmesi: Allah, batıla geçici zaferi gördüğünde, taşkınlığını artırması için mühlet verir. Bu durum inkârcıları aldatır. Batılın azma dönemi hakkın zafer için hazırlık dönemidir. Altın ve gümüşün ateş içine atılması yabancı maddelerden arınıp, asıl cevheri bırakmak içindir.İmtihan müminlerin içindeki zararlı ahlakı eritir ve onları *ihlas* makamına yükseltir.[599]

Batılın üstün gelmesinin diğer bir hikmeti de mümin ile münafığı birbirinden ayırmasıdır. Bu konuda Çağdaş Alim Mübârekfürî şunları der: Eğer devamlı olarak müslümanlar galip gelseler müslümanların arasına birçok münafık katılır, sadık ile hain birbirinden ayrılmaz. Bu da imtihanın hikmetini ortadan kaldırır. Sünnetulah gereği müslümanlar mağlup olunca münafıklar ortaya çıkmaktadırlar."[600]

Batılın üstünlük sağlaması, hak ehlinin uyanmalarına ve ona göre hazırlık yapmalarına vesile olur. Allah'ın hiç kimseye nesep yakınlığı söz konusu değildir. İnsanların yakınlığı sünnetullah'a olana yakınlıklarıyla orantılıdır. *"Müminlere yardım etmek üzerimize bir haktır."*[601]

Batılın üstünlüğü de batıldır. Yani insanlara ve batıl taraftarlarına herhangi bir şey kazandırmamaktadır. Hırsızların kurmuş oldukları şebekeyi görmüyor muyuz? İşlerini açığa vurmamak için kendi aralarında yaptıkları yemine saygı duymakta ve sırlarını açığa vurmamaktadırlar. Fakat bir nebze sonra şebeke dağılır ve ihtilaf ederlerse yaptıkları ortaya çıkar.[602]

---

[598] Âl-i İmrân, 3/196.
[599] Reşid Rıza, *Menâr*, II/162.
[600] Mübârekfürî, *er-Rahiku'l- Mahtum*, s.277.
[601] Rum, 30/47.
[602] Karadâvî, *Hak Mefhumu*, s.95.

Âyette de belirtildiği gibi, zafer ve galibiyet kamil anlamda iman etmeye bağlanmıştır. Filistinli bir genç ile İsrailin Sabık Savunma Bakanı arasında geçen şu düello bu gerçeği ortaya koymaktadır.

Bakan, gençle musafaha için elini uzatır. Genç elini vermek istemez nedenini sorunca genç şöyle der: “Siz Yahûdiler İslâm’ın düşmanlarısınız, hürriyetimizi çiğnediniz. Sizin hakkınızda peygamberimiz şöyle demiştir. “Ey müslümanlar! Siz Yahûdilerle savaşmadıkça kıyamet kopmaz. Taşlar bile sizin aleyhinizde bize yardım edecekler[603]. O günlerin yakın olacağına inanmaktayız.” Yahudi zoraki bir tebessümle şöyle cevap vermiş: “Söylediğin konu doğrudur. Bizim de kitaplarımızda geçer. Fakat bunun ne zaman ve nasıl gerçekleşeceğini bilmiyor musun? Sizden İslâm diniyle izzet ve şeref duyan bizden de tarih ve kültürünü reddeden bir toplum çıkarsa okuduğun hadisin söylediği gerçekleşir.”[604]

Mağlup olan hak değil, ancak ilahî yasalara riâyet etmeyen kusurlu taraftarlarıdır. Galip olan da inkârcılık veya batıl değil, sünnetullaha göre tedbir alan ve hareket eden kesimdir. “*Rahman*” sıfatının bir tecellisi olarak bu dünyada sünnetullaha göre hareket eden herkes çalışmasının karşılığını alacaktır. Yani mağlubiyetin nedeni hak ehlinin çaresizliği ve ona gereken hazırlığı yapmamalarıdır.

Bazen de hezimet olarak görülen neticeler aslında hezimet olmayıp zaferdir. Çağdaş Alim M. Ebu Zehra şunları der: Uhud savaşını hezimet kabul etmek yanlış olur. Zira Hezimet, bir tarafın savaş cephesini terk etmesi demektir. Oysa *Uhud*’da müşrikler savaşı bırakmak zorunda kalmışlardı. Müslümanların azmi kırılmadı. Resûlullah düşmanı kovaladı. Kur’an, iki tarafın yaralarından bahsetmektedir.[605]

Mağlubiyet gibi görülen *Uhud* bize şu iki dersi verdi.

---

[603] Buharî, *Cihad*, 94.
[604] Keylânî, İsmail, *Faslu’d-Din, Ani’d- Devle,* s.268.

1-Müslümanlar arasında dünyalık için çarpışan bir kesimin bulunduğu ortaya çıktı.

2-Ganimet için çarpışanlar düşman ile mücadele yerine ganimet için didindiler. Onun için düşmanı yenemediler.[606]

Netice, müslümanlar arasında zaman zaman görülen mağlubiyet İslâm'ın değil sünnetullaha riâyet etmeyen kusurlu müslümanlarındır. Galibiyet de inkârın değil, sünnettulah'a riayet edilerek yapılan hazırlık ve çalışmanındır. *"Ey Resûl'üm inkârda yarışanlar sonra kaygı vermesinler çünkü onlar Allah'a hiçbir zarar veremezler. Allah onlara ahiretten yana bir nasip vermemek istiyor onlar için çok büyük bir azap vardır."*[607]

---

[605] Ali İmran, 3/140.
[606] Bkz. Ebu Zehra, *Hatemu'n- Nebiyyin*, 2/864; Candan, Abdülcelil*, Kur'an'da Hak Batıl Mücadelesis,161*.

[607] Âl-i İmrân, 3/176.

(4) NİSÂ SÛRESİ

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا
نِسَاءً وَاتَّقُوا اللهَ الَّذِي تَتَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

"Ey insanlar sizi tek bir nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının. O Allah'a karşı gelmekten korkun ki, siz Onun ve rahimlerin (akrabalık) hürmetine birbirinizden istekte bulunursunuz. Şüphesiz ki Allah, üzerinizde gözcü bulunuyor. "[608]

İşkâl: Âyette geçen نفس /*nefs*ten gaye Âdem'in nefsi mi yoksa Âdem'in cinsi mi olduğu.

Cevap: Bazı alimler, Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in cinsinden olduğunu yani O da insan olarak yaratılmıştır. Allah Teâla, Âdem'i kudretiyle topraktan yarattığı gibi, Hz. Havva'yı da "*ol*" emriyle yaratmıştır,demişlerdir. Dolayısıyla Âdem ile Hz. Havva'nın evliliği iki ayrı cinsin evlenmesi biçiminde gerçekleşmiştir ki bunda herhangi bir problem yoktur..[609]

Nitekim *"Kaynaşmanız için size kendi (cinsi)nizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhameti peyda etmesi de onun (varlığının) delillerindendir."*[610] âyetinde من / *min* harfinin *beyan* için geldiğini göstermektedir.Yani size insan cinsinden eşler yarattı. Buna göre Hz. Havva, Hz. Âdem'in bedeninden değil cinsinden yaratıldı.[611]

---

[608] Nisâ,4/1
[609] Bkz.Reşid,Rıza, *el-Menâr*,4/330.
[610] Rûm, 30/21.
[611] Bkz. Reşid, Rıza, *el-Menâr*, 4/330.

Diğer kesim de Hz. Havva Hz.Âdem’in kaburga kemiğinden yaratıldı.”[612] hadisini öne sürerek Hz. Havva’nın Hz. Âdem’in kaburga kemiğinden yaratıldığını söylemişlerdir. Buna göre de ikisinin evlenmesinde herhangi bir problem yok. Zira Hz. Havva’nın yaratılışı diğer insanlar gibi mutat yerlerden olmamıştır. Yani önce ‘*rahm*’e oradan da dünyaya intikal biçiminde olmamıştır. Her iki durumda Allah’ın kudretine muhalif değildir.

Hz. Âdem ve Hz. Havva’ya evlenme iznini veren Allah’tır. Kendilerinden sonra gelenler için evlenme izin ve yasağını koyan da O’dur. İnsanlığın çoğalması için geçici olarak bazı yasaklara müsaade etmesi onun hikmetine aykırı değildir. Ancak, âyette جعل /*ceale* yerineخلق /*haleke* fiilinin gelmesi yeni bir yaratılış olduğunu gösterir. Zira, Hz. Havva Hz.Âdem’in eğe kemiğinden yaratılsaydı, “*Ceale minha zevcehâ*” ifadesi kullanılacaktı. Zira جعل /*ceale* fiili aynı maddeden yaratıldığını gösterir. Hz. Havva’nın Hz. Âdem’in eğe kemiğinden yaratıldığını söyleyen hadiste[613] *teşbih* vardır. “*İnsan aceleden yaratılmıştır.”*[614] âyetinde olduğu gibi, kadının, çok latif ve nazik bir varlık olduğu vurgulanmak istenmiştir. Yani kadına iyi davranılmalıdır. Hassas ve latif bir varlık olduğu için kırılabilir. Onun da kırılabilecek malzemenin korunması ve itina gösterilmesi gibi muamele görmesi gerekir.

* * * * *

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلَّا تَعُولُوا

“*Eğer yetimlerin haklarına riâyet etmemekten korkarsanız beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer ve dörder alın. Ve eğer bu takdirde adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız o zaman bir kadın ile veya sahibi*

---

[612] İbn Mace, *Taharet*, 77; Buharî; *Nikah*, 79; Müslim, *Reda’*, 65.
[613] Buharî, *Enbiyâ* 1, *Nikah* 8.
[614] Enbiyâ 21/37.

bulunduğunuz cariye(savaş esiri) ile yetinin. Bu azmamanız için haksızlık yapmamanız için daha elverişlidir. ”[615]

Âyetteki Müşkülât:

a-Âyetin baş kısmı yetimlerin haklarına riâyet etmekten bahsederken sonraki bölümde evlilik konusu ele alınmıştır.

b-Birden fazla kadınla evlilik problemi.

Cevap:

a-Âyette geçen *yetim* ve *kadınlar* her zaman için mağdur edilmeye müsait kesimlerdir. Âyet, yetimlere şefkat, merhameti ve aralarında adaletle davranmayı emrederken aynı muameleyi kadınlar için de söz konusu etmiştir. Onlara da merhamet emredilmiş, birden çok iseler aralarında adaletle davranmak farz kılınmıştır. [616]

b-Asrımızda en çok tartışılan konulardan biri de çok kadınla evliliktir. Bu konuda özellikle bilmemiz gereken konu, birden fazla kadınla evliliğin bir emir olmayıp bir ruhsat oluşudur. Kur'an, eşler arasında adaleti emretmiştir. Aksi halde bir eşle yetinmeyi farz kılmıştır.[617] Peygamberimiz eşleri arasında adaletle muamele etmeyenlerin felçli ve yarım bir insan olarak haşrolacaklarını belirtmiştir.[618]

İslâm evrensel bir dindir. Emir ve yasakları da evrenseldir. Belirli bir zamanla sınırlı değillerdir. Bir takım kadınlar kısırdırlar. Kocaları da çocuk sahibi olmak ister. Bazıları da bedensel bazı özürlerden dolayı kocalarını tatmin edememektedirler. Bazı dönemlerde kadınların sayısı erkeklerden fazla olmuştur ki istatistikler şimdiye kadar kadın sayısının erkeklerden her zaman daha fazla olduğunu göstermektedir. Tüm bu şartlar bazen birden fazla evliliğin gerekli olabileceğini göstermektedir. Müsaade edilmediği taktirde

---

[615] Nisâ, 4/3.
[616] İbn Kuteybe, *Te'vilu Müşküli'l- Kur'an*, s.72.
[617] Nisâ, 4/4.
[618] İbn Mace, *Nikah*, 47.

gayri meşru birleşmelerin önüne geçilmez. Batılı bir düşünür ölüm döşeğinde bu gerçeği şöyle ifade etmiştir. "*Ben ibreti alem olsun diye evliliğinde tek eşle yetinen bir şahsı merak ediyorum*."

Kadın, evlilik akdi esnasında kocasına başka bir kadınla evlenmemeyi şart koşma hakkına sahiptir. Bu durumda erkek ikinci bir kadın alamaz.[619]

* * * * *

وصيكم الله في أولادكم للذكر مثل حظ الأنثيين

"Allah sizlere, miras taksiminde çocuklarınız hakkında, erkeğe iki dişi payı verilmesini emrediyor..."[620]

Soru 1: Erkekler neden kadınların iki misli miras almaktadırlar?

Cevap: Erkek mutlak anlamda kadının iki katını almamaktadır. Kadının mirastan erkek kadar hatta daha çok hisse aldığı durumlarda vardır. *"Eğer bir erkek veya kadının ana babası ve çocukları bulunmadığı halde (kelâle şeklinde) mali mirasçılarına kalırsa ve bir erkek veyahut bir kız kardeşi varsa her birine altıda bir düşer."*[621] Görüldüğü gibi, burada kadın ve erkek eşit miktarda;yani altıda bir almaktadırlar. İslâm miras hukukuna göre mesela bir kadın ölür geriye koca, anne, iki öz; yani ana baba bir erkek kardeş, ile ana bir kız kardeş bırakırsa, ana baba bir kız kardeş altıda bir alacak. Ana baba bir erkek kardeşler ise altıda biri aralarında paylaşacaklardır. Buna benzer bir çok örneği fıkıh kitaplarında bulmamız mümkündür. Çalışmamız daha fazla detaya müsait olmadığından iki örnek vermekle yetindik

Erkeğin evlenme masrafı ve eve yapacağı harcama yanında anne babasına çocuklarına fakir kardeş ve akrabalarına da aldığı paydan harcama mecburiyeti vardır. Kadına ise böyle bir sorumluluk yoktur. Erkek evlenmek için uğraşı

---

619 Karadâvî, *Melâmih*, s.356.
620 Nisâ, 4/11.
621 Nisâ, 4/12.

verecek hazırlık yapacak, ev kuracak, çeyiz hazırlayacak, evleneceği eşine ve doğacak çocuklara harcayacaktır. Kız ise aldığını olduğu gibi saklayacaktır. Dolayısıyla kızın biriktirme ve mal sahibi olma imkanı erkekten çoktur.

Soru 2: Aynı âyette,vasiyetin yerine getirilmesi neden borçların ödenmesine takdim edilmiştir?

Cevap: Genelde insanlar vasiyetlerden önce borçları sahiplerine iade edip vasiyetleri yerine getirmede ihmal gösterirler. Vasiyette borçlar dahil birçok önemli konu bulunabilir. Vasiyet, genelde borçların miktar ve sahiplerini de açıklamaktadır. Borçlar ödenmeden önce vasiyete bakılırsa borçların durumu da açıklanmış olur. [622]

* * * * *

وَمَنْ يُطِعْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ(13 وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ

"… Her kim Allah'a ve O'nun peygamberine itaat ederse, Allah onu içlerinde sonsuza dek oturmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Bu ise büyük kurtuluştur." "Her kim de Allah'a ve Peygamberine isyan edip onun sınırlarını aşarsa Allah onu, içinde sonsuza dek kalmak üzere bir ateşe sokar ve ona alçaltıcı bir azap vardır."[623]

İşkâl: İlk ayette cennet ve cennetliklerden bahsederken hem kendileri **خَالِدِين** hem de **جَنَّاتٍ** *çoğul* olarak zikredilmişlerdir. İkinci ayette ise cehennemliklerden bahsederken hem kendileri **خالدا** hem de ateş **نارا** *tekil* olarak gelmiştir.

Cevap: Cenette değişik buluşma ve bir araya gelme yerleri vardır. Bu nedenle hem cennet hem de içindekiler *çoğul* olarak gelmiştir. Cehennemden bahsedilince de *ateş* ve içindekiler *tekil* olarak gelmiştir. Zira, onlar için cennetliklerin aksine değişik nimetler ve gezinti ve buluşma yerleri yoktur.

---

[622] Bkz, İbnu'l- Arabî, *Ahkâm*, 1/344.

Her zaman halleriyle başbaşadırlar. Sanki, ateşten bir tabutun içindedirler. Kur’an, onların yalnızlığına işaret için hem yerlerin hem de kendilerini *tekil* olarak anmıştır.[624]

∗ ∗ ∗ ∗ ∗

وَاللاَّتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي
الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللهُ لَهُنَّ سَبِيلاً

“Kadınlarınızdan zina edenlerin aleyhlerine aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, ölüm onları alıp götürünceye veya Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedin.”[625]

İşkâl: Diğer cezaların aksine neden zina suçu için dört şahit istenmiştir?

Cevap: Zina eylemini iddia eden birinin önünü kesmek, insanlardan cezayı kaldırmak ve menfur suçu örtbas etmek içindir. Allah’ın cezayı koymadaki maksadı, insanları cezalandırmak olsaydı diğer davalarda olduğu gibi yemin veya iki şahitle yetinilecekti. Resûlullah da en ufak bir şüphede cezaları kaldırmayı önermiş, dört şahidi bulunmayanların teşhir edilmemeleri tavsiye buyurmuştur: “Kime bu çirkin eylemden bir şeye bulaşırsa onu teşhir etmesin.”[626]

∗ ∗ ∗ ∗ ∗

وَاللاَّتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي
الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللهُ لَهُنَّ سَبِيلاً وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَآذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا
فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا

“Kadınlarınızdan fuhuş(eşcinsellik) yapanlara karşı içinizden dört şahit tutun. Eğer şahitlik ederlerse O kadınları ölünceye kadar ya da Allah kendileri için bir yol açıncaya kadar evlerde tutun. Fuhşu(eşcinselliğe) içinizden iki erkek yaparsa onlara eziyet edin. Bu ikisi tövbe eder durumlarını

---

[623] Nisâ, 4/13-14.
[624] Ubeydi, Hammad , *eş-Şatibî, Ve Mmakasidu’ş-Şeria*, s.72.
[625] Nisâ, 4/15.

düzeltirlerse onlara eziyetten vazgeçin. Muhakkak ki Allah ilim ve hikmet sahibidir."[627]

İşkâl 1: İki âyetin mensuh olma iddiası.

Cevap: Âyette geçen الفاحشة/*el-fahişe* kelimesi Tabiin dönemi büyük müfessirlerinden Mücahid'e göre zina olmayıp *eşcinselliktir*. Birinci âyet kadınlar arasındakini işlerken ikinci âyet de, erkekler arasındaki *livata* yani homoseksüellik eyleminin cezasını beyan etmektedir.[628]

İşkâl 2: Birinci âyette kadınların çoğul sığasıyla anlatılması.

Cevap: erkeklere nazaran, kadınlar arasında eşcinsellik daha yaygındır. Bu nedenle onlar *çoğul* kipiyle gelmiş. Erkeklerde ise oran daha düşük olduğundan *iki ile* yetinilmiştir. [629]

* * * * *

فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً

"O halde hangisiyle nikah ile münasebette bulundunuzsa mehirlerini kendilerine bir farz olarak verin."[630]

İşkâl 1: Âyetin *muta*' nikahının cevazına delil teşkil edip etmemesi.

Cevap: Önceki âyette nesep, süt emme ve hısım akrabalığından dolayı nikahlanması haram olan kadınlar belirtildikten sonra bu âyet de onun devamı niteliğinde olup, evli kadınların da önceki âyette belirtilen kadınlar hükmünde olup nikahlanmalarının haram olduğu belirtilmiştir. Keza âyette savaşlarda esir alınan kadınların özel durumları belirtildikten sonra, kadınlara evlilik münasebetiyle yapılacak malî yardımdan bahsedilmiştir.[631]

Âyette geçen *istimta'*, yararlanmak anlamında olup kadından gelen maddî ve manevî yararlanmaya karşılık vefa borcunun ödenmesinden bahsetmiştir.

---

626 Malik, Muvatta, *Hûdud*, 12.
627 Nisâ, 4/16.
628 Reşid, Rıza, *el-Menâr*, 4/435.
629 Reşid, Rıza, *el-Menâr*,a.g.e., 4/440.
630 Nisâ, 4/24.
631 Müslim, *Reda'*, 59.

Dolayısıyla *mut'a* nikahıyla herhangi bir alakası yoktur.[632] Âyette geçen اجور /*ücûr* ise *ecrin* çoğulu olup ücret ve mükafat anlamındadır. Maddî mükafattan ziyade manevî mükafat ve fedakârlığı ifade eder.[633]Bu nedenle âyet, maddî-manevî yarar sağlayan her türlü hak ve mükafatın kendilerine verilmesini bir farz olarak belirtmiştir. Âyetten kadınlara sunulacak manevî mükâfat anlaşıldığı gibi, evlenme akdi esnasında verilen mihir de anlaşıldığını *"O kadınları velilerinin izniyle nikahlayın ve onlara (mihirlerini) verin."*[634], *"Onlara mihirlerini verdiğinizde..."* [635], *"Mihirlerini verdiğin eşlerini sana helal kıldık."*[636], *"Mihirlerini vermemiz koşuluyla onlarla evlenmenizde bir sakınca yoktur."*[637] âyetlerinden anlıyoruz.[638]

Geçici nikah anlamına gelen, *muta'* nikahına diğer bir çok yasak gibi İslâm'ın ilk dönemlerinde zaruretten dolayı müsaade edilmişti. Ancak sonunda Resûlullah tarafından yasaklandı.[639]

Mut'a nikahı, Ehl-i sünnet ve Şia arasında amelî ihtilafların en önemlilerindendir. Mezhep taassubuna düşmeden şunu dememiz mümkün; *Muta'* nikahı, kadını şehevî arzuları yerine getirmede kullanılan bir meta haline getirip bu nikahtan doğacak çocukların başı boş bırakılmalarına ve ailenin dağılmasına neden olup kadının onuru ve ailenin İslâm'daki konumuyla bağdaşmaması yasaklama neden ve hikmetlerini ortaya koymaktadır.

İşkâl 1: Âyetin sonunda Allah'ın ilim ve hikmet sahibi olduğunun geçmiş zaman fiiliyle كان/*kâne* ile ifade edilmesi.

Cevap: Kur'an'da كان/*kâne* fiili beş anlamda kullanılmıştır.

---

[632] es-Sayis, *Ahkâm*, 1/435.
[633] Rağib, *Müfredât*, s.64; Bkz.Yûnus, 10/72,Yûsuf, 12/57.
[634] Nisâ, 4/25.
[635] Maide, 5/5.
[636] Ahzâb, 33/50.
[637] Mumtehine, 60/10.
[638] Bkz, Er-Râzî, *Tefsir*, 4/40; Âlusî, *Tefsir*, 5/6.
[639] Müslim, *Nikah*, 21; Malik Muvatta, Hadis no: 542.

1-Ezel ve ebedi bildirme anlamında: Yukarıda geçtiği gibi, Kur'an'ın birçok ayetinde Allah ile ilgili sıfatlar bu çeşittir.

إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا

"*Namaz, müminlere belirli vakitlerde yazılı bir <u>farzdır</u>.*[640] Ayetinde geçen **كانت**/*kânet* fiili de ebedilik bildirmektedir.

2-Geçmiş zamanı bildirme anlamındadır. وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ

"*Şehirde dokuz çete <u>vardı</u> ki, onlar yerde bozgunculuk yapıyor, iyilik yapmaya yanaşmıyorlardı.*"[641]

3-Hazır zamanı ifade eder. كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ "*Siz insanlar için çıkarılmış en <u>hayırlı ümmetsiniz</u>.*[642]

4-İstikbal anlamına gelir. يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا "*Adaklarının yerine getirirler ve şerri yaygın <u>olacak</u> bir günden korkarlar.*"[643]

5-Bir halden bir hale geçişi ifade eden **صار**/*sâre* anlamında kullanılır. **إلا** إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ "*Yalnız iblis kibirlenmek istedi ve kafirlerden <u>oldu</u>.*"[644]

Ayetlerde olduğu gibi, Allah için kullanılan **كان** / *kâne* belirli bir zaman için değil, ezel ve ebet anlamında kullanılmıştır.[645]

* * * * *

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ
قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ
وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا

---

[640] Nisâ, 4/103.
[641] Neml, 27/48.
[642] Âl-i İmrân, 3/110,
[643] İnsan, 76/7.
[644] Sad, 38/74.
[645] Bkz.Râzî,Ebubekir , *Enmuzec Celile fi Esile ve Ecvibe min Ğerâibi't –Tenzil*, s.96-97.

“ Erkekler, kadınları Allah’ın onlardan bazılarına diğerlerinden daha fazla bağışladığı şeylerden harcayarak koruyup gözetirler. Bunun için iyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah’ın korumasını emerttiği şeyleri, kocalarının yokluğunda da korurlar. Serkeşlik etmelerinden endişe ettiğiniz kadınlara gelince, önce kendilerine nasihat edin, sonra yataklarında yalnız bırakınız, yine dinlemezlerse dövün. İtaat ettikleri halde onları incitmek için bahane aramayın. Çünkü Allah çok yüksek çok büyüktür.”[646]

Soru 1: Âyet erkeklerin kadınlardan üstün olduklarını göstermiyor mu?

Cevap:Âyette geçen **قوامون**/*Kavvamün* ifadesi üstünlüğü değil erkeklerin sorumluluğunu belirtir. Zira, **قوامون** /*kavvamün* kelimesinin etimolojik yapısında işe bakan, idare ve muhafaza etme anlamları vardır.[647] Âyet kadınların her türlü ihtiyaçlarının erkekler tarafından karşılanmasını öngörmektedir.

Âyetten avantaj elde etme söz konusu ise kadınlar ona daha yakındırlar. Zira âyet, erkeklere bir yükümlülük getirmiştir.Âyette, erkeklerin kadınlara veya kadınların erkeklere üstünlüğünü belirtmemektedir. Üstünlük meziyetleri erkeklerde olabildiği gibi kadınlarda da olabilir. Eğer erkeklerin üstünlüğü söz konusu olsaydı âyet, şöyle olurdu: “*Erkekleri kadınlara üstün kıldığından*.”

Âyet, üstünlüğü cinsiyete değil ceht ve çalışmaya bağlamıştır. Kadın çocuk mimarı olduğu için erkeklere üstünlük taslamayacak, erkek de kadınlara yaptığı harcamaları başa kakmayacaktır. Kadında acıma şefkat ve merhamet duyguları daha güçlü olduğundan çocukların bakım ve yetiştirilmeleri kendilerine bırakılmış erkekler de fiziki yapılarıyla çalışma şartlarına daha dayanıklı olmalarından bu görevle yükümlü kılınmışlardır.

Soru 2: Kadın dövülür mü?

---

[646] Nisâ, 4/34.
[647]Bkz. Yazır, *Hak Dini*, 2/1348.

Cevap: Günümüzde hem müslüman toplumların hem dünya gündemini işgal eden konulardan birisi de kadının dövülüp dövülmemesidir. Tek kelime ile Kur'an'ın mübbeliğ ve uygulayıcısı Hz. Peygamber vurguyla "Kadınları dövmeyin."[648] buyurmuştur. Ömründe kadın, çocuk, hatta hayvan bile dövmemiştir.[649] İslâm'ın cezaî müeyyidelerini dövmekten ayırmak gerekir. Âyette geçen نشوز */serkeşlik* birçok manayı kapsamaktadır. Kocayı rahatsız etmek, ahlaksızlılık etmek, itibarını zedelemek, aile disiplinini bozmak, serkeşlik etmek vs.[650] Kur'an, bu tür suçları işleyenler için bir takım tedbirler getirmiştir.

'*Kadın dövülmez'* dediğimizde onun, kaba, serkeş, disiplin ve huzur bozan bir varlık olmadığını da unutmamak gerek. Kur'an'ın emrettiği, kadının yaptığı uygunsuz bazı hareketlerin hoş karşılanmadığının belirtilmesidir. Bu tür uygunsuz hareketlere karşı nasıl bir yöntem uygulanır?

Bu yöntemi, Allah Teâla'nın Hz. Eyyüb'e hanımı konusunda öğrettiği şu ilahî buyruktan anlıyoruz *"Bir de eline bir demet sap al da onunla (eşine) vur. Yemininde durmazlık etme dedik."*[651] Bir kaç sapın bulunduğu bir demetle kadının vurulması ona zarar vermez dayak ta sayılmaz. Ancak kadının kötü gidişatının önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla, kadın dövülmez, ancak dövülmeyi gerektiren bir durum varsa erkeklerde olduğu bir takım müeyyidelere başvurulur. Bunun nasıl olacağını Hz. Peygamber göstermiştir.

İslâm'ın bir özeti konumunda olan veda hutbesinde Hz. Peygamber kesinlikle kadınların dövülmemesini emretmiştir. Bu nedenle âyette geçen *dövün* ifadesi sembolik ve caydırıcı bir müeyyide olmaktan öteye geçmez.

---

[648] İbn Mace, *Nikah*, 51; Ebu Davut, *Nikah*, 41.
[649] Müslim, *Fedail*, 79.
[650] Firüzâbâdî, *Besâir*, 5/56; İbn Manzur, *Lisan*, 14/143.
[651] Sad, 38/44.

Bunu Hz. Peygamberin uygulamalarından öğreniyoruz. Âyetteki emri, bazen bir misvak bazen de katlanmış bir mendil ile uygulardı.[652]

Tüm insanlığa rahmet olarak gönderilen Zat, insanlığın anası ve mimarı olan kadının dövülmesine nasıl müsaade eder? Konu terbiye ve ıslah ile ilgilidir. Kadını hakir ve zelil kılma ile herhangi bir ilgisi yoktur.

Âyetin, *"Çünkü Allah çok yüksek çok büyüktür."*ifadesiyle bitmesi kadınlara asla zulüm ve haksızlık edilmemesini; zira her makam ve otorite üzerinde *" çok yüksek çok büyük."*bir Zat'ın bulunduğunu dolayısıyla hiçbir yaratığa haksızlık edilmemesine dikkat çekmektedir.Yani siz kadın veya herhangi bir yaratığa zulüm ederseniz, *"çok yüksek çok büyü Zat."*sizden hesap soracaktır.

Hülasa,ayet, kadınlar tarafından erkeklere bir saldırı olması halinde kendilerine bir savunma hakkını vermektedir.

* * * * *

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنفُسَهُمْ بَلِ اللهُ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا

"Kendilerini temize çıkaranlara ne dersin? Hayır Allah dilediğini temize çıkarır ve hiç kimse kıl payı kadar haksızlık görmez."[653]

فَلَا تُزَكُّوا أَنفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى

"Nefislerinizi tezkiye etmeyin."[654]

İşkâl*:* Âyetleri nefislerini tezkiye edenleri yerdiği halde Yûsuf (a.s.) *"Beni yeryüzünün hazinelerin başına getir. Ben iyi korurum ve iyi bilirim."*[655] demek suretiyle kendisini övmüştür. Hz. Peygamber de "Ben, Allah'ın *emin* kıldığı birisiyim."[656]buyurmuş.

---

[652] Bkz, Taberî, *Tefsir*, 4/34; Razî, *Tefsir*, 4/72.
[653] Nisâ, 4/49.
[654] Necm, 53/32.
[655] Yûsuf, 12/55.
[656] Buharî, *Meğâzi*, 61.

Cevap: Münafıklar, Hz. Peygambere *dağıtımda adil ol* deyince iddialarının doğru olmadığını belirtmek için "Ben Allah'ın *emin* kıldığı birisiyim."buyurmuştu.Onlar Peygamberimizi adil olmamakla itham etmişlerdi. O, gerçek ne ise onu ifade etti. Yûsuf (a.s.) da yeryüzüne adalet ve hakkı yaymak ve ikame etmek için sahip olduğu iki vasfı belirtmişti. Eğer öyle demeseydi idareyi eline alması mümkün olmazdı.[657]

Kibre düşme endişesi yoksa, insanın sahip olduğu meziyetleri söylemesinde her hangi bir beis yoktur. *"Rabbinin nimetini an."*[658] âyeti, insanın sahip olduğu nimetleri yad edebileceğini göstermektedir. Âyet ve hadislerde menedilen ise, kibirden kaynaklanan ve olmayan meziyetlerle övünmektir.

* * * * *

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا
اب إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا

"Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe derileri başka derilere değiştiririz ki acıyı tatsınlar Allah daima üstün ve hakimdir."[659]

Soru: Derilerin değişmesinin hikmeti nedir?

Cevap: Âyetin sonunda Allah'ın güç ve hikmet sahibi olduğu ifade ediliyor. Derilerin yenilenmesi azabın yenilenmesinden dolayıdır, yenilenmezse deri azaba alışabilir. Âyet, bilimsel bir gerçeğe de işaret etmektedir. Şöyle ki insan vücudunda elemi en çok hisseden deri kısmıdır. Diğer kas ve organlar deri kadar etkilenmezler. Deriye ulaşmayan yanıklar çok ciddi yanık sayılmamaktadırlar. Hatta uzmanların ifadesine göre yanık acısı deriyi aşıp kaslara ulaşınca acı hafifler. Eskiden birini ateşle cezalandırmak

---

657 el-Ensari, *Fethu'r-Rahman*, s.86.
658 Duhan, 93/11.
659 Nisâ, 4/56.

istedikleri zaman ısıtılmış çiviyi derinin dibine doğru iterlerdi. Daha sonra bunun yanlış olduğu anlaşıldı. Bu da Allah'ın nefislerimiz de gösterdiği bir mucizedir.[660] Allah ölmüş derilerin sinirlerini canlı yeni derilerle değiştirecektir. Böylece azapları yenilemiş olur.

* * * * *

اأيّهَا الّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللهَ وَأَطِيعُوا الرّسُولَ وَأُولِي الأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍفَرُدوهُ
إِلَى اللهِ لرّسُولِ إِنْ كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَاوِيلا

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Elçiye ve sizden olan buyruk sahiplerine itaat edin. Sonra bir şeyde anlaşmazlığa düştünüz mü? Hemen Allah'a ve peygamberine arz edin onu, eğer Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanan müminler iseniz. Bu hem hayırlı hem de netice itibariyle daha güzeldir.[661]

İşkâl: Âyette geçen *buyruk sahipleri*nin kimler olduğu.

Cevap: Âyet, en çok istismar konusu edilen ve yanlış değerlendirilen âyetlerdendir. *Kadıyainîler,* âyeti delil göstererek Hindistan'da İngiliz yöneticilerine itaat etmeyi Allah'a itaat olarak göstermişlerdi. Onlara göre İslâm iki bölümden ibaret idi.

a-Allah'a ibadet

b- İngiliz idarecilerine itaat.

Oysa âyet *sizden olan buyruk sahipleri* ifadesiyle her türlü spekülatif yoruma engel olmuştur. Âyetin "*herhangi bir konuda ihtilafa düştüğünüzde Onu Allah'a ve Resûlüne götürün"* bölümü de kimlere ve hangi şartlarla itaat edileceğini göstermiştir. "*Sizden olan*" ifadesi, itaat edileceklerin müslüman olmalarını şart koşmuştur. Yani, gayr-i müslim olmayacaklar ehil olacak ve Kitap ve sünneti esas alacaklardır.

---

[660] Şarbâsi,*Yeseluneke,* 1/332-333.
[661] Nisâ, 4/59.

Âyet, ihtilafların nasıl çözüleceğini de belirtmiştir. Zalim idareciler yönetmeye ehil değiller. Zira problemleri Kitap-sünnet yerine kendi arzularıyla çözmeye çalışırlar. Zemahşerî'nin ifadesiyle onlar *darbeci eşkıyadır*.[662] "İtaat meşru şartlarda yapılır. Allah'a isyan söz konusu olunca kimseye itaat yoktur."[663] hadisi de itaat çerçevesini çizmiştir. Zulmüyle meşhur Emevîlerin meşhur yöneticisi Haccac-ı Zalim bir defasında şöyle seslenmiş: "Ey insanlar bana itaat etmeniz Allah'a itaat etmekten daha çok gereklidir. Zira Allah kendisine itaat konusunda, "*gücünüz nispetinde Allah'tan korkun*."[664] biçiminde kayıt koyarken biz idareciler konusunda ise kayıtsız olarak *"Ey iman edenler Allah'a itaat edin. Elçiye ve sizden buyruk sahiplerine itaat edin."*[665] buyurmuştur.

* * * * *

أَيْنَمَا تَكُونُوا يُ مْ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللهِ
إِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللهِ فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ
حَدِيثًا(78)مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا
كَفَى بِاللهِ شَهِيدًا

"Her nerede olsanız olun, ölüm size yetişir, göklere yükselmiş burçlarda da olsanız. Bununla beraber kendilerine bir güzellik erişti mi "bu Allah'tandır" diyorlar; Bir felaket de dokundu mu 'Bu sendendir' diyorlar. De ki:'Hepsi Allah'tandır. Fakat niye bu adamlar söz anlamaya yanaşmıyorlar?" "Sana güzellikten her ne ulaşırsa,bil ki Allah'tandır; kötülükten de başına her ne gelirse anla ki sendendir! Biz seni insanlara bir elçi olarak gönderdik, şahit olarak da Allah yeter!"[666]

---

[662] Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/536.
[663] Buharî, Ahkâm, 4.
[664] Teğabun, 64/16.
[665] Seâibi, e*l-İktibas*, 2/226.
[666] Nisâ, 4/78-79.

İşkâl: Birinci âyette *"De ki hepsi Allah'tandır." d*enildiği halde ikinci âyette *"Kötülükten de başına ne gelirse anla ki sendendir!"* denilmesi.

Cevap: Fiil ve hareketlerimizi kendileriyle gerçekleştirdiğimiz el ve diğer organlarımızın yaratıcısı Allah'tır. Ancak onları hayır veya şerde kullanmak insanın iradesine bırakılmıştır. Aklı yaratan da Allah'tır. Onu yönlendiren, hayır ve şerde kullanan insandır.

Allah'ın koymuş olduğu kevnî ve şer'î yasa ve emirler güzelliğin ta kendisidir. İnsanlar onları yerli yerinde kullanmadıkları için çirkinleşirler. Soğuğu yaratan Allah'tır, ancak ona karşı tedbir almadığı için hastalanan veyahut zarar gören insandır. Dolayısıyla âyette geçen *"Hepsi Allah'tandır."* Nazm-ı Celilin bir manası bu olsa gerek Zira, tüm kainatı, insanı ve hepsinin hareket ve fiillerini yaratan O'dur. Allah'ın yarattığı her şey güzeldir. Ancak insanların bakış açılarına göre "güzel" veyahut "çirkin" değişmektedir. Mesela; derslere devam etmeyen ve tembel bir öğrenci için sınıfta kalmak "çirkin"dir. Ancak, realiteye göre çalışmayanın geçmemesi "güzel"dir. Çalışmayanın geçmesi,*"İnsana ancak çalışmasının karşılığı vardır."*[667] ilahî düsturuna aykırıdır. Dolayısıyla da "çirkin"dir. Keza tohum ekmeyenin hasat elde etmemesi kendisine nispeten "çirkin", realiteye göre güzeldir.

"Kötülükten de başına ne gelirse anla ki sendendir." ifadesi de Allah'ın koymuş olduğu düsturlara riayet edilmediği için meydana gelen kötülüklerin kaynağında insan iradesinin olduğunu belirtmektedir. Ayrıca (A'raf 7/131, Neml 27/147, Yasin, 36/18) âyetlerinde belirtildiği gibi inkarcıların bütün kötülükleri ve yapmış oldukları günahları peygamberlerin uğursuzluğuyla izah etmeye çalışanlara bir reddiyedir.

Güzellik ve çirkinlik rölatif, yani izafidir. Mesela mal, yaratılış gayesine göre harcanırsa güzeldir. Aksi halde çirkin olur. Bir insanın kendi malından

---

[667] Necm, 53/39.

yemesi güzel, ancak başkasının malından yemesi çirkindir. Eşyayı yaratan Allahtır, onu iyi veyahut kötü yerde kullanan insandır.

Kısacası, Allah, her fiil, hareket ve varlığın yaratıcısıdır. Dolayısıyla asıl itibariyle her şey Ondandır.O,her şeyi güzel yaratmıştır. İnsan ise sünnetullaha riayet etmediği ve eşyayı yerli yerinde kullanmadığı için kötülüklerin kaynağıdır.

* * * * *

لَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا

"Eğer Allah'ın lütuf ve rahmeti üzerinizde olmasaydı, azınız hariç şeytana uyup gitmiştiniz."[668]

İşkâl: Âyette geçen *lütuf ve rahmet* ten neyin kastedildiği.

Cevap: Onlardan kasıt risalet, yani Hz. Peygamberin gönderilmesidir. O, gönderilmeseydi, Varaka b. Nevfel, Kus b. Suadâ ve Ebu Zer el-Gifari de olduğu gibi fıtratlarıyla gerçeği bulanların dışında insanların çoğu şirke gideceklerdi.[669]

* * * * *

وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَاءَ حَتَّى يُهَاجِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ
فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا

"Sizin de kendileri gibi inkâr etmenizi istediler ki onlarla eşit olasınız. O halde Allah yolunda göç edinceye kadar onlardan hiçbirini dost edinmeyin. Yüz çevirirlerse onları yakalayın bulduğunuz yerde öldürün ve onlardan ne bir dost ne de bir yardımcı edinin."[670]

İşkâl: İslâm'dan yüz çevirenlerin öldürülme emri.

---

[668] Nisâ, 4/83.
[669] El-Ferhan, *Müşkil,* s.59.
[670] Nisâ, 4/89.

Cevap: Hiçbir din veya ideoloji kendisi aleyhinde faaliyet yapanlara müsamaha ve müsaade etmez. Âyette geçenler herhangi bir dine mensup kişiler değillerdir. İslâm'a düşman olduklarını sarahaten söyleyen düşmanlar da değildir. Onlar küfür ve İslâm arasında kalan ve İslâm aleyhinde gizli desise ve komplolar tertipleyen münafık bir gruptur. Görünürde müslümanlarla beraber olurlar. Müslümanlar hakkında bilgileri düşmanlarına sızdırırlar. Müslümanlarla her fırsatta savaşırlar. Bu günkü ifade ile *kırmızı bültenlerle* aranan kesimlerdir. Öylelerin takip edilmesini ve her fırsatta tesirsiz hale getirilmeleri emrolunmuştur.[671]

* * * * *

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا

"Kim bir mümini kasten öldürürse cezası içinde ebedî kalacağı cehennemdir."[672]

İşkâl: Tövbe ile tüm günahların affedeceğini bildirdiği halde[673] görünürde, katilin ebedi olarak cehennemde kalacağı iması.

Cevap: Müfessirler bu konuda bir kaç görüş öne sürmüşlerdir.

1-Âyet, mümini öldürmeyi helal görenler hakkındadır. Bunda problem ve ihtilaf olmaz. Böyle biri öldürmekten değil, haramı helal kılmaktan ebedî olarak cehennemde kalacaktır.

2-Âyet, terhip yani korkutmak içindir. *"Kim inkâr ederse Allah alemlerden müstağnidir."*[674] âyetinde olduğu gibi *inkâr, nankörlük* anlamında kullanılmıştır.İnkâra gideceklerin korkutmaları söz konusudur.

3-Âyet mensuhtur.

---

[671] R. Rıza, *el-Menâr*, 5/325.
[672] Nisâ, 4/93.
[673] Bkz.Nisâ,4/48; Zümer, 29/53.
[674] Âl-i İmrân, 3/97.

4- Âyette geçen خالدا / *haliden* çok uzun süre kalmak anlamındadır. Zira, خلد /*huld* kelimesi çok uzun zamanı ifade eder.[675]Yani, mümini kasten katleden biri çok uzun süre cehennemde kalacaktır. Bazı âyetlerde خالدين*halidin* kelimesi ile beraber ابدا /*ebede”* kelimesinin zikredilip[676] burada zikredilmemesi cezanın ebedî olmadığını gösterir. Allah’ın kelamı fazlalık ve anlamsız kelimelerden münezzehtir.

Hulâsa, mümini kasten öldüren biri, Allah’ın bildiği çok uzun süre cehennemde kalacaktır.[677]

* * * * *

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ

“Onlardan bir kısmı seni doğrudan saptırmayı plânlamıştı. Allah’ın lütuf ve merhameti olmasaydı(seni saptıracaklardı.)”[678]

İşkâl: Görünürde sanki küffârdan bir grup Hz. Peygamberi saptırmayı plânlamamıştır. Oysa,(47/104)âyetinden plânladıkları anlaşılmaktadır. Âyetin لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ bölümü,وَلَوْلَا ‘nin cevabı değildir. Cevabı mahzuftur. Buna göre mealde de geçtiği gibi âyetin manası şöyle olur: “*Onlardan bir kısmı seni doğrudan saptırmayı plânlamıştı. Allah’ın lütf ve merhameti olmasaydı seni saptıracaklardı”* [679]

* * * * *

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا

---

[675] Bkz.Rağib, *Müfredat*, s.292; İbn Mazur, *Lisan*, 4/171.
[676] Bkz.Nisâ,4/57, 122, Maide, 5/119, Tevbe,9/22.
[677] Bkz.Şa’ravî, *Tefsir*, 4/2551.
[678] Nisâ, 4/113.
[679] Ebu Bekir er-Râzi,*Enmuzecün Celilun fi Esiletin vi Ecvebetin min Ğerâibi Âyi’t-Tenzil.s.99.*

“İşlerinde doğru olarak kendini Allah’a veren ve İbrahim’in Allah’ı bir tanıyan dinine tabi olan kimseden dince daha güzel kim vardır ve Allah İbrahim’i dost edinmiştir.”[680]

Soru: Neden Hz. Muhammed’e değil de, Hz. İbrahim’e tabi olmamız emredilmiştir?

Cevap: İslâm, risaletlerine iman konusunda peygamberler arasında herhangi bir ayırımı yapmaz.[681] Ancak tüm semavi dinler İbrahim (a.s.)’ın fazilet ve risaletinde müttefiktirler. Kur’an’ın bu emri, müslümanların, Yahûdî ve Hıristiyanlardan daha çok İbrahim (a.s.)’e yakın olduklarını belirtmektedir. Hz. İbrahim’e uymak ile Hz. Muhammed’e uyma arasında bir farkın bulunmadığına dikkat çekmiştir. Zira tüm peygamberler insanları İslâm’a davet etmiş ve şirkle mücadele etmişlerdir**.**

* * * * *

اأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي **أَنزَلَ مِنْ قَبْلُ**

“Ey iman edenler! Allah’a Peygamberine ve Peygamberine indirdiği Kitab’a ve daha önce indirdiği Kitab’a iman ediniz.”[682]

İşkâl: İman edenlere iman etmelerinin emredilmesi

Cevap: Fatiha süresi müşkülâtında geçtiği gibi müminler, doğru yol üzerinde bulundukları halde doğru yolda sebat göstermelerini Allah’tan talep etmişlerdir. Bu âyette de imanda sebat ve ihlas istenmiştir. Ta ki iman, dilde dolanan anlamsız bir terennümden ibaret kalmasın. İmanın gereği yerine getirilsin. Âyet. şu çağrıyı yapmaktadır: Ey müminler imanınızı, burhân ve yakîn ile ikame edip taklitten tahkike geçirin**.**[683]

* * * * *

---

680 Nisâ, 4/125.
681 Bkz.Bakara, 2/285.
682 Nisâ, 4/136.

وَلَنْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا

"Ve hiçbir zaman kafirler için müminler aleyhine bir yol ve imkan verecek değildir."[684]

İşkâl: Âyette, kâfirler için müminlerin aleyhine bir yol ve imkan verilmeyeceği belirtildiği halde birçok yer ve zamanda kafirlerin müslümanlara üstünlük ve galebe çalmaları.

Cevap: Allah Teâla hiçbir zaman müslümanların aleyhine kafirler için herhangi bir imkan tanımaz. Ancak müslümanların mağlubiyeti onların yaptıklarından dolayıdır. Müslümanlar, hâl ve tavırlarıyla kafirlere imkan tanımışlar ve Allah'ın hoşlanmadığı amellerde bulunmuşlardır.

Ayette kastedilen müminler hiçbir zaman kafirlere mağlup olmamışlardır.Müslümanlar, Allah'ın kastettiği müminlerin özelliklerini taşımış olsalardı, hiçbir şekilde küffâra mağlup ve zelil olmazlardı.

* * * * *

ان الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا

"Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadırlar." [685]

İşkâl: Kâfirlerin inkâr ve isyanı daha çok ve açık olduğu halde, münafıklara onlardan daha çok azabın vaadedilmesi.

Cevap: Münafıklar, inkârda kâfirlere eşit oldukları halde iki yüzlülük, samimiyetsizlik ve komplo düzenleme konusunda onları geçerler.[686] Pirincin içindeki beyaz taşları andırırılar. Her zaman için gizli düşmanın zararı açık düşmandan çok olmuştur. Tarih boyunca İslâm toplumu münafıklardan çektiğini, inkârcılardan çekmemiştir.

* * * * *

---

[683] Bkz. Kuşeyri, *Letâif*, 1/373.
[684] Nisâ, 4/141,
[685] Nisâ, 4/145.
[686] İbn Reyyân, *er-Ravd,1/* 32.

وَقوْلِهِمْ إِنَّا قتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْ   مَرْيَمَ رَسُولَ اللهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ
الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنّ وَمَا قتَلُوهُ يَقِينًا

"Ve 'biz Allah'ın peygamberi Meryem Oğlu İsa Mesih'i öldürdük' demeleri yüzünden oysa onu ne öldürdüler ne de astılar. Fakat kendilerine bir benzetme yapıldı. Onda anlaşmazlığa düşenler bundan dolayı şüphe içindedirler. O, hususta tahmin peşinde gitmekten başka hiçbir bilgileri yoktur. Kesin olarak onu öldürmediler…"[687]

İşkâl: Âyette İsa (a.s.)'ın öldürülmediği ve sağ-salim olarak kurtulduğu ifade edilmektedir. O halde İsa (a.s.) nereye gitti? veya Ona ne oldu?

Cevap: Hz. İsa'nın hayatta olduğuna delil teşkil edebilecek herhangi sağlam bir delile sahip olmadığımızı belirtmiştik.Bu konuda gelen haberlerin bir kısmı Ka'b b. Ahbar ve Vehb b. Münebbih gibi Yahûdilikten İslâm'a girenlerden bir kısmı da bazı müfessirlere ait görüşlerdir. Aralarında akideye delil teşkil edecek olanı yoktur.[688]

Hz. İsa'nın durumu ise Kur'an'ın müphem bıraktığı konulardandır.İlmîni Allah'a havale etmek en iyisidir. Her canlı gibi ölmüş müdür?(Her canlı gibi vefat ettiğini önceden belirttik.Bkz.(âyet,3/55) işkâline.) Yoksa Ashab-ı Kehf gibi derin uykuya mı dalmıştı? Veya göğe mı kaldırıldı? Bu konuda kesin hüküm vermek Allah'a aittir. Allah'ın açıklamadığı bir konuda susmak en iyisidir.[689]

---

[687] Nisâ, 4/157.
[688] Necar, *Kasas*, s.459.
[689] Neccar, a.g.e., s.467.

(5) MAİDE SÛRESİ

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ
رُمٌ إِنَّ اللهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ

"*Ey iman edenler! Sözleşmelerinizi yerine getiriniz. İhrama girdiğinizde, avlanmayı helal saymamanız şartıyla size şu okunacak olanların dışındaki hayvanlar helal kılındı. Şüphesiz ki Allah istediği hükmü koyar.*"[690]

İşkâl: Ayette helal-haram ve sözleşmelerin beraber zikredilmeleri.

---

[690] Maide, 5/1.

Cevap: Helal ve haramlarda Allah ile yapılan sözleşmeler kapsamındadır. Yani, Onun koymuş olduğu helal ve haramlara riayet etmemek, Allah ile yapılan antlaşmaları bozmak anlamındadır.

* * * * *

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا
بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ
مِنْكُمْ مِنْ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمْ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ

"Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi dirseklerinize kadar, ellerinizi, başlarınızı meshedip topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın, eğer cünüp iseniz tastamam yıkanın. Eğer hasta veya yolculukta iseniz veya biriniz hacet yerinden gelmişse ya da kadınlara dokunmuş olup ta su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin. Niyetle o topraktan yüzlerinize ve ellerinize sürün."[691]

İşkâl: Görünürde her namaza kalkıldığında abdest alınmasının emredilmesi.

Cevap: Müfessirleri en çok meşgul eden âyetlerden birisidir. Âyetin zahiri her namaz için abdest almayı gerektirmektedir. Emrin nafile namazları da kapsayıp kapsamadığı diğer bir problemdir. Ulemanın büyük ekseriyeti, "*abdestsiz iken namaza kalktığınızda abdest alınız*." şeklinde te'vil etmişlerdir. Bu görüşün icma ile de desteklendiği kaydedilmiştir. Bu anlamda şaz bir kıraat da öne sürülmektedir.[692]

Bu te'vilin en büyük desteği, Hz. Peygamber ve raşit halifelerin uygulamalarıdır. "*Kim abdestli iken abdest alırsa ona on ecir yazılacak*."[693] "Hz. *Peygamber, fetih günü beş namazı tek abdetstle kılmıştır*."[694] Aynı

---

[691] Mâide, 5/6
[692] es-Sayis, *Tefsirü Âyâti'l -Ahkâm*, 1/576.
[693] Ebu Davud, *Taharat*, 62.
[694] Müslim, *Taharat*, 277.

anlamı, âyette geçen emirden de çıkarmak mümkündür. Şöyle ki: "kış gelince yakacak ihtiyacınızı alın." denilince *yakacağı olan da alsın* anlamı çıkmaz.

"*Ey iman edenler siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, cunüp iken de (yolcu olan müstesna) gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın."*[695]âyette sarhoş ile cünüp olanın yaklaşmaması emredilmişken "*abdestsizlerin*" namaza yaklaşmamaları istenmemiştir. Eğer gerekli olsaydı, onu da zikredecekti. Âyetin zahirine bakıp her namaz için abdesti gerekli görenler de olmuştur. Kurtubî, dört Raşid Halife, İkrime ve İbn Sirin'in her namaz için abdest aldıklarını nakleder.[696]

* * * * *

وَإِ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَاقَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَآتَاكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنْ الْعَالَمِينَ

"*Bir zaman Musa, Halkına: 'ey halkım demişti, 'Allah'ın size bahşettiği nimetleri hatırlayın ki O, aranızdan peygamberler çıkarmış, sizi kendi-kendinizin efendisi yapmış ve dünyda başka hiç kimseye göstermediği lütfunu size göstermişti.'"*[697]

İşkâl: Ayette geçen "*mülük*" kelimesi.

Cevap: Klasik tefsir ve meallerin büyük ekseriyeti kelimeyi "krallar" olarak tercüme etmişler. Oysa âyette,"*mülük*" kelimesi "*ahrar*" yani "*hürler*" anlamında olup, "*hürriyet*"en murat da tam manasıyla hürriyet, yani "*bireysel hürriyet*" ve "*idarî hürriyet*"tir.[698] Buna göre, âyetin anlamı şöyle olur: " *O aranızdan peygamberler çıkarmış ve sizi tam manasıyla hür insanlar kılmıştır.*" "*Mülük*" kelimesi hakkında Muhammed Esed şöyle der: "İsrail

---

[695] Nisâ, 4/43.
[696] Kurtubi, *Tefsir*, 6/80.
[697] Maide, 5/20.
[698] Krş, Rağib,*Müfredat,* s.775, Yazır, *Hak Dini,* 3/1640.

oğullarının Mısır'daki kölelliklerinden sonraki özgürlüklerine ve bağımsızlıklarına mecazî bir işarettir."[699]

* * * * *

يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ

"Onlar (Yahûdiler) kelimeleri yerlerinden oynatarak değiştirirler."[700]

Soru: Tevrat, Allah tarafından gönderildiği halde neden tahrif edilmiştir?

Cevap: Tevrat ve İncil geçici bir süre için indirilmişlerdi.Bu nedenle kıyamete kadar korunma garantisi kendilerine verilmedi.Ana konuları itibarıyla Kur'an'a nakledildiler. (Bkz.Al-i İmrân,3/3-4 ,A'la, 87/19.) Kıyamete kadar korunma özelliği sadece Kur'an için söz konusudur.

* * * * *

فَبَعَثَ اللهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْأَةَ أَخِيهِ قَالَ يَاوَيْلَتَا أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوْأَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ

"Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermesi için yeri deşen bir karga gönderdi. O: "Eyvah! şu karga kadar olup ta kardeşimin cesedini gömemedim ha!" dedi. Ve artık pişmanlığa düşenlerdin olmuştu."[701]

İşkâl: Peygamberimiz, "Tövbe, pişmanlık ve nedamettir."[702] buyurduğu halde Hz. Adem'in katil çocuğu pişman olup nedamet duyduğu halde kendisinden kabul edilmemesi.

Cevap: Her pişmanlık Allah korkusundan ve Allah rızasından kaynaklanmıyor. Birçok kişi dünyadaki cezalardan dolayı yaptıklarından pişmanlık duymaktadırlar. Allah'ın kabul ettiği pişmanlık sadece kendi rızasına ve şartlarına uygun yapılanıdır. Anlaşılıyor ki, Hz. Adem'in çocuğu

---

699 Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı,* 1/190.
700 Maide, 5/13.
701 Maide, 5/31.
702 İbn Hanbel, Müsned,6/264.

Allah korkusundan değil başka nedenlerden dolayı nedamet duymuştur. Bu nedenle kendisinden kabul edilmemiştir.[703]

* * * * *

مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا

"Bunun için İsrailoğulları'na kitapta şunu bildirdik. Her kim bir kişiyi, bir kişi karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk olmaksızın öldürürse sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir adamın hayatını kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış olur."[704]

Soru 1: Öldürme cezası bütün insanları ilgilendirdiği halde bu bağlamda neden özellikle İsrailoğulları zikredilmiştir?

Cevap: İsrailoğulları adam öldürmeye herkesten çok hevesli ve istekli oldukları için özellikle onlar zikredilmiştir.[705]

Soru 2: Bir kişiyi öldüren neden bütün insanları öldürmüş olur? Keza bir kişinin hayatını kurtaran neden bütün insanları kurtarmış olsun?

Cevap: İslâm, tüm insanlığı bir aile olarak değerlendirir. Birinin nefsine kıyan tüm insanlığı tehdit etmiş sayılır. Âyet, adam öldürmeye karşı lakayt kalmamaya ve tüm insanları beraber hareket etmeye davet etmektedir. Katile "*dur*" denilmezse tüm insanlığı tehdit eder. Bundan dolayı tek vücut konumunda olan insanlar, bir insana gelecek saldırıyı herkese karşı yapılmış kabul etmeli ve önüne geçmelidirler.

Diğer yönüyle de âyet, tüm insanların "*insan olma*" vasfında birleştiğini belirtmektedir. Bir çok kaba dağılmış suyun, bir kabından içen tüm sudan içtiği gibi, tek cana kıyan insan,tüm canlara kastetmiş sayılır.[706]

---

[703] İbn Aşur, *Tefsir*, 6/174.
[704] Maide, 5/32.
[705] Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/47.

Haksız yere bir başkasının hayatına kıyan, yalnızca bir kişiye zulmetmekle kalmaz, aynı zamanda insan hayatının kutsallığıyla ilgili hiçbir merhamet duygusu taşımadığını da göstermiş olur. Bu nedenle o tüm insanlığın düşmanı demektir.Çünkü herkes aynı katı kalbin kurbanı olursa tüm insanlığın sonunun gelmesi kaçınılmazdır. Buna karşılık bir kişi, tek bir insan hayatının korunmasına yardım ederse tüm insanlığa yardım etmiş olur ve insanlığın devamına katkıda bulunmuş sayılır.[707]

* * * * *

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُون

"Ey iman edenler! Allah'ın emirlerine karşı gelmekten sakının. Ve ona yaklaşmaya yol arayın. Ve Allah yolunda cihad edin ki kurtuluşa erişesiniz."[708]

İşkâl:الوسيلة *el-vesile* kelimesinin ne anlama geldiği.

İşkâlin Giderilmesi: الوسيلة *el-vesile*, lügatte, derece ve yaklaşmaktır.[709] Meşhur mutasavvıf müfessir el-Kuşeyrî bu konuda şunları der: *Vesile*, Allah'ın dışındaki başka güç ve kuvvetten beri olmak, Allah'ın yardımıyla ona (rızasına) yaklaşmaya çalışmak, Allah'ı her şeye tercih etmek, şek ve şüphelerden korunmaya çalışmak, hayatı boyunca doğruluk ve velâyet üzere bulunmak,riya,ucb ve nefsin arzularına uymamaktır.(Bkz.Kuşeyri,*Letâif*,1/345)

el-Vesile kelimesi bazı mutasavvıflar tarafından "*mürşid*" veya "*tarikat"* olarak algılanmıştır. Âyetin sibak , siyak ve Arap dilindeki manası tahlil edilince gerçek anlamı ortaya çıkacaktır. İbn Abbas, *el-vesileyi*, ihtiyaç konusunda Allah'a yalvarma ve dua anlamında almıştır.[710]

---

[706] Tabatabâî, *el-Mizân*, 5/317.
[707] Mevdudî, *Tefhim*, 1/477.
[708] Maide, 5/35.
[709] er-Rufâî, Muhammed, en-Nesif, *et-Tevassul ilâ Hakikati't-Tevessül*, s.12-13.
[710] Şinkitî, *Adva'* , 2/76.

Kur’an, Allah’a nasıl yaklaşılacağını, *“de ki Allah’ı seviyorsanız bana tabi olunuz. Bu sayede Allah da sizi sever ve günahlarınızı af eder.”*[711] *“En güzel isimler Allah’ındır. O, halde ona en güzel isimlerle dua edin.”*[712]benzeri âyetlerle belirtmiştir. Ebu Hanife, Allah’ın isimleri dışında Allah’a dua etmenin caiz olmadığını söyler.[713]

* * * * *

سَارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللهِ وَاللهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Hırsızlık eden erkek ve kadının yaptıklarına karşılık bir ceza Allah’tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah, izzet ve hikmet sahibidir.”[714]

Soru: İslâm hukukunda hırsızlık cezasının ahlakiliği ve mantığının izahı.

Cevap: İslâm nazarında insandan daha değerli ve saygın bir yaratık yoktur. Allah’ın emir ve yasaklarına karşı sorumludur. Peygamberler onun için gönderilmiş *suhuf ve kitaplar* onun için nazil olmuştur. Onun iki dünyada mutluluğu için emir ve yasaklar konulmuştur. Allah tarafından konulan tüm müeyyideler insanın can, mal ve haysiyetini korumak içindir. El kesme ve diğer cezai müeyyideler, toplumu temiz tutmak, mal ve can güvenliğini sağlamak içindir.

İslâm’ın cezalardan ibaret olmadığını, söz konusu cezaların ancak İslâm ahlakının yayıldığı ve kendisine iman eden toplumlarda uygulanabileceğini bilmek gerek. Nitekim, Mekke döneminde ve savaş esnasında had ve cezalar uygulanmamıştır. Zira toplum iman ve hadları uygulama yönünde henüz eğitilmemişti. El kesme konusu da ancak iman yönünde eğitilmiş bir

---

[711] Âl-i İmrân, 2/31.
[712] Araf, 7/180.
[713] er-Rufâî, *et-Tevessul* , s.18.
[714] Maide, 5/38.

toplumda uygulanması söz konusudur.[715] Bu bize had ve cezalar için uygun bir ortamın gerekliliğini göstermektedir.

Ekonomisi çok bozuk, halkın doyurulmadığı, açlık ve sefaletin zirvede bulunduğu bir toplumda bazı cezaların uygulanmayacağı veya ertelenebileceğini Hz. Ömer'in şu uygulamasından öğreniyoruz. Hz. Ömer, kıtlık döneminde hırsıza el kesme cezasını uygulamamıştır.[716]

Hatıp b. Beltaa'nın çocukları bir deve çalmışlardı. Ceza için Hz. Ömer'e getirildiler. Onun huzurunda suçlarını itiraf ettiler. Bunun üzerine onlardan sorumlu Abdurrahman b. Hatıb'ı çağırttı, gelince Hz. Ömer, Hatıb'ın çocukları Müzeyne kabilesinden birinin devesini çalmışlar deyip, Kesir b. es-Salt'dan cezanın infazını istedi. Tam çıkacakları sırada onları geri çevirdi ve Abdurrahman'a şöyle seslendi: Allah'a yemin ederim. Eğer onları aç bırakmadan çalıştırdığınızı, buna rağmen hırsızlık yaptıklarını kesin olarak bilseydim cezayı uygulardım. Ancak aç kalmalarına sizler sebebiyet verdiğiniz için çalınan devenin 400 dirhemlik bedelini sana ödetiyorum. deyip devenin sahibine iki katı olan 800 dirhemi ödettirmiştir.[717]

Hz. Ömer, "Şüpheler söz olduğunda hadları uygulamayınız."[718] hadisini esas aldı. Demek oluyor ki zaruri ihtiyaç olmadan insanların malına saldıranlar için cezanın uygulanması söz konusudur. Hırsızlık cezasının uygulanabilmesi için bazı şartlar gerek. (Özet olarak);

1-Çalınan malın muhafaza altında olması,

2-Bir dinardan az değerde olmaması,

3-Hırsızın akıl baliğ olması,

4-Çalınan malda hırsızın hakkının olmaması, çocuğunun malını çalan gibi,

---

[715] Bkz.Karadâvî, *el-Medhal li'd-Diraseti'ş-Şeriati'l- İslâmiyye*, s.220; (Ebu Yûsuf'un *el-Haraç* s.374 ve Ebu Ubeydenin *el-Emval*'ından naklen, s.359 .)
[716] Ebu Ubeyda, a.g.e., s.559.
[717] Ebu Ubeyde,a.g.e., s.220-221.
[718]Bkz. İbn Mace, *Hûdud*, 5.

5-Önemli ihtiyaçtan dolayı olmaması, aç olduğu için hırsızlık edenlere ceza uygulanmamıştır. Geniş bilgi için.[719]

* * * * *

مَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ

"Kim Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir."[720]

مَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

"Kim Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezse işte onlar zalimlerdir."[721]

مَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

"Kim Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezse işte onlar fasıklardır."[722]

İşkâl: Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenlerin üç âyette değişik vasıflarla nitelenmeleri.

İşkâlin Çözümü:

a- Âyetlerin Yahûdiler hakkında olduğu,

b-İlk âyette geçen "*kim hükmetmezse"* ibaresini, *"kim kabul ve tasdik etmezse"* biçiminde tevil edilmesi gerekliliği,

c-İlk âyetin Müslümanlar hakkında, ikinci âyetin Yahûdiler hakkında, üçüncü âyetin de Hıristiyanlar hakkında nazil olduğu[723] savunulmuştur.

d) Âyette(5/44) geçen *küfür* kelimesi, dinden çıkaran küfür olmayıp, günaha götüren küfür anlamındadır. Bu görüş İbn Abbas'a nispet edilmektedir[724].

---

[719] Bkz. Bilmen, Ömer Nasuhî, *Hukuki İslâmiyye ve İstilahat Kamusu*, 3/263; Mağniyye, *el-Kâşif*, 3/54.
[720] Maide,5/44.
[721] Maide,5/45.
[722] Maide,5/47.
[723] Bkz.İbn Atiyye, *el-Muharererü'l- Veciz,* 2/196.
[724] İbn Kesir,Tefsir,2/103.

Kur’an’da herhangi bir âyetin yalnız Yahûdi ve diğer herhangi bir topluma inip, Müslümanları ise ilgilendirmediği görüşüne inanmamaktayız. Zira Kur’an, “*bütün alemi uyarmak ve kendilerine ulaşmak için inmiştir*.”[725]

Sahabeden İbn Huzeyfe: “*Kim Allah’ın indirdikleriyle hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir*” âyeti hakkında şöyle der: İsrailoğulları ne de hoş kardeşlerinizmiş! Kur’an’nın müjde, nimet hoş ve tatlı şeylerle ilgili âyetleri size, azap ve tehdit bildiren âyetleri de onlara![726]

Allah,’ın Yahûdileri “*küfür*”, “*zulüm*” ve “*fısk”* ile nitelemesi, onların Tevrat ve İncil ahkâmı yerine kendi uydurdukları ceza ve yasaları koymaları, kitaplarını tahrif ve değiştirmeye yönelmelerinden dolayı idi. Günümüzde de birçok toplumda da aynı yönteme başvurulmuş ilahi emir ve yasaklar kaldırılmıştır.

Eğer Kur’an yalnız Yahûdiler ve Hıristiyanlar hakkında nazil olsaydı boş ve anlamsız hikayelerden öteye geçmezdi. Kur’an ve sağlam hadisler, Yahûdi ve Hıristiyanlar ilahî emirlere muhalefet ettikleri için başlarına gelen dünyevî ve uhrevî tehdit ve musibetleri gözler önüne sermektedir. Âyetin temel hedefi, Müslümanları Yahûdî ve Hıristiyanları düştükleri hata ve musibetlerden korumaktır.

Âyette geçen “*kim hükmetmezse*” ifadesi, âyetlerin anlaşılması çok önemlidir. Zira, “*hükmetmek”* ile “*amel etmek”* arasında fark vardır. Amel herkesi ilgilendirdiği halde, hüküm daha çok yetkili ve idarecilere hitap etmektedir. Âyetlerin sibakına da bakıldığında bu konu daha da açık anlaşılacaktır. Önceki âyetler, Yahudilerin Tevrat’ın ahkâmından yüz çevirdiklerini, hahamlarının ilahî düsturları tahrif edip dünya metaına değiştirdiklerini ve kendilerine emredilen kısas hükümlerinden bahsetmektedir.

---

[725] Furkan,25/1.
[726] Taberî,*Tefsir*, 4/344.

Allah'ın emir ve ahkâmını uygulamayanlardan uygulamama nedeni sorulur. Eğer diğerlerini ilahi ahkâma tercih ettiklerini söylüyorlarsa küfür zulüm ve fısk işlemiş olurlar. Ancak ilahi ahkâmın üstünlüğüne inandıkları halde ellerinde olmayan imkanlardan dolayı onları uygulamıyorlarsa hüküm değişir. Zira, Allah gücümüz nispetinde ve yasaklarına sarılmamızı emretmiştir.[727] Allah kimseye gücünden fazlasını yüklememiştir.[728]

Bu nedenler dışında ilahi ahkâmla hükmetmemek zulümdür. Zira hak ve adaletin yerine getirilmesi mümkün olmaz. Mutlaka kaybeden bir taraf olmuştur.Zulümle beraber fısk da meydana gelir. Zira, gerçek ve müstakim yoldan sapmıştır. İlahî ahkâma imanı tam olduğu halde çıkar ve korkudan dolayı onlardan yüz çeviren de kendi nefsine ve toplumuna zulüm etmiş olur ve adalet çizgisinden fısk bataklığına düşmüş sayılır.

Âyetin Yahûdi ve Hıristiyanlardan ziyade Müslümanları ilgilendirdiğine dair bazı tefsirlerden örnek verelim:

Kurtubî: "Âyet, Allah'ın ahkâmıyla hükmetmeyen herkes hakkındadır. İster Yahudi ister Hıristiyan ister de Müslüman olsun, değişmez. Yaptığının meşru ve helal olduğuna inanıyorsa İslâm ile alakası kesilir. Eğer yaptığının helal olmadığını ancak bazı nedenlerden dolayı bu yola başvurduğunu itiraf ediyorsa fasık olur."[729]

Âlusî: "Âyet, Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyen herkes hakkındadır. Âyetteki "*hükmetmek*" doğrulamak anlamındadır. Dolayısıyla hükmetmeyen tasdik etmemiş olur. Bu da herkes için geçerlidir."[730]

Reşid Rıza: Yukarıda geçen Huzeyfe'nin sözü, *âyetleri* Kitap ehline özgü kılanlara bir reddiyedir. Âyet geneldir. Misal olarak Kur'an'ın hırsızlık, zina, kazf vs. ahkâmını çirkin görüp beşeri ahkâmı onlara tercih eden biri,

---

727 Teğabun,64/16.
728 Bakara, 2/286.
729 Kurtubî, *Tefsir*, 6/190.
730 Âlusî, *Tefsir*, 6/145.

tereddütsüz İslâm dairesinden çıkmış olur. Başka nedenlerden dolayı, adalet, eşitlik ve hukuku zayi edip ilahi ahkâmı uygulamıyorsa zalim olur. Bunun dışında fasık olur. Zira *fasık* kavramı hepsinden geneldir."[731]

Hulâsa, beşeri ahkâmı Allah'ın ahkâmından üstün gördüğü için onunla hükmetmemek küfürdür;zira gerekçesiz olarak başkasını ona tercih etmiştir. Zulümdür;zira ilahi prensipler olmadan hak ve adaletin sağlanması imkansızdır. Dolayısıyla hukuk ve eşitlik kurallarını çiğnenmiştir. Fısktır, zira Allah'ı emrinin dışına çıkmıştır.

* * * * *

يَاأَيُّهَا الرَّسُ لُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنْ النَّاس
نَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِين

"Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, onun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır Şüphesiz Allah inkârcılar güruhunu hidayete erdirmez."[732]

İşkâl: Âyette "Allah seni insanlardan koruyacaktır" denildiği halde Hz. Peygamberin *Uhud* savaşında yaralanması

Cevap: Âyette geçen koruma, düşmanları tarafından öldürülmemesidir. Hz. Peygamber, tebliğini yapıp risaletini tamamladıktan ve gereğini yaptıktan sonra ahirete intikal etti.[733]

* * * * *

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا
الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى ذَلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ

"İnsanların inanlara düşmanlık bakımından en azılısı olarak her halde Yahûdilerle Allah'a ortak koşanları görürsün. İnanlara dostluk bakımından en

---

[731] Reşid, Rıza, *el-Menâr*, 6/405.
[732] Maide, 5/67.
[733] Bkz.İbn Reyyan, *er-Ravd*, 1/38.

yakın olarak da her halde biz Hıristiyan'ız diyenleri bulacaksın. Bunu sebebi onların içinde bilgin kişilerin ve dünyayı terk etmiş rahiplerin bulunmasıdır. Ve bunlar büyüklük taslamazlar."[734]

Soru: Âyette geçen "müminlere dostluk bakımından en yakın olma vasfını bugünkü Hıristiyanlara verebilir miyiz? Kur'an'ın Hıristiyanlığı övdüğü neticesine varabilir miyiz?

Cevap: Âyet, kibirlenmeyen, zahit ve dünyaya aşırı bağlanmayan ruhban Hıristiyan bir gruptan bahsetmiştir. Nitekim diğer bazı âyetlerde de benzer özelliklerinden bahsedilmiştir. *"Peygambere indirileni dinledikleri zaman onun hak olduğuna aşinalıklarından dolayı gözlerinin yaşlarla dolup boşandığını görürsün. Onlar ey Rabb'imiz iman ettik bizi şahitlik yapanlardan kıl derler."*[735], *"Kitap verilenlerden de Allah'a size ve kendilerine indirilene Allah'a boyun eğerek inananlar ve Allah'ın âyetlerini birkaç paraya satmayanlar vardır."*[736]

Bu ve benzer diğer âyetlerde bahsedilen Hıristiyan bir azınlığın niteliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1- Mütevazi ve kibirlenmeyen,

2- Kur'an'ı can kulağıyla dinlemek ve göz yaşı döken,

3- Hakk'ı öğrenmeye çalışan ve inanan,

4- Allah'ın âyetlerinden etkilenen,

5- Sonunda kurtuluşu İslâm'da bulan ve onu kabul eden ve

6- Allah'tan günahlarının affını talep eden.

Görüldüğü gibi Kur'an'ın övdüğü Hıristiyanlar vicdanlarının sesine kulak verip teslim olanlardır.[737] Bu nedenle âyette geçen vasıfları hem geçmişte hem de günümüzdeki tüm Hıristiyanlara şamil kılmak mümkün değildir.

---

[734] Maide, 5/82.
[735] Maide, 5/83.
[736] Âl-i İmrân, 3/199.
[737] Krş.Halidî, *Tasvibât*, 141-146.

Kur'an, bütünlük içersinde ele alındığında Hıristiyanları yeren bir çok âyeti de görmemiz mümkündür. *"Yahûdi ve Hıristiyanların dinlerine uymadıkça senden razı olmazlar."*[738], *"Ey iman edenler Yahûdi ve Hıristiyanları dost edinmeyin"*[739], *"Hıristiyanlar, Mesih (İsa) Allah'ın oğludur dediler."*[740] , *"Meryem oğlu Mesih Allah'tır diyenler kesinlikle kâfir oldular."*[741], *"Allah üçün üçüncüsüdür diyenler elbette kâfir oldu."*[742] ve benzer birçok âyet de Hıristiyan ve Hıristiyanlığın bazı özelliklerini gözler önüne sermektedir.

Netice itibariyle Kur'an'ın Hıristiyanlığı övdüğü söylememiz mümkün değildir. Geçmişte olduğu gibi bu gün de Hz İsa'nın getirmiş olduğu öğretilerden etkilenen ve şirke bulaşmayan insaf ve inanç ehli Hıristiyan azınlık söz konusudur. Kur'an'ın övdüğü söz konusu azınlık ise, yukarıda geçen güzel vasıfları taşıyan kesimdir.

* * * * *

يا أيها الذين آمنوا عليكم أنفسكم لا يضركم من ضل إذا اهتديتم إلى الله مرجعكم جميعا فينبئكم بما كنتم تعملون

"Ey iman edenler siz kendinize bakın. Siz doğru olunca sapan kimse size zarar vermez. Hepinizin varışı sonunda Allah'adır. O size neler yaptıklarınızı o zaman haber verecektir. "[743]

İşkâl :Âyetin görünürde iyiliği emreden ve kötülükten sakındıran âyet ve hadislerle çelişmesi.

Cevap: Âyette geçen hidâyete erme/doğru yolda olma, ancak iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma ile gerçekleşebilir. Buna göre âyet,

---

738 Bakara, 2/120.
739 Maide, 5/51.
740 Tevbe, 9/30.
741 Maide, 5/72.
742 Maide, 5/73.
743 Maide, 5/105.

"*Nefsinize/kendinize bakın dindaşlarınıza iyiliği emredin ki başkaları size zarar vermesinler."* te'vilindedir. Abdullah b. Mübarek; Kur'an'da iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma konusunda bu âyetten daha etkili bir âyet yoktur[744] demiştir. Ebubekir (a.s.) âyetin yanlış anlaşıldığına dikkat çekerek şöyle demiştir: "Ey insanlar siz bu âyeti yanlış değerlendiriyorsunuz. Ben Resûlullah'ın şöyle dediğini işittim: İnsanlar, münkeri görüp de onu değiştirmeseler, Allah hepsini cezalandıracak."[745]

Soru: Peygamberler en güzel hidayet örneğini ortaya koydukları halde neden zarar görmüşlerdir?

Cevap: Zararları iki şekilde değerlendirebiliriz;

a-Tedbirsizlikten doğan zararlar

b-Sünnetullah gereği davetçilere isabet eden zararlar.

Ayetin değindiği zarar, tedbirsizlikten ve iman zafiyetinden doğan zarardır. Âyet, bize şunu hatırlatmak ister: Ey Müslümanlar sizler hakkıyla iman ederseniz, inkârcı ve muhalifleriniz size bir zarar veremezler.

Sünnetullah gereği, her davetçinin karşılaştığı maddi kayıp, hapis, işkence, şahadet, ve gazilik gerçek anlamda zara değildir. Sünnetullah gereği imtihan ve Allah katında derece ve sevaptır.

Bitki ve tohumun yeşermesi için toprak altında kalması yok olma değil, yeniden yeşerme ve nemâ bulmadır.

* * * * *

ياأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَان ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَان مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللهِ إِنْ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآثِمِينَ

"Ey iman edenler birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin. Yahut seferde iken başınıza ölüm

[744] Kasimi, *Mehâsin,* 3/242.

musibeti gelmişse sizden olmayan başka iki kişi (şahit olsun.) Eğer şüpheye düşerseniz o iki şahidi salat (davet)ten sonra alıkorsunuz. Bu vasiyet karşılığında hiçbir şeyi satın almayacağız akraba (menfaatine) de olsa Allah için yaptığımız şahitliği gizlemeyeceğiz (Aksi yaparsak) bu takdirde biz elbette günahkârlardan oluruz."[746]

İşkâl: Bazı müfessirler, âyeti hüküm, anlam ve i'rab yönünden Kur'an'ın en müşkül âyeti olarak nitelendirmişler.[747]

Problem yönü ise âyette *"gayr-i müslimler"*in şahitliğinin söz konusu edilmesidir. Kendileri hakkında herhangi bir şüphe söz konusu olunca da namazdan sonra yemin edecekleri ifade ediliyor. Oysa gayri müslimleri namaza zorlamak veya namaz kılmalarını istemeyi izah etmek problem oluşturmaktadır. Bazı müfessirler ise âyette geçen "**الصلاة**/*es-salat*" kelimesini "*davet"* anlamında almışlardır.[748] Buna göre iki *"gayr-i müslim"*in şahitlik durumlarından herhangi bir kuşku duyulursa yemin etmeye davet edilecekler. Bu konuda herhangi bir yalan ve hıyanetlerinin söz konusu olmadığına dair Allah adına yemin edeceklerdir.

Âyette geçen *sizden olmayan*dan kasıt aynı kabileden ve akrabadan olmayan yabancı iki müslüman ise namaz problemi ortadan kalkacaktır. İbn Abbas ve İkrime de bu görüştedirler.[749]

* * * * *

إذْ قَالَ اللهُ يَاعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَى وَالِدَتِكَ إِذْ أَيَّدْتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالْإِنجِيلَ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنْ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَى بِإِذْنِي وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ

---

[745] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/5.
[746] Maide, 5/106.
[747] Suyitî, *Mu'terku'l -Ekran,* (*İ'cazu'l- Kur'an*), 3/284.
[748] İbn Atiyye, *el-Muhareru'l- Veciz,* 3/201.
[749] İbn Atiyye, *el-Muharrer,* a.g.e, 2/251.

“Hani Allah şöyle demişti: ‘Ey Meryem oğlu İsa sana ve annene (verdiğim) nimetimi hatırla. Hani seni mukaddes ruh (Cebrail) ile desteklemiştim. (Bu sayede) sen beşikte iken de yetişkin gibi insanlarla konuşuyordun; sana yazı yazmayı, hikmeti, Tevrat’ı ve İncil’i öğrettim. Hani benim iznimle çamurdan kuş biçiminde bir şey yapıyordun, içine üflüyordun da benim iznim ile kuş oluveriyordu; anadan doğma körü ve abraşlıyı Benim iznimle iyi ediyordun; hani ölüleri Benim iznimle diriltiyordun ve hani İsrailoğulları’na açık delillerle geldiğinde, onlardan inkâr edenler: “Bu apaçık bir büyüden başka bir şey değildir.” demişlerdi de, seni onlardan kurtarmıştım.” [750]

İşkâl: Ulaşabildiğimiz meal ve tefsirlerin çoğu İsa (a.s.)’in hem beşikte hem de yetişkin iken insanlarla konuştuğunu beyan etmişlerdir. Bir peygamberin beşikte konuşması mucize sayılırken, yetişkinlerin konuşması ise günlük hayatta sık sık karşılaştığımız hadiselerdendir. Bu nedenle âyette geçen **كهلا**/*kehlen* lafzında teşbihi beliğ vardır.[751]olduğunu söylemişler. Buna göre âyetin anlamı “*beşikte de yetişkin biri gibi konuşuyordun*” olur.[752]

Çağdaş araştırmacı Salah el-Halidî, Hz. İsa’nın yetişkin olarak konuşmasını, sahih hadislerle ahir zamanda gelip insanlarla konuşması ve onları Allah’a davet etmesiyle tefsir etmiştir.[753]

* * * * *

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَاعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنْ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا
إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

---

[750] Maide, 5/110.
[751] Teşbih-i beliğ:Teşbih edatıyla bezetme yönünün hazfedildiği teşbih çeşitidir.(Bkz.Ahmet el-Haşimi, *Cevâhiru’l-Belâğe*,Beyrut,1976,s.270.)
[752] Âlusî, *Tefsir*, 7/57.
[753] Halidî, *el-Kasas*, 4/403.

“Hani Havariler ‘ey Meryem oğlu İsa Rabbin bize gökten donatılmış bir sofra indirebilir mi?’ demişlerdi. O, ‘iman etmiş kimseler iseniz Allah’tan korkun’ cevabını vermişti.”[754]

İşkâl: Havarilerin isteğinin Allah’ın kudreti hakkında kuşku ifade etmesi.

Cevap: Havarilerin sorusu, Allah’ın kudreti hakkında herhangi bir şüpheyi içermez. Zira arkadaşımızın gelme imkanını bildiğimiz halde *şuraya benimle gelebilir misin ?* deriz. Hz. İsa’dan bu talepleri yakîn ve huzurun artması içindi. Nitekim Hz. İbrahim’de benzer bir talepte bulunmuştu. *“İbrahim Rabbine ‘ey Rabbim ölüleri nasıl diriltti̇ğini bana göster’ demişti. (Allah) Ona, yoksa inanmadın mı? dedi. İbrahim, Hayır, İnandım. Fakat kalbim mutmain olması için.”*[755]

Nitekim sonraki âyetin, *kalplerimiz mutmain olsun* bölümü buna dikkat çekmiştir. Havariler, *Rabbimiz bizim bu isteğimizi kabul edecek mi* ? demek istemişler.[756]

* * * * *

قَالَ اللّٰهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ

“Allah şöyle buyurdu: ‘Ben onu şüphesiz indireceğim. Ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse alemlerde hiç kimseye etmediğim azabı ona edeceğim”[757]

İşkâl: Âyetin, *“Münafıklar cehennemin en alt katındadırlar.”* [758] *“Firavn ailesini azabın en çetinin sokun (denilecek.)”*[759] âyetleriyle görünürde çelişmesi.

---

[754] Maide, 5/112.
[755] Bakara, 2/260.
[756] Kasimî, *Mehâsin*, 3/256.
[757] Maide, 5/115.
[758] Nisâ, 4/145.
[759] Nisâ, Mümin, 40/46.

Cevap: Aralarında her hangi bir çelişki söz konusu değildir. Zira şiddetli azabın verildiği yer cehennemin en alt katıdır. Hepsinin orada cezalandırılmaları mümkündür. Diğer bir tevile göre de âyette geçen *âlemler* den kasıt kendi zamanlarındaki insanlardır.[760]

(6) EN'ÂM SÛRESİ

لحمدُ لله الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ

"Hamd gökleri ve yeri yaratan karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur.Yine de hakkı tanımayanlar bunları Rablerine denk tutuyorlar. "[761]

Âyetteki Müşkülât:

a-Karanlığın nurdan önce zikredilmesi,

b- النور /*en-Nur* kelimesinin *tekil*, **ƨ Ữ Ži** / *ez-Zulumât* kelimesinin ise *çoğul* gelmesi

Cevap:

---

[760] Şinkitî, *Adva'*, 10/80.

a-Karanlık, nurdan önce vardı. Yani, *nur* yaratılmadan önce *karanlık* vardı. Bundan dolayı yaratılış sırası göz önünde bulundurulmuştur.[762]

Kur'an'ın yöntemlerinden birisi, tanınıp sakınılması için önce kötülüklerin zikredilmesidir. "*Kim tağut'*u *inkâr edip Allah'a iman ederse kopmayan sağlam kulpa sarılmıştır*."[763]

İlkin kalp kötü düşünce ve vesveselerden arındırılacak, sonra da iman ve güzel amellerle bezenecektir. Âyette ilkin *tağut'*un reddi, sonra da Allah'a iman zikredilmiştir. Tevhid kelimesi için de aynısı söylememiz mümkündür. Önce gerçek olmayan mabutlar reddedilir. Ondan sonra da Allah'a iman zikredilir.

b-Nur, hak ve doğruluk anlamında olduğu için daima birdir. Kötülükler ise sayısızdır. Küfür, şirk, nifak, günah hep *zulumâtın* yani karanlıkların şubeleridir.[764]

* * * * *

مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ

"Biz bu kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık."[765]

İşkâl: Kur'an'da her şeyin bulunup bulunmamasının izahı.

Cevap: Âyette geçen *Kitab'*ın *Kur'an* değil *levh-i Mahfuz* olma ihtimali yüksektir. Nitekim "*ne yerde ne de gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden gizli kalmaz. Bundan daha küçüğü daha büyüğü yoktur ki apaçık kitapta bulunmasın.*"[766] âyeti, *Kitap*tan kastın *Levh-i Mahfuz* olduğunu göstermektedir. Kur'an'ı her şey için referans göstermek İslâm'a zarar getirmiştir. Hurûfilik ve Ebcet hesabı bu tezin bir neticesidir. Günde kaç namazın kılınacağı konusu bile sünnete bırakılmıştır. Ancak insanların

---

761 En'am, 6/1.
762 İbn Âşûr, *Tefsir*, 7/127.
763 Bakara, 2/256.
764 İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/42.
765 En'am, 6/38.
766 Yûnus, 10/61.

muhtaç oldukları konuların Kur'an'da bulunduğu kesindir. Kur'an hidâyet kitabıdır. Bu konuda gerekli malzemeyi bulmak mümkündür.

* * * * *

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الأَرْضِ وَلا طائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثالُكُمْ

"Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi topluluklardır."[767]

İşkâl: Kuşların iki kanatla nitelenmeleri.

Cevap: Bu, Arapça'da anlamı pekiştirmek ve dikkati çekmek için başvurulan bir yöntemdir.[768] Bir varlığı en belirgin özelliği ile niteleme, edebiyatta başvurulan yöntemlerdendir. Mavi gök, mavi deniz, karakış, yürekli insan vs.

* * * * *

فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنْ الْقَوْمِ الضَّالِّين

فلما رَأَى الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَاقَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ

"İbrahim,Ay'ı doğarken görünce 'Bu imiş Rabb'im' dedi. Batınca da 'yemin ederim ki , Rabbim bana doğru yolu göstermemiş olsaydı, muhakkak k, şu şaşkın topluluktan biri olacakmışım.' dedi."[769] *"Güneşi doğmak üzere görünce: 'Bu imiş Rabb'im bu hepsinden büyük' dedi. O da batınca: 'Ey kavmim haberiniz olsun ben sizin şirk koştuğunuz şeylerden uzağım,dedi."*[770]

İşkâl:Görünürde Hz. İbrahim'in ay ve güneşe *Rabbim* demesi.

Cevap: İbrahim (a.s) insanların ay, güneş ve yıldızlara taptıkları bir çevre ve dönemde mücadele veriyordu.[771] İçinde bulunduğu toplumun isteklerini ret

---

[767] En'am, 6/38.
[768] Mağniyye, *el-Kâşif*, 3/185.
[769] En'âm, 6/77.
[770] En'âm, 6/78.
[771] Bkz.İbn Âşûr, *Tefsir*, 7/320.

için bu yönteme baş vurdu.Yani size göre hareket edersem Ay da güneş de Rabbbimdir.

Hz.İbrahim olara tevhidi götürebilmek için tedrice başvurmuştur.Nitekim onlara bulundukları durumun yanlışlığını beyan ettikten sonra, *“Ey kavmim haberiniz olsun, ben sizin şirk koştuğunuz şeylerden uzağım.Ben her dinden geçip yalnız hakka eğilerek yüzümü o gökleri ve yeri yaratana çevirdim.Ve ben Allah’a ortak koşanlardan değilim, dedi.”*[772]

Şa’ravî, konu ile ilgili olarak şu misali getirir: Kısa boylu bir genç, uzun boylu ve gâyet güzel bir kızı istemeye gitmiş. Birbirlerini gördükten sonra kız hiddetlenerek “beni, isteyen bu hâ !” diyor. Tabi ki kız beğenmeyip hoşlanmadığını ortaya koymak istemiştir. Misalde olduğu gibi, Hz.İbrahim de onların tanrılarına hiddetlenmiş ve Sizlere göre “*Rabbim bunlar”* demiş.

Diğer bir tevile göre de Hz. İbrahim onların şerrinden korunmak için mezkur ifadeyi kullanmış. Zira, *“Her kim imanından sonra Allah’a küfrederse –kalbi imanla dolu olduğu halde zorlanan başka- onların üstüne kesinkes Allah’tan bir gazap iner ve onlara büyük bir azap vardır.”*[773] âyetine göre zarar görme söz konusu olursa caiz olmayan kelimeler kullanılabilir[774]ise de bu durum, peygamberler için caiz olmaz.

* * * * *

وَهَذَا كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُون بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

“Bu Kur’an, Ümmü’l kura ve çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı bir kitaptır.”[775]

---

[772] En’âm,6/78,79.
[773] Nahl, 16/106.
[774] Şa’ravî, *Tefsir*, 6/3751.
[775] En’am, 6/92.

İşkâl: Kur’an’ın yalnızca Mekke ve çevresindekileri uyarmak için gönderildiği şüphesi.

Cevap: Âyette geçen **حول**/*havl* ifadesini, Mekke ve çevresiyle sınırlandırmanın herhangi bir izahı yoktur. Zira, **حول** *havl* belli bir bölge anlamına geldiği gibi çok geniş bir bölgeyi de kapsayabilir. Bunu destekleyen birçok âyet mevcuttur. *“Seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik.”*[776] *“Seni tüm insanlara korkutucu ve müjdeleyici olarak gönderdik.”*[777] *“De ki onun için sizden bir ücret istemiyorum. O ancak tüm alemlere bir hatırlama (mesaj)dır.*[778] *“O ancak alemlere bir uyarıdır.”*[779]

“Tüm insanlığa gönderildim.”[780] hadisi de bu meâldadır.

Bu âyetler ve hadisten anlaşıldığı gibi, Kur’an Mekke’de nazil oldu. Önce oranın halkına, sonra çevresine daha sonra da tüm insanlığa hitap etti. O, sadece ne Arap’ın ne siyahın ne de beyazın kitabıdır. O, alemlerin Rabbinden tüm insanlığa bir mesajdır.

* * * * *

وَكَذَلِكَ نُصَرّفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُون

“İşte âyetleri böle çeşitli şekillerde sunuyoruz ki, o körlük edenler sana: ‘Bunları bir yerlerden okuyup öğrenmişsin.’ desinler, hem de onu bilen bir toplum için iyice açıklayalım.”[781]

İşkâl: Âyette geçen “ *sen ders almışsın desinler*” ifadesi.

Cevap: Kur’an, müminlerin imanlarını artırdığı gibi, münkir ve zulüm ehlinin de taşkınlığını artırmaktadır.[782] Bu âyette de Kur’an, o kadar mu’ciz, beliğ ve muazzam olarak indirildi ki muarızlar, ‘*böyle bir Kitab’ı ümmi biri*

---

[776] Enbiya, 21/107.
[777] Sebe’, 34/28.
[778] En’âm, 6/9.
[779] İbrahim ,14/52.
[780] Buharî, *Teyemmüm*, 1, *Salat*, 56; Nesâi, *Ğüsül*, 36.
[781] En’am, 6/105.

getiremez bu mümkün değil, vahiyle de bilinmez. Hz. Peygamber'e de, sen onu ders almışsın, bazı kimselerle müzakere etmişsin, bu muazzam bilgileri bu yolla elde etmişsin' dediler. Âyette geçen درست */deresete* fiilini eskime ve zamanı geçme anlamında alırsak âyetin anlamı şöyle olur: *"Senin okuduğun şeylerin zamanı geçmiş bu gün hükmü kalmamış, eski şeylerdir." desinler......."*

Hasılı âyet;bunlardan birini söyleyerek hem Kur'an'ın önemini ve senin Allah bilgisi ve ilahî sırlar ilmine ermiş olmanı gizli, kapalı itiraf hem de vahiy ve peygamberliği inkâr ile küfür ile Allah'a ortak koşmada ısrar etsinler diye bu âyetleri türlü türlü çevirip açıklarız.[783]tevilindedir.

* * * * *

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

"Böylece her şehirde o şehrin günahkârlarının büyüklerini, orada hilekarlık yapsınlar diye, işbaşında bulundurmaktayız. Oysa onlar, hilekarlığı başkalarına değil, kendilerine yapıyorlar da farkına varmıyorlar."[784]

Soru: Günahkârlar neden insanları aldatmaya çalışırlar?

Cevap: Günahkarlar, bulundukları toplumda hakkın üstün gelmesinden rahatsız olurlar. Hakkın ortaya çıkması onların etkinlik ve çıkarlarının son bulması anlamına gelmektedir. Bu nedenle başta peygamberler olmak üzere hak ehlini kendileri için bir tehlike addederler.[785]

* * * * *

قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ

"Cehennem varacağınız yerdir. Allah'ın dilediği zamana kadar orada ebedî kalacaklardır."[786]

---

[782] İsrâ, 17/82.
[783] Krş, İbn Âşûr, *Tefsir*, 7/422; Tabatabaî, *Tefsir*, 7/303; Yazır, *Tefsir*, 3/2020.
[784] En'am, 6/123.
[785] Zeydan, Abdulkerim Kerim, *es-Sünenü' l-İlaliyye*, s.24.
[786] En'am, 6/128.

İşkâl:Âyet, zahiriyle cehennemin son bulacağını haber vermektedir.[787]

* * * * *

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ
خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“De ki bana vahyolunanlar arasında, leş veya akıtılmış kan, yahut pisliğin ta kendisi domuz eti yahut da günah işlenerek Allah’tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum. Başkasına zarar vermemek ve sınırı aşmamak üzere kim bunlardan yemek zorunda kalırsa bilsin ki Allah bağışlayan ve esirgeyendir.”[788]

İşkâl: Haram kılınan yiyecekler âyette geçenlerle sınırlı mıdır?

Cevap: Kur’an nüzulünün 23 yıl devam ettiği bilinen bir konudur. Bu nedenle âyet Mekke’de nazil olduğu için, o güne dek haram kılınan yiyecekleri zikretmiştir.[789] Zira, Kur’an’da sayılanlar dışında haram kılınan birçok şey vardır. Faiz, haksız yere yetim malı ile başkasına ait malları yemek Kur’an’da yasaklanmış konulardandır. Âyetin geçmiş zaman kipiyle gelmesi de ininceye kadar inen haramları kapsadığını göstermektedir. Medine’de inen *“leş, kan, domuz eti Allah adına boğazlanan, boğulmuş, vurulup öldürülmüş yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş, canavarların ölmeden önce yetişip kestikleriniz müstesna dikili taşlar üzerine boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı.”*[790]âyeti birçok haramı belirtmiştir.

“İşte o peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri de haram kılar.”[791] âyeti peygamberimize haram kılma yetkisi vermektedir. Sünnetle haram kılınan

---

[787] Detay için, bkz.Hûd, 11/107(Müşkülât’ına)
[788] En’am, 6/145.
[789] İbn Âşûr, *Tefsir*, 8/138.
[790] Maide, 5/3.
[791] A’raf, 7/157.

birçok şey de âyet kapsamına girmektedir. Merkep ve azı dişi olan , pençeli yabani hayvanlar da Peygamberimiz tarafından haram kılınmışlardır. Fıkıh kitaplarında detayı vardır.

* * * * *

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ

"Çardaklı, çardaksız (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan odur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin. Devşirtilip toplandığı gün de hakkını verin."[792]

İşkâl: Devşirme günü verilmesi istenen hakkın zekat mı, sadaka mı yoksa şükür mü olduğu.

Cevap: Âyet; hakkında birçok görüş belirtilmiştir

a-Mekke'de nazil olduğu için henüz zekat farz kılınmamıştı. Buna göre âyette çıkarılması istenen *hak* nafile sadakasıdır.[793]

b-Farz olan zekatın çıkarılmasını emretmektedir.[794]

c-Âyette hemen ifa edilmesi gereken *hak* şükür borcudur.

Mahsulün, şükür hakkı, tarla veya bahçeden toplanınca yerine getirilir.[795] Şa'bî, âyette çıkarılması istenen hakkın zekat dışında maldan çıkarılması gereken ve fakirlere verilen haktır derken Mücahit de, hasat ve devşirme zamanında hazır bulunan fakirlere verilmesi gereken hak olduğunu belirtmektedir.[796]

---

792 En'am, 6/141.
793 İbn Âşûr, *Tefsir*, 8/121.
794 İbn Âşûr,a.g.e., s.122.
795 el-Kuşeyri, *Letâif*, 1/507.
796 Âlusî, *Tefsir*, 8/38.

(7) A’RAF SÛRESİ

فَدَلَّاهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ

“*Böylece (şeytan)ikisini hile ile aldattı ikisi ağacın(meyvesini) tattıklarında ikisinin ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yapraklarından üzerilerini örtmeye başladılar.*”[797]

İşkâl: Hz. Âdem ve Hz. Havva ağacı tattıktan sonra avret yerlerinin ortaya çıkması ile cennet yapraklarından üzerlerini örtmelerinin izahı.

Cevap: Hadisenin *cennet* denilen ve yaşadığımız şartlardan ayrı bir yerde meydana geldiği muhakkaktır. Bu nedenle oradaki hayat ile dünya hayatı arasındaki farkı göz önünde bulundurmak gerekir. Oradaki elbiseler, yiyecekler, giyecekler hep farklıdır. Kuşeyrî, âyette geçen **الشجرة**/*eş-şecere*yi *imtihan* ve *kede*r *ağacı* olarak tefsir etmiş ve Âdem’in elleri keder ve imtihan ağacına ulaşmasaydı belki kendisi için daha yararlı olacaktı ancak elini bulaştırdı. Eğer eli bulaşmasaydı ilahi emre de muhalefeti söz konusu olmaz ve başını gelenler gerçekleşmezdi demiştir.[798]

---

[797] A’raf, 7/22.
[798] Bkz. Kuşeyrî, *Letâif*, 1/526.

Çağdaş düşünür Ali Şeriatî âyeti, *sosyolojik* bir yorumla şöyle tefsir etmiştir: “Tevrat’ın açık olarak söylediği ve Kur’an’ın işaret ettiği gibi, bu meyve, “*görüş*”tür. Çünkü Kur’an ayetlerine göre, Allah, Adem ve Havva’ya nida ediyor, onlar da çıplaklıktan utanmaksızın Allah’a cevap veriyorlardı. Ama yasak meyveyi yedikten sonra, çıplaklıklarından utandılar ve gizlendiler.

Önceki günler hiç utanmaksızın, Allah’la görüşüyorlardı ve bugün, meyveyi yedikten sonra çıplaklıklarından utanıyorlardı!. Sebep? Çünkü daha düne kadar çıplaklık hakkında *görüş* sahibi değillerdi. Bugün yasak meyveyi yemekle *görüş* kazanmışlardır. O halde *yasak ağaç*, *görüş ağacı*dır. Öncelikle şunu söylemek istiyorum: Çıplaklık, elbisesizlik anlamında değil, hakirlik ve bilgisizliği idrak etme anlamındadır. İnsan, şuur ve bilgiye ulaşmadığı zamana kadar kendini, alemin merkezi bilir ve büyüklük duygusuna kapılır. Hepsinden daha yüksek olduğunu düşünür. Ama kendisini anlayıp kendisi hakkında belli bir şuura varınca kendi hakirliğini idrak eder. Azamet ve büyüklüğün anlamını kavrayınca da kendini çıplak görür ve kendinden utanır.

“Âdem” budur! Kendisi ve çevresiyle ilgili haber ve bilgisi yoktur. Yasak meyveyi yiyip bilgi, şuur ve görüş edinince Allah’a karşı kendi çıplaklığından utanç duyuyor(...).

Allah insanın yasak meyveyi yemesini istiyor muydu istemiyor muydu?

(...)Allah, insanın meyveyi yemesini istemiştir, çünkü meyveyi yemeksizin “*insan olma*” söz konusu olmuyor. Bu, Allah’ın tanzim ettiği bir plan ve tasarıdır.

Böylece, insan meydana gelsin diye. “*Olan insan*” ve bütün tarih boyunca “*olmakta olan insan*.”[799]

* * * * *

يَابَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ

---

[799] Şeriatî, Ali, *İnsan Olmak*, s.24-25.

"Ey Âdem oğulları her mescide gittiğinizde süsünüzü kuşanın."[800]

Soru: Neden insanlara "*Ey Âdem oğulları*" diye hitap edilmiş?

Cevap: Allah Teâla bu hitapla Allah'ın *Yediyle* yarattığı Peygamber Hz. Âdem'in çocukları olduklarını hatırlatmak istemiştir. Meleklerin secde ettiği bir zatın çocukları olduklarını hatırlatmakla ona layık bir nesil olmayı hatırlatmaktadır.[801]

* * * * *

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ

"Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler."[802]

İşkâl: Âyetin görünürde, İyilik, sıla-ı rahim ve dua ömrü uzatır, sadaka belayı def eder."[803] benzer hadislerle çelişmesi.

Cevap: " *O, öyle bir yaratıcıdır ki,sizi çamurdan yarattı.Sonra da bir ecel takdir etti. Bir de O'nun katında muayyen bir ecel vardır*."[804] âyetinden, insanın iki ecele sahip olduğunu öğreniyoruz.

a-Allah'ın ilmindeki ecel: Bu değişmemektedir. Ancak sebeplere sarılmayı engellememekte ve insanın irade ve çalışmasının önüne geçmemektedir.

b-Yaratılış nizamına bağlı ecel: Uzman bir hekimin, sağlıklı veya hasta biri için "şu kadar yıl yaşayabilir" diye tahminde bulunması yaratılış ve tecrübeye dayalı bir bilgidir. Milletler ve toplumlar için de aynısı söylenebilir. Zira, Allah Teâla birtakım hadiseleri sebeplere bağlamıştır. Genelde sağlıklı bir insan, hasta birinden daha çok yaşamaktadır.Yaşlılarda ölüm oranı gençlere oranla daha yüksektir. Erdemli toplumlar, dejenere olmuş

---

800 A'raf, 7/31.
801 Krş. Şa'ravî, *Kasas*, 4/2346.
802 A'raf, 7/34.
803 Buharî, Ebu *Davut*, 26, *Edeb*,12; İbn Mace, *Mukaddime*,16; Tirmizi, *Zekat* ,28.
804 En'âm, 6/2.

toplumlardan daha çok yaşamaktadırlar. Bir takım sebeplerden dolayı yaşama sürelerinin değişmesi, Allah ilmindeki ecellerini değiştirmemektedir.

Hadiste sözü edilen ömrün uzaması da esbaba tevessül babındandır. İlaç kullanmak ömürde bir uzama meydana getirdiği gibi dua ve sadaka da ömürde bir rahatlama meydana getirmektedir. Sıla-ı rahmi kesmek de insanın ömür ve hayatında bir takım sıkıntı ve huzursuzluklar meydana getirmektedir. Trafik kazası veya boğulma gibi hadiselerde ölen biri,kendisi hakkında tahmin edilen ömrü bitirmeden öldüyse yine eceliyle ölmüştür. Allah katında önceden malum olduğu gibi meydana gelmiştir. Zira, Allah kimin sadaka vereceğini kimin de sıla-ı rahme riâyet edeceğini ezelden bilmektedir. Ayın tutulmasını bilmek, ayın tutulup tutulmamasını belirlemediği gibi fiillerimizin Allah tarafından bilinmesi de irade ve hürriyetimizin önüne geçmez.[805]

* * * * *

وَنُودُوا أَنْ تِلْكُمْ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

“...Onlara işte size cennet yapmış olduğunuz iyi amellere karşılık ona varis kılındınız diye seslenilir.”[806]

İşkâl: Cennete amel ile girildiği belirtildiği halde hadiste “siz amellerinizle cennete giremezsiniz”[807] denilmesi.

Cevap: “*Yaptığınız amellerden dolayı cennete giriniz.”*[808] benzeri âyetler, “*kimse ameliyle cennete girmez”* inancını reddetmektedir. Hadis ise insanın Allah’ın rahmetiyle cennete gireceği belirtilmektedir. Aralarında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Zira Allah’ın rahmeti amel ile gerçekleşir. *“Allah’ın rahmeti iyilikte bulunanlara yakındır.”*[809] âyeti amelsiz rahmete erişmenin mümkün olmadığını belirtmektedir. İmanı amelden ibaret kabul

---

[805] Şarbâsi, *Yeseluneke*, 1/345-346.
[806] A’raf, 7/43.
[807] Buharî, *Merdâ*, 751.
[808] Nahl, 16/32.
[809] A’raf, 7/51.

edersek ki öyledir. Cennete amelsiz (iman etmeden) girmenin mümkün olmayacağı ortaya çıkar. Ancak Allah'ın sonsuz lütuf ve ihsanı gereği, az amelimize kArşı bizlere çok ihsanda bulunacaktır. Cennetteki dereceler de amellere göre olacaktır.[810]

Kısacası, Allah'ın iyi amellerimize karşılık cenneti vermesi O'nun fazl-u keremi bizim de ibadetimiz O'nun ikramına karşı bir şükür ifadesidir.

* * * * *

رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيـ لشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

"Şüphesiz ki Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra Arş'a istiva eden geceyi durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten güneşi ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır."[811]

İşkâl: Allah Teâla yer ve gökleri bir anda yaratabildiği halde altı günde yaratmış olması.

Cevap: Allah mülkünde dilediğini yapar. Âyette geçen günlerin hangi günler olduğu açıklanmamıştır. Zira, "*Allah katında bir gün bizim hesabımızla bir yıl ettiği gibi*[812] *elli bin yıl olan günler de mevcuttur.*[813] Bu nedenle âyette geçen altı gün bizim hesabımızla yirmi dört saatlik zaman birimi değildir. Zira yer ve gökler yaratılmadan önce gün mefhumu yoktu. *Altı gün*, yer gök ve içindekilerin yaratıldıkları altı merhale olabilir. Doğrusunu Allah bilir.

Allah'ın bir isminin de "*es-Sabur*" olduğunu hatırlarsak kullarına da sabrı öğretmeyi murat etmesi muhakkaktır.

---

[810] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/58.
[811] A'raf, 7/54.
[812] Hac, 22/47.
[813] Mearic, 70/4.

* * * * *

قَالَ فِرْعَوْنُ آمَنتُمْ بِهِ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ

"Firavn dedi ki 'demek ben size izin vermeden ona inandınız ha!"[814]

İşkâl: Kur'an, Allah'ın kelamı olduğu halde onda Allah'tan başka varlıkların sözlerine yer verilmesi.

Cevap: Kuşkusuz Kur'an'ın tamamı Allah'ın sözüdür. Kur'an'ın bizlere naklettiği melek, peygamber, kuş, karınca, insan ve cinlerin sözleri de Allah'ın kelamıdır. Zira Allah Teâla beliğ ve veciz bir üslûpla onlardan aktarmıştır. Mana onlara ait ise de diziliş, harf ve kelimeler Allah'a aittir. Bu tür alıntılara çok rastlanır.[815]

* * * * *

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ

"Kıyamet gününde biz bundan habersizdik demeyiniz diye Rabbin Âdem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı. Onları kendilerine şahit tuttu. Ve dedi ki ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da) evet (buna) şahit olduk dediler."[816]

Âyetteki Müşkülât: Âyette birçok müşkül bulunmaktadır.Şöyle ki; henüz zerrecikler halinde olan irade ve aklı olmayan varlıklardan ahit alınması, onlara hitap edilmesi, zerreciklerin nerede toplandıkları,yeryüzünde mi yoksa başka alemlerde mi. Âyette Âdem denilmeyip *zürriyetinin* denilmesi, Âdem'in belinden değil de *zürriyetinin bellerinden* denilmesi, henüz şirke giden kimsenin olmaması, kimsenin babasının yaptıklarından dolayı sorgulanamayacağı, babalarından sorulmuş ise çocuklarından neden

---

[814] A'raf, 7/123.
[815]Cemal, Ahmed, *Yeselünek*, s.376.
[816] A'raf, 7/172.

sorulmadığı? Bu ve benzer birçok problem. O halde âyetin işlemek istediği tema nedir?

Cevap: Âyette mükellefiyet için alınan bir ahit ile bu onun insan tarafından kabulü bir temsil ile canlandırılmıştır. Esas verilmek istenen mesaj ve işlemek istenen tema, insanın iyi ve kötüyü ayırt edebilecek fıtratta yaratılmış olması ve bu fıtratı işleyebilecek ve yönlendirecek iradeye sahip olduğunun hatırlatılmasıdır. Bundan hareketle insanın iradesiyle hayır ile şerri birbirinden ayırması ve Allah'a iman etmesidir. Bu mealde bazı hadisler de gelmiştir. "Her çocuk (İslâm) fıtratı üzerine doğar."[817] "Ben kullarımı dini kabul edecek biçimde tertemiz yarattım. Şeytanlar onları saptırdı."[818]

Âyet, kıyamet gününde insanların, "*biz imanı kabul edecek durumda değildik" zaten babalarımızda şirke gitmişlerdi.*[819] benzer mazeretlerine bir reddiyeyi canlandırmaktadır. Lisan-i hâl ile; Allah Teâla :Ey kullarım sizleri tevhidi algılayacak ve bana iman edecek kabiliyette yaratmadım mı? sorusuna insanların evet ey Rabbimiz! Sana iman ettik senden başka ilah yoktur. deyip itirafta bulunmalarının gerekliliğini hatırlamaktadır.

* * * * *

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنْ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِي السُّوءُ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

"De ki ben Allah'ın dilediğinden başka kendime herhangi bir fayda veya zarar verecek güce sahip değilim. Eğer ben gaybi bilseydim. Elbette daha çok hayır yapmak isterdim. Ve bana hiçbir fenalık da dokunmazdı. Ben sadece inanan bir kavim için bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim."[820]

---

[817] Buharî,*Cenaiz*,80.
[818] Muslim,*Cennet*,63.
[819] Bkz. İbn Âşûr, *Tefsir*, 9/169-170; Mağniyye, *el-Kâşif*, 3/420.
[820] A'raf, 7/188.

İşkâl: Bu ve benzer bir çok âyette gaybin Allah'a ait olduğu belirtilmişken Hz. Peygamberin gelecekle ilgili birçok konuda haber vermesi.

Cevap: Âyetler, mutlak anlamda gaybi Allah'tan başkasının bilmediğini haber vermektedirler. Hz. Peygamberin gelecek veya gayble ilgili haber vermesi sınırlıydı. O da Allah'ın bildirmesi ile gerçekleşiyordu. *"Gaybi bilen odur. Gizli bilgisini kimseye göstermez. Ancak razı olduğu elçiye gösterir."*[821] Âyetinde peygambere mucize olarak bazı haberlerin verildiğini gösterir.Detay için[822]

* * * * *

فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ

"Fakat Allah o ikisine güzel çocuk verince Allah'a ortak koşmaya başladılar. Allah ise onların koştukları şirkten yücedir. "[823]

İşkâl: Âyette geçen ortak koşanların kimler olduğu.

Cevap: Bu konuda mevzu bir hadis de referans gösterilerek şeytanın telkinleriyle Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın şirk içeren bazı hareketlerde bulundukları belirtilmiştir.[824] İbn Kesir'in de belirttiği gibi kıssanın Hz. Âdem ve Havva'ya ait olduğunu söyleyen hadis İsrailiyâttandır. [825] Kıssanın Hz.Âdem ile Hz. Havva ile herhangi bir ilgisi yoktur. Seyyid Kutub da rivâyeti İsrailiyât olarak nitelendirdikten sonra günümüzle de bağlantısını kurup şöyle der: Cahiliye döneminde olduğu gibi günümüzde de bazı insanlar çocuklarını yatırlara götürmekte ve ilk tıraşlarını oralarda yapmaktadırlar. Kıssa, insanların genel durumlarıyla ilgilidir.[826]Âyetin siyakı da bunu doğrulamaktadır.

---

[821] Cin, 29/26-27.
[822] Bkz.Cin sûresi,âyet (29/26-27) müşkülatına.
[823] A'raf, 7/190.
[824] Bkz.Celaleyn, Kurtubî, Beydavî tefsirlerinin aynı âyet tefsirine.
[825] İbn Kesir, *Tefsir*, 2/450.
[826] Bkz. Kutub, Seyyid, *Fi Zilâl*, 3/1412

İnsan, başına hoşlanmadığı bir şey geldiğinde veya herhangi bir arzusuna kavuşmak istediği zaman Allah'a yalvarır, dua eder. Allah'a teslim olacağını taahhüt eder. Ancak Allah duasını kabul edip isteğini verince sözünü unutup çeşitli vesilelerle Allah'a ortak koşmaya başlar.

(8)ENFÂL SÛRESİ

كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ(5)يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ

"(Onların bu hali) müminlerden bir grup kesinlikle istemediği halde Rabbinin seni evinden hak uğruna çıkardığı (zamanki halleri) gibidir. Hak ortaya çıktıktan sonra sanki gözleri göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi seninle tartışıyorlardı."[827]

İki Âyetteki Müşkülât: İlk âyet, işkâlinden dolayı Ebu Hayyan'ın rüyasına girmiştir. Ona göre Kur'an'ın en müşkül âyeti olduğunu önceden belirtmiştik.[828] Dilci olduğu için âyetin başında gelen **كما**/*Kemâ(gibi)* edatının sonraki âyet ile bağlantısı üzerinde durmuştur.

كما / *Kemâ* edatı;

a-Âyetin sibakında geçen gerçek müminlerin haklılığı ve doğruluğu ile, Hz. Peygamberin, doğru ve hak gayeler için Allah tarafından evinden çıkarılmasını,

b-Ganimet dağıtımında hak ve adalete riayet ettiği halde bazı kesimlerin hoşlanmaması ile hak ve adalet için evinden çıkarılmasından bir kesimin rahatsız oluşunu,

c-Hicret hak olduğu halde ondan hoşlanmayanlar ile cihad hak olduğu halde ondan hoşlanmayanları birbirine benzetmiştir.

Soru: Bazı sahabilerin istemeye istemeye *Bedir*'e katılmaları onlar için bir nâkısa sayılmaz mı?

---

[827] Enfâl, 8/5-6.
[828] Bkz.Ebu Hayyan, *el-Bahru'l- Muhit*, 5/275.

Cevap: Hayır. Bu durum onların iman ve ihlaslarına herhangi bir nakısa getirmez. Zira onlar da beşer idiler. İnsan yaratılışıyla ölümden çekinir. Kur’an, hatasında ısrar etmeyenleri övmüştür.[829]

* * * * *

لم تقتلوهم ولكن الله قتلهم وما رميت إذ رميت ولكن الله رمى

“Savaşta siz onları öldürmediniz. Fakat Allah öldürdü onları. Attığın zaman da sen atmadın. Fakat Allah attı.”[830]

İşkâl: Düşmanlar, Müslümanların elleriyle öldürüldükleri halde Onlar tarafından öldürülmedikleri, atmanın da Hz. Peygamberden nefyedilip Allah’a nispet edilmesi.

İşkâlin Giderilmesi: Onları öldürmeniz, onlara ok, çakıl vs. atmanız sizin gücünüzle gerçekleşen bir durum değildir. Olan Allah’ın güç ve izniyle olmuştur. Zira görünürde düşmanın gücü Müslümanların gücünden çok daha fazla idi. *“Allah birçok yerde size yardım etti.”*[831] Âyet, Allah’ın yardımının maddi araç-gereçten ibaret olmadığını belirtmiştir. “*Nice az sayıda birlik çok sayıda birliği yenmiştir.*[832]

Benzer âyetler şu mesajı verirler: “Ey Müslümanlar savaştan asla kaçmayın. Sabır ve sebat göstermeye siz düşmanlarınızdan daha layıksınız. Birçok yerde onlardan daha az olduğunuz halde onları mağlup ettiniz. Bu galibiyet sırf sizin çabanızla olmadı. Bunda Allah’ın yardımı söz konusudur. Allah, sizin kalplerinize güç ve moral verdi, melekleri sizin yardımınıza gönderdi. Sebeplere sarıldınız. Allah düşmanlarınızı öldürdü.[833]

* * * * *

---

[829] Âl-i İmrân, 2/135.
[830] Enfâl, 8/17.
[831] Tevbe, 9/25.
[832] Bakara, 2/247.
[833] Bkz, R. Rıza, *el-Menâr*, 9/620.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

"Ey inananlar Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman Allah ve Resûlune uyun ve bilin ki Allah kişi ile Onun kalbi arasına girer."[834]

İşkâl: Allah'ın kişi ile kalbi arasına girmesi.

Cevap: Âyette geçen **حول** /*havl* değiştirmek ve ayırmak anlamındadır.[835] Hareketlerinizden dolayı Allah kalbinizi değiştirir. İnsanın kalbini, dalalete düşmekten korur.[836]

Kalp, insanın ölüm ve yaşamını sağlayan en önemli organdır. Onun varlığıyla hayat devam ettiği için, onun varlığı "*hayat*" kabul edilmiştir. Ölmesi insanın ölmesidir. Buna göre Allah insan için hayat anlamını taşıyan kalbini everip çevirir. Bu nedenle kalp aniden ölmeden iyi amellerin işlenmesi istenmiştir. Kalbin ölüm ve bekası Allah'ın kudretine bağlamıştır.

* * * * *

مَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ

"Halbuki sen içlerinde iken Allah onlara azap edecek değildi."[837]

مَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ

"Şimdi ise Allah'ın kendilerine azap etmemesi için neleri var ki?"[838]

İşkâl: İki âyet de Resûlullah inkârcılar arasında bulunduğu sürece ceza görmeyeceklerini belirtmektedir. Oysa Velid b. Muğire, el-As b.Vail, el-Esved b. el-Muttalib el-Esved b. Yeğus, Haris b. Tulaytıla gibi küfür öncüleri helâk olmuşlardı.[839]

---

[834] Enfâl, 8/24.
[835] Rağib, *Müfredât*, s.266.
[836] Kuşeyrî, *Letâif*, 1/615.
[837] Enfâl, 8/33.
[838] Enfâl, 8/34.
[839] Kurtubî, *Tefsir*, 10/62.

Cevap: Âyette kendilerinden nefyedilen azaptan gaye, onları top yekun helâk edecek bir azaptır. Resûlullah aralarından tevhidi tebliği ettiği için Allah onları geçmiş ümmetlerde olduğu gibi tamamıyla yok etmedi. Tövbe etmeleri için kendilerine fırsat tanıdı. İkinci âyetteki *azap* da aynı anlamdadır. Yani, Allah Teâla ibret almaları için zaman zaman kendilerine cezalar verdi, öncülerini helâk etti. Ancak söz konusu azap umumi bir helâk değildi. *"Her ümmetin bir peygamberi vardır. O peygamber gelince aralarında adaletle hüküm verilir,ve onlara zulüm edilmez."*[840] âyeti peygamberlerin insanlar arasında bulunmalarının anlam ve farklılığını ortaya koymaktadır. Peygamberler insanlar arasında adaletle hükmederler. Onlar veya varisleri konumundaki alimler bulunmayınca adalet yerini zulüm alır. Zulüm ise helâk olma sebeplerini başında gelir.[841]

* * * * *

وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا

"Allah olacak, bir işi yerine getirmek için (savaş alanında) karşılaştığınız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor, sizi de onların gözünde azaltıyordu."[842]

Soru: Her iki tarafın az gösterilmesinin hikmeti nedir?

Cevap: Müslümanların, düşmanlarının gözlerinde az gösterilmesinin hikmeti, onlara karşı büyük çapta hazırlık, araç-gereç hazırlanmamasıdır. Eğer çok gösterseydi onlara karşı daha fazla hazırlık yaparak çıkacaklardı. Düşmanların az gösterilmesi ise, müslümanların moral bulmaları ve geri çekilmemeleri için idi.[843]

* * * * *

---

[840] Yûnus, 10/47.
[841] Bkz, Tabatabâî, *el-Mizân*, 9/71.
[842] Enfâl, 8/44.

ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ

"Bu, sizin kendi ellerinizle önceden yaptıklarınızın karşılığı ve Allah'ın kullarına haksızlık etmemesindendir."[844]

İşkâl:Âyette geçen mübalağa sığası ظلام / *Zellâm* kelimesi. Zira kelime mübâlağa vezninde gelmiştir. Mefhüm-i muhalefetinden hareketle (hâşâ)Allah Teâla çok zulüm yapmadığına göre az zulüm yapabilir şüphesini doğurur.

Cevap:Âyette ظلام /*zellâm* kelimesinin mübâlağa vezninde gelmesi, bütün insanlara yapılabilecek zulüm ile ilgilidir. Yani, (hâşâ) Allah kullarına zulüm edecek olursa Onun zulmü kulların zulmüne benzemez, çok büyük oranda olacaktır. Ancak Allah kullarına zulmedici değildir.[845] Arapça'da, olumsuz bir cümlenin *ba* cerr harfiyle gelmesi söz konusu cümlede nefyedilen edilen veya haber verilen şey veya konunun yokluğunu ifade eder.Buna göre âyetin anlamı *Allah kullarına asla zulüm edici değildir*, seklindedir.

* * * * *

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضْ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنْ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ(65)الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ

"Ey peygamber müminleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa iki yüze galip gelirler. Eğer sizden yüz kişi olursa kâfir olanlardan bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur. Şimdi Allah yükünüzü hafifletti sizden zayıflık olduğunu ortaya çıkardı. O halde sizden sabırlı yüz kişi bulunursa (onlardan) iki yüz kişiye galip gelir ve eğer sizden

---

[843] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/83.
[844] Enfâl, 8/51.
[845] Şa'râvî, *Tefsir*, 8/4751.

bin kişi olursa Allah'ın izniyle onlardan iki bin kişiye galip gelirler. Allah sabredenlerle beraberdir."[846]

İşkâl: İlk âyette yirmi kişinin iki yüz kişiye, yüz kişinin de bin kişiye galip geleceği belirtiliyor. İkinci âyette de önce yüz kişinin iki yüz kişiye bin kişinin de iki bin kişiye galip geleceği belirtilmiştir. Oranlar, yirmi düşmana bir, ona bir ve en sonda da iki düşman için bir müslüman öngörülmüştür. Farklılığının izahı.

Cevap: Birçok müfessir, ilk âyetin ikinci âyetle mensuh olduğunu ifade etmiştir. Çağdaş müfessir ve usulcü Zerkânî de onlardandır.[847] Ancak, âyetin neshini gerektirecek durumun olmadığı kanaatindeyiz. Zira bin kişinin kArşısında yılmadan çarpışan mümin olduğu gibi, tek kişiyle bile çarpışmaktan çekinenler vardır. Birçok gazvede Müslümanlar düşmanın onda biri iken,bazılarında üçte biri (Bedirde olduğu gibi) idiler. Müslümanların azim, moral ve hazırlıkları düşerken direnme ve mukabele güçleri de azalmaktadır.

Âyetlerde geçe rakam ve oranlar Müslümanların iman ve hazırlık durumlarıyla ilgilidir. Nesh söz konusu değildir.[848]

* * * * *

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَ ضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ
ِاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Yeryüzünde sıcak bir savaş olmaksızın hiçbir peygambere esirleri olması yakışmaz. Siz geçici dünya malını istiyorsunuz. Halbuki Allah ahireti istiyor. Allah güçlüdür. Hikmet sahibidir."[849]

---

[846] Enfâl, 8/65-66.
[847] Bkz. Zerkâni, *Menâhil*, 2/190.
[848] R.Rıza, *Menâr*, 10/81.
[849] Enfâl, 8/67.

İşkâl: Âyet, zahiriyle peygamberi kınamaktadır. Oysa o uyulması gereken tek şahsiyettir.

Cevap: Resûlullah'ın kınanması, Kur'an'ın Allah'ın kelamı olduğuna dair önemli bir delildir. Zira Kur'an Hz.Peygamber'in kelamı olsaydı kendi kendini kınaması düşünülmezdi. Resûlullah'ın kınanması, kasten yapılan hatalardan dolayı değildir. Onlar, sahibine sevap getiren ictihadî yanılmalardır. Zira müçtehit yanılsa bile, kötü niyet söz konusu olmadığı için ecir alacaktır.

Hz.Peygamber en büyük imamet/liderlik makamında bulunuyordu. Alimlerin ona içtihatlarında tabi olmaları gerekirdi. Hata korkusuyla müctehidlerin içtihattan kaçınmamaları için zaman-zaman bu hikmetten dolayı Peygamberin bile yanılması gerekirdi. Ancak onun içtihadının diğerlerinden farkı, yanlışının Allah tarafından hemen düzeltilmesidir. Onun yanılması (hâşâ) ilahi emre karşı gelmek değildi. Hakkında vahiy bulunmayan bir konuda kanaatini belirtmekti. Hz. Peygamber, merhametinden dolayı ümmetine iki durumda en kolayı olanı tercih ederdi. Yukarıda geçen olayda da bir içtihadı düzeltilmiştir. Şöyle ki: Bedir savaşında Kureyş'ten, birçoğu ileri gelen olmak üzere yetmiş kişi Müslümanlara esir düştü. Sahabelerden kimisi, onların kılıçtan geçirilmelerini, kimisi fidye karşılığı serbest bırakılmalarını istedi. Merhametinden dolayı Resûlullah fidye karşılığı serbest bırakılmalarını istedi.O bu sayede onlar olmasa da nesillerinden Müslümanların olabileceğini düşünüyordu. Esirleri serbest bırakması üzerine yukarıdaki âyet nazil oldu.[850] Görüldüğü gibi ortada herhangi bir kasıt yoktur. İki seçenekten biri hakkında ictihad etmesi söz konusuydu.

"Allah seni affetsin. Doğru söyleyenler sana iyice belli olup sen yalancıları bilinceye kadar onlara niçin izin verdin."[851] âyeti de *"itab"*

---

[850] Zerkânî, *Menâhil*, 2/284.
[851] Tevbe, 9/43.

âyetlerindendir. İlk âyet, mazeret beyan edip savaşa katılmayan bazı münafıklara Resûlullah'ın izin vermesi üzerine nazil olmuştu. İzin vermemiş olsaydı, münafıklar,*"Muhammed mazeretleri bile kabul etmiyor"* diyeceklerdi. Bu konu da vahiy olmadığı için Hz. Peygaber ictihad etmiş ve onda isabet etmemiştir.[852]

"A'manın kendisine gelmesinden ötürü yüzünü ekşitti ve geri döndü."[853] âyeti, Hz. Peygamberin, yanına gelen görme özürlü bir sahabeye iltifat ile Kureyş'in ileri gelenlerine İslam'ı tebliğ etme arasında bir tercih etme ile ilgilidir. İleri gelenlere İslâm'ı anlatmayı tercih edince, yukarıdaki âyetlerle kınandı.[854] Burada da Hz. Peygaberin İçtihadında isabet etmediği anlaşılmaktadır.

---

[852] Zerkâni, *Menâhil*, 2/285.
[853] Abese, 80/1-2.
[854]Zerkâni, *Menâhil*, 2/286.

(9) TEVBE SÛRESİ

İşkâl: Diğer sûrelerin hilafına bu sûrenin, *Besmele* ile başlamaması.

Cevap: Bu konuda birçok görüş belirtilmiştir. Kur’an’da bulunan her şey vahiyle olmuştur. Âyetlerin tertibi sûrelerin isimleri vs. *Besmele* bir âyet olduğuna göre onun da vahiyle konulması veya terkedilmesi gerekir. Zira sûrelerin tertibi vs. konular vahiyle olmasaydı Kur’an’a bazı ilave veya çıkarmalar söz konusu olurdu. Hz. Peygamber, Allah’ın emriyle Tevbe Sûresinin Enfâl Sûresinden sonra konulmasını emretti. Başına *Besmele*’nin konulmaması da vahiyle olmuştur. [855]Yani, Sahabeye Hz. Peygamberden, *Besmele*nin yazılmasına dair herhangi bir talimat verilmediği için yazılmadı.Bu konuda kendisine vahiy gelseydi onlara yazdıracaktı.

İçerik ve konu itibariyle *Enfâl* ve *Tevbe* sûreleri birbirine çok yakındır. Bundan dolayı iki sûre için bir “*Besmele*”yeterli gelmiştir.

* * * * *

ذانٌ مِنَ اللهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ
فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَوَلَّ ، فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

“*Bir de Allah ve peygamberinden Hacc-ı Ekber gününde insanlara bir bildiridir ki, Allah da peygamberi de müşriklerden kesinlikle uzaktır. Hemen tövbe ederseniz, hakkınızda hayırlı olur.Eğer aldırmazsanız, bilin ki, Allah’ı aciz bırakacak değilsiniz. Allah’ı ve peygamberi tanımayanlara acı bir azabı müjdele.”*[856]

Soru: Âyette geçen *Hacc-ı Ekber* den kasıt nedir?

---

[855] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/90.
[856] Tevbe, 9/3.

Cevap: Halk arasında kurban bayramı arifesinin perşembeye denk gelmesidir. Hadiste ise *zilhicce*'nin onuncu günü olarak belirtilmiştir.[857] Hz. Peygamber, Veda haccında bayramın birinci günü *Cemre*'nin yanında durup "İşte *Hacc-ı Ekber* bu gündür" buyurdu.[858] O güne *Hacc-ı Ekber* denilmesinin iki nedeni vardır.

a-Hz.Peygamberin hayatında gerçekleşen en büyük hac ve içtima olduğundan,

b- Küçük hac olarak bilinen *umre* mukabili olarak kullanıldığından.

* * * * *

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ

"Haram aylar çıkınca artık müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları yakalayıp hapsedin ve bütün geçit başlarını tutun."[859]

İşkâl:Âyetin uygulanma biçimi.

Cevap: Âyet, yüzlerce âyeti nesheden *Kılıç/ Seyf âyeti* olarak bilinir.[860] Bazı müfessirlere göre âyet, barış ve ateşkese yönelik tüm antlaşmaları ortadan kaldırmıştır.[861] Ancak,kendinden önceki iki âyet "*Size savaş açanlarla siz de Allah yolunda çarpışın; fakat haksız taarruz etmeyin. Çünkü, Allah, haksız taarruz edenleri sevmez. Onları nerede yakalarsanız öldürün ve sizi çıkardıkları yerden onları çıkarın. O fitne, adam öldürmekten kötüdür. Yalnız Mescid-i Haram'ın yanında, onlar sizinle savaşmadıkça siz de onlarla savaşmayın! Fakat sizi öldürmeye kalkışırlarsa, hemen onları öldürün. Kafirlerin cezası böyledir. Artık Allah'a ortak koşmaktan vazgeçerlerse, artık düşmanlık ancak zalimlere karşıdır. Haram ay, haram aya ve bütün haramlar*

---

857 Buharî, *Kitabu't-Tefsir*, 9/4 âyetinin Tefsiri .
858 Buharî, *Menâsik*, 161.
859 Tevbe, 9/5.
860 Bkz, el-Ferhan, *Müşkil*, s.85.
861 Bkz İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Veciz*, 3/8.

birbirine karşılıktır. O halde kim size saldırıda bulunursa siz de ona yaptığı saldırının misli ile saldırın ve ileri gitmekten Allah'tan korkun ve bilin ki Allah, takva sahibi olanlarla beraberdir."[862] âyetleriyle birlikte değerlendirilirse, antlaşmayla belirlenen yükümlülüklerini yerine getirmeyen saldırgan bir toplulukla içine girilmiş bulunan bir savaş halini konu ettiği ortaya çıkacaktır.[863]

Özellikle Müslümanların bu gün içinde bulundukları zafiyet de göz önünde bulundurulursa âyeti her zaman ve her ortamda uygulanmasının imkansız olacağı ortaya çıkacaktır. "Yüzlerce âyeti nesh etti" iddiası ise peygamberliğin en önemli görevi olan *tebliğ* vecibesini tamamıyla ortadan kaldırmaktadır.Zira birçok âyet İslâm'ın nasıl tebliğ edileceğini göstermektedir. *"Sen onların üzerinde bir zorba değilsin."*[864]

Resûlullah,(a.s) hayatında aralıksız olarak münkirlere İslâm'ı götürmüş ancak onların çoğu daveti kabul etmemişti. Bu duruma üzülürdü. *"Biz onların ne söylediklerini daha iyi biliyoruz sen de onlara karşı bir zorba değilsin. Şimdi beni tehditlerimden korkacaklara bu Kur'an ile öğüt ver."*[865] , "*Doğrusu sen sevdiğini doğru yola iletemezsin. Fakat Allah dilediğini doğru yola iletir.*"[866] *"Onlar iman etmeyecekler diye neredeyse sen kendine kıyacaksın.*"[867]

Âyet ile yüzlerce âyetin nesh edildiğini ileri sürmek garip bir iddiadır. Zira savaş belirli şartlarda yapılır. Asıl olan barış ve tebliğdir. Şartlar oluşmadan savaşa başvurulmaz. Zerkeşî'nin de dikkat çektiği gibi sabır, davet ve tebliği tavsiye eden âyetlerin yukarıdaki âyet ile neshedildiğini söyleyen görüş gâyet zayıftır. Muhammed Gazalî bu konuda şöyle der: "*Müşrikleri öldürünüz"*

---

[862] Bakara, 2/190-194.
[863] Krş.Esed, *Kur'an Mesajı*, 1/346.
[864] Ğaşiye, 89/22.
[865] Kaf, 50/45.
[866] Kasas, 28/56.
[867] Şuarâ, 26/3.

âyetini gayr-i müslimlerin tümüne şamil kılıp diğer âyetleri yürürlükten kaldırmak vahye karşı yapılmış büyük bir cür'et ve herkesle diyaloga girmeye davet eden Kur'an'a karşı bir zulümdür. İşin garip tarafı "*Kılıç âyeti*" diye ilan edilen âyetin geçtiği *Tevbe Sûresi* şu âyetle bitmektedir. *"Eğer aldırmazlarsa de ki bana Allah yeter ondan başka ilah yoktur. Ben O'na dayanmaktayım, O, büyük Arşın sahibidir."*[868]

Görüldüğü gibi, süre hiçbir durumda neshi kabul etmeyecek davet biçimini önümüze sermektedir.[869]

Âyetin genel mana ve muhtevası şudur: İslâm kimseyi dinini terk etme veya başka dini kabul etmeye zorlamaz İnsanları hikmet ve burhan ile davet eder. Allah, daveti Müslümanlara farz kılmıştır. Önündeki engellere rağmen Müslümanların güçlü olmaları halinde savaş ile neticelenirse bile, davet yapılacaktır.[870] İslâm'ın hedefi tevhid ve saadeti yeryüzüne yaymak fitne, şirk bozgunculuk ve zulmü kaldırmaktır. Bunu yapmak için de karşılaşacağı engelleri imkan nispetinde hikmetle ve tedricen ortadan kaldırmaya çalışacaktır.

* * * * *

وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ

"Onların (inkârcıların) çoğu fasıktırlar."[871]

İşkâl: İnkârcıların hepsi fasık olduğu halde âyette, *çoğu fasıktırlar* denilmesi.

Cevap: İnkârcıların tümü küfürde aynı derecede değillerdir. Ebu Cehil'de inkârcı idi. Ebu Talip de iman etmeden gitti. Ancak İslâm'a ikisinin zararı eşit değildi. Âyet bir yönüyle inkârcıların aynı durumda olmadıklarını ima ederken

---

[868] Tevbe, 9/129.
[869] el-Ferah, *Müşkil*, 86.
[870] el-Ferhan,g.e, s.99.
[871] Tevbe, 9/8.

diğer yönüyle de çoğu inkârcıların İslâm'a dönüş yapmadıklarını beyan etmektedir. Geriye kalan azınlığın ise hidâyete erişebileceklerini göstermektedir.

* * * * *

قَاتِلُوا ال نَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَلاَ بِالْيَوْمِ الآخِرِ وَلاَ يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللهُ وَرَسُولُهُ وَلاَ يَدِينُونَ دِينَ
الْحَقِّ مِنْ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ

"Kendilerine kitap verilenlerden oldukları halde Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Alalh'ın ve peygamberinin haram ettiğini haram tanımayan ve hak dini din edinmeyenlere boyun eğmiş oldukları halde kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."[872]

İşkâl: Âyette geçen **صاغرون** */küçülmüş* kelimesinin ne anlama geldiği.

Cevap: Bazı tefsirlerde[873] iddia edildiğinin aksine, **صاغرون** dan kasıt, cizye verecek kişilerin horlanmaları değildir. Âyet,İslâm toplumunda yaşayan gayr-i müslimlerin cizye/vergi vermeleriyle ilgilidir. Âyet, "o*nlar,İslâm adaletine bağlılıklarını ifade edecek biçimde cizyelerini verecekler*" anlamındadır. [874]

* * * * *

ذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلاَ يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

"Altın ve gümüşü yığıp da Allah yolunda harcamayanlar yok mu işte onlara elem verici bir azabı müjdele."[875]

İşkâl: Âyette mülkiyet hakkının reddedilmesi şüphesi.

Cevap: Âyette geçen **كنز** /*kenz* kavramının kapsamı önemlidir. Âyette geçen **كنز** toplanıp Allah yolunda harcanmayan mal demektir. Veya içinden mali vecibelerin çıkarılmadığı maldır. Kur'an'ın birçok âyeti insanlara

---

[872] Tevbe, 9/29.
[873] Bkz, İbn Atiyye, Beydâvi, Râzi tefsirleri, aynı âyet bağlamı.
[874] Bkz, İbn Kayyım, *Ahkâmü' z-Zimmiyin*, 1/23-24.

mülkiyet hakkı tanımıştır. *"Rüşd çağına erişinceye kadar yetimin malına sadece en iyi tutumla yaklaşın."*[876] *"Onlara Allah'ın size verdiği maldan verin."*[877] *"Mallarınızı arasınızda batıl yollarla yemeyin."*[878]

Görüldüğü gibi üç âyet de malı insanlara nispet etmektedir. Bu da helal yoldan mal edinmenin meşru olduğunu göstermektedir. *"İşte bu kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yığmakta olduğunuz şeylerin azabını tadın."*[879] Âyetinden, İslâm ve toplumun ihtiyacı olduğu halde Allah yolunda harcanmayan malın, önceki âyette *Kenz* olarak tanımlanan mal olduğunu anlamaktayız.[880] Bu nedenle Ebu Zerr'in ihtiyaçtan fazla mal edinmeyi yasaklayan görüşü destek görmemiştir. O, içtihadıyla mal adına ne varsa hepsinin Allah yolunda harcanmasını söylerdi.

* * * * *

إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ

"Olsa olsa nesi', küfre yapılmış bir ilavedir."[881]

İşkâl: Haram ayları ertelemenin küfürde ileri gitme oluşunun izahı.

Cevap: Ayette geçen **النسئ** /*en-Nesi* Allah'ın haram kıldığı herhangi bir haramı helal kılmak maksadıyla vakit tehiri hatta o maksatla olmak üzere yapılan herhangi bir tehir veya ilavedir.[882]

Allah Teâla, ibadetler için belirli vakitler koymuştur. Hac, oruç, namaz, cuma vs. Allah'ın tayin ettiği bu vakitleri değiştirmek Allah'ın ahkâmıyla istihza ve yasamada Allah'a ortak koşmaya benzetilmiştir. Küfür, inanmamaktır. Oysa bunlar yani ayları veyahut Allah'ın koyduğu ibadet zamanlarını değiştirmeye çalışmak küfürle beraber, ilahî yasaları değiştirmek

---

875 Tevbe, 9/34.
876 En'âm, 6/152.
877 Nur, 24/33.
878 Bakara, 2/188.
879 Tevbe, 9/35.
880 Tabatabâî,*el- Mizân*, 9/200.
881 Tevbe, 9/37.
882 Bkz. Yazır, *Hak Dini*, 4/335.

ve baş kaldırmak anlamına da gelmektedir. Sanki fiilî bir müdahale vardır. Bu nedenlerle küfürde haddi aşmak olarak değerlendirilmiştir.

* * * * *

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيم

"İbrahim'in babası için af dilemesi sadece ona verdiği bir sözden dolayı idi. Böyle iken onun bir Allah düşmanı olduğu Ona belli olunca Ondan ilgisini kesti. Gerçekten İbrahim çok bağrı yanık, çok halim idi."[883]

İşkâl: Hz. İbrahim'in, iman etmeyen babasına istiğfar etmesi.

Cevap: İbrahim (a.s.) menedilmeden önce istiğfar etmişti. Ondan menedilince hemen vazgeçti. Âzer, iman edeceği sözünü vermişti.Ancak Âzer sözünü yerine getirmedi. Allah'a düşman olmaya devam etti. Bunun üzerine Hz. İbrahim ondan beri olduğunu ilan etti.[884]

* * * * *

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيم)فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

"Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir o size çok düşkün, müminlere kArşı çok şefkatlidir. Merhametlidir." "(Ey Muhammed) yüz çevirseler de ki Allah bana yeter. O'ndan başka ilah yoktur. Ben sadece ona güvenip dayandım. O büyük Arş'ın sahibidir."[885]

İşkâl: Son yıllarda Reşad Halife, Edip Yüksel ve diğer bazı muarızların Zeyd b. Sabit'in "Tevbe Sûresinin son iki âyetini Ebu Huzeyme'nin mushafı

---

[883] Tevbe, 9/114.
[884] Mağniyye, *el-Kaşif*, 4/111; İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/101.
[885] Tevbe, 9/128-129.

dışında başka bir yerde bulamadım."[886] sözünü kendilerine referans göstererek, Tevbe Sûresinin son iki âyetinin sonradan ilave edildiği ve Kur'an'dan olmadığı iddiası.

Cevap: Binlerce sahabenin ezberleyip muhafaza ettiği Kur'an'dan iki âyetin sadece bir sahabede bulunmaması Ona halel vermez. Zira Ebu Huzeyfe dışında çok sayıda Kur'an nüshası vardı. Hz. Ömer de her iki âyeti bizzat Resûlullah'tan duyduğuna dair yemin etmişti.[887]

Allah'ın seçkin kulları, Kur'an'dan olmayan iki âyetin Kur'an'a alınmasına nasıl sessiz kalabilirlerdi? Kur'an'ın bu günkü hali her yıl Cibril tarafından Peygamberimize okunurdu. Kendisi de Cibril'e arz ederdi. Kur'an'ın bugünkü biçimiyle bize gelmesinde on binlerce sahabenin icmai vardır. Dolayısıyla iki âyetin kendilerine meçhul kalması veya sonradan ilave edilmesi düşünülemez.[888]

Son iki âyet, Reşad Halife ve Edip Yüksel'in *19 Rakam Mucizesi* tezlerine uymadığı için Kur'an'dan çıkarılmaları gerekiyormuş!

Soru: Hz.Peygamberin vefatından sonra söz konusu iki âyet çok araştırıldığı halde ancak Huzeyme b.Sabit yanında bulunmuştur.[889] Bu Kur'an'ın tevatürle sübutüne halel getirmez mi?

Cevap: Ashab-ı Kiram, Kur'an'ın kayd ve muhafazası için yalnız yazma ile yetinmiyorlardı. Onlar, yazıdan çok ezberlenmesine önem veriyorlardı. Mezkur iki âyetin, Ashap tarafından her sabah ve akşam yedi defa okunması bir vird halini almıştı.[890]

Birçoğumuz, Kur'an'ı ezberden okur ancak yazmaz. Fatihanın yazılı olmaması onun Kur'an'dan olmadığına bir zarar vermez. Bu nedenle iki

---

[886] Buharî, *Tefsir*, 20.
[887] Askalanî, *Fethul -Bâri*, XI/12.
[888] Bkz. Ersöz, İsmet, *Kur'an Tarihi, Kur'an'ın İndilişi ve Bugüne Gelişi*, s.104-105.
[889] Bz, Buharî, *Tefsir*, 20; Askalanî, *Fethu'l -Bâri*, 8/436.
[890] İbn Kesir, *Tefsir*, 2/655.

ayetin, bazı sahabelerin yanında yazılı olmaması onun tevatür ile sübutüne halel getirmez.

Âhâd bir haberle mütevatir olan Kur'an terkedilmez. Aslolan âyetlerin Ashap tarafından hıfzedilip bilinmeleridir. Kur'ur'an'ı çağdaş bir hurâfe *19 rakam* hezeyanına uydurmak için, Amerikalı Mütennebi' Reşad Halife ile EdipYüksel, iki âyeti inkâr ederek müslümanların Kur'an hakkındaki inançlarını sarsmaya çalışmışlardır.[891]

(10) YÛNUS SÛRESİ

[891] Bkz, Ersöz, İsmet, *Kur'an Tarihi,a.g.e,* s.104.

**إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنْ السَّمَاءِ فَاخْتَلَط بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا
يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّى إِذَا أَخَذَتْ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ
قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ
نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ(24)**

"O dünya hayatının misali, ancak gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, onunla yeryüzündeki otlar, insan ve hayvanların yediği bitkiler birbirine karışmıştır. Nihayet yeryüzü ziynetini takınıp süslendiği ve sahipleri de onun üzerinde kendilerini güçlü sandığı bir sırada geceleyin gelivermiş, bir anda ona öyle bir tırpan atıvermişizdir ki, sanki dün orada hiçbir şenlik yokmuş gibi oluverir. İşte düşünebilecek bir kavim için ayetlerimizi böyle açıklıyoruz."[892]

İşkâl: Âyette dünya hayatının suya benzetilmesi.

Cevap: a-Gökten inen su ile yeryüzü canlanır, bitki ve meyveler yetişir. Su,canlılar ve bitkiler için hayat kaynağıdır. Canlılar ve bitkiler suya tam alıştıkları bir sırada, ani bir afet ile yok olup gider. İnsan hayatı da öyledir. Kemalden sonra yaşlılık ve ölümle karşılaşır.

b- Su, ölçülü ve yerinde kullanılırsa hayatın devamına katkıda bulunur. Aksi takdirde insanın helak olmasına sebebiyet verir. Dünya malı ve hayatı da öyledir,ölçülü kullanılırsa güzel bir hayat ikame edilmiş olur, aksi halde sahibini helak eder.

c- Hareket ve akar halde olan bir su bozulmadığı gibi, meşru ölçüler dahilinde devam ettirilen hareketli bir hayat da anlam kazanır.

d- Su, pâk ise her türlü temizlik ve hizmette kullanılır. Mal da öyledir, helal olması halinde hizmette kullanılabilir.[893]

* * * * *

---

892 Yûnus, 10/24.
893 Kuşeyri, *Letâif*, 2/89.

لَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ عليم وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ

"Söyledikleri seni üzmesin Tüm güç Allah'ındır. O işiten ve bilendir."[894] *"İzzet, Allah'ın Resûlünün ve müminlerindir."*[895]

İşkâl:İki âyette geçen *izzet*in kimlere ait oluşunun farklı anlatılması.

Cevap: Bir âyetin icmalini diğeri açıklamaktadır.Yani, izzetin mutlak kaynağı ve sahibi Allah'tır. Peygamber ve müminlere izzet veren Allah Teâladır,dolayısıyla izzetin kaynağı birdir.[896]

* * * * *

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ

"Biz İsrailoğullarını denizden geçirdik. Ama Firavn ve askerleri zülmetmek ve saldırmak üzere onları takip etti. Nihâyet denizde boğulmak haline gelince (Firavn) gerçekten İsrailoğullarının inandığı ilahtan başka ilah olmadığına ben e iman ettim. Ben de Müslümanlardanım dedi."[897]

Soru: Firavn, üç defa Allah'a iman ettiğini ifade ettiği halde neden iman etmesi kabul olmadı?

Cevap: Firavn, azabın geldiğini ve kurtulmanın artık mümkün olmadığını fark etmişti.Bu aşamadan sonra iman etti. Hayattan ümit kesilince iman etmenin geçersiz olduğunu şu âyetlerden öğreniyoruz. *"Artık o çetin azabımızı gördükleri zaman Allah'a inandık ve O'na ortak koştuğumuz şeyleri inkâr ettik derler."*[898] *"Fakat azabımızı gördükleri zaman imanları kendilerine bir fayda vermeyecektir."*[899]

---

[894] Yûnus, 10/65.
[895] Münafikun, 63/8.
[896] Mağniyye, *el-Kâşif*, 4/176.
[897] Yûnus, 10/90.
[898] Mümin, 40/84.
[899] Mümin, 40/85.

Âyetin de işaret ettiği gibi, Firavn'un imanı taklidî bir imandı.Yani taklit neticesi iman etmişti. Oysa İman, "*Allah'tan başka ilah yoktur*" demekten ibaret değildir.İman teslimiyettir, gaybe inanmaktır.Sekerat esnasında gerçekleşen bir imanda bu özellikler bulunmaz. İman,Allah'a iman yanında, kitaplarına, meleklerine, peygamberlerine, ahiret gününe vs. konulara iman etmekle gerçekleşir. Oysa Firavn'un bunlara iman ettiğine dair herhangi bir emare yoktu.[900]

* * * * *

فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِنْ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ

"Ey Firavn senden sonra geleceklere ibret olman içi bugün senin bedenini (cansız olarak) kurtaracağız. İşte insanların bir çoğu hakikaten âyetlerimizden gafildirler."[901]

Soru: Firavn bedenini bir süre için bırakmanın hikmeti neydi?

Cevap: Firavn, kuleler yükseltip Allah'a alenî savaş ilan eden bir despottu. İnsanlar onun ölebileceğini hiç tahmin etmiyorlardı. Özellikle İsrailoğulları ve onlardan sonra gelenlerin, Allah'a başkaldırmanın ne ile neticelendiğini müşâhede etmeleri gerekiyordu. Firavn ulûhiyet iddiasında da bulunmuştu. İnsanların sahte ilâhların ne duruma düştüklerini görüp ondan ibret almaları gerekiyordu.

Tarihte Âd, Semûd kavimleri gibi birçok inkârcı toplum gelmiştir. Onların uygarlık ve kültürlerinden önemli bir şey kalmadığı halde Firavn'un bedeni bir süre bırakılmıştı.

Merhum Muhammed Esed,*Firavn* ismini özel anlamda olmayıp, eski Mısır'da bütün krallar için kullanılan bir unvan olduğunu ileri sürer. Şöyle der: Lafzen, "*seni bedensel olarak kurtaracağız.*" bununla muhtemelen, eski Mısırlıların, krallarının ve seçkinlerinin cesetlerini mumyalayarak gelecek

---

[900] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/11.

kuşaklar için saklamak yolundaki gelenekleri ima ediliyor. Bazı eski Mısır uzmanları Kur'an'da ve Kitab-ı Mukaddes'de sözü geçen "*Zalim Firavun*"un II. Ramses (M.Ö.1324-1258 dolayları) olduğunu ileri sürerken, bazılar da Onu talihsiz selefi Tut-ankh-amen'le ya da M.Ö. 15. yüzyılda yaşamış olan III. Thotmes (yahut Thutmosis)'le özdeşleştirmektedirler. Ama bütün bu "*özdeşleştirmeler*" yalnızca zan ve tahmine dayanmakta olup tarihsel olarak belgelenmemiştir. Akılda tutulmalıdır ki, Kur'an'da geçen "*Firavun*" (Kur'an'da fir'avn) tabiri bir özel isim olmayıp Eski Mısır'da bütün krallar için kullanılan bir unvandan ibarettir.[902]

Basında zaman zaman Firavn bedeninin muhafaza edildiğine dair çıkan haberlerin spekülatif olduğuna inanmaktayız.Zira bu tezin ilmi ve tarihi belgelerle ispat edilmesi gerekir ki bunun gayet zor olacağı muhakkaktır. Bedeninin bir süre bekletilmesi, Ona *Rab* gözüyle bakanlar için büyük ibretti. Zira, *Rab* olduğunu iddia edenin zelil ve perişan bir hale düşmemesi gerekiyordu. Bırakmış olduğu birtakım eser ve kalıntıların devam etmesi, Onun rubûbiyetinin gerçek olmadığını, ilah olsaydı kendisi de eserleriyle beraber kalacaktı. Kendisi diktirdiği taş ve duvar ve anıtlar kadar da devam edemedi. Asırlar boyu onları gören her kuşak onları yapanların *Rab* olamayacaklarını zira olsalardı bu hale düşmeyeceklerini düşünüp "*Allah'tan başka ilah yoktur*" gerçeğini ilan edecekler.[903]

* * * * *

فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلْ الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ

"*(Ey Rasûlüm) Eğer sana indirdiğimizden kuşkuda isen senden önce Kitabı (Tevrat'ı)okuyanlara sor.*"[904]

İşkâl: Hz. Peygamber 'e Kur'an'dan kuşku duymanın nispet edilmesi.

---

901 Yûnus, 10/92.
902 Esed, *Kur'an Mesajı*, 1/414.
903 Bkz, Şa'ravî, *Kasas*, 3/1881-1882.
904 Yûnus, 10/94.

Cevap: Kur’an’ın yöntemlerinden birisi de insanlara yöneltecek hitabı Resûlullah’ın şahsına yöneltmesidir. Bundan dolayı âyet,“*eğer insanlar indirdiklerimizden şüphe duyuyorlarsa sana cevabımız şudur*” anlamını verir. “*Ey peygamber Allah’ın emirlerine karşı gelmekten sakın. İnkârcı ve münafıklara da itaat etme.”*[905] Ve benzer diğer, âyetler hitabın Kur’an konusunda kuşkusu olan herkese olduğunu göstermektedir.

Kur’an, anlattığı kıssa ve diğer bazı gerçeklerin önceki peygamberlere de geldiğini dolayısıyla kuşku duyulacak bir durumun bulunmadığına dikkat çeker. Kur’an, bu gerçeğin insaf sahibi Ehl-i Kitap ulemasının da bilgisi dahilinde olduğuna dikkat çekmiştir.

* * * * *

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ

“*Yûnus kavmi müstesna (halkını yok ettiğimiz herhangi bir ülke halkı keşke (kendilerine azap gelmeden) iman etse de bu imanları kendilerine fayda verseydi. Yûnus’un kavmi iman edince kendilerinden dünya hayatında rüsvalık azabını aldırdık ve onları bir süre (dünya nimetlerinden) faydalandırdık.”*[906]

İşkâl: Hz.Yûnus kavminin diğerlerinden ayrı tutulması.

Cevap: Geçmiş kavimleri helâk eden azabın biçim ve zamanı değişik olmuştur. Firavn tam boğulmak üzere iken iman ettiğini iddia etmişti. Ancak öyle bir durum da imanı Ona yarar getirmedi. Hz.Yûnus kavmi ise helâk belirtilerini görünce iman etmişti. Bundan dolayı Allah tövbeleri kabul etti.[907] Âyetten, Hz.Yûnus kavminin istisnasız hepsinin beraber iman ettikleri de anlaşılmaktadır.[908] Oysa diğer kavimlerde böyle bir iman

---

[905] Ahzâb, 33/1.
[906] Yûnus, 10/98.
[907] İbn Reyyân, *er-Ravd*,1/113.
[908] Kasimi, *Mehâsin*, 4/282.

görülmemiştir.Yûnus kavmini diğerlerden ayıran özellik, onların bazı olaylardan ibret alıp helâk olmaktan kurtulmalarıydı. Onların, herhangi bir zorlama olmadan ihtiyari olarak iman ettikleri anlaşılmaktadır.

"Senden önce herhangi bir memlekete uyarıcı göndermişsek, mutlaka onların varlıklıları babalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de onların izlerine uyarız derlerdi."[909] Âyet, tüm kavimlerin ata ve babalarını taklid ettikleri için iman etmediklerini belirtmiştir. Hz.Yûnus kavmi ise bundan istisna edilmiştir.

(11) HÛD SÛRESİ

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللهِ رِزْقُهَا

"Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı Allah'a aittir."[910]

Soru: Her canlının rızkının Allah'a ait olduğu bildirildiği halde neden bazı canlılar açlıktan ölmektedirler?

Cevap: Âyetin anlamı, Allah Teâla'nın her canlıya yetecek rızkı yaratması ve rızk elde etmenin yollarını göstermesidir. Esbaba tevessül etmeyenlerin aç kalacağı muhakkaktır. Çocuk sahibi olmayı evlenmeye bağladığı gibi, aç

---

[909] Zuhruf, 43/23.

kalmamayı da esbaba ve ilahî öğretilerin yerine getirilmesine bağlamıştır. Nitekim bir hadiste bu gerçek açıkça belirtilmiştir. “Allah zenginlerin malında, fakirlere yetecek malı farz kılmıştır. Fakirlerin aç ve çıplak kalmaları zenginlerin ihmalinden dolayıdır. Allah kıyamet gününde onları zor bir sınavdan geçirecek ve acıklı bir azapla cezalandıracaktır.”[911]

Bunun dışında merhamet ve yardımlaşma ile ilgili yüzlerce emir ve tavsiye bulunmaktadır. “*Allah’ın tasarruf hakkını size verdiği şeylerden harcayın.”*[912] “*O ülkelerin halkı iman edip Allah’tan korksalardı elbette üzerlerine yerden ve gökten bereketler açardık.”*[913]

Rızk yaratma, gönderme Allah’a aittir. Ancak onun adil bir biçimde dağıtılmasını insanlara bırakmıştır. Güçlü, güçsüzün istihkakını yerse arada bazı dengesizliklerin ortaya çıkacağı muhakkaktır. Herkesin mutlu bir yaşam sürdürmesi, ilahi prensiplerin uygulanmasına bağlanmıştır.

* * * * *

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللهِ كَذِبًا

“*(Bir) yalanı Allah’a iftira edenden daha zalim kim olabilir?*[914]

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ

“*O kimsenden daha zalim kim olabilir ki kendisine Rabbinin âyetleri anlatılmıştır da O, onlardan yüz çevirmiş ve ellerinin önceden yaptığını unutmuştur.”*[915]

مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَى فِي خَرَابِهَا

“*Allah’ın mescitlerinde Allah’ın isminin anılmasını engelleyen ve onların harap olmasına çalışan kimselerden daha zalim kim olabilir?”*[916]

---

[910] Hûd, 11/6.
[911] Heysemi, *Mecmeu’z-Zevâid*, 3/62.
[912] Hadid, 57/7.
[913] A’raf, 7/96.
[914] Hûd, 11/18.
[915] Kehf, 18/57.
[916] Bakara, 2/114.

İşkâl: Üç âyette de *en zalim* ifadesi kullanılması. Sadece birinin *en zalim* olma sıfatını alması gerekmez miydi?

Cevap: Her âyet, ilgili konuda en zalim olanı belirtmiştir. Yani, yasakçı zihniyete sahip olanlar arasında en zalim olanı, Allah'ın mescitlerinde Allah'ın isminin anılmasını engelleyenlerdir. İftiracılar arasında da en zalim olanı Allah adına iftira edenlerdir. Âyetlerde bahsedilen zulüm dereceleri belirtilmemiş hepsi de *en zalim* olma sıfatıyla nitelenmişlerdir. Bir kesimin zulmü diğer kesiminden fazla değildir. Buna göre *en zalim olanlar*, Allah'ın mescitlerinde Allah'ın isminin anılmasını engelleyenler, Allah'a iftira edenler ve kendilerine Allah'ın âyetleri anlatıldığı halde yüz çevirenlerdir.[917]

* * * * *

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَابُنَيِّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ

"Gemi, içindekilerle birlikte dağlar gibi dalgalar içinde akıp gidiyordu ve Nuh ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna 'Ey oğlum, gel bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma' diye seslendi."[918]

Soru: Nuh (a.s.)'ın kâfir olan oğlu için itiraz ve müdahalesi söz konusu değil mi?

Cevap: Hayır. Nuh (a.s.) sadece oğlunun akıbetini öğrenmek istemişti. Oğlu olduğu halde nasıl boğulduğunu sordu. Zira Allah Teâla yakın akrabalarının boğulmayacağını söylemişti. Oğlu ise iman etmediği için akrabası olmaktan çıktı. Nuh (a.s.), Allah'ın vadinin hak olduğunu ve hüküm verenlerin en iyi hüküm vereni olduğunu anladı.[919]

* * * * *

---

[917] Suyutî, *Mu'terek*, 1/104-105.
[918] Hûd, 11/42
[919] Bkz, İbn Kesir, *Tefsir*, 2/724.

وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ(45)قَالَ يَانُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنْ الْجَاهِلِين

"Nuh Rabbine dua edip dedi ki:Ey Rabb'im şüphesiz oğlum da ailemdendir."[920] *"Allah buyurdu ki Ey Nuh O asla senin ailenden değildir.O, doğru olmayan bir iştir. O halde bilmediğin bir şeyi benden isteme! Ben, seni cahillerden olmaktan men ederim buyurdu."*[921]

İşkâl: İki âyet arasındaki görünürde olan çelişki. İlk âyet, Hz. Nuh'un oğlunu aileden sayarken ikinci âyet aileden olmadığını belirtmektedir.

Cevap: Kur'an, *"Nuh oğluna seslendi."*[922] âyetiyle oğlu olduğunu belirtmiştir. Allah'ın nefyettiği yakınlık ise kurtulacaklar arasında olmamasından dolayıdır. Bu nedenle dünyada helâk olup kurtulmayacak inkârcı birinin yakınlığı yok sayılmıştır. Böyle biri *" yok"* mesabesindedir.[923]

* * * * *

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَاقَوْمِ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِي فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ

"Kavmi ona zıpır zıpır koşup gelmişlerdi, bundan önce de kötü işler yapıyorlardı: Lut, 'Ey kavmim, işte kızlarım, onlar sizin için temiz; Allah'tan korkun da beni konuklarım arasında rüsva etmeyin, içinizde aklı başında bir adam yok mu?' dedi."[924]

İşkâl: Lut (a.s.)'ın "*işte kızlarım*" demesinin anlamı.

Cevap: İfadenin iki anlamı var.

a-Bizzat kendi soyundan olan kızlar,

b-İçinde bulunduğu toplumun kızları.

---

[920] Hûd, 11/45.
[921] Hûd, 11/46.
[922] Hûd, 11/42.
[923] Bkz, Şinkitî, *Adva'*, 10/108.
[924] Hûd, 11/78.

Zira peygamberler bulundukları topluluğun manevî babaları konumundadırlar. Toplumu homoseksüellikten alıkoymak için meşru yoldan kızlarıyla evlenmelerini önermiş ve kendilerine hemen adres göstermiştir. Evlenmek istiyorsanız "*işte kızlarım. Onlarla evlenebilirsiniz*" teklifinde bulunmuştur. Bu, peygamberlerin toplumda meydana gelen ahlaksızlıkla nasıl mücadele edileceğini gösteren bir çözümdür. Hz Lut, misafirlerini rahatsız etmeye gelen kavmine meşru yoldan evlenmeyi ve isterlerse, kendi kızlarıyla evlendirme konusunda kendilerine yardımcı olabileceğini söylemiştir. Nitekim bu yöntemi diğer peygamberlerde de görmekteyiz.Yaşli Zat, Hz. Mûsâ'ya iki kızından birisini kendisine nikahlama teklifinde bulunmuştu.[925]

* * * * *

خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتْ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ(107)وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتْ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ

"*(Bedbaht olanlar) Rabbinin dilediği hariç (onlar) gökler ve yer durdukça o ateşte ebedi olarak kalacaklardır. Mutlu olanlara gelince onlar da cennettedirler. Onlar orada ebedi olarak kalacaklardır. Bu (nimetler) bitmez tükenmez bir lütuftur.*"[926]

Müşkül: Cehennemlikler zikredilince "*gökler ve yer durdukça ateşte sürekli olarak kalacaklardır...*" denildiği halde cennetliklerden bahsedilince "*bitmez tükenmez bir lütuftur*" denilmesinin izahı.

Cevap:Âyette geçen istisnadan dolayı, birçok alim, çok uzun bir zaman yandıktan sonra cehennemde hiç kimsenin kalmayacağını söylemişlerdir.

Ebedî kalacaklardır diyenler de şöyle demişlerdir: "Gökler ve yerler durdukça" ifadesi Arapça'da ebediliği ifade için kullanılır; zira *"yer başka yer gökler de başka (gökler haline getirdiği zaman"*[927] âyeti gökler ve yerin

---

[925] Kasas, 28/27.
[926] Hûd, 11/108.
[927] İbrahim, 14/48.

değişeceğini dolayısıyla orada bu dünyadaki gök ve yerin olmayacağını bildirir. Hem ateşlikler hem de cennetliklerden bahsedilince ikisi için de "Rabbinin dilediği hariç" ifadesinin kullanılması Allah'ın mutlak iradesinin bildirilmesi içindir.

Allah, dilerse cehennemi de cenneti de boşaltabilir. Onları devam ettirmesi de onun iradesindedir. Ancak Allah, cehennemliklerin dilediği zamana kadar kalacaklarını bildirilmiştir. Cehennemliklerin Allah'ın dilediği milyarlarca yıl yandıktan sonra azapta kalmalarının ne önem ve anlamı olur? Bunu da düşünmek gerek. Kur'an'da hiçbir kelime hatta harf bile yersiz kullanılmamıştır. Cennetlikler için "*bitmez, tükenmez*" kullanılmışken, cehennemlikler için "*Allah'ın dilediği zamana kadar*" ifadesi kullanılmıştır. Allah'ın rahmetinin her şeyi kapsadığını yine Kur'an'dan öğreniyoruz.[928]

İbn Kayyım cehennemin devamlılığı konusunda yedi görüş aktardıktan sonra, yalnız Allah'ın bileceği uzun bir müddet sonra azabın sona ereceğine dair görüşünü özet olarak aktarıyoruz

1-"*İçinde devirlerce kalacaklardır*.[929] Âyette, cehennemliklerin orada devirlerce kalacakları belirtilmiştir. Bu da ebedî olarak kalmayacaklarını gösterir. Zira sonsuz ve ebedî olsaydı "*orada devirlerce kalacaklar.*" ifadesi kullanılmayacaktı.

2-Onların hepsini toplayıp bir araya getireceği gün, "*Ey cin topluluğu gerçekten şu insanlara çok çektirdiniz" diyecek insanlardan onların yardakçıları da 'Ey Rabb'imiz biz birbirimizden yararlandık ve bizim için kararlaştırdığın ecele ulaştık' diyecekler. Allah şöyle diyecek: 'sizin ikametgahınız Allah'ın dilediği zamanlardan başka ebedi kalmak üzere ateştir'."*[930]

3-Cehennemin geçici olduğunu söyleyen sahabeler olmuştur.

---

[928] A'raf, 6/156.
[929] Nebe', 78/23.

Hz. Ömer: Cehennemlikler *Alic'*teki kum tanecikleri kadar azapta dursalar da bir gün oradan çıkacaklar.

İbn Mesud: Cehennemin kapıları, cehennemlikler devirlerce yandıktan sonra açılacak ve oradakiler çıkacaklar.

Abdullah b. Ömer : Yukarıda geçen görüşe yakın bir görüş belirtmiştir.

Ebu Hureyra: Yukarıda geçen iki âyeti okuduktan sonra şöyle demiş: Cehennemde hiç kimsenin kalmayacağı bir dönem gelecek.

Ebu Said el-Hûdrî: 'Yukarıda geçen âyetin *"Rabbinin dilediği başka"* bölümü Kur'an'da cehennemin ebediliği ile ilgili tüm âyetleri sınırlandırır' demiştir.

4-*İbn Abbas:* âyetteki istisnadan gaye; cehennemin, içindekilerini yemesiyle ilgili emir almasıdır, demiştir.

Tabbiinden de bu görüşte olanlar var.

Şa'bî: Cehennem, cennet'e nispetle çok erken dolacak ve çok erken de son bulacak.

Ebu Miclez: Cehennnem, Allah Teâlanın uygun gördüğü bir azaptır. Dilediği zamanda ona son verecektir.

5-Akıl, nakil ve fıtrat Allah'ın hikmet sahibi ve merhametli olduğunu kabul eder. Hikmet ve ilahî rahmet azabın sonsuz olmayacağını ve bir gün son bulacağını öngörür. Zira Allah Teâlanın dünya ve ahirette öngördüğü cezalar nefislerin terbiyesi, kötülüklerin önüne geçilmesi ve insanların maslahatı içindir. Allah'ın rahmet ve hikmeti her iki dünya için geçerlidir. Hatta dünyadaki rahmeti ahirettekinin yüzde biridir.[931] Dünyada bir cüzü' bile bu kadar yaygın iken yüz cüzü' ne kadar olacaktır?

"Şükredip iman ederseniz Allah size ne diye azap etsin."[932] âyeti, Allah Teâla'nın cezalandırma, azap verme gibi bir gayesinin bulunmadığını belirtmektedir. Dolayısıyla azabın yararı kullarına yöneliktir. Azap gaye değil

---

[930] En'âm, 6/128.
[931] Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 6/26.

kötülülüklerin önlenmesine yönelik bir vasıtadır. En katı yarattıklar bile çok uzun bir ceza döneminden sonra yine de düşmanlarına acıyıp merhamet ederler.

6-Allah'ın rahmeti gazabını geçmiştir. Rahmeti esas almıştır. Günahkârların azabı ebedî kalsa, rahmeti günahkârlara ulaşmamış olur. Oysa Allah'ın rahmeti ve ilmî her şeyi kuşatmıştır.[933]

Allah Teâla Kur'an'da rahmet edici ve bağışlayıcı sıfatlarıyla anıldığı kadar azap edici ve cezalandırıcı vasıflarıyla anılmamıştır. *"Kullarıma haber ver benim gerçekten çok bağışlayan ve merhamet eden olduğumu bununla beraber azabım da acı bir azaptır."*[934]

Allah Teâla, merhamet edici ve bağışlayıcı vasıflarıyla medhedilmişken "*azap eden,*" "*ceza veren*" vasıflarıyla medhedilmemiştir.Yalnız *Esmâ-i Hüsnâ'* hadisinde geçmiştir.

7-Allah, insanı boşuna yaratmadığı gibi onu cezalandırmak için de yaratmamıştır. Allah insana merhamet etmek için yaratmış, Azabı ise kul istediği için gerekli olmuştur. Azabı da hikmetten hâli değildir. Hikmet ve rahmeti azabın ebediliğini öngörmez.

8-*"Onlar oradan çıkacak değildirler."*[935], *"İnkarcılara gelince onlara cehennem vardır. Hüküm verilmez ki ölsünler kendilerinden biraz azabı da hafifletilmez."*[936] Benzer âyetler mutlak değil, Allah'ın meşieti ve istisna ile mukayyettirler. Cehennem kaldığı sürece içindekilerde kalacaklardır. Ancak cehennem son bulunca onların da azabı son bulacaktır.

---

[932] Nisâ, 4/147.
[933] Gafir, 40/7.
[934] Hicr, 15/49-50.
[935] Bakara, 2/167.
[936] Fatır, 35/36.

9-Bazı âyetlerde geçen خلد */huld* kelimesi, uzun müddet kalma anlamındadır. Nitekim, mümini kasten öldüren kişi için de aynı ifade kullanılmıştır.[937]

Cehennemin ebedî olacağını savunanlar da, içlerinde خلد /*huld* ve türevlerinin de geçtiği cennet ve cehennem ile ilgili yüze yakın âyetin var olması,[938] bunlardan altmışı ateş ile ilgili, kırk tanesi cennet ile olduklarını delil göstermişlerdir.

Netice itibariyle, cennet ve cehennemle ilgili âyetlerin birçoğu beraber zikredilmişlerdir. Cennetin ebediliğini ifade edenler cehennemin ebediliğini ifade edenlerden daha açık ve daha fazladır. Cehennemin ebediliği Allah'ın irade ve isteğine bağlıdır. Kur'an'ın sarih olarak hüküm koymadığı bir meselede kesin kanaat belirtme imkanına sahip değiliz. Bu konuda söylenenleri naklediyoruz. Allah dilediğini yapar. Orada devirlerce kalacaklardır. Onlar orada gökler ve yerler durdukça sürekli kalacaklardır:ancak Rabbi'nin dilediği süre hariç.

* * * * *

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ

"Rabbin dileseydi kesinlikle bütün insanları tek bir ümmet yapardı. Oysa ihtilaf edip duracaklar."[939]

Soru: Allah Teâla neden insanları tek bir ümmet kılmadı?

Cevap: Allah dileseydi insanı, iradesiz, kalpsiz ve düşüncesiz yaratabilirdi. Bu durumda onun cansız varlıklardan bir farkı kalmazdı. İnsan olmaktan çok, hayvan ve cansız varlıklara benzeyecekti. Ancak Allah Teâla,

---

[937] Nisâ, 4/93; İbn Kayyım, *Hâdi'l- Ervâh*, s.254, *Şifaü'l -Alil*, 252; Karadâvî, *Fetâvâ Muasıra*, 1/188-190 Nedvi, Ahmet Ensâri, Said Sahib, *Asr-ı Saadet*,Çev: Ali Genceli, Neş: Eşref Edip, 5/154-172.

[938] Bkz. Abdulbaki, Muhammed Fuâd, *el-Mü'cemu'l -Müfehres li-Elfazı'l-Kuran'i'l-Kerim*,' "huld" md.

[939] Hûd, 11/118.

insanları diğer tüm varlıklardan ayrı olarak yarattı. Hepsinden de üstün kıldı. Üstünlüğü de cehd ve irade sahibi olmasına bağlı kıldı, ona iki yol gösterdi. İhtilafa düşmemeyi, buğz ve haset etmemeyi emretti. İnsanların ihtilafa düşmeleri,inkâr ve isyana düşmelerine benzer. Allah dileseydi insanları melek fıtratında yaratırdı.Ancak vahdet ve birlikteliğin insanların iradesiyle gerçekleşmesini istedi. İhtilaf ve taassubu reddeden imtihanı kazanmış oldu. Allah Teâla insanı hem ihtilafı hem de vahdeti tercih edebilecek güçte yarattı. İnsanlar fıtrat ve iradeleri gereğince ihtilafı tercih etmeye devam etmektedirler.[940]

(12) YÛSUF SÛRESİ

Soru: Kur'an'da geçen birçok kıssanın hilafına Yûsuf kıssasının tek sürede geçmesinin hikmeti nedir?

Cevap: Sûrenin inişi, Resûlullah ve arkadaşlarının çok sıkıntılı dönemine rast gelmiştir. Ashap, Resûlullah'tan sıkıntılı günlerin son bulup bulmayacağını sormuşlardı. Bunun üzerine Allah en uzun kıssanın geçtiği Yûsuf sûresini indirdi. Hz.Yûsuf birçok sıkıntıdan sonra zafere erişti. Kuyuya atıldı. Esir olarak tutuldu. Muhacir oldu.[941] Ailesinden uzaklaştırıldı. İftira ve komplolara maruz kaldı, zindana atıldı ve en sonda risalet ve riyasetle ödüllendirildi.

Kıssanın tek sûrede geçmesi, dikkatlerini daha iyi topluyor ve insanları daha çok etkiliyor.

---

[940] el-Ferhân, *Müşkil*, s.94.

Yûsuf Sûresi Bir Aşk Hikayesi midir?

Kesinlikle hayır. Kur'an'ın işlemek istediği temadan haberi olmayanlar, Yûsuf sûresinin aşka müptela olmuş bir kadın ile güzellik ve iyi ahlaklı olmada benzeri olmayan bir genç arasında meydana gelmiş bir aşk macerasından ibret olduğunu sanırlar. Öyle ki Haricilerin *Meymuniye* fırkası Sûrenin Kur'an'da geçmesini bile uygun görmemişti. Diğer bir kesim de anlamı bilinmeyen "*Müteşâbih Bir Sûre"*dir demiştir. Oysa bu görüşlerin hiçbirisi isabetli değildir. Onun iman ve tefekkürle okuyan birisi rahatlıkla sûrenin şu konuları işlediğini fark edecektir.

1-Sûre, hak- batıl arasında cereyan eden bir olaydan bahsetmiştir. Hak ehli mücadelelerinde doğruluktan ve sadakatten ayrılmamışlardır. Batıl taraftarları ise yalan iftira ve güç kullanmaya başvurmuşlardır. Nitekim kralın eşi, iffet sahibi Hz.Yûsuf'un nefsinden murat almak istemişti. Hz.Yûsuf ise zindana girmeyi tercih etmiş ve kadının arzusunu reddetmişti. Zira geçici bir zevk için ebedi bir hayat feda edilmezdi. Batılın güç ve imkanları ne kadar fazla olursa olsun hakka galebe çalamaz. Sonunda hakka teslim olmak zorunda kalacaktır. Yûsuf'un kardeşleri ve kralın eşinde bunları görmekteyiz.

2-Allah'a davetin nasıl olacağını göstermiştir. Davet yolunda karşılaşılacak engeller sürede işlenmiştir. Özellikle kadın makam ve para başta gelen engellerdir. Takva ise davetçinin en güzel azığıdır. Hz. Yûsuf, takva zırhına bürününce, her türlü engel, işkence ve tehdit boş çıktı.

3-Cahili bir toplumda en zor şartlarda bile davetin yöntemini öğrenmiş bulunuyoruz. Hatta o toplumdaki insanlar problemlerinin çözümünü Hz.Yûsuf'a götürüyorlardı. Sûre,Hz.Yûsuf'un, çöken Mısır ekonomisini nasıl düzelttiğini detaylı bir biçimde ortaya koymaktadır. Hz.Yûsuf'un zindanda

[941] Halidi, el-*Kasas*, 1/86.

olması Onun sorunları çözmeye engel olmadığı gibi, tevhide davette de onu geri bırakmadı.[942]

4-Takvaya sarılmak, sabır göstermek nefsi kötü arzulardan frenlemek en güzel neticeleri beraberinde getirir. Nitekim Hz.Yûsuf, bir davetçinin karşılaşabileceği en büyük zorluklarla karşılaştığı gibi, bir insanın dünya da ulaşabileceği en yüce makam ve imkânlara da kavuşmuştur.

5. Davet yolu, her türlü zorluk ve engellerle döşenmiştir. Peygamber bile olsa imtihan ve musibetler kaçınılmazdır. Davet yolunda Hz.Nuh'un hicret etmesi, Hz.Yahya ve Hz. Zekeriyyâ'nın şehit edilmeleri, Hz.Yûsuf'un zindana girmesi, Hz. İbrahim'in ateşe girmesi ve Muhammed (s.a.v.)'in muhacir olması bir davetçinin nelerle karşılaşabileceğini ve sanıldığı gibi cennet yolunun kolay olmadığını gösterir.

* * * * *

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

"Biz Onu(Kur'an'ı) akıl erdirebilesiniz diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik."[943]

Soru: Kur'an tüm insanlara hitap ettiği halde neden Arapça olarak indirildi?

Cevap: Dil, Allah Teâla'nın en büyük nimetlerindendir. İnsanı diğer canlılardan ayıran önemli bir özelliktir. Öyle ki "insan konuşan canlı" olarak tarif edilmiştir. Bir dilin diğerine karşı herhangi bir üstünlüğü veya kutsiyeti söz konusu edilemez.Dilde asıl olan kelime zenginliği dil bilgisi, yapısı ve kolay öğrenilmesidir. Allah Teâla Kitabı için Arapça'yı seçmiştir. Bu, Arapça dilinin kutsiyetinden değil, sadece yukarıda sözünü ettiğimiz özelliklerinden dolayıdır. Üstad Muhammed Hamiduulah bu konuda şunları der: Diğer dillerin zaman içinde değiştiği kabul edilen bir gerçektir. Mesela Urduca'ya bakalım. Beş yüz yıl önce Urduca

[942] Bkz. Mağniyye *el-Kâşif* 4/361.

yazılmış bir kitabı anlamamız çok zordur. Bu, dünyadaki bütün diller için geçerlidir. İngilizce'de beş-altı yüzyıl önce yazılmış olan Chaucer'ı ancak birkaç bilgin anlayabilmektedir. Bu diğer bütün eski ve yeni diller için geçerlidir. Allah'ın son mesajı aynı değişime maruz bir dilde vahyolmuş olsaydı bizim de anlayabilmemiz için yirminci yüzyılda başka bir kitap göndermesi şart olurdu. Eskilerin kitapları gibi bu kitaplar da anlaşılmaz olurdu. Dünya yüzünde değişim kanunundan muaf bir dil varsa o da Arapça'dır. Günümüzde radyo dinlediğimiz ve gazete okuduğumuz Arapça'nın Peygamber zamanındaki; yani Kur'an ve hadisteki Arapça'yla aynı olduğu ispatlanmış bir gerçektir. Kelimenin anlamı dilbilgisi imla veya da telaffuz noktasında aşılmış zamana rağmen hiçbir fark yoktur. Peygamber bugün aramızda bulunsaydı ve ben Ona çağdaş Arapça ile konuşsaydım kendisine söyleyeceğim her kelimeyi anlardı. Aynı şekilde Peygamber bana cevap verdiğinde ben de Onun söyleyeceklerinin her kelimesini anlardım. Bundan çıkaracağımız sonuç şudur: Son Peygambere indirilen kitabın değişime maruz kalmayan bir dilde olması gerekliydi. Bundandır ki Arapça seçildi. Belagat fesahat, müzik vs. gibi özelliklerin yanı sıra Arapça hepimizin şahit olabileceği başka bir özelliği vardır. Bu da Arap dilinin değişmeme niteliğidir. Peygamber zamanında edebiyat ve eğitim dili ne ise bu gün de aynıdır.[944]

Kur'an'ın Arapça inmesi, Arap olmayanları sorumluluktan kurtarmaz. Nitekim Kur'an nazil olmadan önce Tevrat ve İncil Arapça inmedikleri halde Araplar onlara inanmakla mükellef idiler. Zaten tüm dünyanın ortak konuştuğu bir dil de mevcut değildir.

* * * * *

وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ

[943] Yûsuf, 12/2.
[944] Hamidullah, Muhammed, *İslâm'ın Doğuşu*, Çev. Murat Çetinkaya, s.16-17.

“Onu ucuz bir fiyata sattılar.”[945]

Soru: Hz Yûsuf’u kardeşleri mi yoksa kervan mı sattı?.

Cevap: Âyetin sibakından anlaşılan Hz.Yûsuf’un kervan tarafından ucuz bir fiyatla satıldığıdır.[946]

* * * * *

وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتْ الأَبْوَابَ وَقالَتْ هَيْتَ لَ ۚ قَالَ مَعَاذَ اللهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ

“Yûsuf’un evinde kaldığı kadın, onun nefsinden murat almak istedi (Onu birlikte olmaya çağırdı.) Ve kapıları kilitledi Haydi gel seninim dedi. Yûsuf, Allah’a sığınırım. O,(Allah) Rabb’imdir, bana güzel bir yer verdi.Gerçek şu ki.zalimler iflah olmaz dedi.”[947]

İşkâl: Âyette geçen “*Rabb’im”* kelimesinin Allah için mi yoksa Kral için mi söylenmiş olduğu.

Cevap: Birçok müfessir,[948] Hz.Yûsuf’un Kral’a “*O, Rabbimdir.*” dediğini belirtmiştir. Oysa, Hz. Yûsuf’un Krala “*Rabb’im*” demesini nübüvvet makamıyla bağdaştırmıyoruz. Peygamber değil sıradan bir insanın bile Allah’tan başkasına “*Rabb’im*” demesi caiz değildir. Bunu da şu hadisten öğreniyoruz. “Resûlullah, insanlara “*Rabb’im*” denmesini yasakladı.”[949] Âlûsî de Hz.Yûsuf’un Kral için “*Rabb’im”* demesinin uygun olmayacağını belirtmiştir.[950] Zira, Arapça’da zamir kendisine en yakın isme raci olur. Âyetin meali, “*Yûsuf, O(Allah) Rabb’imdir. Bana güzel bir makam vermiştir... dedi”*şeklinde olur.

* * * * *

---

[945] Yûsuf, 12/20.
[946] Ebu Hayyan, *Tefsir*, 6/253.
[947] Yûsuf, 12/23.
[948] Bkz. Celâleyn, Beydâvî ve *Safvetu’t-Tefâsir*, *Dinâyet Vakfı Meâli* aynı âyetin tefsiri.
[949] Müslim, *Elfaz*, 14.

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ

"Andolsun kadın onu arzu etti. Eğer Rabbinin doğru gösteren delilini görmeseydi O da onu arzu etmişti."[951]

İşkâl: Hz.Yûsuf'un kadını arzu etmesi.

Cevap: Kur'an'da övülen[952] Hz.Yusuf'un yüz kızartıcı bir suça teşebbüs etmesi risalet makamıyla bağdaşmaz. Hz.Yûsuf, Kraldan çok destek de gördü. Sarayında kaldı. Hz.Yûsuf'un onun eşi hakkında çirkin bir eylemde bulunması düşünülemez. Âyette geçen "*arzu*"dan gaye, kadına karşı delikanlı Hz.Yûsuf'un beşer olması hasebiyle nefsinde bir isteğin uyanmasıdır. Hz. Yûsuf Allah'ın inayeti, verdiği akıl ve risalet nuruyla kadının tuzağından kurtulabildi.

* * * * *

إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ

"Hiç kuşku yok ki siz kadınların tuzağı çok büyüktür."[953]

إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا

"Hiç kuşku yok ki Şeytan'ın hilesi çok zayıftır."[954]

Soru: Kadınların hileleri Şeytanın hilelerinden büyük müdür?

Cevap: Âyet, kadının insanî bir özelliğini hatırlatıyor. Küçük düşürülmesi söz konusu değildir. İnsanın ortaya koyabileceği desise, hile ve tuzakların şeytanların kurdukları desise ve hilelerden daha fena ve büyük olduğu vurgulanmak istenmiştir. Şeytana karşı mücadelede bazen bir dua ve Besmele yeterli geliyorken, insanlara karşı mücadele için hazırlık ve tedbir gerekmektedir.

Kur'an, Şeytanın kimleri etkileyebileceğini belirtmiştir. *"O, ancak kendisine tabi olan azgınlara hükmeder."*[955]Şeytanın faaliyet alanı sınırlıyken

---

[950] Âlusî, *Tefsir*, 12/213.
[951] Yûsuf, 12/24.
[952] Yûsuf, 12/24.
[953] Yûsuf, 12/28.

insanların sınırsızdır. Şeytanlar Allah dostlarıyla uğraşamazlarken, kimi insanlar çoğu kez onlardan başlar. Bu nedenle insanlarla mücadelede durum daha ciddi ve çetindir. Âyetin işlemek istediği tema budur.

* * * * *

قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ

“Beni ülkenin hazineleri üzerine tayin et. Çünkü iyi korurum. İyi bilirim.”[956]

Soru: Hz.Yûsuf’un müslüman olmayan bir yöneticiden görev istemesi uygun olur mu?

Cevap: Kralın dini konusunda elimizde herhangi bir delil yoktur.Hz.Yûsuf zulüm ve isyanın önüne geçip ilahi emirleri uygulamak,[957] insanlara hizmet ve ülkenin siyasi ve ekonomik durumunu düzeltmek için görev istemişti.[958]

Kral yetkileri Hz. Yûsuf’a devretmişti. Onun makamı sembolik idi yetki tamamıyla Hz.Yûsufu’un elindeydi.[959] Zemahşerî’nin izahından anlaşılacağı gibi, Allah’ın emirlerini yerine getirme ve zulme engel olmak için Hz.Yûsuf için iyi bir seçenekti.

* * * * *

قَالَ يَابَنِيَّ لاَ تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللهِ مِنْ شَيْءٍ
نْ الْحُكْمُ إِلاَّ لِلهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ

“Ve *sonra şöyle dedi: ‘Oğullarım şehre hepiniz bir kapıdan girmeyin. Ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah’tan (gelecek) hiçbir şeyi sizden savamam. Hüküm Allah’ındır. Ben yalnız ona dayandım. Tevekkül edenler yalnız ona dayansınlar.”*[960]

---

[954] Nisâ, 4/76.
[955] Hicr, 15/43.
[956] Yûsuf, 12/55.
[957] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/139.
[958] Halidî, *el-Kasas*, 2/182.
[959] Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/482.
[960] Yûsuf, 12/67.

İşkâl: Hz. Yakub'un çocuklarına tek kapı yerine birkaç kapıdan girmelerini tavsiye etmesi.

Cevap:

a-Çoğu müfessir, Hz. Yakub çocuklarını kem gözlerin haset ve nazarından korumak için böyle bir tavsiyede bulunduğu kanaatındadır. Ancak, "*Allah'tan (gelecek) hiçbir şeyi sizden savamam.*" ifadesi bu görüşün zayıf olmadığını gösterir.

b-Güvenlik açısından yapılan bir tavsiye olması daha kuvvetlidir Zira Hz. Yakub, toplu halde şehre girecek çocuklarının başına bir suikastın gelebileceğinden endişe duyuyordu. Böyle bir durumda hepsinin beraber zarar görmemesi gerekirdi. Askeri eğitim de muhtemel bir pusuda düşmana yakalanmamak için erlerin tek sıra düzeninde arama yapmaları tavsiye edilir.

c-Hepsinin beraber, girmeleri şehir sakinleri üzerinde bir şüphe uyandırabilirdi. Hele girişleri uygun olmayan zamana denk geldiyse kuşku daha da güçlenirdi.

* * * * *

فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُون

"Yûsuf'un onların yükünü hazırladığı zaman maşrabayı kardeşinin yükü içine koydu (Kafile hareket ettikten) sonra bir tellal 'ey kafile siz hırsızsınız.' diye seslendi."[961]

Soru : Hz.Yûsuf, kardeşinin suçsuz olduğunu bildiği halde tası onun yükü içine koyması uygun mu?

Cevap: Bu, özel bir olay için başvurulan bir taktikti. Olayda kötü bir niyet yoktu. İslâm'ın herhangi bir prensibiyle çelişmemektedir. Haramı helal veya helalı haram gösterme gibi bir durum da yoktu. Kardeşini yanında tutup sonra da babasını yanına getirmenin başka yolu yoktu. Olay hile olmayıp idareci bir

---

[961] Yûsuf, 12/70.

peygamberin Allah'ın emriyle başvurduğu eşsiz bir siyaset ve tedbir örneğidir.[962]

Soru: Bu tedbir babasının daha fazla üzülmesine sebebiyet vermedi mi?

Cevap: Hz.Yûsuf'un başvurduğu her tedbir babası ve kardeşlerinin maslahat ve yararı içindi. Babasının duruma vakıf olduktan sonra memnun kalacağını gâyet açık biliyordu. Zaten mutlulukla neticelendi. Benzer olaylarda niyet, maslahat ve netice önemlidir.[963]

* * * * *

اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَأَلْقُوهُ عَلَى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ

"Şu gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun (gözleri) görecek duruma gelir. Ve bütün ailenizle bana gelin."[964]

İşkâl: Gömleğin gözü iyileştirmesi.

Cevap: Bu, Hz.Yakub ile Hz.Yûsuf'un mucizesi idi. Başka bir izahı yoktur. Hz. İbrahim'in ateşte yanmaması, Hz. Mûsâ'nın değneğinin yürümesi, Hz. İsa'nın beşikte konuşması vs. gibi.

Basın, bu çalışmamızı devam ettirdiğimiz(Mayıs-2001)tarihinde, Mısır'da bazı tıp uzmanlarının ter ile gözü tedavi etme girişimlerindeki başarılarını yazıyordu.

* * * * *

وَلَمَّا فَصَلَتْ الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ تُفَنِّدُونِي

"Kafile ayrılınca babaları, eğer bana bunamış demeseniz inanın ben Yûsuf'un kokusunu alıyorum. dedi."[965]

İşkâl: Yüzlerce kilometrelik mesafe olduğu halde Yakub (a.s.)ın Hz. Yûsuf'un kokusunu alması.

---

[962] Bkz. İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/145.
[963] Mağniyye, *el-Kâşif*, 4/343.
[964] Yûsuf, 12/93.

Cevap: Hz, Yakub'un peygamber olduğunu unutmamak gerek. Allah dilerse ses frekanslarını rüzgar vasıtayla ulaştırabileceği gibi, vasıtasız da ulaştırabilir. Hava zerreciklerindeki kokunun, ısı ve ışık gibi yayılma özelliğine sahip olup olmadığının araştırılması gerekir.

Bazı müfessirlerin dediği gibi Allah Teâla Hz.Yûsuf'un kokusunu Hz. Yakub'un vicdanında doğrudan doğruya yaratmış olabilir.

Merhum Hamdi Yazır'ın tefsirine aldığı şu hadise âyete canlı bir örnektir: İstanbul'da Nüvvâb Mektebinde iken bir gün öğleden sonra dersten çıkıp Nurosmaniye'de ikametgahım olan hattat odasına geldim. Tek başıma pencerenin önüne oturdum. Oturur oturmaz henüz daha hiçbir şeyle meşgul olmadan büyük amcam M. Emin Efendi hatırıma geldi ve derhal kalbime derin bir hüzün çöktü. Ağlamak istedim. Halbuki başka zamanlar onu hatırlayınca mutlaka sevinç ve neşe hissederdim. Faziletli bir insandı. Hatırlamam ve mahzun olmam tuhafıma gitmişti. Olayı hemen bir yere kaydettim. On beş gün sonra memleketten posta ile bir mektup aldım. Bana "o gün amcamın vefat ettiğini ve bana yadigar olmak üzere birkaç kitabını vasiyet ettiğini" yazıyordu.

İşte uzaktan etkilenme anlamına gelen *telepati* dedikleri olay budur. İslâm ıstılahında buna *ilham* deriz.[966]

* * * * *

وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا

"*Anne ve babasını tahtının üstüne çıkartıp oturttu. Ve hepsi onun için secdeye kapandılar.*"[967]

İşkâl: Hepsinin Hz.Yûsuf'a secde etmeleri

Cevap: Yûsuf'a yapılan secde, Kur'an terminolojisinde Allah'a yapılması gereken secde değildir. Hürmet gösterme veya selam biçiminde olma ihtimali

---

[965] Yûsuf, 12/94.
[966] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* , 5/94.
[967] Yûsuf, 12/100.

vardır. Yani Hz.Yûsuf'a ibadet için secdeye kapanmadılar. Allah,onları sıkıntıdan kurtarıp esenliğe çıkardığı için bir şükür ifadesi niteliğinde idi. Yapılan secde Allah içindi. Ancak söz konusu secde, K'abe'ye yönelmede olduğu gibi onların cihetine karşı gerçekleşti.

* * * * *

وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ

"*Onların çoğu ancak ortak koşarak Allah'a iman ederler.*"[968]

İşkâl: İnsanların çoğu şirke saplandıkları halde kendilerine imanın nispet edilmesi.

Cevap: Âyette geçen *iman*, lügat anlamında kullanılmıştır. Istılah anlamındaki *iman* değildir. Zira İslâm inancında Allah'a ortak koşanın *iman*ı var sayılmaz. Lügat anlamıyla her *doğrulama* için "*iman*" ifadesi kullanılabilir. İnkarcı bile küfrüne rağmen, Allah'a iman ediyorsa dil açısından "*iman etti*" sayılır. Ancak, şer'î açıdan iman etmiş sayılmaz.[969]

* * * * *

حَتَّى إِذَا اسْتَيْئَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا

"*Nihâyet peygamberler ümitlerini yitirip de kendilerinin yalanlandıklarını sandıkları sırada onlara yardımımız geldi.*"[970]

İşkâl: Peygamberlerin ümitlerini yitirmeleri.

Cevap: Peygamberler uzun yıllar insanları Allah'a davet ettiler. Bu uğurda her türlü, sıkıntı ve zorluklara maruz kaldılar. İslâm'a karşı koyanlar için ilahi azabı beklediler. Ancak bazen öyle uzun süre beklediler ki bu dünyada asilere cezanın inmemesinden endişe duymaya başlayacakları sırada Allah'ın yardımı

---

[968] Yûsuf, 12/106.
[969] Şinkitî, *Adva'*, 3/56.
[970] Yûsuf, 12/110.

indi. İnkârcılar da cezalandırılmış oldu. Âyette geçen ümidin yitirilmesi, çok uzun zaman beklemekten kinâyedir.[971]

Kısacası, âyet peygamberlerin çok uzun süre insanların iman etmelerini beklediklerini belirtmiştir. Öyle ki iman etmelerinden ümit kesilince Allah'ın yardımı kendilerine inmiştir.Zaman çok uzun sürse bile Allah'ın yardımı muhakkaktır.

---

[971] Mağniyye, *el-Kâşif*, 4/368.

(13) RA’D SÛRESİ

وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الأَرْضَ

“Yine O, odur ki yeri bir uzattı.”[972]

İşkâl: Yerin uzatılmasının “ *dünya yuvarlaktır”* teziyle görünürde çelişmesi.

Cevap:Âyet, yerküresinin yuvarlak olmadığını belirtmemektedir Ancak insanların üzerinde yaşam sürebilmelerine elverişli bir biçimde uzatıldığını belirtmektedir. Yani yer yuvarlak olmasına rağmen üzerinde yaşanabilecek biçimde düzeltilmiş ve uzatılmıştır.[973]

* * * * *

لَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ

“Allah dilediğine rızkını bollaştırır da daraltır da.”[974]

İşkâl: Rızk daraltılmasının Allah’a nispet edilmesi.

Cevap: Rızk da hidâyet gibi Allah’ın iradesi dahilinde gerçekleşir. Allah dileseydi herkesi hidâyete zorlardı. Allah, hidâyet yollarını göstermiş, karar vermeyi de insana bırakmıştır. Rızk için de aynısını söylememiz mümkündür. Yeryüzünü rızkın elde edilmesine uygun olarak yaratmış. Fakirler ve çalışamayan güçsüzler için varlıklıların malında belli oranlarda bir payı vacip kılmıştır. Dalalette olduğu gibi fakirliğin de birçok nedeni vardır. Tembellik , esbaba sarılmamak,dengesiz ve adaletsiz dağıtım.vs.

Geçim sıkıntısının nedenini ilahî iradede değil yeryüzünde görülen zulüm ve yanlış uygulamalarda aramak gerekir. Zira milyonlarca insanın erzaktaki

---

[972] Ra’d, 13/3.
[973] Ferhâm, *Müşkil*, s.98.
[974] Ra’d, 13/26.

hisselerinin yanlış dağıtım ve uygulama ile bir azınlığa verildiğini müşâhede etmek zor değildir.Rızk aramadan, esbaba sarılmadan gökten mal ve rızkın inmesi sünnetullahla bağdaşmaz.

Kimilerin geçim sıkıntısı içinde bulunmaları onların kötü olduğunu göstermez. Nitekim Hz. Peygamber fakir insanları nefsine tercih ettiği için sade ve mütevâzı bir hayat yaşıyordu.

* * * * *

يَمْحُوا اللّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ

"Allah dilediğini siler,dilediğini de sabit kılar. Ve kitabın aslı onun yanındadır."[975]

İşkâl: Allah'ın *sildiği* ve *sabit* bıraktığı konuların neler olduğu.

Çözümü: Kasimî şöyle der: Süre, inkârcıların Hz. Peygamberden çok mucize istedikleri bir dönemde nazil olmuştur. Hz. Mûsâ ve Hz. İsa'ya verilen bazı mucizelerin kendilerine gösterilmesini istemişlerdi. Allah Teâla, her mucizenin belli bir dönem için nazil olduğunu, herkesin arzusuna göre mucizenin inmeyeceğini belirtmek istedi.

Âyet, geçmişte inen mucizelerin o zamana ait olduğunu, dolayısıyla bir daha gösterilmeyeceğini;ancak Hz. Peygambere gerekli mucizelerin verildiğini beyan etmektedir. Nitekim bir önceki âyet bu durumu açıklamaktadır. *"Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber için mucize getirme imkanı yoktur. Her müddetin yazıldığı bir kitap vardır."*[976] Geçmiş peygamberlere ait mucizeler Allah tarafından kaldırılmış, dilediği zaman yeni mucizeler gösterebilir.

Âyet hakkında birçok değişik tevil yapılmıştır. Onlardan bazıları şunlardır: Allah günahkâr insanın günahlarını af eder. Dolayısıyla günahından dolayı karşılaşacağı azap silinmiş olur. İslam'a karşı savaşan güçler, silahlarını

---

[975] Ra'd, 13/39.

bıraktıkları an kendileri için öngörülen hüküm ortadan kalkar. Nitekim Mekke'nin fethinden sonra teslim olanlara, herhangi bir ceza verilmedi.

Âyetin bir tecellisi de insanın kalbinde geçekleşir. Kalpteki nefret sevgiye, sevgi de nefrete dönüşebildiği gibi, inkâr da imana dönüşebilmektedir.[977]

Âyette bahsedilen "*Kitabın aslı*" ise Allah'ın ilim ve sıfatlarıdır. Onun ilmi ve sıfatları asla değişmemektedir. Olayların cereyan etmesi yenilenmesi ortadan kalkması onun ilminden hiçbir şeyi değiştirmez. O, neyin değişeceğini neyin değişmeyeceğini ezelden biliyordur.[978]

(14) İBRAHİM SÛRESİ

---

[976] Ra'd, 13/38.
[977] İbn Âşûr, *Tefsir*, 13/186.
[978] Kuşeyri ,*Letâif*, 2/234.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ

“Biz her peygamberi yalnız kendi kavminin lisanıyla gönderdik.”[979]

Soru: Arapça inen Kur’an’a Arap olmayanlar niye iman etsin?

Cevap: Bu itiraz, Kur’an’la beraber *elçi* gönderilmemesi durumunda geçerli olabilir.Ancak Allah, Kur’an’la birlikte rehber bir *elçi* de göndermiştir. Bu rehber, öncelikle Kitab’ın dilleriyle indiği kavmi muhatap almış, eğitim ve mükemmel bir sosyal inkılap vasıtasıyla onları hedeflediği bir duruma getirmiştir. Daha sonra Allah Teâla bu *“Kavm”*i *“Elçinin Yardımcıları”* sıfatıyla dünyadaki diğer kavimleri etkilemek için görevlendirmiştir. Mesajı kabul edenlerin de diğer kavimlere aynı mesajı göndermeleri isteniyordu.

“Herhangi bir kitap sadece yazılmış olduğu dili konuşan kavme faydalı olur.” tezini esas alarak kabul edersek, dünyadaki *“ilmi ve bilimsel dili”* de sınırlandırmış oluruz. Dahası insanoğlunun meydana getirmiş olduğu kültürel ve tarihî eserleri de dillerinden dolayı doğdukları toplumlarla sınırlamamız gerekecektir ki sonunda tercümenin ve uluslararası diğer tüm evrensel iletişim araçlarının faydasını inkâr etmek durumunda kalacağız. Oysa bu gibi araçların gücü sayesinde önemli hareketlerin daveti ile büyük şahsiyetlerin mesajları dünyanın her tarafına yayılmıştır. O halde bu, sadece Kur’an’a has bir durum değildir.[980]

Dünyada beş bine yakın değişik dilin olduğunu hatırlarsak, Kur’an’ın bütün dillerle inmesinin mümkün olamayacağını fark etmek zor olmaz. Kur’an’ın tüm dillerle gönderilmesi mümkün olamayacağına göre, belagat ve kural bakımından dillerin en zengini olan Arapça’nın seçilmesi hikmete binaendir.

* * * * *

---

[979] İbrahim, 14/4.

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ

"Rab'lerini inkâr edenlerin durumu şudur: Onların amelleri fırtınalı bir gecede rüzgarın şiddetle savurduğu küle benzer."[981]

İşkâl: İnkâr edenlerin yaptıkları iyiliklerin durumu.

Cevap: İslâm'da amellerin karşılık alabilmeleri niyete bağlı kılınmıştır. Bundan dolayı niyet olmadan amelin kabulü söz konusu değildir. Bir ülkenin millî gelirinden faydalanmak ve idaresine talip olmak için, maharet yetmez, faydalanmak için önce aynı ülkenin kimliğini alması gerekir. Bir inkârcının inkârı yanında yaptığı iyilikler çok hafif kalır. Bir katilin gardiyan veya mahkumlar için bazı iyiliklerde bulunması, onun cezaevinden çıkması için yeterli sayılmaz.

Bunun yanında cehennemin sekiz tabakadan meydana geldiğini de unutmamak gerek. İnkârı yanında öldürme, gasp vs. suçlara iştirak eden bir inkârcı ile ömrünü insanlığa hizmetle geçiren bir inkârcının ahiretteki konumları bir olmaz. İkisi de azapta olacakları halde azaplarının derece ve şiddeti bir olmayacaktır.

Âyet, inkârcıların amellerini *savrulan küle* benzeterek kurtulmak için amellerinin yeterli olmayacağını belirtmek istemiştir.

* * * * *

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

"Ey Rabb'imiz hesap olunacağı gün beni ana-babamı ve müminleri bağışla."[982]

İşkâl: Hz.İbrahim'in inkârcı anne-babasına dua etmesi.

Cevap:

---

980 Mevdudî, *Resâil Mesâil*, (*Fetvalar*) 1/28-29.
981 İbrahim, 14/18.
982 İbrahim, 14/41.

a) Hz. İbrahim inkârcı anne-babaya dua etmenin yasak olduğunu öğrendikten sonra vazgeçmiştir.

b) Hz. İbrahim, babası için dua edeceğine söz vermişti. Ancak sonradan onun Allah düşmanı olduğu anlayınca dua etmemesi gerektiğini anlamış ve verdiği sözden vazgeçmişti.

(15) HİCR SÛRESİ

إِنا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

“Şüphesiz ki Kur’an’ı biz indirdik onun koruyucusu da biziz.”[983]

Soru: Kur’an’ın korunmasını Allah üzerine aldığı halde Müslümanların bu konudaki çalışmalarının ne anlamı olabilir?

Cevap: Başta Sahabe olmak üzere tüm dönemlerde Müslümanların Kur’an’ın korunmasına yönelik yaptıkları çalışma ve hizmetler, Allah’ın koruması kapsamındadır. Allah, Kur’an’ın korumasını bizzat üzerine aldığı için, Müslümanları bu yöndeki çalışmalarında muvaffak kılmıştır.[984] Allah bir şeyin gerçekleşmesini murat ettiği zaman o şeyin gerçekleşmesi için gereken bütün sebepleri de yaratır.

* * * * *

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍمسنون

“Andolsun biz insanı pişmiş kuru bir çamurdan şekillenmiş kara balçıktan yarattık.”[985]

İşkâl: Bu âyette insanın pişmiş kuru bir çamurdan yaratıldığı belirtilirken diğer bazı âyetlerde de topraktan yaratılmış olduğunun belirtilmesi.

Cevap: İnsanın yaratılışı merhaleler halinde anlatılmıştır.

1-*İnsanın Toprak Olduğu Merhale:*

“Allah’ın nezdinde İsa’nın durumu Âdem’in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona ‘ol’ dedi. Ve oluverdi.”[986] İnsanlığın atası Âdem’in topraktan yaratıldığını gösteren sahih hadisler de vardır. “Siz Âdem’in çocuklarısınız. Âdem de topraktandır.”[987] “Allah Teâla yeryüzünün her tarafından alınan topraktan Hz. Âdem’i yarattı. İnsanlar toprağa göre renk

---

[983] Hicr, 15/9.
[984] Bkz. Yazır, *Tefsir*, 5/3042.
[985] Hicr, 15/26.
[986] Âl-i İmrân, 2/59.
[987] Ebu Davut, *Edeb*, 11; Tirmizî, *Menakib*,73.

aldı. Kimisi kırmızı, kimisi beyaz, kimisi de siyah tenli oldu."[988] Hadis insanların farklı renklerde bulunmaların nedenini de ortaya koymaktadır.

2-*Çamur Merhalesi:*

Bu merhalede toprak su ile karıştırılıp çamur haline getirilmiştir. *"Rabbin demişti ki ben muhakkak çamurdan bir insan yaratacağım."*[989]

3-*Şekillenmeye Müsait Yapışkan Çamur Merhalesi:*

"Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık."[990]

4-*Pişmiş ve Kurutulmuş Çamur Merhalesi:*

"Andolsun biz insanı (pişmiş) kuru bir çamurdan şekillenmiş bir balçıktan yarattık."[991]

Âyette geçen صلصال /*salsal* ifadesi sertleşmiş çamur demektir. Önceki merhalede geçen yapışkan siyah çamurun biraz daha kurumuş halidir.[992]

5-*Katılaşmış Çamur Merhalesi:*

"Allah insanı pişmiş çamura benzeyen bir balçıktan yarattı."[993] Âyette geçen الفخار *el-fahhar* vurulunca ses çıkaran kurutulmuş çamur demektir.[994] Bir önceki merhaleden daha da sert bir durumdur.

Görüldüğü gibi birçok âyette bahsedilen Hz.Âdem'in yaratıldığı toprak ve çamur şekilleri Hz.Âdem'in yaratılış merhaleleriyle ilgilidir. İlk olarak bir avuç toprak, sonra çamur, sonra yapışkan çamur, sonra katı çamur en sonda da taş gibi katı sert çamur merhaleleri…. Dolayısıyla âyetler arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Hz: Âdem'in yaratılışının değişik merhalelerdeki durum ve biçimi anlatılmıştır.[995]

---

[988] Ebu Davud, *Sünnet*, 16.
[989] Sad, 38/71.
[990] Saffat, 37/11.
[991] Hicr, 15/26.
[992] Rağib, *Müfredât*, s.488.
[993] Rahman, 55/14.
[994] Rağib, *Müfredât*, s.627.
[995] Halidi, *el-Kasas*, 1/90-93.

* * * * *

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيم

"O öyle bir yaratıcıdır ki, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı; sonra göğe yönelip onları <u>yedi gök</u> olarak düzenledi. O, her şeyi pek iyi bilendir."[996]

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ

"Ant olsun biz sizin üstünüzde <u>yedi yol</u> yarattık."[997]

وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللهِ إِنَّ اللهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Şâyet yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de arkasından <u>yedi deniz</u> katılarak (mürekkep olsa) yine de Allah'ın sözleri (yazmakla) tükenmez. Allah güçlü ve hüküm sahibidir."[998]

مثلا الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا مَنًّا وَلَا أَذًى لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

"Mallarını Allah yolunda harcayan sonra verdiklerinin arkasından başa kakmayan ve gönül incitmeyen kimselerin Rableri katında mükafatları vardır. Onlara bir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir."[999]

اللهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ

"Allah <u>yedi göğü</u> ve yerden bir o kadarını yaratandır."[1000]

Soru: Benzer âyetlerde *yedi* sayısının geçmesinin hikmeti.

Cevap: Her dilde olduğu gibi Kur'an'ın indiği Arap dilinin de kendisine has kural ve özellikleri vardır. Arapça'da y*edi* sayısı öteden beri kullanıla gelmiştir. Arapça'da *yedi* rakamı *çokluğu ve çeşitliliği* ifade etmektedir.

---

[996] Bakara, 2/29.
[997] Mu'minun, 18/17.
[998] Lokman, 31/27.
[999] Bakara, 2/262.
[1000] Talak, 65/12.

Bundan dolayı Kur’an çokluğu ifade etmek için bazen *yedi* bazen *yetmiş* ve bazen de *yedi yüz* sayılarını kullanmıştır.[1001]

* * * * *

قالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ(36)قالَ فَإِنَّكَ مِنْ الْمُنْظَرِين

“İblis, ‘ey Rabb’im öyle ise bana onların kabirlerinden kaldırılacakları güne kadar mühlet ver’ dedi.” Allah ‘Haydi sen bilinen zamanın gününe kadar mühlet verilenlerdensin’ dedi.”[1002]

Soru: Şeytana kıyamete kadar mühlet verilmesi, insanlara vesvese vermesi için imkan tanıma anlamına gelmez mi?

Cevap: Onun vesvese ve saptırmasıyla kötülüğün artacağı muhakkaktır. Ancak Allah Teâla Ona mühlet vermekle imtihanı çetin kılmak istedi.Bu sayede Ona karşı mücadele verecek müminler de ecir ve mükafat alacak.[1003]

(16) NAHL SÛRESİ

أَتَى أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ

[1001] Bkz, Şarbâsi, *Yeseluneke*, 2/355.
[1002] Hicr, 15/36-37.

“Allah’ın emri geldi. Artık onun acele gelmesini istemeyin.”[1004]

İşkâl: Kıyamet gelmeden onun için *geldi* denilmesi.

Cevap: Allah için zaman söz konusu değildir.O, zamandan münezzehtir. Âyetten geçen أتي/*geldi* fiili Allah’ın ilminde olan bir hususu ifade etmektedir.Allah’ın ilminde kıyamet olup bitmiştir. Ne var ki olaylar Allah’ın ilminden insanların malumatı arasına geçer .Oradan da Allah’ın *“ol”* emriyle vuku bulur.[1005]

Allah, “*Allah’ın emri geldi.*” âyetiyle şunu murat etmiştir: Kıyametin kopması kararlaştırılmıştır. O halde “*hemen gelsin”* demeyin. Acele etmeyin. Ona hazırlıklı olun.[1006] Kur’an’da istikbal anlamında mazi sığasının kullanılması tekidi de ifade eder

* * * * *

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً
تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ(14)

“*Yine taze bir et yiyesiniz ve içinden giyeceğiniz ziynet eşyasını çıkarasınız diye, denizi emrinize veren O’dur. Gemilerin denizde suları yara yara akıp gittiklerini görürsün ve bu da lütfundan payınızı aramanız içindir, ola ki şükredersiniz.”*[1007]

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا
وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

“*Bir de iki deniz bir olmuyor; şu tatlı, hararet keser, içerken kayar; şu da tuzludur, yakar, kavurur, Bununla beraber her birinden bir taze et yersiniz ve bir ziynet çıkarıp giyinirsiniz. Allah’ın lütfundan nasıl arayasınız diye*

1003 Âlusî, *Tefsir*, 15/114.
1004 Nahl, 16/1.
1005 Şa’ravî, *Kur’an Mucizesi*, s.113.
1006 Şa’râvî, a.g.e, s.114.
1007 Nahl, 16/14.

gemilerin de suyu yara yara orada gittiğini görürsün. Gerek ki, şükredersiniz."[1008]

İşkâl: İlk âyette"فيه/*fihi"* ifadesinin " مواخر /*mevâhir*'den sonra gelip, ikinci ayette ise, aynı iifadenin مواخر/*mevâhir*'den sonra gelmesi.

Cevap: Kur'an'daki her harf ve kelimenin konuluş yeri bir hikmet ve nedene dayanmaktadır. Bu iki âyette de bunu rahatlıkla görmemiz mümkündür. Şöyle ki:

a) İlk âyette denizlerin insanlara olan yararları işlenmiştir. Bu cümleden de gemilerin denizlerde yüzüp, akma örneği verilmiştir. Bu nedenle âyette فيه /*fihi"*, ifâdesi "*yüzüp giden gemiler* " anlamına gelen مواخر /*mevâhirden* önce gelmiştir.[1009]

b) Âyetin sibak ve siyakında Allah'ın nimetleri sayılmıştır. Denizlerin, gemilerin akıp, yüzmelerine elverişli hale getirilmesi de nimetler cümlesinden olduğu için nimeti ifade edenمواخر / /*mevâhir* öne alınmıştır.

İkinci âyet ise mümini tatlı, hoş ve susuzluğu gideren suya, kafiri de acı ve tuzlu suya benzetmiştir. Âyetin asıl işlemek istediği konu mümin ile kafirin durumlarını bir misal ile canlandırmaktır. Denizde akıp giden gemiler ikinci planda kaldığı için فيه/*fihi* ifâdesinden sonra zikredilmiştir.

İki ayette de önemli olan duruma dikkat çekmek için öncelik verilmiştir.[1010]

* * * * *

وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

"*Hurma ve üzüm gibi meyvelerden hem lezzetli yiyecekler, hem de güzel gıdalar edinirsiniz. İşte bunlarda aklını kullanan kimseler için büyük ibret vardır."*[1011]

1008 Fatır, 35/12.
1009 Tabatabai, *Mizan*, 17/28,
1010 Bkz. Alusi, *Tefsir*, 22/180

İşkâl: Hurma ve üzümden içkinin yapılmasının nimetlerle zikredilmesi.

Cevap:

a-Âyet, içkinin henüz haram kılınmadığı dönemde nazil olmuş ve inkârcıları Allah'ın nimetlerini düşünmeye davet etmiştir .

b-Âyette geçen **سكر**/ *seker* içki anlamında olmayıp hoş ve lezzetli yiyecek ve içeceklerdir.[1012]

* * * * *

لله فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ

"Allah kiminize kiminizden daha bol rızk verdi."[1013]

Sual: Allah, insanları rızk konusunda neden eşit tutmadı?

Cevap: Allah'ın hazineleri insanların yemesiyle ne tükenir, ne de azalır. Dünya hayatının devamı için Allah'ın koymuş olduğu yasalar vardır. Bu sayede insanlar arasında işbirliği gerçekleşir. Herkes kendi yeteneğine göre rızkını arar.Zira her insanın zengin olması mal ve çalışmanın değerini kaybettirir. Herkesin aynı yetenekte yaratılmaması da bu nedendendir. Malın azlığı veya çokluğu insanın iyi veya kötü olduğunu göstermez. İyi bir insan fakir olabildiği gibi, kötü bir insan da zengin olabilmektedir.

"Şâyet insanlar küfürde birleşmiş bir tek ümmet olması (tehlikesi) bulunmasaydı Rahman'ı inkâr edenlerin evlerinin tavanlarını ve çıkacakları merdivenleri gümüşten yapardık."[1014] âyeti, tüm inkârcıların bir anda zengin kılınmasının Allah'ın kudretine güç gelmediğini ve hazinelerinden hiçbir şeyi eksiltmeyeceğini bildirmektedir. Âyetin dikkat çeken yönü ise tüm inkârcılara fazla mal verilmemesinin nedeni, insanların aldanıp inkâra yönelmemesidir. Bu tehlike olmasaydı, evleri, duvarları, ve eşyalarının tamamını altın ve

---

[1011] Nahl, 16/67.
[1012] Sa'dî, Abdurrahman Nasır, *Teysirü'l Kerimi 'r-Rahman*, s.396.
[1013] Nahl, 16/71.
[1014] Zuhruf, 43/33.

gümüşten yapardı. Mal, servet ve yetenekler, imtihan ve dünya hayatının devamı için değişik verilmiştir.

Zengin de fakir de bulundukları durumdan sorulacaktır.

* * * * *

ضَرَبَ اللهُ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا
جَهْرًا هَلْ يَسْتَوُونَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

"Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen başkasının malı olmuş bir köle ile katımızdan kendisine verdiğimiz güzel rızktan gizli ve açık olarak harcayan hür bir kimseyi misal verir. Bunlar, hiç eşit olurlar mı?"[1015]

İşkâl: Kur'an, köleliği meşrulaştırarak sınıfsal bir dünyayı benimsemiyor mu?

Cevap: Son yıllarda İslâm'a karşı çıkışlarıyla bazı ateist yazarlar yukarıdaki âyeti de referans gösterip "*Allah, köle ile hür arasına fark koyarak insanları eşit yaratmamış.*[1016] diyerek Allah'ı adaletsizlikle nitelendirmişlerdir.

Kur'an'ın ikinci âyetinin "*hamd, âlemlerin Rabb'i olan Allah'ındır."*[1017]olması, Allah'ın yaratmış olduğu insanlar arasında renk, konum, fakirlik, zenginlik, bölge ırk ve benzer konularda ayırım olmadığını göstermektedir.Zira âyet, Allah'ın tüm varlıkların Rabb'i olduğunu belirtmiştir. Yaratıkları arasında fark ve ayırım yapması mümkün değildir. O, yalnız insanları sorumluluk bilinçlerine, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı duydukları duyarlılığa göre değerlendirmektedir.[1018]

İslâm'ın köleliği meşrulaştırma konusuna girmeden önce âyetin işlemek istediği konulara değinelim. Âyet, Kur'an'ın inişi sırasında dünyada devam

---

[1015] Nahl, 16/75.
[1016] Bkz.Arsel, İlhan, *Toplumlasl Geriliklerimizin Sorunları Din Adamları*, s.153.
[1017] Fatiha, 1/1.
[1018] Bkz. Hucurat, 49/13.

eden bir uygulamaya değinmiştir.O sırada insanlık ikiye ayrılmıştı, hakim olan ve hevâ ve arzularına göre insanları köleleştiren, kendilerinden hiçbir durumda hesabın sorulamayacağına inanan aristokrat kesim ile hiçbir durumda hak talep edemeyen hakim sınıfın baskısı altında inleyen köle sınıfı.

Âyetin konumu göz önünde bulundurulursa geçen misalin, Allah ile putları bir tutan müşriklerin mantıklarının ne derece yanlış olduğunu ortaya koyduğu anlaşılacaktır.

Âyet, şu temayı işlemek istemiştir: Cansız, hareketsiz putlar ile tüm evreni yaratıp idare eden Allah'ı bir tutanların misali; imkan ve mal sahibi bir efendi ile hiçbir şeye sahip bulunmayan bir köleyi bir tutanın misali gibidir.

Kur'an'ın hitap yöntemlerinden birisi de işlemek istediği konuyu yaşanan, gözlenebilen fenomen ve misallerle canlandırmaktır. Bu nedenle Kur'an'ın indiği bir sırada herkesçe bilinen bir konuyu misal vererek tevhidi pekiştirmiş ve şirki yermiştir.

Yazarın iddiasının aksine İslâm, köleliği doğal bir kuruluş haline getirmemiş aksine her fırsatta ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Kur'an, köle azat etmeyi, "*sarp yokuşu geçme*" olarak nitelemiştir.[1019] Âyette geçen عقبة/ *akabe* ifadesi, engin bir vadiden yüksek bir dağa doğru çıkan sarp yokuş demektir[1020] Söz konusu engelleri yenmenin ilk adımı kölelikle mücadele etmek ve onları hürriyetlerine kavuşturmaktır.

İslâm'ın köleliği yasaklayıp yasaklamadığı meselesi için ise şunu diyebiliriz: Köleliğin veya bugünkü anlamda savaş esirleri konusu, dünyada süregelen savaş politikasıyla ilgilidir. Bu konuda Merhum Mevdûdî şunları der: İslâm, köleliği sadece savaş sonrasında zorunlu olarak ortaya çıkan bir olgu olarak görmüş ve sürdürmeyi gerekli görmüştür. Günümüzde savaş esirlerini değişimine razı olmayacak kadar düşman bir ülkeyle savaşıyor olsak

---

1019 Beled, 90/11-13.
1020 Yazır, *Hak Dini*, 8/8541.

bizim tek taraflı olarak esirleri serbest bırakmamız mümkün olur mu? Bu konuda şunun üzerinde iyice düşünen bir kişiyi hayatı boyunca hapishanede tutmak zorla çalıştırmak veya günümüzde çalışma kamplarına kapatmakla kölelikten daha iyi mi (olur)?[1021]

Mevdûdî'nin de belirttiği gibi yeryüzünde savaşlar devam ettiği müddetçe, bir savaş sorunu olarak kölelik müessesi devam edecektir. İslâm'ın tek taraflı olarak esirliği kaldırması hiçbir şey ifade etmez. Zira tüm dünya kamuoyunu ilgilendirmektedir. Günümüz de köleliğin tek meşru yolu savaş esirleridir. Savaş esirleri (köleler) konusunda İslâm idaresi şu seçeneklerden birini uygular.

a-Onları serbest bırakır.

b-Onları esir alır.

c-Öldürme veya müebbet hapis yerine hizmet gayesiyle vatandaşların emrine verir.

d-Onlardan cizye olarak İslâm idaresine vatandaş eder.

e) Fidye karşılığı serbest bırakır.

f) Bir takım özel hizmetler yaptırdıktan sonra serbest bırakır.[1022]

Yönetim bu seçeneklerden dilediğini uygulayabilir.

Savaş esirleri konusunda İslâm, en güzel ve insanî muameleyi ortaya koymuştur. Birkaç örnek vermekle yetineceğiz: Bedir esirlerinden Ebu Aziz esaret durumunu şöyle anlatır: "Beni teslim ettikleri Ensârî'nin evinde ev halkı sabah akşam sadece hurma ile yetinirken bana yemek ikram ediyorlardı. [1023] Resûlullah can güvencesi ve yaşam konusunda köle-hür ayırımını

[1021] Mevdudî, *Resâil Mesâil*, 2/225-226.
[1022] Mevdudî, *Tefhimu'l Kur'an*, 5/372-373
[1023] Mevdudî, a.g.e., (İbn Hişam'dam) 1/373.

yapmamıştır. “Kim esirini öldürürse ona kısas uygularız.”[1024] “Allah ve Resûlüne itaat şartıyla köle idareciye itaat etmeyi emretmiştir.”[1025]

Bu uygulamalardan dolayı olacaktır ki peygamberimizin etrafında ilk etapta köle, mazlum ve fakir insanlar çoğunluktaydı. İnsanları hakir görüp onlar arasında ayırım yapanlara âyet şöyle seslenir. *“Sabah akşam Rablerinin rızasını isteyerek ona yalvaranları kovma...”[1026]*

Kısacası âyetin sınıfsal bir toplum oluşturma veya köleliği doğal görme ile herhangi bir ilişkisi yoktur. Üstünlük, sorumluluk şuurunda olmak Allah’ın emir ve yasaklarına sarılmak ve insanlığa hayırlı hizmetlerde bulunmaya bağlıdır.

* * * * *

وَلَوْ شَاءَ اللهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَلَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

“Allah dileseydi mutlaka hepinizi bir tek ümmet yapardı. Fakat Allah O, dilediğini saptırır, dilediğini doğru yola eriştirir.”[1027]

İşkâl: Âyette saptırmanın Allah’a nispet edilmesi.

Cevap: Kur’an’ı tefsir etmenin en güzel biçimi, Kur’an’ın Kur’an ile tefsir edilmesidir.“*Hidâyeti kabul edenlere gelince Allah onların hidâyetlerini artırmakta ve kendilerine korunma yollarını vermektedir.”[1028]* âyetinden hidâyeti kabul etmenin çok önemli olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre sapıtmak, insanın iradesini dalalette kullanmasından kaynaklanmaktadır. *“Semûd’a gelince biz onlara yolu gösterdik de onlar hidâyete karşı körlüğe tercih ettiler.”[1029]* Âyetinde de Semûd kavminin Allah’ın davetine icabet

---

[1024] Ebu Davut, *Diyet*, 7; Nesai, *Kesame*, 2.
[1025] Buharî, Ahkâm, 4.
[1026] En’âm, 4/52.
[1027] Nahl, 16/93.
[1028] Muhammed, 47/17.
[1029] Fussilet, 41/17.

etmeyip iradeleriyle dalaleti tercih ettikleri belirtilmektedir. İman etmeyi reddedip inkârı tercih etmişlerdir.Allah Teâla, kullarına sanki şöyle demektedir: Bana iman eder, gösterdiğim yol ve yönteme koyulursanız, ben de size yardım eder, hidâyet ve kurtuluşunuza yardımcı olurum.

"Allah inkârcılar topluluğunu hidâyete erdirmez."[1030] *"Allah fasıklar gurubunu hidâyete erdirmez."*[1031] *"Allah, zalimler topluluğunu hidâyete erdirmez."*[1032] *"Allah, yalancı inkârcıyı muvaffak kılmaz."*[1033] âyetleri de kimlerin dalalete düştüğünü göstermektedir. Bunlar için iradeyi kötü yönde kullanma söz konusudur.

O halde Allah'ın hidayeti kimler içindir? Allah'ın gösterdiği emir ve yasaklara kulak veren onlara yönelen, akıl ve iradesini hayırda kullanana Allah'ın hidâyeti behemehal gelecektir. Bunun aksine de kim Allah'ın gösterdiği yola kulaklarını tıkar, irade ve aklını yanlışta kullanırsa onun için de sapma kaçınılmazdır. Herhangi bir konuda zorlanan veya ikrah edilen birine herhangi bir vebal sorumluluğu olmaması da iradeyi kullanmanın hidâyet ve dalalette ne derece önemli olduğunu gösterir: *"Allah dilediğini saptırır."* ifadesinden hemen sonra *"Allah dilediğini hidayete erdirir."* ilahi beyanın geldiğini unutmamak gerekirken insanlar her nedense onu kale almamaktadırlar.[1034]

* * * * *

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

" Kur'an okuduğun vakit, önce o kovulmuş Şeytandan Allah'a sığın."[1035]

[1030] Maide, 5/108.
[1031] Maide, 5/108.
[1032] Bakara, 2/258.
[1033] Zümer, 39/3.
[1034] Şa'ravî, *Fetâvâ*, 440-441.
[1035] Nahl, 16/98.

Soru: Neden Kur’an okuduğumuzda Şeytandan Allah’a sığınmamız emredilmiştir?

Cevap: *“Biz senden önce bir resûl ve bir nebi göndermedik ki, o bir şey yapmak arzu ettiğinde, Şeytan onun arzularına şüpheler karıştırmasın. Bunun üzerine Allah Şeytanın karıştırdığı şüpheyi derhal giderir. Sonra da Allah, âyetlerini güçlendirir. Allah, bilendir, hikmet sahibidir.”*[1036]âyetinde de belirtildiği gibi peygamberler bile vahyi okumaya başlayınca Şeytan onları okuma ve anlamını düşünmekten alıkoymaya çalışır. Vesveseler verir. Şeytanın bu şerrinden korunmak için istiaze ile emrolunmuşuz.[1037]

* * * * *

وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

“Bir âyeti bir âyetin yerine bedel yaptığımız zaman Allah indirdiğini ve indireceğini en iyi bilirken o Şeytan dostları: “Sen yalnızca bir iftiracısın” dediler. Hayır, onların çoğu bilmezler.”[1038]

Soru: Âyetin neshle alakası var mıdır?

Cevap: Hayır. Zira neshe medar olan ahkâm âyetleridir. Bu noktadan hareketle âyetin neshle ilgili olmadığını söyleyebiliriz. Zira âyet Mekkîdir. Mekke’de ahkâmla ilgili âyetler henüz inmemişti. Dikkat çekmek istediğimiz diğer bir husus da dil ile ilgilidir. Söz konusu ettiğimiz âyette “*bir âyeti başka bir âyetin yerine getirdiğimizde*” buyrulmuştur. O halde söz konusu şey âyetlerin yer değiştirmesidir. Kur’an’ı Kerim diğer kitaplardan farklı olarak toplu inmemiş peyderpey inmiştir. Hz. Resûlullah vahiyle aldığı emirle inen âyetlerin hangi sürenin neresine yerleşeceğini vahiy katiplerine bildiriyordu. Sonra, inen âyetler süre içinde daha önce inen âyetlerden öne alınabiliyordu. Yani, âyetlerin yeri değişiyordu. Ehli kitap ve müşrikler de bu duruma itiraz

---

[1036] Hac, 22/52.
[1037] İbnu’l –Arabî, *Ahkâm*, 3/1175.
[1038] Nahl, 16/101.

ediyorlardı. Âyetin bu durumu dile getirmesi söz konusudur. Âyet zaman değişikliğini de kastetmiş olabilir ki bu daha kuvvetlidir. Âyette söz konusu olan "*âyet*" sözcüğünden maksat risalettir. Buna göre Resûlullah'a gönderilen risâletle Hz. Mûsâ ve Hz. İsa'nın risalet dönemleri son buluyordu.[1039]

(17) İSRÂ SÛRESİ

[1039] Bkz, Şimşek, Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*,s.403-404

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّه هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

"Bir gece kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu Mescid-i Haram'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir. Gerçek şu ki O'dur işiten gören.[1040]*"*

وَآتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ أَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِي وَكِيلًا

"Biz Mûsâ'ya kitabı verdik ve İsrailoğulları'na 'benden başkasına dayanılıp güvenilen bir Rab edinmeyin diyerek bu kitabı bir hidâyet rehberi kıldık."[1041]

ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا

"(Ey) Nuh ile birlikte gemide taşıdığımız kimselerin nesli. Biliniz ki Nuh çok şükreden bir kul idi."[1042]

İşkâl 1: İlk âyetle sonradan gelen iki âyet arasındaki münasebet.

Cevap: Birinci âyet, İsrânın gerçekleştiği yer ve İsra ile onurlandırılan Zattan bahsetmiş. İkinci âyette ise Hz. Mus'ya yapılan ikram ve İsrailoğulların'dan bahsedilmiştir. Zira Mescid-i Aksâ ile İsrailoğulları arasında bir ilişkisi vardır. Hz. Mûsâ o, çevrede kendilerini toplamış ve davet etmişti. İlk âyette Hz. Resûlullah'a âyetlerin gösterildiği anlatılırken ikinci âyette de Hz.Mûsâ' ya verilen âyetlerden bahsedilmiştir. Her ikisi de insanları karanlıklardan aydınlığa çıkartmak içindi. Hz. Muhammed, isrâ ve sonra da miraç ile birçok delil müşahede ederken, Hz. Mûsâ aynı bölgede Allah'ı görmeyi talep etmişti.[1043]

İşkâl 2: İkinci âyet ile üçüncü âyet arasıdaki münasebet.

[1040] İsrâ,17/1.
[1041] İsrâ,17/2.
[1042] İsrâ,17/3.
[1043] Bkz. Râzî, *Tefsir*, 7/197; İbn Âşûr, *Tefsir*, 15/25; Yazır, *Tefsir*, 5/283.

Cevap: İkinci âyette İsrailoğulları'nın kurtuluşuna vesile olacak *"Kitap"'* tan bahsedilirken üçüncü âyette de Hz. Nuh ve kavminin kurtuluşundan bahsedilmiştir. Kendilerine Kitap verilen İsrailoğulları, Hz. Nuh'la beraber kurtulan neslin çocuklarıydı. Her iki toplumda peygamberleri sayesinde kurtulmuşlardı.

Son iki âyetin toplu manası şöyledir: Nuh, şükreden bir kul olduğu için, onu ve ona inanan kavmini gemi vasıtasıyla kurtardık. Neslini çoğalttık. Onun neslinden olan Mûsâ'ya Tevrât'ı verdik ve İsrailoğulları'na hidâyet ve rehber kıldık."[1044]

İlk üç âyet, sonraki âyetlerde detayına girilen İsrailoğulları konusu için bir mukaddime mesabesindedir.

İşkâl 3: Miracın geceleyin olmasının hikmeti nedir?

Cevap: Sevenler genelde geceleri buluşurlar. Allah Teâla, en çok sevdiği kulu Hz. Peygamberi geceleyin davet etmiştir.

* * * * *

وَقَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا

"Biz İsrail oğullarına Kitapta şu hükmü verdik; 'Muhakkak siz yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız ve muhakkak büyük bir yükselişle yükseleceksiniz'."[1045]

فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولاَهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلاَلَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولاً

"Birincisinin vakti gelince, üzerinize güçlü, savaşçı bir takım kullar göndereceğiz; onlar evlerin aralarına girip araştıracaklar; ve bu gerçekleşmiş vaat oldu."[1046]

* * * * *

1044 Tabatabâî, *el-El-Mizân*, 13/37.
1045 İsrâ, 17/4.

ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمْ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا

"Sonra sizi tekrar onların üzerine galip kıldık, size mallar ve oğullarla yardımda bulunduk ve topluk olarak daha çoğalttık."[1047]

إنْ أَحْسَنتُمْ أَحْسَنتُمْ لِأَنفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا

"Eğer güzellik yaparsanız, kendinize güzellik etmiş olursunuz; eğer kötülük yaparsanız yine kendinizedir.Artık diğer cezalandırma zamanı gelince, yüzünüzü kara etsinler, daha önce girdikleri gibi yine Mescid'e (Süleyman Mabedi'ne) girsinler ve ellerine geçirdikleri her şeyi tahrip etsinler (diye, başınıza yine düşmanlarınızı musallat kıldık)."[1048]

İşkâl: İlk âyette İsrailoğulları'nın iki defa bozgunculuk çıkaracaklarından bahsediliyor. Oysa, defalarca bozgunculuk yaptıklarına tarih şahittir.

Cevap: Âyette geçen **مرتين** / *iki defa* ifadesini yapmış oldukları en önemli iki olayı canlandırabileceği gibi, iki önemli merhale ve dönemi de ifade edebilir.

Âyetler,Yahudilerin gelecekle ilgili plân ve desiselerini canlandırmaktadır Kibir ve böbürlenme ile meydana gelecek olan iki büyük fesat dönemi ilk fitne dönemidir. Onu, yıkım, çöküntü, mağlubiyet ve hezimetle neticelenecek ikinci dönem izleyecek.

Yahûdi tarihi incelendiğinde elleriyle gerçekleşen ilk yıkım ve bozgunculuğun Hz. Süleyman döneminde geçekleştiği görülecektir. Diğeri ise günümüzde tüm dünyaya da yaydıkları dehşettir. İlk dönemleri *Buhtensar* eliyle sona erdirildi. Kendilerinden binlerce insan öldürdü. Onları ilkin Babil'e oradan da Şam'a sürdü. O günden sonra herhangi bir devletleri olmadı. Son asırda yeniden tarihe *İsrail Devleti* namıyla geçti. Şimdi de Kur'an'ın ifadesiyle *"Sonraki bozgun"*un vaktini beklemektedirler.

[1046] İsrâ, 17/5.
[1047] İsrâ, 17/6.
[1048] İsrâ, 17/7.

Son bozgunları *“Arkasındanda İsrailoğulları’na dedik ki “haydi yeryüzüne yerleşin sonrakinin vaadi gelince hepinizi dürüp bükerek bir arada toplayacağız.”*[1049] Âyette geçen ve her taraftan gelip bir araya toplanma anlamına gelen[1050] لفيف /*lefif* sözcüğü onların *Filistin’*de toplanacaklarına işaret etmektedir. Bir arada toplanmaları tüm yeryüzüne fesat saçmaları kendilerine Allah’ın azabını gerekli kılacaktır. [1051]

Müellif, toptan yok olmaları için Filistin’de toplanmış bulunduklarına işaret etmektedir.

Üç âyete(4-6) şu şekilde toplu mana vermek mümkündür: *“Allah Teâla İsrailoğullarına indirdiği Kitapta şu haberi vermişti: Sizler iki büyük fitne çıkaracaksınız. İlkinde üzerinize güçlü ve savaşçı bazı kullarımızı gönderceğiz. Onlar sizleri mağlup edecek, evleriniz arasına girip dolaşacaklar. Bu değişmez ve gerçekleşmiş bir vaat oldu. Ey İsrailoğulları tövbe edip dönüş yaptığınız için sizi düşmanlarınız üzerine galip kıldık, mal ve oğullarla sizi takviye ettik. Yaptığınız iyilikler gösterdiğiniz pişmanlık sizin içindi. Kötülük de sizin içindi. Onun karşılığını buldunuz. Zafer elde ettiniz. İkinci kez tövbenizi bozup bozgunculuk çıkardığınız için, yüzünüzü kara edecek ve sizi mağlup edecek kullarımız gelecek, Sizin saltanatınıza son verecek, önceden Mescid-i Aksa’yı fethettikleri gibi tekrar fethtedeckler ve içine girecekler.*

* * * * *

وَكُلَّ إِنسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ

“Öte yandan, Biz her insanın kaderini (kendi) boynuna dolamışızdır.”[1052]

İşkâl: Ayette geçen “*tair*” sözcüğü.

[1049] İsrâ, 17/104.
[1050] Bkz.Fîrüzabâdî, *Besâir*,4/436.
[1051] İsrâ,17/7.
[1052] İsrâ, 17/13.

Cevap: *Tâir*, sözcük karşılığı *“kuş”* ya da daha uygun bir ifadeyle “*uçan şey”dir.*. İslâm’dan önceki dönemlerde Araplar çoğu zaman kuşların uçuş tarzlarına, uçuş yönlerine bakarak olacak olan hakkında iyi ya da kötü anlamlar çıkarmaya, kısacası gelecek hakkında öngörüler, ön-yorumlar üretmeye çalıştıklarından “*tair”*, terimi zamanla deyimsel olarak “*talih*”, yahut iyi ya da kötü, ikisin ide kapsamak üzere “*kader*” anlamında kullanılır olmuştur.[1053]

Âyetin sonundaki *“Öyle ki, kıyamet günü onun önüne her şeyi açık açık kaydedilmiş bulacağı bir sicil çıkaracağız.”* bölümü de insanın dünyada işlemiş olduğu niyet ve amele göre muamele göreceğini onlarda hiçbir azalmanın söz konusu olmayacağını belirtir.

*   * *   * *

وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا

“Bir ülkeyi helâk etmek istediğimiz zaman oranın ileri gelenlerine emrederiz onlar itaat etmeyip orada kötülük işlerler. Böylece O ülke aleyhinde hüküm hak olur.”[1054]

İşkâl: Allah Teâlanın herhangi bir topluma itaatsizliği emredip etmemesi.

Cevap: Çağdaş müfessirlerden Mutevellî eş-Şa’ravî şunları der: Âyet konusunda alimler arasında şiddetli tartışmalar olmuştur. Tartışmanın merkezi de Allah Teâlanın fıskı emredip etmemesi konusu idi. Kimileri, Allah Teâla helâk etmek istediği toplumun ileri gelenlerini kötülük yapmaya zorlar demişken Kimileri de Allah Teâla hiç kimseye ne kötülüğü emreder ne de zorlar demiştir. Âyette geçen *emir* hem itaat için hem de isyan için geçerlidir. Emredilenler, irade sahibidirler. Emri yerine getirip getirmeme konusunda hürdürler. Âyette geçen *ileri gelenler,* Allah’ın emirlerine isyanla karşılık vermişler ve yerine getirmemişlerdi.

[1053] Esed, *Kur’an Mesajı*, 2/562.

“Onlar ancak Allah’a ibadet etmekle emrolundular.”[1055] âyeti, Allah’ın neleri emrettiğini göstermektedir. Allah’ın emirlerine karşı koymak tamamıyla insanın iradesiyle gerçekleşen bir konudur. Allah’ın evrendeki emirlerine karşı konulamaz. *“Onun emri bir şeyi dileyince ona sadece “ol” demektir.*[1056]

Teşri emirler konusunda insanlar iradeleriyle hayır veya şerri tercih edebilirler. Âyette geçen “*ileri gelenlerine emrederiz*” ifadesi onlara ilahi emirlerin geldiğini ancak onların isyanla karşılık verdiklerini göstermektedir.

İlahî emirlere sırt çevirdikleri için helâk olmayı hak etmişlerdir. Âyette ileri gelenlerden bahsedilmesi ise onların yetkili olmalarından dolayıdır. İyilik konusunda örnek olma yerine kötülükte öncüler olmayı seçmişler ve bu yüzden de helâk olmuşlardır.[1057]

* * * * *

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا(29)

“Hem elini bağlayıp boynuna asma (cimrilik etme), hem de büsbütün açıp saçma (israf etme) ki, pişman olur, açıkta kalırsın.”[1058]

İşkâl: Eli bağlayıp boyna asmak ile cimrilik arasındaki bağlantı.

Cevap: Cimrilik, insanın elini boynuna asıp bağlamasına benzetilmiştir. Zira malın infak edilmesinde en faal unsur eldir. El, boyna bağlandığı zaman infakta bulunma imkanı kalmaz. Dolayısıyla cimri insan elini boynuna bağlayan birine benzetilmiştir.Böyle biri ellerini bağladığı gibi,.cimri de malını bağlamış ve ondan yararlanmanın önüne geçmiştir. [1059]

* * * * *

[1054] İsrâ, 17/16.
[1055] Beyyine, 98/5.
[1056] Yasin, 36/82.
[1057] Şa’ravî, *Tefsir*, 7/3916-3917.
[1058] İsrâ, 15/29.
[1059] İbn Aşur, *Tefsir*, 15/85.

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا

"Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunan herkes onu tesbih eder. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ancak siz onların tesbihlerini anlamıyorsunuz."[1060]

İşkâl: Âyette geçen "*her şeyin Allah'ı tesbih edişinin* " anlamı.

Cevap: Her şey onu tesbih eder. Bunda herhangi bir kuşku yoktur. Her varlığın tesbihi kendi yaratılış biçimine göredir. İnsanlar onu ya lisanlarıyla ya da halleriyle anarlar. Dilleriyle Allah'ı anmayanlar halleriyle yani yaratılışlarındaki eşsiz mucize ve nizam ile Allah'ı anarlar. Bazen *lisan-ı hâl, lisan-kâl* dan daha etkilidir.

Bir resim, ressamının bir yarattık da yaratıcısının azamet ve kudretini gösterir. Bir elmanın her parçası yaratıcısının kudretini göstererek onu *lisan-ı hali* ile tesbih eder.[1061]

* * * * *

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا

"De ki Hak geldi batıl yok oldu. Zira batıl yok olmaya mahkumdur."[1062]

İşkâl: *Hak* geldiği halde *batıl*ın varlığını sürdürmesi.

Cevap: Âyette geçen *hak* İslâm'ın Hz. Peygamber ile kemâl bulmasıdır. Onun gelmesiyle *batıl* da görev ve dönemini tamamladı. İslâm, kısa bir zamanda tüm varlığıyla dünyaya yayıldı. Asr-ı Saadetten sonra hak ehlinin lakayt kalması, batılın suni' teneffüslerle yeryüzünde tekrar görülmesine neden oldu Batıl geçici bulut ve güneşe dayanamayan varlıklar, yarasa, vs. gibidir. Bu tür yarattıkları gitmeleri güneşin doğmasına bağlıdır. Hak güneşi bazı yerlerde doğmuyorsa,geçici bulutların varlığından dolayıdır.Batıl,

---

1060 İsrâ, 17/44.
1061 Bkz. Râzi, *Tefsir*, 7/347; Mağniyye, a.g.e., 5/48.
1062 İsrâ, 17/81.

(dışarıdan) kendisine verilen destek, desise ve komplolarla varlığını sürdürebilmektedir.

Netice itibariyle hak kalıcı, batıl ise geçicicidir.Hak varlığını kendi zatından almaktadır.Batıl ise varlığını (kendisiyle değil dışardan) aldığı desteklerle sürdürmektedir. Batıl, hakkın yokluğundan yararlanmaya çalışır.

* * * * *

وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا

"Gerçekten biz peygamberlerin kimini kimine üstün kıldık. Davud'a da Zebur'u verdik."[1063]

İşkâl: Birçok peygambere *kitap* ve *suhuf* verilmişken yalnız Davud ve Zebur'dan bahsedilmesi..

Cevap: Âyet, "Muhammed fakirdi kendisine nasıl Kur'an verildi." diyenlere bir reddiye mahiyetindedir. Âyet, şu temayı işlemek istemiştir. Allah, risaletini kime vereceğini en iyi bilendir. Kitap verilen kişi ehil ise, Hz. Muhammed gibi fakir olması veya Hz. Davut gibi zengin olması neticeyi değiştirmez. Ehliyet ve liyakat önemlidir. [1064]

* * * * *

وَإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا

"Hiçbir memleket yoktur ki, biz onu kıyamet gününden önce helâk etmeyelim veya şiddetli bir azap ile cezalandırmayalım; Kitapta bu yazılı bulunuyor"[1065]

[1063] İsrâ, 17/55.
[1064] Bkz., Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/55.
[1065] İsrâ, 17/58.

Soru:Âyette helâk edilecekleri haber verilen memleketler hangileridir? Geçmişte mi helâk olmuşlar? Yoksa henüz zamanları gelmemiş mi? Neden âyette herhangi bir istisna yapılmamıştır?

Cevap: *"Nice zalim beldeyi yıkıp harap etmişizdir."*[1066], *"De ki kendinizi gördünüz mü? Şayet Allah'ın azabı ansızın yahut açıktan başınıza geliverse, zalimler topluluğundan başkası mı helâk edilir?"*[1067], *"Bir de Rabbin memleketleri, kendilerine âyetlerimizi okuyan bir peygamberi ana merkezine göndermedikçe helâk edici değildir. Biz , o memleketler(i)(halkını) halkını helâk edici değildik.Ancak o(beldeler)in ehli zalimler iken(helâk ettik.) "*[1068], *"İşte o memleketler ki, Biz onları zulmettiklerinde helâk etmiş ve helâk etmek için de bir zaman belirlemiştik."*[1069]âyetlerinden de anlaşılacağı gibi helâk edilme nedeni zulümdür. Bu nedenle geçmişte olduğu gibi günümüzde ve gelecekte de olabilir. Âyet, kıyametten önce zulüm yapan her toplum ve memleketin yıkılacağını haber vermektedir.

* * * * *

وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ

"Hani sana Rabbin insanları çepçevre kuşatmıştır. demiştik. Sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'an'da lanetlenen ağacı ancak insanları sınamak için meydana getirdik."[1070]

İşkâl: Ağacın lanetlenmesi ve fitne vesilesi kılınması.

Cevap:Söz konusu ağacın, çirkin, tuhaf, pis kokulu ve zararlı olma ve bir ceza vasıtası olarak kullanılmasından dolayıdır. Cehennemin dibinde yetişir.

[1066] Enbiya, 21/11.
[1067] En'am, 6/47.
[1068] Kasas, 28/59.
[1069] Kehf, 18/59.
[1070] İsrâ, 17/60.

"Şeytanların başlarını andırır."[1071] Ağacın fitne vesilesi olması ise , Kur'an cehennemdeki *zakkum* ağacından bahsedince muarızları onunla alay etmeye başlamış ve onu fitne malzemesi kılmalarından dolayı idi.

Âyette geçen فتنة / *fitne* kelimesi imtihan anlamında olup müminler ile inkârcıları birbirinden ayırmaktadır. Cehennemde ağacın bulunması Allah'ın kudretine muhalif düşmez. Zira ateşe yakma özelliğini veren zat istediği an aynı özelliği ondan alabilir. Yeşil ağaçtan ateşi yaratan zat [1072] cehennemde de ağaç yetiştirebilir. Mezkur âyet nazil olunca Ebu Cehil ve arkadaşları alay etmeye başlamışlar ve nasıl olur da cehennemde ağaç yetişir demişlerdi. Dolayısıyla imtihanı kaybetmişlerdi.[1073]

* * * * *

ولقد كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنْ الطَّيِّبَاتِ وَفضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا

"Biz hakikaten Âdem oğullarını şan ve şeref sahibi kıldık. Onları(çeşitli nakil vasıtalarıyla) karada ve denizde taşıdık. Kendilerine güzel rızklar verdik. Yine onları yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık."[1074]

İşkâl: İnsanın, yarattıkların hepsinden değil bazılarından üstün kılındığı.

Cevap:Âyet, insanların tüm yarattıklardan üstün olmadığını belirtiyor. İnsanın üstün meziyetleri yanında eksik yönlerin bulunması bir gerçektir. Zayıf yaratılması, kâinatın esrarından az şeyi bilmesi onun eksik yönlerinden bazılarıdır. İnsanlara üstün kılınanlar melekler olabildiği gibi, bilemediğimiz diğer bazı mahlukat da olabilir. Âyetin haber verdiği, insandan daha üstün varlıkların bulunmasıdır. Vahyin bize açıkladığı kadarını biliriz."[1075]

[1071] Saffat, 64-65.
[1072] Bkz Yâsin, 36/80.
[1073] Bkz, en-Nisâburi,*Tefsiru Garâibu'l- Kur'an,* 5/562.
[1074] İsrâ, 17/70.
[1075] Bkz. İbn Âşûr, *Tefsir*, 15/167; Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/67.

* * * * *

وقالوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنْ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا(90)أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ ,
فَتُفَجِّرَ الْأَنهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا(91)أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ
قَبِيلًا(92)أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَى فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا
نَقْرَؤُه قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا(93)

“Dediler bize yerden pınar fışkırtmadıkça sana inanmayız. Ya da sana ait hurmalıklardan ve üzümlerden bir bahçe olup aralarında şarıl şarıl akan ırmaklar fışkırtasın. Veya öne sürdüğün gibi gökyüzünü üzerimize parça parça düşürmek ya da Allah’ı ve melekleri karşımıza (şahit olarak) getirmelisin. Yahut altından bir evin olmalı veya gökyüzüne yükselmelisin. Üzerimize bizim okuyabileceğimiz bir kitap indirinceye kadar senin yükselişine inanmayız. De ki Rabb’imi tenzih yüceltirim. Ben elçi olan bir beşerden başkası (bir şey) miyim?”[1076]

İşkâl:. Hz. Peygambere birçok mucize verildiği halde âyette söz konusu edilen muarızların isteklerinin yerine getirilmemesi.

Cevap: Mucizeler yarar sağladıkları müddetçe Allah tarafından peygamberlere verilir. *“Allah’ın izni olmadan hiçbir peygamber için mucize getirme imkanı yoktur. Her zamanın(ecel) yazıldığı bir kitap vardır.”*[1077] âyeti mucizelerin Allah’ın emriyle gönderildiği belirtilmektedir. Ne zaman ve hangi şartlarda mucizenin gerekli olduğu konusuna da değinmiştir.. Müşriklerin inat ve tekebbürden dolayı söz konusu mucizeleri istedikleri âyetin siyakından anlaşılmaktadır. “*Ben elçi olan bir beşerden başkası mıyım?”* Yani ben keyif ve arzunuza göre değil Rabb’imin izniyle ve uygun göreceği durumlarda mucize gösterebilirim. Ey anlayışsız insanlar! ben ilâh olduğumu hiç iddia ettim mi ki benden böyle şeyler istiyorsunuz. Ben güçlü olduğumu yerleri ve gökleri yönettiğimi söyledim mi? İlk günden beri ben Allah’tan vahiy alan

---

[1076] İsrâ, 90/93.

bir insan olduğumu söylüyorum. Bu nedenle eğer iddiamın doğruluğunu denemek istiyorsanız getirdiğim mesajdan bunu anlayabilirsiniz. Eğer onun hak olduğuna, tamamen mantıklı olduğuna ikna oluyorsanız ona iman etmelisiniz. Onda bir hata bulursanız onu reddedebilirsiniz. Eğer benim iddiamın doğru olup olmadığını denemek istiyorsanız, davranış, ahlak ve davetime bakarak karar verebilirsiniz. Buna rağmen benden yeri yarmamamı ve göğü parça parça üzerinize düşürmemi istemeniz saçma değil mi?"[1078]

Kısacası,Allah muarızların hevâ ve arzularına göre mucize gönderecek değildir. Gördükleri birçok mucizeye de sihir demişlerdi. Mucize yarar getirecekse gösterilir. İnat ehline mucizenin yararı olmaz. Bundan ötürü bazen mucize gösterilmiş bazen de azabı sonuç vereceği için gösterilmemiştir.

[1077] Ra'd, 13/38.
[1078] Mevdûdî, *Tefhihumu'l -Kur'an,* 3/137.

(18)KEHF SÛRESİ

فَضَرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا

"Bunun üzerine yıllarca mağarada kulakları üzerine vurduk (uyuttuk)."[1079]

Soru:Âyette neden önce kulak zikredilmiştir?

Cevap: Bu Kur'an'ın bir icazıdır. Şöyle ki: Allah duymayı görmeye üstün tutmuştur. Zira dünyada görevini ilk yerine getirin kulaktır. Ahirette çağrıya ilk muhatap olan da O dur. Kulak asla uyumaz. Bebek doğar doğmaz duyar. Göz ise bir müddet görevini yerine getirmez. Allah Teâla görevini ilk yerine getirenin kulak olduğunu beyan etmek istemiştir. Birkaç saatlik bir bebeğin yanına gidip yüksek sesle bağıracak olursan çocuk irkilir ve ağlar.Ama ellerini gözlerinin önüne götürecek olursan hiçbir hareket yapmaz ve yaklaşan tehlikenin farkına varmaz. İnsan uyduğunda bütün organları sakinleşir ancak kulağı hariç. İnsanın dünya ile olan iletişimi kulak ile başlar *"Nice yıllar mağarada onların kulaklarının üzerine (perde) vurduk."* [1080] Kulakları iş görmez hale gelince hiçbir huzursuzluk duymadan yüzlerce yıl uyuyabilmişler. O halde görevini ilk yapan kulaktır ve uyumaz.[1081] *"Kulak, göz ve gönül hepsi ondan sorumludur."*[1082] ayetinde de göz ve kalpten zikredilmiştir. Zira, kulağın elde ettiği bilgi birikimi gözden fazla ve daha geniştir. Doğuştan âmâ olan insanlar bilgili olabildikleri halde ancak doğuştan sağır olanlar, onlara göre daha az bilgiye sahiptirler.

* * * * *

[1079] Kehf, 18/11.
[1080] Kehf, 18/11.
[1081] Şa'ravî, *Kur'an Mucizesi*, s.147-148.
[1082] İsrâ, 17/36.

ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أيُّ الْحِزْبَيْنِ أحْصَى لِمَا لَبِثُوا أمَدًا

“Bunun üzerine bizde o mağarada onların kulaklarına nice yıllar perde koyduk.”[1083]

Sual: İnsanlar onların uykuda kalış süresini nasıl bildiler?

Cevap: Yanlarında taşımış oldukları akçelerden. Onlardan birisi bir şeyler almak için şehre gidince paranın üzerindeki tarihten 300 küsur yıl uyudukları anlaşıldı.[1084] Nitekim on dokuzuncu âyette, kaldıkları müddeti tartışırlarken aynı maksat için birini şehre gönderdikleri anlaşılıyor. *“Şimdi siz içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de baksın. Hangi yiyeceği daha temiz ise size ondan erzak getirsin.”*

* * * * *

و قالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَى أمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا

“Onların işine galip gelenler ise ‘biz muhakkak bunların üzerine bir mescit edineceğiz.’ dediler.”[1085]

Soru: Hadiste, “Yahûdî ve Hıristiyanlara lanet olsun. Zira onlar peygamberlerin mezarlarını namazgahlar edindiler.”[1086] buyurulduğu halde neden mezarları üzerinde mescit yapılması teklif edilmiş?

Cevap: Mescit yapma teklifini getirenlerin dinleri hakkında açık bir ifade yoktur. Müslüman olabildikleri gibi gayr-ı müslim de olabilirler. Ancak hadisin de işaret ettiği gibi müslüman olmadıkları söylenebilir. Zira âyetten öneriyi getirenlerin yetkililer olduğu anlaşılıyor. O dönemde müslüman yetkililerin bulunma ihtimalinin düşük olduğunu düşünürsek gayr-i müslim olmaları ihtimali güçlenir.[1087]

[1083] Kehf, 18/12.
[1084] Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/106.
[1085] Kehf, 18/21.
[1086]Buharî,*Ceniz*, 61,*Enbiya*,16; Müslim, *Mesâcid*,19.
[1087] Bkz, İbn Kesir, *Tefsir*, 3/127.

Mezarları mescit edinmek, oralarda namaz kılmak, kabir sahibine ibadet etmeye götürme vesilesi ve Ehl-i Kitab'a benzeme söz konusu olduğu için yasaklanmıştır. Kabirdekiler hatırlandıkça meydana gelecek üzüntü, onlar hakkında ifrata varma, onlardan fayda ve zarar bekleme endişeleri de yasağın nedenleri arasındadır.[1088]

* * * * *

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا

"İnsanların (kimi) onlar üç kişidir. Dördüncüleri de köpekleridir." diyecekler.Kimileri de beş kişidir altıncıları da köpekleridir diyecekler. (bunların ki bilinmeyen hakkında tahmin yürütmedir. (Kimileri de) onlar yedi kişidir. Sekizincisi köpekleridir. derler. De ki Rabb'im daha iyi bilir. Onları insanlardan ancak pek azı bilir. Artık onlar hakkından sathi bir tartışma dışında bir tartışmaya girişme ve onlar hakkında hiç kimseye bir şey sorma!"[1089]

Soru: Neden sayıları kesin olarak verilmemiştir?

Cevap: Kur'an'ın yöntemlerinden birisi de adet, renk, isim üzerinde fazla durmaması ve detaya girmemesidir. Kehf Sûresinde olduğu gibi Mağara Yiğitlerinden bahsedilmiş ancak isimleri ve adetleri üzerinde detaya girilmemiştir. Kıssadan alınacak ibret ve dersler işlenmiştir. O da dirilmenin mümkün olacağını, onları 300 küsur yıl uyuttuktan sonra tekrar uyandırarak göstermiştir. Müşrik bir toplumda Allah'a nasıl davet edilir? İnanç nasıl yaşanır? Zalim idarecilere hakikat nasıl anlatılır? Kıssanın bizlere vermek istediği önemli konulardır. Köpeklerinin isim veya rengi, onların adet ve isimleri gibi gayb konusunda detaya girmemiz istenmemiştir. Bu konuda Razî

[1088] İbn Âşûr, *Tefsir*, 15/290.

şunları der: Adetleri konusunda tahmin yürütmekten başkası yapılamaz. Gaybî konularda tahminlerde bulunmak caiz olmaz. Onların sayısını Rabbimiz daha iyi bilir. Bilmemizde yarar olsaydı Allah bizlere bildirecekti."[1090]

* * * * *

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا

"Onlar mağaralarında üç yüzyıl ve buna ilaveten dokuz yıl kaldılar."[1091]

Sual: Âyette, neden doğrudan "*üç yüz dokuz yıl*" değil de "*üç yüz yıl buna ilaveten dokuz*" denilmiş?

Cevap: Şemsî takvimine göre üç yüz yıl kamerî takvime göre de üç yüz dokuz yıl kaldıklarını ifade etmek içindir. Zira iki takvim arasındaki fark her yüzyıl için üç yıldır."[1092] Doğrusunu Allah bilir.

* * * * *

أُوْلَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا

"İşte onlara Adn cennetleri vardır; altlarından ırmaklar akar; orada altından bileziklerle süslenecekler; ince ve kalın ipeklerden yeşil elbiseler giyecekler; tahtlar üzerine dayanıp kurulacaklar. O ne güzel mükafat, ne güzel kurultaydır!"[1093]

مُتَّكِئِينَ عَلَى فُرُشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ

ٍ*"Astarları atlastan mefruşata yaslansınlar"[1094]*

Soru: Âyette geçen بطاءن/*beâtin* Kıbtî lehçesinden, استبرق/ *istebrak* ise Farsça bir kelimedir.[1095] Oysa birçok âyette Kur'an, Arapça olarak indirildiğini belirtiyor.[1096] Bu bir çelişki değil mi?

[1089] Kehf, 18/22.
[1090] Râzi, *Tefsir*, 7/449.
[1091] Kehf, 18/25.
[1092] Mağniyye, *el-Kâşif*, 6/119.
[1093] Kehf, 18/31.
[1094] Rahman, 55/54.
[1095] Suyutî, *el-İtkân*, 1/370-371.

Cevap: Hayır. Herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Yukarıda geçen kelimelerin yanında ابارق *ebârık* [1097], سرادق/*serâdık*[1098] فردوس/*firdevs*,[1099] سندس /*sündüs*[1100] ve benzer diğer bazı kelimelerin de Farsça veya diğer dillerden olmaları[1101] Kur'an'ın Arapça olma özelliğine halel getirmez. Zira yetmiş bin küsur[1102] kelimenin içinde beş- on kelimenin Arapça olmaması istisna hükmündedir ki her lisanda diğer dillerden kelimelerin bulunması mümkündür. Kur'an'da Arapça kelime bulunup bulunmadığı konusunda alimler üç ayrı görüş belirtmişlerdir.

1-Kur'an'da Arapça dışında kelimelerin bulunmadığını söyleyenler.
Kur'an'da Arapça dışında herhangi bir dilden kelime yoktur. Kelime, harf, kaide ne varsa hepsi Arapça'dır.

2-Arapça dışında kelimelerin olduğunu söyleyenler de bunların çok az sayıda olduğunu söylemişlerdir. Diğer dillere karışıp kullanıldıkları için yabancı oldukları iddia edilmiş ise de asıl itibariyle hepsi Arapça'dır.

3-Yabancı oldukları söylenen kelimeler asıl itibariyle Arapça değillerdir, Dillerin karışmasından dolayı Arapça'ya girmişlerdir. Araplar onları kullanarak kendi dillerine uydurmuşlardır. Öyle ki Arapça'dan farkları kalmamıştır. Kur'an, onları değişen biçimleriyle almıştır.Asıl itibariyle yabancı iseler de kullanılış itibariyle Arap diline mal olmuşlar. Tercihe şayan görüş de budur.[1103]

* * * * *

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَى وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا

1096 Bkz.Yûsuf,12/2, Şuarâ,26/95, Rad,13/37.
1097 Vakia, 56/8.
1098 Kehf, 18/29.
1099 Müminun,23/11
1100 Kehf, 18/31.
1101 Suyutî, *Mu'terek*, 3/ 370-375.
1102 Zerkeşî, *el-Burhân*, 2/249.
1103 Şeltut, *el-İslâm Akide ve Şeria*, s. 473-474 s.11/14.

“Kendilerine doğru yol(u gösteren peygamber) geldiğinde insanları iman etmekten ve günahlarının bağışlanmasını istemekten alı koyan şey, sadece kendilerine, öncekilerine gelen dünya azabının gelmesi veya(ahiret) azabını(n) gözleri önüne serilmesini beklemek olmuştur.”[1104]

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَى إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا

“Kendilerine doğru yolu gösteren rehber geldiğinde insanların iman etmelerine ancak şöyle demeleri engel oldu. ‘Allah bir insanı mı, peygamber gönderdi?”[1105]

İşkâl: İlk âyette insanları iman etmekten alıkoyan iki engel belirtilmişken ikinci âyette ikisi dışında üçüncü bir engel belirtilmiştir.[1106]

İşkâlin Giderilmesi: Âyetler arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. İlk âyet, inkâr nedenlerinden ikisi belirtilmişken diğer âyette de ayrı bir neden belirtilmiştir.İlk âyete belirtilen engeller;

1-Geçmiş toplulukların başlarına gelen musibet ve belaların kendi başlarına hemen gelmemesi. Zira onlar her günah için acil olarak bir musibet ve bela bekliyorlardı. Oysa âyetin siyakı, azaptan önce peygamberlerin gönderildiğini belirtmektedir. Allah Teâla hiç bir kavmi gerekçe olmadan helâk etmez.Bu nedenle iman edenlere müjdeler verildiği gibi inkâr edenler de dünya ve ahiret cezalarıyla korkutulmaktadırlar.

2-Kıyamet kopmadan azabın kendilerine gelmemesi. Allah Teâla inkâr edenlere iki türlü azap vaat etmiştir.[1107] Allah Teâla, inkârcı ve günahkârların pişmanlık duyup tövbe etmeleri için her günah işleyene hemen ceza vermediği gibi ahiret cezasına da mesafe koymuştur.

Kur’an’ın kastettiği kişilerin gayeleri iman etmek değildi. Zira iman etmek isteselerdi bir çok delil bulacaklardı. Ancak onların istediği, geçmiş

[1104] Kehf, 18/55.
[1105]İsrâ, 17/94.
[1106] Zerkeşî, *el-Burhan*, 2/67.
[1107] Bkz, Bakara, 2/114, Maide, 5/23.

kavimlerde olduğu gibi inkâr edip hemen helâk olmalarıydı. Âyet,iradelerini kötüye kullandıkları için helâk olduklarını belirtmiştir.[1108]

İkinci âyette ise inkârcıların peygamberlerin *insan* olmalarına itirazlarından dolayı iman etmedikleri belirtilmiştir. Onlara göre Peygamber insan değil melek cinsinden olmalıydı. Oysa peygamberlerin insanlardan olmalarının bir çok hikmeti vardır. İnsanları terbiye ederler, aralarına katılırlar. İnsanlar onların hayat ve hareketlerini kendilerine model seçerler. Melek olsalardı, bu hususların gerçekleşmesi mümkün olmayacaktı. Cinsimizden olmayan peygamberlere nasıl tabi olacağız diyeceklerdi. Allah, risaletini nereye ve kime vereceğini en iyi bilendir.

Kısacası, iki âyet inkâr nedenlerini ayrı açılardan ele almışlardır. Herhangi bir çelişki söz konusu değildir.

* * * * *

حَتَّى إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا

"Nihâyet ikisi gemiye bindikleri zaman O, (Hızır) gemiyi deldi. (Mûsâ:) Halkını boğmak için mi onu deldin? Gerçekten sen (ziyanı) büyük bir iş yaptın! dedi."[1109]

فَانطَلَقَا حَتَّى إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ

"Yine ikisi yürüdü. Nihâyet bir erkek çocuğa rastladılar. (Hızır) hemen onu öldürdü. (Mûsâ)dedi ki: tertemiz(günahsız) bir canı bir can karşılığı olmaksızın mı katlettin?"[1110]

فَانطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنقَضَّ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا

"Yine ikisi yürüdü. Nihâyet bir köy halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Ancak köy halkı onları misafir etmekten kaçındılar. Derken orada

---

[1108] Bkz. Tabatabâi, *el-Mizân;* Hicazî, *et-Tefsiru'l Vâdıh*, Cüz, 15/s.71.
[1109] Kehf, 18/71.
[1110] Kehf, 18/74.

yıkılmak üzere bulunan bir duvarla karşılaştılar. Hızır, hemen onu doğrulttu. (Mûsâ), 'dileseydin elbet buna karşı bir ücret alırdın.' dedi."[1111]

İşkâl:İlk iki âyette görünürde meşru olmayan iki eylemden bahsedilmesi ile üçüncü âyette işlenmek istenen tema.

Cevap: "*Ben bunu kendiliğimden yapmadım.*" (18/82) âyeti mücmel olarak Hızır'ın yaptıklarına bir cevap niteliğindedir. Zira yapılanlar görünürde anlamsız gibi görünseler de hikmet ve merhameti sonsuz Allah'ın emriyle işlenmişlerdir. Ancak âyetleri yanlış değerlendiren bazı çevreler, onları meşru olmayan bazı yerlerde kullanıyorlar. Yaptıklarını da "*batını anlam*"ile geçiştirmeye çalışıyorlar.

İnsan, çocuklarına gözlerinin nuru ve soyunun devamı olarak bakar. Ancak oğul veya kız salih değillerse ana babalarını din hususunda fitneye sokar kendileri için hırsızlık yapmalarına ya da Allah'ın razı olmadığı bir iş yapmalarına sebep olabilirler. Salih insan, sadece bu hayatı nazar-ı itibare almaz. Her iki hayatı birden düşünür O halde salih ana ve baba dinleri hususunda onlara zarar verecek onları Allah'a itaatin dışına çıkaracak ve günaha sürükleyecek evlat sahibi olmakla evlat sahibi olmamak arasında muhayyer bırakılacak olsalar evlat sahibi olmamayı tercih ederler. Yüce Allah, salih ebeveyne "şu oğlunuz sizi ateşe götürecek sizleri azgın ve kâfir yapacak" diyecek olsa ebeveyne: Ey Rabb'imiz onu istemeyiz diyecekler. İşte Yüce Allah ana-babaya hayır dilemiştir. Hatta onlara bolca merhamet etmiştir.[1112]

Henüz çocukken ecelini doldurmuş olan bu çocuğun öldürülmesi dünyada günah işlemesine engel olmuş ve cennette onlarla beraber olmasına sebep olmuştur. Yüce Allah, o, çocuk yerine kendilerine salih bir evlat vermeyi dilemiştir. Allah, dünya ölçüleriyle şermiş gibi görünen bu iş sebebiyle ebeveynin imanlarını koruduğu gibi o, çocukları yerine onlara salih bir evlat

---

[1111] Kehf, 18/77.
[1112] Şa'ravî, *Kur'an Mucizesi*, s. 301-302.

vermiştir.[1113] Bu hareket ile Hızır, hem çocuğun anne-babasını hem de toplumu bir azgından kurtarmış oldu.

Gemiyi delmesine gelince, Hızır, Allah'ın emriyle fukaranın da maslahatını düşünerek bunu yaptı. Zira Hızır, kralın durumunu biliyordu. Zaten Allah ona bildirmişti. Hızır, malın gerçek sahibi gibi, malının bir kısmını kurtarma pahasına bir kısmını yok ediyordu. Görünürde bir bozma söz konusu ise de gerçekte ise iki zarardan daha hafif olanı tercih etmek söz konusuydu. Bunu ise Hz. Mûsâ değil, Hızır farketmişti.[1114]

Duvarı düzeltme konusu da her şeyi bilen ve ondan haberdar olan Allah'ın iradesiyle olmuştur. Salih bir insanın yetim kalan iki çocuğuna Hızır'ın yardımından ibaretti. Babaları çocuklarının geçimini düşünerekten o günkü uygulama ile duvarın altına bir miktar mal bırakmıştı. Baba, ihtiyaç halinde çocuklarının malın yerini bulmalarını Allah'tan istemiş olacak ki takdiri ilahi bu vesileyle malları ellerine ulaştı. Rüşt çağına ulaşmadan duvar düşseydi. Başkaları malı götürebilirdi. Mallarının bu şekilde korunması da Allah'ın lütfü keremiyle oldu.[1115]

Duvar tekrar ikame edildi ve rüşt çağına geldiklerinde bizzat kendileri mallarını aldılar.

* * * * ** * * * *

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ

"Gemi var ya o denizde çalışan yoksul kimselerindi."[1116]

İşkâl: Gemi sahibi oldukları halde kendilerine "*miskinler*" denilmesi.

Cevap: *Miskin,* her zaman *fakir* veya *muhtaç* anlamında kullanılmaz.Âyette, geçimleri için didinip çaba gösterdikleri veya korunmaya

---

[1113] Şa'ravî, , a.g.e., s.306.
[1114] İbn Âşûr, *Tefsir*, 16/14.
[1115] İbn Âşûr, a.y.
[1116] Kehf, 18/79.

muhtaç oldukları veya çok olduklarından, gelirleri giderlerini karşılamadığı için kendilerine *miskinler* denilmiştir.

(19) MERYEM SÛRESİ

يَا يَحْيَى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا

“Ey Yahya Kitab’a (Tevrat’a) var gücünle sarıl ve henüz sabi iken ona ilim ve hikmet verdik.”[1117]

Soru: Peygamberler arasında Hz.Yahya’nın çocuk iken âyette geçen sıfatlara nail olmasının hikmeti nedir?.

Cevap: Allah Teâla, nimetlerini büyüklere verdiği gibi küçüklere de verir. Bazen hikmeti bilinir bazen de bilinmez. İsrailoğulları, Hz.Yahya ve Hz. İsa konusunda ihtilafa düşünce Allah küçük yaşta onlara nübüvvet ve hikmet verip İsrailoğullarını ilzam etti.[1118]

* * * * *

قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ

“Meryem benim nasıl bir oğlum olabilir ki bana hiçbir insan dokunmadı.”[1119]

Soru: Hz. İsa’nın babasız doğmasının hikmeti nedir?

Allah’ın kudretinden tecellisinden başka bir şey değildir. Hz. İsa’nın babasız doğması yer, gökler ve onların aralarında bulunanların yaratılmasından daha zor ve daha garip değildir. Hatta insanın bir dişi ile bir erkekten doğmasından ve diğer canlıların oluşum safhalarından da acayip değildir. Tüm bunlar, sonsuz kudret, ilim ve hikmet sahibi bir zatın eseridir. Kur’an da *“biz İsa’yı ve Annesini bir âyet kıldık.”* buyurmuştur.*”*[1120]

Bu konuya itiraz edenler peygamberlere verilen mucizelere inanıyorlarsa problem yok. Mucizelere inanmayıp Allah’a inanıyorlarsa, Hz. Âdem’in anne ve babasız yaratıldığını inkâr etmezler. Hz. Âdem’i anne babasız yaratan Zat neden Hz. İsa’yı babasız yaratamasın. Birçok canlının kendi cinsi dışında canlılar doğurduğu, bazen günlük gazetelere konu olur. 15 Şubat 1933 tarihli

---

[1117] Meryem, 19/12.
[1118] Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/173.
[1119] Meryem, 19/20.
[1120] Müminun, 23/50.

el-Ehram gazetesi, bir koyunun bir maymun doğurduğunu yazmıştı. Hz. İsa'nın babasız doğması da böyle istisnai bir olaydı.[1121]

Hz. Âdem'in yaratılması bir mucize idi. Ancak araya çok zaman girmişti. Hz. İsa'nın yaratılmasıyla mucize yenilenmiş oldu.

* * * * *

وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا

"Hurmanın dalını kendine doğru silkele, üzerine derilmiş taze hurmalar dökülsün."[1122]

Soru: Hz. Meryem'in neden hurma ağacını silkmekle emrolundu?

Cevap: O esnada Hz. Meryem'e bakacak ve hizmet edecek kimse yoktu. Yeni doğum yapmış bir kadının hizmet etme imkanı yoktu. Hurma, herhangi bir hazırlığı gerektirmeyecek hazır, tatlı ve kuvvetli bir gıdadır. Doğum yapan kadınlar için çok yararlıdır.[1123]

Allah Teâla, Meryem'e kütüğü sallamadan da rızk gönderebilirdi. Kütüğü sallaması esbaba sarılmayı öğretmek içindir.

* * * * *

يَاأُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا

"Ey Harun'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir kimse değildi. Annen de iffetsiz değildi."[1124]

İşkâl: Hz. Meryem, Hz. Harun döneminde olmadığı halde O'na "*ey Harun'un kız kardeşi"* denilmesi

Cevap: Aynı soru Hz. Peygamber'e sorulmuştur. Muğire b. Şube anlatıyor: Resûlullah beni Necran kabilesine gönderdi. Necran'lılar, siz "*ey Harun'un kız kardeşi*" âyetini okursunuz. Oysa, Hz. Mûsâ, Hz. İsa'dan çok

---

[1121] Neccar, *Kasas*, s.407-408.
[1122] Meryem, 19/25.
[1123] Neccâr,a.g.e,s. 409.

zaman önceydi. Ben bir şey demedim gelip aynısını Resûlullah'a anlattım. Şöyle dedi: Onlar, çocuklarına geçmiş salih kişi ve velilerin isimlerini koyarlardı."[1125]

* * * * *

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا

"Kitapta İbrahim'i an. Zira O ,dosdoğru biri, bir peygamberdi."[1126]

Sual: Neden ,doğruluk sıfatı peygamberlik sıfatından önce gelmiş?

Cevap: Peygamberlikte ilk ve en önemli şart *sadık* olmaktır. Sadık olmayan peygamber olamaz.[1127]

* * * * *

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا

"Orada boş söz değil, hoş söz duyarlar ve orada sabah-akşam kendilerine ait rızkları vardır."[1128]

İşkâl: Cennette gece ve güneş olmadığı halde sabah akşamdan bahsedilmesi.

Cevap: Orada gece ve güneş yoktur. Nimetlerin devamlılığını belirtmek için kinaye olarak sabah-akşam ifadesi kullanılmıştır.[1129]

* * * * *

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا

"İçinizden oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür."[1130]

İşkâl: Cehenneme herkesin uğraması.

[1124] Meryem, 19028.
[1125] İbn Kesir, *Tefsir*, 3/196.
[1126] Meryem, 19/20.
[1127] İbn Reyyân, *er-Ravd,* a.g.e., 1/238.
[1128] Meryem, 19/62.
[1129] İbn Âşûr, *Tefsir*, 16/138.
[1130] Meryem, 19/71.

a-Âyetin sibakı göz önünde bulundurulsa hitabın müşriklere olduğu anlaşılacaktır. Yani Ey Müşrikler! hiçbir kesim ve ekolünüz istisna olmaksızın hepiniz cehenneme uğrayacaksınız. Hiç kimseye güvenmenize gerek yok. Öncülerinizle beraber ateşe gireceksiniz. Bu Allah ilmînde kesinleşmiş bir hükümdür.[1131]

b-Müminlerin cehenneme uğramaları söz konusu olsa bu azap görmeleri için değil, temâşâ ve ibret almaları içindir. Asiler uğrayıp zillet ve horluk içersinde cehennemi boylayacaklar. Müminler ise uğrayıp döndükten sonra kurtuldukları için hamd ve şükr edecekler. Şu hadis, âyetin tefsiri niteliğindedir.

"Herkes cehenneme uğrayacak. Ancak ameli iyi olanlar oradan döneceklerdir."[1132]

(20) TÂ-HÂ SÛRESİ

لرَّحْمَانُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

"O, Rahman, Arşa hakim oldu."[1133]

Sual: Kur'an ve sünnette *istivâ* fiilinin *Rahman* sıfatıyla gelmesinin hikmeti nedir?

Cevap: Allah Teâla mevcudatı yaratmakla bizlere merhamet etmiştir. Allah herkese konumuna göre merhamet etmektedir. Kimilerine rahmeti bu dünyada kimisinin de cezasını ertelemek suretiyle merhamet etmekteydi.[1134]

[1131] İbn Âşûr, *Tefsir* 16/149.
[1132] İbn Kesir, Tefsir, 3/218
[1133] Tâ-Hâ, 20/5.
[1134] Şa'rânî, Abdulvahhab, *el Yevâki't Ve'lCevâhir*, 1/100 .

* * * * *

وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى

“Ey Resûlüm Mûsâ olayının haberi sana geldi mi?”[1135]

Sual: Hz. Mûsâ’nın Kur’an’da çok fazla zikredilmesinin hikmeti nedir?

Cevap: Hz. Mûsâ ve İsrailoğulları Kur’an’da en çok zikredilen iki konudur. İsrailoğulları her türlü kötülüğü işleyen bir kavimdi. Hz. Mûsâ da onları menetmeye çalışıyordu. Bundan dolayı İsrailoğulları anılınca Hz. Mûsâ da anılır. Hz. Şuayb, Hızır ve Firavn’un da israiloğullarıyla anılmaları Kur’an’da Hz. Mûsâ ve İsrailoğullarının çok anılmalarının nedenleri arasındadır.

Hz. Mûsâ’nın ibret dolu hayatı annesinin batnında iken başlamış ve ömrünün sonuna kadar ibret ve derslerle devam etmiştir. Hepsi nasihat davet, cihat, inzar ve müjdelerle doludur.

Gösterdiği mucizeler Kur’an’da sık sık geçer. Hamakatın zirvesinde olan kavminden çok işkence ve sıkıntı çekti. Doğduktan hemen sonra sandığa konulup denize atılması, Firavn’un sarayında bir yetim olarak yetişmesi, çöllerde sade hayat sürmesi, çobanlık etmesi, Zorba ve diktatör bir idareyle uzun ve çetin mücadelesi Kur’an’da geçer. Bu nedenle Kur’an’da en çok anılan peygamber olmuştur.[1136]

* * * * *

إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِي الْمُقَدَّسِ طُوًى

“Muhakkak ki ben senin Rabbinim hemen pabuçlarını çıkar. Çünkü sen kutsal Vadi Tuva’dasın.”[1137]

Soru: Hz. Mûsâ’ya neden pabuçlarını çıkarması emredildi.?

[1135] Tâ-Hâ, 20/9.
[1136] Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/206-207.
[1137] Tâ-Hâ, 20/12.

Cevap: Mukaddes bir yerde olduğu hatırlatılıyor. İlahî tecellilerin zuhur ettiği bir yerde pabuç veya ayakkabılarla gezilmez.[1138]

Mescit ve mabetlere benzetilebilir. Sevdiğimiz misafire "ceket ve ayakkabılarını çıkar ki rahat edesin. Sonra da sohbet ederiz." deriz.

* * * * *

إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا لِتُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَى

"Kıyamet günü mutlaka gelecektir. Herkes peşine düştüğü şeyin karşılığı bulsun diye nerdeyse onu (kendimden) gizleyeceğim."[1139]

Soru: Kıyametin kopma zamanı neden gizleniyor?

Cevap: Peygamberler dahil hiç kimseye söylenmeyen en önemli gaybî konu, kıyametin ne zaman kopacağıdır. Eğer insanlar ne zaman kopacağını bilselerdi günahlara dalar, ölüme yakın zamanda tövbe edeceklerdi. Kıyamet en büyük muhakeme yeridir. Allah Teâla, kullarından her zaman için muhakemeye hazırlıklı olmalarını istemiştir.

* * * * *

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَامُوسَى

"O sağ elindeki ne ey Mûsâ?"[1140]

Soru: Allah Teâla her şeyi bildiği halde neden Hz. Mûsâ'nın elindekini sormuş?

Cevap: Allah Teâla'nın sorması bilmek veya öğrenmek gayesiyle değildi. ona teselli, güç ve güven vermek içindi. Allah onu teskin etmek istiyordu. Zira önünde büyük bir mücadele vardı. Ona hazırlanıyordu. Allah, tekellüm ve soru sorma yöntemiyle onu terbiye etmek istiyordu. Bunun benzerini günlük hayatımızda da müşahede ederiz. Mesele birine bir parça kumaş veririz sonra

---

[1138] Kutub, Seyyid, *Fi Zilâl*, 4/2330.
[1139] Tâ-Hâ, 20/15.
[1140] Tâ-Hâ, 20/17.

da ona, bu nedir? deriz. "*kumaş"* deyince "şimdi onu gözünün önünde nasıl yakıp küle çevireceğime dikkat et" deriz[1141]

Misalde olduğu gibi, soru sorması, gösterilecek mucizenin büyüklüğünü göstermek ve elindekinin ne olduğunu ona tekrar hatırlatmak, mucize gerçekleştikten sonra acaba elimdeki asa mı idi yoksa başka bir şey mi idi? kuşkusuna mahal bırakmamak içindi. Soru sormanın eğitimle ilgilisi vardır. Öğretmen bildiği halde öğrencisine soru sorar.

* * * * *

قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَى

"O, benim asamdır dedi. Ona dayanırım onunla davarlarıma yaprak silkelerim benim ona başka ihtiyaçlarım da vardır."[1142]

Soru: Allah, Ona elindeki nedir? dediği halde neden "*asamdı*r" demekle yetinmedi, cevabı uzattı.

Cevap: Sualin yöneldiği makam, en yüce makamdır. Onun ötesinde bir lezzet düşünülemez. Daha çok *haz* almak istedi.[1143]

* * * * *

فَأَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى

"Onu hemen yere attı. Bir de ne görsün hızla sürünen bir yılan (oldu)."[1144]

İşkâl: Bu âyette yılanın **حية**/*Hayye*, (A'raf, 7/107) ve Şuarâ (26 /32) sürelerinde **ثعبان**' */Sü'bân*,(Kasas 28/31) süresinde de**جان** /*Cânn* olarak değişik lafızlarda gelmesi.

Çözüm: Âyetlerde yılanın değişik lafızlarla anılması mucize esnasında yılanın sergilediği değişik durumları belirtmek içindir.

1141 Halidi, *el-Kasas*, 2/360.
1142 Tâ-Hâ, 20/18.
1143 İbn Reyyân, *er-Ravd*,, 1/245.
1144 Tâ-hâ, 20/20.

جان*/Cânn*, yılanın ince halidir. Biraz uzayıp büyüyünce büyük yılan anlamına gelen **ثعبان** /*Sü'bân* olur. Yani incelik ve zarafette **جان** /*Cânn* idi. Büyüklükte ise **ثعبان**/S*ü'bân* idi. **حية**/ *Hayye*, ise yılanların genel adıdır.[1145]

* * * * *

فَأَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى

"Onu (asayı) hemen yere attı. Bir de ne görsün hızla sürünen bir yılan (oluverdi)."[1146]

Soru: Firavn ve kavmi hazır olmadığı halde yılanın asaya dönüşmesinin hikmeti neydi?

Cevap: Hz. Mûsâ, tek başına iken Allah onu eğitmek istemişti. Bugünkü ifade ile bir provadan ibaretti. Hz.Mûsâ ilkin bu durumu görüp müşahede edecek, daha sonra da herhangi bir heyecan veya korku duymadan mucizeyi ortaya koyacaktı.[1147]

* * * * *

وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي

"Dilimden şu bağı(zorluğu) çöz."[1148]

Soru: Ulûlazm bir Peygamber olan Hz. Mûsâ'nın dilinde bağın olması risâlet makamıyla bağdaşır mı?

Cevap:*"Kardeşim Harun'un dili benimkinden daha düzgündür."*[1149] âyetiyle Hz. Mûsâ'nın dilinde herhangi bir pepeme veya düğümün olmadığı anlaşılmaktadır. Şöyle ki: Hz. Mûsâ Medyen'de on yıl kalınca lehçesi değişmiş ve Mısır lehçesini unutmuştu. Hz. Harun'un beraberinde olmasını bundan dolayı istiyordu ki ona tercüme ve ifade etmede yardımcı olsun. Hz.

[1145] İbn Reyyân, *er-Ravd*,, 2/246.
[1146] Tâ-Hâ, 20/20.
[1147] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/246.
[1148] Tâ-Hâ, 20/27.
[1149] Kasas, 28/34.

Harun Mısır lehçesini iyi biliyordu. Her şeyin ötesinde Allah, Hz. Mûsâ'nın dilinde bir kekemelik, sürçme ve pepeleme yaratmasının hiçbir nedeni yoktur. Bu nedenle peygamberler görünüş, kişilik ve yetenek olarak insanların en üstünü olurlar. Çünkü onlar kekemelik, pepelik gibi aksaklıklar nedeniyle insanların alayına hedef olmamak için hem görünüş,hem de davranış bakımından etkili olmak zorundadırlar.[1150] Dolayısıyla "*ukde*"den kasıt şive farklılığından doğan zorluktur denilebilir.

* * * * *

اذْهَبَا إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى

" İkiniz Firavn'a gidin. Çünkü o iyiden iyiye azdı."[1151]

Soru: Allah Teâla, Firavn'un iman etmeyeceğini bildiği halde neden ikisini kendisine gönderdi?

Cevap: Allah Teâla, bütün insanların davet karşısındaki durumlarını bildiği halde Kur'an'ı tüm aleme uyarıcı olsun diye göndermiştir.[1152] Firavn'un iman etmemesine herhangi bir mazereti kalmasın ve Allah ilminin insanın ihtiyarını elinden almadığı iyice bilinsin diye elçilerini gönderdi.

Ona mucizeler gösterdiler. *"Eğer biz bundan önce onları bir azapla helâk etseydik. Muhakkak ki şöyle diyeceklerdi. Ya Rabb'i bize bir elçi gönderseydin de şu aşağılılığa ve rüsvalığa düşmeden önce âyetlerine uysaydık."*[1153] âyeti kendilerine elçi gönderilmeyen insanların mazeret ileri sürebileceklerini belirtmektedir.

* * * * *

فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَى

[1150] Bkz. Mevdûdî, *Tefhim*, 3/225.
[1151] Tâ-Hâ, 20/43.
[1152] Furkan, 25/1.
[1153] Tâ-Hâ, 20/134.

“Mûsâ içinde bir korku duydu.”[1154]

Soru: Hz. Mûsâ peygamber olmasına rağmen neden korktu?

Cevap: İnsan yaratılışı gereği korkar. Zira Hz. Mûsâ (a.s.) önceden benzer bir durumla karşılaşmamıştı. Bulunduğu makam da önemliydi. Alemlerin Rabbi Allah Teâla’nın kudretini görüp de etkilenmemek elde değildir. Sihirbazlar ise yaptıklarının uydurma olduğunu bildikleri için herhangi bir endişe duymadılar.[1155]

* * * * *

قَالَ يَبْنَؤُمَّ لاَ تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلاَ بِرَأْسِي إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي

“(Harun) Ey annemin oğlu dedi saçımdan sakalımdan tutma ben senin ‘İsrailoğullarının arasına ayrılık düşürdün, sözümü tutmadın’ demenden korktum.”[1156]

İşkâl: Hz. Mûsâ’nın Hz.Harun’un sakalından tutması.

Cevap: Hz. Mûsâ dini duyarlılığı fazla bir zattı. Allah için hiddetlenirdi. Kavmine mucizeler gösterildiği halde buzağıya taptıklarını görünce dehşete düştü ve elindeki levhaları bırakınca Hz. Harun’un sakalından tuttu.[1157]

Bu durum beşer olmasından kaynaklanıyordu. Sinirleri yatışınca hemen kendine geldi. Hz. Mûsâ’nın bu hareketi nefsiyle ilgili bir şey değildi. Dini hamâsetinden kaynaklanıyordu. Hz. Peygamberin hayatında buna benzer olayları görmek mümkündür.[1158]

* * * * *

قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ أَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذَلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي

[1154] Tâ-Hâ, 20/67.
[1155] Er-Râzi, *Tefsir*, 29/22.
[1156] Tâ-Hâ, 20/97.
[1157] Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 2/550.
[1158]Bkz. Buharî, *İlim*, 28; Müslim, *Salat*, 182.

“(Sâmiri) dedi ki ben onların görmediklerini gördüm. Zira O elçinin öğretilerinden bir (avuç) miktar aldım. Ancak onu attım.Nefsim böyle (yapmayı) bana hoş gösterdi.”[1159]

İşkâl: Âyette geçen “*elçinin eserinden bir avuç aldım*” ifadesi.

Çözüm: Mealde de geçtiği gibi, eserden maksat Hz. Mûsâ’ya vahiyle verilen *öğretilerdir*. Şeytanın vesvesesiyle onlardan vazgeçmişti.[1160] Tefsirlerin çoğunda “*Cibril atının ayak izler*i” şeklindeki yorumlarının sağlam bir dayanağı yoktur.”[1161]

* * * * *

وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى

“Âdem, Rabbine asi olup yolunu şaşırdı.”[1162]

İşkâl: Hz. Âdem’e *isyan*ın nispet edilmesi.

Çözüm: Hz. Âdem’in isyan etmesi hilafı evlâ türündendi.Bir aile bireyinin herhangi bir konuda aile reisini dinlememesine benzer. Yani olmaması daha uygun bir durumdu. Olayın gerçekleştiği yer de önemlidir. Âyet, olayın peygamberlikten önce mi sonra mı konusuna değinmemiştir.Ancak “*isyan”ın* peygamberlik ve tekliften önce olma ihtimali daha güçlüdür.[1163]

* * * * *

وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا

“Kim zikrim (Kitabım)dan yüz çevirirse ona sıkıntılı bir hayat olacak.”[1164]

İşkâl: Kur’an’dan yüz çeviren bir çok kişinin şaşaalı ve görkemli bir hayat sürmeleri.

1159 Tâ-hâ, 20/96.
1160 Hicazî, *et-Tefsiru’l- Vâdıh*, Cild,2, Cüz,15,s.144.
1161 İbn Âşûr, *Tefsir*, 17/296.
1162 Tâ-Hâ, 20/121.
1163 Krş.İbn Âşûr,*Tefsir*,*17/327*

Cevap:Sıkıntı ve ıstırapların yeri dış değil kalp ve ruhtur. Bunların sıkıntıları zaman-zaman dışa da yansımaktadır. Veremli biri belki dışardan formunda ve sağlıklı görülür. Ancak içi ve bünyesi mikrop kapmış ve tahrip olmuştur.

Dünyada tek bir saniyede meydana gelen cinayet ve suçları düşünürsek, Kur'an'dan yüz çevirmenin neticesini öğrenmiş oluruz. Ahiret azabı ise daha çetindir. Zikirden yüz çevirmenin cezası mutlaktır. Yüz çeviren er geç farkına varacaktır.

(21) ENBİYÂ SÛRESİ

وَجَعَلْنَا مِنْ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ

"Her canlı şeyi sudan yarattık."[1165]

خُلِقَ الْإِنسَانُ مِنْ عَجَل

"İnsan aceleci tabiatta yaratıldı."[1166]

İşkâl: İnsanın neden yaratıldığının iki âyette değişik belirtilmesi.

İşkâlin Giderilmesi: Günümüz bilim dünyasının evrensel olarak kabul ettiği bir gerçeği, Kur'an, son derece özlü olarak dile getirmektedir. İlk âyet üç boyutlu bir anlam ortaya koymaktadır.

1-Su ve özellikle deniz tüm canlı türlerinin ilk örneği (prototype)nin ortaya çıktığı ortamdır.

2-Var olan ya da tasarlanabilen tüm sıvılar içinde yalnızca su hayatın ortaya çıkıp tekamül etmesi için uygun ve gerekli özelliklere sahiptir.

[1164] Tâ-Hâ, 20/124.
[1165] Enbiyâ, 21/30.
[1166] Enbiyâ, 21/37.

3-Hayvansal ya da bitkisel canlı bir hücrenin fiziksel temelini oluşturan ve içinde hayat olgusunun belirebileceği yegane madde ortamı olan protoplazma büyük ölçüde sudan ibarettir. Ve bütünüyle suya dayanmaktadır.[1167]

İlk âyet, canlı varlıkların aslına dikkat çekmektedir. İkinci âyette "*insan aceleden yaratıldı*" denmesi aceleci özelliğinin onun her tarafını kuşatmış olduğunu belirtmek içindir.İnsan,aceleden yaratılmışçasına acele hareket etmektedir.

"İnsanoğlu et ve kemikten yaratılmıştır." ifadesi de genel itibariyle insanı meydana getiren unsurları ifade içindir. Bundan dolayı âyete, "insan aceleci olarak yaratıldı" mealini verdik. Âyet, insanın önemli bir psikolojik özelliğini ortaya koymaktadır ki iki âyet arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir.

* * * * *

افَلا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنقُصُهَا مِنْ أَطرَافِهَا

"Görmüyorlar mı ki yeryüzünü etrafından eksiltip duruyoruz?"[1168]

İşkâl: Yeryüzü etrafından azalan şeyin ne olduğu.

Cevap: Âyette geçen **اطرافها**/*etraf*tan kasıt yerleşim birimlerinden uzak olan dağlık kesim veya ovalardır. Buralar genel anlamda insanların yaşamlarını sürdürmeleri için rızk ve maden depolarıdır. Âyette geçen **نقص** / *naks* ifadesi de insanların tükettikleri erzakı kapsadığı gibi sanayii ve teknolojide kullandığı maden kaynaklarını da içine almaktadır. Birçok yerde başta petrol ve kömür olmak üzere maden rezervlerinin azaldığı hatta tükenmekle karşı karşıya kaldığı günlük haberlerden anlaşılmaktadır. Bunlara kurumaya yüz tutan deniz, göl ve nehirler de ilave edilirse âyeti anlamak daha da kolaylaşır.

[1167] Esed, *Ku'ran Mesajı*, 2/650-651.
[1168] Enbiyâ, 21/44.

Buzulların son yıllarda hissedilir biçimde erimeleri de âyetin anlamı kapsamındadır. Bu yaklaşımın,âyeti "her alimin ölümü alemin ölümü" ile izah eden yaklaşımından ve yerin azalmasını özellikle alimlerin ölmeleriyle izah etmekten daha isabetli olduğuna inanmaktayız. Zira âyet insanların değil, yeryüzünün azalmasından söz etmektedir.[1169]

* * * * *

قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَاسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنطِقُون

"De ki belki de bu işi büyükleri yapmıştır. Hadi onlara sorun eğer konuşuyorlarsa..."[1170]

Soru: Hz. İbrahim, yaptığını inkâr etti mi?

Cevap: Hz. İbrahim, yaptığını inkâr etmedi. Ancak "*ta'riz*" sanatını kullanmıştır. Şöyle ki; iyi bir hattatı düşünelim, önünde de güzel bir hat levhası var. Arkadaşı ona, "bu güzel levhayı sen mi yazdın?" deyince Onun hattan anlamayan ümmi biri olduğunu da bildiği için. "hayır,herhalde sen yazdın." diyor. Bunu demekle onun yazamayacağını ve hattın kendine ait olduğunu belirtmek istemiştir. Bunun gibi Hz. İbrahim de "yani ben yapmadımsa büyükleri mi yapar?"demek istemiştir.[1171]

* * * * *

قُلْنَا يَانَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ

"Ey ateş İbrahim için serinlik ve esenlik ol dedik."[1172]

Soru: Ateş Hz. İbrahim'i nasıl yakmadı?

Cevap: Ateşe yakma, suya boğma ve akma özelliğini veren Allah Teâladır. "Yak" deyince yakar. "Yakma"deyince yakmaz. Hz. İbrahim'in

---

[1169] Ferhan, *Müşkül*, s.103-104.
[1170] Enbiyâ, 21/63.
[1171] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/262.
[1172] Enbiyâ, 21/69.

yanmaması mucize idi. “Ol” emri yalnız ateş için düşünmemeliyiz. Zira “ol” emriyle tüm kainât oluvermiştir.[1173]

* * * * *

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

“Eyyub’u da an. O, Rabbine ‘bu dert bana dokundu. Sen merhametlilerin en merhametlisisin’ diye dua etti.”[1174]

İşkâl: Âyette geçen الضر / *ed-durr* kelimesinden neyin kastedildiği.

Cevap:İnsanlara ilahî mesajı tebliğ etmekle görevli bir peygamberin bazı tefsirlerde geçtiği şekliyle yıllarca kurtçuk ve haşereye yem olması, çöplüklere atılması mümkün değildir. Bazı kitaplarda verilen mübalağacı malumat kesinlikle batıldır.[1175]

“Ayağınla yere vur.”[1176] âyetiyle hastalığına rağmen formunda olduğu ve tebliğinden geri kalmadığını anlıyoruz. *“kulumuz Eyyub’u da an..”[1177]* *“....Biz Onu sabırlı bulduk, O ne güzel kul idi.”[1178]*

Soru: Neden Hz. Eyyub için “*kulumuz*” “*O, ne güzel kul idi*” ifadeleri kullanılmıştır?

Cevap: Hz. Eyyub kendisine gelen bela ve musibetlere en güzel biçimde sabır göstererek güzel ve iyi bir kul olduğunu ispatladığından. Musibet ve bela artıkça Onun sabır ve şükrü de artıyordu. Allah Teâla’nın birini “*kulluk*” vasfıyla nitelemesi onun kullukta zirvede olduğunu gösterir. Musibet ve belalara müptela olan biri sabır göstermekle kulluk ve Allah’a teslimiyetini göstermiş olur. [1179]

[1173] Bkz. Kutub, Seyyid , *Fizilal*, 4/2388.
[1174] Enbiyâ, 21/83.
[1175] Bilmen,Ömer Nasuhi, *Bilmen Muvazzah İlm-i Kelâm,* s.186.
[1176] Sa’d, 38/42.
[1177] Sa’d, 38/41.
[1178] Sa’d, 39/44.
[1179] Halidî, *el-Kasas*, 4/17-18.

Hz. Eyyub’un kulluğu bela ve musibetlere karşı gösterdiği sabır ve metanetten kaynaklanıyordu.

* * * * *

وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ

“Siz ve Allah’ın dışında taptığınız şeyler cehennem yakıtısınız. Siz oraya gireceksiniz.”[1180]

İşkâl: Müşriklerin taptığı taşların kendileriyle beraber cehenneme atılmaları.

Cevap: Onların hasret, sıkıntı ve azaplarını artırmak içindir. Bunun için Allah, cehennemin yakıtını insan ve taşlardan seçmiştir. İnsanlar ahirette sevdikleriyle beraber olacaklardır. Yahûdi ve Hıristiyanların ilah edindikleri Hz. Uzeyr ve Hz. İsa ise âyetlerin kapsamı dışındadır. Zira âyet de cansızlar için kullanılan **ما** */mâ* edatı kullanılmıştır.[1181]

Tapılanın bu tapmayı istemesi lazımdır ki Hz. Uzeyr ve Hz. İsa’nın bundan beri olduklarını söylemeye gerek dahi yoktur. Bundan dolayı azap görmek için cehenneme gireceklerin şuur sahibi olmaları gerekir.

* * * * *

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ

“Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”[1182]

Soru: Hz. Peygamber, inkârcılara nasıl rahmet olur?

Cevap:Allah Teâla’nın Onun vasıtasıyla gönderdiği din yalnız Müslümanlar için değil herkes için rahmettir. Güneş misalidir. Herkese ışık ve rahmet gönderir. Önüne perde çekenler ise ondan yararlanamazlar. Hayvana, bitkiye bile rahmettir. Hayvanlara eziyet etmeyi yasaklamış, bitkileri gereksiz

---

[1180] Enbiyâ, 21/98.
[1181] Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/300.
[1182] Enbiyâ, 21/107.

yere kesmeyi menetmiştir. O, ümmetine *bireysel* alanda değil, *genel* anlamda da rahmet olmayı emretmiştir.

(22) HAC SÛRESİ

يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا

"Onu göreceğiniz gün her emzikli kadın, emzirdiğinden geçer ve her hamile kadın çocuğunu düşürür."[1183]

İşkâl: Ahirette çocuk emzirme ve hamilelikten bahsedilmesi.

Cevap:Âyet, kıyamet kopunca meydana gelecek korkunç ve dehşet dolu manzarayı canlandırmak istemektedir.

* * * * *

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِيْنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ

"Biz senden önce hiçbir beşere ebedilik vermedik. Şimdi sen ölürsen onlar ebedi mi kalacaklar?"[1184]

[1183] Hac, 22/2.
[1184] Hac, 22/34.

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ

“Her canlı ölümü tadacaktır.”[1185]

İşkâl: Âyetler hiç kimseye ebedilik verilmediğini ve her canlının öleceğini belirttiği halde Hz. Hızır, Hz. İsa ve Hz. İlyas gibi bazı zatların hayatta oldukları iddiasının izahı.

Cevap: Her iki âyet de gâyet açık bir biçimde her canlının öleceğini belirtmektedirler. Hz. Hızır, Hz İsa ve Hz. İdris gibi zatların hayatta olduğuna dair Kur’an ve sağlam sünnetten herhangi bir delile sahip değiliz. Hayatta olduklarını söyleyenler ise iddialarını mükâşefeye dayandırmışlardır.[1186]

Hz. İsa Hz.İdris ve Hz. Hızır’ın vefat ettiklerini söyleyenler ise şu delilleri ortaya koymuşlardır.

1-Yukarıda geçen âyetler mutlaktır. “*Hiçbir insana....”* ve “*Herkes....,*”ifadeleri kullanıldığına göre Hz. İsa Hz: İdris ve Hz. Hızırla beraber her yaratık dahildir.

2-Hayata olsalardı peygamberimizi ziyaret edecekler, Cuma bayram ve cihada kendisiyle beraber iştirak edeceklerdi.

3- “Şu anda yaşayan herkes yüz yıl içinde vefat edecektir”[1187]hadisi.

Buharî, İbn Teymiyye, Âlusî, Ebu Fudayl el-Mursî, Ebul Hüseyin b. el-Münâdî gibi meşhur alimler de bu görüşte olduklarını belirtmişlerdir.[1188]

Hz. Peygamberin Hz. Mûsâ ve diğer bazı peygamberlerle karşılaşması ise ruhlar alemiyle ilgili bir konudur. Miraçta Hz. Mûsa ile karşılaşıldığı halde kimse Hz. Mûsâ’ nın hayatta olduğunu söylememiştir.

Hz. İsa’nın vefat ettiğine dair.[1189]

* * * * *

[1185] Enbiya, 21/35.
[1186] Mirâs, Kâmil, *Sahihi Buharî Tecridi Sarih Tercemesi ve Şerhi*, 1/145.
[1187] Buharî, *İlim*, 41; Ebu Davut, *Menakıb*, 40; İbn Hanbel , *Müsned*, 3/326; İbn Mace, *Fiten*, 22.
[1188]Bkz. Âlusî, *Tefsir*, 15/320; el-Kâri, Ali,*el-Esrâru’l-Merfua fi’l-Ahbari’l-Medua*, (Dipnot)s.423.
[1189] Bkz. Şeltül, *Fetâvâ*, s.63; Âlusî, *Tefsir*, 3/179.Bu eser ,(3/55)âyetinin tefsiri.

نَّ الله يُدافِعُ عَنْ الَّذِينَ آمَنوا

“Allah iman edenleri müdafaa eder.”[1190]

Soru: Allah’ın yardım vaadi yanında birçok peygamberin öldürülmesini nasıl izah ederiz?

Cevap: *“Allah, yardımını dilediğine yapar.”*[1191] âyetiyle Allah’ın bu dünyada bazı kesimlere yardım ettiğini anlıyoruz.

Yardım, dünyada uzun ömür geçirmekten ibaret değildir. Şehit olmak da Allah’ın sevdiği kullarına bir hediyesidir. Nice şehitler var ki müminlerin kalplerinde yaşmaktadırlar. İsimleri daima tazim ve rahmetle anılır. Eğer “*iman ettim*” diyen herkese gökten yardım ve mal inseydi iman bezirganları çoğalır. müminlerle münafıklar birbirinden ayırdedilemezdi. Bu nedenle bazı müminlere yapılacak yardım ahirete ertelenir.Yardımın da sadece maddi refah ve galip gelmeden ibaret olmadığının da hatırlanması gerek.

Allah’ın yardımı ya bu dünyada ya ahirette veya her iki dünyada görülecektir.[1192]

* * * * *

مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَ صُرَهُ اللهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لِيَقْطَعْ فَلْيَنظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ

“Her kim Allah’ın dünya ve ahirette ona (Resûlü’ne) asla yardım etmeyeceğini sanıyorsa hemen yukarıya bir ipi uzatsın sonra da(kendini boğup) nefesini kessin, şimdi bu kimse baksın acaba hilesi öfke duyduğu şeyi (Allah’ın peygambere yardımını) gerçekten erteleyecek mi?”[1193]

Soru: Âyetin işlemek istediği tema nedir?

[1190] Hac, 22/38.
[1191] Âl-i İmrân, 3/13.
[1192] Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/332.
[1193] Hac, 22/15.

Cevap: Âyette tavana ip asmaktan maksat, Allah’ın hükmünü değiştirmeye kalkışmaktır. Buna göre âyetini toplu anlamı şöyle olur: *Kim Allah’ın kendisine dünya ve ahirette yardım etmeyeceğini düşünürse dikeceği bir merdivenle göğe çıkmaya çalışsın ve gereken mesafeyi katetsin. Sonra da kArşı çıktığı hükmün kalkıp kalkmadığına baksın.*

Âyetin vermek istediği tema ise şudur: İnsana yaraşan dünya ve ahirette yardımı Rabbinden talep etmesidir. Allah’ı talep etmez ve Allah’ın kendisine yardım etmeyeceğini düşünür, hiddetlenirse istediği kadar hile ve yönteme başvursun bu durumu kendisine hiçbir yarar sağlamayacaktır.[1194]

İnkârcılar, Allah’ın Resûlüne yardım etmeyeceğini zannediyorlardı. Bu yüzden onlara hitaben herhangi bir vasıtasıyla göklere ulaşıp kendilerini öfkelendirmekte olan Allah’ın Resûlüne yardımın gelmesini engelleyip engellemeyeceklerine bakmaları bir misalle belirtilmiştir.

Diğer bir tevil de şöyledir: Eğer vahyin gelmesine tahammül edemiyorsanız elinizdeyse göklere kadar çıkın da Resûle vahiy gelmesini durdurmayı deneyin. Sonra da düşünün acaba bu girişimle tahammül edemediğiniz vahyi durdurabilecek misiniz?[1195]

* * * * *

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ

“Senden önce hiçbir resûl ve nebi göndermemiştik ki (o bir şeyi) arzu ettiği zaman şeytan onun arzusu içersine mutlaka Onu meşgul edecek bir düşünce atmış olmasın. Fakat Allah şeytanın attığını derhal iptal eder, sonra kendi âyetlerini sağlamlaştırır.”[1196]

İşkâl: Âyette geçen “*temenni*” ve şeytanın vermeye çalıştığı vesveseler.

[1194] Tabatabî, *el-Mizân*, 14/352.
[1195]Mevdudî, *Resail Mesâil*, 2/95.
[1196] Hac, 22/52.

Cevap: Oryantalist ve Kur’an muarızlarının en çok kullandıkları âyetlerdendir.Âyeti, zındıkların *“garanik”* uydurmacasıyla beraber işlemeye çalışırlar. Güya, Hz. Peygamber Kur’an okurken haberi olmadan şeytan onun okuduğu âyetler arasına bazı cümleler ilave etmiştir.[1197]

Âyette kendilerine delil teşkil edecek hiçbir durum yoktur. Ayetin toplu manası şöyledir: Allah tarafından gönderilen her resûl ve nebi gönderildikleri topluma hayrı ve imanı temenni eder. Bunu çok işler ve şiddetle arzular. *“onlar iman etmeyecekler diye neredeyse sen kendine kıyacaksın.”*[1198] *“Ne kadar arzu etsen de onların çoğu iman edecek değil.”*[1199] benzer âyetler Resûlullah’ın insanların iman etmeleri için ne kadar uğraşı verdiğini ve ne kadar arzuladığını göstermektedir. Şeytan ise insanlar iman etmesinler diye durmadan uğraşı verir. Vahiy konusunda onlara vesvese ve kuruntular verir. Allah Teâla şeytanın vesvese ve çabasını boşuna çıkarıp dinini ve âyetlerini muhafaza eder.[1200]

* * * * *

الملك يومئذ لله يحكم بينهم

“Mülk ,o gün Allah’ındır.Onların (İnsanlar) arasında hüküm verir.”[1201]

Sual: Her zaman mülk Allah’ın olduğu halde neden Ahiret günüyle sınırlandırılmıştır?

Cevap:Dünyada geçici de olsa mal,mülk sahibi ve idareciler bulunduğu halde ahirette mülk ve hüküm mutlak anlamda Allah’ın olacaktır.[1202]

* * * * *

[1197] Candan, Abdülcelil, *Kur’an Tefsirinde Sapma ve Nedenleri*, s.195-198.
[1198] Şuarâ, 26/3.
[1199] Yûsuf, 12/103.
[1200] Keşmirî, *Müşkülât*, s.334-445.
[1201] Hac, 22/56.

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ

"Allah, uğrunda hakkını vererek cihat edin. O sizi seçti. Din hususunda size hiçbir zorluk çıkarmadı. Babanız İbrahim'in dininde (böyleydi). Peygamberin size şahit olması sizin de insanlara şahit olmanız için O, gerek daha önce (gelmiş kitaplarda) gerekse bunda (Kur'an'da) size müslüman adını verdi..."[1203]

İşkâl 1 : Hz. İbrarhim için "*babanız İbrahim*" denmesi.

Cevap: Hz. İbrahim, Hz. Resûlullah'ın ceddi olduğundandır. Hz. Resûlullah, ümmetinin manevî babası olduğundan Hz. İbrahim, Müslümanların büyük babası konumundadır.[1204]

İşkâl 2: *"Müslüman"* ismini kimin koyduğu.

Cevap: Bizlere "*Müslüman"* ismini koyan Allah'tır. Zira, aynı âyette "*O sizi seçti"* buyrulmuştur. Hem geçmiş kitaplarda hem de Kur'an'da bize "*Müslüman"* ismini koyan O dur. Görüldüğü gibi verilen tüm nimetlerin sahibi Allah Teâladır. Bu nedenle "*Müslüman"* ismini koymayı diğer nimetlerden ayıramayız. İlk peygamber "*Müslüman*" olarak isimlendirildiği gibi diğer tüm peygamberler ve onlara tabi olanlar da "*Müslüman*" idiler.

Hulâsa, Müslümanlara *"müslüman"* ismini Hz. İbrahim değil, Allah Teâla koymuştur. Zira İslâm onunla değil ilk insan ile başlamıştı

1202 Kadı, Abdulcebbar,*Tenzihu'l Kur'an*, s.274.
1203 Hac, 22/78.
1204 İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/271.

(23) MÜMİNÜN SÛRESİ

الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ

“Onlar ki namazlarında huşu içindedirler.”[1205]

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ

“Onlar ki zekat verirler.”[1206]

***S*oru 1 :**Neden namaz müminlere nispet edildiği halde zekat nispet edilmemiştir?

Cevap : Namaz müminle Rabb’i arasında bir bağdır. Müminin azığıdır. Namazda Allah ile kul arasında herhangi bir vasıta yoktur. Zekatta ise aracı vardır. Yani zekat kullara verilmektedir. Birinde hiçbir vasıta yok iken diğerinde fakir veya zekatı alan kişi mevcuttur.Zekatı bazen de devlet toplar.

Soru 2: Zekat için “*verirler*” ifadesi kullanılmışken neden namaz için “*huşu içersindedirle*r” denilmiştir?

Cevap: Namazdan asıl olan huşudur. Huşu’ olmayan bir namaz makbul değildir. Zekat ise içten çok dışa yöneliktir. Verilmesi ve yerine getirilmesi en önemli husustur.

* * * * *

فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

“Yapıp halk edenlerin en güzeli olan Allah pek yücedir.”[1207]

1205 Müminun, 23/2.
1206 Müminun, 23/4.

İşkâl: Tek yaratıcı olduğu halde âyette “*yaratıcılar*”ifadesinin kullanılması. o

Cevap: “*Halk”* kelimesi yaratma anlamına geldiği gibi, şekil verme, planlama ve takdir etme anlamları da gelir. Nitekim “*benim iznimle çamurdan kuş şeklinde bir şey halk ediyordun.”*[1208] âyetinde Hz. İsa için “*halk ediyordun*” fiili kullanılmıştır.Buna göre âyet ; “Allah, şekil veren takdir eden ve biçim verenlerin en güzelidir”[1209] şeklinde tevil etmek mümkündür.

∗ ∗ ∗ ∗ ∗

وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُون *“Rab’lerinin âyetlerine inanırlar.”*[1210] وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لاَ يُشْرِكُون*“Rab’lerine ortak koşmazlar.”*[1211]

İşkâl: İlk âyette hak üzerinde olanlar iman etmekle nitelenirlerken ikinci âyette ise ortak koşmamakla nitelenmişlerdir. Oysa iman eden aynı zamanda ortak da koşmaz anlamına gelmez mi?

Cevap*:* Şirkin birçok çeşidi vardır. En büyüğü Allah’a ortak koşmaktır. Âyette belirtilen şirk, riya ve ihlas olmadan yapılan ameldir. İlk âyet iman, doğrulamak anlamında kullanılmıştır.[1212]

∗ ∗ ∗ ∗ ∗

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّور فَلاَ أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلاَ يَتَسَاءَلُونَ

“Sûra’ üfürüldüğü zaman artık aralarında akrabalık bağları yoktur. Birbirlerini arayıp da sormazlar.”[1213] فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ *“İşte o zaman birbirlerine dönerek soracaklar.”*[1214]

[1207] Mu’minun, 23/14.
[1208] Maide, 5/110.
[1209] Râzî, *Tefsir*, 8/226; İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/274.
[1210] Müminun, 23/58.
[1211] Müminun 23/59.
[1212] Er-Râzî, *Tefsir*, 8/283.
[1213] Mu’minun, 28/101.
[1214] Saffat, 37/50.

İşkâl: İlk âyet insanların birbirlerini sormayacaklarından bahsederken ikinci âyette birbirlerine bir şeyler soracaklarını belirtmektedirler.

Cevap: İlk âyet sûr'a üfleneceği zaman insanların kendi dertlerine düşeceklerini dolayısıyla kimsenin diğerine bir şey sormayacağını belirtirken ikinci âyet de cennetliklerden bahsetmektedir. Cennetlikler, cennete girdiklerinde dünya ahvâlı ve diğer konularda sohbet edeceklerini belirtmektedir.[1215]

(24) NÛR SÛRESİ

الزَّانِي لا يَنكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لا يَنكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ

“Zina yapan erkek ancak zina yapan bir kadınla birleşir. Zina yapan kadın da ancak zina yapan veya müşrik bir erkekle birleşir . Böylesi birleşme müminlere haram kılınmıştır.”[1216]

İşkâl: Âyetin belirlediği hüküm .

Cevap: Âyet, İslâm’dan önceki dönemde yapılan evlenme biçimini belirtmektedir. Yani zina edenler birbirlerini arayıp bulmaya çalışırlardı. Zina en çirkin eylemlerdendir. Çirkin eylemi yapmak isteyen ancak kendisi gibi arsız biriyle evlenebilir.

Bu gibi ifadeleri günlük konuşmalarımızda da kullanırız. “Bunu ancak senin gibi biri yapar.” cümlesi bu anlamdadır.

Âyet, şu uyarıda bulunur: “Ey Müslümanlar, zina işleyenler birbirlerini arayıp buldukları gibi siz de kendiniz gibi salih olanları bulup onlarla evleniniz. Âyet Müslümanları yaygın olan çirkin eylemden uzaklaştırmak istemiştir.

Âyet, ahkâm belirtmekten ziyade ahlakı terbiyeyi hedeflemektedir. Müşrik veya zina eden kadınla evlenmenin hükmünü belirtmemektedir. Zira *“müşrik kadınlar iman etmedikçe onlarla evlenmeyin.”*[1217] âyeti bu hükmü koymuştur. Diğer bir tevili de öyle ise siz onlar gibi olmayın demektir.

1215 Er-Râzi, *Tefsir*, 8/295.
1216 Nur, 24/3.
1217 Bakara, 2/121.

Âyetin, *“böylesi birleşme müminlere haram kılınmıştır.”* bölümü de müminlerin evliliklerinin onlar gibi olmayacağını, onlar gibi evlenmenin haram olduğunu belirtmektedir.[1218]

Taberî, âyetteki *“nikah”* lafzının *cinsel ilişki* anlamında kullanıldığnı söyler.[1219] Bun göre âyet, zina eden ve müşrik kadınlarla cinsel ilişkide bulunmanın şenaatını belirtmek istemiştir. Yani zina eden erkek, müslüman olsun, müşrik olsan ancak zina eylemini kendisi gibi zina eden veya müşrik kadınlarla yapar. Müminlere gelince onlar bu eylemin çok çirkin ve büyük bir günah olduğunu bilirler, dolayısıyla ona yaklaşmazlar.[1220]

* * * * *

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَ ، بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنْ الصَّادِقِين

“Kendi karılarına zina suçu atıp da kendilerinden başka şahitleri de bulunmayan kimselerden her biri ise kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah’a yemin ederek şahitlik etmelidir.”[1221]

Soru 1: Âyette “*şahitlik”* kelimesinin çok geçmesinin hikmeti nedir?

Cevap: İnsanların mal, can ve ırzlarının kutsiyet ve önemini belirtmek içindir. Âyet, yalan yere şahitlik etmenin vahametini bildirmektedir.[1222]

Soru 2: Zinada neden dört şahit istenmiştir?

Cevap: Allah Teâla kullarının günahlarını örtmek ister. Bunu Resülulah’ın uygulamalarından da öğreniyoruz..[1223]Maiz, zina ettiğini Hz. peygamberin

---

[1218] Bkz, İbn Âşûr, *Tefsir*, 18/156-157; Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/397.
[1219] Taberî, *Tefsir*, 10/99.
[1220] Ferhan, *Müşkül*, s.133.
[1221] Nur, 24/6.
[1222] İbnu’l- Arabî, *Ahkâm*, 3/1344.
[1223] Bkz, İbnu’l Arabi, a.g.e, 3/1334.

huzurun da itiraf etmiş. Reasülüllah cezayı uygulamak istememiş itirafını 4 defa tekrarladıktan sonra ceza uygulanmıştır.[1224]

* * * * *

الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ

"Kötü davranışları, kötü insanlar işler. Kötü insanlar da kötü davranışlar içindir."[1225].

İşkâl: Âyette geçen الخبيثات/*el-habisât* kelimesinin ne anlama geldiği.

Cevap: Birçok meal ve tefsirde geçen "*Kötü kadınlar kötü erkekler içindir*" anlamı, Kur'an'da da geçtiği gibi birçok peygamberin evlenmiş oldukları eşlerin durumlarıyla çelişmektedir.

"Allah inkâr edenlere Nuh'un karısı ile Lut'un karısını misal verdi. Bu ikisi kullarımızdan iki salih kişinin nikahı altında iken onlara hiyanet ettiler."[1226] Âyeti Hz. Nuh ve Hz. Lut'un karılarının iman ehli olmadıklarını belirtmektedir.

"Allah inanlara da Firavn'un karısını misal verdi."[1227] âyeti , temiz ve iffetli kadınlara kocalarının kötü oluşlarının kendilerine hiçbir zarar veremeyeceğini göstermektedir. Dolayısıyla hem kötü kadınlar iyi erkeklerle evlenmişler. Hem de iyi kadınlar kötü erkeklerle evlenmişlerdir.Evlilikleri onların değer ve makamlarından bir şeyi düşürmemiştir.

Hulâsa,âyette, geçen الخبيثات/*el-habisât* kötü hareket, söz ve davranışlardır ki ancak kötü insanlardan sadır olurlar.[1228]

* * * * *

فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ

[1224] Bkz.Ebu Davud, *Hudud*, 22 .
[1225] Nur, 24/26.
[1226] Tahrim, 66/10.
[1227] Tahrim, 66/11.
[1228] Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/411.

“Orada hiçbir kimse bulamadınızsa size izin verilinceye kadar oraya girmeyin.”[1229]

İşkâl: İçerde kimsenin olmadığı belirtildiği halde izin istenmesi.

Cevap:İçerdekinden kasıt, izin yetkisi olanlardır. Çocuk veya hizmetçiler gibi izin verme yetkisi olmayanlar değildir. Yani içerde izin yetkisine sahip kimse varsa onlardan izin alarak girin.[1230]

* * * * *

وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِن

“Başörtülerini yakalarının üzerine (yapışırcasına) tuttursunlar.” [1231]

İşkâl: Âyetin başörtüsünü emredip etmemesi.

Cevap: Başörtüsü ilk insandan beri kullanılan bir giysidir. Öyle ki şeytanın insanla ilk mücadelesi onu örtünmekten uzaklaşmak çevresinde olmuştur. Hz Âdem ve Hz.Havva’ya yasaklanmış ağaç konusunda vesvese verdi. “*Bu ağaçtan yerseniz mutlu olursunuz ebedi bir hayat sürersiniz*” dedi. Neticede ona kanıp yasak ağaçtan yiyince de bulundukları yer ve libaslarından oldular.[1232]

Örtünün gerekli olmadığını savunanlar da dine karşı değil, çağa ve modaya uymak gayesini güttüklerini söylerler. Oysa Hz. Âdem’den beri emredilen bir vecibedir. Semavî kitapların tümü örtünmeyi emretmiştir. Tevrat ve İncil’de bu konu ile ilgili emirler mevcuttur.[1233]

Yukarıda geçen âyet, cahiliye döneminde tesettüre riayet etmeyen kadınların yanlış uygulamalarını düzeltmelerini hatırlatmaktadır. Zira onlar başörtüsü kullanırlardı. Ancak başörtülerini enselerine bağlar arkadan

---

[1229] Nur, 24/28.
[1230] Merağî, *Tefsir*,18/94.
[1231] Nur, 24/31.
[1232] Tâ-Hâ, 20/120; A’raf, 7/20-22.
[1233] Bkz, Tekvin, 14-15 Bab, 18 , Eshah, 38. (El-Mukaddem , Muhammed Ahmed İsmail, *el-Avde ile’l Hicab* isimli eserinden iktibas.3/77).

sarkıtırlardı.Yakaları önden açılır, gerdanlık ve ziynetleri görülürdü. Merhum Hamdi Yazır, cahiliye dönemi giysisiyle günümüz cahiliyesini şöyle karşılaştırmaktadır: Son zamanlarda çağdaş sayılan kerdenküşalık (açık-saçıklık) eski cahiliye şiarı idi.[1234]

Âyette geçen **خمور** /*humur*, **خمار** /*himar*ın çoğuludur. Kadınların başların örttükleri örtüdür. Âyet **وليضربن** fiilini kullanarak örtünün, ense, baş, kulak, saç ve gerdanlıkları örtecek biçimde olmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Zira **وليضربن** emri sadece, bırakma sarkıtma ve koymayı değil, gereken yerleri örtecek ve kuvvetle beden veya dış elbiselere yapışacak biçimde bağlanmasını öngörmektedir.[1235]

Hz. Aişe, sahabenin âyette geçen "*yapıştırırcasına koysunlar*" ilahî hitabını nasıl uyguladıklarını şöyle anlatır: Nûr sûresi inip Sahabe muhtevâsını, Hz. Peygamberden öğrenince doğru evlerine koşup ve âyeti hanımları, kızları ve kız kardeşlerine okudular. Ensâr kadınları hemen kalkıp ellerine geçen bez parçalarından başörtüleri yaptılar. Ertesi sabah namaz için Mescid-i Nebeviye gelen tüm kadınlar başörtülüydü. Muhacir kadınları da peştamal ve futalarını yırtıp onlarla başlarını örttüler.[1236]

Gerek Asr-ı Saadette gerekse ondan sonra gelen dönemlerde geçen âyetin başın örtünmesiyle ilgili olduğuna dair herhangi bir muhalefet bilmîyoruz. Kur'an'ın en büyük müfessiri Hz. Peygamber de "başörtüsüz namaz olmaz"[1237] "Baliğe kadına, yüz ve elleri dışında hiçbir yerinin görülmesi helal olmaz."[1238]buyurmuştur.

Başörtüsünün, her dönemde İslâm toplumunda uygulanmış olması da bu vecibenin "*tevatür*" ile sabit olmuş bir vecibe olduğunu gösterir.

1234 Yazır, *Hak Dini*, 5/3506.
1235 Krş, İbn Âşûr, *Tefsir*, 18/208.
1236 İbn Kesir, *Tefsir*, 3/469.
1237 İbn Mace, Taharat, 133; Tirmizî, Salat, 160; İbn Hanbel, Müsned, 6/150.
1238 Ebu Davut, 2/744.

* * * * *

وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرا

"Ellerinizin altında bulunanlardan (köleler-cariyelerden) mükâtebe yapmak isteyenlere eğer kendilerinden bir hayır (kabiliyet ve güvenirlilik) görüyorsanız hemen mükâtebe yapınız."[1239]

İşkâl: Mükâtebenin yapılmasının hayır görme şartına bağlanması.

İşkâlin Giderilmesi: Mükâtebe, esir konumunda olan kişilerin hürriyete kavuşmak için yetkililerle yaptıkları antlaşmadır.[1240] Âyette geçen **خيرا**/*hayır* lafzı çok geniş anlam ifade eder. Yani eğer yetkililer, mükâtebede yarar yerine zarar geleceğini fark ederlerse bu durumdaki akit yarar yerine zarar getirir. Serbest bırakıldıkları taktirde fitne ve fesat yayacakları anlaşılırsa o zaman şüpheleri izale oluncaya kadar antlaşma bekletilebilir. Mükâtebeden kasıt insanların hür ve serbest olmalarıdır. Başka niyetler güdülüyorsa buna fırsat verilmez.

* * * * *

وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَإِنَّ اللهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"Dünya hayatının geçici varlığını kazanacaksınız diye sakın namuslu kalmayı dileyen genç kızları fuhşa zorlamayın. Kim onları zor altında bırakırsa bilinmelidir ki, zorlamalarından sonra Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir."[1241]

İşkâl: Savaş esiri kadınların fuhuş konusunda serbest bırakılmaları şüphesi.

[1239] Nur, 24/33.
[1240] Râğib, *el-Müfredât*, s.702.
[1241] Nur, 24/33.

İşkâlin Giderilmesi: İbn Âşûr âyeti oldukça müşkül görür ve müfessirlerin âyete gereken anlamı veremediklerini belirtir.[1242] Âyette geçen ولا تكرهوا / *ikrah etmeyin* ifadesinin kullanılması cahiliye döneminde olan bir olayı hatırlatmaktadır. Âyet devam etmekte olan çirkin bir eylemi ortadan kaldırıp yasaklamayı hedeflemiştir. Yani, zorlamak suretiyle fuhşa zorladığınız genç kızlarınız bu çirkin eylemi istemedikleri halde siz onları zorluyorsunuz. Bu eyleminizden vazgeçin. Kur'an, yasaklamayı bu biçimde başlattıktan sonra kesin haram emrini de peygamberi vasıtasıyla bildirmiştir. "Rasûllullah, fuhuş yapan kadınların mihir almalarını yasakladı."[1243] Âyetin *"Kim onları zor altında bırakırsa bilinmelidir ki zorlanmalarından sonra Allah (onlar için) bağışlayıcı ve merhametlidir"* bölümü de bu görüşü desteklemektedir.[1244]

Âyet, şunu da hatırlatır: Esaretiniz altındaki genç kızlar iffeti arzuladıkları halde onları çıkar sağlamak gayesiyle iffetsizliğe zorluyorsunuz. Bu konuda onlara baskı yapmayınız. Zira onlar iffetlerini korumak istemektedirler.[1245]

İstemedikleri halde onları zorlamak eylemin şenaatını daha da artırmaktadır.Ortada hem fuhşu teşvik hem de zorlama söz konusudur.

[1242] İbn Âşûr, *Tefsir*, 18/224.
[1243] Buharî, Buyu', 113.
[1244] İbn Âşûr, *Tahrir Tenvir*, 18/227.
[1245] el-Ferhan, *Müşkül*, s.134.

(25)FURKÂN SÛRESİ

وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا

“*Zalimler, siz ancak büyüye tutulmuş bir adama uymaktasınız. dediler.”*[1246]

İşkâl: Âyetin Peygamberimizin sihirlendiğini belirten bazı rivayetlerle çelişmesi.

Cevap: Âyet, peygamberimizin sihirlendiğini iddia edenleri “*zalimler*” olarak nitelemiştir. Hz. Peygamberin hayatı incelendiğinde bu ithamı gerektirecek hiçbir durumun meydana gelmediği görülecektir. Ne aklı ne de bedeni üzerinde en ufak bir belirti görülmemiştir. Konu ile rivâyetler ise zan ifade ederler. Kur’an’ın kati delili karşısında zanna başvurulmaz. (Felak süresi müşkülâtı bağlamında konu üzerinde detayla durulmuştur.)

* * * * *

لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ كَثِيرًا

“*(Suyu indirdik) ki onunla ölü toprağı yeşertip canlandıralım. Ve yine onunla hayvan olsun insan olsun yarattığımız nice canlıyı suya kavuşturalım.”*[1247]

İşkâl: Âyette hayvanların insanlardan önce zikredilmesi.

[1246] Furkan, 25/8.

Cevap: Âyette yerin yaratılışı hayvanların yaratılışından, hayvanların bahsi de insanlardan önce geçmiştir.

Bu durum kainatta süre gelen bir gerçeğe dikkat çekmektedir. Şöyle ki: Su bitkileri yetiştirir. Hayvanlar bitkileri yer ve suyu içerler. İnsanlar da bitki ve hayvanlardan yararlanırlar.Bundan dolayı, tahdis-i nimet bağlamında bitkiyi yetiştiren sudan bahsedilmiştir. Bitkilerden gıda elde edilir. Bitkilerin oluşması veya bitmesi hayvanlardan öncedir. Hayvanlar ve diğer canlıların yaratılması ve oluşması da insanın yaratılışından öncedir. Âyette hayvanların insanlardan önce zikredilmesi de bundandır.[1248]

Âyetin sibakına bakılınca,orada insanı oluşturan unsurları meydana getiren rüzgar, su, bitki ve topraktan bahsedildiği görülecektir. Burada da bir sıra takibi söz konusudur. Şöyle ki: Rüzgar bulutların, bulutlar suyun, su bitkinin, bitki hayvanın ve hayvan da insanın gelişmesinde etkili olur.

Bunun yanında âyet, toprakta yetişen bitkileri esas almıştır. Bu, insanlardan çok hayvanları ilgilendirmektedir. Hayvanlar zamanlarının çoğunu ot ve bitki yemekle geçirirler. Öyle ki kafalarını bitkilerin üzerinden kaldırmaları nadirdir. Onları daha çok ilgilendirdiği için hayvan öncelikle zikredilmiştir.Bitkiler ve su hayvanlar için hayati önem arz eder. İnsan için bunlar ikinci derecededir.

* * * * *

وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا

“Dileseydik elbette her kasabaya bir uyarıcı gönderirdik.”[1249]

Soru: Allah, neden her köye bir elçi göndermedi?

Cevap: Allah Teâla en uygun olan yapar. İnkârcıların belirgin özelliklerinden birisi vahye uymamak için bahaneler öne sürmeleri ve karşı çıkmalarıdır. Nitekim Kur’an’ın peyderpey inmesine de itiraz etmişlerdir.[1250]

[1247] Furkan, 25/49.
[1248] el-Meydanî, Hasan Abdurrahman Habenneka, *Teddebburu Sûreti’l Furkân*, Şam. 199, s.227.
[1249] Furkân, 25/51.

Kur'an'ın Arapça inmesini hoş karşılamamışlar,[1251] Hz. Peygamber yerine büyük gördükleri kimselere inmesini istemişlerdi.[1252] Her köy ve kente bir elçi birçok peygamber gönderilseydi bir peygamber yetmiyor mu idi de bunca peygamber gönderildi, hepsine nasıl tabi olacağız? diyeceklerdi.[1253]

[1250] Furkan, 25/32.
[1251] Fussilat, 41/44.
[1252] Zuhruf, 43/31.
[1253] İbn Âşûr, *Tefsir*, 18/19.

(26) ŞUARÂ SÛRESİ

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِي

"Mûsâ şöyle dedi: Rabb'im doğrusu beni yalancılıkla suçlamalarından korkuyorum."[1254]

İşkâl: Hz. Mûsâ'nın "*korkuyorum*"demesi.

Cevap: Âyette söz konusu edilen "*korku*" Hz. Mûsâ'nın şahsına gelecek bir zarardan dolayı değildi. Zira peygamberler kendileri için değil risalet ve davaları için endişe duyarlar. En zor şartlarda bile tebliğ yaparlar. Ona göre eğitilmişlerdir. Hz. Mûsâ gittiği toplumun ilahi mesajı kabul etmeyip ve dolayısıyla da her iki dünyada azaba duçâr olacaklarından endişe duyuyordu. Allah'tan yardım talep etti. Allah duasını kabul etti. Allah Teâla, Hz. Harun'u ona yardımcı kıldı."[1255]Geçici korku ve endişe insan fitratındandır.

* * * * *

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ

"*Firavn, şöyle dedi: Alemlerin Rabb'i dediğin de nedir?"*[1256]

İşkâl: Âyette Allah hakkında canlılar için kullanılan **من** / kim edatı değil de cansızlar için kullanılan **ما**/ *mâ* edatının kullanılması.

Cevap: Âyet, Firavn'un ifadesini aktarmaktadır. O, Allah'a karşı saygısız ve duyarsızdı. Hükümranlığını reddediyordu. Bundan dolayı âyette Allah'ı tanımayanların dili esas alınmıştır.[1257]

أم كنتم شهداء إذ حضر يعقوب الموت إذ قال لبنيه ما تعبدون من بعدي قالوا نعبد إلهك وإله آبائك إبراهيم وإسماعيل وإسحاق إلها واحدا ونحن له مسلمون

1254 Şuarâ, 26/12.
1255 Kadi, Abdulcebbar b. Ahmet, *el-Metain*, s.295.
1256 Şuara, 26/23.
1257 el-Ensâri, *Feth*, s.278.

“Yoksa ölüm Yakub’a geldiği vakit siz orada mıydınız? O oğullarına: ‘Benden sonra neye ibadet edeceksiniz?’ dediği vakit onlar: ‘Senin Allah’ına, ataların İbrahim, İsmail ve İshak’ın Allah’ına, tek olan Allah’a ibadet ederiz, biz ancak O’na boyun eğen Müslümanlarız.’ dediler.[1258] âyetinde **من** */men* yerine **ما**/*mâ* nın tercih edilmesi farklıdır. Zira Hz. Yakup, çocuklarına genel bir soru yöneltmiştir.Sadece Allah’a ibadet etmeyi kastetmeyip,insanların ibadet ettikleri tüm nesneleri kastetmiştir.Hz.Yakub şunu hatırlatmak istemiştir:Çocuklarım! İbadet edilen çok mabud vardır. Sizler benden sonra neye ibadet edeceksiniz?Allah’tan başkasına dikkat edilmeyeceğine dikkat ediniz.

Bu nedenle genel mana için **ما** /*mâ*, tercih edilmiştir.[1259] Firavn’un sorusu ise genel olmayıp yalnız Allah Teâla ile ilgiliydi.

* * * * *

فَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ

“Bunun üzerine Mûsâ’ya asan ile denize vur diye vahyettik. Deniz derhal yarıldı. Her bölük koca bir dağ gibi oldu.”[1260]

İşkâl: Asa (değnek) ile kocaman bir denizin yarılmasının izahı.

Cevap: Âyet, Kur’an’da benzeri sık sık geçen Hz. Mûsâ’nın bir mucizesinden bahsetmektedir. Çağdaş bazı yazarlar olayı med-cezir ile izah etmeye çalışmışlardır.Çağdaş Teolog Andore Bacon şöyle bir zorlamaya girmektedir: Mûsâ askerleri denizden geçerken hava sıcaktı, akşam saatlerinde hava soğuyunca, doğudan esen bir rüzgar beraberinde kumlu bir esinti meydana getirmiştir. Hz. Mûsâ ve arkadaşları kıyıdan suların çekilmesiyle meydan gelen karadan geçmişlerdi.

[1258] Bakara, 2/133.
[1259] Bkz. İbn Aşur, *Tefsir,* 1/732.
[1260] Şuarâ, 26/63.

Andore ve Onun ekolü şunu savunmuşlar: Mûsâ ve arkadaşları suların çekildiği bir anda geçmişler. Firavn ve askerlerinin boğulması da dalgaların kabarıp coştuğu ve yayılarak arttığı bir zamana denk gelmişti. Neticede med-cezir olayı ile boğulmuşlardı. M. Abduh, bu iddiaya tamamıyla karşı çıkmakta ve olayın mucize olduğunu, garipsenecek bir yönünün bulunmadığını söylemektedir. Aslında benzer birçok harikayı günlük yaşantımızda şahit olmaktayız. Şöyle ki: Bir hasta günlerce yemek yemeden yaşamını sürdürebilmektedir. Bu durumu sağlam biri için düşünürsek durum tamamıyla değişir. Zira hastanın yemeksiz kaldığı süreye sağlığı yerinde birinin dayanması düşünülmez. Açlıktan ölmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle mucizelerde ilahî desteği aramamız gerek. Mûsâ ve arkadaşlarının da denizi geçip Firavn ve askerlerinin boğulması da bu kabildendir. Zira âyette denizde meydana gelen yarılmanın Hz. Mûsâ'nın asasıyla gerçekleştiği açıkça belirtilmiştir.[1261]

* * * * *

الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِي(78)وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِي(79)وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِي

"*Beni yaratan bana doğru yolu gösteren, Beni yediren içiren odur. Hastalandığımda bana şifa veren O'dur.*"[1262]

İşkâl: Hz. İbrahim duasında geçen tüm fiilleri Allah'a nispet edip hastalığı kendi nefsine nispet etmesi.

Cevap: Hz. İbrahim övgüye layık fiilleri Allah'a nispet etmiştir. Yaratmak, hidâyete erdirmek, yedirmek, içirmek şifa vermek hep güzel fiillerdir. Bu nedenle Allah'a nispet edilmişlerdir. Hastalık ise istenmeyen bir haldir. Bu nedenle Allah'a karşı olan edebinden dolayı hastalığı kendisine nispet etmiştir.[1263]

[1261] Şarbasî, *Yeseluneke*, 7/337-341.
[1262] Şuarâ, 26/78-81.
[1263] el-Ensârî, *Feth*, s.301.

* * * * *

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ *"Nuh kavmi elçileri, yalanladı."*[1264] قَلَ رَبِّ إِنَ قَوْمِي كَذَبُونِ*"Nuh, 'Allah'ım kavmim beni yalanladı' dedi."*[1265]

İşkâl: İlk âyette birçok elçiyi yalanladıkları söz konusu iken ikinci âyette yalnız Hz. Nuh'u yalanladıklarının belirtilmesi.

Cevap:Hz. Nuh dan önce çok sayıda peygamberin geldiğine dair elimizde delil yoktur. Tüm peygamberlerin davası birdir. Birini inkâr eden hepsini inkâr sayılır.[1266] *"Peygamberleri arasında hiçbir ayırım yapmayız."*[1267] âyeti bu gerçeği işaret etmektedir

* * * * *

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ(217)الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُوم وتقلبك في الساجدين

Ve o güçlü ve merhametli olana güvenip dayan ki O , namaza kalktığın zaman seni görüyor ve secde edenler arasında dolaşmanı da."[1268]

İşkâl: Son âyetteki "*secde edenler arasında dolaşmanı da*" âyetinin ne anlama geldiği.

Cevap: Âyet, Resûlullah'ın tüm babalarının muvahhit ve mümin olduğuna delil getirilmiştir.[1269] Oysa âyet Resûlullah'ın ashabıyla beraber namaz kıldığından bahsetmektedir.[1270]

Önceki âyet Hz. Peygamberin münferit olarak namaz kıldığını anlatırken bu âyet de ashabıyla beraber namaz kıldığını haber vermektedir. Âyet, her hâl ve vaziyette Resûlullah'ın ashabıyla Allah'ın riâyet ve inâyeti altında olduğunu belirtmektedir.

[1264] Şuarâ, 26/105.
[1265] Şuarâ, 26/117.
[1266] Şinkitî, *Adva'*, 10/153.
[1267] Bakara,2/285.
[1268] Şuarâ, 26/217-218.
[1269] Bkz, Ebu Hayyan,*el-Bahr*, 8/198.
[1270] İbn Âşûr, *Tefsir*, 18/204.

Kur’an, dalalette olan Âzer’in Hz. İbrahim’in babası olduğunu sarahaten bildirmiştir.[1271] Bu onun değerinden herhangi bir şey düşürmemiştir. Resûlullah’ın temiz beden ve batınlarda anne babasına kadar intikal ettiğini belirten hadisi Ebu Nuaym el-İsfehanî rivâyet etmiştir. Muhaddisler, hadisin zayıf olduğunu ve böyle önemli bir konuya delil olamayacağını belirtmişlerdir.[1272]

(27) NEML SÛRESİ

[1271] Bkz, Meryem 19 /41-42, Tevbe,9 /114.
[1272] Bkz, Halidî,*Tasvibât*, 241,(Reşit Rıza, Menârdan naklen 7/553-554); Münâvi, *Faydu’l Kadir*, 3/437.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ

"Şüphesiz ki biz ahirete inanmayanların işlerini kendilerine süslü gösterdik o yüzden bocalayıp dururlar."[1273]

İşkâl: Ahirete inanmayanların yaptıkları işlerin Allah tarafından süslenmesi.

Cevap:Âyet, insanın hem hayrı hem de şerri yapabilecek kabiliyette yaratıldığını göstermektedir. İnsan akıl ve iradesi iyiyle kötüyü birbirinden ayıracak güçtedir "*Âllah'a andolsun ki senden önce birçok ümmetlere peygamberler gönderdik. Ne var ki şeytan onlara yaptıklarını güzel gösterdi. Bugün de onların dostudur .Onlar için acı bir azap vardır*."[1274] âyetinde amellerinin şeytan tarafından vesvese vermek suretiyle tezyin edildiği belirtilmektedir.

İnsan iradesiyle iyi ile kötüyü ayırt edebilir. Nitekim*"Ona şerrini de takvasını da ilham etti."*[1275]denilmiştir.

* * * * *

وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُودَ

"Süleyman, Davud'a varis oldu."[1276]

Soru: Bir hadiste "Peygamberler, para ve mal bırakmamışlar. Bıraktıkları şeyler sadakadır."[1277] denildiği halde âyette, Hz. Süleyman'ın babası Hz. Davud'a varis olduğunun belirtilmesi.

Cevap: Peygamberler mal-mülk bırakmazlar. Hz. Davud'un bıraktığı da risâlet, ilim ve ahlak idi.[1278]

* * * * *

[1273] Neml, 27/4.
[1274] Bkz, Nahl,16,64.
[1275] Şems, 91/8.
[1276] Neml, 27/16.
[1277] Buharî, *Vesâyâ*, 32; Ebu Davut, *İlim*,1.

حَتَّى إِذَا أَتَوْا عَلَى وَادِي النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَاأَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

"Nihâyet karınca vadisine vardıkları vakit bir karınca : "Ey karıncalar yuvalarınıza girin Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin."[1279]

Soru: Hz. Süleyman ile karınca arasında epey mesafe olduğu halde, sesini nasıl duyabildi?.

Cevap: Allah Teâla Hz. Süleyman'a insanları, cinleri, kuş, rüzgar ve şeytanları musahhar kılmıştı. Karınca ve kuşların sesini duyması ve anlamasını bir mucize olarak değerlendirmek gerek. İnsan dil vasıtasıyla konuşturan Allah, kuşu da konuşturabilir. Allah dilediği taktirde hem rüzgar vasıtasıyla hem de vasıtasız olarak sesi ulaştırabilir.

Bu çalışmamızın ilgili yerlerinde peygamberlerin mucizelerinin iman meselesi olduğunu dolayısıyla yersiz te'vile gidilmemesi ve garipsenmemsi gerektiğini belirtmiştik.

Hz. Süleyman ile karınca hadisesinde kainâttaki nizam ve ahengin insanla sınırlı olmadığını öğreniyoruz.

Sorumluluk duygusu ve vicdani duyarlılık bir ölçüde diğer canlılar için de geçerlidir. Allah dilediğini dilediğine verir. Kuş bilimi ayrı bir sahadır. Zooloji ile ilgili eserlerde bu konuda geniş bilgi edinmek mümkündür.

* * * * *

لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ

"(Süleyman:) Ya bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirecek ya da onun canını iyice yakacağım yahut onu boğazlayacağım(dedi)."[1280]

İşkâl: Hz. Süleyman'ın bir hayvanı cezalandıracağını söylemesi.

Cevap: Hz. Süleyman kuş dilini bildiği için "*Hûdhûd*"ü eğitmiş olabilir. Hayvanlar insanların yararı için yaratılmışlardır. Maslahat için tedip ve hatta

---

[1278] Bkz, Halidî, *el-Kasas*, 3/480.
[1279] Neml, 27/18.
[1280] Neml, 27/21.

kesilmeleri de caizdir. “*Hûdhûd”*un izinsiz kayıplara karıştığı anlaşılıyor dolayısıyla suçlu durumuna düşmüştü.[1281]

* * * * *

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِاسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَانِ الرَّحِيمِ

“Mektup Süleyman’dandır ve Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla başlamaktadır.”[1282]

Soru: Mektupta Hz.Süleyman’ın ismi neden Allah’ın isminden önce zikredilmiştir?

Cevap: Âyet, Kraliçenin sözünü nakletmektedir. Henüz İslâm’ı bilmeyen bir kadın, mektubun kimden geldiğini danışma kurulundan öğrenmeye çalışıyor. Böyle durumlarda mektubun nereden geldiği belirtilir.

* * * * *

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنْ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ

“Kitaptan (bir) ilmi olan ise gözünü açıp kapatmadan ben tahtı sana getiririm dedi.”[1283]

Soru: Çok uzaklardan tahtı getirmek nasıl mümkün oldu? Kendisine ilim verilen şahıs kimdi?

Cevap: Âyette ilim sahibinin kim olduğu sarih olarak belirtilmemiş. Hz. Süleyman’ın bir mucizesi olarak getirilmesi mümkün olduğu gibi, cisimleri uzak mesafeden nakletme ilmine sahip bir uzmanın da getirmiş olma ihtimali vardır. Zira âyette *“Kitap ilimi olan”* birinin getirdiğinden bahsedilmiştir. Âyette geçen “*Kitap*”tan kastın, teknik ile ilgili bir kitap veya *“teknolojik”* bir bilim dalı olması da muhtemeldir.

[1281] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/294.
[1282] Neml, 27/30.
[1283] Neml, 27/40.

Kur'an ve sahih hadislerde konu ile ilgili herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Ancak Allah tarafından Peygamberi Hz. Süleyman'a yardıma gelen bir melek de olabilir.

Âyette geçen "*Kitap*"tan kasıt herhangi bayağı bir kitap değildir. Zira o kadar önemli bir olayı herkesin gerçekleştirmesi mümkün değildir. Zira insanların elindeki herhangi bir kitap olsaydı herkesin yapması veya en azından girişimde bulunması gerekecekti. O halde "*Kitap*"ın levh-i Mahfuz, getirenin de bir melek olması mümkündür. Zira Allah Teâla'nın emriyle melekler birçok yeri helâk etmişler onlara azap taşımışlar ve peygamberlere vahiy getirmişlerdir. Keza, Allah'ın emriyle kraliçenin tahtını da taşımış olabilir. [1284]

* * * * *

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ

"Söylenen söz başkalarına geleceği zaman, onlar için yerden bir dabbe çıkarırız, insanların âyetlerimize kesin bir inançla inanmadıklarını kendilerine söyler."[1285]

İşkâl: Âyette geçen "*Dabbetu'l -Ard*" ifadesi.

Cevap: Hadisler, kıyamete yakın bir zamanda "*Dabbetu'l-Ard*" adında bir yaratığın ortaya çıkacağını belirtmişlerdir.[1286] Razî'nin de dediği gibi, her şeyi ile gaybî olan bir konuda sükût etmek ve vahiyle verilen bilgilerle yetinmek en iyisidir.[1287]

Çağdaş Müfessir, el-Hicazî bu konuya değişik bir yorum getirmiş.(Özet olarak) şunları der: "Önceden iman etmeyenlerin artık iman etmelerinin kendilerine yarar sağlamayacağı gün gelince, "*Yer Dabbesi*" adında bir

---

[1284] Bkz, Ferhan, *Müşkül*, s.136.
[1285] Neml, 27/82.
[1286] İbn Hanbel,Müsned 5/268; Elbânî, Silsile, 1/31..
[1287] Razî, *Tefsir*, 9/571.

mahluk çıkacak ve insanların Allah’ın âyetlerine inanmadıklarını haber verecektir. Kur’an ve sünneti iyi bilen bir alim olma ihtimali vardır. Gerçek alimlerin azalıp bid’at ve hurafelerin çoğaldığı bir dönemde ortaya çıkıp İslâm’ı anlatacaktır.”[1288]

İnsanlara birtakım gerçekleri anlatacak şahsiyetin hayvan olmaktan çok insan olması daha kuvvetlidir. Bu nedenle el-Hicazî’nin yorumu değerlendirilebilir.

Yerden yere sürüneceği için kendisine “*Yer Sürüngeni*” anlamına gelen “*Dabbetü’l Ard”* ismi verilmiştir.

(28) KASAS SÛRESİ

وَأَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ

“Mûsâ’nın annesine ‘Onu emzir kendisine zarar geleceğinden endişelendiğinde Onu denize (Nil’e) bırakıver, hiç korkup kaygılanma, çünkü biz Onu sana geri döndüreceğiz ve Onu peygamberlerden biri yapacağız’ diye bildirdik.”[1289]

[1288] Hicazî, *et-Tefsiru’l-Vadih*, Cild:3, cüz:20/12.
[1289] Kasas, 28/7.

Soru: Allah bildirmeseydi de yine Hz. Mûsâ’nın annesi kendisini emzirecekti. O halde bildirmenin ne anlamı vardı?

Cevap: Allah’ın emzirme ile ilgili emri Hz. Mûsâ’nın annesinin kucağına alışması süt ve göğsünü tanıması içindi. Allah bu şekilde takdir etti ki başka kadınların sütünü emmesin. Annesini istesin, annesine dönmesine sebep olsun.[1290]

* * * * *

وَدَخَلَ الْمَدِينَة عَلَى حِين غفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا فوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْن يَقْتَتِلان هَذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَذَا مِنْ عَدُوِّهِ فاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فوَكَزَهُ مُوسَى فقضَى عَلَيْهِ قالَ هَذَا مِنْ عَمَل الشَّيْطان إنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبينٌ

“Mûsâ ahalisinin habersiz olduğu bir anda şehre girdi. Biri kendi taraftarı diğeri düşman tarafından olan iki adamı birbiriyle dövüşür buldu. Kendi taraftarı olanı düşmanına karşı ondan yardım diledi. Mûsâ da ötekine bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu Bunun üzerine ‘bu şeytanın işindendir.O gerçekten şaşırtıcı belli bir düşmandır’ dedi .”[1291]

İşkâl: Hz**.** Mûsâ’nın bir adamın ölümüne sebebiyet vermesi.

Cevap: Diğer bir çok peygamber gibi Mûsâ (a.s.) da küçüklüğünden beri zulme uğramıştı. Bu nedenle mağdurlarla kalmayı, onlara yardım etmeyi üstlenmişti. Firavn ve hanedanının zulmüne karşı, mağdur İsrailoğullarıyla bir olmayı, Firavn’un sarayında kalmaya tercih etti. Zaman zaman Firavn taraftarlarının zulmüne karşı koymak için mazlumların arasına katılıyor ve fiili olarak zulmü engellemeye çalışıyordu. Bir gün dövüşen iki kişi gördü. Birisi azınlıkta olan İsrailoğullarından, diğeri de Firavn taraftarı. İsrailoğullarından, Firavn hanedanına karşı, mukavemet ve çatışmalar oluyordu. Böyle bir kavgada İsrailoğullarından biri, Hz .Mûsâ’dan Firavn taraftarı bir *Kıpt*i’ye karşı yardım istedi. Hz. Mûsâ, *Kıpti’*nin zalim, diğerinin de mazlum olduğunu

---

[1290] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/298.

fark etti. Mazluma yardım etmenin farz olduğunu çok iyi bilen Hz. Mûsâ, *Kıpti'nin* saldırısını engellemek istedi ve elini ona doğru kaldırdı. Elinin ona değmesiyle ölmesi bir oldu.

Ortada öldürme kastı yoktu. Herhangi bir plân da söz konusu değildi. Saldırı da yoktu. Yalnız iyi niyet, kavgaya son vermek mazlumu zalimin elinden kurtarmak vardı. Zaten hafif bir vuruşla ölüm vakalarına pek rastlanmaz. Bir kaza neticesi, bir mazlum zalimin elinden kurtarılmış oldu. Hz. Mûsâ'ya henüz peygamberlik gelmemişti. Yalnız mazluma yardım vardı. Buna rağmen Hz. Mûsâ, olayın ölümle neticelenmesini istemiyordu. Bundan dolayı, bu neticeyi "*şeytanın işi*" olarak nitelendirdi.

Hulasa ;

a-Firavn taraftarı *Kıpti* hem saldırgan hem zalim idi. Zulme engel olmak, her zaman için tavsiye edilir.

b-Saldırılan ise mazlum bir mazluma yardım dini bir vecibedir.

C-İsrailli mazlum, Hz. Mûsâ'dan yardım isteyince lakayt kalması düşünülemezdi.

d-Hz. Mûsâ,kavgayı önlemek gayesiyle aralarına girdi ve saldırgana engel olmak istedi. Yumruğu da bu gaye ile atmıştı.

e-Hz. Mûsâ'nın, Kıpti'yi öldürmek gibi herhangi bir niyeti yoktu. Takdiri ilahi olarak Hz.Mûsâ'nın yumruğuyla Kıpti'nin eceli geldi. Kastı olmayan ve hata neticesi meydana gelen olaylardan dolayı Allah herhangi bir ceza vermez. Zira ameller niyetlere göredir.[1292]

* * * * *

فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنْ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

[1291] Kasas, 28/15.
[1292] Halidî; *el-Kasas*, 2/316.

"Derken o iki kadından biri utana utana yürüyerek Ona gelip 'Babam, bize su çekivermenin ücretini ödemek için seni çağırıyor." dedi. Bunun üzerine varıp Ona başından geçeni anlatınca O: 'Korkma., kurtuldun o zalim topluluktan!'"dedi."[1293]

İşkâl: Mûsâ (a.s.)'ın yabancı bir bayanla konuşması ve yürümesi.

Cevap: Benzer durumlarda başvurulacak başka çare olmadığından caiz görülmüştür. Böyle durumlarda ihtiyat ve takvaya dikkat etmek gerek. Âyetten kadın sesinin haram olmadığı da anlaşılmaktadır.[1294]

Âyete göre, Hz.Mûsâ tek kadının şahitliğiyle amel etmiştir

* * * * *

قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَةَ حِجَجٍ

"(Şuayb) dedi ki "Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini sana nikahlamak istiyorum."[1295]

İşkâl: Hz. Şuayb'ın kızını 8 yıl işçilik karşılığı Hz. Mûsâ'ya nikahlamak istemesi.

Cevap: Âyette söz konusu edilen 8 yıllık çalışmanın başlık mı veya mihir mi olduğuna dair herhangi bir sarahat yoktur. Âyetten anlaşılan Hz. Şuayb'ın Hz. Mûsâ'yı yanında çalıştırmış olmasıdır. Onu güçlü, dürüst ve iffetli bulunca yanında tutmak istemişti. Yani yanımda sekiz yıl çalışırsan kızımı sana nikahlarım. Hz. Mûsâ hem ücretini alacak hem de *Yaşlı Zat'ın* (Şuayb olduğu söylenir.) kızıyla evlenecekti. Dolayısıyla başlık parası söz konusu değildir.[1296]

* * * * *

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

[1293] Kasas, 28/25.
[1294] Bkz. Râzi, *Tefsir*,8/590; Kurtubi, *Tefsir*, 13/271.
[1295] Kasas, 28/27.

“(Ey Resûlüm) sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin. Bilakis Allah dilediğine hidâyet verir.”[1297]

وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

“Sen dos doğru yolu göstermektesin.”[1298]

وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ

“Her kavim için hidâyete götüren biri var.”[1299]

İşkâl: Âyetler arasında zahirde görülen çelişki.

Cevap: Âyetler arasında herhangi bir çelişki yoktur. Zira ilk âyette hidâyetin Allah’ın elinde olduğu belirtiliyor. Davetçinin beceri ve ikna yönü ne kadar güçlü olsa da Allah nasip etmeyince hidayet mümkün olmaz. Bunu Hz. Resûlullah’ın amcası Ebu Talib’in davetinde görüyoruz. Zaten, âyet de o konuyu belirtmektedir. Bu durum davette muvaffak olamayan davetçiler için bir tesellidir. Zira muvaffak olamayanlar Hz. Peygamberi ve amcasının onun davetini kabul etmediğini hatırlayacaklardır

Bu nedenle davetle ilgilenen kişilere “*davet ve tebliği bırak sen sevdiğini hidâyet edemezsin”* denilmez. Hz. Peygamberin yaptığı gibi davet edilir.

“*Sen dost doğru yolu göstermektesin*” âyetlerdeki hidâyet irşad ve davet anlamındadır. Kul davet ve irşadını yapmak durumundadır. Ancak başarı Allah’ın elindedir. Kul, Allah’ın gösterdiği yöntemle insanları davet edecek bu konuda netice alamazsa üzülmeyecek, davetten geri kalmayacak; zira hidâyet kulun değil Allah’ın elindedir. Kul ecrini alacaktır.[1300]

* * * * *

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ

[1296] Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/61.
[1297] Kasas, 28/56.
[1298] Şura, 26 /52.
[1299] Ra’d, 13/7.
[1300] Halidi, *Tasvibât*, s.122-124.

"Doğrusu Karun, Mûsâ'nın kavmindendi ve onlara karşı azıtmıştı. Ona öyle hazineler vermiştik ki, serveti gerçekten güçlü kuvvetli bir bölüğe ağır geliyordu. O zaman, kavmi Ona şöyle demişti: Böbürlenme, çünkü Allah, böbürlenenleri sevmez.'"[1301]

İşkâl: Âyette geçen مفاتح */mefatih* kelimesinin ne anlama geldiği.

Çözüm: *Mefatih,*مفتح*/mefteh'* in çoğuludur. *Hazine* anlamına gelir. Açma aleti anlamına gelen مفتاح */miftah*dır. Çoğulu ise مفاتيح /*mefatiih*"tir.[1302] Buna göre âyette geçen مفاتح /*mefatih* "*anahtarlar*" anlamında olmayıp, mal,mülk ve servet anlamındadır. وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لاَ يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ"*Gaybın ilim ve ihatesi onun elindedir. Ondan başkası bilmez."*[1303] âyetinde geçtiği gibi مفاتح /*mefâtih* gayb âleminin hazineleri, ilim ve ihata anlamındadır. Buna göre, Karun hazinelerinin korunması, nakli ve hesap edilmesi bile güçlü bir topluluğu zorluyordu.[1304]

* * * * *

وَلاَ يُسْأَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمْ الْمُجْرِمُونَ

"*Günahkârlardan günahları sorulmaz."*[1305]

İşkâl: Günahkârlardan yaptıklarının sorulmaması.

Cevap:Büyük günahlarından dolayı, sorguya çekilmelerine gerek duyulmaz. Öğrencisinin dunumu çok iyi bilen hocası bazen imtihan etmeye gerek görmez. Notunu verir. İnsanlara büyük çapta zulüm ve haksızlık edenlere hesap sorulmadan ceza verilir[1306]Zira durumları bellidir.

[1301] Kasas, 28/76.
[1302] Halidî, *Meal Kasası's-Sabikin fi'l Kur'an*, 1/155, (Abkeri, *İmlâü ma Menne bi hi-r'Rahman' dan naklen* s. 243.)
[1303] En'âm, 6/59.
[1304] Krş. Razî, *Tefsir*, 9/14.
[1305] Kasas, 28/78.
[1306] Mağniyye, *el-Kâşif*, 6/87.

Hesapsız cennete girecekler olduğu gibi hesapsız cehenneme girecekler de vardır. المجرمون/*el-mücrimün* ifadesi, günahlarının sorgulanmayı bile gerektirmeyecek derecede büyük olduğuna işaret etmektedir.

"Andolsun ki hepsini yaptıklarından dolayı sorguya çekeceğiz."[1307] âyeti ise mücrimlerin dışında kalanları kapsamaktadır.

(29) ANKEBUT SÛRESİ

اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ الْكِتَابِ وَأَقِمْ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنْ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

"Sana vahyedilen Kitabı oku ve namazı kıl. Muhakkak ki namaz hayasızlıktan ve kötülükten alıkor."[1308]

İşkâl: Birçok namaz kılandan bazı kötülüklerin sadır olması.

Cevap: Namazın hedefi bireyi hayasızlıktan ve kötülükten alıkoymaktır. Ancak namaz, belirli hareketlerden ibaret değildir. Namazın huşu ve huzur içinde kılınması gerekir. Namazı ilahi bir reçeteye benzetirsek etkisi ancak hekimin tavsiye ettiği biçimde kullanıldığı takdirde görülür.

Âyetin diğer bir anlamı da namaz kılanların kötülük ve hayasızlıklardan uzak durmalarının gerekli olmasıdır. Hz. Peygamber, " ömrünün son namazını kılma şuuruyla namaz kıl"[1309]buyurmuştur. Namaz, her hareket dua ve zikriyle sahibini kötülük ve hayasızlıktan alıkoyur.

Namaz bir uyarıcı ve hatırlatıcı konumundadır. Kötülükten vazgeçmek namazın gereğini uygulamak ise kılana kalmaktadır. Namaz sahibini kötülükten vazgeçirmeyi hedeflemektedir. Bazen oluyor ki kılan kötülükten

---

1307 Hicr, 15/92.
1308 Ankebut, 30/45.
1309 İbn Hanbel, Müsned, 5/412; İbn Mace, Zühd,15.

vazgeçmemektir. Mürşidin insanları kötülükten alıkoyması neyse namazın da sahibini vazgeçirmesi aynıdır.

(30) RÛM SÛRESİ

وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ

"İlkin yaratmaya başlayan (ölümden) sonra bunu (yaratması) tekrarlayan odur ki bu onun için pek kolaydır."[1310]

İşkâl: Âyette geçen ve *pek kolay* anlamına gelen اهون *ehven* kelimesi..

Cevap: "*Ef'al"* vezninde olan her kelime "*daha üstün*" anlamını vermez. Bazen de sıfat belirtilir. Buna göre âyette geçen اهون / *ehven* kelimesi daha kolay anlamında olmayıp "*pek kolay*" anlamındadır. Böyle olmazsa bazı fiillerin Allah'a "*kolay*" bazıların da *"zor"* olduğu anlaşılabilir. Bu da Allah için caiz değildir.[1311]

İsm-i tafdil/ef'al sığasının sıfat anlamında kullanıldığı örnekler için,[1312]

* * * * *

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى

"Ey Resûlüm elbette sen ölülere duyuramazsın."[1313]

İşkâl: Âyette ölülerin duymadıkları belirtildiği halde, Hz. Peygamberin birçok münasebetle ölülere selam vermesi ve onlara seslenmesi.

[1310] Rum, 30/27.
[1311] es-Sebt, *Kavâid*, 1/258.
[1312] Bkz. *Camii*, Abdurrahman, *Şerhu'l- Kâfiye*, 2/219.
[1313] Rum, 30/52.

Cevap: Ölülerin duyup duymadıkları konusunda ihtilaf olmuştur. İşitirler diyenler şu delilleri öne sürerler: Resûlullah, Bedir'de öldürülen Kureyş elebaşlarından yirmi dört kişiyi bir çukura gömdükten sonra onlara şöyle seslendi: "Ey Ebu Cehil, Ey Ümeyye, Ey Utbe! Siz Rabbinizin sizler için vaadettiği görmediniz mi? Ben Rabb'imin vadinin gerçekleştiğini gördüm. Hz Ömer: 'Ey Allah'ın Resûlü sen ruhsuz bedenlerine mi sesleniyorsun?' dedi. Resûlullah, Allah'a yemin olsun siz onlardan daha fazla duymazsınız;ancak cevap güçleri yoktur,' dedi."[1314]Âlûsî,Beyhâkî ve İbn Hibbân'dan, Resûlullah'ın zamam-zaman Mescid-i Nebi'yi temizleyen bir kadının mezarını ziyaret edip kendisine seslendiğini nakleder.[1315] "Kul kabre koyulduktan sonra, yanından ayrılan arkadaşlarının ayak seslerini işitir."[1316] Resûlullah, kabirleri ziyaretinde kabir ehline selam vermeyi öğretmiştir.[1317]

Ölülerin işitemediklerini söyleyenler ise, hadislerde geçenleri Peygamberimizin mucize ve özelliklerinden saymışlar ve âyette geçen "*ölüler*" kelimesini hakiki manada almışlardır.[1318]

Âyet, inkârcılar iman etmedikleri için manen ölüler konumunda hareketsiz ve duyarsız olduklarını ifade etmektedir.

"Kalpleri vardır,onlarla anlamazlar, gözleri vardır; onlarla görmezler; kulakları vardır; onlarla duymazlar."[1319] âyeti de bu anlamdadır. Allah'ın kendilerine vermiş bulunduğu duyu organları kullanmadıkları için "*ölüler*" konumuna düşmüşlerdir.

* * * * *

1314 Buharî, Cenaiz, 86; Nesaî, Cenaiz, 117.
1315 Âlusî, *Tefsir*, 21/ 55.
1316 Müslim, Cenâiz, 103; Tirmizi,Cenâiz,59.
1317 Müslim, Cenâiz, 59; Ebu Davud, Cenâiz,74.
1318 Âlusî, *Tefsir*, 21/56.
1319 A'raf, 7/179.

ُ اللَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً

"Sizi güçsüz yaratan sona güçsüzlüğün ardından kuvvet veren ve sonra kuvvetin ardından güçsüzlük ve ihtiyarlık veren Allah'tır."[1320]

Soru: İnsan neden güçsüz yaratılmıştır?

Cevap: Âyet, insanın yaratılış ve teşekkül dönemini anlatmaktadır. Önce sperma, sonra et, sonra et-kemik, sonra cenin, sonra da çocukluk dönemi hatırlatılmaktadır. İnsan, yaratılış devrelerini bilmekle Allah'ın sonsuz kudretini hatırlayacaktır.

Çok zayıf bir merhaleden tekamüle giden insanın kabirden mahşere oradan da cennet veya cehenneme gitmesinin imkansız olmadığı işlenmiştir.[1321]

[1320] Rum 30/54.
[1321] İbn Âşûr, *Tefsir*, 20/27-128.

(31) LUKMAN SÛRESİ

وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ
سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

"Bununla beraber her ikisi de sana hakkında hiç bir bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için uğraşırlarsa, o vakit onlara itaat etme; onlara dünyada maruf sûrette iyi ve nazik davran; bana yönelenin yolunu tut; sonra dönüşünüz banadır; ben de size yaptıklarınızı haber vereceğim."[1322]

لا قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ
أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiçbir topluluğun Allah'a ve peygamberine karşı kanunlar koymaya kalkışan kimselere sever(olarak) bulamazsın; babaları veya oğulları kardeşleri veya akrabaları olsalar kalplerine imanı yazmış ve kendilerini tarafından bir ruh ile desteklemiştir. Onları içlerinde sonsuza dek kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Allah onlardan hoşnut olmuş, onlar da O'ndan hoşnut

---

[1322] Lukman, 31/15.

olmuşlardır. İşte onlar, Allah'ın taraftarıdırlar. Uyanık ol ki, Allah'ın taraftarları hep kurtuluşu erenlerdir."[1323]

İşkâl: Birinci âyette şirke davet eden anne babaya "*maruf*" yani iyilik ve yardım yapılması emredilmişken ikinci âyette Allah ve Resûlüne karşı düşman olanlarına dost edinmemelerinin emredilmesi.

Cevap: İki âyet arasında herhangi bir çelişki yoktur.Şöyle ki: İlk âyette geçen **معروف** */ maruf*" kelimesi, anne ve baba gereken insanî yardımlara muhtaç iseler ihtiyaçlarının karşılanmasının gereğiyle ilgilidir. Allah'ın razı olmadığı konularda onlara itaat etmek ise haram kapsamındadır.

İkinci âyette geçen ***2!aĽĎǯ****vudd*, kök itibariyle sevgiden gelir. Sevgi de kalbe ait bir durumdur. **معروف** /*Ma'ruf* tan ayrıdır. İnsan, tanımadığı ve sevmediği birine iyilik yapabilir.

Birinci âyet, sıkıntıda olan ve muhtaç anne babaya yardımı emreder. Ancak, Allah ve Resulüne muhalefet konusunda onlara itaat edilmez. İkinci âyet, Allah ve Resulü ile savaş halinde olanları sevmemeyi, onlara kalben yakın olmamayı emretmektedir.İnsani yardım ile kalben sevmek ayrı konulardır.

Dolayısıyla her iki ayetin işlemiş oldukları konular farklıdır.[1324]

* * * * *

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا

"Ey insanlar Rabbinize karşı gelmekten sakının. Ne babanın evladı ne evladın babası namına bir şey ödeyemeyeceği günden çekinin."[1325]

İşkâl: Âyet, zahiriyle kıyamet gününde babanın çocuğuna fayda vermeyeceğini belirtmektedir. Oysa *"İman eden ve soylarından gelenler de iman da kendilerine tabi olanlar (var ya) işte Biz onların nesillerini de*

[1323] Mücadele, 58/22.
[1324] Krş. Şa'ravî, et-*Tefsir*, 8/49890-4990.
[1325] Lokman, 31/33.

kendilerine kattık."[1326] âyeti, çocukların babalarından yararlanabileceklerini belirtmektedir.

Cevap: Âyetin "*imanda kendilerine tabi olanlar*" kaydı, yararlanmanın iman etmeye bağlı olduğunu belirtilmektedir. Yani mümin olmaları kaydıyla Allah Teâla lütuf ve kereminden baba ve çocuklarını cennete kavuşturacaktır. İki tarafında da iman etmeleri şarttır. Kavuşmalarına iman vesile olmaktadır.[1327]

* * * * *

ّ اللهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ

"*Kıyamet vakti hakkındaki bilgi ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O indirir. Rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Yine kimse nerede öleceğini bilmez."*[1328]

İşkâl: Âyette "*yağmurun indirilişi ile rahimlerde olanların Allah tarafından bilindiği"* belirtiliyor. Oysa insanlar da, bazı cihazlar yardımıyla yağmurun ne zaman yağacağını ve anne rahmindekini tahmin edebilmektedirler.

Cevap: Âyet, beş gaipten bahsetmiştir. Kıyametin vakti, yağmurun Allah tarafından indirilişi, rahimdekileri, kimsenin yarın ne kazanacağını ve nerede öleceğini bilmemesi .

Âyetin beş konuyu aynı şekilde belirtmemesi üzerinde önemle durulması gereken konudur. Zira kıyametin zamanı ile kimsenin yarın ne kazanacağı ve nerede öleceğini bilmemesi konuları diğer iki durumdan ayrılmıştır.

Şöyle ki; teknoloji ve imkanlar ne kadar ilerlerse, kıyametin ne zaman kopacağını Allah'tan başka kimse bilemez. Hatta onun bilgisi

---

[1326] Tur, 52/21.
[1327] Şinkitî, *Adva'*, 10/159.
[1328] Lukman, 31/34.

Peygamberimize bile verilmemiştir.[1329] İnsanın yarın ne yapacağını ve ne zaman öleceğini Allah Teâla kendisine özgü kılmış. İnsanlar o konuda herhangi bir yetki ve malumat verilmemiştir. Teknoloji veya cihazlarla bilinebilecek konular değildir.

Âyet, yağmurun Allah tarafından indirildiği belirtilmiştir. Yağmurun gökten inişi,bir nizam içersinde ve belirli mevsimlerde gerçekleşmektedir. Suyun buharlaşarak göğe çıkması tekrar inişi, Allah'ın kâinatta devam eden büyük delil ve mucizelerindendir. Allah dışında bu olayı gerçekleştirmek kimsenin gücü dahilinde değildir. Meteorolojinin bazı cihazlar kullanarak yağmurun iniş zamanını tahmin etmesi ise ayrı bir konudur. Âyette bunu reddeden herhangi bir şey yoktur. Âyetin değindiği, yağmurun Allah tarafından indirilmesidir. Çok yükseklerden damlacıkların birbirine değmeden inişleri bir mucizedir.

Cihazlarla yağacağı zamanı tahmin etmek imkansız değildir. Şöyle ki, eline dürbünü alan biri, karşısındakine şöyle diyor: Yarım saat sonra şöyle bir araç gelecektir. Aslında bu gaipten haber vermek değildir. Ancak elindeki cihazıyla, yanındakinin görmediğini görüp aracın geleceğini haber vermektedir. Yağmurun alametlerinin görülmesi gaipten çıkıp şühuda geldiğini ifade eder ki bundan evveli gayb, bundan sonrası hakkında tahmin ve takdirde bulunmak insanların elindeki imkanlara bağlıdır.

Yağmur, kar ve benzer olayların iniş zamanı hakkında malumat verenler gaypten değil cihaz ve aletlerden yararlanarak bazı tahminlerde bulunmaktadırlar;zaten âyet bunu reddetmiyor.[1330]

"*Allah rahimlerdekini bilir*." âyeti için de aynısını söyleyebiliriz. Rahimlere spermanın intikali orada büyüyüp gelişmesi *"DNA"*nın mahiyeti hakkında insanlar az şey bilmektedirler.

[1329] A'raf, 7/187.
[1330] Tantâvi, Ali, *Fetâvâ*, s.23.

Âyet, rahimdekinin cinsiyetine değinmemiştir. Ancak orada meydana gelen harika ve acayip duruma dikkat çekmektedir. Cihazlarla teknolojinin belirttiği belirli bir aşamadan sonra cinsiyet hakkında bir tahmindir. İsabet edebildiği gibi etmemesi de mümkündür. Âyette “*kim*”anlamına gelen من/*men* edatı yerine, “*şey*”anlamına gelen ما /*mâ* edatının gelmesi çok önemlidir. “ ما”edatı, ceninin nasıl geliştiği ne olacağını ve nasıl büyüyeceği ne kadar yaşayacağı, iyi mi kötü mü olacağı vs. konularla ilgilidir ki bunlar yalnız Allah tarafından bilinir. Cinsiyeti ise bu konular dışındadır. cihazlarla tahminde bulunmak âyetle çelişmez.

(32) SECDE SÛRESİ

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَا أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُو

"Yoksa o uydurdu mu diyorlar? Hayır. O senden önce kendilerine bir uyarıcı peygamber gelmemiş olan bir kavmi uyarasın diye Rabbin tarafından gelen bir gerçektir."[1331]

وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خلا فِيهَا نَذِير*"Her topluluk için bir uyarıcı gelmiştir."*[1332]

İşkâl: İki âyet arasında zahirde görülen çelişki.

Cevap: İki âyet arasında herhangi bir çelişki yoktur. Zira, her ne kadar kendilerine bir elçi gelmemiş ise de önceki elçilerin tebliğ, öğreti ve uyarıları kesilmemişti. Risaletin tesiri yeryüzünden silinmeye yüz tutunca Hz. Peygamber gönderildi.[1333]

* * * * *

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ

"O, yarattığı her şeyi güzel yapmış."[1334]

İşkâl: Görünürde insanlar ve diğer varlıklar arasında bazı çirkin ve zararlı şeylerin bulunması.

[1331] Secde, 32/3.
[1332] Fatır, 35/24.
[1333] Âlûsî, *Tefsir*, 21/118.
[1334] Secde, 32/7.

Cevap: Allah, hücre ve atomdan, büyük galaksi ve yıldızlara kadar her şeyi bir nizam ve ahenk içinde yaratmıştır. Yıldızların birbirleriyle ve dünyaya uzaklığı, insanın yaratılış biçimi, doğması, gece ve gündüz ile mevsimlerin artarda gelmeleri, yeryüzünün yaşama elverişli kılınması vs. hepsi en güzel biçimde yaratılmış ve tanzim edilmiştir.

Kışın varlığı bir nimet olduğu halde çocuklara ve buz satıcılarına abes gelebilir. Adam öldürme, zulüm ve içki içme gibi zararlı hadiseler ise ilahi yasalara olan muhalefetten kaynaklanmaktadır. Diken güle kıyas edildiğinde gereksiz gelebilir. Ancak gülün diken sayesinde korunduğu düşünülürse tel örgüsü görevini yaptığını, gülün değerinin dikenin varlığıyla bilindiğini fark ederiz.

Şeytanın varlığı da mutlak anlamda şer değildir. Ona karşı yapılacak muhalefetin bize sevap getireceği muhakkaktır. Bazı insanların organlarının eksik olmaları, tenlerinin değişik yaratılması âyetin mefhumuna aykırı değildir. Zira insan, organlarının biçimi veya teninin rengiyle değil, ruh, ilim ve ahlakıyla insandır. Maymunun çirkin görülen biçiminin yaratılışında çok büyük mucize ve harikalar mevcuttur. İnsana kıyas edildiğinde ise çirkin görülür. İnsanın konumu maymuna kıyas edildiğinde daha iyi anlaşılır. Allah en güzelini buyurmuştur. "*Sizin için daha hayırlı olduğu halde bir şey sevmemeniz mümkündür. Sizin için daha kötü olduğu halde bir şeyi sevmeniz de mümkündür.*"[1335]

* * * * *

قُلْ يَتَوَفَّاكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ

"*De ki: Size vekil kılınan ölüm meleği canınızı alacak.*"[1336]

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمْ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لاَ يُفَرِّطُونَ

[1335] Bakara, 2/216.

“O, kulları üzerinde hükümranlığını sürdürür ve üzerinize hareketlerinizi kaydeden koruyucular gönderir. Sonunda birinize ölüm geldiği vakit, gönderdiğimiz ve görevlerinde kusur yapmayan melekler canını alırlar.[1337]

اللهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَى إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

“Allah alır o canları öldükleri zaman; ölmeyenleri de uyuduklarında. Sonra haklarında ölüm kararı verdiklerini alı koyar, diğerlerini belirlenmiş bir süreye kadar salıverir. Şüphesiz ki bunda düşünecek bir kavim için deliller vardır.”[1338]

İşkâl: İlk âyette ruhların tek melek tarafından, ikinci ayette birçok melek tarafından üçüncü ayette ise Allah tarafından alındığının belirtilmesi.

İşkâlin Giderilmesi: Ölümün gerçek anlamda yaratıcısı Allah’tır. O izin vermeden ve sebepleri yaratmadan hiç kimse ölmez. Canların alınması için bazı yaratıklarına izin ve yetki verilmiştir. Ecelleri gelince canlarını almalarını onlara emreder. Başta ölüm meleği ve yardımcıları konumundaki diğer melekler de ecelleri gelen canlıların ruhlarını alırlar.[1339] “*Meleku’l-mevt”* de melekler arasında seçilmiş bir *rehber* ve *emir* konumundadır.

Halk arasında “*Azrail*” diye anılan melek ise İsrailiyattandır. Kitap ve sahih hadislerde *Azrail* ismi geçmemektedir. Kur’an’da geçen “*Melekü’l - mevt*”; yani ölüm meleğidir.

[1336] Secde, 32/11.
[1337] En’âm, 6/61.
[1338] Zümer, 39/42.
[1339] el-Ensari, *el-Feth*, s.335.

(33) AHZÂB SÛRESİ

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تُطِعْ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ

"Ey peygamber Allah'tan kork. Kâfirlere ve münafıklara boyun eğme."[1340]

İşkâl:

a-Peygamberin kâfirlere ve münafıklara boyun eğmemekle emrolunması.

b-Bazı peygambere yapılan hitabın aksine Hz. Peygambere ismiyle değil peygamberlik sıfatıyla hitap edilmesi.

Cevap:

a-Hz. Peygambere olan emir, hem kendisine hem de kendilerinden sonra geleceklere bir hitap inkârcılar ve münafıklar için de bir yol ayırımıdır. Yani ey inkârcılar, ey münafıklar Peygamberin size uymasını asla beklemeyin. O, Allah'tan kesin emir almıştır. Sizin tekliflerinizi asla kabul etmez. İtaat edilecek, boyun eğilecek tek zat, Allah Teâladır.

b-İsmiyle hitap almamasına gelince, diğer peygamberle arasındaki farklı konumunu belirtmek içindir.Allah, diğer bazı peygamberlere *Ey İsa!*,[1341] *Ey Davud*![1342] *Ey Yûsuf !*[1343] hitaplarında olduğu gibi isimleriyle hitap edilmiştir. Peygamberimize ise yüce değer ve âlicenâp makamından dolayı ismiyle değil peygamberlik vasfıyla hitap etmişti. Bu hitapta, peygamber varisi ve önemli

---

[1340] Ahzâb, 33/1.
[1341] Bkz. Al-i İmrân, 3/55.
[1342] Bkz.Sâd, 38/26.
[1343] Bkz, Yûsuf, 12/46.

mevkilerde bulunan insanlara da isimleriyle hitap edilmemesine işaret vardır.[1344]

* * * * *

النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ

"Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır. Eşleri onların analarıdır."[1345]

İşkâl: Âyette, *"peygamberin eşleri müminlerin anneleridir"* denildiği halde kendileri için " *müminlerin babalarıdır*" denilmemesi.

Cevap: Hz. Peygamber, şefkat,merhamet, onlara düşkün olmada, sıkıntılarına üzülüp huzura kavuşmalarına sevinme konularında müminler için babadan daha yakın ve öndeydi.Bu nedenle *"babalarıdır"* yerine, *"onlara daha yakındır"* ifadesi seçilmiştir. Zira her baba çocuğuna yakın olmayabilir. Nitekim çocuklarına zarar veren hatta onların canlarına bile kıyanlar yok değildir. Ancak yakın olmak sevgi, merhamet ve yarar dilemeyi gerektirir.

*"Onlara nefislerinden daha yakındır."*ifadesinin *"babalarıdır."* yerine kullanılmasının diğer bir nedeni de evlilikle ilgilidir. Zira, *"peygamber müminlerin babalarıdır."* denilseydi onların kızlarıyla evlenmesi haram olacaktı. Zira kızlarına *"baba"* konumunda olurdu.[1346]

Eşlerinin ümmetin erkeklerine haram kılınması ise makam ve zatına olan saygıdan dolayıdır.

* * * * *

دْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ نَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

1344 el-Ensâri, *el-Feth*, s. 338.
1345 Ahzâb, 33/6.
1346 el-Ensâri, *el-Feth*, s.338.

"(Yemin ederim ki,) muhakkak ki size, Allah'a ve son güne ümit besleyip de Allah'ı çokça ananlar için Allah'ın Resûlünde pek güzel bir örnek vardır."[1347]

Soru: Kur'an, neden Allah'ı ya da kendisini değil de Hz. Peygamberi örnek göstermiştir?

Cevap:İnsanlar, ancak aynı kategoride oldukları varlıkları örnek alabilirler. Sınırlı ve mukayyet bir varlık olan insan, sınırsız ve mutlak bir varlık olan Allah'ı ya da soyut bir eylem olan hitabı veya farklı varlık kategorisine dahil olan meleği örnek alamaz örnek göstermek şu ön şartlara dayalı olarak gerçekleşir.

a-Örnek olacak obje ile örnek alacak süje arasında mahiyet birliği,

b-Örneğin örneklik üretme yeteneğine sahip olduğu,

c-Örnek olacak olanın örneklik objesini üretebilme imkanına sahip olduğu,

d-Örnek olacak olanın örneği ya da örnekliğe ulaşmasının, onu algılamasının ve nihayet onu yeniden üretmesinin imkan dahilinde olduğu.[1348]

Hz. Peygamberin hayatı incelendiğinde tüm bu özelliklerin onda toplandığı görülecektir.

* * * * *

يَجْزِيَ اللّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ

"Çünkü Allah doğrulara doğrulukları ile mükâfat verecek. Münafıklara da dilerse azap edecek."[1349]

İşkâl: Âyette münafıkların ceza görmeleri Allah'ın isteğine bırakılmış oysa *"Münafıklar ateşin en alt tabakasındadırlar."*[1350] âyeti cezalarının kesin olduğunu belirtmektedir.

[1347] Ahzâb, 33/21.
[1348] İslamoğlu, Mustafa, *Üç Muhammed*, s.234-235.
[1349] Ahzâb, 33/24.
[1350] Nisâ, 4/145.

Cevap: Âyette ceza görmelerinin Allah'ın isteğine bağlanması Onun üzerinde hiçbir otoritenin bulunmadığını göstermek içindir. Allah dilerse münafığı affeder. İradesine "*dur*" diyebilecek bir güç yoktur. Ancak Allah Teâla ikinci âyette ceza görmelerini dilediğini belirtmiştir. Dolayısıyla ceza göreceklerdir.[1351]

* * * * *

يَانِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ

"Ey peygamber hanımları! sizden kim açık bir hayasızlık yaparsa onun azabı iki katına çıkarılır."[1352]

Soru: Hz. Peygamber'in hanımlarına neden "*iki kat*" azap vadedilmiştir?

Cevap: Hz. Peygamberin hanımları vahiy (helal, haram, terhib, terğib) konularına herkesten daha yakın kimselerdi. Hiç kimsenin göremediği konuları ilkin onlar görüyorlardı.Bu nedenle öncelikle onların emir ve yasaklara uymaları gerekiyordu. Onların kötü örnek olmaları, diğer insanları menfi yönden etkiliyordu. Eğer bir dava, çıkıp başladığı yerde sekteye uğrarsa, başarıya ulaştığı söylenemez. "*Ey peygamber hatunları siz diğer kadınlar gibi değilsiniz."*[1353]âyeti onların farklı bir konumda olduklarını belirtmektedir.

Cezayı vadeden âyetten hemen sonra gelen*"Sizden kim Allah'a ve Resûlüne itaat eder ve yararlı iş yaparsa Ona mükafatını iki kat veririz."*[1354] âyeti de onlara ceza va'dına karşı verilmiş bir müjdedir.Zira mükafatta da iki kat va'dedilmiştir.

Âyet,İslâm'da hem iyilik hem de kötülükte örnek olmanın ve çığır açmanın önemini dile getirmektedir. *"Kim İslâm'da iyi bir çığır açarsa, ona*

[1351] Âlusî, *Tefsir*, 21/172.
[1352] Ahzâb, 33/30.
[1353] Ahzâb, 33/32.
[1354] Ahzâb, 33/31.

kendi ecrinden hiçbir şey eksilmeden kendi ecri yanında açtığı çığırla amel edenin ecri kadar sevap verilir. Kötülükte çığır açana da işleyenlerin günahlarından hiçbir şey eksilmeden onunla amel edenlerin günahları kadar günah yazılır."[1355]

*Ây*ette geçen "*iki kat*" ifadesi, sayı ve adeti belirtmek için değil, çokluğu ifade etme olma ihtimali vardır. Nitekim "*Sonra gözünü tekrar tekrar çevir bak göz aciz ve bitkin halde sana dönecektir."*[1356] Âyetinde geçen **مرتين**/*iki defa* lafzı adedi değil çokluğu ifade etmektedir.[1357]

* * * * *

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى

"*Evlerinizde vakarla oturun cahiliye adetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın."*[1358]

İşkâl:Âyet, müslüman kadınlara evlerinde oturmayı emrettiği halde kadınlar her dönemde dışarı çıkmışlardır.

Cevap: **قرن** / *kerne* emrinin aslı **قر** /*karre*den gelmektedir. O, bir yere istikrar ve sebat kılmak anlamındadır.[1359] Gereksiz ve ihtiyaç olmadan çıkmamayı öngörmektedir.

Kur'an, yeryüzü[1360], kadın rahmi[1361] ve cehennem [1362] için "*karar* ve *istikrar edilen yer*" ifadesini kullanmıştır.

Kur'an'ın, dünyada *karar kılma* yeri olarak nitelediği yerler ebedi kalınacak yerler değildir.

[1355] Müslim, İlim, 15, Zekat, 69; Nesâi, Zekat, 69.
[1356] Mülk, 67/4.
[1357] Bkz., İbn Âşûr, *Tefsir*, 21/319.
[1358] Ahzâb, 33/33.
[1359] Rağbi, *Müfredat*, s.662.
[1360] Neml, 27/64.
[1361] Hac, 22/5.
[1362] Sad, 38/60.

İnsan, çocuğuna veya öğrencisine, *“evladım evinde kal; hedefsiz ve başıboş insanlar gibi dolaşıp durma”* derse bu, okul, hastane, iş ve ihtiyaçlar için de *“dışarı çıkma”* anlamına gelmez. Ancak gereksiz dolaşmamayı ifade eder.

Âyet,evin huzur ve karar yurdu olduğunu belirtir. Peygamberimiz, hanımlarına ve dolayısıyla ümmet hanımlarına, “Allah, ihtiyaçlarınız için dışarı çıkmanıza müsaade etmiştir.”[1363]diyerek âyetin nasıl uygulanacağına açıklık getirmiştir.

Kadınların Hz.Peygamber döneminde hac, umre, bayram, cuma, eğitim, çalışma, hasta ziyareti için çıktıkları bilenen hususlardır.Âyet,kadınların hangi maksatlarla evlerini tercih edeceklerini de belirtmiştir. Âyetin *“eski cahiliye döneminde olduğu gibi....”* bölümü dışarıya çıkmayı sınırlandırmıştır. Yani ey Müslüman hatunlar! Siz iman ve iffet sahibi insanlarsınız. Konum ve vasıflarınız cahiliye toplumu kadınlarından ayrıdır. Siz, Kur’an’a iman etmişsiniz. Kur’an’la tanışmayan cahiliyet kadınları ile bir olamazsınız. Sizin oturmanız yürümeniz, hareketleriniz, konuşmalarınız hep farklı olmalıdır.

* * * * *

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ

“Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah’ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur.”[1364]

Âyetteki Müşkülât*:*

a- Hz.Peygamberin erkek çocukları olduğu halde *“sizin erkeklerinizden hiçbirin babası değildir”* denmesi,

b-Hz. Peygamber için *“peygamberlerin sonuncusu”* denildiği halde Hz. İsa’nın kıyamete yakın zamanda geleceğinin haber verilmesi,

c-Nübüvvetin sona erme hikmeti,

[1363] Buharî, Nikah,136.

d-Âyette, *“resûllerin sonuncusu”*denilmeyip *“nebilerin sonuncusu*” denilmesi.

Cevap:

a) Âyet, **رجل /** *rical* yani *“adamlar*” ifadesini kullanmıştır ki çocukları kapsamaz. Hz. Peygamberin çocukları buluğ çağına varmadan ölmüşlerdi.

b) Ahir zamanda Hz. İsa’nın nazil olması peygamberliğin bitimini etkilemez. Zira Hz. İsa peygamber olarak değil bir davetçi ve ıslahatçı olarak iner. Hz. Peygamberin varisi olarak hareket eder. Kur’an ve sünnetle amel eder.

c-Nübüvvetin sona erme hikmeti;

Peygamberin gönderiliş nedeni Allah’ın buyruklarını insanlara ulaştırmaktır. Allah’ın insanlara bildirmek istediği konuların tamamı Kur’an ve sünnette mevcuttur. *“Her şeyi açıklayıcı olarak sana Kitabı indirdik.”*[1365] İnsanlar, hukuk, idare, ahlak ve inanç konularında ihtiyaç duydukları konuların en güzelini Kur’an’da bulabilirler.

Peygamberler, insanlara her konuda rehberlik ederler. Hz. Peygamberin,her yönüyle yaşantı ve ahlakı elimizde olup her insan için her konuda örnek teşkil eder konumdadır. Yeni bir peygamberin söyleyebileceği ve uygulamak istediği her şey onun örnek ve mükemmel hayatında mevcuttur. Başkasının gelmesini gerektirmez. Güneş gibidir. Güzel ahlak, fazilet ve nur yaymada zirvededir. Mum ve kandilin yanmasına gerek yok.[1366]

d-Âyette “*resûller*” yerine “*nebiler”* ifadesinin tercih edilmesi şundandır. Resûl, Allah’tan risalet alıp insanlara tebliğ eden elçi demektir. Nebi ise Allah’tan aldığı gayble ilgili haberleri tebliğ edendir. Nübüvvetin sona ermesinin anlamı, risalet ve “resûl”un de gelmemesi ve sona ermesi demektir. Zira gaipten, haber kalmayınca risalet de sona ermiş demektir.[1367]

[1364] Ahzâb, 33/40.
[1365] En’âm, 6/89.
[1366] Bkz. Mağniyye, *el-Kâşif*, 6/225.
[1367] Bkz, Tabatabâî, *el-Mizân*, 10/325.

Diğer bir yoruma göre de her resûl nebidir,ancak her nebi resul değildir.Buna göre ‘Nebi gelmezse, resûl de gelmez’ demektir.

* * * * *

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ

“Ey peygamber mihirlerini verdiğin hanımlarına Allah’ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan cariye/savaş esirleri, amcanın, halanın, dayının ve teyzenin seninle beraber hicret eden kızlarını sana helal kıldık.”[1368]

Âyetteki Müşkülât:

a-Amca, hâlâ, dayı ve kendisiyle hicret eden teyze kızları âyetin başından da anlaşıldıkları halde ayrı olarak zikredilmeleri,

b-Resûlullah’ın dayı ve teyzeleri olmadığı halde *dayı ve teyzen kızları* denilmesi.

c-Görünürde âyetin“ *bundan böyle artık başka kadınlar sana helal olmaz.”*[1369] âyetiyle çelişmesi.

Cevap:

a-Âyet, Resûlulah’a yakın Kureyşli kadınlar ile kendisiyle beraber küfür diyarını terk edip İslâm yurduna hicret eden hatunları tercih etmesinin önemini hatırlatmak istemiştir.

b-Hz. Peygamberin anneleri Hz.Âmine’nin kabilesi,*“Benu Zühre”* kendilerini *“Resûlullah’ın dayıları”* olarak tanıtırdı. Bundan dolayı Kur’an, onları Resûlullah’ın dayıları olarak kabul etmişti. Bazı siyer kitapları Hz. Âmine’nin babaları *Vehb’*in, “*Feriâ”* ve “*Hâle ez-Zühriyye*” adında iki kızından bahsederler.[1370] Hz. Peygamberin teyzeleriydi.

[1368] Ahzâb, 33/50.
[1369] Ahzâb, 33/52.
[1370] Bkz. İbn Âşûr, *Tefsir*,22/66 (*el-İsabe*’den naklen .)

c-İki âyet arasında ne nesh ne de çelişki söz konusudur. Birinci âyet, Hz.Peygambere helal olanları,ikinci âyet de haram olanları belirtilmiştir.İkinci âyette sayılanların dışında kalanların haram olduğu belirtilmektedir.[1371]

* * * * *

وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ

"Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasında isteyin."[1372]

İşkâl: Âyetin genel mi veya Hz. peygamberin hanımlarına has mı olduğu.

Cevap: Âyetin baş tarafı, müminleri Peygamberin evlerine nasıl girecekleri konusunda eğitmekte ve gereken adabı vermektedir. Keza, âyet, peygamber eşlerinin diğer kadınlardan ayrı bir konumda olduklarını belirtmektedir.[1373]

Nüzul sebebi de âyetin peygamber eşlerine has olduğunu göstermektedir. Hz. Ömer, iyi-kötü herkesin Peygamberin evine girdiğini görünce bir teklifinde bulundu. Bunun üzerine yukarıdaki âyet nazil oldu.[1374]

Hz. Peygamber döneminde kadınların perde olmadan tesettüre riâyet etmek kaydıyla erkeklerle konuştukları ve bir araya geldikleri bilinen bir husustur.

Sehl b. Sa'd el-Ensâri anlatıyor: "Ebu Useyd es-Sa'dî düğün yaptığı zaman Peygamber ve bazı sahabileri davet etmişti. Onlara ne bir yemek hazırlamış ne de bir şey takdim etmişti. Yalnız karısı *Ümmü Üseyd* bir çanak içinde süzülmüş hurma getirmişti. Peygamber yemeğini bitirince Ümmü Üseyd, hurmaları elleriyle sıkarak suyu Peygamberimize içirmişti."[1375] *Ümmü*

[1371] Şinkitî, *Adva'*, 10/162.
[1372] Ahzâb, 33/53.
[1373] Ahzâb, 33/32.
[1374] İbn Kesir, *Tefsir*, 3/381.
[1375] Buharî, Nikah, 78.

Üseyd, perde olmaksızın Hz. Peygamber ve arkadaşlarına ikramda bulunmuştur. İbn Hacer Askalanî hadisi delil göstererek(halvet ve fitne olmaması şartıyla) kadının kocasının misafirlerine hizmet edebileceğini belirtmiştir.[1376]

Kur'an, Hz. Şuayb'ın iki kızından birinin Hz. Mûsâ'yı aralarında herhangi bir perde olmadan çağırdığını[1377], Hz. Süleyman ile Belkıs (kraliçe) arasında geçen konuşmayı nakletmiştir.[1378]

Âyette geçen ve kadınlarla perde arkasından konuşmayı emreden âyet, halvet hallerine de tahsis edilebilir.

Çalışmamız fıkhî ihtilaf ve detaya müsait olmadığından bu kadarıyla yetiniyoruz.

* * * * *

نَّ اللهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

"Allah ve melekleri Peygambere çok salavat ederler. Ey müminler siz de ona salavat edin."[1379]

İşkâl: Allah Tealâ'nın Hz. Peygambere salavat getirmesinin anlamı.

Cevap: Âyette geçen"*salat*"'ın anlamı birine hayır dilemek ve onu hayırla anmak ve yardım etmektir. Buna göre Allah, Peygamberini hayırla anmakta ve insanları Ona tabi olmaya davet etmekte ve Ona yardam etmektedir. Melekler ve müminlerin salavatı ise Ona istiğfar etmek ve rahmet dualarını Ona göndermektir.[1380]

* * * * *

[1376] Askalâni, *Fethu'l- Bâri*, 9/312.
[1377] Kasas, 28/28.
[1378] Neml 27/42.
[1379] Ahzâb, 22/56.
[1380] İbn Âşûr, *Tefsir*, 22/97.

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklemekten çekindiler. Korktular Onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir."[1381]

İşkâl: İradesi olmayan şeylere teklif yapılması.

Cevap: Önceden de belirttiğimiz gibi âyet, birçok alimi meşgul etmiş ve onları uzun süre üzerinde düşünmeye sevketmiştir. Bunlardan birisi de çağdaş alim, düşünür Merhum Ali Tantâvidir. Şöyle der: İnsanın gök ve yerden farklı yönünü bulmaya çalıştım. İnsan dışında tüm varlıklar Allah'ın yarattığı yasa ile hareket ederler. Melekler, Allah'a isyan etmeden emrolundukları gibi hareket ederler. Güneş kendisine gösterilen yörüngede döner, gider. Kendisine tayin edilen yörüngeyi milim geçmez geçse kâinat yanar gider. Suyu oluşturan oksijen ve hidrojen oranı bellidir. İnsan ise diğer tüm varlıklardan farklıdır. Allah ona akıl ve irade vermiş iki yol göstermiş, ihtiyacını yerine getirecek organlar bahşetmiştir. Allah'ın dilemesiyle istediğini yapar. Allah'ın dilemsi ona yol göstermesi ve güç vermesi demektir. İnsan iradesiyle hava alanına gider. Uçak onu istediği kente götürür. Ancak nereye gideceğine kendisi karar vermiş ve istikametini belirlemiştir. Uçaksız gidememesi Allah'ın iradesi olmadan bir şey yapamaması gibidir. Allah dilemezse o gidemez. Gidecek yöne ise kendisi karar vermiştir. Tehlikeli ve uygun olmayan bir yere gitmişse başkasını sorumlu tutamaz;zira istikametini kendisi seçmiştir. 'Niçin daha uygun daha refah yere gitmedim?'diye başkasını sorumlu tutamaz.

Âyette geçen "*emanet/irade arz"ın*ın tefsirine gelince, âyeti yıllarca düşündüm, hocalarıma arz ettim, ilgili kaynaklara başvurdum. Sonunda şöyle düşündüm: Annem beni batnında taşıdı. Dünyaya ne zaman ve nasıl getirdi?

Kendimi fark etmeden önce de vardım. Bana söylenenleri tasdik ettim. Zira söyleyen sadık ve güvenilir insanlardı. Onları doğruladığım halde neden Yaratanımı, Cibril'i ve peygamberleri doğrulamayayım? *Dekart*'ın *"düşünüyorum öyle ise varım."* sözü belki gaye ve söyleniş biçimi olarak doğrudur. Ancak anlam ve doğruluğu tartışılabilir. Zira, "*olmadığım zaman düşünemem"* tezi yanlıştır. Annemin batnında var olduğum halde düşünemiyordum. Bebekler de öyledir. Vardırlar ancak düşünemiyorlar. Öyleyse Allah'ın *"Kıyamet gününde biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: 'ben sizin Rabbiniz değil miyim? Onlar da evet (buna) şahit olduk' dediler."*[1382] âyetiyle haber verdiği gerçeği kabul etmemiz gerek

Hulâsa, âyette söz konusu edilen ve insan dışındaki mahlukatın taşımaktan kaçındığı "*emanet*", insanı cennet veya cehenneme götürecek olan "*seçme hürriyeti*"dir.[1383]

[1381] Ahzâb, 33/72.
[1382] A'raf, 7/1.

(34) SEBE’ SÛRESİ

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ

“Onlar, ona kaleler (mimari) eserler, havuz büyüklüğünde çanaklar, yerinden sökülemeyen kazanlar yaparlardı.”[1384]

İşkâl: Hz. Süleylman için yapıldığı haber verilen **تماثيل /** *temâsil*in ne anlama geldiği ve heykelcilikle bir ilgisinin olup olmadığı.

Cevap: تماثيل / *Temâsil,* **YÜŞH/** *timsâl’ın çoğuludur.* canlı olsun, cansız olsun bir varlığa benzemesi için yapılan bütün resimlerdir[1385]

Haram heykel veya resim kapsamında olup olmadığı konusunda Mevdûdî şöyle der:

Kur’an’daki bu ifadenin, Hz. Süleyman (a.s.) için yapılan “*heykeller*”in insan ve hayvan heykelleri veya resimleri anlamına gelmediğini söyleyebiliriz. Bunlar Hz. Süleyman’ın (a.s.) binalarının ve eserlerinin süslendiği manzara resimleri, çiçekli düzlemeler veya başka tür dekorasyonlar da olabilir.

Bu yanlış anlamaya Hz. Süleyman (a.s.)’ın kendisi için peygamberin ve meleklerin resmini yaptırdığını söyleyen bazı müfessirler sebep olmuştur. Bu müfessirler, İsrailî haberlerden yararlanmışlar ve daha önceki şeriatlara göre resim yapmanın haram olmadığı sonucuna varmışlardır. Fakat bu İsrailî haberleri zikredip rivayet ettikleri halde, Hz. Süleyman’ın Musa’nın (a.s.) şeriatına tabi olduğu ve onun şeriatında da aynen Muhammed’in (s.a.) şeriatında olduğu gibi insan ve hayvan resim ve heykelleri yapmanın haram olduğu gerçeğini göz ardı ediyorlar.[1386]

* * * * *

1383 Tantâvi, *Fetâvâ,* , 58-59.
1384 Sebe’, 34/13.
1385 Kurtubi, Tefsir, 14/272.

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

“Yine and olsun ki İblis onlar aleyhindeki tahminini gerçekten doğrulattı da içlerinde müminlerden ibaret bir gruptan başkası ona uydular.”[1387]

Soru: İblisin tahmini ne idi?

Cevap:Şeytanın tahmini, *“ve onları saptıracağım ve her durumda onları kuruntulara düşürüp olmayacak konular aldatacağım. Mutlaka onlara emredeceğim de hayvanlarını yaracaklar ve yine mutlaka emredeceğim Allah’ın yarattığını değiştirecekler.”*[1388] âyetiyle yapacağını taahhüt ettiği eylemlerdi. Bu arzusunu gerçekleştirmek için Allah’tan mühlet istedi. Başarmak için azimliydi. Ancak başarılı olamayacağını tahmin ediyordu. İnsanlar ona tabi olunca tahmini gerçekleşmiş oldu.[1389]

* * * * *

وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَى هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُبِين

“(De ki) o halde biz veya siz ya doğru yol üzerinde veya açık bir sapıklık içindedir.”[1390]

İşkâl :Hz. Peygamberin haklılığının şüphe ile vurgulanması.

Cevap: Muhatabımıza,*“biz hak yoldayız sen isen batıldasın”* dediğimizde sözümüz doğru da olsa tebliğ yönünden uygun ve mantıklı olmaz. Çünkü bir kimseye hitap edildiğinde açıkça kendisinin sapıklık içinde olduğu söylenirse, bu kimse inada biner ve gerçeği kabule hiç yanaşmaz. Şu yöntem hikmete daha uygundur: Onlara de ki bizim rızk veren tek bir Allah’ı mabud kabul ettiğimiz sizin ise rızk vermeyen başka ilahlar edindiğiniz meydana çıktı. Şimdi bu durumda her ikimizin de doğru olması mümkün değildir. Sadece birimiz doğru yolda olabilir. Diğerimiz ise sapıklık içindedir. O halde mantık

---

1386 Mevdudî, *Tefhim*, 4/505.
1387 Sebe’, 34/20.
1388 Nisâ, 4/120.
1389 Ferhan, *Müşkil*, s.143.
1390 Sebe’, 34/24.

açısından hangimizin doğru hangimizin de yanlış yolda olduğuna siz karar verin."[1391]

* * * * *

(35) FATIR SÛRESİ

[1391] Mevdûdî, *Tefhim,* 4/527.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ(19)وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ(20)وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ(21)

“Ne kör ile gören eşit olur.”[1392] *“Ne karanlık ile aydınlık.”*[1393] *Ne de gölge ile sıcaklık.”*[1394]

İşkâl:Âyette,”*kör*”ün **”***gören*”, *“karanlık”* ın “*aydınlık”*tan “*gölge”*nin de sıcaklıktan önce gelmesi.

Cevap: Kur’an’ın fesahatteki icaz yönlerinden birisi, âyetlerin sonundaki ahenk ve uyumdur. Bu özelliğe riayet için âyetlerde *“kör”, “gören”*den*“karanlık”,* “ *aydınlık”* tan “ *gölge”* de *“sıcaklık”* tan önce gelmiştir.Yani üç âyet de “ ر ” harfiyle bitmiştir.[1395]

* * * * *

اسْتِكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّةَ الْأَوَّلِينَ
نْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَحْوِيلًا

“Bu yeryüzünde bir büyüklük taslamak ve suikast düzenlemek istediklerindendir. Oysa kötü tuzak,yalnızca sahibinin başına gelir. O halde öncekilerinin kanunundan başka ne gözetirler? Allah’ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın, Allah’ın kanununda asla bir sapma da bulamazsın.”[1396]

Soru: Âyette tuzak kuranların kendi tuzaklarına düşecekleri anlatılıyor. Ancak bir çok kişinin Ancak bir çok kişinin tuzağa düşmediklerini görüyoruz.

Cevap: Akıbet ve netice önemlidir. Başkasını aldatan, ona tuzak kuran biri görünürde, galip ve kazançlı görülebilir. Ancak neticeye bakılırsa zararda olduğu muhakkaktır. Buna, inkârcıların dünyadaki geçici rahatı ve müminin geçici zahmeti misal verilebilir. Allah Teâla’nın hayatta değişmez yasaları

[1392] Fatır,35/19.
[1393] Fatır,35/20.
[1394] Fatır,35/21.
[1395] Bkz.İbn Âşûr,*Tefsir*,22/239.
[1396] Fatır, 35/43.

vardır. Onlardan bir tanesi de müminin bu dünyada geçici zorluklar görmesidir. Bu, dünyanın yaratılış hikmetinden kaynaklanıyor. Bizce bilinmese de Allah, zalim ve hilecilerin helâki için bir müddet belirlemiştir. Şartlar yerine gelince vaadi gerçekleşecek ve hileciler yaptıklarının cezasını çekeceklerdir.[1397]

* * * * *

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ

"Eğer Allah yaptıkları yüzünden insanları (hemen) cezalandırsaydı yeryüzünde hiçbir canlı yaratık bırakmazdı."[1398]âyeti, insanların yaptıklarından dolayı cezalandırılmayacaklarını belirtirken,

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنْ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ(165)فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ

"Onlar kendilerine yapılan uyarıları unutunca biz de kötülükten men edenleri kurtardık. Zulmedenleri de yapmakta oldukları kötülüklerden ötürü şiddetli bir azapla yakaladık. Kibirlenip de yasak edilen şeylerden vazgeçmeyince onlara aşağılık maymunlar olun dedik."[1399] âyeti de insanlardan bazılarının yaptıklarından dolayı cezalandırıldıklarını belirtmektedir.

İşkâl: İki âyet arasında görünürdeki çelişki.

Cevap: Allah bu dünyada günah işleyen herkesi cezalandırmış olsaydı iyi ile kötü birbirinden ayrılamaz ve imtihanın bir anlamı kalmazdı.. Zira iyilik yapanlar Allah rızası için değil korkudan yapacaklardı. Nifak başını alıp giderdi. Helâk edilenler ise günah işleyenlerin ibret alıp tövbe etmeleri

---

[1397] Zeydan, Abdulkerim Kerim, *es-Sünenu'l-İlahiyye*, 1992, s. 246.
[1398] Fatır, 35/45.
[1399] A'raf, 7/165-166.

içindir. Başta peygamberler olmak üzere salih zatların dualarından dolayı bir kısım insanların cezaları ertelenmektedir.[1400]

(36) YÂSİN SÛRESİ

[1400] Mağniyye, *el-Kâşif*, 3/411-412.

لِتُنذِرَ قَوْمًا مَا أُنذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُون

"(Bu Kur'an) Ataları uyarılmamış bu yüzden kendileri de gaflet içinde kalmış bir toplumu uyarman için indirilmiştir."[1401]

İşkâl: Âyetin görünürde, *"Her ümmetten bir şahit getireceğimiz gün (halleri nice olacak)"*[1402] *"Her ümmete bir elçi gönderdik."*[1403] âyetleriyle çelişmesi.

Cevap: Âyette geçen اباءهم/*ataları dan* gaye yakın olan atalardır. Zira Kur'an'ın hitap ettiği Kureyş ve diğer kabilelerin uzak atalarına Hz. İsmail ve ondan önce de Hz. Hûd, Hz. Salih, Hz .Şuayb ve Hz. İsa gönderilmişti.[1404]

Sûre, Mekke'de nazil olmuş, Mekke ve civarında olan insanlar kastedilmişti. Onlara herhangi bir elçi gelmedi. Resûlullah davette onlara öncelik verdi.[1405]

Bu konuda Merhum Mevdûdî'nin mütalaası kayda değerdir: Allah'ın bir topluma gönderdiği peygamberlerin talimatı uzak bölgelere kadar yayılır ve onun getirdiği ışık yanmaya devam ederse yeni bir peygamberin gönderilmesine gerek yok. Fakat onun getirdiği ışık ne zaman söner ve izleri yok olursa işte o zaman Allah yeni bir peygamber gönderir. Bir peygamberin talimatı diri ve net olarak kaldığı sürece o dönem bir peygamber olmaksızın geçti denmez. Araplara Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Şuayb, Hz. Mûsâ, Hz. İsa peygamberlerden ve dışarıdan gelenler olmuştur. Bunlar arasında bu mesajın bilindiği anlaşılıyor. Ancak mesajın izleri kaybolmaya yüz tutup hurafeler karıştığında Hz. Muhammed seçilmiştir.[1406]

[1401] Yasin, 36/6.
[1402] Nisâ, /41.
[1403] Nahl, 36.
[1404] Tabatabi, *el-Mizân*, 17/63.
[1405] İbn Âşûr, *Tefsir*, 22/348.
[1406] Mevdudî, *Tefhim*, 4/571.

Hulâsa; âyette kast edilen *“kavim /toplum”* dan kasıt kendilerine peygamber geldiği halde o peygamberin vefatından sonra risaletinin ulaşmadığı kesimlerdir ki onlar , Mekke ve civarındaki belli bir topluluk idi.

∗ ∗ ∗ ∗ ∗

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

“Güneş kendisi için belirlenen yere akar.”[1407]

İşkâl: Güneşin dönüp dönmemesi

Cevap:Âyetin güneşin yörüngesinden bahsetmesi Kur’an’ın mucizelerinden birisidir. Zira yakın zamana kadar güneşin dönmediğine inanılırdı. Son astronomik çalışmalar, güneşin saniye de 12 mil döndüğünü ortaya koymuştur.[1408]

∗ ∗ ∗ ∗ ∗

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَابَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

“Ey Âdem oğulları! Size şeytana tapmayın çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır demedim mi.”[1409] وَأَنْ اعْبُدُونِي *“Ve bana ibadet edin.”*[1410]

Müşkül: İlk âyet, Şeytana tapmayı yasaklarken ikinci âyet Allah ibadet etmeyi emretmektedir. Allah’a ibadete davetin önce gelmesi gerekmez miydi?

Cevap: İnsan, kendinden zararı defettikten sonra maslahat ve yararı arar. Âyet buna dikkat çekmiştir.[1411] Tevhid kelimesinde olduğu gibi önce *tahliye* gelir. Yani öncelikle tevhit dışındaki tüm emareler temizlenir, sonra yeri doldurmaya bakılır. *“kim tağutu reddedip Allah’a iman ederse kopmayan*

[1407] Yasin, 36/38.
[1408] Bkz. *Meydan Lorousse Ansk,* Güneş Md; Mağniyye, *el-Kâşif*, 6/315.
[1409] Yâsin, 36/60.
[1410] Yâsin, 36/61.
[1411] İbn Reyyân, er-*Ravd*, 2/353.

kulpa sarılmıştır."[1412] âyetinde de aynı konu işlenmiştir. Önce tağutu ret sonra da iman işlenmiştir.

* * * * *

الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ

"O gün onların ağızlarını mühürleriz."[1413]

يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

"O gün onlara kendi dilleri kendi elleri ayakları yapıp ettikleri işler hakkında kendi aleyhlerinde tanıklık edecek." [1414]

İşkâl. Görünürde iki âyet arasında görülen çelişki.

İşkâlin Giderilmesi: Ahirette hesap için muhtelif yerler bulunmaktadır. Hûd Sûresi âyet(22/105)de beyan edildiği gibi Allah bazı yerlerde konuşma iznini verecek bazı yerlerde de organlarına mühür vuracak ve konuşmalarına müsaade edilmeyecektir.[1415]

Kıyamette muhtelif evsafta insanlar hesaba çekilecek. Kimisinin konuşmasına bile ihtiyaç duyulmayacak ancak kendileriyle günah işlemiş oldukları organları konuşacaktır.

* * * * *

لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِين

"Diri olanı uyandırmak nankörlere de o azap sözünün gerçekleşmesi için (Sana Kur'an'ı indirdik)."[1416]

Soru: Âyette geçen **حيا /***diri* den kasıt kimlerdir? Kur'an'ın ölülerle ilişkisi nedir?

[1412] Bakara, 2/256.
[1413] Yâsin, 36/65.
[1414] Nûr, 24/24.
[1415] Mağniyye, *el-Kâşif*, 6/321.
[1416] Yâsin, 36/70.

Cevap: Kur'an hayat sahibi insan ve cinleri uyarmak ve uyandırmak için gönderilmiştir. Bu nedenle ulema, Yasin Süresinin ölülere okunmasını tavsiye eden hadis için "*zayıftır*" demişlerdir.[1417]

Sahih olduğu kabul edilse bile Onun tevhid mesajından yararlanmaları için henüz ölmemiş ancak ölümü yaklaşan kişilere okunması istenmiştir. Resûlullah ve Ashabından hiç kimsenin ölüye *Yâsin* süresini okuduğu veya tavsiye ettiğine dair sağlam bir haber sabit olmamıştır.

Bu nedenle Kur'an'ın sağları uyarmak için nazil olduğunu belirten bu âyetin *Yâsin* süresinde geçmesi sûrenin ölülerden çok dirileri ilgilendirdiğini ortaya koymaktadır.

(37) SÂFFÂT SÛRESİ

وَالصَّافَّاتِ صَفًّا

"Saf saf dizilmiş meleklere yemin olsun."[1418]

[1417] Bkz, Nevevî, *el-Ezkâr*, s.221.

Soru: Allah Teâla, meleklere neden yemin etmiştir?

Cevap: Melekler, Allah'ın nurdan yarattığı varlıklardır. Nefis ve hevâları olmadığı için günah işlemezler. Allah'ın kendilerine verdiği emrin dışına asla çıkmazlar. Bu özelliklerinden dolayı cahilliye dönemi insanları onlara kutsiyet verirlerdi. Allah söz konusu iddialarını ret bağlamında onlara yemin etti. Meleklerin sadece Allah'ın yaratıklarını olduğunu belirtmiş oldu.[1419]

* * * * *

لَا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلَى وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ(8)دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ(9)إِلا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ

" Onlar yüce topluluğa kulak veremezler." Her taraftan taşlanırlar. Ancak (meleklerin konuşmalarından) bir söz kapan olursa onu da delip geçen bir parlak ışık takip eder."[1420]

İşkâl: Âyetlerin işlemek istedikleri tema.

Cevap: Birçok müfessir, âyetleri tefsir bağlamında, melekler tarafından parlak ateş kıvılcımlarıyla korunan bazı yıldız veya yörüngelerin olduğunu, oraya yaklaşmak isteyen şeytanlarla aralarında çatışma ve savaşların olduğunu belirtmişlerdir.[1421] Ancak gaybi konularda hüküm vermekten öteye geçmeyen bu tezleri ispat etme imkanına sahip değiliz. Âyetlerde işlenen konular, insan akıl ve duyularının zor anlayacağı konulardır. Evrenin genişliği canlandırılmak istenmiştir. Kur'an'da bu anlamda birçok misal verilmiştir. Zaten evrenin çok cüz'î bir bölümünü tanıma imkanına sahibiz. Yirmi milyar ışık yılı ışınları bize ulaşan yıldızları düşünürsek evrenin genişliği hakkında ön bilgiye sahip olabiliriz. Âyetlerde geçen konular da "*Arş*" "*Kürsi*" ve "*levh-i Mahfuz*" gibi bilgileri de Allah'ın ilmî dahilinde, bulunan konulardandır.

[1418] Saffât, 37/1.
[1419] Kutub, Seyyid, *Fizilal*, 5/2981.
[1420] Saffat, 37/8-10.
[1421] Bkz, *Taberî, İbn Aytiyye, Kurtubi, İbn Kesir*, ilgili aytlerin tefsiri.

*Netice,*evren bizim açımızdan sınırsızdır. Allah tarafından idare edilmektedir. Melekler de onun izniyle bazı görevleri üstlenmişlerdir. Evrenin idaresi her çeşit noksanlık ve dışarıdan yapılacak müdahelere karşı korunmuştur.[1422]

* * * * *

فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ(88)فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ

"Bunun üzerine İbrahim yıldızlara baktı. Ben hastayım dedi."[1423]

İşkâl: Yıldızlara bakmakla "*hastayım*" demek arasında ne gibi bir bağlantı olabilir? Hz İbrahim gerçek dışı bir şey söylemiş midir?

Cevap: Razî'nin de dediği gibi peygamberler atası olarak bilinen tevhit kahramanın Hz.İbrahim'in yalan söylemesi asla düşünülemez.[1424] Yıldızlara tapan bir toplumda yaşayan Hz. İbrahim sözde tanrılarına baktı ve hamakatlarına ve yıldızları Allah'a tercih etme anlayışlarından dolayı sıkıldı. Istırap duydu. Zira her peygamber insanların şirk ve inkâra gitmelerinden üzülür ve sıkıntı duyar. Bu bağlamda Peygamberimizin bulunduğu toplumun iman etmediğine ne kadar üzüldüğünü misal verilebiliriz. "*(Ey Resûlüm) onlar iman etmiyorlar diye neredeyse kendine kıyacaksın.*"[1425] Hz. İbrahim da aynıydı. Yıldızlara tapan kavmini görünce rahatsızlığını gizleyemedi.

* * * * *

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَابُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَى

"*(Oğlu) yanında koşma çağına gelince 'yavrum seni rüyamda boğazladığımı görüyorum. Artık bak ne düşünürsün?"*[1426]

[1422] Bkz. Tabatabâî, el-*Mizân*, 17/124.
[1423] Saffât, 37/88-89.
[1424] Bkz. Râzî, *Tefsir*, 9/342.
[1425] Şuarâ, 26/3.
[1426] Saffât, 37/102.

Soru 1: Hz. İbrahim’e boğazlanma emri neden rüyada geldi de uyanıkken gelmedi?

Cevap: Peygamberliğin rüya ile de gelebileceğini göstermek içindi. Nitekim Hz. Yûsuf rüyada, on bir yıldız ve güneşin kendisine secde ettiğini görmüştü.[1427] Hz. Peygamber de rüyada Mescid-i Haram’a gireceğini görmüştü.[1428]

Soru 2: Boğazlama emri Allah’tan geldiği halde neden Hz.İsmail’e istişare etme ihtiyacını buldu?

Cevap: Boğazlamaktan geri dönmek için değil, oğlunun hilm ve sebatını müşâhede etmek ve ona sabır ve tahammülü telkin etmek içindi.[1429]

Soru 3: Allah Teâlanın Hz. İbrahim’e oğlunu boğazlamasını emretmesinin hikmeti neydi?

Cevap: İmtihandır. Allah Teâla sevgili kulu Hz. İbrahim’in ihlas ve fedakârlığını insanlara göstermek istemişti. Bu imtihanı kazanmasıyla Allah katındaki mertebesi daha da yükselmiş oldu.

* * * * *

وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِين

“Biz oğluna bedel ona büyük bir kurban verdik ki geriden gelecekleri arasında ona iyi bir nam bıraktık.”[1430]

Soru 1: Hz. İsmail’in boğazlamaması takdir edildiği halde bu hususta emrolunmasının ne anlamı vardı?

Cevap: Söz konusu imtihan olmasaydı hem Hz.İbrahim’in hem de Hz. İsmail’in ortaya koydukları kahramanlık ve ihlas gün yüzüne çıkmazdı. Hz. İbrahim en sevdiği varlığını Allah yoluna kurban etme imtihanını verdi. Allah

---

[1427] Yûsuf, 12/4.
[1428] Feth, 48/27.
[1429] Suyutî, *Mu’terek*, 3/108-109.
[1430] Saffat, 37/106-107.

emredince verilmeyecek hiç bir şey olmaz. Hz. İsmail de vermiş olduğu imtihanla kıyamete kadar müminlere örnek oldu. Zaten olayın büyük imtihan olduğu belirtilmiştir.

Sual 2: Âyette kurban edilmek istenen Hz. İsmail mi idi yoksa Hz. İshak mı idi?

Cevap: Âyet ve sahih hadislerde konu ile ilgili sarih bir nass olmadığından eskiden beri tartışıla gelmiştir. Hz İshak olduğuna dair rivayet Ka'b b. Ahbar'dan gelmektedir. Bunun dışında semavi din mensupları çoğunluk olarak Kurban edilmek istenenin Hz. İsmail olduğunu söylemişlerdir. Tevrat ile ilgili âyetler bir yana[1431] kurbanlığın İsmail olduğuna dair delillerden bazıları şunlardır:

1-"*İşte o zaman biz onu uslu bir oğul ile müjdeledik. Babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa gelince 'yavrucuğum rüyada seni boğazladığımı gördüm."*[1432] Âyet, müjdelenen, yürüyen ve adananın bir olduğunu göstermektedir.

Tarihçi Mevlânâ Şiblî şöyle der: "Hz. İsmail, Hz. İbrahim'in en büyük ve en sevgili evladı idi. Hz. İsmail erginlik çağına ermiş veya ermek üzere bulunuyordu. Tevrat'ta da Hz. İbrahim'in yegane oğlunu kurban etmek istediği zaman oğluna zürriyet vaat olduğunu görüyoruz. Demek ki mukabilinde bu bereket vaadi vuku bulmuştur. O, halde adanan şahıs ancak Hz. İsmail olabilir. Hz. İshak doğduğu vakitten itibaren neslinin bereketli kılınacağı husus ile vaat bulunduğu için onun adanan şahıs olmasına imkan yoktur.[1433]

Yahûdi, Hıristiyan ve Müslümanların ittifakıyla Hz. İbrahim'in en büyük oğlu Hz. İsmail idi.[1434]

[1431] Bkz, *Tevrat*, *Tevin*, 15-16.
[1432] Saffât, 37/101-102.
[1433] Şibli, a.g.y.,
[1434] Şibli Mevlana, *Asr-ı Saadet*, 1-107.

2-*"Salihlerden bir peygamber olarak Ona İshak'ı müjdeledik."* [1435] Hz. İshak, Hz. İbrahim'e çocuğunu kurban etme fedakarlığına karşılık olarak verilmiş ve Allah tarafından geleceği müjdelenmiştir. Bu nedenle Hz. İshak'ın Hz. İsmail'den sonra gelmesi gerekir. *"Ona da (İbrahim'in eşine) İshak'ı İshak'ın ardından da Yakub'u müjdeledik."*[1436] âyeti, Hz. İshak'ı ondan sonra da Hz. Yakub'u müjdeliyor. Allah Teâla, Sara'ye aynı anda hem bir müjdeyi hem de çocuğunun kurban edileceğini haber vermez. Sara, bir yandan çocuğunun kurban edileceğini haber alacak diğer taraftan da bir çocuğu dünyaya getirmekle müjdelenecek! İki haber birbirine pek uygun düşmez.[1437]

Bu deliller net olmasa da kurbanlığın Hz. İsmail olduğunu göstermektedir.

(38) SÂD SÛRESİ

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَى نِعَاجِهِ

[1435] Saffat, 37/112.
[1436] Hûd, 11/71.
[1437] Mağniyye, *el-Kâşif*, 3/352.

"Davut and olsun ki, senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlıkta bulunmuştur."[1438]

İşkâl:Hz. Davud'un iki tarafı dinlemeden hüküm vermesi.

İşkâlin Giderilmesi: Peygamberler, her yönleriyle diğer insanlardan farklı değillerdir. Kendileri de insandır. Diğer insanlardan ayrı olarak Allah Teâla hatalarını kendilerine bildirir. Onlar da hemen rücu ederler

Bir hakim, insanların dış görünüşlerine göre hüküm verebilir. Nitekim âyette Hz. Davut sözü edilen davada davacılardan birisinin ifadesini yeterli görmüş davalı da itiraz etmeyince hüküm vermiş oldu. Hüküm verdikten sonra isabet etmediğini anlayınca istiğfar etmiş ve hatasını düzeltmişti.[1439]

* * * * *

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ

"Andolsun ki Süleyman'ı fitneye düşürdük ve tahtının üzerine bir ceset bıraktık. Sonra tövbe ile önceki hâline döndü."[1440]

İşkâl: Mevdudi, âyeti Kur'an'ın en müşkül âyeti olarak nitelemiştir.[1441]Âyette 2 problem bulunmaktadır.

a) Hz. Süleyman'ın imtihan edilme biçimi.

b) Âyette geçen '*ceset*'ten neyin kastedildiği.

Cevap: a): *Râzi,* bu konuda şunları der:Âyet, Hz. Süleyman'ın bir imtihandan geçirildiğini ifade etmektedir. Bu imtihanın hastalık olma ihtimali vardır. Hastalığında öyle bir hâle gelmişti ki, '*cansız ceset*' denilecek kadar zayıflamıştı. Hastalığında bile Allah'a yöneldi, şükür ve dua etti, imtihanı başarıyla verdi.[1442] Ağır hastalar için '*ceset veya iskelet hâline geldi*" ifadesi kullanıldığı gibi, kendisi hakkında da '*ceset*''ifadesi kullanılmıştır.

1438 Sa'd, 38/24.
1439 Mağniyye, *el-Kâşif,* 6/374.
1440 Sa'd,38/34.
1441 Bkz. Mevdudi, *Tefhim,* 5/76.
1442 Krş. Razî, *Tefsir*, 9/394.

b) *Mevdudi* de âyette geçen *'ceset'* hakkında şu yorumu yapar: "Hz. Süleyman'ın Veliahdı *Rehoboan* büyüyüp, yetişkin bir adam olduğunda hâlinden Hz. Davut ve Hz. Süleyman peygamberlerin hükümdarlığını birkaç günlüğüne bile devam ettiremeyeceği anlaşıldı. '*Tahtında bir ceset bıraktık*'tan kasıt muhtemelen kendisinden sonra geçmesini istediği oğlunun ne kadar değersiz olduğunu anlamaktır."[1443] "Hz. Süleyman'ın kalbinde oğlunun tahta geçmesi arzusunu taşıdığını ve muhteşem saltanatın zürriyeti boyunca devam etmesini istediğini anlarız. Bu arzu ve istek kendisi için bir fitne (imtihan) olduğu için Allah onu uyarmıştır. Nitekim Hz. Süleyman'ın veliahdının, büyüdüğünde kıymetsiz biri olduğu ortaya çıktı ve babasının saltanatını devam ettiremedi. Hz. Süleyman'ın tahtı üzerine bir cesedin bırakılması muhtemelen şu şekildedir: Hz.. Süleyman önce mirasını (saltanatını) bu ehliyetsiz, kabiliyetsiz ve hiçbir özelliğe sahip olmayan oğluna bırakmak istiyordu. Dolayısıyla Hz. Süleyman bu isteğinden vazgeçti ve bu saltanatın kendisi ile birlikte son bulmasını, nesiller boyunca devam etmemesini Allah'a dua ederek talep etti."[1444]

* * * * *

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي

"(Süleyman), Rabb'im beni bağışla bana benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık ver dedi." [1445]

İşkâl: Hz.Süleyman'ın kimseye verilmeyen malı istemesi.

Cevap: Hz. Süleyman'ın duası, meşru mal talebinde bulunmanın caiz olduğunu göstermek içindi. Hz. Süleyman bir peygamberdi, insanların idaresiyle meşguldü. Otoriteyi sağlamak için kimsenin kendisiyle boy ölçüşememesi gerekirdi. Ondan daha güçlü otorite olsaydı ona karşı koyabilir

---

[1443] Mevdudi, *Yüce Kur'an-ı Kerim Meâli ve Tefsir Notları,* 3/455.
[1444] Mevdudi, *Tefhim,* 5/76.
[1445] Sâd, 38/35.

ve dünya huzursuz olabilirdi. Belkıs örneğinde olduğu gibi kendisiyle mücadele eden güçlerin olduğu muhakkaktı. Bu nedenle Allah Ona cin, insan, rüzgar ve kuşları musahhar kılmıştı.Bundan anlıyoruz ki duasını kabul eden Allah'tır. Allah, yersiz duayı kabul etmez.[1446]

* * * * *

وَاذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ

"Kulumuz, Eyyub'u de an. O, Rabbine şeytan bana bir yorgunluk ve eziyet verdi. diye seslenmişti."[1447]

İşkâl: Şeytanın gücü ve sultası müminler üzerinde olmadığı halde[1448] Hz. Eyyub'e yorgunluk vermesi.

Cevap: Şeytan, Hz. Eyyub'e hastalığı konusunda vesvese vermeye çalışıyordu. Öyle ki bu vesveseler kendisini rahatsız ediyordu. Onu "Sen hak etmemiştin nasıl hastalanırsın"benzeri vesveselerle meşgul ediyordu. Ancak *"Biz onu sabreden bir kul gördük."*[1449] âyeti vesveselerden etkilenmediğini göstermektedir.

* * * * *

وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَثْ

"Eline bir demet sopa al onunla vur. Yeminini böyle yerine getir."[1450]

Soru: Bir peygamberin hileye baş vurması uygun düşer mi?

Cevap: Hileleri iki bölümde inceleyebiliriz.

a-Başkalarının hakkını zayi eden hile. Zekatı vermemek için malın üzerinden bir sene geçmesin diye onu bir yakınına hibe edip tekrar ondan geri alması gibi.

[1446] Bkz, İbn Âşûr, *Tefsir*, 23/262.
[1447] Sâd, 38/41.
[1448] Bkz, Nahl,16/94; Sebe',34/21; Hicr,15/42.
[1449] Sa'd, 38/44.
[1450] Sa'd, 38/44.

b-Başvurmakla hiçbir hakkın zayi olmadığı üstelik merhamet ve kolaylığı hedef alan ve çare sayılabilen uygulamalar. Hz. Eyyub'un başvurduğu yöntemde başkasının hakkını zayi etme yoktu. Cezayı hafifletme söz konusuydu. Hz. Eyyub'un hanımını döveceğine dair yemin etmesi haberi ise Tevrat referanslıdır. Onun dışında herhangi sağlam bir delili bulunmamaktadır. [1451]

Hanımıyla ilgili bir durum olabildiği gibi, had gerektirmeyen ve başkalarının hakkını zayi etmeyen ayrı bir olay da olabilir.Bu, Allah tarafından kendisine öğretilen bir çıkış yoluydu.

(39) ZÜMER SÛRESİ

نَّ الله لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِب

"Allah yalancı ve inkârcı kimseyi doğru yola iletmez."[1452]

İşkâl: Birçok yalancı ve inkârcının tövbe ederek veya pişman olarak doğru yola eriştiği görülmektedir.

Çözüm: İnkâr ve yalanına devam ettiği sürece Allah onu doğru yola iletmez. Aksi halde imtihan ortadan kalkar. İrade işlevsiz kalır. Herkes için

[1451] Kasimi, *Mehâsin*, 6/102.

geçerli olduğu gibi yalancı ve inkârcılar da iradelerini kullanmasalar Allah onları doğru yola iletmez.[1453]

* * * * *

وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنْ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاج

“Allah, sizin için hayvanlardan sekiz eş meydana getirdi.”[1454]

İşkâl: Hayvanların indiriliş (meydana geliş) biçimi.

Cevap: Âyette geçen انزل/*enzele* ifadesi, *‘yukarıdan bir şeyi indirmek’* anlamına geldiği gibi, ‘*bir şeyi kullanmak’, ‘boyun eğdirmek hizmete vermek’* anlamlarına da gelir.[1455]

Buna göre âyetin anlamı şöyle olur: *Hayvanlardan “sekiz eşi” hizmetinize sundu, boyun eğdirdi.*

* * * * *

لْ لله الشَّفَاعَة جميعا

“De ki bütün şefaat Allah’ındır.”[1456]

İşkâl: Peygamberler ile Allah’ın izin vereceği diğer bazı zevatın da şefaat edecekleri bildirilmişken şefaatin tümünün Allah’a nispet edilmesi.

İşkâlin Giderilmesi: Âyetin sibakında da anlaşılacağı gibi bu, müşriklerin putlarından şefaat beklentilerine bir reddiyedir. Allah dilemedikçe hiç kimse şefaat edemez.Müşriklere şu ikazı yapmaktadır: Şefaat Allah’ın elinde olduğuna göre, nasıl olur da putlarınız şefaat edebilecek? *“Onun izni olmadan Onun katında kim şefaat edebilir?”[1457] “O’nun razı olacaklarının dışında hiç kimseye şefaate edemezler.”[1458]*

[1452] Zümer, 39/3.
[1453] Bkz, İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/372.
[1454] Zümer, 39/6.
[1455] İbn Manzur, *Lisan*, 14/111, İbn Âşûr, *Tefsir*, 23/332.
[1456] Zümer, 39/44.
[1457] Bakara, 2/255.
[1458] Enbiya, 38.

“İzzetin tamamı Allah’ındır.”[1459] *,“İzzet, Allah’ın onun Resûlünün ve müminlerindir.”*[1460] âyetleri de aynı anlamdadırlar. Resûl ve müminlerin izzeti, Allah’ın katından ve Onun vermesiyledir. Şefaat da öyle. Onun izin ve yardımıyladır.Razı olacağı kişiler dışında kimse şefaat edemez.[1461]

* * * * *

وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ

“Siz farkında olmadan ansızın başınıza azap gelmezden önce, Rabbinizden size indirilenin en güzeline tabi olun.”[1462]

İşkâl: Kur’an’ın her âyeti *en güzel* olduğu halde “*en güzeline*” tabi olun denilmesi.

Cevap: Kur’an’ın her emir ve yasağı, kıssa ve hükmü “*en güzel*” olma vasfını haizdir. Ancak herkesin âyetleri uygulama konumları farklıdır. Yani kimin neyi uygulayacağı değişebilir. Sözgelimi zengin için Allah yolunda infak etmek, hayırda bulunmak en güzel ameldir. Hasta için ruhsatlardan yararlanmak en güzeli, günahkârlar için de tövbe âyetlerine sarılmak en güzel olanıdır.

* * * * *

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا

“İnkâr edenler bölük bölük halinde cehenneme sürülür.”[1463]

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا

“Rab’lerine karşı gelmekten sakınanlar ise bölük bölük cennete sevk edileceklerdir.”[1464]

İşkâl: İnkâr edenlerin, muttakilerden önce zikredilmesi.

[1459] Fatır,10/35.
[1460] Münafikun,63/8.
[1461] el-Ensâri, *Feth*, s.267.
[1462] Zümer, 39/ 55.
[1463] Zümer, 39/71.

Cevap: İnkârcıların bir an önce azaba sevkedilmeleri içindir. Müminler ise onların cehenneme sevkıyatını göreceklerdir.[1465]

Bu konuda İbn Aşur şunları der: Kur'an'da mahşerin zikredilmesinin maksadı, insanları günahlardan alıkoymaktır. Mükâfat ehlinden istenenler zaten hasıl olmuştur. Onlardan bahsedilmesi onlara müjde vermekten öteye geçmez.Yaptıklarından vazgeçip ibret almaları için günahkârlar önce zikredilmiştir.[1466]

(40) ĞAFİR (MÜMİN) SÛRESİ

قَالُوا رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ

"Rabb'imiz bizi iki kez öldürdün ve iki kez dirilttin."[1467]

İşkâl: Âyetin reenkarnasyona delil gösterilmesi.

Cevap: Âyetin reenkarnasyonla ilgisi yoktur. Âyette geçen iki ölümden biri,

[1464] Zümer, 39/73.
[1465] el-Ensâri, *Feth*, s.379.
[1466] İbn Âşûr, *Tefsir*, 24/69.
[1467] Mü'min, 40/11.

insanın ana karnında embriyon ve nutfe halinde bulunduğu dönemidir. Zira cenine ruh gelmeden önce "*ölü*" konumundadır. Diğeri de, ruhun bedenden ayrılma halidir.

İki dirilmenin birisi dünyaya gelme hali, diğeri de kabir hayatından sonraki diriliştir. Bu iki ölüm ve dirilişten sonra ölüm yot olur. Dirilme ise ebedidir.[1468]

* * * * *

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

"Rabbiniz şöyle buyurdu: 'Bana dua edin kabul edeyim'."[1469]

İşkâl: Allah Teâla "*dualarınızı kabul edeceğim*" buyurduğu halde birçok kişi dua ediyor ancak duaları kabul olmuyor.

Cevap: Dua bir ibadettir. Her ibadetin kabul olma şartı bulunduğu gibi duanın da kabul şartları vardır. Duanın yapılacağı makam çok önemlidir. *Rübubiyet* sıfatına haiz, işiten, gören ve her şeye gücü yeten bir Zat'a dua edilir. Başkasına secde ve rükû' etmek caiz olmadığı gibi, Allah'tan başkasına dua etmek de caiz değildir.

Adalet talep eden biri, hakim yerine odacıya veya adliyede bulunan başka birine veya hizmetçisine başvursa talebi yerine getirilemez. Böyle bir memura gitmesi nasıl abes ise birinin Allah'tan başkasından bir şey talep etmesi çok daha abestir. Bu nedenle dua yapılacak merci ve makam çok önemlidir. Yalnız Allah'a dua edilir. Yatıra, insana yapılan dualar kabul görmez.

Şeytan bile Allah'a dua edip kıyamete kadar kendisine mühlet verilmesini isteyince isteği yerine getirilmiştir.[1470] Durum bu iken şart ve âdaba riâyet eden ihlas sahibi bir müminin duasının kabul olacağı muhakkaktır. Duanın kabulü için şu şartlar göz önünde bulundurulur.

1468 Şinkitî, *Adva'*, 7/46.
1469 Ğafir 40/60.
1470 A'raf, 7/15.

1-Duada ihlas esastır. Allah'tan başkasına yapılan dualar geçersizdir. Allah'tan başkasına dua etmek, onu yetersiz görmek ve başkalarını ona ortak kılma anlamlarına gelir.

2-Duada sünnetullaha riâyet edilmelidir. Sözgelimi evlenmeden çocuk istenmez, çalışıp esbaba sarılmadan zengin olunmaz. Tahsilsiz ilim olmaz. Evlere kapılardan girilir.

3-Duada Allah'ın yardım ve inâyeti istenir. "*Âllah'ım bizi doğru yola ilet.*"[1471], "*De ki: Yarattığı şeylerin şerrinden Allah'a sığınırım.*"[1472], "*Allah'ım göğsüme genişlik ver işimi kolaylaştır*."[1473]duaları buna güze örneklerdir.

4-"*Allah'a dua etmeye gerek yok.*" iddiası yanlıştır. Zira Allah'ın rahmeti her şeyi kuşatmıştır. Rahman sıfatı mümin münkir herkese merhamet etmeyi öngörür. Dua eden ibadet etmekle kulluk görevini yerine getirmektedir. Dilleriyle dua etmeyen bazı kesimler esbaba sarılarak duayı gerçekleştirmektedirler.

5-Haram yemekten sakınmak. Haram yiyenlerin dualarının kabul edilmeyeceğini şu hadis tam ifade eder. "Kimisi uzun seferden sonra toz duman içersinde haramla beslenip, yiyeceği haram, içeceği haram olduğu halde Allah'a yalvarır. Allah öylelerin duasını nasıl kabul etsin?"

[1471] Fatiha, 1/5.
[1472] Felak, 113/2.
[1473] Tâ-hâ, 20/25.

(41) FUSSİLET SÛRESİ

قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَندَادًا

"De ki:Gerçekten siz yeri iki günde yaratanı inkâr edip O'na ortaklar mı koşuyorsunuz?"[1474]

Soru: Allah yeri daha kısa zamanda yaratabildiği halde neden iki günde yaratmıştır?

Cevap: Yer ve göklerin yaratıldıkları *"gün"*lerin hangi anlama geldiği mücmeldir. Yaşadığımız dünya günleri olabildiği gibi, belirli devir, dönem veya süreler de olabilir. İki günde yaratılması ise, insanlara her konuda sabırlı ve temkinli olmayı öğretmek içindir.[1475]

* * * *

قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَندَادًا ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ)وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِلسَّائِلِينَ(ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ اِئْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ.

فَقَضٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ فِى يَوْمَيْنِ وَاَوْحٰى فِى كُلِّ سَمَاءٍ اَمْرَهَا

"De ki:Siz yeri iki günde yaratanı mi inkâr ediyor ve O'na eşler koşuyorsunu: O, âlemlerin Rabbi'dir. Yeryüzünde sabit dağlar yerleştirdi. O'nu bereketli kıldı. Arayanlar için yeryüzünde gıdalarını dört günde takdir etti. Sonra duman halinde olan göğe yöneldi. O'na ve yeryüzüne 'isteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin' dedi. İkisi de 'isteyerek geldik" dediler. Allah bunun üzerine iki gün içinde yedi gök var etti. Ve her göğün işini kendisine bildirdi…"[1476]

Müşkül: Yukarıda geçen âyetler yer, gök ve içindekilerin sekiz günde yaratıldıklarını belirtirken Kur'an'ın birçok yerinde[1477]altı günde yaratılmış oldukları haber verilmiştir.

Cevap: Âyetlerde geçen günleri sayarsak toplam sekiz gün olduklarını görürüz.

1.Yeryüzünün yaratılışı = 2

2.Yeryüzündeki rızkların yaratılışı = 4

3.Göklerin yaratılışı ve ikmâli =2

Toplam 8 gün

[1474] Fussilet, 41/9.
[1475] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/390.
[1476] Fussilat, 41/9-12.
[1477] Bkz. Hûd, 11/7;Furkan, 25/59; Secde, 32/4.

Görüldüğü gibi âyetler, yeryüzü ve göklerin yaratılışının tamamlanmasından bahsetmektedirler. Yaratmanın ayrıntıları verilmekte dağların sabit kılındığı söylenmekte ve gıdaların da dört günde takdir edildiği belirtilmektedir.

Hulâsa, âyette yerin iki günde yaratılıp dört günde tamamlandığı belirtiliyor. Böylece yaratılışı altı günde tamamlanmış olur. Göklerin de iki günde yaratılıp tamamlandığı ilave edilirse sekiz ettiği ortaya çıkacaktır. Altı günde yaratıldıklarını belirten âyetler,sadece gökler ve yerin içindekilerin yaratılmasını belirtiyorlar.Tamamlamadan bahsedilmemiştir. Bu nedenle herhangi bir çelişki söz konusu değildir [1478]

* * * * *

ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ

“Sonra göğe doğruldu da o bir duman iken O’na ve yere ‘ikiniz de ister istemez gelin’ dedi. İkisi de ‘isteye isteye geldik” dediler.”[1479]

Soru: Âyette geçen *“emir”* ve *“itaat”*tan hareketle Kur’an’da geçen kıssaların sembolik olduğunu söyleyebilir miyiz?

Cevap: Başta Ezher ulemasından bir çevre ile çağdaş alimlerden Reşid el-Hatip, mu’tezileden bazı alimleri taklit ederek Kur’an kıssalarının tarihi gerçeklerden ziyade bir takım edebî semboller olduğunu iddia etmişlerdir.[1480]

Yukarıda geçen *“emir”* ve *“itaat”*ın *“temsilî”* olma ihtimali olsa da onu Kur’an kıssalarıyla genelleştirmek mümkün değildir. Zira bu hem gaybî bir konuda hüküm vermek hem de Allah’ın kudretinden şüphe etmeye götürür. Allah’ın fiilleri de isimleri gibidir. Onun misli ve benzeri olmadığı gibi, fillerinin de benzeri yoktur.Yer ve göğe emir vermesi, onların emre sarılmaları,Hz. Âdem’in zürriyetinden söz alması, onları şahit kılması Allah’ın

---

[1478] Bkz, Şa’râvi, *Kur’an Mucizesi*, s.100-103.
[1479] Fussilet, 41/11.
[1480] Cemal Ahmed, Muhammed, *Kitabun Uhkimet*, 2/70.

fiilleri kapsamında olup Allah'ın kudreti dahilinde ve mümkün olan konulardandır.

 Selefte olduğu gibi inanıp detaya girmemek en sağlıklı yöntemdir. Bununla beraber Allah Teâla'ın Hz. Âdem'e hitap etmesi, melekleri ona secde ettirmesi, İblisin secdeden yüz çevirmesi , kıyamete kadar ona mühlet verilmesi gerçek olup "*temsilî*" veya "*sembolik*" değillerdir. Zira;

1-Belagat ilmi kendi başına müstakil bir ilimdir. Kendisine has kaide ve kuralları vardır. *Temsil,* belagatın yöntemlerindendir. Dolayısıyla temsilin de kaide ve yöntemlerinin olması muhakkaktır. Her "*kıssa*" "*temsil*" olmadığı gibi, her "*temsil*"in de "*kıssa*" olması gerekmez. Kur'an ve sünnet geçen kıssaları "*semboller*" ile yorumlamak İslâm'ı gerçek din olmaktan çıkarıp hayal ve ütopya dini kılar.

Kur'an kıssalarını "*vakıa*" yerine "*semboller*" ile anlatmanın Arap dili açısından da imkanı yoktur. Zira asıl olan hakikî manadır.

2-Yukarıda geçen âyetlerde söz konusu olan "*emir*" ve "*itaat*"ın konumu, Allah'ın Âdem'e hitap etmesi meleklere ona secde etmesi konumuna benzemez. Yer ve göklere secde için verilen emir ile onların emre itaat etmeleri için "*sembol*" söz konusu olabileceği halde, Hz. Âdem kıssasında geçen "*Melek*" ve "Şeytan"ı "*semboller*" ile ifade etmek doğru olmaz. Zira Hz. Âdem'in hilafeti, insanların yeryüzünde fesat çıkaracaklarını haber vermeleri, Hz. Âdem'e eşyanın isimlerinin öğretilmesi gibi konuların "*temsil*" ile bildirilmesi Arapça açısından mümkün değildir. Keza, İblisin ilahî rahmetten kovulması, kıyamete kadar kendisine mühlet verilmesi, onun da durmadan insanları saptırmaya uğraşmasını bir takım "*semboller*" ile geçiştirmek mümkün değildir.

3-Âdem-İblis mücadelesinin "*gerçek*" değil "*temsilî*" olduğunu söyleyen veya bu tezi doğrulayacak ne sahih ne de zayıf bir hadis vardır.

4-Konu, İslâm akidesi ile de ilgili olduğundun sağlam delil ve temellere dayanması gerekmektedir. Yukarıda da geçtiği gibi, tez doğrulandığı takdirde

İslâm akidesi sağlam delliler yerine, hayal ve semboller üzerine bina edilmiş olacak.[1481]

* * * * *

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ

"Siz kulağınız ve gözleriniz aleyhinize şahitlik edeceğinden korkarak kötü iş işlemekten korkmuyor musunuz?"[1482]

Soru: Neden "*kulak*" tekil, "*göz*" ise çoğul gelmiştir?

Cevap:Göz,insanın iradesiyle hükmedebildiği bir duyu organıdır. Görebildiğim gibi görmeye de bilirim. Görmek istemediğim şeyi görmemek için gözlerimi kapatırım. Yahut yönümü çevirir veya görmek istemediğim uzak bir yere gözlerimi dikerim. Ancak kulağın duymak ve duymamak konusunda bir seçeneği yoktur. Bir odadasın ve on kişi birden konuşuyor istesen de istemesen de on kişinin sesini duyarsın. Ama görmek istediğini görmek için yönünü ona çevirir ve görmek istemediğini görmeyebilirsin. Fakat duymak istemediğini duymama imkanına sahip değilsin. O halde gözler taaddüt edebilir. Ben şunu görürüm. Sen diğerini görürsen. İnsan gözünü kapatır hiçbir şey görmez. Ama kulak açısından mesele öyle değildir. Hepimiz bir yerde oturduğumuz müddetçe hepimiz aynı şeyi duyarız. Kulak gözden üstündür. Çünkü o uyumaz uyumayan ise uyuyandan üstündür. Kulak, insan doğar doğmaz faaliyete başlar ve ölüme kadar devam eder. Göz, görmek için ışığa ihtiyaç duyar. Karanlıkta göremez kulak ise öyle değildir. Karanlıkta da aydınlıkta da işitir.[1483]

[1481]Bkz. Cemal, Ahmed , *Kitabün Uhkimet*, 2/69-73.
[1482] Fussilet 41/22.
[1483]Bkz. Şa'ravî, *Mucize*, a.g.e., s.148-149.

(42) ŞÜRÂ SÛRESİ

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ وَهُوَ عَلَى جَمْعِهِم إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ

"Gökleri ve yeri ve bunların içine yayıp ürettiği canlıları yaratması da onun delillerindendir. O dilediği zaman bunları bir araya toplamaya kadirdir."[1484]

İşkâl: Gökyüzünde canlıların bulunup bulunmaması ile Âyette geçen"*dâbbe*" kelimesinin ne anlama geldiği.

[1484] Şüra, 42/28.

Cevap: Ayette geçen دابة /*dâbbe* kelimesinden hareketle göklerde canlı yaratıkların bulunup bulunmadığı tartışılmıştır.Zira, دابة/*dâbbe* kelimesinin bir türevi de ayakları üzerinde yürüyen "*canlılar*"dır.[1485] Âyet sarih bir biçimde göklerde canlı yarattıklar anlamına gelen "*dâbbe*"nin bulanabileceğini ifade etmektedir. Yaklaşık 150 yıl önce yaşamış bulunan Meşhur Müfessir Mahmud Âlûsî bu gerçeğe dikkat çekerek şöyle demiştir: Astronotlar bir takım aletle (mercek)lerle "*ay*" ve diğer "*gezegen*"lerde bir takım yaratıkların bulunabileceğini söylemişlerdir.İslâm akidesi bu varsayımı reddetmemektedir."[1486]

Başka âyetler de gökyüzünde canlıların bulunabileceğine işaret etmektedirler. *"Göklerde ve yerde bulunanlar da onların gölgeleri da sabah akşam ister istemez Allah'a secde ederler."*[1487] âyetinde canlıların "*gölgelerinden*" bahsedilmesi Âlûsî'nin görüşünü desteklemektedir.

"Gökler ve yerde kimin olduğunu en iyi bilen Allah'tır."[1488] *"Gökler ve yerde olan herkes Rahman (olan Allah)a kul olarak gelecektir."*[1489] *"Gökler ve yerde olan herkes ondan (ihtiyaçlarını) talep etmektedirler.*[1490]

Geçmiş müfessirlerin çoğu, göklerde olanları "*melek*" ve "*cin*"l er ile tefsir etmişlerdir.. Oysa "*gölge*"lerinden bahsedilmesi melek ve cinlerin dışında bir takım yaratıkların olabileceği kanaatini takviye etmektedir. Âyette geçen من / *kim* edatı cinleri kapsayabileceği gibi diğer canlıları da kapsayabilir.

* * * * *

يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ

[1485] İbn Manzur, *Lisanu' l-Arab*,4/275.
[1486] Alusî, *Tefsir*,2/40.
[1487] Ra'd, 13/15.
[1488] İsrâ, 17/55.
[1489] Meryem, 19 /93.
[1490] Rahman, 55 /29.

“Allah dilediğine kız çocukları dilediğine de erkek çocuklar bahşeder.”[1491]

Soru: Neden âyette, *“kızlar” “erkekler*”den önce zikredilmiştir?

Cevap: Kadını uğursuz ve günahkâr algılayan cahiliye anlayışına bir cevaptır. Allah katında kadın, erkek farkının bulunmadığını ortaya koymaktadır. İkisi de insandır.Her biri diğeri için Allah’ın bir nimetidir. Kızların noksan mahluk olmadıklarını gösterir.[1492]

(43) ZUHRUF SÛRESİ

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّكَ نَحْنُ قسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ
دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا

“Rabbinin Rahmetini onlar mı taksim ediyorlar? Onların dünya hayatındaki geçimlerini aralarında biz taksim ettik. Bir kısmını diğerinin üstüne çıkardık ki derecelerle bazısı bazısını tutsun, çalıştırsın.”[1493]

Soru: İnsanlar arasında görülen yaşam farklılıkları ilahî adalete aykırı değil midir? Bazı insanların diğerlerine üstün kılınmasının hikmeti nedir?

Cevap: Yaşadığımız toplumda seviye ve konumları ne olursa olsun insanların birbirlerine muhtaç olduklarını görmekteyiz. Bir insan bazı

[1491] Şûrâ, 42/51.
[1492]İbn Âşûr, *Tefsir*, 25/138.

[1493] Zuhruf, 43/32.

konularda başka insanlara muhtaç ise diğer insanların bazı konularda kendisine muhtaç olduklarını unutmamak gerekir. Bu nedenle İslâm bireye kendisini toplumdan soyutlamamasını tavsiye etmiştir.

"Müslümanların, sevgi merhamet ve yardımlaşmada tek ceset gibidirler.Bir tarafın acısı tüm bedeni rahatsız eder."[1494] hadisi bireyin toplumu tamamlayan bir unsur olduğunu göstermektedir. Bedendeki organlar birbirlerine muhtaç oldukları gibi bireyler de birbirlerine muhtaçtırlar.Başka bir anlatım ile göz, ayaklara yolu göstermezse yürümek zorlaşır. Gözler de ayaklar üstünde taşınıp dolaştırıldığını idrak etmelidirler. Hz. Peygamber hadiste geçen ifadeleriyle, bireylerin kendilerini toplumun ayrılmaz birer öğesi olduklarını unutmamalarını hatırlatmıştır.

Yaşam, toplumda her kesimin çalışma, beceri ve emeğini ortaya koymasını gerekli kılar. Örneğin toplumda herkesin ekonomist, hukukçu veya mühendis olması uygun değildir. Hz. Peygamberin hadislerinde cesette bir organın rahatsız olmasıyla tüm cesette rahatsızlık ve ağrıların olacağını beyan etmesiyle bu gerçeği dikkat çekmek istemiştir. Yani, bir kesimin ihtiyaçlarına diğer kesim koşar, hekim, mühendisin sağlık problemine koşacağı gibi mühendis de hastanenin yapımında görev alacaktır.

Meslek ve branş temayülleri de Allah'ın bir inâyetidir. Örneğin herhangi bir ülkenin vatandaşlarını belli branşlarda kanalize ettiği görülmemiştir. Allah'ın insanlarda yaratmış olduğu değişik kabiliyet ve beceriler sayesinde insanlar yeteneklere göre meslek tercihlerini yapmakta ve topluma katılmaktadırlar. Her mesleğin toplumdaki önemi muhakkaktır. Hz. Ali'nin de dediği gibi, insanın değeri topluma yaptığı katkıyla orantılıdır.

İslâm, sınıfsal bir toplumu öngörmez. Bireyleri beceri ve yeteneklere göre değerlendirir. Her bireyin yeteneğini ortaya koymasını ister. *"Ey imana ermiş*

[1494] Buharî, Edeb, 37.

olanlar sizden bir topluluk diğerini alaya almasın."[1495] âyeti hiçbir kesimin diğerlerini hor görmemesini ve saygı göstermesini emretmektedir. Örneğin sanayici kesim, ziraatçıları, bürokratlar da geri hizmette çalışanları aşağılamayacak. Bir şehrin imarı önemli olduğu gibi onun temiz tutulmasını da önemlidir. Bu açıdan hem mühendislere hem de temizlik işçilerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Duruma göre üstünlük kriterleri değişebilir. Bu gün için takdir gören bir meslek sahibi yarın yerini başkasına bırakabilir. İnsanlar beceri ve iradelerini kullanmak suretiyle takdir edilen mevkie gelebilmektedir. Kimisi elleriyle kürek sallar kimisi de beyin hücrelerini harekete geçirerek maişetini elde eder. Her ikisinde de cehd ve yorulma söz konusudur. En basit anlamda iğne imalatçılarının zanaatı Allah tarafından kendilerine aşılanmasaydı iğne yokluğundan dolayı dünyada sıkıntıların ortaya çıkacağı muhakkaktı

Öyleyse iğne imal etme arzusu bile Allah'ın büyük nimetlerindendir. Bu nedenle değişik kesimler asla birbirlerini hor,hakir görmeyecek ve tepeden bakmayacaklardır Zira Allah katındaki üstünlük, kulluk görevinin şuuruna bağlılık derecesiyle orantılıdır.[1496]

* * * * *

وَاسْأَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا

"Senden önce gönderdiğimiz elçilerimize sor."[1497]

İşkâl: Peygamberimiz herhangi bir peygamberle aynı dönemde yaşamadığı halde kendisine "*elçilerimize sor*" denilmesi.

Çözüm: Peygamberlerden kasıt onların "*kitap*" ve "*eserleri*"dir. Zira ihtilaf karşısında Allah ve Resûlüne gidilmesi emredilmiştir.[1498] "âyetinde geçen "*Resûl*"den kastın Onun "*sünnet*"i olduğu muhakkaktır.

[1495] Hucurat, 49/11.
[1496] Bkz, Şa'râvî, *Fetâvâ*,s. 751-754
[1497] Zuhruf, 43/45

* * * * *

أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ

"Yoksa ben, kendisi zayıf ve neredeyse söz anlatamayacak durumda bulunan şu adamdan daha hayırlı değil miyim?"[1499]

İşkâl: Bir peygamberin söz anlatamayacak durumda olmasının izahı.

Çözüm: Bu işkâlın izahı için bkz. (Tâ-hâ sûresi 27. âyet işkâline)

* * * * *

وَلَمَّا جَاءَ عِيسَى بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ

"İsa, açık delillerle geldiği zaman demişti ki ben size hikmet getirdim ve ayrılığa düştüğünüz şeylerden bir kısmını size açıklamak üzere geldim."[1500]

İşkâl: İsa (a.s.)'ın insanların ihtilafa düştükleri şeylerden bir kısmını açıklamak üzere geldiğini ifade etmesi. Oysa peygamberler tüm ihtilafları çözmek üzere gönderilmişler.

Cevap: Bütün ihtilafların kalkması sünnetullaha aykırıdır. Bundan dolayı bir kısım ihtilafların devam etmesi sünnetullaha aykırı değildir. *"Rabbin dileseydi insanları tek ümmete kılardı. Fakat onlar ihtilafa düşmeye devam edecekler."*[1501] âyeti de bu gerçeği ifade eder.

[1498] İbn Âşûr, *Tefsir*, 25/222; Mevdûdî, *Tefhim*, 5/277
[1499] Zuhruf, 42/52.
[1500] Zuhruf, 42/63.
[1501] Hûd, 11/118.

(44) DUHÂN SÛRESİ

إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ

"Biz Onu (Kur'an'ı) mübarek bir gecede indirdik."[1502]

İşkâl: Âyette Kur'an nüzulünün mübarek bir gecede olduğu belirtilmişken *"muhakkak ki biz onu kadir gecesinde indirdik."*[1503] âyeti de Kur'an'ın kadir gecesinde indirildiğini belirtmektedir.

Çözüm: İlk âyette belirtilen "*mübarek gece*"den kasıt "*kadir gece*si"dır. Zira *"Ramazan ayı inananlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır."*[1504] âyeti de sarih

---

1502 Duhan, 44/1.
1503 Kadir, 97 /1.
1504 Bakara, 2/185.

olarak Kur’an’ın ramazanda indirilmeye başladığını belirtir. Hz. Peygamberin “Kadir gecesini ramazan ayının son on gününde arayınız.”[1505] hadisleri de “*Kadir gece”*sinin ramazan ayında olduğunu belirtmektedir.

Âyette geçen “*mübarek gece*”nin şa’ban ayının on beşinci gecesi olduğunu söyleyen görüş “*zayıf”tır.* Aynı gecede bir yıllık ecel ve mukadderâtın yazıldığını belirten hadis de “*mürsel”* olup böyle önemli bir konuda hüccet olamaz.[1506]

* * * * *

وَلَقَدْ اخْتَرْنَاهُمْ عَلَى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمِين

“*Andolsun biz İsrailoğullarına bilerek Alemlerin üstünde bir imtiyaz verdik.”*[1507]

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاس

“*Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsizin.”*[1508]

İşkâl: İki âyet arasında görünürde olan çelişki. Zira ilk âyet, İsrailoğullarının ikinci âyet ise Hz. Muhammed ümmetinin en üstün ümmet olduğunu belirtmektedir.

Cevap: Allah, Hz. Muhammed’e inananları kendi zamanlarında yaşayan herkese üstün kıldığı gibi, Hz. Mûsâ’ya iman edip tabi olanları da kendi zamanlarındaki insanlara üstün kılmıştır. Üstünlüğün sebebi peygamberlere ittiba etmektir. Soy-sop,zaman ve mekân üstünlük vesilesi değildir.

* * * * *

أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

“*Bunlar mı hayırlı yoksa Tubba’ kavmi ile onlardan öncekiler mi?”*[1509]

[1505] Buharî, *Tefsiru sureti Leyleti’l -Kadr,* 2; İtikaf, 9.
[1506] İbn Kesir, *Tefsir,* 4/221.
[1507] Duhan, 44/32.
[1508] Âl-i İmrân,3/110.
[1509] Duhan, 44/37.

Soru:: Hepsinde hayır olmadığı halde neden “hangisi daha hayırlı” denilmiş?

Cevap: Âyette geçen خير/*hayr* ifadesi inanç ve ameller için kullanılmamıştır. “*Tubba’*” ve kendilerinden öncekiler, güç ve şiddet yönüyle kendilerinden daha üstündüler.

(45) CÂSİYE SÛRESİ

وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَة

“(*O gün) her ümmeti diz çökmüş bulursun.”*[1510]

İşkâl: Âyetten müminlerin diz çökmüş halde haşrolacakları anlaşılmaktadır. Oysa onların endişesiz ve korkusuz olmaları gerekirdi.

Cevap: Bu durum iyilerle kötülerin birbirlerinden ayrılacakları geçici bir süre içindir. Müminler teeddüben, inkârcılar da korkudan diz çökeceklerdir.[1511]

* * * * *

وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنسَاكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا

“*Denilir ki bu gün kavuşacağınızı unuttuğunuz gibi biz de bugün sizi unuturuz.”*[1512]

İşkâl: Unutmanın Allah’a nispet edilmesi.

[1510] Casiye, 45/28.
[1511] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/410.

Cevap: Âyette geçen *"unutma"* mecazî anlamda olup *"sürekli terk"* anlamında kullanılmıştır.[1513] Yani unutulan ve terkedilen bir meta durumuna düşecekler.

(46) AHKÂF SÛRESİ

قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِنْ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ

"De ki: Ben peygamberlerden bir türedi değilim. Bana ve size ne yapılacağını bilmem."[1514]

İşkâl: Hz. Peygambere vahiy geldiği halde ahirette kendisine ne yapılacağını bilmemesi.

Cevap: Âyet, Hz. Peygamberin gaybi bilmediğini belirtmektedir. İnkârcılar Peygamberin her şeyi ve geleceği mutlak anlamda bilmesi gerektiğini söylüyorlardı. O ise ancak kendisine vahiyle bildirilenleri bildiğini ifade etmiştir.[1515]

* * * * *

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا

"Biz, insana anne babasına karşı iyi davranmasını tavsiye ettik. Zira nnesi onu karnında zorlukla, taşımış onu güçlükle doğurmuştur."[1516]

1512 Câsiye, 45/34.
1513 İbn Âşûr, *Tefsir*, 25/375.
1514 Ahkâf, 46/9.
1515 Tabatabâî, *el-Mizân*, 18/190.
1516 Ahkâf, 46/15.

İşkâl. Âyetin başında anne-babadan bahsedilmişken sonra yalnız anneden bahsedilmiştir.

Cevap: Yüce Allah özellikle anneyi zikrediyor. Çünkü anne çocuğun değerlendirme yeteneğinden mahrum olduğu dönemde ona büyük emeği geçmiştir. Hamilelik döneminde emzirme döneminde kısacası çocuk akletme ve erginlik çağına gelinceye kadar annesine yüktür. Gece uykusundan fedakarlık edip onu emziren, karnında taşıyan, doğuran annedir. Çocuk büyüyüp aklı ermeye başlayınca babasını karşısında görür. Bir isteği oldu mu babası onu karşılar. Babasının yaptığı iyiliklere tanıktır. Annesinin iyilikleri ise kendisince müşâhede edilmemiştir. Zaman onları örtmüştür.[1517]

Şu hadis de âyetin bir tefsiri konumundadır. Bir sahabe Hz. Peygambere kendilerine iyilik yapılması gerekenlerin kimler olduğunu sorunca *"Annen, annen, annen"* dedi. Ondan sonra kim?Deyince, baban demiştir.[1518]

* * * * *

تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا

"O rüzgar Rabbinin emriyle her şeyi yıkar."[1519]

İşkâl: Âyette rüzgarın her şeyi helâk ettiği belirtilmişken, helâk edilmeyen bazı şeylerin olduğu muhakkaktır.

Cevap: Arapça'da, *كل شئ /küllü şey/her şey"* bazen çokluğu ifade etmek için kullanılır.[1520]

Diğer bir te'vile göre de âyet, *"Ad"* kavminin rüzgarla nasıl helâk edildiğini canlandırmaktadır. Rüzgar, Allah tarafından gönderilmiş ve helâk etmesiyle emrolunduğu her şeyi helâk etmiştir. Şiddetli kasırga ve depremler için de aynı ifade kullanılır. Olayın şiddetini göstermek için *"kasırga veya*

[1517] Şa'râvî, *Kur'an Mucizesi*, s. 109-110.
[1518] Buharî, *Edebu'l- Müfred*, s.25.
[1519] Ahkaf, 46/25.
[1520] İbn Âşûr, *Tefsir*, 26/50.

deprem her şeyi götürdü geride bir şey kalmadı” denilir. Oysa geride en az enkâz ve yaralılar kalmıştır.

* * * * *

قَالُوا يَاقَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ

“Ey kavmimiz dediler. Doğrusu biz Mûsâ’dan sonra indirilen, kendisinden öncekini doğrulayan hakka ve doğru yola ileten bir kitap dinledik.”[1521]

İşkâl: Peygamberimizden önce Hz. İsa geldiği halde Hz. Mûsâ’nın zikredilmesi.

İşkâlin Giderilmesi: Âyet,cinlerden bir grubun peygamberimize gelip onu dinledikten sora kavimlerini uyardıklarını ifade etmektedir. Âyette, *İncil* yerine *Tevrat*’ın anılması, *İncil*’in *Tevrat*’ın bir mütemmimesi olmasından dolayıdır. *İncil*, *Tevrat*’ın muhtevası dışında bir şey getirmemiştir. *İncil* ve *Zebur’*un tamamı *Tevrat’ta* mevcuttu. Bundan dolayı Kur’an Onu zikretmiştir.[1522]

[1521] Ahkaf, 46/30.
[1522] İbn Âşûr, *Tefsir*, 26/60.

(47) MUHAMMED SÛRESİ

فَإِذا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقاب

"İnkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun."[1523]

İşkâl: Âyeti uygulama problemi.

Cevap: Âyetin savaş veya seferberlik durumuyla olduğu açıktır. İslâm'ın savaşta öngördüğü özel bir strateji vardır. Barış ümitleri tükenince gerekli önlemi almak, karşı gücü etkisiz kılmak, savaş gereğidir. Her din ve millet gibi İslâm'da akide ve varlığını sürdürmek ister. Bunun savaş dışında gerçekleşme imkânı yoksa savaş kaçınılmaz olur. Savaş halinde hiçbir eylem ve faaliyete başvurmadan düşmanın saldırı ve katliamını durdurmasını kimse bekleyemez.

"Müşrikleri nerede bulursanız öldürünüz."[1524] âyeti ve benzer diğer bazı âyetler savaş halinde yapılması gereken özel durumu belirtmektedirler.[1525]

[1523] Muhammed, 47/4.
[1524] Bakara, 2/121.
[1525] Bkz, Tevbe, 9/5; Nisâ, 4/89.

* * * * *

لك بِأَنَّ اللهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ

"Bu, Allah'ın inananların yardımcısı olmasından dolayıdır. Kâfirlere gelince onların yardımcıları yoktur."[1526]

İşkâl: Âyette inkârcıların yardımcılarının olmadığından bahsedilmiştir. "*İnkâr edenlere gelince onları birbirlerinin yardımcılarıdır*"[1527] âyeti ise onların birbirlerinin yardımcıları olduklarını belirtmiştir.

Cevap:İnkârcıların birbirlerine yardım ettikleri inkâr edilmez. Zaman zaman hırsızlar da birbirlerine yardımcı olmaktadırlar. Allah müminlere hem bu dünyada hem de ahirette yardım etmektedir. İnkâr edenlerin dostluğu sınırlı ve geçicidir. Bu dünyada Allah'ın yardımından mahrum bulundukları gibi ahirette de mahrum kalacaklardır. Birbirlerini Allah'ın azabından ve helâk olmaktan kurtaramazlar. Geçici ve sınırlı dostluk "*yok*" mesabesinde olduğundan Allah , "*onların yardımcısı yok*" buyurmuştur.

[1526] Muhammed, 47/11.

(48)FETİH SÛRESİ

يغفر لك الله ما تقدم من ذنبك وما تأخر

"Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar."[1528]

İşkâl: Âyette Hz. Peygamber'e günah izafe edilmesi.

Cevap: Âyet, *Hudeybiye* zaferinin bir nedenini, Hz. Peygamberin olmuş veya olabilecek hatalarının affedilmesi olarak belirtilmiştir.

Âyette söz konusu edilen ذنب / *günah* konusunda çeşitli görüşler ortaya konulmuştur.

a-Resûlullah'ın bazı münasebetlerden dolayı almış olduğu itaplar kastedilmiştir. *"Allah seni affetsin. Doğru söyleyenler sana iyice belli olup sen yalancıları bilinceye kadar niçin onlara izin verdin?"*[1529]

"Yeryüzünde ağır basıncaya (küfrün beli kırılıncaya)kadar hiçbir peygambere esirler edinmesi yaraşmaz."[1530] âyetlerinde olduğu gibi Hz. Peygamber insan olması cihetiyle itap almıştır.

b-Âyette Hz. Peygambere günah izafe edilmesi günahkâr insanlara bir teselli ve tövbe için bir davetiyedir. Zira peygamber bile kınanmışsa günahkârların yeise düşmemeleri gerekir. Ona yapılan itap cihatla affedildiği

---

[1527] Enfâl, 8/73.
[1528] Feth, 48/2.
[1529] Tevbe, 9/43.
[1530] Enfâl, 8/67.

gibi, hatası olan herkes tövbe cihad vs. amellerle tövbe etme cihetine gitmelidir.

c-Âyette geçen "*günah”* onun olmayıp arkadaşlarınındı. Zira herhangi bir gaye uğruna bir topluluk bir çaba gösteriyorsa bu çabanın eksiklikleri, kusurları, hataları o topluluğun liderine yönelir. Bu kusurlar ve hatalar liderin şahsi hatalarıdır anlamına gelmez. Aslında bu hatalar bütün o topluluklar tarafından işlenir. Bizatihi o topluluğun hareketlerinin sonucudur. Ama sorumluluk liderde olduğu için suçlamalar lidere yöneltilir.[1531]

* * * * *

قَدْ صَدَقَ اللهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِ حَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ
وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ

“Andolsun ki Allah peygamberine o rüyayı doğru ve hak olarak gösterdi. İnşaallah Ka’be’ye emniyet ve güven içinde korkmadan gireceksiniz.”[1532]

İşkâl: Ka’be’ye giriş vadini bizzat Allah Teâla verdiği halde, bunu kendi isteğine bağlaması.

Cevap: Âyet,“*Allah istemese vaadi yerine getirmeyebilir.*” anlamındadır. Mekkeli muarızların Müslümanları umre yapmaktan engellemek için oynadıkları tüm oyunlar şunun içindi: Biz kimin ne zaman umre yapmasına izin verirsek, ancak o zaman umre yapabilecek. Bunun üzerine Allah, bunun onların arzu ve isteğine göre değil, kendi irade ve isteğine göre olacağını buyurdu. Yani bu sene umre yapılmaması Mekkeli muarızların yapılmamasını istediklerinden değil, bilakis Allah’ın istemediğinden dolayıdır. Allah, dilediği an gerçekleşecektir.[1533]

Âyette, Müslümanlara her konuda Allah’ı unutmamalarını ve Allah’ın rızasını aramaları hatırlatılmıştır. Mescid-i Harama girmeleri kesin olduğu

[1531] Mevdûdî, *Tefhim*, 5/405.
[1532] Feth, 48/27.
[1533] Mevdûdî, *Tefhim*, 5/426.

halde teberrük bağlamında Allah’ın izni hatırlatılmıştır. Günlük konuşmalarımızda da kesinlikle yapacağımıza inandığımız bir konu için de “*Allah izin verirse olur*.” deriz.

* * * * *

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ
اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ
أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

“Muhammed, Allah’ın peygamberidir. Onun beraberindekiler ise, kâfirlere karşı çok çetin, kendi aralarında son derece merhametlidir. Onları cemaatle rükû ve secde ederek, Allah’ın lütfünü ve hoşnutluğunu dilerken görürsün. Nişanları yüzlerindedir secde eserinden. Bu onların Tevrat’taki misalleri. İncil’deki misalleri ise, kendileriyle kâfirleri öfkelendirmesi için, filizini çıkarmış, onu güçlendirmiş sonra kalınlaştırıp sapı üzerine dimdik doğrulmuş, çiftçilerin hoşuna giden bir ekin gibidir. Onlardan iman edip de iyi işler yapanlara Allah hem bir bağışlama vaat buyurdu, hem de büyük bir mükafat.”[1534]

Soru: Âyette geçen *“Kâfirlere karşı çetindirler.”* ifadesi onlara karşı merhametsiz olmayı gerektirir mi?

Cevap: Kesinlikle hayır. “Kâfirlere karşı sert ve şiddetlidir.” demek şu demek değildir ki kâfirlere karşı Müslümanların kalplerinde merhamet acıma yoktur. Bulduklarını öldürür, ahlak kaidesine sığmayan hareketlerde bulunurlar. Belki asıl maksat şudur ki, müslümanlar, kendi himmet istiklal, sebât, ittihat ve birbirlerine yardım hususlarında imanla birbirine bağlıdırlar. Kâfirler bu durumlarından dolayı korkarlar ve müslümanlara karşı hücum etmeye cesaretleri olmaz.

[1534] Fetih, 48/29.

Bunun için “*Kâfirlere karşı çetindirler.*” demek kâfirlere sert davranırlar, onlara merhametleri yoktur, demek değildir. Yani Müslümanların cesaret ve kahramanlıkları kâfirlere karşı şedittir. Çok kuvvetli çok sarptır. Kur’an’da geçen şedidin müşterek manası, karşısındaki kuvveti ezip yok etmek değildir. Belki muhalif kuvvete karşı azimli, şahametli durumda olmaktır. İşte Sahabe-i Kiram’ın vasıfları böyledir. Onlar kâfirlerin kudret ve kuvvetleri karşısında asla sarsılmaz,dimdik dururlar.[1535]

[1535] en-Nedvî, Seyyid Süleyman, *Asr-ı Saadet*, Çev: A.Genceli, 6/235-236.

(49) HUCÜRÂT SÛRESİ

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ

"Müminler ancak kardeştirler."[1536]

Soru: İnsanlar aynı anne ve babadan geldikleri halde neden "*insanların kardeşliği"* yerine "*müminlerin kardeşliği"* tercih edilmiştir?

Cevap: Âyet, **انما /** *hasr* edatını kullanarak kardeşliğin gerçek anlamıyla ancak müminler arasında gerçekleşebileceğini vurgulamıştır.Âyet,insan kardeşliğinin iman kardeşliği kadar önemli olmadığını, zira insanların kan, toprak ve ırk vasıtasıyla değil ancak iman ve akide sayesinde kardeş olabileceklerine dikkat çekmiştir. Üç âyet sonra *"Ey insanlar sizi bir erkekle bir dişiden yarattık."* denilmesi de insanların asıl itibariyle da bir olduğunu, düşmanlık yapmalarına herhangi bir neden bulunmadığını belirtmek istemiştir. İman kardeşliği "*İnsanlık kardeşliğinden*" önce gelmektedir. Bunun insanlar arasında gerçekleştirilmesi istenmiştir.

[1536] Hucurat, 49/10.

(50) KAF SÛRESİ

وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ

“Herkes yanında bir sürücü ve bir de şahitle beraber gelir.”[1537]

Soru: Allah’ın ilminde her şey muhafaza edildiği halde melek, şahit, muhafız ve sürücülere ne gerek var?

Cevap: Kıyamet gününde muarızlara yaptıklarını inkâr etme fırsatını bırakmamak içindir. Hakim olayı her ne kadar bilse de şahit ister. İnsan, meleklerin devamlı olarak yanında bulunduğunun şuurunda olsa onlardan haya eder ve günahlara bulaşmaz.[1538]Mutlak adaletin sağlanması için şahitlerin şahitliği karşısında suçlunun suçunu itiraf edip verilen cezanın adaletli olduğunu itiraf etmesi gerek Âyet, bu duruma dikkat çekmiştir.

* * * * *

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلْ امْتَلأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيد

“O gün cehenneme ‘doldun mu?’ deriz. O da ‘daha var mı?’ der.”[1539]

İşkâl: Âyetin görünürde *“Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım.”*[1540] âyetiyle çelişmesi.

1537 Kaf, 50/30.
1538 Bkz, Tatan, A.Kerim; Keylânî, M. Edip, *Şerhu Cevheretu’t- Tevhid*, 2/975.
1539 Kaf, 50/30.
1540 Hûd, 11/119.

Cevap: Âyette geçen *"doldun mu"*dan gaye her tabakasında insanların bulunacağını haber vermektir. İçinde bir iki insan bulunan ev için " *ev doludur.*" ifadesi kullanılır. Oysa boş yerin bulunduğu muhakkaktır.

Diğer bir tevile göre de cehennemin sorusu, dolmadan önceki durum içindir. Henüz dolmadığı için istekte bulunacaktır. Âyetteki **هل**/ *hel* edatı, *istifham/soru* anlamında olmayıp "*inkârî*" dir. Buna göre âyetin anlamı; "*artık doldum. Bende yer kalmadı.*"şeklindedir. [1541]

* * * * *

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ

"Şüphesiz ki bunda kalbi olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için öğüt vardır."[1542]

Soru: Her insanda kalp olduğu halde neden "*kalbi olan*" ifadesi kullanılmıştır.?

Cevap: Kalpten kasıt, hak-batıl, hayır-şer, yarar ile zararı birbirinden ayırabilen kuvvettir. Kalp bu işlevi yapmadığı zaman *yok* mesabesindedir. Zira bu durumda varlığı ile yokluğu arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır.[1543]

[1541] Tabatabâî, el-*Mizân*, 18/354.
[1542] Kaf, 50/37
[1543] Tabatabâî, *el- Mizân*, 18/356.

(51) ZÂRİYÂT SÛRESİ

فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنطِقُونَ

"Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki bu vaat sizin konuşmanız gibi kesin ve gerçektir."[1544]

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ

"İbrahim'in ağırlanan misafirlerinin haberi sana geldi mi?"[1545]

İşkâl: Her iki âyet arasındaki münasebet problemi. Birinde Allah'a yemin edilirken diğerinde ise Hz. İbrahim'in misafirlerinden bahsedilmiştir.

Cevap: İmam Suyutî, âyeti münasebet yönünde Kur'an'ın en çetin ve müşkül âyetleri arasında zikreder.[1546]

Süre Mekke'de inmiştir. Orada inen sürelerin teması, şirk ve inkârı ret iman ve tevhidi pekiştirmektir. İlk âyetler, yer, gök ve insanın içindeki delil ve harikalara dikkat çekerek Allah'a imana davet etmiştir. Söylenenlerin hak ve doğru olduğu yeminle vurgulanmıştır. Daha sonra da Hz. İbrahim'e gösterilen bir mucizenin anlatımına geçilmiştir. Mucize, Hz. Lut kavmine gönderilen meleklerin gelişini ve onlarla Hz. İbrahim arasında geçen konuşmayı canlandırmaktadır. Melekler, Hz. Lut kavminin helâk etme biçimini

---

[1544] Zâriyât, 51/23.
[1545] Zâriyât, 51/24.
[1546] Suyutî, *Mu'terek*,1/63

canlandırıp, Mekkeli müşriklerde küfür ve isyana devam ettikleri takdirde Hz. Lut kavminin akıbetine uğrayacaklarını haber vermek istemiştir.

Bu nedenle iki âyet arasındaki ortak payda tevhidi pekiştirme, şirke düşmüş olanların başına gelebilecek akıbeti hatırlatmaktır. Âyet, Hz. Peygamber ve arkadaşlarına teselli ve moral vermek bağlamında inmişti.

* * * * *

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ

"Onlar İbrahim'in yanına girmişler ve 'selâm' demişlerdi. İbrahim de 'selâm' dedi."[1547]

İşkâl: Selâm verme biçimiyle ilgilidir. Yani السلام عليكم *es- selâmu aleyküm yerine* سلاما *l selâmen* denilmesi

Cevap: Melekler, selâm verme biçimlerinden kısa olanı yani ال takısını kullanmadan vermişlerdir. Hz. İbrahim ise سلام/ *selâmün* diyerek daha güzel biçimde cevap vermiştir. İbrahim'in عليكم/*aleyküm* dememesi de onları tanımadığından dolayı idi. Zira السلام عليكم /*es-selâmu aleyküm,* eman verme anlamındadır. Eman, yabancıya değil tanınan şahıslara verilir.[1548]

Hem melekler hem de Hz. İbrahim'in verdikleri selâm biçimi o dönemdeki selâm biçimidir. Keza *selâm* vermekten kasıt, muhataba barış, esenlik ve güven verme olduğuna göre *selâm* lafzıyla aynı maksadın hasıl olabileceğine dikkat çekilmiştir. Âyetten anlaşıldığı gibi, السلام/*es-selâmu* denilebileceği gibi سلام/*selâm* lafzı da yeterli olmaktadır.[1549]

* * * * *

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِي

[1547] Zâriyât, 51/25.
[1548] Bkz. İbn Reyyân,*er-Ravd* , 2/139.
[1549] Bkz. Nevevi, *el-Ezkâr*, s.357.

"Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."[1550]

Soru: Allah insanları niçin yaratmıştır?

Cevap: Bu sual, dünya yaratılalı insanı , özellikle de düşünür ve filozofları meşgul etmiştir. Âyet öz bir ifadeyle cin ve insanların yaratılış gayesini belirtmiştir. Âyette geçen "*ibadet*" lafzı çok kapsamlı bir kavramdır. Hizmet, sevgi, ilim, dünyanın imarı, kısacası insanlığa yararlı olan her şeyi kapsar.

Çok harika tablo çizen bir ressam veya şaheser yapan bir mimar sanatını göstermek isterler. Onları kimseye göstermeden terk etmeleri hikmete muvafık değildir. Bir ressam düşünelim, hayalinde var olan bir şeyi sevdiği için kağıda döker. Allah Teâla da sonsuz ilminde var olan varlık birimlerini sevdiğinden yaratmıştır. Yani varlık sevginin meyvesidir.[1551]

İbadet, Allah'ın sıfat ve fiillerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sûfiyenin dilinde tekrarlanan *"Ben gizli bir hazine idim bilinmek istedim."* ifadesi de aynı anlamdadır.

Allah'ın sonsuz ve sayısız fiil ve evsafını açılmamış hazineye benzetirsek insanın yaratılması, o hazinenin ortaya çıkması ve bilinmesidir. Yerin onarılması, insanın düşünmesi, ibadet kapsamındadır. İbadetin yerine getirilmesiyle bu dünyada elde edilemeyen bazı nimet ve güzellikler öbür dünyada elde edilecektir. Yani her iki dünya, ilahi sıfat, fiil ve nimetlerin teşhir edildiği sergilerdir. İnsan yaratılmasaydı sergi ıssız ve hareketsiz kalırdı. Âyette meleklerin zikredilmemesi ise onların yaratılmasına herhangi bir itiraz ve şüphenin bulunmasından dolayıdır. [1552]

Âyette "*cin*" kelimesinin insanlardan önce zikredilmesinin nedeni ise

a-Cinlerin yaratılışının insanlardan önce olmasından dolayıdır.[1553]

[1550] Zâriyât, 51/56.
[1551] İbn Âşûr, *Tefsir*, 27/25;Acarkan İsmail, *Sorularla Aranan Gerçek*, s. 8.
[1552] Bkz, Er-Râzi,*Tefsir*, 10/92.
[1553] Tabatabâî, *el-Mizân*, 28/388.

b-Müşirkler cinlere ulûhiyet vasfını verip onlara ibadet ediyorlardı. Allah, öncelikle onları zikretmek suretiyle iddialarını çürütmüş ve ibadetle yükümlü bulunduklarına dikkat çekmiştir.[1554]

(52) TÛR SÛRESİ

وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ

"Biz onları ceylan gözlü hurilerle evlendirmişizdir."[1555]

Soru:1 Cennete giriş henüz gerçekleşmediği halde neden *"evlendirmişizdir" geçmiş zaman* ifadesi kullanılmıştır?

Cevap: Allah Teâla kimin cennete gireceğini ezelden biliyordur. Cennete kimlerin girecekleri Allah ilminde gerçekleşmiştir. Vuku bulması kesin olan bir konu için geçmiş zaman kullanılır. Yani şüphe etmenize gerek yoktur mesele Allah katında olmuş ve bitmiştir.

Sual: 2 Cennete erkeklere huriler verilecek de kadınlara ne verilecektir?

Cevap : Cennete kadınlara hurilerin verilmemesi kadının konumuyla ilgili bir mesele değildir. Cennette, erkek-kadın ayırımı olmadan herkese arzu edeceği her şeyin verileceği belirtilmiştir.[1556]

Buna ilaveten Hz. Peygamber cennette kocaları olmayan veya isteyen kadınlara da erkek hurilerin(eşlerin) verileceğini belirtmiştir.

"Allah cennette en hayırlı kadınlar için en hayırlı erkekler hazırlamıştır."[1557]

[1554] İbn Âşûr, *Tefsir*, 27/28.
[1555] Tur, 52/20.
[1556] Fussilat, 41/31.
[1557] Cemal,Ahmed, *Yeselüneke*,s.354.(Ahmed b. Hanbel'den naklen).

“Âllah’a yemin olsun ki herhangi bir kadın evlenmeden ölürse, Allah Teâla onu cennetin salih erkekleriyle evlendirecektir.”[1558]

İki hadiste kadınların evlenecekleri erkeklerin dünya erkeleri mi yoksa cennette yaratılacak başka erkekler mi olduğuna dair herhangi bir sarahat yoktur. Kesin ve bilinen gerçek şudur ki Allah iman edip iyi amel işleyen hiçbir erkek veya kadının hakkını zayi etmez.

(53) NECM SÛRESİ

وَمَا يَنْطِقُ عَنْ الْهَوَى(3)إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى

“O, hevâ (arzusuna göre) söylemiyor. O, (Kur’an) sadece vahyolunan bir vahiydir.”[1559]

[1558]Cemal,Ahmed, *Yeselüneke,* a.g.y.(Ahmed b. Hanbel’den naklen).
[1559] Necm, 53/3-4.

İşkâl: Âyet, zahiriyle, Hz. Peygamberin icitihadında yanılmadığını belirtmektedir. Oysa, *"Hiçbir peygambere yeryüzünde ağır basmadıkça (kâfirlere karşı ezici bir üstünlük sağlamadıkça) esirlerinin olması doğru değildir."*[1560], *"Allah seni af etsin. Neden doğru söyleyenler sence belli oluncaya ve yalancıları öğreninceye kadar beklemedin de onlara izin verdin."*[1561] âyetlerinden bazen içtihadında isabet etmediği anlaşılmaktadır.

Cevap: Âyet, Hz. Peygamber'in Allah'tan aldığı ve tebliğ etmekle örevli bulunduğu hususlar hakkındadır. Onların hepsi vahiydir. Keza, Kur'an'ı Hz. Muhammed uydurmuştur diyenlere bir reddiye mahiyetindedir. Hâlbuki O, nefis ve hevâsından bir şey söylemez. Allah'tan aldıklarını söyler.[1562]

Tebuk Savaşına katılmayanların durumunu araştırmadan kendilerine izin vermesi, Bedir esirlerini tutması ve ashabına hurmaları aşılamamalarını emretmesi ise vahiy olmayıp kendi ictihatlarıydı. Bu nedenle isabet edemedi.[1563]

* * * * *

أَلا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى

"Kimse başkasının günahını yüklemez."[1564]

وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمَ

"Onlar kendi günahları yanında daha nice günahları yüklenecektir."[1565]

İşkâl: Görünürde iki âyet arasında görülen çelişki.

Cevap:İlk âyet, *cezanın şahsiliği* prensibini ortaya koymaktadır. İkinci âyet ise kıyamet gününde bazı insanların kendi suçları yanında diğer bazı suçlardan da sorulacaklarını beyan etmektedir. *"Şunun içindir ki kıyamet günü kendi*

1560 Enfâl, 8/67.
1561 Tevbe, 9/43.
1562 Şinkitî, *Adva'*, 10/187-187.
1563 Şinkitî, a.g.y.
1564 Necm, 53/38.
1565 Ankebut, 29/13.

günahlarını tam olarak yüklenecekleri gibi bir de bilmeden saptırdıkları kimselerin günahlarını kısmen yükleneceklerdir.[1566] âyeti, her iki âyeti açıklamaktadır.Zira âyetin "*saptırdıkları kimselerin günahları*" bölümü başkalarını saptıranın saptırdığı kimsenin günahını kısmen yükleneceğini belirtmektedir. İçki içen günahını yükler. Ancak başkalarına de empoze eden içmesine sebep olduğu kişinin de günahını kısmen yükler. "Kim iyi bir çığır açarsa, onunla amel edenlerin ecrinden herhangi bir azalma olmaksızın amel edenlerin ecri kadar sevap alır. Kim de kötü bir çığır açarsa onu işleyenlerin günahlarından bir şey azalmaksızın o kötülüğü işleyenlerin günahı kadar kazanır."[1567]

* * * * *

وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى(13)عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى

"*And olsun ki onu bir kez daha gördü. Sideretü'l Müntehâ'nın yanında..*"[1568]

İşkâl: Gören ve görülenin kimler olduğu.

Cevap: Konu, ictihad ve tahmin ile bilinmeyecek konulardandır. Ancak Ahmed bin Hanbel'in "ceyyid/güzel" dediği bir senetle görenin Hz. Peygamber, görülenin de Cebrâil olduğu anlaşılmaktadır.[1569] Buna göre Hz. Peygamber Cibril'i asıl suretiyle iki defa görmüştür.

1.Dünya semasının altında en yüksek ufukta,

2.Miraç gecesinde yedinci semada.[1570]

* * * * *

وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

[1566] Nah, 16/25.
[1567] Müslim,İlim,15,Ahmed b.Hanbel,4/357.
[1568] Necm, 53/13-14.
[1569] Bkz, İbn Kesir,Tefsir, 4/403.
[1570] Es-Sa'di, *Tefsir*, s. 760.

"İnsan için çalışmasından başka bir şey yoktur."[1571]

İşkâl: Âyetin, görünürde başkası tarafından yapılan dua, sadaka ve hayrâtın yarar vermeyeceği.

Cevap: Çağdaş Saygın Müfessir İbn Aşur, Abdullah b. Tahir'den âyetin üç müşkül âyetten biri olduğunu nakleder.[1572]

Âyet hakkında bir çok görüş belirtilmiştir:

a-İkrime, âyetin geçmiş ümmetleri konu ettiğini söyler.

b-Enes b. Rabi, âyette geçen "*insan*"dan kastın "*kâfir*"olduğunu söyler.

c-İbn Abbas, âyetin mensuh olduğunu söyler.[1573]

d-Bazı alimler de âyetin zahirine hükmederek kimsenin amelinin kimseye geçmeyeceğini savunmuşlardır.[1574]

Dört görüşün de tahlil ve tenkide açık bulunduğu kanaatindeyiz. Şöyle ki:

a-Kur'an'da geçen kıssaların, ibret ve dersler ihtiva ettikleri tartışılmaz. Ancak âyeti geçmiş toplumlara has kılmanın bir izahı yoktur.Zira âyetin sibakına bakıldığında kimsenin başka bir kimsenin günahını taşımayacağı belirtilmektedir ki İslam inancında bunu reddedecek herhangi bir nass yoktur.

b-Âyette geçen "*insan*"dan kastın "*kâfir*"olduğunu tahsis edecek bir delil yoktur. "*İnsan*" kelimesi Kur'an'da hem "*müslüman*" hem de "*müslüman olmayanlar*" için kullanılmıştır. *"Muhakkak ki insan zarardadır."*[1575] *"İnsanı en güzel biçimde yarattık."*[1576] Âyetlerinde geçen "*insan*" lafzı geneldir. Hem müslümanları hem de müslüman olmayanları kapsamaktadır.

c-Âyet emir değil ihbar olduğundan neshedilmesi söz konusu olmaz.

d-Kur'an ve sünnette müminlerin başkalarının amelinden istifade ettiğini gösteren birçok delil bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır.

[1571] Necm, 53/39.
[1572] İbn Âşûr,*Tefsir*, 27/138.
[1573] İbn Atiyye, *Tefsir*, 5/202.
[1574] İbn Âşûr, *Tefsir*, 27/133.
[1575]İbn Âşûr,*Tefsir*, 103/2.
[1576] Tin, 95/4.

“Ey Rabb’imiz kıyamet gününde beni, anne babamı ve müminleri bağışla.”[1577]*,”Ey Rabb’imiz, bizleri ve önceden iman ederek bizleri, geçmiş kardeşlerimizi bağışla.”*[1578]

“İnsan ölünce üç şey hariç amel defteri kapanır. a) Sadaka-i cariye, b) Yararlı ilim, c) kendisine dua edecek salih evlat.”[1579] “Hişam kabilesinden bir kadın, yaşlı babasına hac farz olduğunu, hacca gitmek için hayvana binemediğini bu nedenle onun yerine hacca gidip gidemeyeceğini sordu. Peygamberimiz babasının yerine hacca gidebileceğini söyledi.”[1580] Bir adam Hz. Peygambere ölen annesi için sadak verip veremeyeceğini sordu. Hz. Peygamber, Onun için de sadaka verilebileceğini söyledi.”[1581] Bir kadın, Hz. Peygambere annesi üzerinde oruç borcu olduğu halde vefat ettiğini yerine oruç tutup tutamayacağını sordu. Hz. Peygamber,annesinin yerine oruç tutabileceğini söyledi.[1582] “Hz. Aişe kardeşi Abdurrahman’ın vefatından sonra onun için birkaç köle azat etti. Onun için itikafa girdi.”[1583] İbn Abbas ve İbn Ömer, bir kadına Kûbâ mescidinde namaz kılmayı nezredip onu yerine getirmeden vefat eden annesinin nezrini yerine getirebileceğini söyledi.[1584]

Bu ve benzeri metinler iman üzere ölen birinin başkalarının dua, istiğfar, itikaf, hac, oruç ve yerine getirilmeyen adakların yerine getirilebileceğini göstermektedir.

Ulema, hakkında nass bulunmayan ibadetlerde ihtilaf etmişlerdir. Örneğin, Hz. Peygamber döneminde ölen ölülere Kur’an okunmadığı için, ölülere Kur’an okumanın sevabının gidip gitmeyeceği konusunda ihtilaf edilmiştir.

[1577] İbrahim, 14/41.
[1578] Haşr, 59/10.
[1579] Müslim, Vasiyyet, 14.
[1580] Nesâi, Menâsik, 8.
[1581] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/288; Nesai, Vesâyâ, 9.
[1582] Buharî, Sayd, 22.
[1583] İbn Âşûr, *Tefsir*, 27/134.
[1584] İbn Âşûr, a.g.y.

İmam Malik ve İmam Şafii okunan Kur'an sevabının ölüye ulaşmayacağını söylemişlerdir.[1585]

Kimi ulema da oruç, hac, itikaf sevabının ölü veya başkasına ulaşmasını hayatta iken nezir edilmiş olmasına bağlamışlardır.Yani ölü hayatta iken söz konusu ibadetleri nezretmişse öldükten sonra yerine getirilebilir. Dua,sadaka ve istiğfar ise mutlaktır. Mümin olarak ölen herkese bunların sevabı ulaşır.Kimse kimsenin yerine iman edemez. Nezir, sadaka, hac ve hayrattan kasıt toplumda hayır ve hizmetleri yaygınlaştırmaktır.Bu maksat ölümden sonra da yerine getirilirse maksat hasıl olur.[1586]

Ölenin yerine amel etmek için iman şartı olduğuna göre, ölen yine de çalışmasının karşılığını almış oluyor. Zira iman etmeseydi hiçbir biçimde başkalarından faydalanamayacaktı;dolayısıyla âyet muhkemdir. Âyetin diğer bir te'vili de insan emeğinin karşılığını almaktadır. İnsan çalışmadan bir şey beklemesin. İyilik ve kötülüğün meydana gelmesinde insanların payı büyüktür. Mal, mülk, tahsil ve ilerleme hep çalışma ve gayretle elde edilir. *"Başınıza gelen her musibet ellerinizin yaptığından dolayıdır."*[1587]*, "Kara ve denizde fitne, insanların yaptıklarından dolayı meydana geldi."*[1588]

Fabrikalar, mabetler, saraylar, köprüler, kurulan medeniyetler, teknolojik buluşlar, hep insanların çalışmaları ve gayretleri neticesidir. İçine düşülen krizler, bunalımlar, fitne, fesat, huzursuzluk, katliam, geri kalma, zillet, ahlaksızlık vs. kötülükler de insanların yaptıklarının bir neticesidir.

[1585] Âlusî, Tefsir, 27/67.
[1586] Bkz.İbn Âşûr, *Tefsir*, 27/135-136.
[1587] Şurâ, 42/30.
[1588] Rûm, 30/41.

(54) KAMER SÛRESİ

اقْتَرَبَتْ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ

“Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.”[1589]

İşkâl: Ayın yarılıp yarılmamış olması.

İşkâlin Çözümü: Ayın yarılma hadisesi, eskiden beri müfessir, muhaddis, kelamcı ve tarihçileri meşgul etmiştir. Büyük çoğunluk ayın Hz. Peygamber döneminde iki parçaya bölündüğünü söylemişlerdir.[1590]

[1589] Kamer, 54/1.

[1590] Bkz.Çelebi İlyas, *Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, s.155- 157; Candan Abdulcelil, *Kur’an Tefsirinde Sapma ve Nedenleri*,s. 146-147; Âlusî, *Tefsir*, 27/74, Er-Râzî, *Tefsir*, 10/289; Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’an’ın Tefsiri*, 9/153; Ebu Hayyan, *el-Bahru’l Muhit*, 10/33; Şibli Numani, *Asrı Saadet*, 3/40-41.

Sürenin girişi Hz. Nuh, Hz. Lut, Ad ve Firavn kavimlerinin peygamberlere baş kaldırdıkları ve kendilerine iman etmedikleri için helâk olduklarını işlemektedir. Ana tema olarak işlemek istediği konu ise kıyamet ve Allah'a imandır. İnkârcılar, ay yarılması gibi birçok mucizeyi Hz. Peygamberden istemişlerdi. Ancak Allah isteklerini reddetmişti. Zira Kur'an, kalıcı, düşünce ve akla hitap eden mucizeleri geçici ve hissi olanlara tercih etmektedir. *"Ve dediler: Biz sana asla iman etmeyiz. Ta ki bizin için şu yerden bir pınar akıtasın."*[1591], *"Veya iddia ettiğin gibi göğü üzerimize parça parça düşüresin veya Allah'ı ve melekleri kefil gösteresin."*[1592], *"Yahut altından bir evin olsun ya da gökyüzüne çıkasın. De ki Rabb'imin şanı yücedir. Ben sadece beşer olan bir peygamberim."*[1593]

Görüldüğü gibi Kur'an, muarızlarının hissi ve geçici isteklerini reddetmiştir.*"Yeryüzünde haksızlıkla büyüklenenleri âyetlerimden uzaklaştıracağım. Bütün mucizeleri görseler de ona iman etmezler."*[1594] Ayın yarılması mucizesi de muarızların istedikleri hissi mucizeler türündendi. Bu nedenle isteklerinin kabulü âyetlerde işlenen temayla bağdaşmaz.

Ayın yarılması kozmolojik bir hadisedir. Meydana gelseydi birçok yerde müşâhede edilmesi gerekirdi. Tarihçi ve kozmologların işlemesi gerekirdi. Ayın yarıldığını haber veren rivâyetler ahâd derecesinde olup tevâtür seviyesine ulaşamamaktadırlar. Akide de ahâd haberler delil olmaz. İnkârı küfrü gerektirmez.[1595]

Âyette geçen "*ay yarıldı*" ifadesi gelecekte kesin olarak vuku bulacak bir hadiseyi olmuş gibi teyit etmiş ve geçmiş zaman fiiliyle aktarmıştır. Buna benzer birçok âyet mevcuttur.

[1591] İsrâ, 17/90.
[1592] İsrâ, 17/92.
[1593] İsrâ, 17/93.
[1594] A'raf, 7/146.
[1595] Mağniyye, *el-Kâşif*, 6/189-190; Kasimi, *Mehâsin*, 6/384.

“Allah’ın emri geldi artık onu acele etmeyin.”[1596]*,“Cennetlikler cehennemliklere şöyle seslendiler.”*[1597]*, “Cehennem getirilmiştir.”*[1598]

Âyet, kıyamet bağlamında aktarıldığı için kıyametin vuku bulacağı zamanı gözler önüne sergilemektedir. Âyetin tefsiri konusunda Süleyman Ateş şöyle der: “Kıyamet kopup ay da yarılmak üzere olmasına rağmen şu müşrikler inkârda o kadar kararlıdırlar ki kıyamet arifesinde ayın yarıldığını görseler dahi, yine kıyametin kopacağına ihtimal vermezler.”[1599]

Netice olarak şunu dememiz mümkündür: Âyet yoruma açık olduğu için birçok ihtilafı da beraberinde getirmiştir. Kur’an’ın evrensel bir mesajla geldiğini göz önünde bulundurursak, onun kalıcı akıl ve düşünceye hitap eden delilleri hissi ve geçici delillere tercih ettiğini söyleyebiliriz. Âyet, kıyamette imanın işlendiği bir sürede geçtiği için kıyamete yakın bir zamanda gerçekleşecek olan bir hadiseden haber vermiştir.Vuku bulduğuna dair haberler de tevatür derecesinde değildir.

[1596] Nahl, 16/1.
[1597] Araf, 7/44.
[1598] Fecr, 89/23.
[1599] Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri,* 9/153.

(55) RAHMAN SÛRESİ

عَلَّمَ الْقُرْآنَ(2)خَلَقَ الْإِنسَانَ

"Kur'an'ı öğretti."[1600], *"İnsanı yarattı."*[1601]

İşkâl: Kur'an'ı öğretmenin yaratmadan önce gelmesi.

Çözüm: Süre genel manada Allah Teâla'nın insan ve cinlere ihsan ettiği nimetleri işlemektedir. İnsanın yaratılması da bu nimetler cümlesindendir. Zira yokluktan vücuda getirilmiştir. Bu, insana büyük bir değer ve saygınlıktır. Ancak Allah'ın nimetleri içerisinde en büyük ve en yücesi Kur'an'dır. Zira insan Onun sayesinde değerini öğrenip diğer tüm varlıklardan üstün olduğunu farketti. Saadet ve hedefini saptadı. Bu nedenle en büyük nimet olan Kur'an'ın öğretilmesi yaratılma nimetinden önce geldi.[1602]

* * * * *

وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَان

1600 Rahman, 55/2.
1601 Rahman, 55/3.
1602 Bkz., İbn Âşûr, *Tefsir*, 27/232; Tabatabâî, *el-Mizân*, 19/94.

“Bitkiler(veya yıldız) ve ağaçlar secde ederler.”[1603]

Soru: Bitki ve ağaçlar nasıl secde ederler?

Cevap: Âyette geçen **النجم**/*en-necm* lafzı gövdesi olmayan bitki ve yıldızlar için kullanılır.[1604] Secde etmeleri, yaratılış gayelerine uygun olarak Allah’a boyun eğmeleridir. Âyet, onların bu durumlarını secde halı olarak nitelemiştir. Yani, teslimiyetlerinden dolayı secde edenlere benzetilmişlerdir.

* * * * *

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

(Şimdi) Rabbinizin hangi nimetlerine yalan dersiniz?”[1605]

Soru: Aynı âyetin (31)otuz bir defa tekrarlanışının hikmeti nedir?

Sürede tekrarlanan her âyet kendinden önceki nimeti hatırladıktan sonra gelmiştir. Sürede maddî-manevî, enfusî-âfakî birçok nimetten bahsedilmiştir. Keza, insan ve cinlerin ilahi nimetlere karşı nankörlükleri kınanmıştır. Her nimet zikredildikten sonra aynı âyetin zikredilmesi nankörlüklerini hatırlatmak ve onlara şükretmeyi hatırlatmak içindir. Nitekim iyilik yaptığımız kimselere “sana mal konusunda yardımcı olmadım mı? İş konusunda yardımcı olmadım mı? Tahsil konusunda yardımcı olmadım mı? diyerek yaptıklarımızı tekit ederiz. Önemli konuları pekiştirmek için tekrar, Arap dilin özelliklerindendir.

Allah Teâla insan ve cinlere verdiği nimetleri sıralamaktadır. Her birini hatırlattıktan sonra geçen nimetin ikrarını ve şükrünü istemiştir.[1606] Yani, ey insanlar ve cinler Allah size bunca nimet vermiştir. Onlardan herhangi birin inkâr edebilir misiniz?

[1603] Rahman, 55/6.
[1604] İbn Mazur, *Lisan,* 14/59.
[1605] Rahman, 55/13.
[1606] es-Sebt, *Kavâid,* 2/702.

Nimetlerin tekrarıyla hitap ta yenilenmiştir. Sekiz âyet, yarattıkların, yaratılış ve azametinin hatırlatılmasından , yedi âyet, cehennem azabının zikredilmesi ve azabının bitişinden sonra gelmiştir. Zira azaptan kurtuluş büyük nimettir. Sekiz âyet, cennet nimetlerinden sonra, sekiz âyet de cennetten ayrı olarak verilecek olan iki ayrı cennetin akabinde gelmiştir.[1607]

Bu bağlamda kısaca Kur'an tekrarları üzerinde durmayı yararlı görüyoruz. Bu konuda bir risale yazan *İbn Abidin,* tekrarların hikmetini (özet olarak) şöyle sıralamaktadır.

1-Verilmek istenen tema ve konuyu pekiştirmek.. *"İşte böylece biz onu Arapça bir Kur'an olara indirdik ve onda tehditleri türlü şekillerde tekrarladık ki belki korunur ve takva yolunu tutarlar ya da onlarda bir düşünme ibret olma meydana getirir."*[1608] Kur'an'da en çok işlenen verilmek istenen tema tevhit olduğundan her süre hatta her sayfada onu görmek mümkündür.

2-Konu bazen uzadığından işlenen konunun unutulmaması, akıl ve zihinde muhafaza edilmesi istenmiştir. Korkutma, müjdeleme vs. konular tekrarlanınca çabuk unutulmazlar.

3-Tekrarlanan her konu mutlaka beraberinde yeni mesaj ve konular getirmiştir. Yani tekrarlanan konu aynı lafız ve tema ile gelmemiştir.

4-Kur'an'da en çok tekrarlanan kıssa olma özelliğine sahip Hz. Mûsâ kıssası, eğer tek bir yerde anlatılsaydı Kur'an'dan birkaç sayfa okuyan biri kıssayla karşılaşmaya bilirdi. Kıssanın bir çok yerde geçmesi okuyucuya,kıssayı özet biçiminde de olsa okuma fırsatını vermektedir.

5-Tekrarlanan âyetler,değişik elbiseler içinde ortaya çıkan bir dilber gibi her defasında görüntülerini değiştirmekte ve dikkatleri üzerlerine çekmektedir.

[1607] el-Ensari, *Feth,* s. 406.
[1608] Tâ-Hâ, 20/113.

6-Bir kıssayı değişik ifadelerle belirtmek Kur'an'ın anlam zenginliğini gösterir.

7-Kıssaların bir çoğu Hz. Peygamber ve arkadaşlarına teselli içindi. Her defasında değişik yer lafızlarla inmeleri teselliyi yenilemek içindi. Kur'an, her münasebetle müminleri iman cihad ve tebliğde sebat göstermeye davet etmiş ve onlara geçmiş peygamber ve kavimlerden örnekler vermiştir.

8-Kıssalar bazen uzun bazen kısa gelmiş. Bu her seviyedeki insanların onları ezberlemelerini kolaylaştırmaktadır.

9-Kur'an muarızlarına meydan okuyuş stratejisini belirlemek. Eğer tekrarlar olmasıydı "Şu kıssa veya konu başka biçimde gelseydi onların benzerini getirebilecektik" diyebileceklerdi

Kur'an, kıssa ve pekiştirmek istediği konuları değişik lafız ve ibarelerle göndererek onlara meydan okuma alanını genişletmiş ve her durumda Kur'an'a nazire getiremeyeceklerini ispatlamıştır.[1609]

10-Günümüzde siyaset ve ticari şirketler, propaganda ve reklamlarda ikna ve teşvik için tekrarı çok kullanırlar. *Gastow Lubin* "*Görüşler ve İnançlar*" isimli kitabında şöyle der: Kim bir lafız veya metni durmadan tekrarlarsa onu bir inanç haline getirir. *Dr. Cebson* da "*Nasıl düşünürsün?*" isimli eserinde şöyle der: Göz ve kulağımıza devamlı tekrarlanan ifadeler, hipnotizma gibi akılları uyutur."[1610]

Kur'an, lazım olduğu zaman başvurulan ne fen ne de mevzuat kitabıdır. Anlam ve muhtevası ruhlara işlemekle hidâyete elde edilir. Bu da ancak tekrarla mümkün olur. Nitekim, sosyoloji ve psikolojiyi bilen siyaset ekol öncüleri söylev ve demeçlerinde hedeflerini sık sık tekrar ederler.[1611]

Said Nursî, tekrarlar konusunda şunları der: Ey arkadaş her parlayan şey yakıcı ateş değildir. Evet tekrar ve tekerrür bazen usanç veriyor. Fakat umumi

---

[1609] İbn Abidin, Mahmut Ebu Hayır Efendi, *et-Takrir fi't Tekrir Şam*, 1992, s.100-109.
[1610] Mağniyye, *el –Kâşif*, 1/96.

değildir. Her yere her kelâma ve her kitaba şamil değildir. Usanç verici addedilen pek çok zahiri tekrarlar, belagatça, istihsan ve takdir edilmektedir. Evet insanın yediği yemekler, biri gıda diğeri tefekkuh (meyve) olmak üzere iki kısımdır. Birinci kısım tekerrür ettikçe memnuniyet verir, kuvvet verir, kat kat teşekkürlere sebep olur. İkinci kısmın tekerrüründe usanç teceddüdünde lezzet vardır.Kezalik, kelâmlar da iki kısımdır; bir kısmı ruhlara kut, fikirlere kuvvet verici hakikatlerdir ki tekerrür ettikçe güneşin ziyası gibi ruhlara fikirlere hayat verir. Meyve kabilinden iştah açıcı kısımda tekerrür makbul değildir. İstihsan edilmez. Buna binaen Kur'an heyet-i mecmuasıyla kalplere kut ve kuvvet olup tekrarı usanç değil halavet ve lezzet verdiği gibi Kur'an'ın âyetlerinde de öyle bir kısım vardır ki o kuvvetin ruhu hükmünde olup tekerrür ettikçe daha ziyade parlar hak ve hakikat nurlarını saçar.[1612]

* * * * *

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ

"*İki doğunun ve iki batının Rabbi.*"[1613]

لِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ

"*Doğu da batı da Allah'ındır.*"[1614]

فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ

"*Doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim.*"[1615]

İşkâl: Üç âyette doğunun değişik anlatılması.

Cevap:

a-"*Doğu*" sözcüğünden anlaşılan güneşin doğduğu yöndür. "*Batı*" sözcüğünden de anlaşılan güneşin battığı yöndür.

1611 Mağniyye, a.g.e ,2/440.
1612 Nursî, *İşârâtu'l –İ'caz,* s.31.
1613 Rahman, 55/17.
1614 Bakara, 2/115.
1615 Meâric, 70/40

b-*İki doğunun* ve *iki batının* Rabb'i. Doğu, güneşin doğduğu yön olduğuna göre iki doğunun Rabb'i denildiğinde, Güneşin tam olarak doğduğu yer bir doğu, diğer yerler de bir doğu olmak üzere iki doğu olur.

c-Üçüncü âyet de her bölgenin bir "*doğu*"sunun olduğunu gösterir.

Bu yorumlar Kur'an'ın indiği zaman itibarıylaydı. Yani o günün kültür ve ilim seviyesi ile bu biçimde izah ediliyordu. Âyetlerin bu günkü yorumu ise, Allah ilk âyetle doğu ile batının bitişik olduğunu zikrediyor. Çünkü batısız doğu söz konusu değildir. Yerin yuvarlık oluşu bunu gerektirir. Bir yerde güneş batarken aynı anda başka bir yer için doğuyor. Bundan dolayı , *"Doğunun ve batının Rabb'i*" ve *"Doğu da batı da Allah'ındır.*" denilmiştir. Kur'an'ın indiği dönemde salt göze nispetle ikisinin birbirini tamamen aksine iki yön olduğuna inanılıyordu. Oysa "*doğunun ve batının Rabb'i*" sözünün anlamı güneşin doğuşuyla batısının aynı anda gerçekleştiği şeklindedir. Yani güneş bir ülkenin üzerinde batarken başka bir ülkenin üzerinde doğmaktadır.

"*İki doğunun Rabb'i ve İki batının Rabb'i*": Acaba niçin iki doğu ve iki batı buyurmuştur? Yer küresine baktığımızda onun iki kısma ayrıldığını görürüz. Yarısı aydınlık yarısı karanlık. Aydınlık kısmın bir doğusu ve bir batısı vardır. Yerküresinin karanlık olan kısmının şimdi bir doğusu var, bir batısı var. O halde yer küresi bir bütün olarak ele alındığında iki doğusu var. Yer kürenin yarısı için güneşin kendisinden parladığı doğusu ve batısı vardır. Sonra yer küresi tamamen dönüyor ve diğer yarısı geliyor. Bunun da bir doğusu var bir batısı var.

"Doğuların ve batıların Rabb'i": Yeryüzünün her bölgesinin milyonlarca doğusu ve batısı var. Bir beldenin doğusu ve batısı yılın günleri boyunca aynı yerden tekerrür etmez. Bir beldeye doğan güneşin doğduğu yer bir önceki gün doğduğu yerin aynısı değildir. Güneşin battığı yer de bir önceki günün battığı yerin aynısı değildir. Güneşin doğduğu yerlerle battığı yerlerin her gün değişmesi yer kürenin güneşin etrafında dönmesinin aksine yerin yuvarlak olduğunu göstermektedir.

Netice, Kur’an, ilk âyetle iniş dönemindeki nesle hitap etmiş, ikinci ve üçüncü âyetlerle de sonraki nesillere hitap etmiştir.[1616]

* * * * *

كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

“O her gün yeni bir tecellidedir.”[1617]

İşkâl: Allah, işleri önceden takdir ettiği halde her gün yeni bir durumda olması.

İşkâlin Giderilmesi: Abdullah b. Tahir (v.282/895) âyetteki işkâli Hüseyin b. Fudayl’dan sorunca şöyle cevap almış: “Allah, hâl ve durumları önceden takdir ettiği gibi izhar eder.”

Görüldüğü gibi âyet, eskiden beri bir çok alimi meşgul etmiştir. Âyette geçen *“gün”* lafzı geçmiş, hazır ve gelecek zamana şamildir. Allah’ın ezelden takdir ettiği durumlar, takdir ettiği zamanda zuhur eder. Kimisinin eceli gelir. Kimisini af eder. Kimisini aziz kimisini de zelil kılar. Onun ihsan ve rahmeti her an kâinat ve içindekileri kuşatır. Bir an olsun onlardan uzak kalmaz. Önceden nasıl takdir etmişse muradı istikametinde tecelli eder.[1618]

* * * * *

يَامَعْشَرَ الْجِنِّ وَالإِنسِ إِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ فَانفُذُوا لاَ تَنفُذُونَ إِلاَّ بِسُلْطَانٍ

“Ey cin ve insan topluluğu göklerin ve yerin çevresini aşıp geçmeye gücünüz yeterse geçin gidin.”[1619]

قُلْ لَئِنْ اجْتَمَعَتْ الإِنسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لاَ يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا

[1616] Şa’râvî, *Kur’an Mucizesi,* s.38-39
[1617] Rahman, 55/29.
[1618] Sa’di, *Tefsir,* s.770.
[1619] Rahman, 55/33.

“De ki yemin ederim eğer insanlar ve cinler Kur’an’ın benzerini getirmek üzere toplansalar birbirlerine yardımcı bile olsalar onun benzerini getiremezler.”[1620]

İşkâl: İlk âyette *“cin*” *“insan*”dan önce gelmişken, ikinci âyette ondan sonra gelmiştir.

Cevap: Cinler, göklerin ve yerin çevresini aşma konusunda insanlardan daha süratli daha güçlü olduklarından insanlardan önce zikredilmişlerdir. Kur’an’a nazire getirme konusunda ise insanlar cinlerden daha uygun yapıdadırlar. Bu nedenle insanlar önce zikredilmişlerdir.[1621]

* * * * *

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ

“Rabbinin makamından korkan kimseye iki cennet vardır.”[1622]

İşkâl: Diğer âyetlerde tek cennetten bahsedildiği halde burada iki cennetin va’d edilmesi.

Cevap: Allah Teâla, emir ve yasaklarına riayet edenlerin her iki dünyada mutlu olacaklarını belirtmiştir. *“Erkekten, dişiden her kim mümin olarak iyi bir iş yaparsa muhakkak ona hoş bir hayat yaşatacağız ve yapmakta oldukları işlerin daha güzeli ile mükafatlarını vereceğiz.”*[1623], *“ Takva sahiplerine va’d olunan cennetin misali şöyledir:* A*ltından ırmaklar akar, yemişleri devamlıdır. Gölgesi de*. *İşte bu takva yolunu tutanların akıbetidir.”*[1624]

İlk âyette, huzur ve saadet cennetinden bahsedilmişken, ikinci âyette de takva ehline verilecek ebedi saadetten bahsedilmiştir. Buna göre âyette geçen “*iki cennet*”ten kasıt her iki dünyada vaat olunan cennetlerdir. Mümin,

---

[1620] İsrâ, 17/88.
[1621] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/463.
[1622] Rahman, 55/46.
[1623] Nahl, 16/97.
[1624] Ra’d, 3/36.

ibadetin zevkini tatmak suretiyle birini bu dünyada peşin olarak alır. İkincisini de ahirette alır.[1625]

Âyette geçen *"iki cennet"* ten kasıt, sayı değil çokluktur. Yani, Allah'ın emir ve yasaklarını gereği gibi yerine getirenler için gözlerin görmediği ve kulakların işitmediği kimsenin hatırına bile gelmeyen nimetler vardır. Arapça'da "*iki*"sayısının çokluğu ifade ettiğini gösteren başka âyetler de vardır. *"Sonra gözünü iki kere daha (tekrar-tekrar) çevir. O göz güçsüz ve yorgun olarak bir halde sana döner."*[1626] Âyette geçen **مرتين**/iki defa sayıyı değil çokluğu ifade eder. *"Görmüyorlar mı her yıl bir veya iki kez fitneye tutulduklarını."*[1627] âyetinde geçen **مرتين** de aynı anlamdadır. Sayıyı ifade etmez çokluktan kinâyedir.[1628]

Buna göre âyette zikredilen "*İki cennet*" çokluğu ifade eder. Ahirette verilecek iki cennettin dışında başka cennetler de verilecektir.

"Şimdi kimse,yaptıklarına karşılık onlar için gizlenmiş olan gözler sürurunu(ne gibi sevindirici bir nimet saklandığını) bilmez"[1629].

[1625] Bkz, Kuşeyri, *Letâif*, 3/511.
[1626] Mülk, 67/6.
[1627] Tevbe, 9/126.
[1628] Bkz, İbn Âşûr, *Tefsir*, 27/264.

(56) VAKIA SÛRESİ

وَكُنتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً(7)فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ(8)**وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ**

"Ve sizler üç sınıf oluvermişsiniz. Uğur ve saadet ehli. Ne mutludur onlara. Uğursuzluk ve ıstırap ehli ne de huzursuzdurlar."[1630]

Soru:: Âyette geçen الميمنة /*el-meymene* ile **المشامة** /*el-meşeme*nin *sağcılık* ve *solculukla* ilgisi var mıdır?

Cevap: الميمنة /el-*Meymene*, bereket, saadet ve güzellik anlamındadır. شؤم /*şu'm*'un zıttıdır. Dolayısıyla *sağcılık* veya *solculuk* ile ilgisi yoktur.[1631] Ahirette saadet, huzur ve güven içinde olacak kesimi ifade eder. *ƑƸơƠ ƷǅƸi*/ el-*Meş'eme* ise, شؤم / ş*ü'm*den gelir يؤمن *yü'mün'* zıttı dır. Uğursuz, bereketsiz ve hayırsız anlamlarına gelir. [1632]

* * * * *

فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ

"*Hayır, yıldızların yerlerine yemin ederim."*[1633]

Soru:Âyetteki " **لا**" edatı zait midir? Kur'an'da ziyadelik var mı?

Cevap: "**لا"** edatı zait değildir. Allah Teâla'dan inkârcılara bir reddiyedir. Yani, hayır sizin düşündüğünüz gibi değildir. Kur'an kâhin ve sihirbazların

---

1629 Secde,32/17.
1630 Vakia, 556/7-9.
1631 Rağib, *Müfredât*, 893.
1632 İbn Manzûr, *Lisan*, 7/7.
1633 Vakia, 56/75.

sözü değildir. Hem de çok büyük bir yemin olan yıldızların yerlerine yemin ediyorum.

Kur'an'da zait bir harf, edat veya kelimenin bulunması mümkün değildir. Zira böyle bir tez Kur'an'da anlamsız ifade ve ibarelerin bulunduğu neticesine götürür ki bu, Kur'an'ın icaz ve belagatına uygun düşmez. İbn Teymiye şunları der: "Kur'an'da görünürde zait görülen her lafız anlamı pekiştirmek ve süslemek içindir. *"Sen yalnızca Allah'ın rahmeti sayesinde onlara yumuşak davrandın."*[1634], *"Allah buyurdu ki pek yakında pişman olacaklar"*[1635], *"Rabbinizden size indirilene uyun. Onsuz başka velilere uymayın. Sizler pek az düşünüyorsunuz."*[1636] âyetlerinde geçen " ما " edatları, zait olmayıp anlamı pekiştirip zenginleştirmektedir. Zira lafzın zenginliği anlamın zenginliğini ifade eder.[1637]

* * * * *

لاَ يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُون

"Ona tam olarak temizlenmiş olanlardan başkası el süremez."[1638]

İşkâl: Âyette geçen "*temizlenmiş olanlardan*" kimin kastedildiği..

İşkâlin Giderilmesi: Âyet, Kur'an'a abdestsiz dokunulup dokunulmayacağı konusunda birçok ihtilafa neden olmuştur. Kimileri âyetin zahirine bakıp Kur'an'a abdestsiz dokunulmayacağına hükmetmişlerdir.[1639]

Ancak âyetin sibakına bakıldığında, abdest bağlamında zikredilmediği görülecektir. Süleyman Ateş, bu konuda şunları der: Gerek burada gerekse Burûc Süresinin 21-22'nci âyetlerinde Hz. Muhammed (s.a.v.)'e vahyedilen

---

[1634] Âl-i İmrân, 3/159.
[1635] Müminun, 23/40.
[1636] Araf, 7/4.
[1637] İbn Teymiyye, *Mecmuu'l- Fetâvâ*, 16/537.
[1638] Vakia, 56/79.
[1639] İhtilaflar için bkz, Kurtubi, *Tefsir*, 17/226.

Kur'an'ın daha önce Hz.Mûsâ'ya verilen levhalarda mevcut olduğu vurgulanmaktadır.[1640]

İbn Cerir et-Taberî, İbn Abbas'tan şunları nakleder: "*Temiz olanlar*"dan maksat, meleklerdir. Onlardan başkası levh-i Mahfuzdaki. Kur'an'a dokunamaz.[1641]

İbn Aşur'da "*temiz olanlar*"ın melekler olduğunu ve aynı görüşün Cumhur'a ait olduğunu ifade ettikten sonra İmam Malik'ten şunu aktarır: "Âyetteki **المطهرون** /*temiz olanlar, "Hayır o Kur'an bir hatırlatmadır. Dileyen onu düşünüp öğüt alır. Sahifeler içindedir. Değerli şanı yükseltilen ve temiz tutulan taşıyıcıların elindedir."*[1642] âyetinde kastedilenlerin aynısıdır. Bu nedenle **المطهرون /** *temiz olanlar* insanlar olmayıp meleklerdir.

Buna göre âyetin anlam şöyle olur: Müşriklerin iddialarının aksine, Kur'an kâhinlerin sözü değildir. O, cin ve şeytanlardan alınmış şairlerin sözü olmadığı gibi, geçmişlerin masalları da değildir. O, ancak meleklerin ulaşabildikleri "*levh-i Mafuz"* dakinin aynısıdır.[1643]

Kur'an'a abdestsiz dokunulmaz diyenlerin delilleri ise mezkur âyetle "Kur'an'a ancak pâk olan dokunur."[1644] hadisidir. Heytemî, Askalânî, Münavî hadis için "hasen" derken[1645] Buharî, Şevkanî, İbn Hazm da "zayıf" olduğunu söylemişlerdir. İbn Abbas, Şa'bî, Dahhak, Zeyd b el-Müeyyedbillah ve Davud ez- Zahiri Kur'an'a abdestsiz dokunulabileceğini söylemişlerdir. [1646]

Netice itibariyle, âyet Kur'an'ın muhkem bir yerde olduğu için ona ancak pâk meleklerin dokunabileceğini belirtmektedir. Kur'an'a abdestsiz dokunma konusu ise ihtilaflıdır

---

[1640] Ateş, *Tefsir*, 9/232.
[1641] Bkz. Taberî, *Tefsir*, 12/267.
[1642] Abese, 80/11-16.
[1643] İbn Âşûr, *Tefsir*, 18/335.
[1644] Dârimi, Talak, 3.
[1645] Bkz. Münâvi, *Faydu'l- Kadir*, 4/455.
[1646] Bkz. Şevkâni, *Neylu'l- Evtâr*, 1/245.

(57) HADİD SÛRESİ

بّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيم

"Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ı tesbih etmektedir."[1647]

İşkâl: Süre, سبح/ *tesbih etti.* geçmiş zaman kipiyle başlamışken. Cuma ve teğabun sûrelerinde ise يسبحt /*tesbih eder* şeklinde müzari kipiyle, A'la süresinde ise سبح / *tesbih et* emir kipiyle başlamasının izahı.

Cevap: Kur'an'ın bir çok yerinde yer, gökler ve onların içindeki her şeyin Allah'ı tesbih ettiği belirtilmiştir.[1648] Âyetlerden, bütün evrenin tesbih halinde olduğu anlaşılır. Hücre, atom ve galaksilerin hepsi Allah'ın yarattığı minvâl üzere hareket etmektedirler. Tesbih herhangi bir zaman ve mekanla sınırlı değildir. Tüm âlem tesbihle varlığını devam ettirmektedirler. Allah tarafından yaratılıp idare edildiklerini lisan-ı halleriyle ilan etmektedirler. Bu nedenle tüm zaman kipleri kullanılmıştır.

* * * * *

ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ.....وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ

"Allah Arş'a istiva etti... Nerede olursanız sizinledir...."[1649]

İşkâl: Âyet, Allah'ın hem Arşa istiva ettiğini hem de her yerde bizimle beraber olduğunu ifade etmesi.

Cevap: العرش /*el-Arş*, الاستواء /*el-istivâ* ve Allah'ın her yerde olması konusunda eskiden beri ulema arasında ihtilaflar olmuştur. Selef uleması teşbih ve keyfiyet olmaksızın Allah Teâla Zat'ına layık bir biçimde istiva etmiştir demişlerdir. Yani, keyfiyetini anlamak idrakimizin üstündedir. Uzay

---

[1647] Hadid, 57/1.
[1648] İsrâ, 17/44; Nur, 24/41.

alemini bildiğimiz halde künhünü ve genişliğini tahmin etmemiz mümkün değildir. Arş'ı üzerinde istiva etmesi, her yerde bilmesi, görmesi ve işitmesiyle bizimle beraber olmasına aykırı değildir. *"Ben sizinle beraberim (sizi) işitiyor ve görüyorum."*[1650] âyeti Allah'ın ilim ve işitme sıfatlarıyla bizimle beraber olduğunu ortaya koymaktadır.

Kur'an'da geçen, يد / *yed/el,* وجه / *vech/yüz,* مجيء / *meci'/gelme,* اعين *a'yün/gözler* gibi lafızları te'vil etmeden olduğu gibi onlara iman etmenin en iyi yöntem olduğuna inanmaktayız. *"Allah: ey İblis, o benim iki elimle yarattığıma secde etmemene ne engel oldu? Kibirlenmek mi istedin? Yoksa yücelerden mi bulunuyorsun? dedi*[1651] , *"Allah'ın iki eli de açıktır."*[1652]âyetleri de aynıdır.

Bunların te'vil edilmesi şüphesiz birçok problemi beraberinde getirmektedir. Ehl-i Sünnet kelâm ekolunun önemli şahsiyetlerinden Ebu'l Hasan el-Eş'arî şunları der: "Ne Arapça ne de başka bir dilde "*iki elimle yarattım"* ifadesiyle "*nimet ile yarattım*." anlamı anlaşılmaz. Allah Araplara kendi dilleriyle hitap etmiştir. Hitabında da Arapça'nın kural ve özelliklerini uygulamıştır. Hitap dilinden birinin "*îki elimle yarattım.*" ifadesinde "*iki nimetimle yarattım*" anlamı çıkmaz. Bundan dolayı âyete geçen يد /yed nimet anlamında değildir. Sıfatları te'vil etmeden almak gerek. Te'vile gitmek, sonradan çıkmış bir yöntemdir." [1653]

Gazzalî, özellikle avâm için tevile gitmeyen selefî görüşü tercih etmiştir.[1654] Çağdaş selefi müfessir Şinkitî şöyle der: Sıfatlar mevsufa, yani vasıflandırılan zata göre değişir. Allah'a has ait sıfatlar vardır. Başta İmam Malik olmak üzere birçok alim, Allah'ın sıfatlarını ondan başka kimse bilmez

---

1649 Hadid, 57/4.
1650 Tâ-hâ, 20/46.
1651 Sad, 38/75.
1652 Maide, 5/64.
1653 Eş'ari, *el-İbâne*, s.132-133.
1654 Bkz. Zebidî, *İthaf*, I/71.

demişlerdir. Nitekim Kur'an, *"onlar bilgice onu kavrayamazlar."*[1655] demektedir.

Allah'ın sıfatları konusunda şu iki nokta önemlidir.

a-Kur'an ve sünnette zikredilen sıfatlara olduğu gibi inanmak ve onları te'vil etmemek,

b-Teşbih, ta'til, tecsim vs. saplantılara girmeden Kur'an ve sahih sünnetle gelen sıfatlara olduğu gibi inanmak. Zira onları inkâr etmek "*Muattıla*" ekolünün yöntemidir. Allah'ı yarattıklara benzeten "*Mülhide"* ve "*Müşebbihe"* ekolüne girer. Allah'ı kendisi kadar tanıyan var mı? Allah'ın zatı tüm mahlukattan ayrı olduğu gibi sıfatları da yarattıkların sıfatlarına benzemez. Sözgelimi, Allah'ın ilmi vardır. İnsanların da ilmi var. Ancak iki ilim birbirine benzemez. Diğer sıfatlar için de aynısını söylemek mümkündür.[1656]

Özetlersek, Allah ilim, işitme, görme sıfatlarıyla bizimle beraberdir. Celâlet ve azâmetine layık bir biçimde Arş'ı üzerine istiva etmiştir.

* * * * *

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ بُشْرَاكُمْ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

"O gün mümin erkeklerle, mümin kadıları önlerinden ve sağ taraflarından nurları koşarken göreceksiniz. 'Bu gün müjdeniz altlarından ırmaklar akan cennetlerdir. İçlerinde ebedi olarak kalacaksınız' (denir). İşte büyük kurtuluş budur."[1657]

Soru: Işıkları önde giden müminleri anlayabiliriz. Peki ya ışıkları sadece sağda olanlar ne demek? Sol tarafları karanlık mı olacak?

[1655] Şûrâ,42 /11.
[1656] Şinkitî, *Adva'*, 10/234.
[1657] Hadid, 57/12.

Cevap: Işığın sağ elde bulunması esas olsa da sağ elinde ışık tutan bir kimsenin sol tarafı da aydınlanacak.[1658]

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَاۚ

"Yeryüzünde ve kendinizde meydana gelen bir musibet yoktur ki biz onu uygulamaya koymadan önce bir kitapta yazılı olmasın."[1659]

İşkâl: İnsanların başına gelen tüm musibetlerin levh-i Mahfuzda yazılı olduğu, her musibetin Allah'ın izniyle meydana geldiği, [1660] başımıza gelen her musibetin Allah tarafından yazıldığı,[1661] belirtilmişken bir çok âyette de başımıza gelen musibetlerin ellerimizle yaptıklarımızdan kaynaklandığı, [1662]Allah'ın hiç kimseye zulmetmediği aksine insanların kendi nefislerine zulmettikleri,[1663] yeryüzü ve denizlerde meydana gelen fesadın insanlarının yaptıkları günahlardan kaynaklandığı,[1664] belirtilmiştir. Görünürde âyetler arasında çelişki bulunmaktadır.

Cevap: Âyetler arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Zira, tüm âyetler, ilmi her şeyi kuşatmış, hikmet sahibi bir zat tarafından indirilmiştir. Allah, insanları yaptıklarıyla cezalandırsa hiç bir canlının yaşaması mümkün olmaz.[1665] Ancak ibret almaları ve tövbe etmeleri için Allah Teâla tüm günahlarına değil bazı günahlarına bu dünyada ceza vermekte ve onları musibetlerle sınamaktadır.[1666]

Meydana gelen musibetler, insanların iradelerini hatalı ve günah yerlerde kullanmalarından dolayıdır.

[1658] Mevdûdî, *Kur'an-ı Kerim Meali ve Tefsir Notları*, 3/539.
[1659] Hadid, 57/22.
[1660] Teğâbun, 64/11.
[1661] Tevbe, 9/51.
[1662] Bkz.İbrahim,14/51; Rum, 20/41; Şûrâ,42/30.
[1663] Âl-i İmrân, 3/117.
[1664] Rûm, 30/41.
[1665] Fatır, 35/45i.
[1666] Mâide, 5/49.

Kur'an'da sık sık tekrarlanan ve geçmiş kavimlerin başına gelen musibetler de onların işledikleri günah ve musibetlerden dolayıdır. Allah, kimin ne yapacağını ezeli ve sonsuz ilmiyle bildiği için "*yanımızda ki kitapta yazılıdır*" demiştir

Allah'ın onları bilmesi onların günah işlemesini gerektirmez. Ayın tutulacağını veya tembel birinin sınıfta kalacağını bilmemiz ay tutulmasını ve sınıfta kalmayı gerektirmez. Ancak Allah'ın izni olmadan hiçbir hadise meydana gelmez. Bu da Allah'ın evrendeki hükümranlığını ifade eder. Depremler, sel ve benzer felâketler de Allah'ın izniyle olmaktadır.

İnsanlar iradelerini günah işleme yönünde kullanırlarsa Allah onlara izin verir. Neticede başlarına musibetler gelir. Allah, günah işleyenleri cebr ile engellerse imtihanın anlamı kalmaz. İyi ile kötü birbirinden ayrılmaz. İmtihan ortadan kalkar. Zelzele, yağmur güneş ve ay tutulması gibi hadiseler, yaşlılık, ölüm, mevsimler gibi değişmez hadiseler ise sadece Allah'ın emir ve yaratmasıyla meydana gelmektedir. Bunlar değişmez ilahi yasalardır. İnsanların herhangi bir müdahalesi olamaz. Yeryüzünde cehalet, ilhâd ve zulüm neticesi meydana gelen hadiseleri Allah'a nispet edilmez.Bundan Allah'a sığınırız.

* * * * *

وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاس

" *Bir de demiri inzâl ettik ki onda hem çetin bir sertlik hem de insanlar için birçok faydalar vardır.*"[1667]

İşkâl: Âyette "*demiri inzâl ettik/ indirdik* " denilmesi.

Cevap: Tarihin başından beri insanlar demirden yararlanmaktadırlar. Savaş, sanayi ve el işlerinde kullanılmaktadır. İlk Peygamberlerden Hz.

1667 Hadid, 57/25.

Nuh’un gemi yaptığı[1668] düşünülürse demiri kullanma tarihinin nerelere ulaştığını tahmin edebiliriz. Hatta bu açıdan altın ve gümüşten daha etkili ve kullanışlıdır.[1669] Âyette geçen “*inzal*” kelimesinde boyun eğdirme, kullanmaya elverişli hale getirme, zelil kılma anlamları bulunmaktadır.[1670] Buna göre âyetin anlamı şöyledir: Demiri insanların kullanabilecekleri, gerektiği şekillere sokabilecekleri, hatta eritebilecekleri bir halde yarattık ve insanların istifadesine sunduk.

(58) MÜCADELE SÛRESİ

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمْ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“*Ey iman edenler peygambere gizli bir şey danışacağınız zaman, konuşmanızdan önce bir sadaka verin. Bu sizin için hem bir hayır hem de daha ziyade bir temizliktir. Fakat gücünüz yetmezse şüphe yok ki Allah bağışlayıcıdır. Esirgeyicidir.”*[1671]

İşkâl: Âyetin neshedilme iddiası.

Cevap:Müfessirlierin büyük ekseriyeti âyetin mensuh olduğunu söylemiştir. Ancak âyet incelendiğinde muhkem olduğu ve her zaman onu tatbik etmenin mümkün olduğu görülecektir. Münafıklar sadaka vermemede ısrar ediyorlardı. Bazı münafıklar, tövbe edip sadaka vermeye başladılar. Allah Teâla, durumlarını ortaya çıkarmak için Hz. Peygamberle her

---

[1668] Bkz,Yazır, *Tefsir*.
[1669]Bkz.Hud,11/37-38; Müminun,23/27.
[1670] İbn Manzûr, *Lisan* , نزل md.
[1671] Mücadele, 58/12.

konuştuklarında sadaka çıkarmalarını emretti. Bu sayede müminlerle münafıklar birbirinden ayrılmış oldu.[1672]

Âyetin her zaman için uygulanabileceği muhakkaktır. Zira her zaman münafıkların varlığı söz konusudur. Gerekli yerlere yardım edilmezse aynı hüküm icra edilir. Hz. Peygambere yapılması istenen sadaka kendisine değil devlete yapılan bir yardımdı. Zira, Hz.Peygamberin kendisi için sadaka topladığı görülmemiştir. Kendisi almadığı gibi ailesine de sadaka ve zekat almayı uygun görmemiştir.[1673]

Bundan hareketle devlet erkânıyla yapılacak bazı özel görüşmeler, varidâtı devlete vermek kaydıyla belirli şart ve rakamlarla makbuza bağlanabilir. Bunun hem bireye hem de topluma yararları muhakkaktır. Fakirlik veya başka herhangi bir nedenle sadaka verme imkanı yoksa, namaz,zekat Allah ve Resûlüne itaat etmekle de telâfi edilebileceği belirtilmiştir. Zira, Allah kimseye gücü dışında bir şeyi yüklemez.

* * * * *

الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ فِي الأَذَلِّينَ

"Allah'a ve peygamberine düşman olanlar en zelillerin (aşağıların) arasındadırlar"[1674]

Soru: Allah ve Peygamber düşmanı birçok kesimin görünürde refah içinde bir hayat sürdürmeleri.

Cevap: Kur'an'ın haber verdiği hüsran iki çeşittir. Biri bu dünyada diğeri de ahirette. Sonu elemli bir azapla neticelenecek geçici bir zevk hüsrandır. *"Sakın Allah'ı tanımayanların refah içinde diyar diyar dolaşmaları seni aldatmasın. Bu kısa bir zevkten ibarettir. Sonra varacakları yer*

[1672] Bkz, Kasimi, *Mehâsin*, 7/51.
[1673] Bkz. Müslim, Zekat, 161-168; Nesâi, Zekat, 95; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*,1/200.
[1674] Mücadele, 58/20.

cehennemdir."[1675], *"Onlarla savaşın ki Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın. Rezil etsin, yardımıyla sizi onlara karşı zafere erdirsin."*[1676] *"Vaktaki yapılan uyarıları unuttular, üzerlerine her şeyin kapılarını açıverdik. Nihâyet kendilerine verilen bu bolluk ve serbestlik ile tam ferahladıkları sırada ansızın kendilerini yakaladık."*[1677]

Âyetleri, musibet ve sıkıntılar gibi bolluk ve refah içinde yaşamanın da imtihan olduğunu belirtmektedirler. Allah Teala, sıkıntılar vermek suretiyle birçok toplumu sınadığı gibi, bolluk ve bereketle de bazı toplumları sınamaktadır. Allah Teâla sıkıntıyla sınadığı kimselerin tövbe ve rücü etmelerini ister. İlahi emre uymayınca bolluk ve bereketle sınar. Şükür ve zikir yerine gaflet ve nankörlükle karşılık verince helâk olmaları kaçınılmaz olur.[1678]

Allah ve Peygamberi inkâr edenlerin gerçek anlamda mutlu olmaları ve refah içinde yaşam sürdürmeleri imkansızdır. Bulundukları zevk ve haşmet geçicidir.

(59)HAŞR SÛRESİ

[1675] Âl-i İmrân, 3/196-197.
[1676] Tevbe, 9/14.
[1677] En'âm, 6/44.
[1678]Bkz. Seyyid, Kutub, *Fizilâl,* 2/1090.

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا

"Daha önceden yöreyi (Medine'yi) yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olanlar, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler."[1679]

Soru: Âyette geçen **تبوءوا /** *yurt edinme* fiili hem Medine hem de iman için kullanılmıştır. İman nasıl yurt edinilir?

Cevap: Medine'yi imar edip yerleştikleri gibi, imanlarını da her türlü şüphe ve kuruntulardan temizleyip onu iyi amellerle imar ettiler."[1680] İmanı o kadar içselleştirdiler ki artık o iman onların Medine'ye yerleşmeleri gibi kalplerine yerleşti. İnsanlar evlerinde huzur ve sükûnet buldukları gibi, onlar da imanlarıyla huzur ve sükûnet buluyorlardı. En ufak bir sıkıntıda ona müracaat edip sığınıyorlardı.[1681]

* * * * *

. أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ

"Biz bu Kur'an'ı bir dağın üzerine indirseydik kesinlikle sen onu Allah korkusundan başını öne eğmiş çatlamış *görürdün."*[1682]

Soru: Dağ, cansız ve iradesiz bir varlık olduğu halde Kur'an'dan nasıl etkilenir?

Cevap: Âyetin sonundaki *"Biz o misalleri düşünsünler diye insanlara veriyoruz"* bölümü, âyetin Kur'an üzerinde düşünmeyenlerin durumlarını ortaya koyan bir misal olduğunu ortaya koymuştur.[1683]

Bir önceki âyet, Allah'ı unuttukları için kalpleri katılaşan inkârcıları ele almıştır.Arapça'da misal ve olaylardan çok az etkilenenlere "dağ kadar

---

[1679] Haşr, 59/9.
[1680] Tabatabâî, *el-Mizân*, 19/205.
[1681] Seyyid Kutub, *Fizilâl*, 6/3526; Ebu Hayyan, *el-Bahr*, 10/143.
[1682] Haşr, 59/21.
[1683] Kadi, Abdulcebbâr, *Tenzihu'l-Kur'an* , s.421.

anlayışsız"örneği verilir. Eğer Kur'an'a muhatap olan insan değil de bir dağ olsaydı Ondan etkilenir ve onun emirlerine boyun eğerdi. Diğer bir anlatım ile eğer Allah'ı unutan, Kur'an'ı anlamaktan yüz çevirenlerin yerinde bir dağ olsaydı, Kur'an'ın etkisi ve Allah korkusundan parçalanıp dağılacaktı.[1684]

(60) MUMTEHİNE SÛRESİ

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا

"Ey Rabb'imiz bizi, O inkârcıların fitnesi kılma."[1685]

Soru: Müminler ne şekilde inkârcılara fitne olurlar?

Cevap:

a-Müminlerin inkârcılara karşı mağlup olmalarıyla. Zira inkârcılar galip gelse kendilerinin hak müminlerin de batıl üzerinde bulunduğu vehmine kapılırlar. Bu nedenle hem küfürlerinde ısrar eder hem de başkalarını etkilerler."[1686]

b-Kötü insanların müminlere musallat kılınmasıyla. Müminler baskılarına tahammül edemeyip imanlarına halel gelebilir.

c-Müminlerin dinlerini yaşamamalarıyla. İslâm'ı gerçek anlamda yaşamazsak inkârcılara kötü örnek oluruz. Onların inkârda devam etmelerine sebebiyet veririz. Dolayısıyla âyetteki fitne "kötü örnek olma" fitnesidir.

Âyet, "*Allah'ım bizi kötü örnek kılmakla fitneye vesile kılma.*"şeklinde tevil edilebilir.

[1684] Bkz.İbn Âşûr, *Tefsir*, 28/116
[1685] Mumtehine, 60/5.
[1686] İbn Âşûr, *Tefsir*, 28/148.

* * * * *

لا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُن

“ İnanan kadınlar onlara(kâfirlere) helal değildir. Kâfirler de mümin kadınlara helal olamazlar.[1687]

Soru: Aynı hüküm neden tekrarlanmıştır?

Cevap: Aradaki hürmeti ifade etmek için bu cümlelerden birisi de kafi olabilirdi;ancak hürmetin yalnız bir taraftan değil, iki taraftan da sübutunu tasrih için tekrar olunmuştur. Yani birincisi firkatin husulüne ikincisi de yeniden nikahın menine tembih içindir.[1688]

(61) SAF SÛRESİ

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَاقَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِي وَقَدْ تَعْلَمُونَ أ ي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ

“Hani bir zaman Mûsâ kavmine “ey kavmim benim size (gönderilmiş) Allah’ın peygamberi olduğumu bildiğiniz halde niçin bana eziyet ediyorsunuz”[1689]

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَابَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللهِ إِلَيْكُمْ

“ Bir vakitte de Meryem oğlu İsa Ey İsrailoğulları ben size Allah’ın elçisiyim demiştir.[1690]

[1687] Mumtehine, 60/10.
[1688] Yazır, Tefsir, 7/4911
[1689] Saf, 61/5.
[1690] Saf, 61/5.

Soru 1: Neden Hz. Mûsâ, “*ey kavmim*” Hz.İsa ise “*ey İsrailoğulları*” demiştir?

Cevap:Hz. İsa’nın anne cihetiyle olan akrabaları dışında fazla akrabası yoktu. Babasız dünyaya geldiği bilinen bir durumdu. Hz. Mûsâ ise anne-babası ve akrabaları vardı. Dolayısıyla kavmine hitap ediyordu.[1691]

* * * * *

وَإِذْقَلَ يسى ابْنُ مَرْيَمَ يَابَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ
وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ

“Bir vakit Meryem oğlu İsa ‘ey İsrailoğulları ben size Allah’ın elçisiyim. Önümdeki Tevrat’ın doğrulayıcısı ve benden sonra gelecek adı Ahmed olan bir peygamberin müjdeleyicisi olarak geldim’ dedi. Sonra, O, onlara apaçık delillerle gelince ‘bu apaçık bir büyüdür’ dediler.”[1692]

Soru 2: Hz.Peygamberin “*Muhammed”* ismi daha meşhur olduğu halde neden “*Ahmed*” ismi tercih edilmiştir?

Cevap: Hz. Peygamber, İncil’de “*Ahmed”* anlamına gelen**فارقليط**/ */Farklit* olarak geçer. Bu nedenle kendilerine yabancı gelmesin diye aynı isim tercih edilmiştir.[1693]

“Muhammed” ismi, övülmüş ve seçilmiş anlamındadır. “*Ahmed*” ise “*en çok övülen” “en faziletli*” manalarına gelir. Âyet, Onun Peygamberlerin efendisi ve en büyüğü olduğuna işaret etmiştir.[1694]

Soru 3: Âyette geçen müjde bugünkü İncil ve Tevrat’ta neden yer almamaktadır?

Cevap: Hıristiyan ve Yahudî alimler bile ellerinde mevcut nüshaların Hz. İsa ve Hz. Mûsâ’ya inen kitaplar olmadığını itiraf etmektedirler. M. 325

[1691] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/286.
[1692] Saf, 61/6.
[1693] Ensâri, *Feth*, s.420; İbn Âşûr, *Tefsir*, 280/124.
[1694] İbn Âşûr, *Tefsir*, 28/184.

yılında toplanan komisyon,önce binlerce İncil arasından elli tanesini seçmiş sonra onları da dörde indirgemişlerdi. Onların kilise tarafından düzenlenmiş oldukları gâyet açıktır. Nitekim Kitabı Mukaddes ansiklopedisinin "*Yuşa'* " maddesi aynı durumu yazmış ve itiraf etmiştir.[1695]

Soru 4: Kur'an'da Meryem oğlu İsa anılınca **ابن** / *İbn* kelimesinde hep **(إ)** /*hemze* ile geçmiştir. Oysa Arapça dil kurallarına göre aynı kelime arada yani sıfat olarak gelirse " *ǚ/ hemze*" hem yazılmaz hem de okunmaz Hz. İsa ismiyle yazılmasının hikmeti var mı?

Cevap: Bunun hikmeti, Hz. İsa'nın babasız dünyaya geldiğini hatırlatmak ve erkeğe değil annesi Meryem'e nispet edilmesinden dolayıdır.[1696]

(62) CUMA SÛRESİ

يا أيها الذين آمنوا إذا نودي للصلاة من يوم الجمعة فاسعوا إلى ذكر الله

"*Ey iman edenler Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında hemen Allah'ın zikrine gidin.*"[1697]

İşkâl: Âyette namaz *ǚDžƃǛ/koşun* emri verilmiştir. Oysa Peygamberimiz namaza koşarak gitmeyi yasaklamıştır. [1698]

Cevap: Âyette geçen *ǚDžƃǛ* koşmak anlamında olmayıp "*İnsana ancak çalışma ve gayretinin karşılığı vardır*."[1699] âyetinde olduğu gibi gayret göstermek, hazırlık yapmak anlamındadır. Cumaya gitmek için abdest almak,

---

[1695] Mağniyye, *el-Kâşif*, 7/315.
[1696] Halidî, el-Kasas, 4/288
[1697] Cuma, 62/9.
[1698] Buharî, Ezan, 21.
[1699]Necm, 53/39.

yürümek, beklemek ve kılık-kıyafet değiştirmek âyette geçen “*koşunuz*” kapsamındadır.”[1700]

* * * * *

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا

“Böyle iken bir ticaret veya eğlenti gördüklerinde ona fırladılar ve seni ayakta bıraktılar.”[1701]

Soru: Birçok âyet ve hadisle övülen sahabe neden Hz.Peygamberin kendisi hutbe okurken onlar hutbeyi terk ederek gelen ticarî kafileye koşmuşlardır?

Cevap: Hz. Peygamberin okuduğu hutbede hazır bulunanlar İslâm’a yeni girdikleri için gerçek anlamda henüz İslâm ahlakını öğrenmemişlerdi Bununla beraber Medine’de çok şiddetli bir kıtlık da hüküm sürüyordu. Dışarı çıkanlar erzakın biteceğinden korkmuşlardı. Nitekim Kur’an da onları ateşle korkutmamış sadece kınamış ve nasihatte bulunmuştur.[1702]

1700 İbn Atiyye, *el-Muharreru’l- Veciz*, 5/308.
1701 Cuma, 62/11.
1702 Âlusî, *Tefsir*, 28/107

(63) MÜNAFİKUN SÛRESİ

ا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَـ مُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ
لَكَاذِبُونَ

“Münafıklar sanra geldiklerinde ‘şahadet ederiz gerçekten sen Allah’ın Resûlüsün’ dediler. Allah da biliyor ki sen şüphesiz Allah’ın Resûlüsün . Bununla beraber Allah şahitlik ediyor ki doğrusu münafıklar katiyyen yalancıdırlar.”[1703]

Soru: Münafıkların şahadeti görünürde yerindedir. O halde neden geçerli sayılmamıştır?

Cevap: Zahire göre hükmetmekle emrolunmuşuz. Ancak şahitlik edenlerin yalancı olduklarını haber veren, yer ve göklerin gaybını bilen Allah Teâladır. Allah’ın nifaklarını haber verdiği kimseler hakkında şüphe edilmez.[1704]

* * * * *

وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ
عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ

“Sen onları gördüğün zaman cisimleri hoşuna gider. Konuşurlarsa dediklerine kulak verirsin. Sanki onlar dayanmış kötülük gibidirler.”[1705]

Soru: Münafıkların kütüklere benzetilmelerinin izahı nedir?

Cevap: Kütülükler, görünürde insanlara hoş gelebilir; ancak içleri boş bozuk ceviz gibidir. Çocuklar dış görünüme aldanıp onlarla oynarlar.[1706]

[1703] Münafikun, 63/1.
[1704] Bkz. İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/490.
[1705] Münafikun, 63/4.
[1706] Kuşeyri, *Letâif*, 3/588.

Münafıkların da içi boştur. Onlara güven olmaz. Kütükler önemli işlerde kullanılmazlar. Zira içleri bozulmuş ve çürümüştür. Münafıklar da önemli İslâm toplumunda önemli mevkilere getirilmezler. Kütükler tek başlarına duramamaktadır. Münafıklar da öyledirler. Akıllarını kullanmazlar. Başkalarının emir ve komutlarıyla hareket ederler. Destekleri taklit ve gösteriştir.

(64) TEĞÂBUN SÛRESİ

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ

"Gökleri ve yeri hak ile yarattı. Sizi şekillendirdi ve şeklinizi de güzel yaptı."[1707]

İşkâl: Görünürde birçok kişinin şeklen güzel olmaması.

Cevap: Güzellik için herhangi bir ölçü ve sınır yoktur. Birine göre esmer tenli güzel iken, diğerine göre beyaz daha güzeldir. Ancak, Allah Teâla, biçim ve endam olarak insanı en güzel biçimde yaratmıştır.[1708]

İki göz, iki kulak bir burun. İnsanı rahatsız edecek biçimde uzun olmamaları birbirlerine uygun ve uyumlu olmaları güzelliğini ortaya koymaktadır. Ne aşarı derecede kısa ne de uzun olması güzellik cümlesindendir. Bazı insanlarda görülen sakatlık ve özürler ise ya anne karnında veya dışardan bir müdahale ile meydana gelmektedir.

* * * * *

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ

"Küfre saplanmış olanlar kendilerinin kesin olarak diriltmeyeceklerini öne sürdüler. De ki: hayır Rabb'im adına andolsun siz muhakkak diriltеceksiniz. Sonra mutlaka yaptıklarınız size haber verilecektir."[1709]

Soru: Ahireti inkâr edenler için Allah adına yemin etmek bir anlam ifade eder mi?

Cevap: Hz. Peygamber (s.a.v.)'in muhatapları kendi tecrübe ve bilgileriyle Onu çok iyi tanıyorlardı.Zira hayatı boyunca yalan söylememiştir. Açıkça itiraf etmeseler de Onun Allah adına yalan söylemeyeceğini

---

[1707] Teğâbun, 64/3.
[1708] Bkz, Er-Râzi, *Tefsir*, 10/652.

vicdanlarında biliyorlardı. Ayrıca O, sadece ahiret akidesini tebliği etmekle kalmıyor aynı zamanda bu inancı destekleyen makul delilleri de öne sürüyordu.

İşte bu noktada bir peygamber ile filozof arasındaki fark ortaya çıkar. Filozof, ahiret ile ilgili çok sağlam deliller öne sürebilir. Onun yaptığı ahiretin vuku bulacağını daha makul delillerle ispat etmekten öteye geçmez. Filozof, peygamberden üstün değildir. Zira peygamber akli delillerle ahireti ispatlamak konumunda değildir.Bilakis O, bu konuda ilim sahibidir. Elde ettiği yakîn ile ahiretin mutlaka vuku bulacağını haber vermektedir. Filozof yemin etmez. Zira onun ahiret hakkındaki bilgisi yine bir peygamberin verdiği habere dayanmaktadır. Birçok filozofun imanı kendilerini bile ikna edecek derecede kuvvetli değildir.[1710]

[1709] Teğabun, 64/7.
[1710] Râzi, *Tefsir*, 10/554; Mevdûdî, *Tefhim*, 6/344-345.

(65) TALAK SÛRESİ

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ
بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ ـنَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا
ـي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا

“Ey peygamber, kadınları boşayacağınız zaman, onları iddetlerine doğru boşayın ve iddeti de sayın; Rabbiniz Allah’tan korkun; açık bir terbiyesizlik yapmaları durumu dışında onları evlerinden çıkarmayın, kendileri i de çıkmasınlar! Bunlar Allah’ın belirlediği sınırlardır. Her kim Allah’ın sınırlarını aşarsa, kendisine zulmetmiş olur. Bilmezsin, belki Allah, onun arkasından bir iş çıkarır.”[1711]

Soru: Talak hakkı neden erkeğe verilmiştir.

Cevap: İslâm hukuk ve ahlakında erkek aileden sorumludur. Ailenin, masrafı, geçimi ona yüklenmiştir.Aileyi kurma masrafı da ona aittir. Tüm zahmetler ve sıkıntılara o katlanmıştır. Bu nedenlerden dolayı aileyi bozmak ona hayli zor gelir. Sıkıntı ve külfetle kurduğu aileyi kolay kolay bozmaz. Zira tekrar evlenmenin ve aileyi kurmanın ne kadar zor olduğunu bilmektedir. Erkekler, kadınlara nispeten daha soğukkanlıdırlar. Daha geç sinirlenirler. Kadınlar ise daha çok duygusaldırlar. Bu nedenle boşanma hakkının kadınlarda olduğu yerlerde boşanma olayları daha çok görülür.

Bununla beraber, evlilik akdi esnasında kadın boşanma hakkını ilgili mahkemeye verebilir. Bu durumda istediği an boşanma davası açabilir.[1712]

* * * * *

مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا(2)وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ

[1711] Talak, 65/1.
[1712] Bkz. Zuhaylî, *el-Fıkhu’l –İslamî ve Edilletühü,* 7/54-55; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslamiye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu,* 2/35.

“Her kim Allah’ın emirlerine karşı gelmekten sakınırsa Allah ona bir çıkış yolu sağlar. Onu, hatır ve hayaline gelmez bir taraftan rızklandırır.”[1713]

İşkâl: Âyette verilen vade rağmen takva sahibi birçok kimsenin sıkıntı ve darlık içersinde yaşamaları.

Cevap: Sıkıntıların birçoğu dünyaya gereğinden fazla önem vermekten kaynaklanmaktadır.Takva sahibi olmayan bir kimse daha fazla kazanmak için hırsla, yarış içine girer en ufak bir kayıptan dolayı üzülür, musibet ve belalara tahammül etmez. Takva sahibi insan, bu sorunlardan hiç biriyle karşılaşmaz. Zira rızk ve ecelin Allah’ın elinde olduğuna inanmıştır. Başkasını kıskanmaz, haset etmez, şükrü yapılmayan bir malın hesabının olacağını düşünür. Rızkından emindir. Esbaba sarılır. Çalışmayı da bir ibadet olarak görür. Neticeyi Allah’a bırakır. Fakirliği bir musibet olarak görmez. Birçok peygamberin zühd ve sadeliği zenginlik ve debdebeye tercih ettiğini bilir. Buna rağmen sıkıntı ve darlık içinde yaşayan bir mümin, takva konusunda eksik kaldığını ve şartlarını yerine getirmediğini araştırır ve yerine getirmeye çalışır. Esbaba tevessül etmenin de takva kapsamı içinde olduğunu unutmamak gerek.[1714]

* * * * *

لله الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنْ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ

“O Allah ki yedi göğü ve yerden de onların benzerini yarattı.”[1715]

İşkâl: Âyette geçen مثلهن / *mislehünne* kelimesinin ne anlama geldiği, gökler gibi yerin de yedi tabakadan oluşup oluşmadığı.

İşkâlin Giderilmesi: Günümüzde jeolojik çalışmaları yer küresi hakkında çok geniş bilgiye ulaşmıştır.

Âyette geçen **“مثلهن** */mislehünne* lafzı iki anlama gelir:

[1713] Talak, 65/2-3.
[1714] Bkz. İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/496.
[1715] Talak, 65/12.

a-Yeri de gökler gibi *"yedi tabaka"* olarak yarattı.

b-Yeri de "*yedi gök"* gibi sağlam ve noksansız yarattı. İnsanlar için döşek mesabesinde yaratılan yer, gökyüzünün bir benzeridir.[1716]

Gökyüzü insanlar için bir tavan, yeryüzü de bir döşek ve taban hükmündedir. Gökyüzündeki yıldız ve galaksiler belli maddelerden yaratıldığı gibi yeryüzü de belli elementlerden oluşmuştur.

Feza alemindeki cisimler belirli hız ve biçimde dönerken dünya da güneş etrafında dönmekte ve ondan ısı ve ışık almaktadır.

"*Kendime yedi dürüst dost edindim.*" denilince, başkasının "*benim de onlar gibi dostum var*" ifadesi, sadakatte onlar gibi dostlarının bulunduğunu ifade eder.Âyette geçen '*semâvât', ' atmosfer'* anlamında da olabilir.Atmosfer çeşitli katmanlardan oluştuğu gibi yer küre de farklı katmanlardan oluşmaktadır.

Netice olarak şunu diyebiliriz: Yer, yapı ve yaratılış bakımından gök tabakaları gibidir. Dolayısıyla Kur'an'da yerin yedi tabakadan oluştuğuna dair herhangi bir delil yoktur.[1717]Ancak yedi kıtadan oluştuğu anlamına gelebilir.[1718] Yerin yedi tabakadan oluştuğuna dair haberler sağlam değildir.[1719]

[1716] Mevdûdî, *Tefhim*, 6/385.
[1717] Kasimi, *Mehasin,* 6/5848.
[1718] İbn Âşûr, *Tefsir,* 27/341.
[1719] Aclunî, *Keşful Hafâ,1/1*00.

(66) TAHRİM SÛRESİ

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللهُ

"Ey peygamber! Allah'ın sana helal ettiğini niçin haram ediyorsun?"[1720]

Soru: Helalı haram kılmak büyük bir vebal olduğu halde Hz. Peygamber böyle bir duruma neden muhatap olmuş?

Cevap: Hz. Peygamber, Kur'an'ın emir ve yasaklarını herkesten önce uygular ve insanlara gösterirdi. *"Ey iman edenler Allah'ın sizlere helal kıldıklarını haram kılmayın."*[1721] , *"De ki baksanıza Allah sizin için rızk olarak neler indirdi de siz ondan bir kısmını haram bir kısmını da helal yaptınız. De ki size Allah mı izin verdi? Yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?"*[1722]

Hz. Peygamberin benzer âyetlere rağmen Allah'ın helal kıldıklarını haram kılması düşünülemez. Âyette geçen "*haram kılmaktan*" gaye, nimetlerden yararlanmama ve onlardan vazgeçmektir. Hz. Peygamber, herhangi bir yiyecek için "*şu nimeti yememeye yemin ediyorum.*" demiş olabileceği gibi, diğer bazı yöntemleri de kullanmış olabilir.Âyetin iniş sebebi bunu mümkün kılmaktadır. Zira âyet, Resûlullah'ın, hanımlarından birine yaklaşmaması ve

---

[1720] Tahrim, 66/1.
[1721] Maide, 6/90.
[1722] Yûnus, 10/59.

helal olan bir meşrubatı bir eşinin gönlünü almak için içmemesi üzerine nazil olmuştur.[1723]

Eşini razı etmenin o nimetlerden faydalanmaktan daha uygun olacağını düşünmüştü. Âyet ise mezkur nimetlerden yüz çevirmenin nübüvvet makamıyla bağdaşmayacağını ve uygun düşmeyeceğini belirtmiştir. Ortada bir helalın haram kılınması söz konusu değildir. Resûlullah'ın vahiy bulunmayan bir konuda ictihad etmesi söz konusudur. Kur'an doğrusunu hatırlatmış ve kendisini uyarmıştı. Âyetin, "*Allah ise çok bağışlayıcıdır ve çok merhametlidir.*" şeklinde bitmesi, Peygambere teselli vermekte ve yapılan sürçmenin affolunduğunu göstermektedir. [1724]

* * * * *

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَاَةَ نُوحٍ وَامْرَاَةَ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا

"Allah inkâr edenlere Nuh'un karısı ile Lut'un karısını misal verdi. O iki kadın kullarımızdan birer salih kulun nikahı altındaydılar. O ikisine hıyanet ettiler."[1725]

Soru: Hz. İbrahim'in babası ile Hz. Nuh'un oğlu konuya misal olabilecekleri halde Neden Hz. Nuh ve Hz. Lut'un karıları misal verilmiştir?

Cevap: Hz. İbrahim'in babasıyla Hz. Nuh'un da oğluyla olan mücadeleleri Kur'an'ın birçok yerinde geçtiği halde Hz. Nuh ve Hz.Lut'un inkârcı karılarıyla mücadeleleri sadece bu sürede geçmektedir.

Kur'an başka âyetlerde geçmeyenleri, geçenlere tercih etmiştir. Süre, Hz. Peygamber ile eşleri arasında geçen bir münakaşayla başlamıştır. Aynı sürede iki peygamberin hain eşlerinden bahsedilmesi, Hz. Peygamberle tartışmaya giren eşlerine de bir uyarı niteliğindedir.

[1723] Taberî, *Tefsir*, 14/202.
[1724] Bkz, İbn Âşûr, *Tefsir*, 28/347; İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/498, Mevdûdî, *Tefhim*, 6/392.
[1725] Tahrim, 66/10.

Âyet onlara şunları hatırlatır: “Ey Peygamber eşleri sizler Hz. Nuh ve Hz. Lut’un karıları gibi değil, Firavn’un karısı Hz. Asya ve Hz.İsa’nın annesi Hz. Meryem gibi olun.”[1726]

[1726] İbn Âşûr, *Tefsir*,28/374.

(67) MÜLK SÛRESİ

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاة

"O, ki ölümü ve dirimi yarattı."[1727]

Soru: Neden ölüm dirilmeden önce zikredilmiştir?

Cevap: Kur'an, insanın yokluk anını dikkate almıştır.Yani,insan önce yoktu veya cansız bir nutfe halinde vardı. Daha öncesi de kastedilmiş olabilir. Yani önce bitkilerde ve canlı varlıklarda hayatın belirmesinden önceki cansız varoluş durumunu belirtmektedir.[1728] "Üreme ile çoğalan canlıların hayata başlama safhaları olan ölüm, hayattan öncedir."[1729]

Soru: Ölüm yokluk olduğu halde nasıl yaratılır?

Cevap: Allah Teâla, hayatı yarattığı gibi, hayatın bekası için ölümü de yaratmıştır. Canlıları kalıcı ve ebedi olarak değil de ölümlü yaratmıştır. Ölümü de takdir etmiştir. Canlıların ölümlü yaratılmaları Allah'ın sonsuz kudretini göstermektedir. Zira ölüm istenmeyen bir durumdur. Buna rağmen canlılar önüne geçemiyor. Allah tarafından takdir edilen bu yasa önlenemiyor.[1730] Allah, esbabiyle beraber hayatı yarattığı gibi ölümü sağlayan şart ve sebepleri de yaratmıştır.

Gereksiz ve anlamsız görülen ölüm canlılar için büyük nimettir. Şöyle ki;

1-Allah, hayatın temel taşı olan sperm ve yumurtalıkları pek çok yaratmıştır. Bu çokluk olmazsa canlı türlerinin herhangi birinin nesli devam etmez. Ama atılan tohum ve yumurtaların hepsi üremiş olsa o zaman da dünya yaşanacak ortam olmaktan çıkar. İlahî kudret her canlı türünde atılan bu tohumların bir çoğunu öldürür. Sadece bir yumurtacığa yaşama imkanı verir.

[1727] Mülk, 67/2.
[1728] Esed, *Kur'an Mesajı,* 3/1168.
[1729] Ateş ,*Tefsir,* 9/327.
[1730] İbn Âşûr, *Tefsir,* 29/13.

2-Savrulan her bitki tohumu bir çiçeği aşılayıp bir bitki tohumu olsa yeryüzü bu kadar bitkiyi alamaz.

3-Balıkların bıraktığı her yumurtadan balık çıksa güzelim deniz balıklardan ibaret bir katı cisim oluverir.

4-Sinek, sivrisinek ve öteki haşereler birçok nedenlerle ölmeyip de hayatlarını sürdürseler bütün yeryüzü haşerelerle dolar.

5-Mikrop dediğimiz tek hücreler eğer sadece beş gün ölmeden üremelerini devam ettirseler bütün dünya mikroplarla dolar.[1731]

6-İnsanlar ölmeden çoğalmaya devam etseler dünya yaşanmaz olur. Anne baba, nine, dede onların da büyükleri hep beraber yaşasalar büyüklere saygı anlamsız kalır. Hz. Âdem den günümüze tüm babaların yaşadığını düşünürsek nasıl bir "dedeler silsilesi"nin ortaya çıkacağını tahayyül etmek bile zordur. Yaşadığımız bu düzen Allah'ın takdir ve yaratmasıyla gerçekleşmektedir.

[1731] Ateş,*Tefsir*, 9/527.

(68) KALEM SÛRESİ

سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ

“Yakında biz onu burnunun üzerinden damgalayacağız.”[1732]

Soru: Tüm vücuttan “burun”un seçilmesinin hikmeti nedir?

Cevap: **الخرطوم** / *el-hurtum* filin (uzun) burnu için kullanılır. Onun için insan “*burnu*” anlamına gelen **الانف** /*el-enf*’ değil de **الخرطوم** /*el-hurtum* kelimesinin tercih edilmesi muhatabın bu dünyada içinde bulunduğu tekebbür ve gururu,ahirette de içine düşeceği dehşet ve rüsvalığı belirtmek içindir.[1733]

Burna yapılan dağlama hemen göze çarpmakta ve karşıdaki insan tarafından hemen farkedilmiktedir. Yapılan suçun vahâmetini ortaya koymaktadır.Âyete muhatap münkirler burunlarını büktükleri için aynı yöntemle kendilerine ceza öngörülmüştür. Burnu dağlanan birinin büyük kabahat yaptığı anlaşılacak.[1734]

* * * * *

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ

“Ayağın üstünün açılacağı ve onları secdeye çağrılacakları gün artık güç getiremezler.”[1735]

İşkâl: Ayağın üstündeki örtünün açılmasıyla neyin kastedildiği.

İşkâlın Giderilmesi: Âyette bahsi geçen **الكشف عن الساق** /el- *keşf ani’s-sak* Arapça’da bir deyim olup, vaziyetin çok vahim ve zor olduğunu beyan etmek için kullanılmış. Cimri olan biri için “ elleri bağlı” ifadesi kullanıldığı gibi içinde bulunulan vaziyetin dehşeti için de **الكشف عن الساق** / *el-keşf ani’s-sak* ifadesi kullanılır. Selef arasında âyet ile ilgili olarak birçok ayrı görüş

[1732] Kalem, 68/16.
[1733] Rağib, *Müfredât*, 279.
[1734] Bkz, İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/512.

belirtilmiştir. Bu konuda iki hadis de rivâyet edilmiş buna rağmen âyetin *müteşâbih* oluşu ortadan kalkmamaktadır. Hz. Peygamber, Allah Telâla'nın "*el-keşf ani's-sak"* edeceğini dünyada riya edenlerin dışında her mümin erkek ve kadınların kendisine secdeye kapanacaklarını .[1736] buyurmuştur.Diğer bir hadiste de **الكشف عن الساق** / *el-keşf-ani's-sak*ın ne olduğunu beyan etmiştir: "O, Allah'ın büyük bir *"nur"* ile tecelli etmesidir.O esnada müminler secdeye kapanacaklar.[1737] Ebu Müslim el-İsfehânî de farklı bir görüşle söz konusu durumun dünya ile ilgili olduğunu, ahiretin ise teklif yeri olmadığını belirtmiştir. Zira Kur'an o gün secde etmenin mümkün olmadığını belirtmiştir.[1738]

Âyet, kıyamet gününün zorluk ve şiddetini belirtmektedir. Nitekim önemli ve zor durumlar karşısında "*kolları sıvadı*" ifadesini kullanırız.

* * * * *

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ

"Gözleri düşmüş kendilerini bir zillet sarmış bulunur. Oysa onlar o secdeye sağ salim iken davet ediliyorlardı."[1739]

Soru: Ahiret teklif yeri olmadığı halde neden secdeye davet edileceklerdir?

Cevap: Âyette geçen davet teklif için değildir. Dünyada yaptıklarının kötülüğünü göstermek ve daha fazla onları azarlamak ve rencide etmek içindir.[1740]

* * * * *

لَوْلَا أَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ

[1735] Kalem, 68/42.
[1736] Buharî, *Tefsiru Süreti Nun,* 2.
[1737] İbn Kesir, *Tefsir,* 4/671.
[1738] Kasimi, *Mehâsin,* 7/165.
[1739] Kalem, 68/43.
[1740] İbn Reyyân, *er-Ravd,* 2/513 .

“Şâyet Rabbinden Ona bir nimet yetişmeseydi O, mutlaka kınanacak, bir halde ıssız bir diyara atılacaktı.” [1741]

فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ

“Halsiz bir vaziyette kendisi dışarı çıkardık.”[1742]

İşkâl: Birinci ayette “*atılacaktı*” denilmekte ve atıldığı kesinlikle belirtilmemiştir. İkinci âyette ise kesin olarak atılmış olduğu haber verilmektedir.

Cevap: İlk âyet Hz.Yûnus’un dışarıya atılma biçimiyle ilgilidir. Yani, eğer, Rabbinden Ona bir yardım gelmeseydi yerilmiş ve perişan bir vaziyette atılacaktı. Ancak Allah’ın yardımı yetiştiği için yerilmeden ve zahmet çekmeden atıldı.[1743]

[1741] Kalem, 68/49.
[1742] Saffât, 37/145.
[1743] Şinkitî, Adva’, 10/172.

(69) HAKKA SÛRESİ

وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ

"Melek de kenarları üzerindedir. O gün Rabbinin Arşını sekiz melek taşır."[1744]

Soru: Allah Teâla mekândan münezzeh olduğu halde *Arşının* melekler tarafından taşınmasının hikmeti nedir?

Cevap: Allah Teâla, insanların akıl ve anlayışlarına göre hitap etmiştir. Büyük zatlar, elemanlarını hesaba çekmek isteyince makamlarına oturur yardımcılarını da yanlarına alırlar. İnsanların kıyamet gününde Allah tarafında sorgulanmaları da böyle bir duruma benzetilmiştir. O makam için *Arş* ifadesi kullanılmıştır. Allah, yer ve mekândan münezzeh ve müstağnidir. Hiçbir şeye muhtaç değildir. Ka'be için "*Allah'ın evi*" tabiri de bu anlamdadır. Bu Allah'ın "*mekan*"içinde bulunduğunu veya ona muhtaç olduğunu göstermez. *Hacer-i Esved* için *Yeminullah* ifadesinin[1745] kullanılması da aynı anlamdadır.[1746]

İbn Teymiyye, konuya selefi bir yorumla yaklaşmış.Şöyle der: Allah, *Arş* ve benzer her şeyden münezzehtir. O, tüm yarattıklarından farklıdır.Kim Allah'ın *Arş* ve *Melek* veya benzer herhangi bir şeye muhtaç olduğunu söylerse o küfre düşmüştür. Allah kendisini nasıl vasıflandırmışsa öyledir.[1747]

* * * * *

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيم

"*O, (Kur'an) hiç şüphesiz şanlı bir elçinin getirdiği sözdür."* [1748]

[1744] Hakka, 69/17.
[1745] Buharî, Hac, 50.
[1746]Râzi, *Tefsir,* 10/626.
[1747] İbn Teymiyye, *Fetâvâ,* 6/550.
[1748] Hakka, 69/40.

İşkâl: Kur'an'ın elçiye nispet edilmesi.

Cevap: Âyet, müsteşrikler tarafından istismar edilmiş ve Kur'an'ın Allah sözü olmayıp Cibril'in sözü olduğu ve bundan hareketle Kur'an'ın vahiy oluşuna şüphe düşürülmek istenmiştir.

Kur'an ilimlerine ait bir çok eseri olan İmam Suyutî , Kur'an lafızlarının kaynağı konusunda kuşku verici bir tasnife girmiştir. Ona göre Kur'an'ın lafızları konusunda üç görüş vardır.

a-Resûlullah'ın sözleridir.

b-Cibril'in sözleridir

c-Allah'ın sözleridir.[1749] Küçük büyük yedi yüze yakın eser veren Suyutî'nin bir çok konuyu tahkik etmeden nakletmekle yetindiği bilinen bir özelliğidir. Kanaatimize göre onu adı geçen tasnife götüren etken yukarıdaki âyetin yorumudur.

Kur'an'ın hem lafız hem de mana itibariyle Allah'a ait olduğunu gösteren bir çok âyet mevcuttur: *"Muhakkak ki O Kur'an âlemlerin Rabbinin indirmesidir. Onu Ruhu'l-Emin Cibril indirdi."*[1750], *"(Sen) bir dosdoğru yol üzerindesin güçlü ve çok merhametli olan Allah'ın peyderpey indirdiği vahiy ile."*[1751] *"Allah hak ile sana kitabı indirmiştir."*[1752] Bu ve aşağıda verilen âyetler,Kur'an'ın indirilişi konusunda üç önemli noktaya dikkat çekmiştir.

1-Kur'an'ın Allah tarafından indirilmiş olduğu ve kaynağının vahiy olduğu,

2-Allah tarafından Cibril'e tevdi olunduğu,

3-Cibril tarafından olduğu gibi, Resûlullah'ın kalbine tevdi edildiği anlatılmaktadır.

[1749] Suyutî, *et-İtkan,* II, 125.
[1750] Şuarâ, 26/192-193.
[1751] Yâsin, 36/3-4.
[1752] Bakara, 2/176.

“Biz bu Kur’an’ı vahiy etmekle sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz.”[1753] âyeti,Kur’an’ın her şeyi ile vahiy olduğunu beyan etmektedir. *“Biz düşünüp anlamanız için onu Arapça bir Kur’an yaptık.”*[1754] âyeti de Kur’an’ın Arapça nazmının Allah tarafından olduğunu belirtmektedir. Kur’an lafızlarının Cibril veya Resûlden olup anlamının ise Allah’tan olma iddiası “*kudsî hadis*” tanımına daha yakındır.

“Şüphesiz ki O (Kur’an) çok şerefli bir elçinin sözüdür.” âyetinde Kur’an’ın elçiye izafe edilmesi, Kur’an’ı kâhin ve sihirbazların sözü diye tanıtmaya çalışanlara bir reddiyedir. Ona *“elçisinin sözü”* denilmesi, Onun Resûlullah’ın ağzından çıkıp insanlığa aktarılmış olmasındandır. Âyette geçen رسول /*Resûl* lafzı da Kur’an’ın elçi sözü olmadığını, Onun sadece Allah tarafından görevlendirilen bir haberci, emanetçi ve vasıta olduğunu gösterir.

“O, bizim adımıza bazı laflar uydurmaya kalkışsaydı elbette, biz Onu o yüzden yeminiyle yakalar (kuvvetle hıncını alırdık).”[1755] âyeti de Kur’an lafızlarının Allah’a ait olduğunu göstermektedir. Zira, Kur’an lafızlarının da Allah tarafından öğretildiği belirtilmiş ve Allah’a ait olmayan bir lafzı Allah’a nispet etmenin vahâmeti anlatılmıştır. Bu tehdit Hz. Peygamberi tekzip edenlere yapılmamışken, Allah’a ait olmayan bir sözü ona nispet etmek veya ona ait bir sözü başkalarına nispet edenlere yapılmış olması, konunun önemini sergilemektedir.

Kur’an’ın meleğin değil Allah’ın sözü olduğunu gösteren diğer bir delil de قل /*de,* emirleridir. İnsan mevki itibariyle kendinden “*üst”*makamda bulunan birine “*de ki”* emrini kullanmaz.Söylemek istediği *ana fikri* bildirir. Kur’an’ın üç yüz küsur yerinde bu emri kullanılması Kur’an’ın hem mana hem de lafız

---

[1753] Yûsuf, 12/2.
[1754] Zuhruf, 43/3.
[1755] Hakka, 69/44-45.

itibariyle Allah'tan olduğunu gösterir.[1756]Mana ile yetinilseydi *"de ki"* emirlerine gerek kalmazdı.Zira zaten onlar olmadan da maksat hasıl oluyordu.

[1756]Bkz. Şa'ravî, *Fetâvâ,* s.232.

(70) MEÂRİC SÛRESİ

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ(1)لِلْكَافِرينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ(2 نَ اللهِ ذِي
الْمَعَارِجِ(3)تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ

“Sorup araştırmak isteyen biri (öteki dünyada) olacak azabı sordu. İnkârcılar için onu engelleyecek (biri) yok. (Çünkü Onun) katına yükselmenin birçok yolu olan Allah’tan(dır). Bütün melekler ve Ruh(Cibril) ona (bir günde) yükselir. Uzunluğu elli bin yıl (gibi) süren bir günde”[1757]

Soru: İlk âyetlerde geçen *“bir”*inin, olacak azabı istemesi veya sorması ile meleklerin elli bin yıllık günde gidip gelmeleri arasındaki münasebet nedir?

Cevap: Âyetler, inkârcıların azaptan kurtulamayacaklarını belirttikten sonra, uzak gördükleri azabın Allah katında uzak olmadığına dikkat çekmiştir. Çok uzak gördükleri azap Allah’ın katında sadece bir günden ibarettir. Siz onu elli bin yıl görüyorsunuz. Durum bu iken neden o konuda acele ediyorsunuz? Onlar dünya ömrünü çok uzun gördükleri için azabın gerçekleşme zamanını da çok uzak görüyorlar. Oysa dünyanın ömrü Allah’ın katında bir günden ibarettir. Allah vadinden dönmez. Acele etmenize gerek yok.[1758]

* * * * *

تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَة

“Melekler ve Ruh (Cebrail) süresi elli bin yıl tutan bir günde ona yükselip çıkarlar.”[1759]

وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ

[1757] Meâric, 70/1-4.
[1758] Hicâzî, Mahmut, *et-Tefsiru’l- Vâdıh,* Cilt.3, Cüz 29, s, 35.
[1759] Meâric, 70/4.

“Rabbinin katında bir gün sizin saydıklarınızdan bin sene gibidir.”[1760]

İşkâl: Birinci âyette günün miktarı *“elli bin yıl”* ile sınırlandırılmışken ikinci âyette *“bin yıl”* olarak belirtilmiş olması.

İşkâlin Giderilmesi: Birinci âyet ahiret bağlamında zikredilmiştir. Oranın gün ve zaman birimleri her şeyleriyle dünya ve dünya günlerinden ayrıdır. İkinci âyet de dünya günleriyle ilgilidir. Allah’ın kıyametin kopması için takdir ettiği günler bizim günleri gibi kısa değildir. Allah Teâla kıyametin kopmasını öyle günlerle takdir etmiştir ki onlar bizim günler gibi kısa değillerdir. Bin sene kadar uzundur.

Diğer bir te’vile göre her ikisi de ahiret içindir. Günlerin kısa veya uzun sürmeleri insanların amelleriyle ilgilidir. İnkârcılar için *elli bin sene* sürerken, müminler için *bin yıl* kadardır. *“İşte o gün çok çetin bir gündür. İnkârcılar için hiç de kolay değildir.”*[1761]

İki âyette geçen sınır koyma kesin rakam olmayıp çokluğu da ifade ediyor olabilirler. Birisinin “*senin için yüzyıl beklerim*” ifadesi çok zaman bekleyeceğini gösterir.

* * * * *

إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا

“Gerçekten insan hırslı ve huysuz yaratılmıştır.”[1762]

Soru: Âyet insanın kötü ahlak ile bezendiğine delil olabilir mi?

Cevap: Bu ve benzer diğer bazı âyetlerde insan fıtratına iyiliklerle beraber kötü bazı huyların da yerleştirildiğini gösterir. *“İnsan zayıf yaratılmıştır.”*[1763] *“İnsan aceleci yaratılmıştır.”*[1764] *“Nefse ve onu düzenleyene sonra da ona bozukluğunu ve korunmasını ilham edene ki gerçek kurtuluşu bulmuştur onu*

[1760] Hac, 22/47.
[1761] Müddesir, 74/9-10.
[1762] Meâric, 70/19.
[1763] Nisâ, 4/28.
[1764] Enbiyâ, 21/37.

temizlikle parlatan. Onu kirletip gömen de ziyan etmiştir."[1765] âyetleri insanın iki değişik özellikte yaratıldığını göstermektedir. Allah'a karşı sorumluluk bilinci yanında bazı konularda zafiyet gösterme özellikleri. Bu durum, insanı meleklerden ayıran önemli bir özelliktir.

İnsan irade sahibidir. İradesini hayırda kullanabileceği gibi, kötülükte de kullanabilir. Çocukça davranma, tahammülsüzlük,mızıkçılık, şiddet ve hırs sahibi[1766] anlamlarına gelen **هلوع** mutlak anlamda şer değildir. Zira bu vasıflar kötülükte kullanılabildikleri gibi hayırda da kullanılabilirler. İlim, erdemlik gerçeği arama ve takvayı aramada insan **هلوع**/ *helu*' olmalı.Yani cehalet , şeytan ve kötülüğü yenmede hırs gösterebilir, cehalete tahammül etmez ve sabır göstermeyebilir.

Âyetin siyakında gelen "*Namaz kılanlar bunu dışındadırlar*"[1767] ifadesi de **هلوع** /*helu* vasfının değişmeyen bir durum olmadığını belirtmiştir. Namaz, insanın kulluk görevinin şuurunda olup olmadığını gösterir. Kulluk şuurunda olan, iman ve Allah'a güvenme vasıflarına haiz olan bir mümin hırs ve tahammülsüzlüğü yenebilir. Görüldüğü gibi, Kur'an, insanda menfi vasıfların olduğunu ancak onlardan nasıl kurtulabileceğini de göstermiştir.

[1765] Şems, 91/7-10.
[1766] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5357

(71) NUH SÛRESİ

يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ

"Günahlarınızı bağışlasın ve sizi belirlemiş bir vakte ertelesin. Kuşkusuz Allah'ın takdir ettiği vakit gelince ertelenmez."[1768]

İşkâl Âyetin baş kısmı "*sizi belirli bir zamana ertelesin*" derken, sonu *Allah'ın takdir ettiği zamanın ertelenmeyeceğini* belirtmiştir.

İşkâlin Giderilmesi: Allah,âyette kastedilenleri yaratırken iman edecekleri takdirde ne kadar yaşayacaklarını, iman etmedikleri takdirde de ne kadar yaşayacaklarını takdir etmiştir. Allah Teâla, iman ederlerse kendilerine tayin edilen müddete kadar yaşamalarının mümkün olduğunu belirtmiştir.

Diğer bir tevile göre de âyetin anlamı şöyledir: Eğer Allah'a itaat ederseniz ömrünüzü uzatır ve sizleri ilminde belli ve takdir edilen müddete kadar mutluluk ve saadet içinde yaşatır.[1769]

* * * * *

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا

"(Gelin) Rabbinize istiğfar edin dedim."[1770]

Soru::Hz. Nuh'un kavmi inkârcı bir kavimdi. İnkârcıların istiğfarı makbule geçer mi?

Cevap: Hz. Nuh, onlardan küfür, inkâr ve içinde bulundukları şirkten pişmanlık duyup tevhide sarılmalarını istemişti.[1771]

* * * * *

[1767] Meâric, 20/22.
[1768] Nuh, 71/4.
[1769] Ensâri, *Feth,* s.436.
[1770] Nuh, 70/10.
[1771] İbn Reyyân,*er-Ravd*, 2/523.

وَلَا تَزِدْ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا

“Allah’ım! Sen zalimlerin şaşkınlıklarını artır.”[1772]

Soru: Hz. Nuh insanların dalalette kalmalarını istemiş mi?

Cevap: Allah Teâla, kendisine hem kendilerinin hem de gelecek nesillerinin iman etmeyeceklerini bildirince, O da inkâr ve tuğyan için kendilerine daha fazla mühlet ve imkan verilmemesini istedi.[1773]

* * * * *

وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنْ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا(26)إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا

“Nuh demişti ey Rabb’im yeryüzünde (inkârcılardan) hiç kimseyi bırakma. Çünkü sen onları bırakırsan kullarını yoldan çıkarırlar. Ve nankör fâcirden başkasını doğurmazlar.”[1774]

Soru: Hz. Nuh’un onlara beddua etmesi uygun mu? İman etmeyeceklerini nereden biliyordu?

Cevap: Peygamberler Allah’ın emriyle hareket ederler. Hz. Nuh sabırla onları bin yıldan fazla davet etti. Allah, iman etmeyeceklerini kendisine haber verince bedduadan başka başvuracağı bir çare kalmamıştı. Hz. Mûsâ da benzer bir bedduada bulunmuştur. *“Ey Rabb’imiz mallarını sil süpür ve kalplerini sıktıkça sık, o acı azabı görmedikçe iman etmeyecekler.”*[1775] Sahih hadislerde ifade edildiği gibi, Hz. Peygamber de inkarcıların azgınlık, zulüm ve taşkınlıklarını görünce belli kesimlere bir ay müddetle namazlarda beddua etmiştir.

[1772] Nuh, 71/24.
[1773] Kadi, Abdulcebbar,*Tenzihu’l-Kur’an*, 437;İbn Âşur ,*Tefsir* 28/211
[1774] Nuh, 70/26-27

(72) CİN SÛRESİ

عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا(26)إِلَّا مَنْ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا(27)

“O bütün gaybi bilir, fakat gaybına kimseyi apaçık vakıf kılmaz. Seçtiği bir elçiden başka; çünkü onun önünden ve arkasından gözetleyiciler dizer.”[1776]

İşkâl: Âyete geçen *“Elçi”den* kimin kastedildiği ile Allah dışında gaybi bilenin olup olmadığı.

Cevap: Gayb, duyu organlarıyla varlığı bilinmeyen şeylerdir. Sadece peygamberlerin haber vermeleriyle bilinir. Allah’ın Zat’ı, melekler, Cennet cehennem, *Arş, Kürsü, levh-ı Mahfuz* gayb kapsamına girer. [1777]

Buna göre varlıkları iki kategoride incelemek mümkündür.

1-Gözle görebildiğimiz, elle tutabildiğimiz, kulakla işitebildiğimiz ve koklayarak varlıklarını hissedebildiğimiz varlıklar.

2-Duyu organlarımızla bilinmeyen ve anlaşılmayan, ancak peygamberler vasıtasıyla öğrendiğimiz varlıklar.

Kur’an, müminlerin vasıflarını sıralarken “*gaybe inanmayı*” birinci vasıf olarak zikretmiştir.[1778]

Kur’an sarih bir biçimde gaybın sadece Allah tarafından bilindiğini ifade etmektedir. *“De ki gayb yalnız Allah’ındır.”*[1779], *“Gaybın anahtarları onun yanındadır. Onları ondan başkası bilmez.”*[1780] ,*“De ki yer ve göklerde*

[1775] Yûnus, 10/88
[1776] Cin, 72/26-27.
[1777] Rağib, *Müfredât,* s.36; Kasimi, *Mehâsin,* 2/35..
[1778] Bakara, 2/3.
[1779] yunus, 10/20.
[1780] En’am, 6/59.

Allah'tan başka kimse gaybi bilmez."[1781], *"Bana ve size ne yapılacağını da bilmem."*[1782], *"De ki kendime Allah'ın dilediğinden başka ne bir fayda ne de bir zarar verme gücüne sahip değilim. Eğer gaybi bilseydim. Elbette hayrı çok artırırdım."*[1783] Beş âyette de, gaybi Allah'tan başka kimsenin bilmediği kesinlikle bildirilirken yukarıda geçen âyette(72/27) "*Razi olduğu Elçi*" istisna edilmiştir.

Peygamberler bile Allah'ın öğrettikleri dışında gaybi bilmiyorlardı.Şöyle ki:

a) Hz.Muhammed (s.a.v.): Mutlak anlamda gaybı bilmiyordu;ancak Allah'ın kendisine bildirmesiyle bazı olayları bilmiştir. Hz. Aişe'ye yapılan iftiranın mahiyetini ve Hz. Aişe'nin beri olduğunu ancak "*Bunlar, (namuslular) onların dediklerinden çok uzaktırlar. Kendilerine bir bağışlanma ve değerli bir rızk vardır."*[1784] âyetiyle öğrendi. Keza eğer mutlak anlamda gaybi bilseydi. Necd kabilesi reisi Amir b. Malik'in isteği üzerine İslam'ı öğretmek gayesiyle gönderilen ve yolda feci bir biçimde şehid edilen on arkadaşının durumunu fark eder ona göre tedbir alacaktı.[1785]

Resûlullah'ın durumunu en iyi bilenlerden Aişe (r.a.) bu konuda şunları demiştir: "Kim Muhammed (s.a.v.)'in yarın ne olacağını bildiğini iddia ederse Allah'a büyük bir iftirada bulunmuştur.[1786] "Kim bir kâhine gider ondan bir şey sorarsa 40 gün namazı kabul olunmaz."[1787] buyurarak gaybi bilme iddiasında bulunmanın ne kadar büyük bir günah olduğuna dikkat çekmiştir.

Allah'ın Resülü'ne bildirdiği gaybî konulara, Hz. Fatma'nın vefatı, Hayber'in düşeceği, İstanbul ve Kudüs'ün fethine dair bazı haberler misal

---

[1781] Neml, 27/65.
[1782] Ahkaf, 46/9.
[1783] A'raf, 7/188.
[1784] Nur, 24/26.
[1785] Cemal,Ahmed, *Kitabün Uhkimet*, II, 288.
[1786] Müslim, İman, 287.
[1787] Müslim, İman, 128.

gösterilebilir.[1788] Bunlar istisnai durumu ifade eder, genel hüküm ifade etmezler.

b) Hz. Nuh: *"Nuh Rabbine seslenip: 'Ey Rabbim, elbette oğlum benim ailemdendir, senin vaadin de kesinlikle haktır ve Sen hakimlerin en iyi hükmedenisin!' dedi.*[1789] *"Allah: "Ey Nuh, O, asla senin ailenden değildir. O, doğru olmayan bir iştir. O halde bilmediğin bir şeyi benden isteme! Ben,seni cahillerden olmaktan men ederim." buyurdu.*[1790] âyetlerinde işaret edildiği gibi Hz. Nuh, boğulan çocuğun kendi ehlinden olmadığını bilmiyordu. Ancak Allah Teâlanın bildirmesiyle öğrenmiş oldu.

c) Hz. İbrahim: *"Andolsun şanıma ki, İbrahim'e de elçilerimiz müjde ile geldi ve "selam!" dediler. O da "Selam!" dedi ve durmadan gidip kızartılmış bir buzağı getirdi."*[1791] *"Ona ellerini uzatmadıklarını görünce kendilerini yadırgadı ve içinde onlara karşı bir korku duydu. Onlar: 'Korkma, zira biz Lut kavmine gönderildik." dediler."*[1792] âyetleri Hz. İbrahim'in meleklere buzağı kestiğini ve onları tanımadığını ifade etmektedir. Eğer onları tanısaydı, yemek teklif etmezdi.

d) Hz. Lut: *"Elçilerimiz Lut'a geldiğinde onların yüzünden fenalaştı, eli ayağı dolaştı ve "bu çok çetin bir gündür!" dedi."*[1793] âyeti, kendisine gelenlerin melekler olduğunu bilmediğini ancak *"Elçiler: "Ey Lut, emin ol, biz Rabbinin elçileriyiz; onlar sana ihtimali yok el uzatamazlar, sen hem ailenle gecenin bir bölümünde yola çık."*[1794] âyetiyle gelenlerin melekler olduğunu fark ettiğini öğreniyoruz.

[1788] Şibli, *Asr-İ Saadet,* II, 126-140.
[1789] Hud, 11/45.
[1790] Hûd, 11/46.
[1791] Hûd, 11/69.
[1792] Hûd, 11/70.
[1793] Hûd, 11/77.
[1794] Hûd, 11/81.

e) Hz. Süleyman: *"Derken bekledi, çok geçmeden (Hüdhüd) geldi ve "Ben senin etraflıca bilmediğin bir şeyi öğrendim ve sana Sebe'den sağlam bir haber getirdim." dedi."*[1795] âyetinden, Hz. Süleyman'ın kraliçe ülkesi hakkında bir şey bilmediği için Hüdhüd'ten bilgi aldığını öğreniyoruz.

f) Melekler: *"Melekler: "Seni bütün eksikliklerden tenzih ederiz Ya Rab! Bizim için, senin bize bildirdiğinden başka bilgi mümkün değildir. O her şeyi bilen hüküm sahibi sadece Sensin Sen!" dediler."*[1796] âyeti, meleklerin bile Allah'ın öğrettikleri dışında bir şey bilmediklerini ifade etmektedir.[1797]

Gaybi bilme iddiasında bulunanlar hakkında Hz. Ömer bazı müeyyideler uygulamıştır. Bu cümleden olmak üzere gaybî konularla müteşâbih âyetler konusunda fikir yürütmede ısrar edenleri sürgün etmiştir.[1798] Hz. Ömer'in bu uygulaması fitne uyandırmak isteyenlerin hakkında olsa gerek. Zira müteşabih ayetler hakkında birçok sahabenin görüş bildirdiğini biliyordu.[1799]

Bu izahtan sonra âyette söz konusu edilen "*Elçi*"den kastın "*peygamberler*" olduğunu söyleyebiliriz.[1800] Allah. sevdiği kullarına bazı münasebetlerle gaybî konulardan bir kısmını bildirir. Bu bağlamda rüya zikredilebilir. "Salih insanın sadık rüyası, nübüvvetin kırk altıda biridir."

Salih kişilerin, ferâsetle geleceğe yönelik kanaatlerini belirtmeleri âyetin hükmüne aykırı değildir.Zira âyet mutlak anlamda Allah'tan başka kimsenin gaybi bilmediğini belirtmektedir. Kıyametin ne zaman kopacağı, insanın ne zaman öleceği gibi konuları Allah'tan başkası bilmez.[1801]

1795 Neml, 27/22.
1796 Bakara, 2/32.
1797 Şinkitî, *Adva'*, 2/149-150.
1798 Şatibî, *el-İ'tisam*, II, 309.
1799 Taberî,*Tefsir*, I, 164.
1800 Razî, *Tefsir*, 10/678.
1801 Bkz İbn Âşûr,*Tefsir*, 29/249; Kasimî, *Mehâsin*, 7/195, Er-Râzi ,*Tefsir*, 10/678

Tahmin ve ferâsetle bazı bilgilere sahip olmak ise gaybi bilme anlamına gelmez. Uzman bir doktor deneyimlerinden hastasının yaşamıyla ilgili bilgiler verebilmektedir.[1802]

Hulâsa, Allah'ın bildirmesi dışında kimse gaybi bilemez.Allah Teâla gaybî bazı konularda elçilerini bilgilendirmiştir.Risaletin son bulmasıyla bu imkân da kalkmış oldu.

(73) MÜZZEMMİL SÛRESİ

[1802] Bkz, Razî, *Tefsir*, 10/679; Âlûsî,*Tefsir*, 29/97; Kasimî, *Mehâsin*, 7/195.

قُمْ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا(2)نِصْفَهُ أَوْ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا(3)أَوْ زِدْ عَلَيْهِ

"Gece kalk,pek azı hariç, yarısı, yahut ondan biraz eksilt veya artır."[1803]

İşkâl: Bu âyetler aynı sürenin *"Gerçekten Rabbin biliyor ki sen muhakkak gecenin üçte ikisine yakınını yarısını ve üçte birini ibadetle geçiriyorsun. Beraberinde bulunan bir grup da (böyle yapar.) Oysa geceyi gündüzü Allah takdir eder. Sizin bundan ötesini başaramayacağınızı bildiği için size lütuf ile muamelede bulundu. Bundan böyle Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun."*[1804] âyetiyle neshedildiği iddiası.

Nesh söz konusu değildir. İlk âyetler, Hz. Peygamberi gece namazları konusunda üç seçenek arasında muhayyer kılmaktadır.

a-Gecenin yarısını,

b-Gecenin yarısından birazını azaltarak,

c-Veya gecenin yarısına biraz ekleyerek gece namazını kılmak. Son âyette de gece namazlarıyla kendilerine sıkıntı verenlere bir hatırlatma yapılmakta ve sıkıntı ve eziyete düşmemeleri belirtilmektedir. Zira gece namazlarında uyumamak için ipe asılanlar vardı. Âyet, tüm geceyi ibadetle geçiremeyeceklerini ve nefislerine eziyet etmemelerini hatırlattı. Zira aralarında hastalar ve ticaret için yola çıkanlar vardı. Onlara gecenin tamamını ibadetle geçirmenin zor olacağını ancak isterlerse Kur'an'dan kolaylarına gideni okuyabileceklerini, namaz, zekat ve borç verme gibi ibadetlerin de gece namazları gibi önemli ibadetler olduğunu hatırlattı.

Âyetten gece namazlarının sahabe için farz değil müstehab olduğu anlaşılmaktadır.

Soru: Gece namazı, çalışma mesaileri ile üretimi menfi yönden etkiliyor mu?

1803 Müzzemmil, 2/4.
1804 Müzzemmil, 73/20.

Cevap: İslâm, topluma yarar sağlayacak her faaliyeti ibadet kapsamında değerlendirir. Sürenin son âyeti de bu faaliyetlerden bir kaçını örnek vermiş. Cihad, ticaret, borç vermek vs. Teheccüd namazı vacip olmadığında ferdin ihtiyarına bırakılmıştır. Gece namazını kılmak ile meşru şartlarda nöbet tutmak, üretime katkıda bulunmak, sosyal faaliyetlerde bulunmak, laboratuarda çalışmak arasında bir fark yoktur. Hepsi ibadet kapsamındadır. Hatta bir müslümanın meşru bir ihtiyacını gidermek bir ay nafile ibadete tercih edilmiştir.[1805]

Gece namazı,ruhi bir terbiye konumundadır.Mümin teheccüd namazı esnasında gündüz yaptıklarını ile yarın yapacaklarını göz önüne getirip öz eleştiride bulunur. Allah'tan görev ve hizmette başarılı kılınmasını talep eder.

* * * * *

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا

"Biz sana ağır bir söz vahyedeceğiz."[1806]

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ

"Andosun ki Kur'an'ı düşünmek için kolaylaştırdık. Fakat düşünen var mı?"[1807]

İşkâl: İlk âyet Kur'an'ın ağır bir söz olduğunu, ikinci âyet ise Kur'an'ın düşünmek için kolaylaştırıldığını belirtmektedir.

Cevap: İlk âyet, Kur'an'ın getirdiği davanın ağır olduğunu; zira tüm dünyaya meydan okuduğunu, tüm diktatör ve zorbaların Ona karşı çıkacaklarını, tevhidi, eşitliği, adaleti, öngördüğü için bu hususları istemeyenlerin düşmanlıklarıyla karşılaşılacağını hatırlatmaktadır.

Şirke saplanan biri için tevhit, zulüm ve haksızlığın içine düşenler için adalet ve hukuk ağır gelir. Kur'an taklidi reddetmektedir. İnsanları alıştıkları

[1805] Elbâni, *Sahihu Camii's-Sağir*, 1/97.
[1806] Müzzemmil, 73/4.
[1807] Kamer, 54/17.

adet ve geleneklerden vazgeçirmek kadar ağır bir şey olamaz. Kur'an'ın öngördüğü bu prensiplerin tebliğ ve uygulamaları ağır bir yük ve sorumluluktur.

İkinci âyette belirtilen Kur'an'ın kolay oluşu ise; okunması anlaşılması ve ezberlenmesiyle ilgilidir. Kur'an'ı okumak , ezberlemek, anlamak kolay ancak bu kolaylığı insanlara anlatmak ağır ve zordur. Yani Kur'an'ı teoriden pratiğe geçirmek ağırdır çaba ve gayret ister.

(74) MÜDDESİR SÛRESİ

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ

"Öz benliğini temiz tut."[1808]

Soru: Hz. Peygamberin elbisesi kirli mi idi ki Allah, Ona "elbiseni temizle" buyurdu?

Cevap: Klasik tefsirlerin birçoğu âyette geçen *siyâb* kelimesini *elbise* anlamında kullanmışlardır. Oysa âyette geçen "*siyâb"* kelimesi *elbise* anlamına geldiği gibi, *nefis* ve *benlik* anlamına da gelir. Kur'an'da benzer ifadeleri bulmamız mümkündür. *"Kadınlar sizler için libâs, siz de onlar için libâssınız."*[1809] *â*yetinde *libas,* koruma, kalkan, muhafaza, perde, zarar ve haramdan koruyan her çeşit siper anlamında kullanılmıştır.

Âyetin işlemek istediği tema şudur. Ey Peygamber! Sen çok büyük ve çetin bir mücadeleye gireceksin!O halde muvaffak olmak için kalbini, nefsini bedenini üstünü temizle, yakınlarını, çevreni ve akrabalarını uyar![1810]

* * * * *

سَأُصْلِيهِ سَقَرَ(26)وَمَا أَدْرَاكَ مَاسَقَرُ(27)لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ(28)لَواحَةٌ لِلْبَشَرِ(29)عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ

"Onu sakara sokacağım sakarın ne olduğunu nereden biliyorsun? Durmadan deriler kavurur. Üzerinde on dokuz vardır."[1811]

İşkâl: Âyette geçen "*on dokuz"* sayısının neyi ifade ettiği.

Cevap: Âyette geçen "*on dokuz"* rakamının niçin zikredildiği sonraki âyetten anlaşılmaktadır.Tek kelimeyle "*imtihandır.*" Allah Teâla inkârcıların *Sakar* üzerindeki meleklerin sayısını duyacakları an alay edeceklerini bildiği halde indirmişti. Âyetle, küfür ehlinin azgınlığı artarken müminlerin imanları artmıştır. Âyetin nüzûl sebebi buna açıklık getirmiştir. Âyet nazil olunca muhataplar Arapça'yı bildikleri için ahiretle ilgili bir durum olduğunu

---

[1808] Müddesir, 74/4.
[1809] Bakara, 2/180.
[1810] Krş, Kuşeyri, *Letâif,* 3/648.
[1811] Müddesir, 74/26-30.

farketmişler ve "*on dokuz*" rakamını alaya almışlardır. Ebu Cehil, arkadaşlarına "Allah canınızı alsın, sizin on kişiniz onlardan birine yetmez mi? deyince Kilde b. Useyd "Onların on yedisi bana, kalan ikisi de size" demişti.[1812]

Âyet, cehennem üzerindeki rakamları belirtirken meseleyi çok değişik platformlara kaydıranlar olmuştur.Bu konuda yapılan bazı yorumlar çok ilginçtir. İşte onlardan biri: "*Sakar* bilgisayardır. Elektrik enerjisiyle çalışır. Ortada hiçbir şey görünür halde bırakmaz fakat hiçbir şeyi de kapsamsızlık etmez. İnsanlığın önüne levhalar ekranlar çıkarır. Bu levhalar sayısızdır. Süratle değişir.Yeni tablolar ortaya koyar levhalarda hareket noktası ve hakim rakam on dokuzdur. Yani "*sekar*" Kur'an mucizesinin tutarlılık sırrı on dokuz rakamına bağlı bir sisteme oturtulmuştur.[1813]

Kur'an'da rakamlarla ifade edilen diğer bazı konular var. Bu bağlamda, cehennemin yedi kapısının olması,[1814] Allah'ın Arşının sekiz melek tarafından taşınması, cehennemliklerin yetmiş Arşın zincirle cehenneme sevkedilmesi.[1815] Bunları bilgisayarla izah etmek mantıksızdır. Zira cehennemde on dokuz değil de üç veya yirmi adet melek bulunsaydı yine aynı durum söz konusu olurdu. Neden dört veya yirmi beş değil? Sonraki âyet gâyet sarih bir biçimde "*Biz o ateşin muhafızlarını hep melekler kıldık sayılarını da inkârcılar için imtihan vesilesi kıldık.*"[1816] Sayının bir *imtihandan* ibaret olduğu belirtilmektedir. Mümin, Allah'ın her şeye kadir olduğuna, hiçbir şeyi boşuna yaratmayacağına inandığı için, Kur'an'ın haber verdiği hususlara geldiği gibi iman eder, sevap alır. Münkir ise olayı alay konusu eder ve imtihanı kaybeder.

[1812] İbn Kesir,*Tefsir*, 4/732.
[1813] Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an'daki İslâm,* s.21.
[1814] Hicr, 15/44.
[1815] Hakka, 69/17.
[1816] Hakka, 69/72.

* * * * *

كَلَّا إِنَّهُ تَذْكِرَةٌ(54)فَمَنْ شَاءَ ذَكَرَهُ(55 وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ

"Hayır, hayır O, muhakkak bir uyarıdır. Dileyen onu düşünür. Bununla beraber Allah dilemeyince düşünemezler."[1817]

İşkâl: İkinci âyet, insan iradesine muhayyerlik verirken, üçüncü âyet insan iradesini Allah'ın iradesine bağlamaktadır.

Çözüm: İlk âyet, insana iman veya küfrü seçme konusunda irade hürriyetinin verildiğini belirtir. Son âyet de Allah'ın mutlak iradesini vurgulamış ve Allah'ın sonsuz kudretini göstermiştir. Bir diğer anlatımla insanın iradesi, hareketleri ve tüm yaşamı Allah'ın iradesine bağlıdır. İradesini hayır yönünde kullanana Allah dilerse engel olabileceği gibi şerde kullanana da engel olabilir. Ancak insana tercih hakkını verdiğini belirtmiştir.İnsanın tercih ve iradesine göre fiillerini yaratmaktadır,

"Dileyen iman etsin dileyen de inkâr etsin"[1818], *" İmanı sizlere sevdirdi. Onu kalplerinizde süsledi, küfrü yoldan çıkmayı ve isyanı da size çirkin gösterdi."*[1819] Allah Teâla'nın insanı inkâra zorlaması adaletiyle bağdaşmaz. İnsanlar küfre düşmesinler diye on binlerce peygamber göndermiş ve kitap indirmiştir. Allah Teâla, insana hayır yolunu göstermekte ve şerrin çirkinliğini ortaya koymaktadır. İyiliğe davet etmiş ve şerden sakındırmış , akıl ve irade ile insanı diğer canlılardan ayırmıştır.

[1817] Müddessir, 74/54-56.
[1818] Kehf,18/29.
[1819] Hucurât, 49/7.

(75) KIYAMET SÛRESİ

بَلْ الْإِنسَانُ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ(14)وَلَوْ أَلْقَى مَعَاذِيرَهُ(15)لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ(16)إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ

“Doğrusu insan kendine karşı keskin görüşlüdür. (kendisinin ne yaptığını iyi bilir.) Mazeretlerini ortaya sayıp dökse de. Resûlüm onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma. Şüphesiz onu toplamak ve onu okutmak bize aittir.”[1820]

İşkâl: Âyetler arasındaki münasebet.

İşkâlin Giderilmesi: İmam Suyutî, âyetleri münasebet yönünde Kur’an’ın en müşkül âyetleri arasında zikretmiştir. Söz konusu âyetler arasındaki münasebet kimilerini öyle meşgul etmiştir ki süreden bazı âyetlerin düşmüş olabileceğini iddia etme cüretini bile göstermişlerdir [1821]

Allah Teâla, kıyameti anlatırken, onun hakkında ihmal ve taksiratın nedeninin acele etmelerinden kaynaklandığına işaret etmiştir. Yani insanlar hazır ve acil olanı sonradan gelecek ve ebedî olan ahirete tercih etmektedirler. Âyetler,inen vahye çok özenle kulak vermeyi emrederek öncelikle neye önem verilmesinin gerektiğini belirtmiştir. Dünya sorunları aceleye gelmez. Sabır ve tahammül ister. Sabır gösterilmesi gereken konulardan biri de dikkat ve tedebbürle Kur’an’a eğilmektir. Acele ve sabırsızlık insanı Kur’an’ı anlamaktan alıkoyabilir. Allah Teâla, Kur’an hıfzını üzerine aldığı için, Hz. Peygambere ezberleme konusunda acele etmemesini, Cibril’i dikkatle dinlemesini emretmiştir.[1822]

Razî, âyetler arasındaki münasebeti şöyle izah eder: Bazen üstat, öğrencisine ders verirken öğrenci başka şeyle meşgul olur veya sağa sola bakar. Üstat, öğrencisinin dikkatini derse çekmek için araya “*beni dikkatle dinle başka bir şeyle meşgul olma*” türünden cümleler kor.[1823]

[1820] Kıyamet, 75/14-17.
[1821] Suyutî, *Mu’terek*, 1/63.
[1822] es-Suyutî, *Mu’terek*,a.g.y.
[1823] Razî, Tefsir, 10/726.

Allah Teâla, Hz. Peygambere Kur'an'ın muhafaza ve ezberlemesiyle değil, kendisine vahiy olunanla meşgul olmasını istemişti. Zira Kur'an'ın hıfzı garanti altına alınmıştır.

* * * * *

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ(22)إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ

"Yüzler vardır. O gün ışıl ışıl parıldayacaklar.Rabbine bakmaktadır."[1824]

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ

" Gözler onu idrak edemez Halbuki o gözleri idrak eder."[1825]

İşkâl: İlk iki âyet, Allah Teâla'nın ahirette görüleceğini belirtirken son âyet gözlerin onu idrak edemeyeceğini belirtmektedir.

Cevap:

a-Görme veya idraki nefyeden âyet, dünya ile ilgili durumu belirtmektedir. İspat eden âyetler ise ahiret bağlamında zikredilmiştir. Ahirette insanın görmesi ve idrak etmesi bu dünyadakinden ayrıdır. Allah Teâla gözleri görebilecek özelliklerde yaratacaktır.

b-Nefyeden âyet, *ru'yet'*i değil *idrâk'*i nefyetmektedir. Yani, gözler Allah'ın zatını idrakten acizdirler. İdrâk, bir şeyi künhüyle kavramak ve tam anlamıyla onu kavramaktır. Oysa insanın duyu organları O'nu anlamaktan acizdir. Arapça da şöyle bir ifade kullanılır. رايت الشيء وما ادركته /*Şeyi gördüm ancak anlayıp idrâk edemedim.* Allah'ın varlığını da bildiğimiz halde onu idrâk etmekten aciziz. Dünyada görülmeyeceğine şu hadis delildir. "Allah ile aramızdaki engel nurdur. O kalkarsa her şey yanar."[1826]

Rü'yetullah'ın gerçekleşeceğinin diğer bir delili de *"Ey Rabb'im (bana) kendini göster seni göreyim"*[1827] âyetidir.Zira mümkün olmasaydı Mûsâ (a.s.)

[1824] Kıyamet 75/22-23.
[1825] En'âm, 6/103.
[1826] Müslim,İman, 2/293; İbn Mace, Mukaddime, 13 .
[1827] A'raf, 7/143.

bu talepte bulunmazdı. Zira Hz. Mûsa Allah Teâla hakkında neyin caiz neyin de imkansız olduğunu biliyordu.[1828]

(76) İNSAN SÛRESİ

نَحْنُ خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ

"Onları biz yarattık. Onların yaratılışını biz sağlam yaptık."[1829]

وَخُلِقَ الْإِنسَانُ ضَعِيفًا

[1828] Şinkitî, *Adva'*, 10/85.

"İnsan zayıf yaratılmıştır"[1830]

İşkâl: İlk âyette insanın *sağlam*, ikinci âyette ise *zayıf* yaratıldığının belirtmiş olması.

İşkâlin Giderilmesi: Âyetler arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. İnsan fiziki yapısıyla sağlamdır. Bedensel yapısı, organları, eklem ve kasları sağlam yaratılmıştır. Çalışmaya, gezmeye, tahsil ve hizmet etmeye elverişlidirler. Sıcak ve soğuğa karşı direnç gösterebilmektedir. Yaşadığı gezegenin dışına bile çıkma yeteneğine sahiptir. Bunun yanında zayıf karakterleri de yok değildir. En basit bir olay karşısında etkilenmekte ve sabır gösterememektir. Bazen bedenine saplanan dikenden dolayı sızlanmakta ve çıkış yollarını aramaktadır.Karşı karşıya geldiği günahtan yüz çevirememektedir.

Erkeğin kadına, kadının da erkeğe karşı zafiyeti insanın bilenin özelliklerindendir. Küçük ve geçici bir meta' için hırsızlık yapma arzusunu yenememekte ve cezayı kabullenmektedir. Allah Teâla, insanın zayıf yönlerini terbiye için emir ve yöntemler göndermiştir. Aklını kullanmasını ve iradesine sahip çıkmasını emretmiştir.

Dünyada olan cinâyet ve suçların çoğu irade zafiyetinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Haccac döneminde yaşanmış şu olay insan zafiyetinin canlı bir örneğidir. Bir bedevî Haccac'ın yanında iken kendisine gâyet nefis bir kızartma getirilir. Bedevî tadına bakar. Haccac: "Kim ondan yerse başını vururum" deyince yanındakiler geri çekilirler. Bedevî ise bir kere kızartmaya bir kere de Haccac'a bakıp devam edip etmemeye karar vermeye çalışmış ve sonunda: "Efendim! Ehl-ü iyalimi sana emanet ediyorum" deyip yemeden duramayacağını belirtmiş ve yemeğe devam etmiştir. Cevabını beğenen Haccac ona bir hediye emretmiş.[1831]

[1829] İnsan, 76/28.
[1830] Nisâ, 4/28.

(77)MÜRSELÂT SÛRESİ

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِين

"O gün (hakikatı) yalanlayanların vay haline"[1832]

Soru: Aynı âyetin on defa tekrarlanmasının hikmeti nedir?

Cevap: Kur'an'ın önemli eğitim yöntemlerinden birisi de *"korkutma"* yöntemidir. Müjde verme, teşvik etme yöntemlerini işlediği gibi korkutma yöntemini de uygulamaktadır. Sürede on âyetle bu yöntemi uygulamıştır.

[1831] Maruf, Naif, *Terâif ve Nevâdir*, 2/255.
[1832] Mürselât, 77/19.

Kur’an ve ahireti inkâr edenleri inkârlarından vazgeçirmek için, bu yola başvurmuştur. Zira eğitim yöntemlerinden birisi de konuyu tekrarlamaktır. Gerçeği yalanlayıp yaptıklarının karşılıksız kalacağını düşünenleri vazgeçirmek için teşvik ve müjde verme fayda vermezse korkutma yöntemi kaçınılmaz olur. Günah ve suçların temelinde yalan ve yalanlama yattığını hatırlarsak âyetlerin tekrar hikmetini anlamak kolaylaşır. Bu nedenle olacaktır ki Hz. Peygamber, “Yalandan daha çirkin bir günah yoktur”[1833] buyurmuştur. Her tehdidin bir gerçeği yalanlamaktan sonra geldiği de dikkate alınırsa tekrarın gereği ve önemi daha iyi anlaşılmış olur.

* * * * *

هَذَا يَوْمُ لَا يَنطِقُونَ(35)وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ

“Bu onların konuş(a)mayacakları (bir) gündür. Ve onlara özür beyan etmeleri için de izin verilmez.”[1834]

İşkâl 1: Âyette inkârcıların o günde konuşamayacakları belirtilmiştir. Oysa *“Rabb’imiz olan Allah’a yemin olsun ki biz ortak koşanlardan değildik.”*[1835], *“Allah’ım bunlar bizi sapıttı.”*[1836] benzeri âyetlerde ise konuşacaklarının ifade edilmesi..

Cevap:

a-Kıyamette çok değişik sorgulama yer ve biçimi vardır. Kimi yerlerde konuşma imkanı olduğu halde kimi yerde de konuşma imkanını bulamayacaklar.

b-Herkesin ceza ve yeri belli olduktan sonra, kendilerine *“Orada alçaldıkça alçalın”*[1837] denilecektir. Bundan sonra konuşmanın hiç bir yararı olmayacaktır.[1838]

[1833] İbn Hanbel, *Müsned*, 6/152.
[1834] Mürselât, 77/35-36.
[1835] En’âm, 6/23.
[1836] A’raf, 7/38.
[1837] Müminun, 27/108.

İşkâl 2: Birinci âyette kendilerine özür beyan için izin verilmeyeceği belirtilmişken *"diyecekler ki 'Ey Rabb'imiz bizi iki kere öldürdün. İki kere de diriltin. Şimdi günahlarımızı anladık acaba çıkmanın bir yolu var mı?"*[1839] âyetinde de mazeret beyan edecekleri belirtilmiştir.

Cevap: Mazeret ve yalvarmanın fayda vermeyeceği gün âyette de belirtildiği gibi يوم الفصل /*ayrılma* günüdür.Günahlarını itiraf edip çıkış yolu bulmak için mazeretler öne sürmeleri ise cehennem içinde gerçekleşecek. Dolayısıyla konuşma ve mazeret yerleri ayrıdır. Konuşarak mazeret beyan etmelerine "*ayrılma günün"*de imkan verilmezken, cehenneme girdikten sonra mazeret gösterip konuşabileceklerdir.[1840]

(78) NEBE' SÛRESİ

لَابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا

"İçinde devirlerce kalacaklar."[1841]

İşkâl: Cehennem azabının "*devirler*"le sınırlandırılmış olması.

Cevap: Âyette geçen احقاب /*ahkab*, حقب / *hukb'*un çoğuludur. Seksen yıllık zamana delalet ettiği gibi daha uzun zamanı da ifade eder. Sınırsız zaman için de kullanılır.[1842]

1838 Şinkitî, *Adva'*, 10/205.
1839 Mümin, 40/11.
1840 İbn Âşûr, *Tefsir*, 29/440.
1841 Nebe', 78/23.
1842 Rağib,*Müfredât*, s.248.

Âyet, anlam bakımından kendinden sonra gelen âyetlere bağlıdır. Buna göre âyetin diğer âyetlerle toplu anlamı şöyle olur: “Yaptıklarına tamamen uygun bir ceza olarak, orada kaynar su ve irinden başka, ne bir serinlik tadacaklar ne de içecek bulacaklardır. (Bu ceza) içinde devirlerce kalacaklardır”[1843] Taberî’nin bu yorumuna göre devirlerce devam edecek olan, kaynar ve irinli su ile ceza görmeleridir.

Sayılı devirleri, inkârcılar için değil de tövbe etmeden ölen günahkâr müslümanlara tahsis edenler de olmuştur.[1844] İbn Âşûr, âyetin, İnkârcıların cezalarını belirten diğer âyetlerle beraber değerlendirilmesi gerektiğini söyler.[1845]

* * * * *

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَانُ وَقَالَ صَوَابًا

“Ruh’un (Cebrail’in) ve meleklerin saf saf kıyama duracakları gün Rahman’ın izin verdiğinden başka hiç kimse konuşamaz. (izin verilen de) doğru konuşur.”[1846]

İşkâl: Âyette “*Allah’ın izin verecekleri*” belirtilmişken, benzer bir ifade ile “*İzin verilen de doğruyu söyler*” denilmesi;zira Allah Teâla doğruyu konuşmayana izin vermez.

Cevap: Âyetin baş tarafı, Allah Teâla’nın izni olmadan, heyecan ve korkudan dolayı hiç kimsenin konuşamayacağını belirtmektedir. Âyetin son bölümü ise “izin alma bahtiyarlığına kimler nail olur” sorusuna bir cevap niteliğindedir. Yani, o bahtiyarlığa dünyada doğruya sarılan ve doğruyu söyleyenler erişebilir.

[1843] Taberî, *Tefsir*, 14/16.
[1844] Şinkitî, *Adva’*, 10/206.
[1845] İbn Âşûr, *Tefsir*, 30/37.
[1846] Nebe’, 78/38.

(79) NAZİÂT SÛRESİ

فأخذه الله نكال الآخرة والأولى

"Allah da onu ahiret ve dünyada ibret olmak bir cezaya çarptırdı."[1847]

Soru: Ahiret cezası neden dünya cezasından önce zikredilmiştir?

Cevap: Dünya cezası ahiret cezasına nispeten çok hafiftir. Asıl ve büyük ceza ahirette olacağı için önce zikredilmiştir.[1848] Âyet, Firavn'un cezası bağlamında zikredilmiştir. Onun denizde boğulması ahiret cezasına nispetle çok hafiftir.

[1847] Naziât, 79/25.
[1848] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/552.

* * * * *

إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرُ مَنْ يَخْشَاهَا

"Sen ancak Ondan korkanlara bir uyarcısın."[1849]

İşkâl: Görünürde âyetin Hz. Peygamberin tebliğ alanını sınırlandırması.

Cevap: Âyetin sibakında, Hz. Mûsâ'nın tebliğ gayesiyle Firvan'a gönderildiği ancak Firavn'un tuğyan ve isyanına devam ettiği belirtilmektedir.

Bu âyette de davetten kimlerin yararlanacağı belirtilmiştir. Bunun anlamı, inkârcılara veya korkmayanlara davetin yapılmayacağı demek değildir. Âyet, genel anlamda davetin öncelikli olarak kimlere yapılması gerektiğini, kimlerin ondan yararlanacağını belirtmiştir.

"Furkan'ı âlemlere bir uyarıcı olsun diye kuluna indiren Odur."[1850], *"Bu Kur'an bana vahyolundu ki sizi ve onun ulaştığı herkesi uyarayım."*[1851] âyetleri, davet ve tebliğ alanlarının tüm dünya ve insanlar olduğunu belirtmektedirler. Peygamberler muhataplarının iman ehli olup olmadıklarına bakmaksızın onları davet etmişler. Yukarıda geçtiği gibi Allah Teâla Firavn'un iman etmeyeceğini bildiği halde ona da elçilerini göndermiştir. Resûlullah, Ebu Cehil, Ebu Leheb, Velid b. Muğire gibi Kureyş'ın azılı ele başlarını davet etmiş ve onlarla mücadele etmişti. Hz. Resûlullah, "Ben tüm insanlığa gönderildim"[1852] buyurmuştur.

O, halde söz konusu ettiğimiz âyette icaz vardır. Âyet şu anlamdadır: *Ey Resûlüm sen herkesi inzâr edeceksin; ancak şunu da hatırından çıkarma ki ahiret korkusu taşıyanlar büyük ölçüde senden yararlanacaklardır."*[1853]

[1849] Naziât, 79/45.
[1850] Furkan, 25/1.
[1851] En'âm, 6/19.
[1852] Buharî, Müslim,..
[1853] İbn Âşûr, *Tefsir,* 30/97.

(80) ABESE SÛRESİ

عَبَسَ وَتَوَلَّى(1)أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى

"Âmâ'nın kendisine gelmesinden ötürü yüzünü ekşitti ve geri döndü."[1854]

Soru: Kur'an, hoş olmayan lakaplarla insanları çağırmayı yasaklarken[1855] neden muhterem bir sahabeyi *"âmâ/görme özürlü"* sıfatıyla anmıştır?

Cevap: Kur'an, görme özürlü olmayı insan için küçük düşürücü bir vasıf olarak değerlendirmemiştir Asıl nakısa ve kabahatin, kalp körlüğü olduğuna

---

[1854] Abese, 80/1.
[1855] Hucurât, 49/11.

dikkat çekmiştir. *"Gerçek şudur ki gözler körelmez. Ancak sinelerdeki kalpler körelir."*[1856]

Âyette Hz: Peygamberin itap edilmesi de bu durumu desteklemektedir. Âyette söz konusu edilen şahsın *"âmâ/ görme özürlü"* lakabıyla anılması da ona daha fazla önem ve itina verilmesinden dolayıdır. Yani, ey resûlüm sana gelen zat, görmeyen bir zattır. Nasıl olur da ondan yüz çevirirsin. Gelenin özrünü beyan etti ki, Hz. Peygamber hemen onunla ilgilensin ve ona gereken değeri versin. Onun Resûlullah'ın sözünü kesmesine de bir gerekçe gösterilmiştir. Onun sözünü kesmene de aldırma.Zira özürlüdür, görmemektedir: Ona daha fazla değer ver, öncelik tanı.[1857] Türkçe'de olduğu gibi "*âmâ*" vasfının diğer dillerde de, aşağılayıcı bir vasıf olmadığını belirtmek gerekir. Türkçe'de "*Köroğlu*" soyadı ve lakapları çok kullanılır

* * * * *

وَفَاكِهَةً وَأَبًّا

"Meyveler ve çayırlar (yetiştirmekteyiz)."[1858]

İşkâl: Âyette geçen أبًّا */ ebb* sözcüğü.

Cevap: Aynı sözcük Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'e de müşkül gelmişti.[1859] Mealde da geçtiği gibi, *ebb,çayır* anlamındadır.

* * * * *

يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ(34)وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ(35)وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيه

"Kişinin kaçacağı gün, kardeşinden, anasından babasından karısından ve oğullarından..."[1860]

Soru: Âyette "*kardeş"* lafzı neden yakın akrabalardan önce zikredilmiştir?

1856 Hac, 22/46.
1857 Razî, *Tefsir,* 11/53.
1858 Abese, 80/31.
1859 İbn Reyyân, a.g.e, 2/559.
1860 Abese, 80/34-36.

Cevap: Âyette geçen *"kardeş"* sözcüğü hem nesep kardeşi hem de fikir, dava ve meslek arkadaşı anlamlarına gelir. Zira Kur'an tüm müminleri *"kardeş"* olarak değerlendirir.[1861] Bu nedenle diğer yakın ve akrabalara göre insan kardeşleriyle daha fazla kalmakta ve onlarla daha çok muamele yapmaktadır. Kardeşleri için yapılan fedakarlık, öne atılma diğerlerinden daha fazladır. İnsanlar çoğu zaman anne, baba çocuklarını yanlış davranışlardan alı koymaya çalışırken kardeşler arasında bu vecibe daha nadirdir.[1862]

(81) TEKVİR SÛRESİ

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ

"Vahşi hayvanlar bir araya toplandığında..."[1863]

Soru: Hayvanlarda irade ve akıl olmadığı halde haşr olmalarının hikmeti nedir?

Cevap: Hayvanlar mükellef değillerdir.Haşr olmaları söz konusu olsa da ceza görmek için değil, şahit olma ve kendilerine zulüm edenleri şikayet etmek içindir. Zira onlara ne kitap ne de peygamber gönderilmiştir. Eğer hayvanlar ceza görmek için haşr olsalardı, çocukların ceza ve mükafat

---

[1861] Hucurat, 49/10.
[1862] Bkz, İbn Âşûr, a.g.e., 30/135; İbn Reyyân, a.g.e, 2/560.

görmeleri öncelikle gerekecekti. Bu nedenle insanlar ve cinler dışında hesap gayesiyle hiç bir varlık haşr olmayacaktır. Bazı hadislerde boynuzlu hayvandan boynuzsuz hayvanın hakkının alınacağı[1864] haber verilmişse de bu ilahî adaleti beyandan kinâyedir.[1865] "Bir dağın diğer dağa yaptığı haksızlık yanına kalmaz" ifadesi de aynı manayı ifade eder.

(82) İNFİTAR SÜRESİ

وْمَ لا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا وَالأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لله

"O gün ki kimse kimse için hiç bir yardım yapma gücüne sahip olamaz. O gün buyruk Allah'ındır."[1866]

Soru: Âyetin görünürde bazı âyet ve sahih hadislerle yapılacağı haber verilen şefaatle çelişki arz etmesi.

Cevap: Âyetin sonunda geçen "*O gün*" ifadesi ahirette tüm hüküm ve emirlerin Allah'a ait olacağını belirtilmektedir. *"Allah'ın razı olacağı kişiler dışında kimseye şefaat edemezler."*[1867] *"Allah'ın izin verdikleri dışında şefaat*

[1863] Tekvir, 81/5.
[1864] İbn Hanbel, *Müsned*, 2/255.
[1865] Bkz, Âlusî, *Tefsir*, 30/52
[1866] İnfitar, 82/16.
[1867] Enbiyâ, 21/28.

kimseye yarar sağlamaz.”[1868] âyetleri de Allah’ın izin ve rızasıyla bazı kişilerin şefaatten yararlanabileceklerini ifade etmektedir.

Kur’an’ı bir bütünlük içersinde ele alma zorunluluğu da göz önünde bulundurulursa âyette nefyedilen yardım ve şefaat Allah’ın izin ve rızası dışında kalan şefaati kapsamaktadır. Tüm emir ,yardım,hüküm ve izinler O’na bağlı olduğu için Onun izni olmadan kimse kimseye yardım edemez. Ancak, Allah izin ve rıza gösterdikten sonra müminlere has olmak üzere şefaat hakkı çıkar. Allah kullarını bir çok vesile ile kurtarmak ve onlara merhamet etmek ister.

Âyetin mülkiyet ifade eden bir fiil ile gelmesi de buna işaret eder. Yani orada herhangi bir otorite ve mülk edinme hakkı yoktur. Zaten şefaat da müminin mülk ve otoritesi değil Allah’ın kendisine tanıyacağı izinle gerçekleşecek bir yardımdır.[1869] Cezaları kesinleşen mahkumlar için hakim ve savcılar bir şey yapamaz. Ancak devlet izin verdikten sonra onlara yardımcı olabilirler.

Dünyada insanlar haklı-haksız birbirlerine yardımcı olabilmekte ve birbirlerinin mal ve yetkilerini gasp edebilmektedirler. Ahirette ise durum farklıdır, Allah’ın izni olmadan kimse kimseye yardımcı olamaz.[1870]

[1868] Tâ-hâ, 20/109
[1869] Bkz. İbn Reyyân, *er-Ravd,* 2/566
[1870] Bkz.Razî, *Tefsir*,11/81

(83) MUTAFFİFİN SÛRESİ

وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ

“Veyl ölçü ve tartıda hile yapanlara”[1871]

Soru: **تطفيف** /*Tatfif* yani “*eksik ölçme ve tartma*” kıymetsiz , değersiz ve hafif şeylerde yapıldığı halde ölçü ve tartıda hile yapanların büyük günahlar için kullanılan **ويل** /*veyl* kelimesiyle korkutulmaları.

Cevap: Ölçü ve tartıda hile yapmak kul haklarını ihlal kapsamındadır. Kul haklarını ihlal ise büyük günahlardandır. Helallik olmadan ve tövbe etmeden basit bir kul hakkı bile kebâir kapsamına girer. Âyet zulmün en basitini bile önlemek ve teşebbüste bulunanları vazgeçirmek için büyük günah işleyenlere kullanılan **ويل /** *veyl* kelimesini tercih etmiştir.[1872]

[1871] Mutaffifin, 83/1.
[1872] Kadi, A. Cabbar, *Tenzihu’l- Kur’an*, s.154.

Büyük göl ve havuzların damlalardan oluştuğunu unutmamak gerekir.Her tartıda birkaç gramın eksik verildiğini düşünürsek, bir günde haksız olarak zimmete geçecek miktarı tahmin etmek zor olmayacak.

* * * * *

فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ

"İşte bugün de inananlar kâfirlere güleceklerdir."[1873]

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

"Artık kazandıkları günahın cezası olarak az gülsünler, çok ağlasınlar."[1874]

وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ

"Gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz."[1875]

İşkâl: Birinci âyette, müminlerin cennette güleceklerinin haber verilmesi diğer âyetlerde ise gülmek yerine ağlamanın tavsiye edilmesi.

Cevap: *"Gülmek"*, insanı hayvanlardan ayıran önemli bir özelliktir. Sevinç, huzur ve mutluluğun meydana gelmesiyle insan yüzünde hasıl olan bir ferahlıktır. Başkalarıyla alay etmek için de kullanılır. Âyetlerde yerilen gülme biçimi, inkârcıların müminlerin inanç ve dinleriyle alay etmelerinden kaynaklanan çeşittir. İlk âyette geçen gülme ise elde edilen nimetin sonunda hasıl olan mutluluk belirtisidir. Allah Teâla yapılan günahın cinsinden ceza vermektedir. Mücrimler, dünyada müminlerle alay etmeyi, onlara gülmeyi adet edinmişlerdi. Her gördüklerinde el ve göz işaretleriyle onlarla istihza edip rahatsız ederlerdi. Ahirette de aynı ceza ile cezalandırılacaklardır. Onlar cehenneme dalacakları günde, müminler Allah'ın kendilerine vermiş olduğu vaadin gerçekleşmesinden dolayı bahtiyar ve mutlu olacaklar. Ancak cahil ve gurur sahibi kişilerin gülüşüyle değil bilakis davasında muvaffak olmuş onurlu

---

[1873] Mutaffifin, 83/4.
[1874] Tevbe, 9/82.
[1875] Necm, 53/60.

ve vakarlı şahısların sevinç ve mutluluk ifade eden gülme biçimiyle sevinecekler ve bulundukları saadet ve mutluluğu izhar edeceklerdir.[1876] Dolayısıyla âyetler arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir.

Kısacası, yerilen gülme biçimi, gafletten kaynaklanan ve müminlerle alay etme biçiminde olanıdır. Cennetteki gülme ise şükrün ifadesi ve mutluluğun belirtisidir.

(84) İNŞİKAK SÛRESİ

وَأَما مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ(10)فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا

وَاَمَّا مَنْ اُوتِىَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِى لَمْ اُوتَ كِتَابِيَهْ

“Ama kitabı arkasından verilen ise “helâk” diye çağırır.”[1877], *“Kitabı solundan verilen der ki ‘keşke kitabım bana verilmeseydi,der.”*[1878]

İşkâl: İlk âyette kitapların arkadan verileceği belirtilmişken, ikinci âyette soldan verileceğinin haber verilmesi.

İşkâlin Giderilmesi: Bazı müfessirler, kıyamette günahkârların sol taraflarının arkalarına kaydırılacağını belirtmişlerdir.[1879] Muhammed Abduh, farklı bir yorumda bulunarak kitapların sağ, sol ve arkadan verilmesi,

---

[1876] Hicazî, *et-Tefsiru’l -Vâdih.* c.3/Cüz:30, s.33
[1877] İnşikak, 84/10-11.
[1878] Hakka, 69/25.
[1879] Bkz. Kurtubî, *Tefsir*, 19/272.

insanların amel durumlarını ortaya koyan bir benzetmeden ibarettir demiştir. Kimileri, amelleri ortaya çıkınca sevinir ve mutlu olur. Bunlar için *“Kitapları sağdan verilenler*” denir. Kimilerinin de işlemiş oldukları kötü ameller belirlenince üzülüp yüzleri solar. Durumlarının ortaya çıkmasından rahatsız olup sıkılırlar. *“Keşke böyle bir durumla karşılaşmasaydık,*” derler. Bunlar için de *“Kitapları sol veya arkadan verilenler”*ifadesi kullanılmıştır.[1880] Olay kitapların sağ veya soldan verilmesinden ziyade amellerinin durumuyla ilgilidir.

(85) BÜRÛC SÛRESİ

الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيق

“İnanan erkeklere ve inanan kadılara eziyet edip de sonra tövbe etmeyenlere cehennem azabı vardır. Ve de yanma azabı.”[1881]

İşkâl: Cehennem azabı da bir çeşit *“yanma”* olduğu halde,ayrı azap olarak zikredilmeleri.

Cevap: Cehennemdeki cezalar çeşitlidir; zakkum yiyeceği, kaynamış su ve irin gibi içecekler , kamçılarla dövme vs. Cehenneme girmeden önce kabirde ve haşir meydanında da *“yanma”* cezası söz konusu olacaktır.[1882]

* * * * *

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ(17)فِرْعَوْنَ وَثَمُود

[1880] Abduh, Muhammed, *Tefsiru Cuz’i Amme*,s.62
[1881] Buruc, 85/10.

“O, orduların kıssası sana geldi mi? (yani) Semûd’un kıssaları..”[1883]

Soru:Âyette Firavn ve Semûd’un beraber zikredilmelerinin hikmeti nedir?

Cevap: Âyet, her çağda müminler ile inkârcılar arasındaki mücadelenin değişmediğini belirtmiştir. Semûd, tarihin ilk çağlarında yaşayan ve kendi döneminde müminlerle mücadele eden kesimi temsil ederken, Firavn da daha sonra yaşayan bir zorbayı temsil etmektedir. Müminlerle mücadele etmeleri ortak yönleridir. Semûd, Araplar tarafından tanınırken, Firavn da Kitap ehli tarafından tanınıyordu. Her biri ayrı bir dönem ve ayrı bir yeri temsil etmektedir.[1884]

(86) TÂRIK SÛRESİ

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ .

“And olsun o dönüşümlü göğe.”[1885]

İşkâl: “*Dönüşlü gök*” ten maksadın ne olduğu.

Cevap:Yüce Allah, bu âyette Kur’an’ın inişinden yüzlerce sene sonra kullarına açtığı ilmî bir gerçeği bildirmektedir. Yüce Allah, bizlere verdiği beşerî bilgiden biliyoruz ki denizleri suları buharlaşarak bulut şeklinde yukarılara çıkmakta sonra da yağmur şeklinde yeryüzüne geri dönmektedir. Yani gök, suyunu geri döndürmektedir. Tekrar aynı oluşum tekrarlanmakta ve denizin suları buharlaşmakta bulut olmakta sonra da yine yağmur şeklinde geri dönmektedir.[1886] “Âyette geçen الرجع / *er-Rec’* hem yağmur hem de geri dönme anlamındadır. İsim olarak alındığında da yağmur ama mastar olarak

---

[1882] Bkz, Tabatabâî, *el-Mizân,* 20/252; İbn Âşûr, *Tefsir,* 30/497.
[1883] Buruc, 85/17-18.
[1884] İbn Hayyan, *el-Bahr,* 10/446; İbn Reyyân, *er-Ravd,* 2/575.
[1885] Tarık, 86/11.
[1886]Şa’râvî, *Kur’an Mucizesi,* s.399 .

alındığında geri dönme anlamındadır. Modern ilim yağmurun nasıl oluştuğunu keşfetmeden önce âyeti okuyan onu "*gök yağmur*" şeklinde anlıyordu.[1887]

* * * * *

وَأَكِيدُ كَيْدًا"*Ben de hilelerine karşı hile kurarım.*"[1888]

İşkâl: Hilenin Allah Teâla'ya nispet edilmesi.

İşkâlin Giderilmesi: Allah Teâla, İslâm'a karşı bir takım hile ve entrika kuranlara karşılık vermek istemektedir. Hile ve desiseleri iptal etmek ve haberleri olmadan istidrac ile azaba yaklaştırılmaktadırlar.[1889] "*Biz onları bilmedikleri yönden derece derece azaba yaklaştırmaktayız.*"[1890] Haberleri olmadan gizli bir şekilde helâk ve azaba yaklaştırıldıkları için " **كيد** / *hile*" ifadesi kullanılmıştır.[1891]

[1887]Şa'râvî, a.g.y. (Mütercimin dipnotu).
[1888] Tarık, 85/16.
[1889] Bkz., Yazır, *Hak Dini*, 8/5732.
[1890] Kalem, 68/44.
[1891] İbn Âşûr, *Tefsir*, 30/268

(87) A'LÂ SÛRESİ

سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنسَى (6) إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ

"Bundan sonra sana Kur'an'ı okutacağız unutmayacaksın. Yalnız Allah'ın dilediği başka..."[1892]

İşkâl: Âyette, Kur'an'dan bazı yerlerin unutulmuş olabileceğinin imâ edilmesi.

İşkâlin Giderilmesi: Müfessirlerin çoğu, الا ما شاء /*Allah'ın dilediği başka* ibaresinden kastın Kur'an'dan "*nesh*" oldukları iddia edilen âyetlerdir demişlerdir.[1893] Ancak âyetin neshle ilgili olmadığı kanaatini taşıyoruz. Söz konusu istisna, Alah'ın Peygamberimize olan kerem ve yardımını hatırlatmaktadır. Hz. Peygamberin âyetleri hıfz etmesi ve unutmaması Allah'ın bir keremidir. Allah unutturmak istediği şeyi unutturur. Onun

---

[1892] A'lâ, 87/6-7.
[1893] Bkz, Kadî Abdulcabbar, *Tenzihu'l-Kur'an* ,s.459; Kurtubî,*Tefsir* 20/19; İbn Atiyye,*Tefsir*,5/469.

iradesine kimse karşı koyamaz.Yani Allah’ın yardım ve koruması olmasaydı âyetleri unutacaktın.

* * * * *

فَذَكِّرْ إِنْ نَفَعَتْ الذِّكْرَى

“(Onun için)öğüt ver, eğer öğüt fayda verirse.”[1894]

Soru: Öğütün yaralı olup olmadığı nasıl bilinir?

Cevap: Âyet, davette takip edilecek yönteme dikkat çekmektedir.Davet ve tebliğin en önemli ve yararın umulacağı yerden başlatılmasını öngörmektedir. Herkes için yararlı olandan başlanır. Yarar sağlanmayacak çabalara girmemek gerekir. Davet edeceğimiz şahısları tarlaya benzetsek kumlu, çakıllı, kayalık yerlerde bitkinin yetişmeyeceğini iyi bilmemiz gerek. Bu nedenle âyette herhangi bir şey takdir etmeye gerek yok. Yarar getirmeyecek herhangi bir tebliğ tavsiye edilmez. Her hâlde hüsnü zannı esas almak tebliğ ve davette bulunmak en yararlı yöntemdir. Zira Allah Teâla, Firavn’un iman etmeyeceğini bildiği halde ona tebliğ için elçilerini göndermiştir.[1895]

Yapılacak tebliği ile,

a-Tebliğ vecibesi ifa edilmiş olur.

b-Tebliğ edilen kişiye tebliğden yararlanma fırsatı verilir. *“Sen hatırlat, kuşkusuz senin hatırlatman müminlere yarar getirir.”*[1896] *“Sana ancak tebliği etmek vardır.”*[1897] *“Rabb’imize mazeret (beyan edelim diye) bir de sakınırlar ümidiyle”*[1898]

c-Kıyamet gününde “*insanlar bize davet gelmedi*” tarzında yapabilecekleri itirazları önlenmiş olur. *“Eğer biz bundan önce onları bir azapla helâk*

[1894] A’lâ, 87/9.
[1895] Bkz.Tâ-Hâ, 20/43.
[1896] Zariyât, 51/55.
[1897] Şürâ, 42/48.
[1898] A’raf, /64.

etseydik muhakkak şöyle diyeceklerdi. Ya Rabb bize bir elçi gönderseydin de şu aşağılığa ve rüsvalığa düşmeden önce âyetlerine uysaydık."[1899]

Tebliğin götürülmesiyle birinci ve üçüncü şıktaki hedefler gerçekleşir. İkincinin de yerine gelmesinde ümit varsa devam edilir. Aksi halde başkalarına tebliği götürür. Hz. Ali'nin şu tavsiyesini göz önünde bulundurmak gerekir: "İnsanlara, kabiliyet ve yetenekleri dışında davet götürürsen yarar yerine zarar verirsin."[1900]

* * * * *

الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَى(12)ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَا

"O, ki en büyük ateşe yaslanacak sonra orada ne ölecek ne de hayat bulacaktır."[1901]

İşkâl: İnsan ya hayat sürer ya olur. Son âyette ikisinin nefyedilmesi.

İşkâlin Giderilmesi: İki âyet cehennemliklerin azabıyla ilgilidir: Ölmemelerinden kasıt, azaptan kurtulamamaları ve içinde bulundukları kötü halin devam etmesidir. Hayat bulmamaları ise yaşadıkları hayatın anlamsız ve rahattan uzak olduğunu belirtir. Zira onlar "*ölmezler*" denildiğinde "*öyleyse yaşıyorlar*" şüphesine bir reddiyedir. Yani onların cehennemdeki yaşamları sıkıntı ve elemlerle doludur. Böyle bir hayatta hayat denilmez.[1902] Türkçe'de kullanılan"*bu dünyada bir hayat süremedik*" ifadesi de aynı manayı ifade eder.

[1899] Tâ-Hâ, 20/134.
[1900] Şinkitî, *Adva'*, 10/212-213.
[1901] A'lâ, 87/12-13.
[1902] İbn Âşûr,*Tefsir*, 30/286.

(88) ĞAŞİYE SÛRESİ

لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيع(6)لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِنْ جُوع

"Onlar için kuru dikenden başka yemek yoktur. O ise ne besler ne de açlığı giderir."[1903]

وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ

"Günahkârlara kanlı irinden başka yiyecek yoktur."[1904]

İşkâl: Birinci âyette günahkârlar için kuru dikenden başka yemek olmadığını belirtilirken ikinci âyette onlara kanlı irinin vaat edilmesi.

İşkâlin Giderilmesi: Cehennem azabı muhtelif ve tabaka tabakadır. Kimisi için yalnız kuru diken varken başkaları için yalnız kanlı irin vardır. Bir kısım günahkârlar için de zakkum yiyeceği var.

Diğer bir tevile göre "*onlara hiç yiyecek yok*" anlamındadır. Zira hem irin hem de kuru diken yiyecek değildir. Barınacak yeri olmayan için kullanılan

---

[1903] Ğaşiye, 88/6.
[1904] Hakka, 69/36.

“güneşten başka gölgesi yoktur, sokaktan başka evi yoktur” ifadesi aynı anlamdadır. Bu ifade evin olduğunu değil, olmadığını gösterir.[1905]

* * * * *

أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ(17) وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ(18)وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ
19)وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ

“Hâlâ bakmazlar mı o buluta (veya deveye) ki nasıl yaratılmıştır? Göğe ki nasıl kaldırılmıştır. Dağlara ki nasıl dikilmiştir. Yere ki nasıl yayılmıştır?”[1906]

İşkâl: Âyette geçen **الابل** /*el-ibil* kelimesinin anlamı.

Cevap: **الابل** /*el-ibil*, kelimesi öncellikle “*develer*” anlamına gelir ki tekili olmayan ve sadece çoğul olarak kullanılan bir cins isimdir. Ancak “*yağmur taşıyan bulutlar*” anlamına da gelmektedir.[1907] Bu karşılık yukarıdaki anlam örgüsü içinde daha tercihe şayan bir karşılıktır. Eğer, bu terim “*develer*” anlamında kullanılmış olsaydı, yukarıdaki âyette ona yapılan atıf, sadece Hz. Peygamberin çağdaşı Araplara hitap etmiş olurdu. Çünkü dikkat çekici dayanıklılığı, binme, yük taşıma, süt ve et verme, yün kaynağı olma gibi çok çeşitli işlerde kullanılabilmesi ve çöl ortasında yaşayan insanlar için adeta vazgeçilmez bir değer taşıması gibi sebeplerden dolayı deve; Araplarca daima hayranlık ve bağlılık duyulan bir hayvan olmuştu. Ayrıca, “*develer*”in kastedilmiş olması, anlamını belirli bir zamanın insanları ile (geçmiş olaylara tarihî atıfların faydalarından bile yoksun şekilde) sınırlamış olacağından burada hiç dikkate alınmamalıdır. Çünkü, Kur’an’da, Allah’ın yarattığı evrenin olağanüstülülüklerini gözlemlemek için yapılan çağrı, bütün zamanların ve bütün toplumların insanlarına yöneliktir. Bu nedenle, “*ibil”* teriminin burada “*develer*” için değil, ama “*yağmur yüklü bulutlar*” için

---

1905 Şinkitî, *Adva’*, 10/2101.
1906 Ğaşiye, 88/17-20
1907 Bkz, İbn Manzur, *Lisan,* 1/49.

kullanıldığını varsaymak için birçok neden vardır. Ayrıca, buradan suyun buharlaşması, buharın göğe yükselmesi, yoğunlaşması ve sonunda yere düşmesi şeklindeki olağanüstü dönüşümlü sürece yapılan işaret, ne kadar hayranlık verici ve faydalı olsalar da "*develer*"e yapılan atıftan çok, sonraki âyetlerde (88/18-20. âyetler) gökyüzünden, dağlara ve yeryüzüne yapılan atıf ile daha uyumlu görünmektedir.[1908]

(89) FECR SÛRESİ

وَالْفَجْرِ

"Şafak vaktine and olsun."[1909]

Soru: *Şafak* vaktine yemin edilmesinin hikmeti nedir?

Cevap: *Şafak vakti,* karanlığın dağılıp nurun yayılmaya başladığı, ibadet ve duanın yapıldığı bir noktadır. Uykuyla küçük ölümü andıran uykuya dalan insanlara, haşre kalkacakları günün başlangıcını hatırlatır. Gece uykusunu, kabir dönemine benzetirsek, şafak vakti de haşrin başlangıcını andıracaktır. Allah'ın sonsuz kudreti karanlıklardan sonra nuru, geceden sonra gündüzü yarattığı gibi, haşri de yaratacaktır.

* * * *

[1908] Esed, Muhammed, *Mesaj*, 3/1265.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ.

"Görmedin mi Rabbin ne yaptı Âd kavmine?"[1910]

İşkâl:Âd kavmi Peygamberimizden çok uzun süre önce yaşadığı halde Peygamberimize "*görmedin mi*?" sorusunun yöneltilmesi.

Çözüm: Kur'an'ın yöntemlerinden birisi de, uzağı göz önüne getirmek ve olayları görürcesine canlandırmaktır.

Âyet, şu mesajı verir: Sen Âd kavmini, Semûd kavmini, Firavn hanedânını görmedinse onları gören, davet eden ve yüz çevirdikleri için de onları helâk eden bir zatın haberini alıyor ve okuyorsun. İnkâr ve azgınlıklarından dolayı yıkılmış yurt ve beldelerini görüyorsun. Helâk olma emârelerini müşâhede ediyorsun. Sana vahiyle gelen yakîn ilmi bizzat görmek gibidir.[1911]

* * * * *

فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِي

"Ama insan Rabb'i onu her ne zaman imtihan edip de kendisine ikramda bulunur nimetler verirse 'Rabbim bana ikram et'" der."[1912]

Soru: Âyetteki itiraf hak olduğu halde sahibi neden yerilmiştir?

Cevap: İtiraf etmenin iki anlamı olur. Birisi, ihlas ve samimiyetle Allah Teâla'nın yaptıklarını hatırlaması ve Ona şükretmesi,diğeri ise Allah'ın nimetlerini başkalarına karşı böbürlenme ve kibir vasıtası etmek suretiyle anması ve itiraf etmesidir.Âyette söz konusu edilen bu çeşit itiraftır.

Allah, yalnız iyilik, bolluk ve nimet durumlarında değil sıkıntı ve yoklukta da şükretmemizi istemektedir. İkrâm zamanında şükredip sıkıntı zamanlarında şikâyet edenleri ise *"Fakat ne zaman da sınayıp rızkını daraltırsa 'Rabb'im*

[1909] Fecr, 89/1.
[1910] Fecn 89/6.
[1911] İbn Âşûr, *Tefsir,* 30/318.
[1912] Fecr, 89/15.

bana ihanet etti' der."[1913] âyetiyle yermiştir. Âyetin işlemek istediği tema her durumda şükretmek, hamdetmek ve sabretmek ve başkalarına karşı böbürlenmemektir.[1914]

Âyetin dikkat çekmek istediği diğer bir husus da şudur:İmtihan hem varlık hem de yoklukla olur.İkisiyle de nefsin terbiye edilmesi esastır.Allah Teâla insanı zengin kılmakla onu imtihan etmektedir.Keza fakirlik de imtihandır."*Bir deneme olarak sizi hayırla da şerle de imtihan ederiz."*[1915]Her iki durumda da başarmak veya başarmamak söz konusudur.Zengin mal ve imkanlarına bakıp "iyi olmasaydım Allah bu imkanları bana verip zengin kılmayacaktı," şeklinde düşünüp böbürlenmeyecek, fakir de"iyi olsaydım benim mal ve imkanlarım olacaktı, bu kötü durumda bulunmayacaktım," deyip fakirliğini kötülüğe yorumlamayacaktır.Her iki durum da imtihandır.[1916]

* * * * *

وجاء ربك والملك صفا صفا

"Rabbin gelip melek(ler) saf saf dizildiği zaman (her şey ortaya çıkacaktır."[1917]

İşkâl: Âyette الملك / el-*melek* lafzı tekil olarak geldiği halde saf tutmadan bahsedilmesi.

Cevap: Arapça'da "*tekil*"in "*çoğul*" yerinde kullanılması geçerli bir kuraldır. Kur'an'da bunun birçok örneğini görmekteyiz. *"Sizler kitap(lar)ın tümüne inanırsınız."*[1918] Âyet, müminlerin bir özelliğini belirtirken "*kitaplar"* yerine "*Kitap*" ifadesini tercih etmiştir. *"De ki Allah'ın indirdiği kitap(lara)*

[1913] Fecr, 89/16.
[1914] el-Ensarî, *Feth,* s.459 .
[1915] Enbiyâ,21/35
[1916] Krş.İbn Âşûr.*Tefsir*,30/331.
[1917] Fecr, 89/22.
[1918] Âl-i İmrân, 2/119.

inandım."[1919] *"Sabretmelerine karşılık cennette onlara yüksek konak(lar) makam(lar) verilecektir."*[1920] *"Bizler müminlere önder(ler) kıl."*[1921] Benzer misalleri çoğaltmak mümkündür.

Kur'an, Arapça nazil olduğu için Arapça kurallarını uygulamaktadır. Söz konusu ettiğimiz âyette de aynı kural uygulanmış ve**الملائكة** /*melekler* lafzı yerine **الملك** el-*melek* yani tekil olarak gelmiştir. Mana ise tekile göre değil çoğula göredir. "*Saf-saf*" ifadesi buna karinedir. Bu ifade tekil için değil çoğul için kullanılır.[1922]

(90) BELED SÛRESİ

لَا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ(1)وَأَنْتَ حِلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ(2)وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ(3)

"Yo... Yemin ederim bu beldeye senin serbestçe yaşadığın bu beldeye, anne, baba ve çocuklara… "[1923]

İşkâl: Âyette geçen **البلد** /*el-beled* lafzının anlamı.

Cevap: Geçmiş müfessirlerimizin çoğu **البلد** / *el-beled* kelimesine "*şehir*" anlamını vermişler. Onunla da *Mekke*'nin kastedildiğini belirtmişlerdir. Ancak çağdaş araştırmacı M. Esed farklı bir yaklaşımda bulunmuş. Şöyle der: "Mekke'nin kutsallığı Kur'an'da defalarca vurgulandığı için bu yorum (Beled'in yalnız Mekke oluşu) makul görülmemektedir. Ancak âyetlerin

---

[1919] Şûrâ, 42 /15.
[1920] Furkan, 25/75.
[1921] Furkan, 25/74.
[1922] Şinkitî, *Adva*', 10/13.
[1923] Beled, 90/1-2.

devamı ve bu sürenin tümünün genel havası daha geniş ve daha genel bir yoruma imkan vermektedir. Buna göre "هذالبلد/ *hâze'l- beled*" sözleri ile "*bu insanlık yurdu*" ; yani yeryüzü kastedilmektedir ki bu ikinci terim birçok dil bilimciye göre *beled'*in aslî anlamlarındandır.

Sonuç, olarak diyebiliriz ki ikinci âyetteki انت/*sen* zamiri genel olarak insana racidir. Tanıklığa çağrılan onun yaşadığı dünyevî hayattır.[1924]

Soru: Allah Teala, anne-babaya neden yemin etmiştir?

Cevap: Ayette geçen *valid* ve *veledd'*ten kasıt insandır. Zira, yaratıklar içinde en muazzam olanı, yaratılışı en acayip olanı odur.İnsanın anne batnına intikalı, orada geçirdiği merhaleler, doğması, büyümesi, konuşması, akl etmesi, üzerinde düşünmesi gereken önemli konulardır. Bu nedenle âyet, her şeyden önce insanı, kendi yaratılışı üzerinde düşünmeye davet etmiştir.

* * * * *

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي كَبَدٍ

"Gerçekten insanı bir sıkıntı içinde yarattık."[1925]

Soru: "*Yemin*" ile "*yemin edilen yer*" arasındaki ilgi nedir?

Cevap: Allah Teâla insanlık yurduna yemin ederek, insanın sıkıntı içersinde olduğunu belirtmek istemişti. Bu Hz. Peygambere bir teselli niteliğindedir. Zira âyet nazil olduğu zaman Resûlullah (s.a.v.) ve onun arkadaşları çok büyük sıkıntılar içersindeydiler. Allah Teâla yeminle tüm insanların sıkıntı ve zorluk içersinde olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla insan için sıkıntılar vazgeçilmez bir durumdur. O halde !Ey Rasûlüm !Sen de sabır ve tahammül göster. [1926]

* * * * *

[1924] Esed, *Mesaj,* 3/1270.
[1925] Beled, 90/4.
[1926] Hicazî, *et-Tefsiru'l-Vâdıh,* c.3, Cüz 30/s.56.

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ(11)وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ(12)فَكُّ رَقَبَةٍ(13)أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ(14)يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ(15)أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ(16)ثُمَّ كَانَ مِنْ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ

"Fakat O (insan) sarp yokuşa göğüs veremedi. Bildin mi nedir o sarp yokuş. Esir bir boyun kurtarmak ya da salgın bir açlık gününde yemek yedirmektir. Yakınlığı olan bir yetime veya toprağa bulanan (hiçbir varlığı olmayan) bir yoksula. Sonra da iman edip sabrı tavsiyeleşen ve merhamet edenlerden olmadı."[1927]

İşkâl 1: Âyetlerde imanın zikredilen amellerden sonra gelmesi

Cevap: İmanın zikredilen salih amellerden sonra zikredilmesi sırayı belirtmek için değil, imanın önemini vurgulamak içindir; yani, esirleri kurtarmak, yoksulları yedirmek, iman ile neticelenirse söz konusu ameller yerlerini bulur ve sarp yokuş aşılmış olur. Cömertliğiyle meşhur biri için "*bir de namaz kılsaydı daha güzel olurdu*" ifadesini kullanırız. Bu namazın infaktan sonra geldiğini göstermez. Bilakis onun önemini belirtir. Diğer bir tevile göre de hayırlı amellerin imanla neticelenmesinin gerekliliğini belirtmek içindir. İman etmeden yapılan amellerin herhangi bir değeri olmaz.[1928]

İşkâl 2: Âyet,köle azadından bahsetmektedir. Günümüzde bunu nasıl uygularız?

Cevap: Köleleri, kamplarda elleri bağlı esirlerden ibaret bilmemek gerek. O,bütün tutsaklık ve sömürü-sosyal ekonomik ve politik biçimlerini kapsar.[1929] Âyette bir şahsiyetin hürriyetinden bahsedilmişken, bir cemaat veya bir milleti her türlü kölelikten kurtarmaya çalışmanın ne kadar büyük sevap getireceği de ortaya çıkar. İnsanın, nefsini dünyaya aşırı bağlamaktan, çıkar, makam, şeytan süflî arzulardan kurtarması da hürriyete kavuşma ve kavuşturma kapsamındadır.

[1927] Beled, 90/11-17.
[1928] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/588.

Kısacası, insanı cehennem azabından kurtarmaya yönelik her amel bu kapsamdadır.[1930] İbadetleri çıkar veya gösteriş için yapan bir insanda nefis ve çıkara esaret vardır.

(91) ŞEMS SÛRESİ

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا

"Sonra da ona bozukluğunu ve korunmasını ilham etti."[1931]

Soru 1: Allah Teâla, insanın nefsinde kötülüğü niçin yarattı?

Cevap: Allah, insanı hem iyiliği hem de kötülüğü işleyebilecek özellikte yarattı. İradesini istediği yönde kullanabilir. Bu, insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliktir. Allah, kötülükleri yasaklamış. Bu gaye için elçiler göndermiş ve kitaplar indirmiştir. Kötülük işleyenlere muhtelif cezalar vaadedilmiş. İyilik işleyenler için de mükâfatlar öngörülmüştür. Âyetin siyakında bu duruma dikkat çekilmiş ve kimlerin kurtulup, kimlerin zarar göreceği hatırlatılmıştır. İyiliği tercih etmesi için insana akıl verilmiş, güzeli görüp alması için görme ve duyması içinde işitme duyusu verilmiştir.

"Onlar körlüğü (dalaleti) hidâyete tercih ettiler."[1932] *"Onlar hidayet karşılığı sapıklığı satın almışlardı."*[1933] âyetleri, şer ve kötülüğün insan tarafından tercih edildiğini belirtmektedir.

1929 Esed, *Mesaj*, 3/1274.
1930 Yazır, *Hak Dini*, 8/5843.
1931 Şems, 91/8.
1932 Fussilet, 41/17.
1933 Bakara, 2/6.

Kısacası, âyet insanın hem hayrı hem de şer'î tercih edebilecek kabiliyette yaratılmış olduğunu belirtmektedir.[1934]

Soru 2: Âyette فجور/*bozukluk* lafzının, تقوي /*takva*dan önce gelmesi.

Cevap: فجور /*Bozukluk* lafzı iki nedenden dolayı öne geçmiştir.

1-Kötülüğe davet eden amillerin iyiliğe davet edenlerden daha çok olması,

2-Âyet fasılalarıyla uyumun sağlanması.[1935]

* * * * *

فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوَّاهَا

"Fakat Onu yalanladılar inanmadılar da Onu (deveyi) kestiler. Rableri de günahlarını başlarına geçiriverdi."[1936]

İşkâl: *"Arkadaşlarını çağırdılar O da kılıcını kaptı ve deveyi kesti."*[1937] âyetiyle deveyi bir kişinin kestiği belirtilmiştir. Oysa önceki âyette de devenin birçok kişi tarafından kesildiği belirtilmiştir

Cevap: Semûd kavmine gönderilen Salih (a.s.) deve konusunda kendilerini ikaz etti. Ona herhangi bir kötülük yapmamalarını, yem ve suyuna dikkat etmelerini, aksi halde azaba duçâr olacaklarını defalarca belirtti. Buna rağmen Salih (a.s.)'ı yalanladılar. En azgınları deveyi kesti. Kesen bir kişi idi. Ancak Ona imkan veren yalnız kendisi değil hepsiydi. Onu engelleyebilirlerdi. Aksine, azgının yaptığı çirkin eylemi tasvip ettiler. Bundan dolayı eylemin tek kişi tarafından değil, hepsi tarafından işlendiği kabul edildi. Cezayı sadece işleyen değil, hepsi çekti ve birlikte helâk oldular.[1938] "*Öyle bir fitneden sakının ki içinizden yalnız zulmedenlere dokunmakla kalmaz.*"[1939]

[1934] Şinkitî, *Adva'*, 10/222.
[1935] Cemal, Ahmed , *KitabünUhkimet* , 1/248.
[1936] Şems, 91/14.
[1937] Kamer, 54/29.
[1938] Kutub, Seyyid, *Fizilâl*, 6/3919; Mağniyye, *el-Kâşif*, 6/572.
[1939] Enfâl, 8/24.

(92)LEYL SÛRESİ

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى(1)وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى

“And olsun ki bürüyen geceye, ağardığı zaman gündüze.”[1940]

İşkâl: Bu sûrede “*gece*”nin “*gündüz”*den önce gelmesi, *“Onu açıp ortaya çıkardığında gündüze, Onu sardığında geceye yemin olsun.”*[1941] âyetlerinde “ *gündüz*” ün “*gece*”den önce gelmesi.

Cevap: Geceye yeminle başlayan “*Leyl”* süresi, “*Şems”* süresinden önce nazil olmuştur. O sırada henüz inkâr atmosferi tamamıyla çözülüp dağılmamıştı. Dünya, gece karanlığını andırıyordu. Müminlerin sayısı da az idi. İslâm nuru halen her tarafa yayılmamıştı. Bu nedenle o sırada nazil olan “*Süre”*geceye yemin ile başladı. *Şems*” süresi nazil olurken İslâm nuru ufukta yükseliyordu. Bu nedenle gündüze yemin öne çıktı.[1942]

* * * * *

[1940] Leyl, 92/1-2.
[1941] Şems, 91/3-4.
[1942] İbn Âşûr, *Tefsir,* 30/378.

إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى

“(Yemin olsun ki) sizin gayret ve çalışmalarınız çeşitlidir.”[1943]

Soru: İnsanlarının çalışma ve gayretlerinin farklı oluşu bilinen bir durumdur. Yeminle vurgulanmasının hikmeti nedir?

Cevap: Görünürde bilinen bir konu ise de, amellerin değişik olmasından doğan neticelerin tekidi gerekir. İyilik yapan kişilerin iyilikle, kötülük yapanların da kötülükle karşılaşmaları çok açık olmayan konulardır.[1944] İnsanların değişik gayretlere sahip olmaları, değişik kabiliyetlerde bulunmaları da ilahî kudretin göstergesi ve sünetüllahtandır.

* * * * *

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَى

“Kesinlikle doğru yolu göstermek bize aittir.”[1945]

İşkâl: Âyette hidâyetin Allah’a ait olduğu belirtilmişken *“Allah fasıklar topluluğunu hidâyete erdirmez.”*[1946], *“Allah zalimler topluluğunu hidâyet erdirmez.”*[1947], *“Allah inkârcı bir topluluğu nasıl hidâyete erdirsin.”*[1948] benzeri âyetlerde de Allah’ın bazı insanları hidâyete erdirmediği belirtilmektedir.

Cevap:İlk âyette, Allah Teâla’nın insanların sapmamaları için, kendilerine hidâyet yolunu gösterdiği belirtilmiştir. O yola koyulmak hidâyetin ta kendisidir. Ancak insan iradesini hidâyet için kullanmayınca, Allah ikrâh ve cebren kimseyi hidâyete erdirmez. Âyetlerde geçtiği gibi iradeleriyle zulüm, isyan ve küfrü tercih edenleri, Allah iradeleriyle baş başa bırakır.[1949]

[1943] Leyl, 92/4.
[1944] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 7/574.
[1945] Leyl, 92/12.
[1946] Mâide, 4/108.
[1947] Saff, 61/7.
[1948] Âl-i İmrân, 3/86.

(93) DUHÂ SÛRESİ

وَالضحَى(1)وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى(2)**مَا وَدعَكَ رَبكَ وَمَاقَلَى**

“And olsun kuşluk vaktine ve dindiği zaman o geceye ki Rabbin sana veda etmedi ve darılmadı.”[1950]

İşkâl: Allah Teâla’nın, Hz. Peygambere veda edip etmemesi.

Cevap: Sürenin nüzul sebebi hakkında Hz. Peygamber ve risaletiyle ilgili birçok yersiz yorum ve asılsız rivayetler nakledilmiştir. Birçok müfessir, vahyin peygamberimizden bir müddet kesildiğini, ancak daha sonra tekrar başladığını belirtmiştir. Hz. Peygamberin, kendisine vahiy gelmediği için yüksek yerlere çıkıp intihar etme girişimi de bu iddialar arasındadır. Çağdaş tarihçi ve düşünür Muhammed Sadık Arcun’un da belirttiği gibi, söz konusu rivayet ve görüşler asılsız olup ilmî değerleri yoktur.Zira bu tür psikolojik durumları insanların bilmelerine imkan yoktur.[1951]

Muhammed Abduh da buna yakın bir yorum getirmektedir. Ona göre sürede vahyin kesildiğine veya Hz. Peygamber’in bir süre vahiyden uzak ve

---

Şinkitî, *Adva’*,10/223.

[1950] Duhâ, 93/1-3.

[1951] Bkz.Arcun, Muhammed Sadık, *Muhammedûn Resûlullah,* c.1 s.400.

şaşkın kaldığına işaret eden bir durum yoktur. Müşrikler vahyin kesildiğini nasıl ve nereden bildiler? Resûlullah vahiyle entegre olduğundan, kısa bir süre için de olsa, vahiy gelmeyince bu durum halinden bilinirdi.[1952]

* * * * *

ووجدك ضالاً فهدى

"Sen yol bilmez iken (doğru) yola koymadık mı?"[1953]

İşkâl: Hz.Peygamber hakkında **ضل /** *şaşkın* ifadesinin kullanılması.

Cevap: Âyette geçen **ضل /** *şaşkın* kelimesinin birçok anlamı vardır. Yolunu şaşıran, gaflette olan, habersiz olan, unutan anlamları bu cümledendir.[1954] Âyette ise, vahiy ve dini konulardan habersiz anlamındadır. *"Kadınlardan biri unutunca diğeri hatırlatsın."[1955], "Rabb'im şaşmaz ve unutmaz."[1956], "Vallahi sen eski şaşkınlığında devam ediyorsun."[1957], "İşte sana böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Sen Kitap nedir iman nedir bilmîyordun."[1958], "Doğrusu senin bundan önce hiç haberin yoktu."[1959] "Allah sana bilmediklerini öğretti."[1960]* âyetlerinde geçtiği gibi, **"ضل"** kelimesi Peygamberimizin risaletten önceki durumunu hatırlatmaktadır. Âyet, Hz. Peygamberin risaletten önce *"vahiy", "iman", "kitap"*ve *"din"* konularından habersiz olduğunu, kendisine risaletin gelmesiyle eski durumunun değiştiği belirtilmiştir.[1961]

Kendisine vahiy gelmeseydi eski durumu devam edecekti. Vahiy, Hz. Peygamberin hayatını değiştirdiği gibi, her insanın hayatını da değiştirebilir.

[1952] Bkz, Abduh, *Tefsiru Cüzi' Amme*, s,125.
[1953] Duhâ, 93/7.
[1954] Rağib, *Müfredât*, s.510; İbn Manzûr, *Lisan*, 8/789
[1955] Bakara, 2/282.
[1956] Tâ-hâ, 20/52.
[1957] Yûsuf, 12/95.
[1958] Şurâ, 42/52.
[1959] Yûsuf, 12/3.
[1960] Nisâ, 4/113.
[1961] Bkz, Şinkitî, *Adva'*, 10/224.

Kısacası, âyetteki “**ضل** ” kelimesi, hakkın karşılığı olan dalalet değildir. Hz. Peygamber ömürlerinin hiçbir aşamasında batılda kalmamıştır. Âyet, Hz. Peygamberin risaletten önce şirk ve inkâr ehlinin durumundan sıkıldığını, endişe duyduğunu, bu nedenle hayret içinde bulunduğunu, ancak vahiyle söz konusu durumların kalktığını belirtmiştir.

(94) İNŞİRÂH SÛRESİ

وَوَضَعْنَا عَكَ وِزْرَكَ(2)الَّذِي أَنقَضَ ظَهْرَكَ

“Belini büken yükünü senden alıp atmadık mı?”[1962]

İşkâl: Âyette geçen **وزر** */vizr*in ne anlama geldiği.

Cevap: **وزر** / *Vizr*, yük ağırlık,sorumluluk ve günah anlamlarına gelir.[1963] Günaha “*vizr*” denilmesi insana bir yük ve sorumluluk yüklediğinden dolayıdır.Âyetteki anlamı ise, Hz. Peygamberin risaletten önce cahili ve şirk toplumunun fıtrata uymayan adet ve hareketlerinden duymuş olduğu sıkıntı ve rahatsızlıktır. Allah Teâla kendisine vahiy indirmekle sıkıntılarını kaldırmış oldu.[1964]

* * * * *

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا(5)**إِن مَعَ** الْعُسْرِ يُسْرًا

“Demek ki zorlukla beraber bir kolaylık var. Evet o zorlukla beraber bir kolaylık var.”[1965]

Sual 1: *“Zorlukla beraber bir kolaylık var.”* âyetinin iki defa tekrar edilişinin hikmeti nedir?

Cevap: Her zorlukla beraber kolaylık vardır. Sıkıntılardan sonra ferahlık gelir gerçeğini işlemek içindir. Zira sıkıntıların geçici olma özelliğini herkes

---

[1962] İnşirâh, 94/2-3.
[1963] Rağib,*Müfredât,* s.876.
[1964] İbn Âşûr, *Tefsir,* 30/410.
[1965] İnşirâh, 94/5-6.

fark edememektedir. Bu önemli gerçeğin tekrarla vurgulanması gerekmektedir.[1966]

Sûre, Resûlullah ve arkadaşlarının Mekke dönemindeki sıkıntılarına bir teselli mahiyetindeydi. Âyet,karşılaştıkları durumun geçici olduğunu tekrarlayarak te'kid etmiştir.

Soru 2: Bazı insanlarda zorluk ve sıkıntıların ölüme kadar devam etmesi âyetin mefhumuna muhalif değil midir?

Cevap: Kesinlikle hayır. Zira âyet genel bir kaide getirmiştir. Her genel kaide ile beraber istisnai durumlar da muhakkaktır. Tüm dünya hayatının zorluk ve sıkıntı ile geçtiğini düşünsek bile onun akabinde ahiret saadetinin salih insanları beklediğini unutmamak gerek. Âyet, zorluklara karşı sabır ve sebat göstermeye davet etmekte ve nefisleri bu konuda terbiye etmektedir.[1967]

[1966] Mağniyye, *el-Kâşif*, 7/551.
[1967] Bkz.Mağniyye,*el–Kâşif*, 7/582

(95)TİN SÛRESİ

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ

"And olsun, Zincire, Zeytine."[1968]

İşkâl: Âyette geçen التين /et- *tin* ve الزيتون *ez- zeytün'*e yemin edilmesi.

Cevap: Meşhur görüşe göre *"Tin"* ve *"Zeytin"* malum yiyeceklerdir.[1969] Diğer bir görüşe göre de Ortadoğu'da zeytin ve incirin çok yetiştiği iki bölgenin isimleridir.[1970] Bu görüşün daha isabetli olacağını tahmin ediyoruz. Zira Sûre, çok önemli hadiselerin geliştiği mübarek yerlere yemini konu etmiştir. Yemin edilen yerler, Suriye, Filistin, Tur-i Sina dağı ve Mekke, her zaman önemlerini devam ettirmişlerdir. Gerek ekonomik gerek de jeopolitik olarak dünya gündeminde kalmışlardır. Anılan yerler birçok peygamberin mücadele merkezi olmuştur.Bu nedenle dünyanın en yaygın ve etkili üç dini İslâm, Hıristiyanlık ve Yahûdilik için de mukaddes bölgeler sayılmışlardır.Yer altı ve yer üstü zenginliklerin deposu konumunda bulunmaları, devamlı olarak emperyalist güçlerin iştahını kabartmış ve Onları bölgede hakimiyeti kurmaya yönlendirmiştir. Bu nedenle de mücadele, savaş ve başkaldırının odak noktası olmuşlardır.

Bölgenin bu önemi göz önünde bulundurulsa kendilerine neden yemin edildiği ortaya çıkacaktır. Zira Kur'an'da bir yer veya eşyaya yemin edilmesinin en önemli hikmeti, yemin edilen yer veya eşyanın değer ve önemini belirtmesidir. İkinci ve üçüncü âyetlerde de mübarek iki yere yemin

---

[1968] Tin, 95/1.
[1969] Taberî,*Tefsir*,15/301.

edilmesi, yemin yerlerinin yiyecek olarak kullanılan *zeytin* ve *incir* olmayıp yer isimleri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu konuda Muhammed Esed şunları der: "*İncir*" ve "*zeytin*" bu anlam akışı içinde bu ağaçların çokça bulunduğu toprakların yani *Akdeniz*'in doğusuna sınır olan ülkeleri özellikle *Filistin* ve *Suriye*'yi sembolize etmektedir. Kur'an'da zikredilen Hz. İbrahim'in soyundan peygamberlerin çoğu bu topraklarda yaşayıp bu topraklarda tebliğde bulunduklarından bu iki ağaç cinsi son İbrani peygamber Hz. İsa da doruğa erişen Allah'tan vahiy alan bu insanlar zincirinin dile getirdiği dinî öğretilerin sembolü olarak kabul edebilirler. Öte yandan "*Sina dağı*" ise Hz. Mûsâ'nın peygamberliğini özellikle vurgulamaktadır. Çünkü Muhammed (a.s.)den önce onun nübüvvetine kadar geçerli olan ve esasları itibariyle Hz. İsa'yı da bağlamış bulunan dinî kurallar *Sina* çölündeki bir dağda Hz. Mûsâ'ya vahyedilmişti. Son olarak "*bu güvenilir topraklar*" ifadesi kesin olarak (2/126)dan açıkça anlaşılacağı gibi son peygamber Hz. Muhammed'in doğduğu ve ilahî çağrıyı aldığı yer olan *Mekke*'yi gösterir. Böylece 1-3 âyetler Hz. Mûsâ, İsa ve Muhammed (a.s.)'ın şahıslarında temsil edilen tevhid dininin üç tarihî safhasında geçerli öğretilerin (sahih öğretilerin) gerisindeki temel ahlakî aynılığa dikkatimizi çekmektedir[1971].

Soru: Allah Teâla dışındaki şeylere yemin etmek yasaklandığı halde Kur'an'da Allah dışında bir takım şeylere yemin edilmesinin hikmeti nedir?

Cevap: Bu konuda İmam Suyutî şunları der :

1-Yemin edilen şeylerden önce "*Rab*" lafzı hazf edilmiştir. Âyet, "*Tin ve Zeytin'in Rabb*" 'ine yemin olsun tevilindedir.

2-Kur'an'ın indiği Arap toplumu katında yemin edilen şeylerin önemi vardı. Kur'an bu geleneği korudu.

3-Yemin eden, yemin ettiği şeye bir kutsiyet ve üstünlük izafe ettiği için yemin eder. Oysa Allah Teâla için yemin edilen şeylerden kendi zatına

---

[1970] Razî,*Tefsir*, 11/211.
[1971] Esed,*Mesaj*,3/1283.

herhangi bir zarar veya yararın geleceği düşünülemez.[1972] İnsanlar için ise durum değişir. Yemin ettiği şeyden fayda veya zarar geleceğini düşünebileceği için Allah'ın zat ve sıfatları dışındaki eşyaya yapılan yemin şirkin tezahürü olarak nitelenmiştir.[1973] En önemli neden de budur.

(96)ALAK SÛRESİ

[1972] Suyutî, *el-İtkan,* 2/371.
[1973] Tirmizî, Nezir, 9; İbn Mace, Keffaret, 8; Ebu Davut, Talak, 7.

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ

“ Yaratan Rabbinin adına oku.”[1974]

Soru 1: Kur’an’ın “*oku*” emriyle başlamasının hikmeti nedir?

Cevap: Kur’an’da yüzlerce emir olduğu halde *“oku”* emri hepsinden önce nazil olmuştur. *“Cihad et*”, “*namaz kıl*”, “*Allah’ı an*”, “*tebliğ et” “ibadet et*”vs. emirlerle başlaması da mümkün iken Kur’an’ın “*oku”* emriyle başlaması büyük önem taşımaktadır. Zira tüm emir ve yasakların, *“ilim”* ile beraber yerine getirilmeleri gerek. Her ibadet için önceden bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Okumadan öğrenmeden girişilecek bir ibadet veya hareketin yarardan çok zarar getireceği muhakkaktır. Beşinci Raşid Halife Ömer b. Abdulaziz’den aynı mealde bir söz nakledilir. Şöyle der: “İlimsiz yapılan bir hizmetin zararı yararından çok olur.”[1975]

Kur’an’da, Allah’ı birleme ve imandan önce **اعلم** *bil* emrinin getirilmesi de aynı anlamı ifade eder. *“Bil ki Ondan başka ilah yoktur.”*[1976]

Çağdaş Alim Ebul Hasan Ali Hasanî en-Nedvî de ilk âyetin “*oku”* olarak inişini şöyle izah eder: “Bu emir, ümmî bir peygamber olan Hz. Muhammed (a.s.)’in risalet ve insanlık tarihine yeni bir çağın başlangıcı demektir. Bu din (İslâm) her şeyi ile ilim üzerine kaim olacak. Din ve ilim hep beraber olacak, biri diğerinden asla ayrılmayacaktır.[1977]

Hz. Peygambere nazil olan ilk beş âyette “*oku*” emrinin iki defa tekrarlanması ve ilmin en önemli vasıtası *“Kalem”*e yemin edilmesi ilim ve kalem olmadan hiçbir hedefe ulaşılamayacağını gösterir. Katade, işlenen her

---

[1974] Alak, 96/1.
[1975] İbn Cevzî, *Siretu Ömer*, 180.
[1976] Muhammed, 47/10.
[1977] en-Nedvî. Ebul Hasan, Ali Hasenî en-Nedvî, el-İslâm *Eserûhû Alal’l Hadareti ve Fadluhu Ale’l -İnsaniyyeti* ,s.82.

günahın cehaletten kaynakladığı konusunda Ashabın bir icmaından bahseder.[1978]

Soru 2: Hz. Peygamber, okuma yazma bilmediği halde *"oku"* emrine muhatap olması güç getirilemeyen bir şeyin yapılmasını isteme anlamına gelmez mi?

Cevap:Âyette geçen *"emir" "teklifî"* yani *"namaz kıl"* kabilinden sorumluluğu gerektirecek bir emir olmayıp, *"tekvinî";* yani Allah'ın *"ol"* emriyle hemen meydana gelen bir emir türüdür. "Ey Peygamber!Okuma yazma bilmiyorsan da Allah'ın emriyle şimdi okuyabileceksin. Ey Muhammed okumasını bilmiyorsan, tahsil görmemiş ve eğitilmemiş isen de gökleri ve yeri yaratan Rabbin seni okumaya muktedir kılacaktır.[1979]

Soru 3: Neden *"Oku"* emri *"Rabb'*tan" önce gelmiştir?

Cevap: Rabb'imizi tanımanın yolu ilim ve okumaktan geçer. Okumadan *"Rab"* bilinmez.

* * * * *

خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ

"İnsanı bir "alak"tan yarattı."[1980]

İşkâl:Âyette geçen **علق** / *alak* sözcüğü.

Cevap: Kur'an'ın insanın **علق** /*alak*tan yani yumurta hücresinden yaratılmasını haber vermesi Onun ilmî mucizelerindendir. Oysa yaşadıkları zamanın kültüründen etkilenerek geçmiş müfessirlerin çoğu **علق** / *alak* lafzını yumurta hücresiyle değil *"kan pıhtısı"* olarak tefsir etmişlerdir.[1981] Ancak son bilimsel çalışmalar insanın anne batnındaki teşekkül devreleri arasında böyle bir aşamanın olmadığını ortaya koymuştur. Âyette geçen **علق** /*alake/yumurta*

[1978] Kardavî, Yûsuf, *el-Aklu ve'l- İlmu Fi'l- Kur'an*, s.135.
[1979] Abduh, *Tesiru Cuz'i Amme*, s.143.
[1980] Alak, 96/2.
[1981] Bkz, Rağib, *el-Müfredât*, s.679; İbn Atiyye, *el-Muharrer*, 5/502; Âlusî, *Tefsir*, 30/180 Tabatabaî, el-*Mizân*, 20/323.

*hücres*i rahime yapışıp asıldığı için "*çengel*" anlamına gelen علق /*alak* kelimesiyle ifade edilmiştir.[1982]

Çağdaş araştırmacı Maurice Bucella da buna yakın bir mütalaada bulunur: "Döllenmiş yumurta adeta tohumun kökleriyle toprağa yapıştığı gibi rahmin cidarlarına yapışır derinlere doğru kök salarak gerekli gelişimi sağlar. Kur'an diliyle bunun adı artık nutfe değil "*alaka*"dır. "*Alak"*, asılıp tutulan şey anlamına gelmektedir. "*Alaka*"nın bu özelliği başka bir deyimle Kur'an'nın bu kapalılığı günümüz ilim erbabı tarafından farkedilmiştir."[1983]

Kısacası, "*alaka*" kan pıhtısı anlamına geldiği gibi, "*yumurta hücresi*" anlamına da gelmektedir.

[1982] Bkz,İbn Manzûr,*Lisan*,9/361, Esed,*Mesaj*, 3/1287
[1983] Bucaille Muarica, *Kur'an ve Bilim*, s.301.

(97)KADR SÛRESİ

إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ

"Doğrusu biz Onu (Kur'an'ı) kadir gecesinde indirdik."[1984]

İşkâl: Kur'an'ın nüzulü (23) yıl devam ettiği halde, "*Kadir gecesinde indirdik"* denilmesi.

Cevap: Kur'an Kadir gecesinde inmeye başlamıştır. *"O, Ramazan ayı ki insanları irşad için hak ile batılı ayırt eden hidâyet rehberi ve deliller halinde bulunan Kur'an onda indi."*[1985] âyetinden *"Kadir gecesi*"inin Ramazanda olduğunu öğreniyoruz. *"Sana vahiy tamamlanmadan önce Kur'an'ı okumakta acele etme."*[1986], *"Biz Onu okuduğumuz zaman okumasını takip et."*[1987], *"Onlara Kur'an okunduğu zaman secde etmezler."*[1988] âyetlerinde olduğu gibi, bir "*âyet*" için de *"Kur'an*" tabiri kullanılmıştır.[1989]

Soru : Kadir gecesinin tayin edilmemesinin hikmeti nedir?

Cevap: Allah Teâla, kullarının fazla ibadet etmelerini ve tüm ramazan gecelerini Kadir gecesiymiş gibi değerlendirmelerini istemiştir. Bunun gibi, rızasının hangi ibadette olduğun, gazabının hangi günahta bulunduğun, evliyasının kimler olduğu , hangi duanın kabul edildiği, İsm-i A'zam, Salat-ı Vustâ,[1990] tövbenin kabulü, cuma günündeki icabet saati, ölüm anı da gizli tutulmuştur ki kullar daha çok cehd ve ibadet etsinler zamanlarını ibadetle değerlendirip, günahlardan sakınsınlar.[1991]

[1984] Kadir, 97/1.
[1985] Bakara, 2/185.
[1986] Tâ-hâ, 20/114.
[1987] Kıyame, 74/18.
[1988] İnşikâk, 84/21.
[1989] Bkz, Abduh, *Tefsiru Cüz'i Amme*, s.148-149; Bedran, *Cevâhir*, s.502.
[1990] *Salat-vustâ'*nın *ikindi* namazı olduğu sahih hadislerle belirtilmiştir.Bkz.Buhari, *cihad,* 98; Müslim ,*mesâcid,* 202; Nesai, *mevâkit*, 55; Tirmizi ,*salat*, 12; Ebu Davud, *salat*, 28..
[1991] Razî, *Tefsir*, 11/229; İbn Reyyân, *er-Ravd* , 2/608-609.

Kur’an’ın bir defada Levh-i Mahfuzdan en yakın sema veya Beyt’l İzze’ye indiğiyle ilgili herhangi bir âyet veya sahih hadise sahip değiliz. Gaybî konularda iki kaynak dışında ki deliller yeterli sayılmaz.[1992]

(98)BEYYİNE SÛRESİ

[1992] Bkz, Rıza,*el-Menâr*, 2/162.

لَمْ يَكُنْ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنفَكِّينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمْ الْبَيِّنَةُ

"Kitap verilmiş olanlardan ve müşriklerden o küfre düşenler, kendilerine apaçık delil gelinceye kadar ayrılacak değillerdir."[1993]

İşkâl: Razî, Vahidî'den bu âyetin tertip ve tefsir yönünden Kur'an'ın en müşkül âyetlerinden birisi olduğunu nakleder.[1994] Zira, âyet, müşrik ve Kitap ehlinin içinde bulundukları durumdan vazgeçmelerini, Hz. Peygamberin gelişine bağlamıştır. Âyette geçen حتى /*hatta* harfi de Peygamberin gelmesiyle onların küfürlerinden vazgeçmiş olmalarını gerektirir. Oysa *"Böyle iken o kitap verilmiş olanlar ancak kendilerine apaçık delil geldikten sonra ayrılığa düştüler."*[1995] âyeti, Peygamberin gelmesiyle küfürlerinden vazgeçmedikleri aksine küfürlerini artırdıklarını belirtmektedir.

İşkâlin Giderilmesi: Âyet, inat neticesi iman etmeyen müşrik ve Ehl-i Kitabı yeren delillerdendir. Keza, içinde bulundukları şirk ve nifaktan dönmediklerini bilakis kendilerine Peygamber geldiği halde iman etmediklerini,dolayısıyla kıyamette *"Bize peygamber gelmediği için iman etmedik"* mazeretini ortaya koyamayacaklarını bildirir. Âyet, kendilerini yererek şu hatırlatmayı yapmak istemiştir: *"Sizler bize deliller gelmeden inanmayız diyordunuz. Size delil geldiği halde yine inkâr ve şirke devam ediyorsunuz."*

Diğer birçok âyet de bu durumlarını belirtmektedir. *"Yahut eğer bize kitap indirilmiş olsaydı herhalde onlardan daha çok muvaffak olurduk" demeyesiniz diye işte size Rabbinizden apaçık bir delil, hidâyet ve rahmet geldi."*[1996] *"Allah bir kavmi hidâyete erdirdikten sonra nelerden sakınacaklarını kendilerine açıklamadıkça onları sapıklığa düşürme ihtimali*

1993 Beyyine, 98/1.
1994 Bkz. Razî, *Tefsir*, 11/237
1995 Beyyine, 98/4.
1996 En'âm,6/157.

yoktur."[1997] *"Allah bize ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere iman etmememizi emretti."*[1998] âyetleri, onların vazgeçmediklerini aksine, deliller geldiği halde iman etmediklerini gösterir."[1999]

İbn Teymiyye de منفكين /*münfekkine* kelimesi için, şunları der: Onlar kendilerine Hz. Peygamber tarafından doğru yol gösterilmedikçe ve Ona tabi olmayı bilinçli olarak reddetmedikleri müddetçe terk edilmezler. Yani Allah tarafından mahkum edilmezler.[2000]

Kısacası; müşrik ve inkâr edenler, kendilerine peygamber gelinceye kadar bulundukları durumdan ayrılmadılar ve ayrılmamaları lazım gelirdi. Ancak ayrıldılar.

İşkâl 2: Ehl-i Kitap hakkında"*Yahûdiler Uzeyr Allah'ın oğludur dediler. Hıristiyanlar da Mesih Allah'ın oğludur dediler"*[2001] denildiği halde âyetin onları müşriklerden ayrı olarak zikretmesi.

İşkâlin Çözümü: Bu konuda Mevdûdî şunları der: Ehl-i Kitaptan kasıt önceki peygamberlerin getirdiği ne kadar tahrif olsa da ellerinde bulunan ve Ona inandıkları herhangi bir kitaba sahip olanlardır. Müşriklerden kasıt da hiçbir peygambere inanmayan hiçbir kitabı bulunmayan kimselerdir. Kur'an-ı Kerimde Ehl-i Kitab'ın şirki pek çok yerde zikredilmiştir. *"Allah üçün üçüncüsüdür diyenler elbette kâfir olmuşlardır."*[2002] *"Yahudiler: "Uzeyr, Allah'ın oğludur." dediler. Hıristiyanlar da: " Mesih (İsa) Allah'ın oğludur" dediler. Bu onların ağızlarıyla (geveledikleri cahilce) sözleridir ki, daha evvel küfredenlerin sözlerini taklit ediyorlar. Allah kahretsin onları! (Haktan batıla) nasıl da döndürüyorlar. Onlar Allah'ı bırakıp bilginlerini, rahiplerini, Meryem'in oğlu Mesih'i ilahlar edindiler. Halbuki ancak bir olan Allah'a*

[1997] Tevbe, 9/115.
[1998] Âl-i İmrân, 3/183.
[1999] Bkz, İbn Âşûr, *Tefsir*, 30/471-4772.
[2000] Bkz,İbn Teymiyye, *et-Tefsiru'l-Kebir*, 7/16.
[2001] Tevbe, 9/30.
[2002] Maide, 5/73.

ibadet etmelerinden başkasıyla emrolunmamışlardır. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O, bunların şirk koştukları her şeyden münezzehtir.[2003] Buna rağmen onlar "*Ehl-i Kitap"* olarak zikredilmiş ya da onlara "*Kitap verilenler*" denilmiştir. Çünkü onların dini Tevhit diniydi. Ama aynı zamanda şirke de bulaşmışlardır. Bunun tersine Ehl-i Kitap olmayanlar için ıstılah olarak "*müşrikler*" kelimesi kullanılmıştır. Çünkü onların dini şirk diniydi. Ehl-i Kitabın kestikleri müslümanlar için helaldir. Onların kadınlarıyla evlenmek de caizdir.[2004]

Mevdûdî, *"Ama aynı zamanda şirke düşmüşlerdir"* ifadesiyle *"Onlar Allah'ı bırakıp hahamlarını ve rahiplerini bir de Meryem oğlu Mesih'i Rab'ler edindiler. Oysa ki hepsi ancak bir ilaha ibadet etmekle emrolunmuşlardı ki ondan başka hiçbir ilah yoktur. O onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir."*[2005] âyetiyle Ehl-i Kitabın da şirke düştüğüne vurgu yapmak istemiştir.

Netice olarak Ehl-i Kitap, Allah'a peygamber ve ahirete inanmakla beraber şirkten kurtulamamışlardır. Müşriklerde ise asıl olan Allah, risalet ve ahiret gününe imanın söz konusu olmamasıdır. Ehl-i Kitapta şirkle karışık bir inanç olduğundan onların kadınlarıyla evlenme ve kestiklerinin yenmesine müsaade edilmiştir. Müşriklerde ise batıl da olsa herhangi bir inanç söz konusu olmadığından Ehl-i Kitaptan farklı değerlendirilmişlerdir.

* * * * *

سُولٌ مِنَ اللهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةً

"*Allah'tan bir Peygamber tertemiz sahifeler okur."*[2006]

[2003] Tevbe, 9/30/31.
[2004] Krş. Mevdûdî, *Tefhim*, 7/191.
[2005] Tevbe, 9/31.
[2006] Beyyine, 98/2.

İşkâl: Hz. Peygamber *ümmî* olduğu halde kendisine “*okur*” fiilinin nispet edilmesi.

İşkâlin Giderilmesi: Âyette geçen “*okur*” dan gaye, Kur’an’ı Allah’tan almış olduğu gibi alması, muhafaza etmesi ve aktarmasıdır.[2007]

(99) ZİLZÂL SÛRESİ:

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَه(7)وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَه

“ Her kim zerre kadar bir hayır işlerse onu görecek ve her kim zerre kadar kötülük işlerse onu görecektir”[2008]

[2007] Abduh, *Tefsiru Cuz’i Amme*, s.155.
[2008] Zilzâl, 99/7.

Soru: Âyette “ *her kim”* ifadesi kullanılmıştır. Buna göre gayr-i müslimler de yapmış oldukları hayırlı faaliyetlerin karşılığını görecekler midir?

Cevap:İnkârın tüm amelleri boşuna çıkarıp çıkarmadığı konusu ihtilaf konusu olmuştur. Özellikle Yahudi ve Hıristiyanlar, âyeti istismar ederek kendi amellerinin de Allah katında geçerli olacağını iddia ederler. Mallarını okul, yol, köprü vs. yapımında kullandıklarını söylerler. Zikir edip namaz kıldıklarını söylerler.[2009]

Allah Teâla, iyi faaliyetlerinin karşılığını bu dünyada, rızk, sağlık ve uzun ömür vs. olarak verir.[2010] İman etmedikleri için cehenneme girecekleri kesindir. Ancak, cezalarının hafifletilmesi söz konusudur. Cehennemin ceza ve tabakaları bir değildir. Eğer hayırlı faaliyetlerin yararı olmasaydı, tüm inkârcıların aynı cezayı görmeleri gerekecekti. Münafıkların cehennemin en alt tabakasında olacakları,[2011] Firvan ve Hanedânının en şiddetli azaba maruz kalacakları bildirilmiştir.[2012]

Muhammed Abduh, hayırlı faaliyetlerin karşılığını görme konusunda müslim, gayrimüslim ayırımını yapmadan şunları der: Kim zerre kadar hayır yaparsa karşılığını görecektir. Bunda müslim ve gayr-i müslim ayırımı söz konusu değildir. Ancak gayrimüslimler iman etmedikleri için yaptıkları hayırlı faaliyetler cezalarını hafifletse de cehennemden çıkmalarını sağlamaz. *“Biz ise kıyamet günü için adil teraziler koyarız. Hiç kimseye zerre kadar zulmedilmez. Bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa onu getirir koruz.”*[2013] âyeti müslim, gayrimüslim farkını yapmadan herkesin hardal tanesi kadar da olsa yaptığının karşılığını göreceğini belirtmiştir.

Hatem-i Taî’nin cömertliğinden, Ebu Leheb’in de Hz. Peygamberin viladetine sevindiğinden dolayı azaplarının hafifletileceği belirtilmiştir. Ehli

---

[2009] Halidî, *Tasvibât*, s.150.
[2010] Halidî, a.g.e., s.150.
[2011] Nisâ, 4/145.
[2012] Ğafir, 40/46.

küfrün yaptıkları hayırlı faaliyetlerden yararlanmayacakları ve azaplarının hafifletilmeyeceği konusunda söz konusu edilen icmanın aslı yoktur. Bağnazlar birçok yerde icmayı İslâm dinin birçok gerçeğini katletmek için kalkan olarak kullanırlar.[2014]Bazı müfessirler de iki âyette geçen "görecekler" fiillerinin zahiri anlamlarını alarak ,âyetlerde kasdedilenen mükafat veya ceza olmayıp bir görüntü ve teşhirden ibaret olacağını belirtmişlerdir.Yani insanın yapmış olduğu, küçük-büyük her şey kendisine gösterilecek ve gözler önüne teşhir edilecek ve sonra da ona göre muamele görecektir.[2015]

Hulasa, cennete girmek için iman şarttır.Ancak zerre kadar iyilik edenlerin de yaptıkları boşuna gitmez .Azaplarının hafifletilmesine neden olur.

(100) ÂDİYÂT SÛRESİ

وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا(1)فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا

"Nefes nefese taarruz edenlere (tetik vs. basıp) ateş saçanlara"[2016]

Soru: Koşarak veya taarruz ederek ateş saçanlardan kasıt nedir?

[2013] Enbiya, 21/47.
[2014] Abduh,*Tefsiru Cüz'i Amme,* s.163.
[2015] Krş.Âlûsî,*Tefsir*,30/212.
[2016] Adiyât, 100/1-2.

Cevap:Âyette geçen العاديات ضبحا/el- *Adiyât* koşan, hücum ve taarruz edenler anlamındadır. Bunun at veya develere özgü kılmak, Kur'an'ın her zaman ve mekana hitap etme özelliğiyle bağdaşmaz. Her müfessir kendi zamanın şartlarını göz önünde bulundurarak Kur'an'ı tefsir etmeye çalışmıştır.

Nükleer ve kimyasal silahların kullanıldığı bir dönemde âyetleri savaşta kullanılacak at veya develere hasretmek, Kur'an'ın evrenselliğiyle bağdaşmaz. *At* ve *deve* geçmişte en gözde savaş malzemeleriydi. Günümüzde atom ve kimyasal silahlara karşı at ve develerle çıkmak ne derece isabetli olur?

Kur'an, savaş malzemesinde en belirgin özelliğin "*caydırıcılık*"veya "*düşmanı korkutma*" olduğuna dikkat çekmiştir.[2017] Günümüz şartlarında deve veya atlarla düşmanların caydırılamayacağı muhakkaktır.

İkinci âyette geçen الموريات قدحا /*ateş saçanlar*ı günümüzde kullanılan tüm ateşli silahlar için kullanabiliriz. Bu konuda Merhum M. Hamdi Yazır şunları der: İkrime demiştir ki: "*ateş saçanlar"* süngüler, silahlardır. Buna göre zamanımızın ateş saçan silahları hiçbir mecaz mülâhazasına hacet kalmaksızın buna evleviyetle (öncellikle) dahil olmuş olur. Bu husus (özellikle) sürenin Mekkî olması rivâyetine göre o zaman İslâm'da ne at ne silah olmadığı cihetle bu âyetle bütün istikbale ait demek olacağından bu mana ve şümul daha vazıhtır. (açıktır). Bu suretle burada sonradan peyderpey zuhur edecek böyle ateşler saçan silahlarla istikbalin kuvve-i harbiyesine (savaş gücüne) dahi işaret edilmiş olmakla buna nazaran (العاديات ضبحا *)* yalnız atlarla değil harıl harıl hücum eden motorlu akın vasıtalarının dahi hepsine şamil olmuş olur.[2018]

Kısacası, süre savaşlarda kullanılacak araç-gerece yemin ederek, müslümanları daima düşman karşısında hazırlıklı ve onlara cevap verecek güçte olmalarının gereğine dikkat çekmiştir.

[2017] Enfal, 9/60.

[2018] Yazır, *Hak Dini*, 9/6017.

* * * * *

وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ

“(Bilmiyorlar mı?) göğüslerindekiler derlendiğinde”[2019]

Soru 1: Neden *“kalplerdekiler”* değil de *“göğüstekiler”* denilmiştir?

Cevap: Kalp, ruhun bineğidir. Yaratılış gereği Allah’a hizmet etmeyi ve tanımayı ister. Asıl sorun nefistedir. Nefis de göğse yakın yerdedir. *“(Şeytan) insanların göğüslerine vesvese verir.”*[2020] *“Allah kimin göğsünü İslâm’a açmış ise.”*[2021] âyetleri *göğs*ün İslâm’ın merkezi olduğunu belirtmişlerdir.[2022] Bu nedenle, göğüs, vicdan, iyi ve kötü ahlakın merkezi olduğundan kalp yerine tercih edilmiştir.

Soru 2: Âyette, neden organlara ait ameller yerine göğüs (kalp)e ait manevî ameller tercih edilmiştir?

Cevap: Tüm organlar kalbe bağlıdır. Kalbin irade ve dürtüleri olmazsa diğer organlar eylemsiz kalır.[2023] Razî,âyetle “Bedende bir parça var, o düzelirse bütün beden düzelir bozulsa da tüm beden bozulur. Haberiniz olsun o kalptir.”[2024] hadisine dikkat çekmiştir.

[2019] Adiyât, 100/9.
[2020] Nâs, 114/5.
[2021] Zümer,37/22.
[2022] Razî, *Tefsir*,11/264.
[2023] Razî, a.g.y.

(101) KARİA SÛRESİ

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ(6)فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ

"İşte o zaman tartıları ağır basan kimse artık hoşnut olacağı bir hayat içindedir."[2025]

Soru: Terazi ile maddî ağırlıklar tartılır. Manevî ameller nasıl bilinecek?

Cevap: Âyette geçen, **موازين /** *mevâzin*, **موزون** /m*evzun*un çoğuludur. Allah katında makbul olan amel demektir.[2026]

[2024] Buharî, İman, 39.
[2025] Karia, 101/6-7.

*“Amellerin ağırlığı*ndan kasıt Allah’ın rızasıdır. Yani Allah amel sahiplerinden razı demektir. Arapça da fazilet, şeref, doğru görüş için ***2”!*** */ vezn* (ağırlığı var) ifadesi kullanılır. Değersiz eşya ve şahıslar için de onun bir *“ağırlığı yok”* ifadesi kullanılır. *“Artık kıyamet günü biz onlara hiçbir tartı tutturmayız.”*[2027] hiçbir değerleri olmaz demektir

Birçok âyette geçen “*mizân*” konusunda İbn Arabî, *el-Avâsım* isimli eserinde şöyle der: “Mizan/terazi konusunda sahih bir hadis gelmemiştir. Âyet, kıyamette hiç kimsenin amelinden bir şeyin kaybolmayacağını belirtir.”[2028] Terazi ve tartıdan gaye doğru sorgu ve adil hükümdür.[2029]

Bu dünyada, amel ve ihlası olmayanın ahirette nasıl değer ve ağırlığı olur. Nitekim Kur’an, onlar için *“ Artık kıyamet günü biz onlara hiç bir değer vermeyiz.”*[2030] buyrulmuştur. Allah Teâla iyi ve kötü amelleri tartmak üzere bir dil ve iki kafesi olan bir teraziyi kurmaktan münezzehtir.[2031]

Kısaca belirtmek gerekirse, bu dünyada nasıl ki hava, basınç ve harareti ölçecek aletler mevcut ise Allah Teâla dilerse ahirette amellerin değerini ölçecek bir alet yaratabilir.Ancak diğer birçok konu gibi *terazi* konusu da gaybîdir. Keyfiyet ve biçimini Allah’a bırakmak en sağlıklı yoldur.İyi-kötü yaptığımız hiçbir şey Allah’ın indinde zayi olmaz.

“Biz ise kıyamet günü için adil teraziler koyarız hiçbir kimseye zerre kadar zulmedilmez. Bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa onu getirir koruruz.Hesap gören olarak da biz yeteriz”[2032]

[2026] Razî, *Tefsir*, 11/267.
[2027] Kehf, 18/105.
[2028]Bkz. İbn Âşûr,*Tefsir*, 30/573.
[2029] Yazır,*Hak Dini*, 9/6031.
[2030] Kehf, 18/105.
[2031] Bkz, Abduh,*Tefsirü Cuz’i Amme*,s.169-170.

(102)TEKÂSÜR SÛRESİ

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ (3) ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ

"Öyle değil ileride bileceksiniz sonra yine öyle değil ileride bileceksiniz."[2033]

Soru: Aynı âyetin iki defa tekrar edilişinin hikmeti nedir?

Cevap: Tekrar söz konusu değildir. Her bir âyet ayrı ayrı durumları belirtmektedir. İlk âyet, dünyada ve ölüm halinde başımıza gelecekleri belirtirken diğer âyet de istikbalde başınıza gelecekleri belirtmektedir.[2034]

* * * * *

ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ

"Sonra and olsun ki o gün her nimetten sorgulanacaksınız."[2035]

[2032] Enbiyâ,21/47.
[2033] Tekâsür, 102/3-4.
[2034] Kadi, Abdulcebbar, *Tenzihu'l- Kur'an*, s.477.

İşkâl: Âyette nimetlerden sorulacağımız belirtilmişken *"De ki Allah'ın kulları için yarattığı ziyneti ve temiz ve hoş rızkları kim haram etmiş."*[2036], *"Ey iman edenler size kısmet olarak verdiğimiz rızkların hoşlarından yiyin."*[2037] benzeri âyetler de Allah'ın nimetlerinden yararlanmamızı istemektedirler.

Cevap:Âyette geçen sualin müslümanları kapsayıp kapsamadığı konusunda ihtilaf edilmiştir. Kurtubî, Hasan Basrî'den müslümanların nimetlerden sorulmayacaklarını nakletmiştir.[2038]Ancak âyet mutlak olduğu gibi sahih hadisler de müminlerin de kıyamet gününde, sağlık, soğuk su, güvenlik ve zaman, rızk vs. nimetlerden sorulacaklarını haber vermişlerdir.[2039]

Bu nedenle sorgulamayı iki biçimde değerlendirebiliriz.

a- İnkârcıların sorgulamaları, onları azarlamak içindir.

b- Müminlerin sorgulanmaları ise onurlandırma sorgusudur.[2040]

Özet olarak şunu deriz: Âyette geçen sorumluluğun manası, her nimetin kötü kullanılmasına, yerine sarf edilip edilmediğine göre sevap ve ceza gerektirmesi manasına mükellefiyetin hükmü olan sorumluluk demek olur. Bu sorumluluk ise gerek kâfir gerek mümin her mükellef için şüphesizdir. Görevini yerine getirmeyip nimeti kötüye kullanan ceza için sorumlu, görevini güzel yapanlar da ecir ve sevap ile ödüllendirilmek için sorumludur.[2041]

[2035] Tekâsür, 102/8.
[2036] A'raf, 7/32.
[2037] Bakara, 2/172.
[2038] Kurtubî, *Tefsir,* 20/127.
[2039] İbn Kesir,*Tefsir,* 4914.
[2040] İbn Âşûr, *Tefsir,* 30/525

(103) ASR SÛRESİ

وَالْعَصْرِ(1)إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ(2)إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ

“And olsun ki insan mutlaka ziyandadır. Ancak iman edip iyi işler yapanlar birbirlerine hep hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler başka.”[2042]

Soru: Ashab-ı Kiram’ın birbirlerine süreyi okumadan ayrılmamalarının[2043] hikmeti neydi?

Cevap: Ashabın bu adeti, “*teberrük veya Sûrenin yüzü hürmetine nail olmak içindir.*” zannında bulunanlar yanılıyorlar. Zira bu Sûre-i Güzini okumaktan maksat içindeki manaları hususiyle hakkı, sabrı tavsiyede bulunmayı karşısındakine hatırlatmaktır. Ta ki arkadaşlarından ayrılmadan evvel ondan bir hayırlı vasiyet ve nasihat varsa kendisine celbetmiş olsun[2044] Her sahabe, arkadaşına sorumluluk ve görevini hatırlatmak için süreyi

---

[2041] Bkz. Yazır,*Hak Dini*. 9/6064.
[2042] Asr Süresi, 103/1-3.
[2043] İbn Kesir, *Tefsir*, 4/915.
[2044] Ersoy, Mehmet Akif, *Kur’an’dan Âyetler*, s.142.

birbirlerine okurlardı.[2045] Zira Onlar iman ve doğruluk üzerine bir araya geliyorlar ve İslâm’ı korumaya and ediyorlar.[2046]

Soru 2: Allah Teâla neden “*asr*” a yemin etmiştir?

Cevap: İnsanlar genellikle olan kötülükleri zaman izafe ederler. “*Ne kötü zamana geldik”, “zaman bozulmuş, (keşke) bu zamana yetişmemiş olsaydım.”* derler.Halbuki bu Sûre bu kabil iddiaları çürütmektedir. Eğer zaman kötü olsaydı Allah ona yemin etmezdi. Zamanda mekânda kainatın hiçbir şeyinde mutlak anlamda şer yoktur. İyi işleri de kötü işleri de yapan insanların ta kendileridir. Bazı vakitleri uğursuz saymak memnudur. Bu sanat uğursuzdur. Bu iş yapılmamalıdır gibi itikatlar hurufat kabilindedirler, asılsızdırlar.[2047]

Soru 3: Sürede neden yalnız dört haslet zikredilmiştir?

Cevap: İlk iki haslet yani iman ve iyi amel insanın nefsiyle ilgili hasletlerdir. Hakkı ve sabrı tavsiye ise diğer insanlarla olan sorumluluğu teşkil eder. Dördü bir araya gelince hem Allah’a hem de insanlara karşı görevler ifa edilmiş olur.[2048]

Soru 4: “*İyi ameller*” ifadesi hakkı ve sabrı tavsiyeyi de kapsadığı halde neden ayrı olarak zikredilmişlerdir?

Cevap: İman edip birtakım hayırlı amel işleyenler *“artık yapacağımız bir şey kalmadı. diyebilirlerdi.”* Ancak özellikle süre, hakkı ve sabrı tavsiye etmeyi de zikrederek hak ve sabrı tavsiye etmeden, iyiliği emredip kötülükten sakındırmadan İslâmî sorumluluğun kalkmayacağına dikkat çekmiştir. *“Amm”* lafızlarından sonra “*hass*”ın kullanılması işlenen konunun önemini belirtmek içindir. Yani iman ve iyi amellerin tamamlanması, başkalarına aynı

[2045] Abduh, *Tefsiru Cuzi Amme,* s.177.
[2046] Kutub, Seyyid,*Fizilâl*, 6/3971.
[2047] Akseki, Ahmet, Hamdi, *Ve’l Asr Tefsiri*, (Osmanlıca) t.y. S.39; Alusî, *Tefsir.*, 30/228; Abduh, *Tefsiru Cuzi Amme*, s.175; Yazır, *Hak Dini*, 9/6074
[2048] Sâvi, Ahmed b. Muhammed, *Hâşiye ale’l -Celâleyn*, 4/321.

konuları götürmekle mümkündür. Bunların yerine gelmesi de hakkı ve sabrı tavsiye etmekle gerçekleşir.[2049]

İyi amellerden sonra hakkı ve sabrı tavsiye etme, *"anlaşılması için konuyu fazla lafızlarla anlatma anlamına"* gelen *"itnab"* sanatıyla anlatılmıştır.[2050]

(104) HÜMEZE SÛRESİ

وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ

"Veyl, O insanları çekiştirip kaş göz işaretleriyle alay edenlerin bütününe"[2051]

Soru: Âyette geçen همزة / *hümeze* ile لمزة /*lumeze* arasında fark var mıdır varsa nedir?

Cevap: Evet vardır. Zira Kur'an'da muterâdif yani eş anlamlı kelime yoktur. Lafızların ayrı olması anlamın da ayrı olmasını gerektirir.[2052] Buna göre همزة /*hümeze*; insanları işaret ve hareketlerle kınayan ve ayıplayan kimsedir. لمزة /*Lümeze* ise, insanları sözleriyle ayıplayandır.[2053]

"Ki (o ateş) gönüllerinin ta üstüne çıkar."[2054]

Soru: Ateşin, tüm bedenden gönüllerin üstüne çıkmasının hikmeti nedir?

[2049] Şeyhzâde, *Haşiye Ale'l -Beydâvi,* 4/693.
[2050] Suyutî, *İtkan,* 2/148
[2051] Hümeze, 104/1.
[2052] es-Sebt, *Kavâid,* 1/459-460.
[2053] es-Sadi, *Tefsir*, s.864.

Cevap: *“Gönül”*, bedende en hassas ve nazik organdır. Ateşten en fazla etkilenen bölgedir. Vicdan, şuur ve çirkin inançların merkez ve kaynağı orasıdır.[2055]

(105)FİL SÛRESİ

أَلَمْ تَرَى كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ

“Görmedin mi Rabbin ne yaptı fil yaranlarına”[2056]

Soru 1: Âyette neden “*arkadaş*” anlamına gelen **اصحاب** */ashap* ifadesi tercih edilmiştir? Oysa “*sahip*” anlamına gelen **ارباب** / *erbab*, **ملاك** / *müllâk*” ifadeleri de kullanılabilirdi.

Cevap: **اصحاب** *üAshap*, arkadaş, yaran, mizaç ve ahlakta benzeyen kimseler anlamına gelir. Bu nedenle Resûlullah (s.a.v.)’e arkadaş olanlara “*sahabe”* denilmiştir. Fillerle beraber Ka’be’yi yıkmaya gelenler de mizaç kabalık ve bilinçsizlikte fillere benzeyip hatta onlardan daha aşağı ve kaba bir durumda bulunduklarından kendilerine “*fil , arkadaş ve yaranları”* anlamına gelen “ **الفيل اصحاب** *Ashabü’l fil”* ifadesi kullanılmıştır.[2057]

Râzi’ nin de belirttiği gibi “*Ashap”, mizaç ve ahlakta birbirlerine benzeyenler* anlamını taşıyorsa da *sahip olanlar, malik olanlar* anlamına da

---

[2054] Hümeze, 104/7.
[2055] Ebu Hayyân, *el-Bahr*,10/541; Abduh,*Tefsiru Cüz’i Amme*, s.179; Yazır,*Hak Dini* ,9/6094.
[2056] Fil, 105/1.
[2057] Razî, *Tefsir*, 11/290.

gelmektedir Buna göre âyetin anlamı şöyle olur: “ *Görmedin mi Rabbin ne yaptı fil sahiplerine?”*

İşkâl 1: Hz. Resûlullah *fil olayı’*ndan 50 gün sonra dünyaya geldiği halde kendilerine “*görmedin m*i” diye hitap edilmesi.

Cevap: Allah Teâla burada “*görmedin mi*” buyururken, *“görme”* her mümin için süreklidir demektir. Zira buradaki *“görme”,* büyük bir mucizeyi görmedir. Kişinin gördüğü nasıl zihnine yerleşiyorsa bunun da zihinlere yerleşmesini istiyor. Mümin şunu canlı olarak görecek ve yaşayacak zalim ne kadar güçlü olursa olsun ister Ebrehe ve ordusu olsun Allah’ın mümine yardım edeceğini görecektir.[2058]

* * * * *

وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ(3)تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ

“Üzerlerine sürü sürü kuşlar saldı. Onlara balçıktan pişirilmiş sert taşlar atıyordu.”[2059]

İşkâl 2: Âyette geçen *“Ebabil kuşları”*nın attıkları taşların mikroplar taşıyıp taşımamaları.

Cevap: Sahabeden itibaren bu konuda birtakım farklı görüşler ortaya konulmuştur. İbn Kesir, Yakub b. Utbe’den ilk olarak bu olayda kızamık ve çiçek hastalığının görüldüğünü nakleder.[2060] *Taberî* de *İkrime’*den şunu nakleder. Kuşlar taş attıklarında *Ebrehe* ordusuna isabet eder etmez önceden görülmemiş şekilde çiçek hastalığı(mikropları)nı yayardı.”[2061]

Üstad Muhammed Abduh da şunları der: Âyette geçen kuşlar, ayaklarında mikroplar taşıyan sinek veya sivrisinekler olabilirler. Mikroplu taşlar rüzgarın

---

[2058] Bkz, Şa’ravî, *Kur’an Mucizesi,* s. 117.
[2059] Fil,105/4,5
[2060] İbn Kesir,*Tefsir*,4/923.
[2061] Taberî, *Tefsir,* 15/384.

da yardımıyla hayvanların ayaklarına takıldıktan sonra insanların üzerine atılmış ve vücutlarını tahrip etmiştir.[2062]

Görüldüğü gibi *Abduh* ile *İkrime* görüşleri arasında büyük bir fark bulunmamaktadır. Allah'ın, Ebrehe ordusunu salgın hastalık veya sert çamurdan yapılmış taşlarla helâk etmesi Allah'ın kudreti açısından herhangi bir şeyi değiştirmez. İkisi de mucizedir.

Soru 2:"*Onlara balçıktan pişirilmiş sert taşlar atıyordu.*" Âyette "*taş*" ifade edildiği halde onları "*mikrop*" veya "*salgın hastalık*" la tefsirle etmek mümkün mü?

Cevap: Geçtiği gibi, konu Abduh'la değil Ashap döneminden beri ihtilafa medar olmuştur. Hepsi de olayı Allah'ın kudretine bağlamada birleşmişlerdir. "*Ebabil kuşlar*"ını "*mikroplu taşlar*"la izah etmek, Allah'ın kudretine muvafık ise yani bir mucize olarak değerlendirilebildiği halde, Arap dil kaideleriyle izah etmek zor görülmektedir. Zira Kur'an Arapça olarak nazil olmuştur. Arapça da **طير** /*tayr* ve **حجار** /*hicâr* anlamları bellidir. Kur'an'ın nazil olduğu dönemde de bu lafızların hangi anlamlara geldiği biliniyordu. Mikrop anlamına gelmeleri uzak bir ihtimaldir. Bu lafızların günümüze kadar kapalı kalması ve müfessirler tarafından bilinmemesi de ayrı bir konudur. Kur'an'ın sunduğu kıssaların temel hedefi, ibret ve ders sunmaktır. Olay esnasında çiçek veya kızamık mikroplarının rüzgar tarafından ordu arasına yayıldığını belirten haber herhangi güvenilir bir tarihçi tarafından desteklenmemiştir. Taberî ve Kurtubî tefsirlerinde geçen "*garip*" rivâyetler de sağlam tarih kaynakları tarafından desteklenmemiş, İbn Esir rivâyetler için "*güvenilmez*" ifadesini kullanmıştır.[2063]

* * * * *

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأكُول

[2062] Abduh, *Tefsiru Cuz'i Amme*,181.

"Nihâyet onları yenilmiş bir ekin toprağı gibi kılıverdi."[2064]

Soru 3: Çok eskiden beri Kureyş müşrikleri Ka'beyi putlarla doldurup daha kötü bir durum sahneledikleri halde neden üzerlerine bir ceza inmemiş de" *Fil yaranları"*ın üzerine inmiştir?

Cevap: Ka'beyi putlarla doldurmak şirk olup tevhidi ihlal etmektir. Onu yıkmak ise kul hakkını ihlaldir. Bu, yol kesme, adam öldürme ve fitne çıkarmaya benzer. Bu suçları işleyenlere duruma göre kısas veya sert müeyyideler uygulanır. Ancak düşman kesiminde bulunmalarına rağmen kimseye zarar vermedikleri müddetçe çocuk yaşlı ve kadınlara dokunulmaz.[2065] Kureyşli müşrikler de kul hakkını ihlal etmeyip yalnız nefislerine zulüm ediyorlardı. Bu nedenle cezaları ertelenmiştir.

Soru 4: Allah Teâla, Ka'beyi yıkmak isteyen *Ebrehe* ordusunu dağıtıp "*Ebâbil Kuşları"*nı gönderdiği halde neden dünyanın birçok yerinde müslümanları yok eden güçlere herhangi bir kuvvet göndermemektedir?

Cevap: Ebrehe Ka'beyi yıkmaya yöneldiği zaman yeryüzündeki müslümanların sayısı çok azdı. Ancak bugün iki milyara yakın müslüman yaşamaktadır. Eğer Allah Teâla bu kadar nüfusa rağmen düşmanı kuşlarla yok etse, toplumların beka veya helâki için koymuş olduğu yasaları uygulamamış olur. *"Onlarla savaşın ki Allah onları sizin elinizle cezalandırsın. Rezil etsin onları, yardımıyla sizi onlara karşı zafere erdirsin. Mümin bir topluluğun yüreklerine su serpsin."*[2066] âyetinde de belirtildiği gibi imtihan gereği Allah Teâla, düşmanı etkisiz hale getirme konusunda müslümanların faaliyet göstermelerini istemiştir. İnsanın imtihan için yaratıldığını da hatırlarsak Allah Teâla'nın kimlere ve hangi şartlarda yardım ettiğini anlamak mümkün olur.

[2063] Bkz.Arcun, Muhammed Sadık, *Muhammedün Resûlullah*, 1/96-97.
[2064] Fil, 105/5.
[2065] Bkz.Razi, *Tefsir,11/290*
[2066] Tevbe, 9/14

(106) KUREYŞ SÛRESİ

لِإِيلاَفِ قُرَيْشٍ

“Kureyş’in emniyeti sağlansın diye.”[2067]

İşkâl: Görünürde âyetin tek başına bir anlam vermemesi.

Cevap:: Bu süre kendisinden önceki sürenin bir devamı niteliğindedir. Önceki sürede Ka’beyi yıkmaya gelen Ebrehe ordusunun bozguna uğratıldığından bahsedilmiş bu sürede de Kureyş’e bu durum hatırlatılmakta ve Ebrehe ordusunun neden mahvedildiği belirtilmektedir. Bilindiği gibi Kureyş Hz. Peygamberin içinden çıktığı kabiledir. Kureyş’in güvenliği, Ka’benin güvenliğinin bir simgesi olduğu gibi İslâm toplumunun da beka ve varlığını simgelemektedir. Dolayısıyla âyet, Ebrehe ordusunun helâk edilişini bu önemli güvenliğin sağlanmasına bağlamaktadır. Buna göre âyetin anlamı şöyle olur: “*Kureyş güvenliği sağlanabilsin diye Ebrehe ordusunu ortadan kaldırdık.”*[2068]

* * * * *

الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ

“Ki kendilerini açlıktan doyurdu.”[2069]

İşkâl: Âyette görünürde başa kakma veya minnet etme imajının verilmesi.

Cevap: Âyette geçen, başa kakmak veya minnet göstermek değildir. Onlara münasip olanı hatırlatmaktadır. Zira yemekten gaye, sadece nefsi

---

[2067] Kureyş, 106/1 .
[2068] Bkz. Esed, *Mesaj*, 3/1310; Razî, *Tefsir*, 11/294; Mağniyye, *el-Kêşif*, 7/613.
[2069] Kureyş, 106/4.

tatmin etmek değildir, bedeni ibadet ve hizmet için beslemek ve takviye etmektir. Âyet, bu gerçeğe dikkat çekmiştir.[2070]

[2070] Razî, *Tefsir*, 11/299.

(107) MÂÛN SÛRESİ

فَذَٰلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمِ وَلَا يَحُضُّ عَلَى طعَامِ الْمِسْكِين

" İşte yetimi itip kakan odur.Yoksulu doyurmaya teşvik etmez."[2071]

İşkâl 1: Âyette, yetimi yedirmek yerine doyurmanın teşvik edilmesi.

Cevap: Herkes yetime yedirme imkanına sahip olmayabilir. Ancak fakire yardımı ve yedirmeyi herkes teşvik edebilir. Keza, âyet bizlere yedirmenin yeterli olmadığını onu teşvik etmenin de gerekliliğini belirtmektedir ki bu hak ve merhameti tavsiye kapsamına girer.[2072]

* * * * *

الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ

"Namazlarında yanılmaktadırlar."[2073]

İşkâl 2: Sehiv ve yanılma beşerin zafiyetlerindendir. Bu nedenle Hz. Peygamber, bazen sehiv etmiş[2074] ve "Allah, ümmetimi sehiv/yanılmada muaf tutmuş"[2075]buyurmuştur. Buna rağmen âyette sehiv edenlerin yerilmesi.

Cevap:Âyette geçen **ساهون** /*sehiv edenler*, insanın iradesi dışındaki meydana gelen "*sehiv*" değildir. Gafletten ve önem vermemekten kaynaklanan yanılgıdır. Allah Teâla namazda huşu ile namaz kılmayı farz kılmıştır.[2076] Âyetten sonra riyakârlardan bahsedilmesi de bunu ifade eder.[2077] Hz. Peygamberin namazda sehiv etmesi ise talim içindir. Allah Teâla, insanlara sehvin insan fıtratının bir özelliği olduğunu, sehve düşen birinin üzülmemesi

---

[2071] Mâûn, 107/4.
[2072] Bkz,Abduh,*Tefsiru Cuz'i Amme*, 187, Râzî, *Tefsir*, 11/303.
[2073] Mâûn, 107/5.
[2074] Buharî, Zebâih, 26; Nesai, Sehv, 22.
[2075] İbn Mace,Talak,16.
[2076] Mü'minün, 23/2.
[2077] Kadi, Abdulcebbar, *Tenzihu'l- Kur'an*, s.481.

ve sehiv secdesinin nasıl yapılacağını göstermek için, Hz. Peygamberin uygulamasıyla göstermiştir.[2078]

Soru : Âyette عن صلاتهم /*an salatihim* denilmiş de في صلاتهم /*fi salatihim* denilmemiş?

Cevap: Bu konuda *İbn Abbas'*tan şu beyan nakledilir. Âyeti في صلاتهم /*fi salatihim* değil de عن صلاتهم / *an salatihim* olarak indiren Allah'a ham olsun. Zira âyetin عن صلاتهم /*an* ile anlamı "*namazlarından sehiv etmişler*"dir. Bu da riya, gaflet ve aldırmamazlıktan kaynaklanan bir yanılmadır ki münafıkların özelliğidir. في صلاتهم ile anlamı ise "onlar namazlarında sehiv içindedirler" olur. Namaz içinde sehvetmek yanılmak insanın yapısında olan ve atılması kabil olmayan arızalardır. Âyetin **"في'** ile gelmemesi bizlerin bu tür yanılmalarından sorumlu olmadığımıza işaret etmektedir.[2079]

(108) KEVSER SÛRESİ

[2078] Razî, *Tefsir*, 11/304.

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ

"Rabbin için namaz kıl ve kurban kes."[2080]

Soru 1: Kur'an'ın birçok yerinde namazdan sonra zekat emredilmişken[2081] burada neden kurban emredilmiştir?

Cevap: Zekat gibi Kurban da İslâmî bir vecibedir. Cahiliye döneminden günümüze kadar birçok insan kurbanlarını putlara veya yatırlara kesmektedirler. Âyet, namazın yalnız Allah için kılınabileceğine , kurbanların da yalnız O'nun için kesilebileceğine dikkat çekmiştir.

Soru 2: Âyet, neden "*deve kes*" anlamına gelen انحر lafzını seçmiştir? Oysa, her çeşit boğazlamayı kapsayan اذبح /*boğazla* emri kullanılmış olsaydı tüm kurbanlık hayvanları kapsayacaktı.

Cevap: Allah Teâla, kendi yolunda en çok sevdiğimiz şeylerden harcamamız emretmiştir.[2082] Deve, hayvanların en büyüğü ve en kıymetli olanıdır. Bu nedenle âyette "*deve kes*" denilmiştir.[2083]

(109) KÂFİRUN SÛRESİ

2079 Bkz. İbn Reyyân ,er-*Ravd* , 2/634; Yazır, *Hak Dini* , 9/6168.
2080 Kevser, 108/2.
2081 Bkz, Bakara, 2/42,82; Hac, 22/87; Mücâdele, 58/13; Müzzemmil, 73/20.
2082 Âl-i İmrân, 3/92.
2083 Razî, *Tefsir*, 11/319.

قُلْ يَاأَيُّهَا الْكَافِرُونَ(1)لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ(2)وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ(3)وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدتُمْ(4)وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ(5)لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ

"De ki ey kâfirler tapmam O, taptıklarınıza, siz de benim kulluk ettiğime tapanlardan değilsiniz. Hem ben tapıcı değilim sizin taptıklarınıza. Hem de siz benim kulluk ettiğime tapıcılardan değilsiniz.Sizin diniz size, benim dinim bana."[2084]

Soru 1: Kur'an'da قل / *de ki* emirlerinin gelme hikmeti nedir?

Cevap: Kur'an'da üçyüz küsur yerde[2085] قل /*de ki* fiili geçmektedir. *Cin, Kâfirun, İhlas, Felak* ve *Nasr* süreleri aynı fiil ile başlamaktadırlar.

Razî, emirlerden (40) dolayında hikmet çıkarmıştır. Özet olarak veriyoruz: Süre ve âyetlerin başına قل/*de ki* emirlerinin gelmesi, indirilen süre ve âyetlerin Hz. Peygamber tarafından değil,Allah tarafından indirildiğini gösterir. *"Ey Resûlüm Rabbinden indirildiğini tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, Onun risaletini tebliğ etmemiş olursun."*[2086] âyeti, Hz. Peygamber kendisine inen her şeyi tebliğ etmezse peygamberlik görevini yapmamış olacağını gösterir

"De ki ey kâfirler" ve benzeri âyetlerin muhatapları, inen âyetlerin Allah tarafından olduğunu bilmeselerdi Hz. Peygamberi rahatsız edebilirlerdi. قل / *De ki* emirleri gelenin kendisine ait olmayıp Allah'tan geldiğini belirtiyordu. Muhataplar, yanlış inançlarda oldukları halde Allah'a inandıkları için Allah'tan gelenlere ses çıkarmıyorlardı. قل / *De ki* emirleri, her defasında Hz. Peygamberin peygamberliğini yenileyip te'kid ediyordu. Keza, Hz. Peygamberin kendisine nazil olan âyetlerde hiçbir fazlalık veya noksanlık bırakmadan olduğu gibi aktardığını gösterir.

قل / *De ki* ifadesi muhatap üzerinde daha etkili olur. Sürenin başında قل/*de ki* emri olmazsa, örneğin İhlas süresinde belirtilen tevhid esaslarının Allah

---

2084 Kâfirun, 109/1-5.
2085 Bkz, Abudulbaki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l -Müfehres*, قول md.

tarafından değil peygamber tarafından söylenmiş olma ihtimalini getirir.”*De ki”* emri bu kuşkuyu kaldırmaktadır.[2087]

Soru 2: Bazı tefsirlerde iddia edildiği gibi[2088] süre mensuh mudur?

Cevap: Kesinlikle hayır. Sûre mensuh değil muhkemdir. *İbn Kayyım el-Cevzî* bu konuda şunları der: Kimileri âyetin “*Kılıç âyeti”*yle neshedildiğini, kimisi de Eh-i kitapla tahsis edildiğini iddia eder. Âyette ne nesh ne de tahsis söz konusudur. Zira Sürenin işlediği tema, *nesh* ve *tahsisin* asla girmediği, Peygamberlerin davası olan tevhit ve şirkten beraattır. *İhlas* süresinde olduğu gibi bu sürenini de isimlerinden birisi “*Tevhid”*dir. Süre, hakkında yanılgıya düşenler, Sürenin batıl din sahiplerinin dinlerinde kalmayı tasvip edebileceği vehmine kapılmış olmalarındandır. Oysa Hz. Peygamber hiçbir zaman onların doğru yolda olduklarını söylememiş ve onları davetsiz bırakmamıştır.[2089]

“Tapmam o taptıklarınıza!”

Âyette geçen ve “*şey* ” anlamında olan ilk “ ما / *mâ*” edatı, “ من */men*” anlamında; yani “ *kim”* anlamında olup, ibadet edilenin bizzat kendisini kastetmektedir. İkinci “ ما */ma”* ise *masdariye* olup kendisiyle “*ibadet*” kast edilmiştir. Buna göre âyetlerin toplu anlamı şöyle olur: “Benim ibadet ettiğim mabut sizin taptığınız mabut değildir: İbadetim de sizin ibadetiniz değildir. Ne sizin mabudunuza ne de ibadetinize yönelirim. Siz de öylesiniz. Ne mabuduma ne de ibadet tarzıma gelirsiniz.”

Bir âyetle “*ibadet tarzı”* diğeri ile de ibadet edilen “*mabud”* kastedilmiştir.[2090]

Soru 3:Sürede tekrar söz konusu mudur?

Cevap: Hayır. Süre, tevhidi emredip şirk ve inkârı tekit ve ısrarla reddetmiştir.İslâm’da tevhit konusundan daha önemli bir konu olmadığından

---

[2086] Maide, 5/67.
[2087] Bkz Razî *Tefsir,* 11/323-3328; Yazır, *Tefsir,* 9/6219
[2088] Örnek için bkz. *Celâleyn, Kurtubî,* Tefsirleri aynı sürenin tefsiri.
[2089] İbn Kayyım, *Bediu’t-Tefsir*,nşr: *Yusri Seyyid Muhammed,* Beyrut, 1993, 5/354.
[2090] Abduh, *Tefsiru Cüz’i Amme* s.195.

özellikle üzerinde durulmuştur.Bu nedenle hem geçmiş, hem hazır hem de gelecek zamanlara atıfta bulunmuştur.Hiçbir zaman isteklerinin kabul edilmediğini ve edilmeyeceğini belirtmiştir. Bir âyet, geçmişte olmadığını göstermek için sıfat **“ عابدون**” kalıbıyla gelmiştir. Eğer bir defa ile iktifa edilseydi muarızlar, Hz. Peygamberin isteklerine esnek davranabileceğini umabilirlerdi. İki defa tekrar ile her türlü ümit ve beklentilerini reddetmiş oldu.[2091]

* * * * *

وَلا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ

“Siz benim kulluk ettiğime tapanlardan değilsiniz.”

İşkâl: Âyeti inkârcıların İslâm’a girmeyeceklerini belirttiği halde

“Şunlardan da ona iman edecekler vardır.”[2092] âyeti onlardan bazılarının İslâm’a gireceklerini haber vermiştir.

Cevap: Âyet, inkâr halindeki durumlarını belirtmektedir. İslâm’a girmeleri halinde durum değişir. Onlar hitabın dışındadırlar. Münafıklar da küfrü gizlediklerinden hitabın kapsamına girmezler.

Diğer bir tevile göre de âyette *“tahsis”* söz konusudur. Yani *“Doğrusu aleyhlerinde Rabbinin hükmü gerçekleşmiş olanlar imana gelmezler”*[2093] âyetiyle belirtilenler kastedilmiştir. [2094] Diğerlerinin de iman edecekleri Hz Peygambere müjdelenerek teselli edilmiştir.

[2091] Bkz, İbn Teymiyye, *et-Tefsiru’l- Kebir*, 7/61-62.
[2092] Ankebut, 29/47.
[2093] Yûnus, 10/96.
[2094] Şinkitî, *Adva’*, 10/234.

(110) NASR SÛRESİ

ذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ(1)وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا

“Allah’ın yardım ve fethi geldiğinde insanları bölük bölük Allah’ın dinine girerlerken gördüğünde…”[2095]

Soru 1: İnsanların bölük bölük İslâm’a girmeleriyle yardım ve fethin gelmesi arasında herhangi bir ilişki var mıdır?

Cevap: Genelde İnsanlar kuvvetin yanında yer alırlar. Zira zafiyet beraberinde birçok sıkıntıyı getirmektedir. Eziyet, fitne, fakirlik, sürgün vs. “*Ey Şuayb biz senin söylediklerinin çoğunu iyi anlamıyoruz. Ve aramızda seni gerçekten güçsüz buluyoruz.”*[2096] *“Lut, keşke benim size karşı bir kuvvetim olsaydı ve çok sarp bir kaleye sığınabilseydim dedi.”*[2097] İlk âyet, Hz. Şuayb kavminin Ona karşı çıkış nedenini Onu zayıf görmeleri olarak belirtmekte vazgeçmelerini de Şuayb’ın yakınlarından çekinmelerine bağlamaktadır. Diğer âyette de Hz. Lut saldırganlara karşı kuvvet ve güçlü bir iktidarla çıkmayı arzu etmiştir. Hz. Peygamber Ashabıyla Mekke’de iken güçsüz ve devletsiz olduklarından müşriklerin her türlü eziyet ve fitneleriyle karşı karşıya kalıyorlardı. Sayıları belliydi. Medine’de İslâm devleti kurulduktan sonra insanlar İslâm’a hızla girmeye başladı. Kısa bir zamanda dünyanın birçok yerine İslâm’ı götürdüler. İslâm muarızları, Hz Peygamberin vefatından sonra İslâm devletini ortadan kaldırmak isteyince, karşılarında yenilmez bir güç ve azmi görünce başarılı olamamışlardı. Asr-ı Saadetten sonra tüm dönem ve asırlarda buna şahit oluyoruz.

Mekke’nin fethinden sonra 50’ye yakın heyet Hz. Peygambere gelip İslâm’a bağlılıklarını bildirmişlerdi.[2098]

Bunlar bize İslâm’la beraber kuvvetin de bulunmasının gerekliliğini göstermektedir. Batıl ehli kuvvet dışında bir şeyden anlamaz. Hak, kuvvet ile desteklenmezse batıl ehli onun varlığını kabul etmez ve her fırsatta yok

---

[2095] Nasr, 110/1-2 .
[2096] Hûd, 11/91.
[2097] Hûd, 11/80.
[2098] İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, 5/41.

etmeye çalışır. Müslümanların güçlü oldukları dönemlerde insanların İslâm'a teveccüh ettikleri görülmektedir.

Bu nedenle *Süre,*zafer, Allah'ın yardımı ve insanların fevc fevc İslam'a girme konularını beraber işleyerek bu gerçeğe dikkat çekmiştir.

* * * * *

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ

"Artık Rabbini hamd ile tesbih et ve bağışlamanı dile."[2099]

Soru 1: Her zaman hamd ve tesbih getirilir.Özellikle yardım ve zaferden sonra getirilmelerinin hikmeti nedir?

Cevap: Allah'ın yardımı, zafer ve insanların bölük bölük İslâm dinine girmeleri büyük nimetlerdendir. Nimete şükür ile karşılık verilmesi gerekir. Tesbih, hamd ve istiğfar şükrün ifadeleridir.[2100]

(111) TEBBET SÛRESİ

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَب

"Ebu Leheb'in iki eli kurusun. Kurudu da."[2101]

Soru 1: Allah Teâla'nın Ebu Leheb'in iman etmeyeceğini haber vermesi, Onun iman etmesini imkansız kılmadı mı?

[2099] Feth, 110/3.
[2100] Kadi, A.Cebbar, *Metâin*, s.481.

Cevap: Allah Teâla'ın Onun iman etmeyeceğini haber vermesi, Ebu Leheb'in ihtiyarıyla iradesini hangi yönde kullanacağını bildiğinden dolayı idi. Allah'ın bilmesi Onun iradesini kullanmasına engel değildi. Öğrencisini iyi tanıyan deneyimli bir öğretmenin öğrencisinin alacağı notu önceden haber vermesi onun çalışmasına engel değildir.

Allah Teâla'nın, Ebu Leheb' ve karısının iman etmeyeceklerini önceden haber vermesi, Kur'an'ın mucizelerindendir. Zira insanın son nefesteki durumunu Allah'tan başka kimse bilmez.

Soru 2: Hz. Peygamber ve davasıyla binlerce kişi mücadele etti. Bunlar arasında *Ebu Cehil, Ukbe b. Muayt, Velid b. Muğire* ve *As b. Vail* vb. bulunuyordu. Özellikle *Ebu Leheb* ve karısının anılmasının hikmeti nedir?

Cevap: *Ebu Leheb* ve karısının düşmanlık ve komploları hepsini geçmişti. Gerek tek başlarına gerekse toplu olarak, gece gündüz Hz.Peygamber ve Onun davasına her türlü desise ve komploları kuruyorlardı. Öyle ki Hz. Peygamber insanları tevhide davet ederken, *Ebu Leheb* arkasından "Ey insanlar sakın ha onu dinlemeyin, O yalancıdır" derdi. Hz. Peygamberin amcası olması hasebiyle diğer küfür öncülerinden daha etkiliydi.[2102]

(112)İHLAS SÛRESİ

لْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ(1 اللَّهُ الصَّمَدُ(2)لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ(3)وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَد

[2101] Tebbet, 111/1.

[2102] Cüdeylî, Muhammed Abdurrahman ,*Nezerâtun Hadisetün fi't Tefsir*, Mısır, 1963; Abduh, *Tefsiru Cüzi Amme*, s.202.

"De ki: 'O Allah tek birdir Allah, O, Sameddir. (her şey O'na muhtaçtır.)Baba olmadı ve doğrulmadı. O'na bir küfüv (denk) olmadı." [2103]

Soru 1: "İhlas sûresi Kur'an'ın üçte birine denktir"[2104] buyrulmuştur. Oysa Kur'an altı bin küsur âyetten meydana gelmiştir.Hadisin işlemek istediği tema nedir?

Cevap: Kur'an'ın ana konuları üçtür. *Ahkâm, Mükâfat* ve *Korkutma, Allah'ın Esmâ, Fiil ve Sıfatları.*

İhlas sûresi, Allah'ın esmâ, fiil ve sıfatlarını işlemektedir. Gazzalî de buna yakın bir mütalaada bulunmuş. Şöyle der: "Kur'an'ın öncelikle ele aldığı üç konu vardır. **1.**Marifetullah, **2.**Ahiret, **3.** Doğruya götüren yolları gösterme. Bunlar asıl ve en önemli konulardır. Bunun dışında kalan konular ise teferruattır.[2105]

* * * * *

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَد

"Doğurmadı ve doğurulmadı."[2106]

Soru 2: Neden önce "*doğurmadı*" denilmiş? Oysa "*doğurulmadı*" gelmeliydi. Zira doğmak doğurmaktan öncedir.

Cevap: Sûre, önemli olanı öne almıştır. Zira "*doğurmadı*" demekle "*İsa, Allah'ın oğludur"* diyen Hıristiyanlara, "*Uzeyr Allah'ın oğludur*" diyen Yahûdilere ve "*Melekler Allah'ın kızlarıdır*" diyen müşrikleri reddetmiştir. Allah'a (hâşâ) baba isnat edene rastlanmamıştır.

Soru 3: Madem Allah'a baba isnat eden olmamış, o halde nefyedilmesine neden gerek duyulmuş?

[2103] İhlas , 112/1-4.
[2104] Tirmizi, *Sevâbu'l-Kur'an*,10.
[2105] Kasimî, *Mehâsin,* 7/412.
[2106] İhlas, 112/3.

Cevap: Allah’a çocuk isnat eden O’na baba da isnat edebilir. Âyette Onun da nefyedilmesi, gelebilecek bir ihtimali reddetmek, tenzih ve kutsiyeti pekiştirmek içindir. Nitekim peygamberimize denizin suyundan abdest almanın hükmü sorulunca, hem sorulan soruya hem de muhtemel bir soruya yani deniz ölülerinin hükmüne de cevap vermiştir.[2107]

(113)FELAK SÛRESİ

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ(1)مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ(2)وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ(3)وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي
الْعُقَدِ(4)وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ(5)

[2107] Şinkitî, *Adva’*, 9/334; Hadis için bkz.Ebu Davud, Taharet,41; Nesâî, Taharet, 46; Tirmizi,Taharet,52.

"De ki: 'Sığınırım o sabahın Rabbine. Yarattığı şeylerin şerrinden. Karanlığı çöküp bastırdığında gecenin şerrinden. O düğümlere üfleyen üfürükçülerin şerrinden. Ve kıskançlık gösterdiğinde kıskancın şerrinden."[2108]

Soru 1: Abdullah b. Mesud'un *Felak* ve *Nas* surelerini mushafına yazmadığı rivayet edilmiş.[2109] Bu durum iki sûrelerin mütevâtir olma özelliklerine herhangi bir halel getirmiyor mu ?

Cevap: İslâm muhaliflerinin ilk hedefi, İslâm'ın üssü'l esası olan Kur'an'ın vahiy oluşuna şüphe getirmek veya en azında bu konuda müslümanların zihinlerini ifsat etmeye çalışmaktır. Bu nedenle çok kuvvetli bir tevatürle günümüze kadar gelen Kur'an'ın tamamını reddedemeyeceklerini anlayınca, bazı sûre ve ayetleri inkâr etmeye kalkışmışlardır. Bir süre veya ayetin bir sahabenin mushafında kaydedilmemesi ayrı, onların Kur'an'dan oluşlarının inkâr edilmesi ayrı konulardır. Birçok insan ezberlediği şeyleri yazmaz. *Felak* ve *Nâs* sûreleri de diğer tüm sûreler gibi tevatürle bizlere ulaşmış olup inkârları küfrü gerektirir. *İbn Mesud*'un da bulunduğu cemaat namazlarında söz konusu iki sûre de okunmuş ve bu konuda herhangi bir itiraz vaki olmamıştır.[2110]

İbn Mesud, onların vahiy oluşlarını asla inkâr etmemiştir. Bu vahim durumu ona nispet etmek büyük bir iftiradır. *İbn Mesud*, iki sûreye devamlı okunmaları gereken vird ve zikir gözüyle bakardı. On binlerce sahabe tarafından okunan, ezberlenen iki sûreye, İbn Mesud tarafından yazılmadığını söyleyen ahâd bir rivayetle sûrelere herhangi bir nakısa getirmez. Diğer sûreler nasıl bizlere ulaşmışlarsa *Felak* ve *Nâs* sûreleri de aynı yöntem ile ulaşmışlardır. Zan ifade eden ahâd rivayetlerle, tevatür ile bizlere ulaşmış süre veya ayetler terkedilmez. *İbn Mesud* hıfzına olan güveninden dolayı iki sûreyi yazmamış olabilir.Zira hafızaya olan güvenden dolayı metinleri yazmama

---

[2108] Felak, 113/1-5.
[2109] Buharî, *Tefsir*, 114; Askalanî, *Fethu'l- Bârî*, 8/962

yaygın bir adetti. *Felak* ve *Nas* sûrelerinde olduğu gibi diğer bazı sûre ve ayetlerin de Kur'an'dan olmadıklarını veya Kur'an olarak okunduktan sonra kaybolduklarını söyleyen benzer rivayetlerin ilmî bir değeri yoktur.[2111]

* * * * *

مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ

"Yarattığı şeylerin şerrinden Allah'a sığınırım."[2112]

Soru 2: Allah Teâla'nın şerri yaratma hikmeti nedir?

Cevap:Görünürde şer olan birtakım eşya veya hadiselerin içeriğini bilmeyenler, onların yaratılmasında herhangi bir maksat ve hikmetin bulunmadığını, dolayısıyla yaratılmamaları gerektiğini ileri sürerler.

Çok eskiden beri şer var mıdır? Var ise neden yaratılmıştır? Yaratılmasaydı daha uygun olmaz mıydı? tartışmaları yapılmaktadır.Şunu hemen belirtmek gerekir ki kâinatta mutlak anlamda şer yoktur. Bir şey için "*o şerdir*" demek izafidir. Yani birine şer gelen bir şey başkası için hayır olabilir. İnsanlar için şer olan bir şey hayvanlar için hayır olabilir. Bir yabani hayvan tarafından parçalanan bir insan, kendisi akrabaları ve yaşadığı toplumu için şer olduğu kesindir. Hayvan açısından değerlendirdiğimiz de ise hayvan açlığını gidermiştir. Yavru ve sürüsünü sevindirmiştir.

Hayatta karşılaştığımız her şey ve olay ibret ve derslerle doludur. Hiçbir şey boşuna yaratılmamış. Hatta şer olarak gördüğümüz birçok hastalık hayırdan hali değildir. Sözgelimi grip gibi birçok ateşli hastalığın vücuda dinamizm kazandırdığı tıp açısından kabul görmüştür. Bir takım hastalıklarda görülen mikropların diğer bazı hastalıkların tedavisinde kullanıldığı da bilinen konulardandır. Belli oranlarda yılan zehrinden yararlanıldığı da diğer bir gerçektir.

[2110] Keşmirî, *Faydu'l- Bâri alâ Sahihi'l- Buharî*, 4/261.

[2111] Bu bağlamda Tevbe ve Ahzâb süreliri için söz konusu edilen rivayetleri hatırlatabilirz Bkz. Âlusi, *Tefsir*, 4/132; Suyutî , *İtkan*, 2/71.

[2112] Felak, 113/2.

“Kâinatta neden şer vardır” demek, ateşte niye hararet ve yakma özellikleri var demeye benzer. Veya kar neden dondurucudur. Kış neden soğuk geçmektedir. Neden her mevsim bahar değil? Benzeri sorular sathı düşünmekten kaynaklanmaktadırlar.[2113]

Suç işleyenlere göre cezaevleri şer olabilir. Hırsızlık cezasını gören biri cezayı şer görebilir. Ancak toplum açısından düşündüğümüzde söz konusu durumlar hayrın ta kendisidir. Hiddet, gazap, kin gibi geçici haller hayırda kullanılırsa, şer olmaktan çıkarlar. Nitekim şemâil kitapları, Hz. Peygamberin de haramların çiğnendiği durumlarda hiddetlenip kızdığını yazmaktadırlar.[2114]

Şerrin asıl kaynağı Şeytanın yaratılması bile hayırdan hali değildir. Şeytanın yaratılışı hatırlanırsa onun şer olarak değil irade sahibi bir varlık olarak yaratıldığı anlaşılmaktadır. İradesini kötü yönde kullandığından şer unsuru haline gelmiştir. Onun yapmış olduğu zikzaklar hatırlanırsa insana büyük ders ve ibretler verir. Vesvese ve tahriklerinin aksine hareket etmek insanı gerçeğe götürür. Âyette, şer haline dönüşen yaratıkların şerrinden Allah’a sığınmamız emredilmiştir. Şeytan olmasaydı insanların haramlardan sakınmaları tesadüfi veya adet olurdu. Yani onlardan sakınmanın herhangi bir anlamı olmazdı. Allah, haramlardan ibadet ve Allah’ın emri olduğu için sakınmayı emretmiştir. Şeytanın haramları teşvik etmesi, müminin onlardan sakınmasını ve kulluk imtihanını daha da canlandırmakta ve mücadeleye anlam kazandırmaktadır

* * * * *

وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ

“O, düğümlere üfleyen üfürükçülerin şerrinden.”[2115]

Soru 3: “Âyet, Hz. Peygamberin sihirlendiğini ifade ediyor mu?

[2113] Bkz. el-Cüdeylî, *Nezarât,* s.76.
[2114] Buharî, Ezan,63, Müslim, Salat, 182.
[2115] Felak, 113/4.

Cevap: Konu, Asr-ı Saadetten beri ulema arasında ihtilafa medar olmuştur. Ehli sünnet ekolü müfessirlerinin birçoğu bazı rivâyetleri de delil göstererek Hz. Peygamberin sihirlendiğini söylemişlerdir. Rivâyete göre, Resûlullah *Lebid b. A'sam* tarafından sihirlenmiş öyle ki sihrin tesirinden yapmadığı şeyleri yapıyor görünümünü veriyordu. Ahmed b. Hanbel'in rivâyetinde ise aynı durum altı ay sürmüştür.[2116]

Karşı çıkanlar yani sihirlenmediğni savunanlar ise, Mutezile uleması ile ehli sünnet Alimlerinden el-Cassas (370/980) çağdaş alimlerden Muhammed Abduh, Cemaleddin el-Kasimî, Mustafa Merağî, Muhammed Tahir b. Aşur, Süleyman Ateş ve benzeri diğer bazı alimlerdir. Bunlar, *"Zalimler siz başka değil sadece büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz dediler."*[2117] âyetini delil olarak öne sürerler. Bunlara göre, Resûlullah'ın sihirlenmesini ifade eden rivâyetler zan ifade eden "*ahâd*" haberlerdir. Sihirlenmediğini nefyeden ise Kur'an'dır ve mütevâtırdır. Kur'an katî, rivâyetler ise zannîdir. Kaldı ki birçok âyette Resûlullah'ın Allah'ın himayesi altında olduğu beyan edilmiştir. Bu cümleden *"Allah seni insanlardan koruyacaktır."*[2118] âyeti zikredilebilir. Hz. Peygamberin sihirlendiğini belirttiği iddia edilen *Felak* süresi ise Mekkîdir. Bu nedenle Allah, Peygamberini sihirden korumuştur.[2119]

Ulemanın ittifakla kabul ettikleri konulardan birisi de Kur'an'a muhalif düşen hadislerin reddedilebileceğidir.[2120] Başta Hz. Aişe olmak üzere birçok sahabe Kur'an'a muhalif düştükleri için birçok hadisi reddetmişlerdir: Hz. Ömer *"Onları (iddet bekleyen kadınları) evlerinden çıkarmayın."*[2121] âyetine ters düştüğü için Fatma bt. Kays'ın hadisini reddetmiştir.[2122] Kezâ Hz. Aişe

---

[2116] el-Benna, Ahmed Abdurrahman, *el-Fethu'r-Rabbâni,* 17/353.
[2117] İsrâ, 17/47.
[2118] Maide, 5/67.
[2119] İbn Âşûr, *Tefsir,* 30/628.
[2120] Bkz. Musfir, Abddullah ed-Demini, *Mekayisu Mutüni'l-Hadis,* s.59.
[2121] Talak 65/1.
[2122] Bkz. Askalanî, *Fethu'l Bârî,* 9/389.

“hiçbir günahkâr diğerinin günahını taşımaz.”[2123] âyetine ters düştüğü için, ölünün, yakınlarının ağlamalarından dolayı azap gördüğünü söyleyen hadisleri reddetmiştir.[2124] Yine aynı âyete muhalif düştüğü için “zina çocuğu cennete girmez” meâllindeki hadisi reddetmiştir.[2125]

Kur’an’la çeliştikleri için bir iki hadisi reddetmek sünneti reddetmek anlamına gelmez. *Kasimî* bu konuda özetle şunları söyler: *Ebubekir el-A’sam*’ın Resûlulluh’ın sihirlendiğini söyleyen hadisi, Kur’an’a muhalif olup küffârın iddialarını doğruladığından reddedilmiştir..[2126] (yukarıda geçtiği gibi) *“Allah seni insanlardan koruyacaktır.*[2127] âyeti, Hz. peygamberin korunduğunu belirtmektedir. Söz konusu rivâyet kabul edildiği takdirde nübüvvet makamı zedelenecektir. *Gazzalî,* bir çok sahabinin bir veya birkaç ahâd haberi reddettiklerini bildirir.[2128]

İbn Teymiyye, sahabenin bazı ahâd hadisleri reddetmelerini iki nedene bağlamaktadır.

1-Hadisi rivâyet edenler hata etmiş olabilirler.

2-Resûlullah söz konusu edilen hadisleri söylememiş olabilir. Bu durum insanı ne fasık ne de kâfir eder. Fenârî, ahâd hadisleri reddetmenin sapıklık olmadığını bildirmiştir.[2129]

Bu ifadelerden anlaşılacağı gibi, Hz. Resûlullah’ın sihirlenmesi söz konusu olmamıştır. Zira Hz. Peygamber karşıtı güçlerin en büyük arzuları onun sihirbaz veya sihirlenmiş olduğunu insanlara kabul ettirmekti.

Kur’an, sarih olarak Şeytanın Peygamberler bir yana, takva sahibi müminlere bile herhangi bir etki yapamayacağını haber vermiştir. *“Gerçekten*

[2123] En’âm, 6/164.
[2124] Buharî, Cenâiz, 32; Müslim, Cenaiz, 16.
[2125] Ebu Davud, İrtak, 12.
[2126] Bkz; Cassas, *Ahkâmü’l- Kur’an,* 1/60.
[2127] Maide, 5/67.
[2128] Gazzalî, *el-Mustasfâ,* 1/433.
[2129] Kasimî, *Mehâsin,* 7/418.

senin, benim o kullarım üzerinde hiçbir hakimiyetin yoktur. Ancak azgınlardan sana uyanlar bunların dışındadır."[2130], *"İblis, öyle ise yüceliğine yemin ederim ki ben onların hepsini mutlaka aldatıp saptıracağım. Ancak içlerinden ihlas ile seçilmiş has kulların müstesnadır."*[2131]

O halde sürede kötülüklerinden Allah'a sığınmamız istenenler kimlerdir? "**النفاثات**/*en-neffâsât*" İslâm öncesi Arabistan'ında geçerli olan ve bundan dolayı klasik Arapça'da bütün esrarengiz uğraşları tanımlamak için kullanılan deyimsel bir ibare muhtemelen bir ipe birçok düğüm atıp üfleyen ve bu arada bazı sihir tekerlemeleri söyleyen büyücülerin ve üfürükçülerin uygulamasından çıkarılmıştır. Mutlaka kadınları kastettiğini göstermez. Fakat genel olarak insanoğlunu ifade ettiğini gösterir.[2132] Bunlar, insanlar arasında fitne ve jurnalcilik yapmak için söz taşıyanlar, toplumda kin ve düşmanlık tohumlarını saçanlardır. Onlar insanları birbirine bağlayan tüm kulp ve bağları çözerler, toplumda sağlam bir yapı bırakmazlar. Âyet bu tür insanlardan Allah'a sığınmayı emretmiştir.[2133]

* * * * *

وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ

"Haset ettiğinde her haset edenin şerrinden."[2134]

Soru 4: Haset veya göz değmesinin aklen izahı mümkün müdür?

Cevap: (Haset esnasında) hasetçinin nefsi öyle garip bir durum arz eder ki o hisle fırlattığı kıvılcımlar haset edileni zayıf bulduğu takdirde yıldırım gibi çarpar. Nice hasetçi ve kem gözlü vardır ki haset gözüyle baktıkları zaman bazı yılanların bakışlarındaki ezâ gibi hedeflerini etkilerler.[2135]

[2130] Hicr, 15/42.
[2131] Sâd, 38/82-83.
[2132] Esed, *Mesaj*, 3/1324.
[2133] el-Cüdeylî, *Nezarât*, s.81.
[2134] Felak, 113/5.
[2135] Bkz.*Yazır*, *Hak Dini*, 9/6403; (Sadeleştirilerek).

Hasedin ahlakî bir boyutu da vardır. Hasetçi, hareket ve ahlakıyla zararlı bir insandır. Bu nedenle korunması gereken tek bakışları değil, onun söz, fiil ve kötü niyetidir Hasetçi bu yönleriyle de karşısındakine zarar vermek istemektedir.[2136]

Soru 5: Göz değmesi ile haset arasında fark var mıdır?

Cevap: Başkasına zarar vermede ikisi müşterektir. Hasetçinin zararı, hedefine hem yanında hem de gıyabında ulaşır. Nazar edenin zararı ise, etkilemek istediği kişinin yalnız huzurunda gerçekleşir. Onu, derin bakışlarıyla etkiler.[2137]

(114) NÂS SÛRESİ

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ(1)مَلِكِ النَّاسِ(2)إِلَهِ النَّاسِ(3)مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ(4)الَّذِي يُوَسْوِسُ
فِي صُدُورِ النَّاسِ(5)مِنْ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ

"De ki sığırım insanların Rabbine, insanların hükümdarına insanların ilâhına. O sinsi vesvesecinin şerrinden ki insanların sinelerine vesvese verir, durur. Gerek cinlerden gerekse insanlardan olsun."[2138]

Soru 1: Kur'an neden "*Muavvezeteyn*" sûreleriyle bitmiştir?

Cevap: Kur'an, Allah'ın en büyük nimetidir. Nimete haset edilir.Hasetçilerin şerrinden korunmak için sığınak gerekir. Bu nedenle "*sığınılacak iki sûre*" anlamına gelen "*Muavvezeteyn*" sûreleriyle bitmiştir.

Kur'an'a *isti'aze* ile başlanır,onunla hatmedilir. Böylelikle Kur'an'ı okuyan hem başında hem de sonunda Allah'a sığınmış olur.[2139]

[2136] Bkz, Mağniyye, *el-Kâşif,* 7/626.
[2137] el-Cüdeylî, *Nezarât,* s.82
[2138] Nâs, 114/1-6.

Soru 2: Allah, her şeyin yaratıcısı ve maliki olduğu halde neden yalnız *"insanlar"* zikredilmiştir?

Cevap: Mahlukât içinde, *Yaratıcı* hakkında şüpheye giren, nimetlerini inkâr eden ve başkasından yardım talep eden *insan* olduğu gibi, tuğyan ve isyanı en çok olan da odur.[2140]

Tüm yaratıklar *insan* için yaratılmıştır. *"O, öyle bir yaratıcıdır ki yerde ne varsa sizin için yarattı."*[2141] İnsanın anılması diğer yaratıkların da anılması demektir.

Soru 3: Sûrede "*insanlar*" lafzının beş defa tekrarlanmasının hikmeti nedir?

Cevap: İlk âyetten sonra "*insanlar"* sözcüğünün " *zamir"* yerine zahir lafızla tekrarlanması, Allah Teâla'nın "*Rab"*, "*Melik" ve İlâh* sıfatlarına izâfe edilmesi insanın Allah katında sahip olduğu şeref ve değerinden dolayıdır.[2142]

[2139] Suyutî, *Mu'terek,* 1/79.
[2140] Mağniyye, *el-Kâşif,*7/627.
[2141] Bakara, 2/29.
[2142] Razî, *Tefsir,* 11/377.

SONUÇ

Bu çalışmamızda Kur'an'ın nüzulünden beri ulemayı meşgul eden ayetleri anlamaya ve tefsir etmeye çalıştık. İşkâl probleminin, Hz. Peygamberin döneminden itibaren görüldüğünü açıkça öğrendik. Zira bizzat kendisine birçok ayetin anlamı sorulmuş kendisine bile müşkül gelen ayeti Cibril'e,

Onun da Allah Teâla'dan öğrendiğini gördük. Bu vecibeyi tamamladıktan sonra ahirete intikal etmiştir.

Kur'an'ın hedefi, bilim ve teknolojinin formül ve denklemlerini göstermek değil, insana rehberliktir. Bu nedenle fert ve dolayısıyla da topluma yön vermek en önemli gayesidir. Bilimsel ve fenni bazı gerçeklere işaret etmişse-ki etmiştir- bu onun astronomi, coğrafya veya fen ilimlerini öğretmesi için değildir. Bunlardan bahsetmesinin gayesi, kainatın yaratıcısını ve O'nun gücünü tanıtmak ve insanı inkâr ve yaratıklara boyun eğmekten kurtarmaktır. Bu nedenle *Nâtık Kitap* (Kur'an) ile *Sâkit* Kitap(Evren) arasında herhangi bir konuda çelişki ve tutarsızlığın bulunması mümkün değildir.

Birçok müslüman düşünürün de belirttiği gibi, sağlam naklin sağlam akıl ile çelişmesi mümkün değildir. Görünürde böyle bir iddia varsa, ya nakli anlama veya onu tahlilde sorun var demektir. Vahiy ile akıl ve bilim arasına tezat gören bir akılda da sorun var demektir.

Çalışmada en önemli netice, müşkül ayetlerin zaman ve zemine göre farklılık arz etmesidir.Kur'an'ın müşkül ve müteşabih ayetleri kapsaması, onun üzerinde düşünme ve etüt yapmanın gerekliliğini gösterdi.

Kur'an'ın bu çeşit ayetleri içermesi İslâm toplumunda eşine rastlanmayan bir tefsir kültürünü meydana getirmiştir.

İlk dönemden beri müslümanlar en kıymetli mesai ve çalışmalarını Kur'an'a ayırmışlardır.

Kur'an'da bu tür âyetlerin bulunması Kur'an'ın kolay ve açık olma özelliğine ters düşmez. Zira işkâl insanlara göre değişmektedir. Kur'an'ın indiği zamandan uzaklaşma, Kur'an'la kasıtlı mücadele, Kur'an'ı her konuya özellikle yeni teknoloji ve bilimsel gelişmelere referans kılma, Kur'an dilinin dejenere edilmesi birçok müşkülâtı beraberinde getirmiştir.

Çalışmamızda. Birçok müşkül âyetin zaman tefsiri ile çözüldüğünü gördük. Zira her haberin gerçekleşeceği bir zaman ve ortam vardır. İnsanlar bunu er geç öğreneceklerdir.

Muhtelif dönemlerde müşkül ayetlere getirilen çözümlerin sonraki dönemlerde yeni yorum ve değerlendirmelere açık olduğunu fark ettik. Bu nedenle müşkül âyetlerin alan ve kapsam olarak değiştiğini rahatlıkla söyliyebiliriz.

Kur'an'ı anlamada Arap diline vukufiyet yanında, iman ve salih amel işlemek,Onun atmosferinde yaşamak helal ve haramına riayet etmenin zorunlu olduğunu öğrendik. Zira O, müminler için hidayet ve şifadır. Ona iman etmeyenlerin yararlanması ise sınırlıdır. Kur'an'ın ilk âyetlerinde Onun muttakiler için hidayet olduğunun belirtilmesi bundan olsa gerek.

Kur'an'ı anlamanın önündeki engellerin takva ve ilim azığıyla aşılabileceğini öğrendik. Bu nedenle Kur'an'ı öğrenmeye koyulan birinin sağlam ve halis bir kalple ona yönelmesi kendini Kur'an'a muhatap telakki etmesi şarttır. Kur'an'dan yararlanmanın Onu anlamaktan geçtiğini de öğrenmiş olduk.

Kur'an'daki müşkülât, dünya durduğu ve insanlar arasında anlayış farklılığı bulunduğu sürece devam edecektir. Her dönemin müşkülatı değişik olacaktır. Ulema geçmişte bu konuda çalışma ve gayretlerini esirgemediği gibi günümüzde ve istikbalde de hizmetlerini esirgemeyeceklerdir.

Allah Teâla, Onun korunmasını üstlendiği için, bu konuda gerekli tüm esbap ve malzemeyi yaratacaktır.

Allah katından olduğu için, asla onda bir tutarsızlık veya yanlışın bulunması mümkün olmaz. Ne geçmişte oldu, ne de gelecekte olacaktır. Zira O, hikmet, ilim ve kudreti sonsuz olan Zat'ın mesajıdır.

"Batıl, Ona, ne önünden gelebilir ne de arkasından O,hikmet sahibi çok övülen Allah'tan indirmedir." (Fussilet, 61/42).

BİBLİYOGRAFYA

ABDUH, Mumammed, *Tefsiru Cüz'i Amme*, Beyrut, 1989.

ABDULBAKİ, Muhammed Fuâd, *El-Mü'cemu'l-Müfehres li Elfazi'l Kur'an'il-Kerim*, Beyrut, 1988.

ACLUNÎ, İsmail Muhammed, (/1161/1748) *Keşfu'l Hafâ*, Beyrut, 1998.

AFÂNÎ, Seyyid b. Hüseyin, *Salahu'l Ümme fi Ülüvi'l Himme*, Beyrut, 1997.

ALBAYRAK, Halis, *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine*, İst, 1992.

ÂLÛSÎ, Mahmut Şakir, (v.1270/1854) *Rûhu'l- Meânî,* Beyrut, ts.

AKSEKİ, Ahmed Hamdi, *Ve'l Asr Süresini Tefsiri,* (Osmanlıca) ts.

ARCÛN, Muhammed es-Sadık, *Muhammedun Resülullah*, Beyrut, 1995.

ARSEL, İlhan, *Toplumsal Geriliklerimizin Sorumluları Din Adamları,* İst. 1995.

EL-AKK', Halid Abdurrahman, *Usulu't-Tefsir ve Kavaiduh*, Beyrut, 1994.

el-ASKALÂNÎ, Ahmed b. Ali İbn Hacer, (v. 852/1448) *Fethu'l Bari Şerhu Sahihi'l -Buharî*, Beyrut,1989

ATEŞ, Süleyman ,

-*Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İst. 1989.

-*Kur'an'ı Kerim'in Evrensel Mesajına Çağrı,* İst, 1990.

BEDRÂN, Abdulkadir b. Ahmed, *Cevahiru'l Efkâr ve Maadinu'l Esrar*, Thk, Züheyr Çavuş, Beyrut, 1999.

BEHİYY, Muhammed, *Ed-Dinu ve'd-Devletü*, Beyrut, 1971.

BENNÂ, Ahmed Abdurrahman, *El-Fethu'r-Rabbâni*, *Tertibu Müsnedi Ahmed b. Hanbel*, Beyrut, ts.

BEYZÂVÎ, Nureddin Abdullah b. Ömer el- Kâdî, (v.1096/1687) *Envâru't-Tenzil ve Esraru't -Te'vil*, Beyrut, 1990,

BİLMEN, Ömer Nasuhi,

-*Büyük Tefsir Tarihi*, İst.,1973.

-*Hukuki İslamiyye ve İstilahatı Fıhhiyye Kamusu,* İst. Ts.

-*Muvazzah İlmi Kelam,* İst, 1972.

BUCAİLLE, Maurica, *Kur'an ve Bilim,* Çev: Suat Yıldırım, İzmir, 1981.

BUHÂRÎ, Ebu Ebdillah Muhammed b. İsmail (v.256/870)

-*El-Camiu's-Sahih,* İst. 1981.

-*El-Edebu'l- Müfred*, Beyrut, 1996.

CANDAN, Abdulcelil,

-*İslâm Tarihinde Mezhep Çatışmaları ve Taklid*, İst.,1998.

-*Kur'an'da Hak Batıl Mücadelesi*, Ankara, 200.

-*Kur'an Tefsirinde Sapma ve Nedenleri*, İst, 200.

CASSAS, Ebu Bekir Ahmed er-Razî; (v.370/992) *Ahkâmu'l- Kur'an*, Beyrut, 1993.

CEBECİ, Lütfullah, *Kur'an'ın anlaşılmasına Doğru (Tebliğ)* İzmir, 1992.

CEMAL, Ahmed Muhammed,

-*Yeseluneke*, Beyrut, 1994.

-*El-Kur'anu'l- Kerim Kitabun Uhkimet Âyâtuhu*, Beyrut,1991.

CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsir Tarihi* Ank., 1988.

-*Tefsir Usulü* Ank. 1998.

CUM'Î, Ebubekir Mahmut, *el-Akide es-Sahihe bi Mevakifi's-Şeria*, Ankara, 1972.

CÜDEYLÎ, Muhammed Abdurrahman, *Nazaratün Celiletün fi't-Tefsir,* 1963.

CÜRCÂNÎ, Seyyid Şerif, (v.816/1413) *et-Ta'rifat*, Beyrut, 1990.

ÇELEBİ, İlyas, *Uzak ve Yakın Gelecekle ilgili Haberler,* İst, 2000.

DARİMÎ, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b.Fadl b. Heram, *Sünen,* Thk: Mustafa Dib el-Buğa, Beyrut, 1991.

DEHLEVÎ, Şah Veliyyullah, Ahmed b. Abdurrahman, (v.1176/1762) *Hüccetullahu'l-Baliğe*, Beyrut, 1999.

DEMİNİ, Musfir Azmulllah, *Mekayisu Nekdi'l- Hadis*, Riyad, 1405.

DERVİŞ, Muhiddin, *İ'rabu'l -Kur'an*, Beyrut, 1991.

EBU DAVUT, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, (v.275/888) *Sünen*, İst. 1981.

EBU HAYYÂN, Muhammed b. Yusuf b. Yusuf el-Endülüsî, *El-Bahrü'l -Muhit*, Beyrut, 1992.

EBU ZEHRÂ, Muhammed, *Hatemun Nebiyyin*, Beyrut, ts.

El-ELBÂNÎ, Muhammed Nasiruddin,

-*Silsiletu'l-Ehâdisi's-Sahiha*, Beyrut, 1991.

-*Sahihu Camiu's-Sağir,* Beyrut, 1988.

ENSÂRÎ, Ebu Yahya Zekeriya, *Fethu'r-Rahman,* Beyrut, 1985.

ERSOY, Mehmek Akif, *Kur'an'ı Kerim'den Âyetler,* İst, 1976.

ERSÖZ, İsmet, *Kur'an Tarihi, Kur'an'ı Keri'in indirilişi ve Bugüne Gelişi,* İst. 1996.

ESED, Muhammed, *Kur'an Mesajı,* İst, 1999.

EŞÂRÎ, Ebu Hasan Ali b. İsmail (342/936) *El-İbâne fi Usüli'd- Diyâne,* Suudi Arabistan, H.1408.

FADLULLAH, Muhammed Hüseyin, *Min Vahyi'l- Kur'an,* Çev: Mehmet Yolcu, İstanbul, 1989.

FERHÂN, Raşit Abdullah, *Tefsiru Müşkili'l- Kur'an,* yy ,1983.

FİRÜZÂBÂDÎ, Mecduddin Muhammed b. Yakb (v.817/1414) *Besâiru Zevi'l Besâir, Fi Letâifi Kitabi'l -Aziz,* Beyrut, ts.

ĞAZALÎ, Muhammed;

-*Düşünce Mirasımız,* çev: Harun Ünal İstanbul, ts.

-*Mietü Suâlin ani'l- İslâm,* Mısır, 1989.

-*Keyfe Neteâmelü Meâ'l-Kur'an* A.B.D.,1992.

-*Humumu Daiye,* Mısır, 1984.

ĞAZZALÎ, Ebu Hamid, Muhammed b. Muhammed, (505/1111)

-*İhyau Ulumi'd-Din, (İthafu Saadeti'l- Müttekin ile beraber)* Beyrut, 1989

-*el-Mustasfâ,* Beyrut, 1993.

HABENNEKE, Abdurrahman Hasan, *El-Meydani Tedebbürün fi Sureti'l-Furkan,* Beyrut, 1991.

HÂLİDÎ, Salah Abdulfettah,

Mea Kasası's-Sebikın, Fi'l-Kur'an, Beyrut, 1988.

-*Tesvibâtu'n fi Fehmi'l Kur'an,* Beyrut, 1987.

-*El-Kasasu'l- Kur'anî,* Beyrut, 1998.

HAMİDULLAH, Muhammed, *İslâm'ın Doğuşu*,çev. Murat ÇİFTKAYA, İstanbul, 1997.

HATİP, Abdulkerim, *El-Muhkem ve'l Müteşabih fi Kitabi'llahi*, Makale h. 1396.

HEYSEMÎ, Nurettin Ali b. Ebubekir, (8/7/1428) *Mecmuu'z-Zevâid,* Beyrut, 1994.

HİCÂZÎ, Mahmud, *et-Tefsiru'l -Vâdıh*, Mısır, 1979.

IŞIK, Emin, *Kur'an'ın Terceme Meselesi,(Tebliğ)* İzmir, 1992.

ITR,Hasan Diyauddin, *El-Hurufu's/-Seba',* Beyrut, 1988.

İBN ABİDİN, Muhammed Ebu'l -Hayr Efendi, *et-Takrir fi't -Tekrir,* Şam, 1992.

İBN ÂŞÛR, Muhammed Tahir,*Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir,* Libya, ts.

İBN ATİYYE, Ebu Muhammed Abdulhak b. Ğalib (546/1151) *El-Muharreru'l-Veciz fi Tefsiri'l- Kitabi'l Aziz*, Beyrut, 1993.

İBN EBİ'L- İZZ, *Şerhu'l Akideti'l Tehaviyye*, Beyrut, 1988.

İBN ESİR, Mecdu'd-Din Ebu's-Saadet el-Mübarek b. Muhammed el-Cezeri, (606/1209) *En-Nihaye fi Ğaribil Hadis*, Beyrut, ts.

İBN HATİB, *El-Furkân,* Beyrut, 1987.

İBN KAYYIM,el-Cezviyye Şemseddin Ebi Abdillah Muhammed b. Ebi Bekir ez-Zeri, ed-Dımeşkî,(591/1291)

-*Zâdu'l- Meâd*, Beyrut, 1991.

-*Bedâiu't-Tefsir*,nşr: Yüsri, es-Seyyid Muhammed, Beyrut, 1993.

-*Et-Tibyân fi Aksami'l- Kur'an,* Beyrut, 1994.

-*Hâdi'l-Ervâh ila Bilâdi'l- Efrâh*, Thk: Yusuf Ali Bedevi, Beyrut, 1991.

-*Muhtaseru Sevaiku'l -Mürsile,* Thk: Muhammed el-Mevsuli, Beyrut, ts.

İBN KESİR, Ebu Fidâ İsmail b. Ömer, (5774/1372)

-*el-Bidâye ve'n-Nihâye,*Beyrut, 1990

-*Tefsiru'l Kur'ani'l -Azim,* Beyrut, 1992.

İBN KUTEYBE, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim,(267/880) *Te'vilu Müşkili'l- Kur'an,* Mısır, 1973.

İBN MÂCE, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el Kazvinî, (275/888) *Sünen*, İst, 1981.

İBN MANZÛR, İbu Fazl, Muhammed b. Mukrim el-İfrikî, (711/1311) *Lisanu'l-Arab,* Beyrut, 1985

İBN RÜŞD, Muhamed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmet, *Bidâyetu'l-Müctehid ve Nihayetu'l- Muktasıd,* Beyrut, 1997.

İBN TEYMİYYE, Şeyhulislâm Ahmed b. Abdulhakim, (728/1328).

-*Et-Tefsiru'l- Kebir,*thk: Abdurrahman, Umeyre, Beyrut, ts.

-*Mecmuu'l-Fetâvâ,* Mısır, 1972.

-*Mukaddimetun fu Usuli Tefsiri'l- Kur'an,* thk: Kusey Muhibiddin Hatib, Mısır, ts.

-*Müşkil Ayetlerin Tefsiri,* Çev: Oktay Yılmaz, İstanbul, 1998.

İBNU'L-ARABÎ, Ebubekir Muhammed b. Abdillah b. Ahmed el- Meârifî, (v.543/1148) *Ahkâmu'l Kur'an,* Mısır, ts.

İSLAMOĞLU*, Mustafa, Üç Muhammed*, İstanbul, 2000.

KADİ'L- KUDÂT, İmaduddin Ebu'l- Hasen Abduhcebbar b. Ahmed,(415/1024) *Tenzihu'l- Kur'an ani'l- Metâini,* Beyrut, ts.

KÂRÎ, Nureddin b. Muhammed Ali, *El-Esraru'l- Merfua fi'l- Ahbari'l-Mevdua,* Beyrut, 1986.

KARADÂVÎ, Yusuf;

-*Fetâvâ Muasıra,* Beyrut, 1987.

-*El-Merciyetu'l-Ulyâ fi'l-Kur'an,* Mısır, 1996.

-*Fıkhu'z-Zekat,* Beyrut, 1944.

-*Melâmihu'l- Muctemei'l- İslami,* Beyrut, 1993.

-*El-Aklu ve'l- İlmi fi'l Kur'an,* Mısır, 1996.

-*İnsan ve Hak Mefhumu,* Çev: Mustafa Ateş, 1996.

KASİMÎ, Şeyh Cemaleddin, (v.1866/1914) *Mehâsinu't-Te'vil,* Beyrut, 1997.

KEŞMİRÎ, Muhammed Enver, (1352/1933)

-*Faydu'l-Bâri al'a Sahihi'l-Buharî,* Beyrut, ts.

-*Müşkilâtu'l- Kur'an,* Pakistan, 1998.

KEVSERÎ, Muhammed Zahid ,(1371/1952) *Makalât,* Beyrut, 1993.
KEYLÂNÎ, İsmail, *Faslu'd-Din Ani'd-Devle,* Beyrut, 1985.
KIRCA, Celal, *Kur'an'ı Kerim'de Fen Bilimleri,* İstanbul,1984.
KURTUBÎ, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed el-Ensâri, *el-Camiu li Ahkâmi'l Kur'an,* Beyrut, ts.
KUŞEYRÎ; Abdulkerim Hevazın b. Abdulmelik b.Talha b.Muhammed,(v.465/1073) *Leâtifu'l-İşârât,* Mısır, 1981.
KUTUB, Seyyid, *Fi Zilali'l-Kur'ân,* Beyrut, 1993.
MAĞNİYYE, Muhammed Cevat, *et-Tefsiru'l- Kâşif,* Beyrut, 1990.
MA'RUF, Naif Mahmut, *Taraif ve Nevadir,* Beyrut, 1989.
MALİK, İbn Enes, *el-Muvatta',* İstanbul, 1981
MALİK, İbn Enes, *el-Muvatta',* İst, 1981
MERAĞİ, Ahmed Mustafa, *Tefsir,* Beyrut, 1974.
MEVDÛDi, Ebu'l-A'lâ, (v.1307/1976) *;*
-*Tefhimu'l- Kur'an,* Çev: M. Han Keyhâni ve diğerleri.
-*Resâil Mesâil,* Çev: Mahmut Osmanoğlu ve diğerleri, İstanbul, 1990.
-*Yüce Kur'an'ı Kerim Meali ve Tefsir Notları,* Çev: Muharrem Tan, İst, 1997.
MİRÂS, Kâmil, *Sahih-i Buharî Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi,* Ankara, 1993.
MÜBAREKFÛRÎ, Sefiyu'r-Rahman, *Er-Rahiku'l- Mahtum,* Beyrut, 1988.
MÜNÂVÎ, Şemseddin Muhammed Zeyneddin Abdurrauf (1031/1681), *Feyzu'l-Kadir, Şerhu Cami'i's-Sağir,* Beyrut, 199
MÜSLİM,Ebu Hüseyin Müslim b. Haccac, en- Nisâburî ,(269/874) *Es-Sahih,* İstanbul, 1982.
NECCAR, Abdulvehhap, *Kısasu'l -Enbiya,* Beyrut, 1990,
NEDVÎ, Ebu'l Hasen Ali Haseni,
-*Kur'an'dan Nasıl Yararlanılır?* Çev: Yusuf KARACA, İst. 1995.

-*El-İslâm Eserühü fi'l- Hadereti ve Fadluhu ale'l-İnsaniyeti,* Hindistan, 1985.

-*Teemmülatün fi'l Kur'ani'l- Kerim,* Beyrut, 1995.

NEVEVÎ, Muhyiddin Ebi Zekeriyya Yahya b. Şeref,(V.676/1176) *El-Ezkâr,* Beyrut, 1983.

NİSABURÎ, Nizamuddin el-Hasan b. Muhammed b. Hüseyin el-Kummi, *Tefsiru Ğaraibi'l- Kur'an,*Beyrut, 1996.

NURSİ, Said, *İşaretu'l- İ'caz,* Çev. Abdülmecid Nursi, İst. Ts.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, *Kur'an'daki İslam,* İstanbul, 1995.

PAKALİN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* M.E.B Yay. 1993.

RÂĞİB, İsfehâni, Ebu'l-Kasım Hüseyin,b. Muhammed, (504/1145) *el-Müfredât fi Ğaribi'l- Kur'an,* Beyrut, 1997.

RÂZÎ, Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. Hasan b. Ali et-Temimî el-Bekrî Fahruddin, (v.606/1209) *Et-Tefsiru'l- Kebir (Mefâtihu'l Ğayb),* Beyrut, 1997.

RAZÎ,Muhammed Ebu Bekir, *Enmuzecün Celilun fi Esiletin vi Ecvebetin min Ğerâibi Ây'it-Tenzil, Thk: Muhammed Rıdvan ed Daye,*Beyrut.1990.

RIZÂ, Muhammed Raşid, (1354/1935) *Tefsiru'l -Menâr,* Beyrut, ts.

RİFAÎ, Muhammed Nesip, *Et-Tevassul ila Hakikati't-Tevessül,* Beyrut, 1974.

SABBAĞ, Muhammed Lütfi, *Buhûs fi Ulumi'd Tefsir,* Beyrut, 1998.

SA'Dİ, Abdurrahman b. Nasır,

-*Eyseru'l- Kerimu'l -Rahman fi Tefsiri Kelami'l -Mennan,* Beyrut, 1997.

-*El-Kavaidu'l- Hisan li Tefsiru'l- Kur'an,* Riyad, 1982.

SALİH, Muhammemd Edip, *Tefsiru'n-Nusus fi'l -Fıkhı'l İslami,* Beyrut, 1993.

SÂVÎ, Ahmed b. Mmuhammed, (v.1241/1825) *Haşiyetu's-Sâvi ale'l-Celâleyn,* Mısır ts.

SEÂLİBÎ, Ebu Mansur Abdilmelik Muhammed ,(429/1037) *El-İktibâs mine'l- Kur'ani'l-Kerim,* Mısır, 1992.

SEBT, Halid b. Osman, *Kavaid'ut-Tefsir,* Beyrut, 1997.

SUPHİ, Abdulmecid, *el-Menhec el-Fıkhiyye,* Beyrut, ts.

SUYÛTÎ, Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekir, (v.911/1505) *Mu'tereku'l-Ekrân fi İ'câzi'l- Kur'an, Beyrut. ts.*

-el-İtkân fi Ulumi'l- Kur'an, Beyrut, 1993.

-Tefsiru'l -Celâleyn, İst, ts.

ŞA'RANÎ, Abdulvehhap, *el-Yevâkit ve'l- Cevâhir,* Mısır, 1959.

Ş'ARÂVÎ, Muhammed Mutevelli,

-Et-Tefsir, Mısır, 1991.

-Kasasu'l- Enbiya, Beyrut, ts.

ŞAFİÎ, Muhammed b. İdris, *Ahkâmu'l- Kur'an,* Nşr: Abdulğani Abdulhalık, Beyrut, 1980.

ŞARBASÎ, Ahmet, *Yeseluneke fi'dini ve'l- Hayat,* Beyrut, 1995.

ŞATİBÎ, İbrahim b. Musa el-Hummi el-Ğırnati (790/1388) *El-Muvafakat fi Usuli's-Şeria,* Beyrut, 1991.

ŞELTUT, Mahmut,

-El-İslâm Akideten ve Şerieten, Beyrut, 1997.

-El-Fatâvâ, Beyrut, 1975.

ŞİNKİTÎ, Muhammed Emin, *Adva'ul-Beyân fi İzâhi'l-Kur'an'i bi'l-Kur'an,* Beyrut, 1996.

SERAHSÎ, Muhammed b. Ahmed b. Sehl ,(V.470/1097) *–Usulu'l-Fıkh,* Beyrut, 1974.

ŞERİATİ, Ali, *İnsan Olmak,* Çev: Abdulhamit Özer, İstanbul, 1999.

ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed,(v.1250/1832) *Neylü'l-Evtâr,* Mısır, 1972.

-Fethu'l- Kadir, Thk: Said Muhammed el-Hamm, Mekke, 1985.

ŞEYHZÂDE, Muhammed b. Mustafa el-Kuveci el-Hanefî, (v.900/1543) *Haşiyatün alâ'l- Beydâvi,* İst. 1988.

ŞİBLİ, Mevlânâ, *Asr-ı Saadet,* Çev: Ömer Rıza Doğrul, İst.,1973

ŞİMŞEK, M. Sait, *Günümüz Tefsir Problemleri,* Konya, 1997.

TABATABÂÎ, Muhammed Hüseyin, *El-Mizân fi Tefsirü'l- Kur'an,* Tahran, 1973.

TABBARÂ, Abdulfettah, *Ruhu'd-Dini'l- İslâmî,* Beyrut, 1988.

TÂBERÎ, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid (v.310/922), *Câmiu'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'an,* Beyrut, 1995.

TAHÂNEVÎ, Muhammed Ali b. Ali b. Kadi, (v.1158/1745) *Keşşâfu İstilahati'l- Fünun,* İstanbul, 1984.

TAHANEVÎ, Zafer Ahmed el-Osmani, *Ahkâmu'l Kur'an,* Pakistan, h.1413.

TATAN, Abdulkerim, (Muhammed Edip Keylani ile beraber) *Avnu'l - Mürid bi Şerhi Cevhereti't- Tevhid,* Beyrut, 1994.

TATAY, Muhammed, *İdahu'l- Meani'l el-Hefiyye fi'l- Erbein en-Neveviye,* Beyrut, 1994.

TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed İbabi. Sevre, (v.279/892) *Sünen,* İst.,1981.

TOPTAŞ, Mahmut, *Şifa Tefsiri,* İst, 1993.

ÜNVER, Mustafa, *Kur'an'ı Anlamada Siyakın Önemi,* Ankara, 1996.

YAŞAR, Hüseyin, *Kur'an'da Anlamı Kapalı Ayetler,* İst, 1997.

YAZIR, Muhammed Hamdi Elmalılı, (v.1361/1942) *Hak Dinî Kur'an Dili,* İstanbul, 1979.

YÛSUF, Abdulğaffar Abdurrahim ,*Et-Tefsiru'l Mevdûî,* (Makale) ts.

ZEBİDÎ, Ebu'l Feyz Seyyid Muhammed el Murtedâ,(v.893/1488) *İthafu Sadeti'l- Müttakin bi Şerhi İhyai Ulumi'd-Din,* Beyrut, 1989.

ZEHEBİ, Muhammed Hüseyn, *Menahilu'l-İrfan,* Beyrut, 1995.

ZEMAHŞERÎ, Ebu'l -Kasım Muhammed b. Ömer, (v.794/H.1191) *El-Keşşâf,* Tahran, ts.

ZERKEŞÎ, Bedrettin Muhammed b. Abdullah, (v.794/H.1191) *El-Burhân fi Ulumi'l- Kur'an,* Beyrut, 1991.

ZEYDAN, Abdulkerim, *Es-Sünenu'l- İlahiyye,* Beyrut, 1993.

ZÜHAYLİ, Vehbe, *El-Fıkhu'l İslami ve Edilletühü,* Beyrut, 1984. *Usulu'l -Fıkıh*, Beyrut, 1984.

KARMA İNDEKS

A

L

M

N

O

Ö

P

R